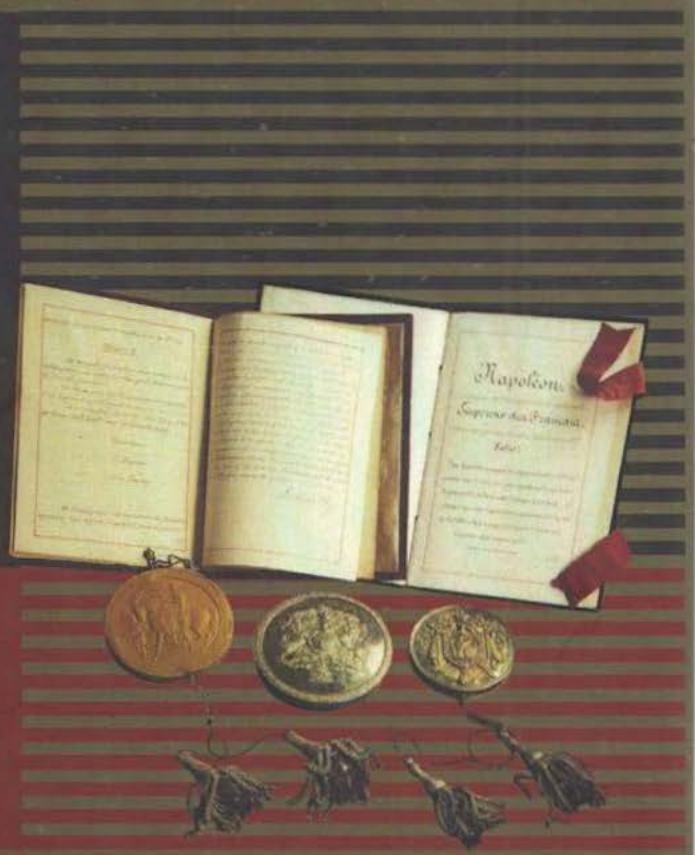
OSMANLI DEVLETİ'NDE MORATORYUM 1875-1881

RÜSUM-I SİTTE'DEN DÜYÛN-I UMUMİYYE'YE

MEHMET HAKAN SAĞLAM

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

TARİH VAKFI

arıdemir Mah. Ragıp Gümüşpala Cad. No: 10
4134 Eminönü/İstanbul
'el: (0212) 522 02 02 - Faks: (0212) 513 54 00
/ww.tarihvakfi.org.tr - yayin@tarihvakfi.org.tr

) Tarih Vakfi Yurt Yayınları

Kapak Resmi
Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı nedeniyle İngiltere ve Fransa'dan aldığı .000.000 Sterlin tutarındaki borçlanmaya ait 27 Nisan 1855 tarihli ondra Andlaşması (Başbakanlık Osmanlı Arşivi).

Kitap Tasarımı
Haluk Tunçay

Baskı
ahin Ozalit ve Büro Gereçleri Tic. Ltd. Şti.
ati Lokum Sok. No: 9/A Mecidiyeköy/İstanbul
'el: (0212) 211 35 93

'ayıncı Sertifika Numarası: 12102
Matbaa Sertifika Numarası: 18870

irinci Basım: Temmuz, Eylül 2007
kinci Basım: Temmuz 2011, Kasım 2013,
Şubat 2015, Ocak 2016

SBN 978-975-333-208-8

OSMANLI DEVLETİ'NDE MORATORYUM
1875 - 1881
RÜSÛM-I SİTTE'DEN DÜYÛN-I UMÛMİYYE'YE

MEHMET HAKAN SAĞLAM

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI

Mehmet Hakan Sağlam, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu öğretim üyesi. 1967 Kilis doğumlu. İstanbul Kabataş Erkek Lisesi (1984) ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü (1988) mezunu. Yüksek lisansını ***"Türkiye'de Altın Ticareti"*** *(1991), doktorasını* ***"Dünya Borsalarında Vadeli Altın İşlemleri"*** *(1993) başlıklı tezleriyle İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Para-Banka Anabilim dalında yaptı. Makro İktisat, Türkiye Ekonomisi, Altın ve Döviz Piyasaları, Sermaye Piyasaları, Vadeli ve Opsiyonlu Piyasa İşlemleri konularında lisans, yüksek lisans ve doktora dersleri veren yazarın;* ***Altın*** *(1993),* ***Dünden Bugüne İstanbul Üniversitesi Yayınları-Kitaplar 1933-1993*** *(1993),* ***Ödev ve Rapor Hazırlama Teknikleri*** *(2006),* ***I. Tertîb Düstûr Kılavuzu (Osmanlı Devlet Mevzuatı) 1839-1908*** *ve* ***II. Tertîb Düstûr Kılavuzu (Osmanlı Devlet Mevzuatı) 1908-1922*** *(2006),* ***Osmanlı Borç Yönetimi-Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891 Takım I Cilt 1, Takım I Cilt 2, Takım I Cilt 3, Takım I Cilt 4*** *(2007) isimli yayımlanmış eserleri bulunmaktadır. Kapital, Altın Haber, Trend, Türkiye İktisat, İktisat, Rıhtım Caddesi, Gold News, Finans Dünyası, Turkey Economy ve Gold Report gibi finans ve ekonomi dergilerinde, sermaye piyasaları, altın ve döviz piyasaları üzerine çok sayıda makalesi yayımlanan yazarın* ***"Meşrûtiyet Dönemi Osmanlı Mali İstatistikleri"*** *ve* ***"Osmanlı Arşiv Belgelerinde Yer İsimleri"*** *konulu iki ayrı kitap hazırlığı devam etmektedir.*

İÇİNDEKİLER

Sunuş	xi
Önsöz	xix
İthaf	xxvii
Bölüm 1 : Borçlanmalar	3
Bir Dönem Kapanırken	3
İlk Dış Borç	7
Ve Sonrası	11
En Kötü Borçlanma	21
Kriz Kapıyı Çalarken	25
Bölüm 2 : Moratoryuma Doğru	31
Ödemelerin Durdurulması	31
Mali İflasın Sonuçları	40
Uzlaşı Sürecinde Alternatif Projeler	43
Hammond Projesi	43
Tocqueville Projesi	45
Mısır Vergisinin Kapitalizasyonu ve Yeni Konsolidasyon Projeleri	46
Osmanlı Alacaklıları ve Berlin Kongresi	47
Galata Bankerlerinin Devreye Girmesi	49
Rüsûm-ı Sitte Kuruluyor	51
Rüsûm-ı Sitte Sözleşmesinin Detayları	54
Rüsûm-ı Sitte'ye Tepkiler	58
Avrupalı Alacaklılara Çağrı	62
Düyûn-ı Umûmiyye'ye Doğru Adım Adım	64
Alacaklılar Komisyonu Toplantıları	66
1 Numaralı Toplantı	66
2 Numaralı Toplantı	68
3 Numaralı Toplantı	71
4 Numaralı Toplantı	73
5 Numaralı Toplantı	74
6 Numaralı Toplantı	75
7 Numaralı Toplantı	77
8 Numaralı Toplantı	80
9 Numaralı Toplantı	82
10 Numaralı Toplantı	84
11 Numaralı Toplantı	85
12 Numaralı Toplantı	86
13 Numaralı Toplantı	88

14 Numaralı Toplantı 89
15 Numaralı Toplantı 90
16 Numaralı Toplantı 91
17 Numaralı Toplantı 92
18 Numaralı Toplantı 94
19 Numaralı Toplantı 94
20 Numaralı Toplantı 96
21 Numaralı Toplantı 97
22 Numaralı Toplantı 98
23 Numaralı Toplantı 98
24 Numaralı Toplantı 99
Bölüm 3 : Mali Bağımlılık 101
Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin Feshi 101
Muharrem Kararnamesi ve Şartları 102
Muharrem Kararnamesi'nin İçeriği 107
Düyûn-ı Umûmiyye Faaliyete Geçiyor 113
Tahsisli vergi gelirleriyle ilgili olarak Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nce yapılan düzenlemelerden bazıları 118
Anapara Borç Miktarının Belirlenmesi 132
Düyûn-ı Umûmiyye Ödemeleri 137
Muharrem Kararnamesi'nde İlk Değişiklik : Borçların Birleştirilmesi 139
Muharrem Kararnamesi'nde İkinci Değişiklik 146
Düyûn-ı Umûmiyye'nin Savaştaki Rolü 146
İdare'ye Tahsis Edilen Vergi ve Gelir Kalemlerinin Gelişimi 150
Tuz ve Tuz Tekeli 150
İpek ve İpek Böcekçiliği 154
Pul ve Evrak-ı Sahiha (Kıymetli Evrak) 157
Şarap 159
Balık Avcılığı 162
Tütün 164
Kıbrıs Geliri ve Şark-i Rumeli Vergisi 166
Gümrük Geliri Fazlaları 167
İdare Gelirlerinin Gelişimi 169
Osmanlı Devlet Gelirleri 170
Sevres Sonrası 177
Ankara Hükümeti'nin Egemenliği 178
Borçların Yeniden Yapılandırılması 179
Ve Son 184
Ekler 187
Ek 1. Rüsûm-ı Sitte Sözleşmesi 189
Ek 2. Alacaklılar Komisyonunun 1 Eylül 1881 Tarihli 1 Numaralı Toplantı Tutanağı 195

Ek 3. Alacaklılar Komisyonunun 5 Eylül 1881 Tarihli 2 Numaralı Toplantı Tutanağı 199
Ek 4. Alacaklılar Komisyonunun 8 Eylül 1881 Tarihli 3 Numaralı Toplantı Tutanağı 203
Ek 5. Alacaklılar Komisyonunun 12 Eylül 1881 Tarihli 4 Numaralı Toplantı Tutanağı 209
Ek 6. Alacaklılar Komisyonunun 15 Eylül 1881 Tarihli 5 Numaralı Toplantı Tutanağı 213
Ek 7. Alacaklılar Komisyonunun 19 Eylül 1881 Tarihli 6 Numaralı Toplantı Tutanağı 215
Ek 8. Alacaklılar Komisyonunun 22 Eylül 1881 Tarihli 7 Numaralı Toplantı Tutanağı 220
Ek 9. Alacaklılar Komisyonunun 3 Ekim 1881 Tarihli 8 Numaralı Toplantı Tutanağı 226
Ek 10. Alacaklılar Komisyonunun 3 Ekim 1881 Tarihli 9 Numaralı Toplantı Tutanağı 229
Ek 11. Alacaklılar Komisyonunun 6 Ekim 1881 Tarihli 10 Numaralı Toplantı Tutanağı 232
Ek 12. Alacaklılar Komisyonunun 9 Ekim 1881 Tarihli 11 Numaralı Toplantı Tutanağı 236
Ek 13. Alacaklılar Komisyonunun 13 Ekim 1881 Tarihli 12 Numaralı Toplantı Tutanağı 239
Ek 14. Alacaklılar Komisyonunun 20 Ekim 1881 Tarihli 13 Numaralı Toplantı Tutanağı 244
Ek 15. Alacaklılar Komisyonunun 23 Ekim 1881 Tarihli 14 Numaralı Toplantı Tutanağı 247
Ek 16. Alacaklılar Komisyonunun 7 Kasım 1881 Tarihli 15 Numaralı Toplantı Tutanağı 252
Ek 17. Alacaklılar Komisyonunun 14 Kasım 1881 Tarihli 16 Numaralı Toplantı Tutanağı 255
Ek 18. Alacaklılar Komisyonunun 17 Kasım 1881 Tarihli 17 Numaralı Toplantı Tutanağı 260
Ek 19. Alacaklılar Komisyonunun 21 Kasım 1881 Tarihli 18 Numaralı Toplantı Tutanağı 266
Ek 20. Alacaklılar Komisyonunun 28 Kasım 1881 Tarihli 19 Numaralı Toplantı Tutanağı 272
Ek 21. Alacaklılar Komisyonunun 1 Aralık 1881 Tarihli 20 Numaralı Toplantı Tutanağı 288
Ek 22. Alacaklılar Komisyonunun 5 Aralık 1881 Tarihli 21 Numaralı Toplantı Tutanağı 292
Ek 23. Alacaklılar Komisyonunun 7 Aralık 1881 Tarihli 22 Numaralı Toplantı Tutanağı 296

Ek 24. Alacaklılar Komisyonunun 21 Aralık 1881 Tarihli 23 Numaralı Toplantı Tutanağı **298**
Ek 25. Alacaklılar Komisyonunun 28 Aralık 1881 Tarihli 24 Numaralı Toplantı Tutanağı **299**
Ek 26. Rüsûm-ı Sitte İdaresinin Feshine Yönelik Protokol **302**
Ek 27. Muharrem Karârnâmesi **307**
Ek 28. Muharrem Karârnâmesi'ne Eklenen 1/14 Eylül 1903 Tarihli 1. Prorokol **327**
Ek 29. Muharrem Karârnâmesi'ne Eklenen 14 Eylül 1913 Tarihli 2. Protokol **334**
Ek 30. Kemalilerin Düyûn-ı Umûmiyye Gelirlerine El Koyması **335**
Ek 31. Düyûn-ı Umûmiyye Dairesi'nin zemin katında bir evrak mahzeni inşasına izin verildiği **337**
Dizin **339**
Kaynakça **351**

Geçmişten adam ibret almış... Ne masal şey!
Beş bin senelik kıssa yarım hisse mi verdi?
Tarihi tekerrür diye tarif ediyorlar;
Hiç ibret alınsaydı tekerrür mü ederdi...

Mehmet Akif ERSOY

SUNUŞ

Osmanlı Devleti'nin çöküş öyküsü farklı nedenlerle açıklanmıştır. Bunlar arasında kapitülasyonlar, bir başka deyişle yabancılara ülke topraklarında tanının ayrıcalıklar da yer alır. Başlangıçta Akdeniz'in doğusunda ticareti özendirmeye yönelik kapitülasyonlar zamanla uluslararası hukuk normuna dönüşmüş, Osmanlı devleti için ayak bağı olmuştur. Nitekim Osmanlı Devleti'nin Cihan Harbi'ne girer girmez ilk yaptığı iş kapitülasyonları kaldırmak olmuştur. Yine Lausanne'da en çetrefil sorunlardan biri kapitülasyonlardır.

Kapitülasyonlar üzerine Türkiye'de ve yurt dışında sayısız eser ortaya konmuştur. Bu eserler çoğu kez kapitülasyonların hukukî mahiyetine odaklanmış, egemenlik sorunsalını gündeme getirmiştir. Ancak, kapitülasyonların dolaylı etkileri çoğu kez gözardı edilmiştir. Oysa, kapitülasyonların ülke menfaatlerine ters düşen yönü Osmanlı Devleti'nin Tanzimat sonrası merkezileşme sürecinde ekonomik ve malî yapılarda yarattığı derin darboğazlardır.

19. yüzyıl dünya tarihi açısından bir kırılma noktasıdır. Çoğu ulus devlet bu yüzyılda şekillenmiş ve olgunlaşmıştır. İmparatorlukların ve ulus devletlerin ekonomik ve finansal yapıları 19. yüzyılda köklü dönüşümler geçirmiştir. Sanayileşme süreci ülkeleri her yönden yeniden yapılanmaya sevk etmiştir. Devlet giderek "pozitif" görevler üstlenir olmuş, eğitim sağlık gibi alanları da görevleri arasına almıştır. Öte yandan sanayileşmenin bilimsel ve teknolojik devrimle at başı gidişi Batı'da "warfare" diye tanımlanan savaşma tarzlarını da köklü dönüşümlere uğratmıştır. Modern savaşlar konusunda tarihçiler henüz ortak bir paydada uzlaşamamışlardır. Kimi tarihçiler Kırım Savaşı'nı modern savaşların ilki olarak niteler. Ama 1914-1918 Cihan Harbi'nin diğer savaşlardan köklü bir biçimde farklı olduğu yadsınamaz. Modern savaş kavramı bir yana bırakılırsa, ordunun, ve tabii donanmanın, kısaca askeri donanımın devlete getirdiği yük açısından bu iki savaş arası dönem tarihte görülmedik bir masraf kalemi açmıştır. Özellikle deniz kuvvetlerinin zırhlı gemilere geçişi

sanayileşmiş ülkelere ayrı bir avantaj sağlamıştır. Bu ülkeler ekonomik yapıları nedeniyle her biri yıllık Osmanlı bütçesi büyüklüğünde olan bu tür bir yükün altından kalkmayı becermişlerdir. Askeri donanımın malî yükü 19. yüzyılın ikinci yarısında ülkeleri fiskal yapılarında devrim sayılabilecek dönüşümlere gitmeye sevk etmiştir. Birçok ülkede malî kaygılar ön plana geçmiş, serbest ticaret bir kenara itilerek yüksek gümrük vergileriyle devlete fon yaratılmaya çalışılmıştır.

O dönemin gelişmiş ülkelerinin bütçelerine bakıldığında gelirlerin ve giderlerin çok bariz bir şekilde arttığı gözlenir. Bu süreçte kuşkusuz giderler önceliklidir. Önce giderlerde artış gözlenmiş, buna uygun gelir elde edebilme çabası içerisine girilmiştir. "Pozitif" devlet anlayışı yönetimlere, yurttaşlarına karşı eğitim, sağlık gibi yeni görevler yüklemiştir. Öte yandan, deniz ötesi yayılmacı, ya da emperyalist bir politika izleme gereği donanmaların zırhlı gemilerle donatılmasına, orduların silah ve teçhizatını teknolojinin en son bulgular ışığında yenilenmesine neden olmuştur. Tüm bu masraf kalemleri bütçede ordu ve donanma giderlerini yukarı çekmiş, devlete yeni gelir kaynakları gerektirmiştir.

O güne kadar gündemde olan doğrudan vergi kalemleri bu tür gider artışlarını karşılayabilecek düzeyde olmayışları nedeniyle yük büyük ölçüde dolaylı vergilerin üzerine düşmüştür. 19. yüzyılın ikinci yarısında devlet bütçelerindeki artışın gerisinde dolaylı vergiler yatar. Bu tür vergiler her ne kadar "gayr-ı adil" olarak nitelense de transfer harcamalarıyla bu tür dengesizlikler kısmen giderilmeye çalışılmıştır. Kısacası 19. yüzyılın ikinci yarısı malî tarih açısından bir milattır. Doğrudan vergilerden dolaylı vergilere geçişin dönüm noktasıdır. Çağdaş devlet çok daha esnek bir yapıya sahip olan dolaylı vergilerle giderek artan giderlerini karşılar olmuştur.

İşte Osmanlı Devleti'nin çöküş nedenlerinin gerisinde bizce Osmanlı'nın bu dönüşümü gerçekleştirememesi yatmaktadır. Çağdaş Osmanlı dönemiyle Cumhuriyet Türkiyesi yönetimi arasında fiskal politikalar açısından en büyük fark burada yatar. Gümrük gelirleri bir kenara bırakılırsa Osmanlı maliyesi, Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar büyük ölçüde aşar ve ağnam üzerine kurulu bir malî düzeni sürdürmüştür. Bu nedenle de Tanzimat sonrası merkezileşmenin ve

yeni ordu donanımının neden olduğu giderleri karşılayamadığı için sürekli borçlanmak zorunda kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nin fiskal yapısı üzerine çok şey yazılmıştır. Devletin 16. yüzyıldan itibaren malî dengesinin bozulduğu, bunun bir nedeninin Batı'daki "fiyat devrimi" olduğu, paranın vezin ve ayarıyla oynanarak düzenin bir biçimde sürdürüldüğü, avarız türü olağan dışı vergilerin giderek yerleşik bir konuma geldiği, iltizam, mukataa ve benzeri düzenlemelerle devletin sürekli gelir arayışı içerisinde olduğu iktisat tarihçilerimizce birçok çalışmada ortaya konulmuştur. Fakat ne olmuştur da bu düzen sürgit devam edememiştir ? Neden 19. yüzyılda düzen bozulmuştur ve Osmanlı Devleti bağımsızlığını yitirme pahasına bir borç girdabının içine düşmüştür ?

Bunun nedeni günümüzde "globalization" diye bilinen küreselleşmedir. Tarihçiler küreselleşme öyküsünü tarihin derinliklerinde ararlar. Örneğin 16. yüzyılda yaşanan "ticarî devrim" de bir ölçüde küreselleşme olarak nitelenebilir. Ama teknolojinin ve ticaret hacimlerinin 19. yüzyılda geçirdiği dönüşümler daha önceki "küreselleşme"lere oranla bu yüzyılı çok daha farklı bir konuma sokmuştur. Osmanlı 19. yüzyılın başında görülen Napolyon savaşlarına kadar dar bir dış ticaret hacmine sahiptir. Bir anlamda dışa kapalı, içbükey bir ekonomik yapıya sahiptir. Büyük ölçüde kendi yağıyla kavrulabilecek güce sahiptir. Bu nedenle de verilen kapitülasyonlar ülke ekonomisini olumsuz yönde etkileyecek güçte değildir. Kırsal ekonominin ağırlığı dolaşımdaki para miktarını sürekli sınırlı tutmuştur. Öte yandan devlet para ekonomisinin "hakim-i mutlak"ıdır. Parayı dilediğinde keser, biçer, küçültür; içeriğiyle oynar, altın, gümüş miktarını düşürür. Bir başka deyişle devalüe eder. Kapalı bir ekonomide bu işlemler bir tür "emisyon" anlamına gelir. Bu arada devlet kendisi için de bir "senyoraj" elde eder. Yani satın alma gücü sağlar; zaman zaman da ekonomiyi canlandırır. Osmanlı Devleti 19. yüzyıla kadar bu tür yöntemlerle maliyesinin iki ucunu bir arada tutmayı başarmıştır. Görece durağan bir ekonomide bu tür yöntemler toplumda köklü sarsıntılara neden olmaz. Zaman zaman yeniçeri ayaklansa da padişah ihsanlarıyla bir çözüm bulunur. Bizce kimi iktisat tarihçilerimizin ileri sürdüğü gibi Batı'da 16 ve 17. yüzyılda gözlenen

fiyat devrimi Osmanlı'yı pek hırpalamamıştır. Bilakis Batı'dan gelen gümüş Osmanlı'nın emisyon olanaklarını genişletmiştir.

Bu süreç 19. yüzyılda yaşanan küreselleşmeye kadar sürmüştür. Ama Napolyon Savaşları ertesi 1820'lerden itibaren Batı sınaî ürünlerinin Osmanlı topraklarını istilası, ve bunun ardından Düvel-i Muazzama'nın silah gücü Osmanlı ülkesini hızlı bir biçimde dışa açmıştır. Ülke içbükey iken dışbükey olmuştur. Rusya gibi, kimi ülkeler bu istila sürecine direnmeyi bilmişlerdir. Osmanlı, imparatorluk olmanın doğası gereği çok dinli, çok unsurlu bir yapıya sahiptir. Bünyesindeki siyasal gelişmeler nedeniyle bu direnci gösterememiştir. Fransız devriminin etkisiyle çoğulcu yapı çözülme sürecine girmiş, Yunan bağımsızlığı, Sırp ayaklanmaları ve diğer etmenler, Osmanlı'yı Batı ile hasım konumuna getirmiştir. Öte yandan serbest ticaretin sağladığı göreli refah unsuru kimi çevrelerce olumlu karşılanmış, korumacı politikalar çoğu devlet ricalince anlamlı bulunmamıştır. Osmanlı'da iktisadî düşünce 19. yüzyılın sonuna değin "azade-i ticaret"ten yanadır. "Usul-i himaye" ancak, gazete köşelerinde zaman zaman ses getirmiştir. Akademik bağlamda korumacılığın yararları ilk kez Musa Akyiğitzade tarafından 19. yüzyılın sonunda gündeme gelmiştir.

Osmanlı Devleti Tanzimat düzenlemelerine girişirken bir gerçeği kabullenmek durumunda kalmıştır. O da bundan böyle Osmanlı parasının vezin ve ayarıyla oynayarak devlete gelir sağlayamayacağıdır. Senyoraj devri son bulmuştur. Çünkü, paranın içerik değeriyle, yani vezin ve ayarıyla oynandığı oranda dış ülkelerden mebzul miktarda gelen malların fiyatları da değişmektedir; pahalılaşmaktadır. Bir başka deyişle Osmanlı Tanzimat evresinde "haricî kambiyo" denen şeyi keşfetmiştir. Osmanlı kendi parasını devalüe ettikçe dış ülkelerden gelen malların fiyatı yükselmiş, bu da iç piyasayı olumsuz etkilemiştir. Bundan böyle Osmanlı paranın içerik değeriyle oynayarak ülke giderlerini karşılayamayacağını anlamıştır. Bu durum karşısında iki tür çözüm vardır. Ya halktan alınan vergiler arttırılacaktır, ya da yabancı ülkelere borçlanarak ülkenin gelecekteki gelirleri karşılığı gün kurtarılacaktır. Yukarıda belirtildiği gibi gümrük gelirleri dışında, Osmanlı devletinin omurgasını aşar ve ağnam oluşturmaktadır.

Olağanüstü vergi niteliği taşıyan avarızlarda da bıçak kemiğe dayanmıştır. Yüzde onluk aşar iltizam usulüyle uygulama da kimi kez brüt ürün üzerinden yüzde elli, hatta altmışa varmaktadır. Köylü bir deri bir kemiktir. Artık vergi verecek takatte değildir. Oysa 19. yüzyıl küreselleşmesinin sonucu olarak Osmanlı'da pazar ekonomisi gelişmektedir. Hiç olmazsa liman kentlerinde önemli bir orta sınıf oluşmaktadır. Kent ekonomilerinin vergilendirilmesi kaçınılmaz bir konumdadır. Belirtildiği gibi kırsal kesimde vergi oranı gelirin yüzde ellisi, altmışı dolayında iken 19. yüzyılın ikinci yarısında kurulan şirketlerin yükümlülükleri yüzde birle, beş arasında oynamaktadır.

Tekrarlayalım; Osmanlı Tanzimat reformlarını gerçekleştirirken malî yapıya çeki düzen vermek zorundadır. Bu alanda mültezimden muhassıla geçerek, devlet gelirlerinde kayıpları önleme girişiminde bulunmuşsa da, bu çaba malî yapının yeterince kurumsallaşmaması nedeniyle ters sonuç vermiş, kısa sürede geriye dönülmüştür. Bundan böyle, Osmanlı'nın, malî yapısında kurumsal ve yasal düzenlemelere gitmeksizin bütçesini denkleştirmesi olanaksızdır.

Aslında o tarihlerde bütçeden de söz etmek güçtür. 1908'e kadar, Osmanlı'da bugünkü anlamda bir bütçe yoktur. Her ne kadar zaman zaman "muvazene defteri" adıyla bir bütçe taslağı oluşturulmuşsa da, bütçe denilemeyecek olan bu defterlerde devletin "masarif" ve "varidat"ı tamamen ve doğru olarak toplanmamıştır. Buna olanak da yoktur; zira her nezaretin kendi bağımsız bütçesi vardır. Bugünkü bütçe tekniği açısından "genel"lik ilkesinden söz edilemez. İkinci Meşrutiyet devrinde gerçek anlamda bütçe düzenlemesine başlanmış, bütçe hukuku tedvin olunmuştur. Ama devletin gelirlerinin giderlerini karşılamadığını söyleyebilmek için bu tür düzenlemelere de başvurmak gerekmez.

Kısaca Osmanlı Tanzimat'la birlikte malî yapıda bir dizi düzenlemeye gitmişse de, kurumsal ve yasal açıdan o günün gereklerini karşılayabilecek bir yapı oluşturulamamıştır. Tanzimat ertesi artan devlet giderleri karşılanamamıştır. İmparatorluğun dört bir yanında ayaklanmalar, Kırım Harbi ve benzeri gelişmeler savaş giderlerini de sürekli artırmıştır. Yeni vergi salınamayacağına ve "emisyon"da bulunulamayacağına göre tek çözüm dış borçtur. Bu

arada hatırlatalım, Osmanlı'nın Tanzimat'la birlikte başvurduğu bir "kaime" serüveni vardır. Piyasaya altın ve gümüş yerine kağıt sürmüştür. Batı'da bu tür kağıtların gerisinde banka denilen güçlü kuruluşlar vardır. Bizde ise kağıdı piyasaya süren "tam takır kuru bakır" devlet hazinesidir. Kısa bir süre sonra bu kağıt paralar, yani "kaime"ler sağlam paralarının piyasadan çekilmesine neden olmuştur. Ülkede bu kez, yukarıda belirttiğimiz "harici kambiyo"lar yanısıra "dahilî kambiyo"lar oluşmuştur. İşte Osmanlı'yı banka kurmaya sevk eden temel neden kağıt para emisyonunda bulunabilmektir.

Bu tarihlerde Osmanlı Devleti'nin yapması gereken pazar ekonomisinin geliştiği ortamda kentleri vergilemek, ticareti, zanaatı vergi kapsamına almak, "istihlâkât rüsumu" yani dolaylı tüketim vergileri ihdas etmektir. Osmanlı 19. yüzyılın ortalarından itibaren bu alanda bir dizi adım atmış, temettü, patent gibi vergilere tevessül etmiş, ama bu alanda başarı gösterememiştir. Bunun da gerisinde kapitülasyonlar yatar. Bu tür vergiler, kendi tabiiyetlerinde olan kişileri de etkileyeceği gerekçesiyle Düvel-i Muazzama'nın muhalefetiyle karşılaşmış, Osmanlı kendi ülkesinde vergi tarh edemez duruma düşmüştür. Bundan böyle kendi iç kaynaklarından karşılayamadığı giderlerini dış kaynaklardan temin etmenin dışında bir çözüm bulamamıştır. Osmanlı devlet gelirleri Batı ülkelerinin 19. yüzyılın ikinci yarısındaki artış oranlarıyla karşılaştırdığında arada bariz bir fark görülür. Dış borçlar, bilindiği gibi 1870'li yıllarda dünya buhranıyla birlikte Osmanlı'yı çözümsüz bırakmış, devlet iflas etmiş, moratoryumla yeni çözüm arayışlarına girişmesine neden olmuştur.

Elinizdeki kitap işte tam bu kırılma noktasında, Düyûn-ı Umûmiyye'nin, yani Osmanlı Borçlar Yönetimi'nin ihdas edilmesi öncesi bir evreyi, Rüsûm-ı Sitte diye bilinen bir dönemi gündeme getiriyor. Ülkede orta sınıfın oluşması birikimi de beraberinde getirmiştir. Osmanlı dış borcun yanısıra, iç borca da başvurmuştur. Osmanlı ülkede oluşan orta sınıfı vergi kapsamına alacağına ona borçlanmıştır. Ancak iç borçlar çoğu kez "avans" niteliği taşımış, mevsimlik çözüm sunmuştur. Rüsûm-ı Sitte, iflas konumunda olan Osmanlı yönetiminin altı gelir kalemini iç borçların tasfiyesi için karşılık göstermesi öyküsüdür. Mehmet Hakan Sağlam'ın Tarih Vakfı

Yurt Yayınları'ndan daha önce çıkmış bulunan Osmanlı Borç Yönetimi – Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891, başlıklı dört ciltlik derlemesinin evveliyatını içermektedir.

Rüsûm-ı Sitte ve Düyûn-ı Umûmiyye, Osmanlı maliyesinin serencamını bizlere ilk kaynaklara başvurarak anlatmaktadır. Her iki çalışma bundan böyle Osmanlı son dönem finansal tarih çalışmalarının omurgasını oluşturacaktır.

Prof. Dr. Zafer Toprak
Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi

"Efendiler;
...Ecnebiler bir taraftan anasır-ı dahiliyeyi teşvik, diğer taraftan müdahale ile devlet ve millet aleyhine yeni imtiyazlar alıyorlardı. Bu tazyikat-ı mütemadiye altında zaten fakir düşmüş olan anayurdu ve unsur-ı asli, devlete verebilecek parayı güç tedarik edebiliyorlardı. Fakat tacidarlar, saraylar, bab-ı aliler debdebeyi idame için paraya muhtaçtırlar. Bunun için, bunu temin çarelerine tevessül etmiştiler. O çarelerde harici istikrâzlar akdi oluyordu. Fakat istikrâz şeraitini o kadar fena yapıyorlardı ki, bazılarını ödemek mümkün olmamaya başladı. Ve nihayet birgün devletler Osmanlı Devleti'nin iflasına karar verdiler ve Düyûn-ı Umûmiyye belasını başımıza çöktürdüler."

Mustafa Kemal Atatürk

(İzmir İktisat Kongresi konuşmasından)

Nümismatik ve filateli konusundaki koleksiyon merakımdan dolayı Osmanlıca öğrenmiş, bu merakımın bir uzantısı olarak Osmanlı darphane ve posta merkezlerini araştırmış, ancak her iki konuda da kapsamlı bir yayın ve araştırmaya ulaşamamıştım. Nümismatik konusunda Türkiye ve hatta dünyanın önde gelen isimlerinden birisi olan rahmetli Cüneyt Ölçer beyefendi ile Beyazıt Çınaraltı'nda tanışma fırsatı bulmuş, eşsiz bilgi ve tecrübelerinden yararlanmıştım. Cüneyt Ölçer'in, Selçuklu, Osmanlı ve Anadolu Beylikleri dönemine ait madeni paralar hakkında yazmış olduğu kitaplar, para koleksiyonu yapan kişiler açısından tam bir klasik eser niteliğindedir. Para ve pul konuları benim ruhumda bir fizyon süreci başlatmış, darphaneler ve posta merkezleri derken, Osmanlı haritalarını incelemek zorunda kalmış, daha sonradan Salnâme ve Düstûr serilerine dalmıştım. Osmanlı'nın 1839 ile 1922 yılları arasında yayımlanmış neredeyse tüm devlet mevzuatının yer aldığı 25 ciltlik Düstûr dizisinin içeriğini

incelediğimde ise, Osmanlı devlet yapısı ve ekonomisi hakkında ne kadar az şey bildiğimi fark ettim.

Haydar Kazgan hocamız, Galata Bankerleri isimli kitabının önsözünde aynen şu ifadeleri kullanmıştır; "*...hepsi Cumhuriyet çocuğu olan ve harf ve dil devrimleri sebebiyle yarım asır geriye kadar dahi gidip araştırma yapmak olanağı bulamayan birçok iktisatçımız, bu geriye dönüşü olmayan yolda yabancı kaynaklara başvurarak bir şeyler ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Maalesef, iktisadi mali konularda, özellikle son yüz elli yıllık Osmanlı Devleti hakkında yapıtlar vermiş olan hemen bütün Batılı yazarlar misyon adamı olduklarından, gerçekleri bu misyonları doğrultusunda değiştirmiş veya atlamıştır. Ayrıca, bugün için Osmanlı Devleti'nin son 150 yıllık iktisat tarihinin araştırılması, çağdaş iktisat ilmi anlayışına uygun yapılmadığı taktirde, örneğin 1960'ların başında Türkiye için kullanılan azgelişmişlik sıfatının tarihi kökenlerinin araştırılması ile asla bağdaşmamaktadır.*"

İşte bu cümleler beni oldukça etkiledi. Önceleri kendi kendime kuruntu yaptığımı düşünürken, gerek Haydar Kazgan hocamın önsözü ve gerekse Zafer Toprak hocamın benzer tarz düşüncelerinin etkisiyle, araştırmacılara yardımcı olması amacıyla hızlı bir şekilde 25 ciltlik Osmanlı Düstûr serisini tek tek inceledim ve Tarih Vakfı tarafından yayımlanan iki ciltlik "*Osmanlı Devlet Mevzuatı*" isimli kitabımı hazırladım. Osmanlı Devleti'nin hukuksal, ekonomik ve siyasal yapısıyla ilgili binlerce bilinmeyeni barındıran Osmanlı Düstûrları içerisinde o kadar çok ekonomik karara rastladım ki, merak ettiğim bir diğer konu olan Osmanlı borçlarını kapsamlı olarak araştırmaya karar verdim. Tarih Vakfı tarafından yayımlanan "*Osmanlı Borç Yönetimi*" isimli ve Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin 1879 - 1891 yılları arasındaki faaliyetlerini anlatan dört ciltlik kitap bu şekilde doğdu. Haydar Kazgan hocamızın Galata Bankerleri üzerine araştırma yaparken karşılaştığı sıkıntıların aynısını bende yaşadım. Koskoca Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne ait ortada hiçbir şey yoktu. Kütüphanelerde ise hep aynı cümlelerin tekrar be tekrar kullanıldığı aynı kaynaklardan alıntı yapılmış az sayıda kitap ve tez bulunuyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1879 - 1922 yılları arasında son derece etkili birer kurum olan Rüsûm-ı Sitte ve Düyûn-ı Umûmiyye İdâreleri

hakkında kaynak taraması yaptığımda bu konudaki bilgilerin oldukça cılız olduğunu farkettim. Özellikle Rüsûm-ı Sitte İdâresi ile ilgili bilgiler yok denecek kadar azdı ve dahası Osmanlı'nın son 43 yıllık ekonomik yaşamına damgasını vurmuş olan bu kurumların arşivinin nerede olduğu da bilinmiyordu. Osmanlı arşivlerinde tasnif edilmiş durumda bulunan kaçakçılık ve kaçakçılar hakkındaki Düyûn-ı Umûmiyye yazışmaları dışında İstanbul ve Ankara kütüphanelerinde bulunan konu ile ilgili kitapların sayısı iki elin parmaklarını geçmeyecek derecede azdı. İbrahim Hakkı Yeniay hocamızın 1964 yılında kaleme almış olduğu "*Yeni Osmanlı Borçları Tarihi*" isimli kitabın içindeki bir paragraf, bu iki İdâre'ye ait arşivlerin akibetini bir anda ortaya koydu. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu takiben Paris'e taşınan Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi, İstanbul'daki tüm arşivini beraberinde götürüyor, Osmanlı borçlarının 1948 yılında ödenmesini takiben Paris'e giden Türk heyeti, karşılıklı ibralaşmada bulunduktan sonra Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin elindeki arşiv belgelerini teslim alıp imha ediyordu. Son derece kıymetli belge ve dokümanların yok edilmesinin nedeni herhalde hesaplarda geriye dönüş ihtimalini ortadan kaldırmak içindir.

Osmanlının yıkılışına yönelik nedenler sayılırken Düyûn-ı Umûmiyye bahsi mutlaka geçmektedir. Osmanlı Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi, acaba bizlere anlatıldığı gibi dış güçlerin Osmanlı Devleti'ni tarih sahnesinden silmek için kurdukları düzenin bir parçası mıdır? Yoksa Osmanlı mali sistemini denetim altına alıp tahvil sahiplerinin hak ve alacaklarını tasfiye etmek için oluşturulan bir kuruluş mudur?

Bu soruları doğru cevaplandırmak ve bir bilim adamı yaklaşımıyla tarafsız şekilde analiz edebilmek için öncelikle olayların o günün koşullarında değerlendirilmesi gerekmektedir. III. Selim, II. Mahmut ve Abdülmecid gibi reform yanlısı padişahların devleti batıya yaklaştırma, bağnazlıktan ve cehaletten kurtarma noktasında sarfettikleri çabaları küçüksemek mümkün değildir. Birbiri peşi sıra yaşanan savaşlar, iç karışıklıklar, isyanlar, bunalımlar, çaresizlikler, yokluklar ve değişen dünya düzeni içerisinde hiçbir şey yapamamanın verdiği eziklikler Osmanlıyı tam bağımsızlıktan mali kontrol noktasına getirmiştir.

Modernleşme ve çağdaşlaşma arzularının kaoslarla iç içe yaşandığı 18. yüzyıl başlarından 1922'ye kadar geçen sürecin bence en dikkat çekici yönü, batılılaşma gayreti ile önemli reformlara imza atan Osmanlı sultanlarının bir çok sıkıntıyı birbiri peşisıra yaşamış olmalarıdır. III. Selim'den sonraki en büyük reformist olan II. Mahmut müthiş değişimlere imza atmış ancak hükümdarlığının hemen her döneminde iç ve dış sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Diğer bir reformist padişah Abdülmecid'de farklı şeyler yaşamamıştır.

II. Abdülhamid tahta geçtiği ilk andan itibaren kendisini bir batağın içinde bulmuş, 93 Harbi olarak isimlendirilen 1877 - 78 Osmanlı-Rus savaşını en acımasız şekilde yaşamış, Rus orduları İstanbul'un hemen yanıbaşında Yeşilköy'e kadar yaklaştığında hiçbir Osmanlı padişahının yaşamadığı ezikliği adeta iliklerinde hissetmiştir. İmparatorluk topraklarının beşte ikisi onun döneminde elden çıkmış, ancak o hiçbir şekilde reform veya yenilik yapmayı düşünmemiştir. Abdülhamid'in tahttan indirilmesini takiben onun yerine geçen Sultan V. Mehmet Reşad ise bir takım yeniliklere mecbûren imza atmak zorunda kalırken, o da elinde kalan toprakların beşte üçünü kaybetmeye engel olamamıştır.

Düyûn-ı Umûmiyye'ye giden süreç hiç şüphesiz acılarla ve çaresizliklerle doludur. 18.-19. asır Osmanlı Türk toplumu için kayıplarla dolu zor yıllardır. Donanması yok edilen, peş peşe toprak ve itibar kaybına uğrayan, hemen her cephede savaşmak zorunda kalan, insan ve para kaybının yanı sıra ümit ve hislerini de kaybeden Osmanlı toplumu, kendisini bu çaresizlikten kurtarabilecek hemen her ipe sarılmak zorunda kalmıştır. İmparatorluğun son iki yüz yılında Yunanistan ve Bulgaristan devletleri kurulmuş, Kıbrıs ve Mısır İngilizlerin, Trablusgarb ve Ege adaları İtalyanların, Cezayir ve Tunus Fransızların eline geçmiş, Ortadoğu toprakları İngilizler ve Fransızlar arasında paylaşılmış, Balkan toprakları ise zaten tarumar edilmiştir. Fransız ihtilalinin ürünü olan "ulus devlet" ve "özgürlük" kavramları Osmanlı mülkünde kendine bir anda müşteri bulmuş, Osmanlı'nın Avrupa topraklarında birbiri peşisıra patlak veren isyan ve ayaklanmalar devleti dermansız bırakmıştır.

Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin Osmanlı ekonomisi ve Osmanlı devlet yapısı içerisindeki rolü hep tartışılmıştır. Birçok kişi Muharrem Kararnamesi'ni zoraki şekilde imzalanmış bir belge niteliğinde görmesine rağmen, İdâre'ye ait yazışma ve bültenler bunun aksini ortaya koymaktadır. Aslında İdâre ile Hükümet sürekli olarak birbirini idâre! etmeye çalışmış, hiçbir zaman birbirlerinin sorumluluk sahasına girmemişlerdir. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin başarılı olmasının en büyük nedeni hiç şüphesiz 1882'de tüm aktif ve pasifi hatta çalışanlarıyla birlikte İdare'ye katılan Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin tecrübe ve deneyimleridir. Gerçi her iki kurumda aşağı yukarı aynı amaçla kurulmuştu ama aralarında gözle görülür derecede temel bazı farklılıklar bulunuyordu. En başta Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ndeki yabancı egemenliğine karşın, Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nde Osmanlı tebaası egemenliği vardı ve Osmanlı Hükümeti açısından "Varidat-ı Sitte İdaresi" daha "milli" bir yapıya sahipti. Daha önce Osmanlı toplumu içinde yaşamamış olan Düyûn-ı Umûmiyye yöneticilerinin, Rüsûm-ı Sitte yöneticilerinin aktif görev yaptığı 1879-1882 yılları arasındaki kurumsal deneyimlerden yararlanmamış olmasını düşünmek dahi mümkün değildir.

Osmanlı Hükümeti'nin her iki İdare'ye bakış açısına gelince, imzalanan sözleşmelerde yıllar boyu tek bir harf değişikliği bile yapılmaması ve vergi gelirlerinin arttırılması noktasında idarelerden gelen hemen her teklif ve önerinin aynen kabul edilmesi Hükümet'in memnuniyetini gösteren ciddi bir ölçüttür. Gerek Rüsûm-ı Sitte gerekse Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin kuruluş kararnamelerinde, İdârelerce Hükümet'e sunulan herhangi bir önerinin altı ay içerisinde karara bağlanmaması durumunda, kabul edilmiş gibi işlem göreceği yönünde madde bulunmasına rağmen, İdâreler ile Hükümet arasında böyle bir sorun hiç yaşanmamıştır.

Bu yapı içerisinde aslında herkesin amacı belliydi. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi kendi alacaklılarının hakkını koruma gayesiyle hareket ederken, Hükümet, borçların bir önce tasfiye edilmesini, mali sistemin sağlam bir yapıya oturmasını ve vergi gelirlerinin artmasını hedefliyordu. Hatta bazı durumlarda devlet tarafından konulan

olağanüstü vergilerin toplanması görevinin Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne havale edilmesinin bir nedeni de aslında bu idi.

Tarih Vakfı tarafından birinci takımı basılan "***Osmanlı Borç Yönetimi***" isimli kitap, Rüsûm-ı Sitte ve Düyûn-ı Umûmiyye İdâreleri'nin işleyişi konusundaki tüm bilinmeyenleri ortaya koymakta, bu idarelerin kendilerine tahsis edilen vergi gelirlerinin tahsili konusunda ne derece ciddi ve dikkatli hareket ettiklerini göstermektedir. Aşarın ne şekilde ihale edildiği, mültezimlerce idarelere verilecek senetlerin ne şekilde düzenleneceği, memur asaletlerinin ne şekilde onaylanacağı, zimmetine para geçiren memurların teminat senetlerinin nasıl tahsil edileceği, damga pullarının gerektiği şekilde iptali ve pul yapıştırılmamış mektup sahiplerinin kolcular tarafından yakalanıp en yakın postahaneye teslim edilmesi, rakıya dönüştürülen ispirtolardan vergi alınması, içki ihracatçılarına vergi iadesi ödenmesi gibi bugün birçoğumuzun haberdar dahi olmadığı binlerce konuda yasal düzenlemelere imza atan Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi Türk mali sisteminin yeniden yapılanması noktasında kendinden bekleneni fazlasıyla vermiştir.

Bu kitap, artan devlet borçları karşısında bir takım vergilerin yerli alacaklılara tahsis edilmesine olanak sağlayan Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin kuruluşunu, yabancı alacaklıların bu duruma itiraz etmeleri sonucunda İstanbul'da toplanan alacaklılar komisyonunun yaptığı toplantılar serisini ve bu toplantılarda alınan kararları, Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin fesh edilip onun yerine Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'nin kuruluşunu, devam eden süreçte Osmanlı Borçlar İdâresi'nin kuruluş belgesinde yapılan çeşitli tadilatları ve Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal eden Osmanlı borçlarının ne şekilde ödenip tasfiye edildiği konularını içermektedir.

Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin kuruluşu ile birlikte Galata Bankerleri açısından Osmanlı Devlet borçlarının ödenmeyeceği hususundaki endişeler önemli ölçüde azalmış olmasına rağmen, Avrupalı alacaklılar açısından risk halen devam ediyordu. Rüsûm-ı Sitte kurulmuş ve daha ilk altı ayında rüşdünü ispat etmişti. İdâre tarafından açıklanan hasılat rakamları gerek ülke içindeki gerekse ülke dışındaki alacaklıları ümitlendirmişti. İşte tam bu sırada Osmanlı Hükümeti tarafından

tahvil alacaklılarına yönelik olarak yapılan çağrı, 1 Eylül 1881 tarihinde ilk meyvelerini vermiş ve başta İngiliz ve Fransız tahvil alacaklılarının temsilcileri olmak üzere Avrupalı delegeler birer ikişer İstanbul'a gelip masanın etrafına oturmaya başlamışlardı.

Osmanlı Hükümeti açısından bu büyük bir kazanımdı. Zira masanın etrafına oturan delegeler devletlerini değil, bizzat tahvil alacaklılarını temsil ediyorlardı. Bu haliyle, uluslararası sorun olmaya aday olan bir konu, kazasız belasız atlatılacakmış gibi görünüyordu. Komisyon toplantılarına sonraki aşamalarda İtalyanlar, Almanlar ve Avusturyalı alacaklı vekilleri de katılmış, peşpeşe 24 toplantı düzenlenmiş ve çetin geçen görüşmelerden sonra 20 Aralık 1881 tarihinde hazırlanan uzlaşı metni oybirliği ile imzalanmıştı. Düyûn-ı Umûmiyye Sözleşmesi tamamlanmış, geciktirilmeksizin II. Abdülhamid'in onayına sunulmuş ve hemen yayımlanmıştı. Kendine güzel bir isim de bulmuş ve yayımlandığı aydan dolayı Muharrem Kararnamesi ismini almıştı. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin kuruluşuna olanak sağlayan Muharrem Kararnamesi çok önemli bir uzlaşı belgesi niteliğindedir. Ancak bu belgenin altlığı niteliğinde olan komisyon toplantıları da bir o kadar önem taşımaktadır. İlk defa yayımlanan bu belgeler, üzerinde yıllar boyu en ufak bir değişiklik yapılmayan Muharrem Kararnamesi'nin ne kadar titiz bir çalışmanın ürünü olduğunu ortaya koymaktadır. Muharrem Kararnamesi kadar önem taşıyan bir diğer belge ise, hiç şüphesiz Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin fesih sözleşmesidir. Bu fesih sözleşmesi ile Rüsûm-ı Sitte İdâresi iki yıllık yaşamına veda ediyor, yerini Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne bırakıyordu. Muharrem Kararnamesi'nin Osmanlı Hükümetleri açısından taşıdığı bir diğer önem, nederedeyse son 200 yıl içinde ilk defa dış baskı olmaksızın hazırlanan ve imzalanan bir belge niteliğinde olmasıydı.

Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin kuruluşu, Osmanlı Devlet borçlarının belli bir oranda indirilmesine, iç ve dış borç anapara ve faiz ödemelerinin yeniden başlamasına, Osmanlı mali yapısının rahatlamasına ve devlet itibarının artmasına olanak sağlamıştır. Ancak şu da var ki Düyûn-ı Umûmiye'nin başarısı göreceli olmaktan öteye gidememiştir. 1882-1922 döneminde Osmanlı borçları düzenli olarak ödenmiş, ancak bu esnada sadece faizlere çalışılmıştır. Düyûn-ı

Umûmiyye'nin kuruluşunda devir alınan borç rakamı ile Türkiye Cumhuriyeti'ne devir edilen borç rakamı arasında çok büyük bir farklılık bulunmamaktadır. Bu borçların tasfiye edilmesi sürecinde en köklü değişim Cumhuriyet döneminde yaşanmış, Osmanlı'nın Avrupalı alacaklılarla ilk kez masaya oturduğu tarihten 44 yıl sonra 1925'de tekrardan masaya oturulmuştu. Ancak bu sefer görüşmeler çok daha çetin geçmiş, Cumhuriyet Türkiye'sine devir edilen Osmanlı borç rakamında önemli oranda indirim yapılmasına olanak sağlayan anlaşma ancak 1928 yılında imzalanabilmişti.

Tam her şey bitti derken bu defa Amerika Birleşik Devletleri'nde 1929 Buhranı patlak vermiş, kriz bir anda tüm dünyaya yayılmış, genç Türkiye Cumhuriyeti bu global krizin dışında kalamayıp dış borç ödemelerini durdurmak zorunda kalmıştı. Uzun bir küllenme döneminden sonra Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi ile kesilen görüşmeler 1933 yılında yeniden başlamış, işte tam bu noktada Türkiye Cumhuriyeti kendinden bekleneni yapıp yılların intikamını almıştır. 1928 anlaşmasıyla borç miktarını pazarlıklar sonucu 107.500.000 Osmanlı lirasından 68.200.000 Osmanlı lirasına indirtmeyi başaran Türkiye Cumhuriyeti, 1933 anlaşması ile borç tutarını bu kez 8.578.343 Altın Liraya çektirtmiş, üzerinde mutabık kalınan bu rakamı 1954 yılında tamamen tasfiye edip kapatırken, ekonomik bağımsızlığını elde etmiştir.

Türk İktisat Tarihi ve Osmanlı-Türk Mali Sistemini inceleyen araştırmacılar açısından önemli bir kaynak eser olacağına inandığım bu kitabın basımı esnasında değerli bilgilerini benimle paylaşan ve katkılarını hiç bir zaman unutamayacağım saygıdeğer hocam Sayın **Prof. Dr. Zafer TOPRAK**'a, bu çalışmayı basma nezaketini gösteren Tarih Vakfı'nın değerli yönetici ve çalışanlarına, moral desteğini hiçbir zaman esirgemeyen dostum ve meslektaşım sayın **Prof. Dr. Targan ÜNAL**'a sonsuz teşekkürlerimi arz etmeyi bir borç bilirim. Şubat 2007, İstanbul.

Mehmet Hakan SAĞLAM
İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi

İnsanlarına borçsuz bir Türkiye bırakan
Cumhuriyet'in seçkin ve eşsiz kadrosuna,

RÜSÛM-I SİTTE

BÖLÜM 1

BORÇLANMALAR

Bir Dönem Kapanırken...

Kırım Savaşı sırasında ilk defa olarak yabancı kaynaklı kredi kullanıp borçlanma sürecini başlatan Osmanlı Devleti, ilk borç anlaşmasının imzalandığı 1854 yılından yirmi yıl sonra iflasını ilan etmek zorunda kalmış, beş yıl sonra Rüsûm-ı Sitte'nin, iki yıl sonra da Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin kuruluşuna imza atarak ekonomik bağımsızlığına veda etmiştir.

1699 Karlofça Antlaşması ve hemen sonrasındaki İstanbul Anlaşması'nı takiben Avrupa'daki Türk fetihleri sona ermiş, kaybedilen ya da sonu belirsizlikle biten seferler sonucunda sınırlar geriye çekilmiş, Kuzey Afrika ve Yemen'de uç noktalarda bulunan vilâyetler bağımsızlıklarını kazanmanın eşiğine gelmişlerdi. 17. yüzyılın sonlarında Osmanlıyı dışardan gözlemleyenler saltanatın yıkılmak üzere olduğunu defalarca söylemelerine rağmen bu beklentilerin tamamı boşa çıkmış, Osmanlı İmparatorluğu, İspanya İmparatorluğu'ndan, Cenova ve Venedik Cumhuriyetlerinden, Polonya Mutlakıyeti'nden, Amerika'daki İngiliz sömürgelerinden, Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan, Burbonlar ve Napolyon Fransası'ndan, Papalığın inişli çıkışlı nüfuzundan bile daha çok yaşayıp Habsburg ve Romanov imparatorluklarının çöküşünü bile seyretmiştir[1].

Osmanlı mali yapısındaki zayıflamanın genel olarak Karlofça Anlaşması ile başladığı görülmektedir. 1838 yılında İngiltere ile imzalanan Baltalimanı Ticaret Anlaşması ise Türk iktisat tarihi açısından önemli bir kilometre taşı niteliğindedir. Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti dış ticaret politikasındaki bağımsızlığını ve gümrük

---

[1] Alan Palmer, **Son Üç Yüz Yıl Osmanlı İmparatorluğu (Bir Çöküşün Tarihi)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, İkinci Basım, İstanbul 2003, s. 46.

gelirlerini önemli oranda kaybetmiş, olağanüstü gümrük vergileri uygulama hakkı elinden alındığı için hem iç hem de dış ticareti yabancıların kontrolüne geçmiştir.

İngiltere ile yapılan ticaret anlaşması önü alınamayan bir sürecin başlangıcı olmuş, 25 Kasım 1838'de Fransa ile, 1839'da Hansa şehirleriyle (Lubleck, Bremen, Hamburg) ve Sardunya ile, 1840'da İsveç, Norveç, İspanya, Hollanda, Belçika, Zolverin Hükümetleri (Prusya, Baviyera, Saksonya, Wuntenburg, Baden, Hasen Elektörlüğü ve Grand Dukalığı, Thuringen, Nassau Birliği, Serbest Frankfurt Şehri) ile, 1841'de Danimarka ile, 1843'de Portekiz ile ve son olarak 1846'da Rusya ile ticaret anlaşmaları imzalanmıştır. İkili anlaşmalar, Osmanlı hazinesinin gelir kaybını hızlandırdığı gibi, hammaddelerin çok ucuza dışarıya ihraç edilmesine ve henüz gelişmemiş durumda olan sanayinin tamamen çökmesine, iç ve dış ticaretin yabancıların eline geçmesine neden olmuştur. [2]

Öncelikle İngiliz ve Fransızlarla sonrasında ise irili ufaklı bir çok ülkeyle imzalanan ticaret anlaşmaları, ithalat sırasında alınan gümrük vergilerinin %12'den %3'e indirilmesine, ihraç vergi ve formalitelerinin büyük ölçüde kaldırılmasına, özellikle yabancı tüccarın ülke dahilinde serbestçe dolaşmasına ve istedikleri malı rahatlıkla alıp satmasına olanak sağlamıştı. Bu anlaşmalar sonrasında ihracat üç misli artarken, ithalat iki misli artmış, bu durum ülke içindeki altın ve gümüş stoğunun dış ülkelere gitmesine neden olmuş, 1845 yılına gelindiğinde özellikle İstanbul ve diğer liman kentlerinde ödeme güçlükleri başlamıştı. Altın ve gümüş para eksikliğini azaltmak amacıyla düşünülen çözüm ise ülke ekonomisinin yıllarca başını ağrıtacak olan yeni bir sorun yaratmış, kaime adı verilen ve yıllık % 6 faiz getirisi olan kağıt paralar piyasaya sürülmüştü. [3]

Osmanlı'nın dış borç ihtiyacı Kırım Harbi'nin neden olduğu olağandışı giderlere, ya da konjonktürel etmenlere bağlansa da aslında çok daha derin nedenlerden kaynaklanıyordu. Giderek merkezileşen

---

[2] Doç. Dr. Sait Açba, **"Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması (1854-1914)"**, 1. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara, 2004, s. 38-39.

[3] Haydar Kazgan, **"Galata Bankerleri"**, Cilt 1, 2. Baskı, Orion Yayınevi, Ankara, 2005, s. 11.

devletin "*vâridât*"ı yani gelirleri, "*mesarif*"i yani giderlerini karşılayamaz olmuştu. Bütçe açığı mevsimsel olmaktan çıkmıştı. Artık her yıl açık veriliyor ve bu açık giderek büyüyordu. Batı'da da benzer gelişmeler izlenmişti. Ülkeler merkezi yönetimlerini pekiştirdikçe, eğitim, sağlık ve benzeri bir dizi yükümlülükleri yerine getirmek zorunda kalıyorlardı. Ancak, Batı bu tür artan giderlerine kısa sürede çözüm bulmuştu. Bunun yolu çok daha esnek bir yapıya sahip olan dolaylı vergileri uygulamaktan geçiyordu. Batı ülkeleri, artan giderlerini artan vergi gelirleriyle karşılama yoluna giderken Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonlar nedeniyle böyle bir olanaktan yoksundu. "*Temettü*" ya da "*patent*" türü vergileri yürürlüğe sokmak istemişse de Batı'nın "Düvel-i Muazzama"sının[4] kapitülasyonlardan kaynaklanan itirazıyla karşılaşmıştı. Osmanlı kendi irâdesiyle vergi koyamıyor ancak Batı'nın icazetiyle malî sisteminde değişikliklere gidebiliyordu.[5]

1825-1830 döneminde Osmanlı Devleti'nin pamuk ipliği ithalatı üç katına, 1860'da ise 1825 rakamının 40 katına ulaşmıştı. Pamuklu dokuma ithalatı ise 1825-1830 döneminde beş katına, 1860'da ise 65 katına ulaşmıştı. İngiliz genel ihracatı içinde Osmanlı'nın payı gittikçe büyümüş, 1850'de İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne yaptığı ihracat 8.500.000 sterline[6] ulaşırken, bu rakamın 3.500.000 sterlinlik kısmını pamuklu dokumalar oluşturmuştu[7]. Ticaret anlaşmalarının diğer bir yan etkisi ipek üretimi konusunda kendini göstermiş, 1812-1841 yılları arasında İşkodra ve Tırnova'da ipek dokuma tezgahlarının sayısı 2.000 iken sonraki yıllarda iki yüze kadar gerilemiş, Anadolu'da ise

---

[4] Düvel-i Muazzama: büyük devletler. İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, Rusya, İtalya.

[5] Mehmet Hakan Sağlam. "**Osmanlı Borçlar İdâresi - Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891**", "Prof. Dr. Zafer Toprak sunuşundan", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 2007, sh. XIII.

[6] 28 Ocak 2007 itibarıyla altının ons fiyatı 650 ABD Doları esas alındığında bir kilo saf altın 20.900 ABD Doları, 7,216 gram brüt ağırlığa sahip binde 916,66 saflıktaki bir Osmanlı altını 138,25 Dolar, 7,93 gram brüt ağırlığa sahip binde 916,66 saflıktaki bir İngiliz altını ise 152 Dolara karşılık gelmektedir.

[7] Halil İnalcık, "**Osmanlı Pamuklu Pazarı. Hindistan ve İngiltere: Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü**", ODTÜ Gelişme Dergisi, 1979-1980 Özel Sayı, s.1-65.

her çeşit ipek üretimi 1850'li yıllarda 50 yıl öncesinin onda biri seviyelerine düşmüştü[8].

Osmanlı'nın 1854'den 1875'e kadar Avrupa'dan borçlandığı paranın toplamı bugünkü altın fiyatı üzerinden yaklaşık 33 milyar dolardan fazladır. Ancak dış borçların sadece altın fiyatı dikkate alınarak 33 milyar dolar olarak irdelenmesi pek doğru değildir. Borç rakamının gerçek büyüklüğünü vurgulamak için Osmanlı'nın o yıllardaki gelir gider rakamlarına bakmak daha gerçekçi olacaktır. 1870-75 döneminde yaklaşık vergi gelirleri 25 milyon Osmanlı lirası düzeyinde olan Osmanlı Devleti'nin, dış borç toplamı yaklaşık 200 milyon lira, dış borç faiz ve amortisman gideri ise yıllık 15 milyon lira civarındaydı.

19. asrın başlarında İspanya ve Portekiz Hükümetleri Londra piyasasından, Arjantin, Peru ve Honduras devletleri de Paris Borsası'ndan benzer şekilde borçlanmışlardı. Bu ülkelerin neredeyse tamamı sonunda ödemelerini ertelemek zorunda kalmış, çünkü faiz ve itfa ödemesi batağına saplanıp iflas etmişlerdi. Osmanlı Devleti'nin sözde bir vilâyeti durumunda olan Tunus'da aynı şekilde borçlanmış, yirmi sene sonra Fransız himayesini kabul eden bir anlaşmayı imzalamak zorunda kalmıştı. Mısır'ın sonu da Tunus gibi olmuş, çoğunlukla İngiltere ve Fransa'dan borçlanma yoluna giden bu ülkeye 1882'de İngiliz askerleri ayak basmıştı. Sanayi devriminin doğal bir sonucu olarak birikmeye başlayan para ve sermayenin karşı konulamaz gücü, dünya siyasetini yeniden şekillendirmiş, özellikle Osmanlı coğrafyasında tarihsel geçmişten yoksun yapay sınırlar oluşturmuştu. O yıllarda dahi çokça eleştirilen bu durum Ortadoğu ve Balkanlarda neredeyse bir asırdan beri süren ve bu gidişle asırlar boyu da sürecek olan anlaşmazlıkların, çatışmaların ve istikrarsızlığın temellerini atmıştı.

Petrole neft dediğimiz dönemde Avrupa bu metanın sadece çıra yakmakta kullanılmayacağını çoktan keşfetmiş, hemen tüm dış politikasını petrol üzerinde kurmaya başlamıştı. Almanlarla demiryolları

---

[8] Doç. Dr. Sait Açba, **"Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması (1854-1914)"**, 1. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara, 2004, s. 40.

yapımı konusunda anlaşma imzalayıp Bağdat'a trenle gideceğiz diye sevinirken, Almanlar demiryollarının sağında ve solunda kalan çok geniş bir bantta petrol ve diğer yer altı zenginliklerini arama ve işletme hakkını ceplerine koymuştu. İstanbul, Arap yarımadasını elinde tutabilmek için varını yoğunu ortaya koyarken, Araplar, İngilizlerin oluk oluk akıttığı altınlarla gece alemleri yapıyor, Osmanlıyı yarımadadan uzaklaştırmanın planlarını yapıyorlardı. Bu arada İngilizler boş durmuyor, şu an üzerinde binlerce petrol pompası bulunan ancak o dönem çölden ibaret olan sahaları işgal ediyorlardı.

19. yüzyılın son çeyreğinde ekonomik globalizmin en bariz örneği yaşanıyordu. Ülkelere önce çok cazip şartlarla borç veriliyor, işin sonunda ise borçluların tüm ekonomik varlıklarına el konuluyordu. Tabii olay bununla da son bulmuyor, bir aşama daha ileri gidilerek ülkeler lime lime parçalanıyordu.

Büyük düşünmek, büyük oynamak, büyük devlet olmak işte bu noktada kendini gösteriyordu. Osmanlı, borçlanma sürecine sadece geçici bir para sıkıntısının çözümü gözüyle bakarken, Avrupalılar ekonomik ve siyasi işgalin ön evresi gözüyle bakıyorlardı. İşte bu bakış açısı, kıldan ince kılıçtan keskin bir durum yaratıyordu. Fransa ve İngiltere'nin desteği ile Rusya'ya savaş açan Osmanlı Devleti kendini bir anda Kırım Savaşı'nın içinde bulunuyordu. İstanbul savaş için oluk oluk para akıtırken, sözde dost olan o günkü müttefiklerinin kredi önerisiyle karşılaşmış, 1854'de yabancı kaynaklı ilk krediyi cebine koymuş, bu tarihten sadece 20 yıl sonra ise moratoryum bayrağını havaya kaldırıp iflasını ilan etmek zorunda kalmıştı. Osmanlı'nın Kırım Savaşı'ndaki müttefikleri olan İngiltere ve Fransa ise çok değil sadece 30 yıl sonra Gelibolu ve Çanakkale'de ilk denemelerini yapıp sonrasında İstanbul'u işgal etmişlerdi. Bu haliyle senaryo eksiksiz sahnelenmişti.

İlk dış borç....

Osmanlı'nın borçlanma evresi diğer ülkelerden hiç farklı değildir. Borçlanmanın neden kaynaklandığı araştırıldığında, bu paraların ya kimi savaşların finansmanında ya ekonomik darboğazların

aşılmasında, yada sınırlı bir şekilde demiryolu ağlarının yapımında kullanılmış olduğu görülecektir.

Osmanlı da devlet harcamalarının ne şekilde yapıldığını A. Du Velay, "*Essai sur l'histoire financiére de la Turquie*" adlı kitabında şu şekilde anlatmaktadır; "*Vezirler ihtiyaç duydukları miktarları genellikle divanda saptıyor, daha sonra kendilerine özel tahsisatlar çıkarıyorlar, bu tahsisatlar yapılmamış ya da tükenmişse Hazine'den para çekmeye başlıyorlardı. Hazine boşaldığında ise (ki çoğunlukla boştu) hiçbir sınırlamayla karşılaşmadan "sergi" adı altında ödeme emirleri çıkarma hakları vardı. Bu şekilde harcanan paralar veya tedavüle sürülen sergi tutarı hakkında ise hiçbir zaman hiç kimseye hesap vermiyorlardı.*"[9]

Osmanlı'nın ilk borç anlaşması 27 Ekim 1853'de başlayan Kırım Savaşı'nın finansmanı amacıyla, 4 Ağustos 1854 tarihinde o yıllarda Osmanlı'nın müttefiki durumunda bulunan Fransa ve İngiltere'nin arabuluculuğu ile imzalandı. Bu borçlanma 1853-56 senelerinde Rusya ile yapılan savaşın gerektirdiği olağanüstü masrafları karşılamak için yapılmıştı. Askeri harcamalar için gereken miktar, Hükümet'e kısa vadeli avans açmayı alışkanlık haline getirmiş olan İstanbul bankerlerinin verebileceği miktardan oldukça fazlaydı. Bu tür harcamaları finanse etmenin bir diğer yolu da uzun vadeli istikrâzdı. 4 Ağustos 1854'de Sultan Abdülmecid 5.000.000 İngiliz Liralık istikraz anlaşması yapılmasına izin veren bir ferman yayınladı. İstikraz anlaşması Londra bankerlerinden *Dent Palmer and Company* ve bunların Paris acenteleri olan *Goldschmid and Company* ile yapıldı. Bu istikrazın faizi % 6, itfa ödemesi % 1 ve ihraç fiyatı % 80 idi[10]. Yetki 5.000.000 İngiliz Lirası için verilmesine rağmen sadece 3.000.000 İngiliz Lirası tutarında borç alınmıştı.[11] Bu istikraza karşılık olarak;

---

[9] André Autheman, **"Tanzîmat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı Bankası, Bank-ı Osmanî-i Şahane,"** Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2002, s. 16.

[10] Donald C. Blaisdell, **"Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu"**, Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 43.

[11] Bu miktarın 2,000,000 İngiliz Liralık kısmının alınıp alınmaması hususunda Hükümet yetkiliydi.

senelik geliri 60.000 kese[12] olan 300.000 Türk Lirası tutarındaki Mısır vergisinin bir kısmı karşılık gösterilmişti[13]. Gerek bu istikraza ve gerekse daha sonradan alınacak diğer bazı istikrazlara teminat olarak gösterilen Mısır Vergisi, Osmanlı Hükümeti'nin en sağlam gelir kaynağı durumundaydı.[14]

Mısır Vergisinden gelen 60.000 kese, 5.000.000 İngiliz liralık istikrazın yıllık taksitini tamamen karşılamıyor, fakat 3.000.000 İngiliz liralık istikrazın taksiti için de fazla geliyordu. Bu karşılık, çok sağlam bir teminat durumundaydı ve aşağıda bir kısmı aktarılan fermandan da anlaşılacağı üzere bu vergi doğrudan doğruya anlaşmayı yapan bankalara ödenecekti. Söz konusu ferman, tarafların talebi üzerine İngiltere Bankası'nda saklanacaktı. Mısır Valisi Mahmut Said Paşa'ya gönderilen söz konusu fermanın bu hususiaki fıkraları aşağıdaki gibidir;

> "Hicaz'a tahsîs olunan meblâğ tenzîl edildikten sonra 60.000 keseye (6.900.000 Fr.) baliğ olan Mısır vergisinin yarısının, yani 30.000 kesenin, 24 Ağustos 1854 tarihli mukavele ile istikrâz olunan paranın faiz ve res'ül-mâlını itfaya mahsûs olmak üzere, mezkûr istikrâz tamamen imha edilinceye kadar her sene 10 Nisan'da ve diğer yarısı 30.000 kesenin 10 Birinciteşrinde (Ekim) ya İngiltere Bankası'na veya Fransa Bankası'na tevdi edilmesi takarrür etmiş olup, irâde-î şahanemle ve Baron Goldschmid ile Mr. John Hersley

---

[12] 1 Kese 500 kuruştur. 60.000 kese olan Mısır vergisi 300.000 Osmanlı Lirasına karşılık gelmektedir. O dönem kullanılan Osmanlı Lirası 7,216 gram brüt ağırlığa sahip olan 22/24 saflık derecesine sahip binde 916,66 saflıktaki altından imal edilmektedir. Buna göre bir Osmanlı altınının saf ağırlığı 7,216 gr. X 0,91666 : 6,61461 gram saf altındır. 300.000 Osmanlı altını ise 1,984 kilo 383 gram saf altın etmektedir. Bir ons altının 650 dolar olmasından hareketle bir kilo altın 650 Dolar x 32,1507425 = 20,898 Dolar etmektedir.

[13] İbrahim Hakkı Yeniay, **"Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi"**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 19.

[14] Kâmil Paşa'nın (Tarihî Siyasi-i Devlet-i Aliyye) isimli kitabında Mısır Vergisi hakkında şu bilgi verilmektedir: "1841 senesi İkinci kânununda (Ocak) çıkan bir ferman ile Mısır Valiliği Mehmet Ali Paşa'ya verilmiş ve buna mukabil Mısır'ın Osmanlı Hükümet'ine senede 80,000 kese altın, vergi olarak ödemesi takarrür etmiş ise de, Mehmet Ali Paşa bu verginin ağırlığından bahisle indirilmesi için müteaddit müracaatlarda bulunarak nihayet bunun 60,000 keseye indirilmesine birkaç ay sonra muvaffak olmuştur."

Palmer'in şeraitine tevfikan mezkûr tahsîsat muteber tüccardan Blak ve Durand vasıtası ile yatırılacaktır; bu 60.000 kese, mahallinde iki müttefik Hükümet ile Londra ve Paris'teki sefirlerimiz tarafından münasib sûrette tevzi olunacak ve istikrâz edilen mebaliğin res'ül-mâl ve faizi tamamen ödeninceve kadar bu tediyatın yukardaki şekilde muntazaman icrâ'sına dikkat edilecektir. Bu ferman İngiltere Bankası'na tevdi edilmek lâzım geldiğinden, işbu irâde-î şahanem mabeyni hümayunumdan isdar ve tarafınıza irsal edilerek mezkûr paraların zamanında te'diyesine sizi me'mûr etmektedir ve bu irâdemiz bu bankava tevdi edilmek üzere icabeden mahalle gönderilmiştir."

1854 İstikrazı, ilk sözleşme şartlarına göre 33 senede tamamen itfa edilecekti. Bu istikrazdan, komisyon masrafı da çıktıktan sonra Hükümet'in eline net olarak 2.286.285 İngiliz Lirası geçiyordu. Savaş harcamalarını kapatmaya tahsis edilen bu ilk borcun 700.000 İngiliz lirası banka komisyonlarına ve %80'lik ihraç fiyatı noksanına giderken, 200.000 İngiliz lirası eski borçların ödenmesinde kullanılmış, 20.000 lirasıyla Boğaz'da bir saray alınmış, 2.061.000 İngiliz lirası savaş giderlerine ayrılmış ve 175.000 İngiliz lirasıyla da silah alınmıştı[15].

Ancak bu istikraz anlaşmasının birde görünmeyen yanı vardı. Bu borç anlaşmasına bağlı olarak iki büyük devletle yapılan anlaşma gereğince yabancılara gayrimenkul satın alma hakkı tanınıyor, Hıristiyanlardan alınan haraç kaldırılıyor, Müslüman ve gayrimüslim vatandaşların kanun önündeki eşitliğini sağlayan karma mahkemeler kuruluyordu.[16] Görünen o ki, 1838 Ticaret Anlaşması'nda eksik kalan maddeler yavaş yavaş protokole ilâve ediliyordu. Osmanlı'nın paraya ihtiyacı çok ama bekleyecek zamanı yoktu.

Osmanlı'nın mali açıdan iflas etmesini takiben 1854 İstikrâzı'nın faizi, 17 Eylül 1877 tarihinde tahvil sahipleriyle yapılan uzlaşma sonucunda % 6'dan % 5'e, itfa ödemesi de % 1'den % 0.5'e indirildi. Osmanlı Hükümeti, 6 Ekim 1875'de yayımladığı bir kararname ile bütün istikrazların taksitlerini geçici olarak yarı yarıya vereceğini ve

[15] Stefanos Yerasimos, "**Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye-II. Tanzimattan 1. Dünya Savaşına**", Belge Uluslararası Yayıncılık, Temmuz 2001, s. 94.

[16] Haydar Kazgan, "**Galata Bankerleri**", Cilt 1, 2. Baskı, Orion Yayınevi, Ankara, 2005, s. 27.

bunları 5 sene müddetle tamamen ertelediğini ilan etmesine rağmen, Mısır vergisi ile temin olunan borçlanmalardan 1854 İstikrazı ile 1871 İstikrazı'nı bu kararın dışında tuttu. Bu suretle 1854 İstikrazı'nın taksitleri kısa bir süre ertelenmiş, fakat 17 Eylül 1877 sözleşmesi ile hem geciken ödemeler yapılmış, hem de ondan sonraki taksitler düzenli olarak ödenmeye başlanmıştı. Söz konusu istikraz, hukuken 5 Kasım 1914 tarihine kadar Osmanlı Hükümeti borçlarına dahil edilirken, Mısır'ın İngiltere tarafından işgal edildiği 1881 tarihinden sonra Mısır Hükümeti'nin sorumluluğuna geçmiştir[17].

Ve Sonrası...

Osmanlı hazinesine giren paranın savaş harcamalarını karşılayamaması üzerine 27 Nisan 1855'de ikinci bir istikraz anlaşması yapıldı. Fransız ve İngiliz Hükümetleri, "geliri savaş ihtiyaçlarına harcanmak üzere" 5.000.000 sterlinlik yeni bir borçlanmanın faizlerine kefil oldular. Bu borç anlaşmasının faiz kısmına Fransa ve İngiltere'nin kefil olması, en muhafazakâr bankerleri bile imrendirdi ve yoğun rekabet ortamında ihraç fiyatı primli olarak gerçekleşti. Rothschild tarafından yüzde 2 5/8 primle ihraç edilen bu tahvillerin yıllık faizi % 4, itfa ödemesi % 1 idi. Bu istikraza karşılık olarak; Mısır vergisinden serbest kalan[18] 1.800.000 Frank, İzmir Gümrük hasılatından 2.500.000 Frank, Suriye Gümrük hasılatından 2.000.000 Frank olmak üzere toplam 6.300.000 Frank tahsis edildi[19]. Ancak bu istikrazın garantörlüğünü üstlenen Fransız ve İngiliz Hükümetleri, elde edilecek paranın özellikle Kırım Savaşı'nın masraflarına harcandığını görmek ve Hazine hesaplarını kontrol etmek amacıyla iki komiser atanmasını talep edince, Lord Hobart ve Marquis de Ploeuc

---

[17] İbrahim Hakkı Yeniay, "**Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi**", İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s.21.

[18] 1854 istikrâzı için Mısır vergisinden % 6 faiz ve % 1 itfa bedeli olmak üzere toplam % 7 üzerinden 3.000.000 İngiliz Lirası için 210.000 İngiliz Lirası (yani 231.000 Türk lirası) gerekiyordu. İşte bu Mısır vergisinden artan kalan yaklaşık 70.000 Türk Lirası, 1855 istikrâzının karşılığı durumundaydı.

[19] İbrahim Hakkı Yeniay, "**Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi**", İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 23-24.

bu amaçla görevlendirildi. Böylelikle Osmanlı Devleti'nde yabancıların mali kontrolü ilkel şekliyle başlamış oluyordu. 1856 yılında Kırım Savaşı'nın başarıyla sonuçlanması, Türkiye'yi daha çok savaş harcaması yapmaktan kurtardı ve mali sistemin reforme edilmesine yöneltti.[20] Bu istikraz sözleşmesinin en önemli yanı, mali denetimin fiilen başlamış olmasıydı. Avrupalılar açısından daha yapılacak çok şey vardı. Osmanlı'nın aksine onların zaman sıkıntısı da yoktu, bekleyecek ve gereğini yapacaklardı.

Kırım Savaşı'ndan dolayı Osmanlı Devleti'nin yaptığı savaş harcamaları toplamı 27 Mayıs 1853-27 Eylül 1855 tarihleri arasında 11.200.000 İngiliz Lirasına ulaşmış, 1853-1855 dönemi bütçe açıkları da 5.800.000 İngiliz Lirası olmuştu. 1855 borçlanmasıyla bütçe açıklarını kapatamayan Osmanlı Devleti, bütçe açıklarını kapatmak amacıyla basit bir çareye başvurdu ve iç borçlanmaya giderek % 6 faizli ve % 2 itfa ödemeli Esham-ı Cedîde tahvilleri ile Tahvilât-ı Mümtaze denilen 10 yıl vadeli ve % 6 faizli Hazine Bonoları ve özellikle de % 6 faizli ve değişik vadeli Sergi Tahvilleri çıkarttı.

Ancak Osmanlı ekonomisinde sular bir türlü durulmuyordu. Kağıt para sürekli olarak değer kaybediyor, bu durum tüketim malları fiyatlarının yükselmesine ve toplumun her kesiminde seslerin yükselmesine neden oluyordu. Fiyat istikranın sağlanması noktasında kağıt paranın tedavülden çekilmesinden başka çare görülmeyince 1858 yılında % 6 faiz ve % 1 itfa ödemeli 5.000.000 İngiliz liralık yeni bir borçlanma yoluna gidildi. Londra'daki Dent Palmer and Company şirketi, 5.000.000 İngiliz Lirası tutarındaki tahvillerin 3.000.000 İngiliz liralık kısmını % 85 ihraç fiyatıyla derhal satın aldı. Kalan kısmı ise 1859'da % 62.50 ile plase edildi. Bu istikraz için yapılan sözleşmede de yabancı kontrolü ile ilgili hüküm yine yer alıyordu. Bu istikrazın teminatı ise İstanbul okstruvası ve gümrük gelirleriydi.

1858 istikrazı malî durumu kısmen rahatlatmış, bu istikrazdan elde edilen parayla piyasadaki kâğıt paraların bir kısmı tedavülden çekilmişti. Ancak 1854, 1855 ve 1858 borçlanmalarından dolayı

---

[20] Donald C. Blaisdell, **"Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu"**, Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 44-45.

devletin yıllık itfa ödemeleri toplamı 1.000.000 İngiliz Lirasına ulaşmış, bu durum ise zaten zorda olan Osmanlı ekonomisini yeni borç almaya açık hale getirmişti.

Son alınan borcun üzerinden henüz iki yıl geçmişti ki 1860 yılı içerisinde ülke ekonomisinde yeni sarsıntılar başladı. Etkin bir finansman yönetiminin olmayışı Osmanlı maliyesini her türlü sarsıntıya karşı hassaslaştırmıştı. Yüzde 6 ile alınan uzun vadeli dış borçlara ek olarak, kısa vadeli finansman ihtiyacının giderilmesinde kullanılan %12 faizli iç borçlar Osmanlı hazinesini içinden çıkılamaz duruma düşürdü. Yüzde 12 birleşik faizle alınan 4.000.000 İngiliz Lirası tutarındaki iç borç miktarı altı senede bir ikiye katlanıyordu.

1860 yılında Osmanlı Devleti'nin iç ve dış borçları doruğa çıktı. Gelir gider kalemlerinin yıl içindeki dengesizliği, devlet gelirlerinin önemli bir kısmının aşar ve ağnam gibi tarımsal kaynaklı vergilere dayanması kısa vadeli devlet borçlarının artmasına neden olmuş, vergi tahsilatında yaşanan sıkıntılara bağlı olarak bu borçlar ödenemeyince ertelemeler başlamıştı. Parisli bir banker olan Mirés, Aralık 1860'da Paris'de yayınlanan "*Le Constitutionnel*" isimli gazetede Osmanlı'nın iç ve dış borçlarını şu şekilde açıklıyordu;[21]

Dış Borçlar (Amortismanlar düştükten sonra)	310.000.000 Fr.
Esham-ı Cedîde (konsolide emisyon)	56.000.000 Fr.
Tedavüldeki kaimeler	14.000.000 Fr.
Galata Bankerleri'nin alacakları	127.000.000 Fr.
Hazine Tahvilleri	56.000.000 Fr.
Esham-ı Mümtaze	15.000.000 Fr.
Sergiler	86.000.000 Fr.
Çeşitli Bakanlıkların dalgalı borçları	110.000.000 Fr.
Toplam	774.000.000 Fr.

Osmanlı lirası olarak 34 milyona karşılık gelen bu borçların yarıdan fazlası Galata Bankerleri'nin kontrolündeydi. Ekonominin sırtındaki

[21] Haydar Kazgan, "**Galata Bankerleri**", Cilt 1, 2. Baskı, Orion Yayınevi, Ankara, 2005, s. 38.

bu yükü ortadan kaldırmak amacıyla yeni bir dış borç arayışına girildi. 29 Ekim 1860'da M. Mirés ile Babıâli arasında % 53.75 ihraç fiyatı üzerinden 16.000.000 İngiliz liralık yeni bir borç sözleşmesi imzalandı. Mirés, dış borç sözleşmesinde itibarî anapara üzerinden % 1.50 oranındaki komisyonuna ek olarak, bütün itfa müddeti süresince yılda 273.000 Frank tutarında avans almayı Osmanlı Hükümeti'ne kabul ettirmişti. İstikraz bedeli Osmanlı Hükümeti'ne eşit taksitlerle 18 ayda ödenecek, fakat Osmanlı'nın faiz ve itfa ödemeleri hemen başlayacaktı. Bu borçlanmaya karşılık olarak; gümrük, tuz ve balık vergileri ile Filibe gülyağı vergisi, Edirne ipek vergisi, Midilli ve İzmit zeytin aşarı, Samsun ve civarı tütün ve gümrük vergileri teminat gösterildi[22].

İhraç fiyatının yüksekliği Osmanlı Devleti'nin kredibilitesinin ne kadar düştüğünün en açık göstergesiydi. Bu sırada Mirés hakkında yolsuzluk söylentileri başladı ve sonuçta bu banker Fransa Hükümeti tarafından tutuklandı. Bu beklenmeyen durum Türk tahvillerinin tüm Avrupa borsalarında değer kaybetmesine yol açtığı gibi döviz fiyatlarının yükselmesine neden oldu. Galata Bankerleri, vadesi gelen Hükümet senetlerini tahsil etmek isteyince iç piyasada İngiliz Lirasının değeri 100 kuruştan 190 kuruşa kadar yükseldi. Osmanlı Hükümeti krizin önüne geçmek için Londra'ya müracaat etmek zorunda kaldı. Ellerinde bol miktarda Osmanlı tahvili bulunan halkının zarar etmesini istemeyen İngiliz Hükümeti, bu başvuruya derhal olumlu yanıt verdi ve incelemelerde bulunmak üzere Board of Trade üyelerinden Lord Hobart ile Mr. Forster'i İstanbul'a gönderdi[23]. Osmanlı ekonomisini incelemek üzere İngiltere'den heyet gelmesi, piyasalardaki krizi bir nebze de olsa hafifleştirdi.

Abdülaziz tahta çıktığında Osmanlı Devleti yabancı devletlerle barış içindeydi. Ancak bu sırada Bosna-Hersek İsyanı ve Karadağ olayları patlak verdi ve büyük Avrupa devletleri Islahat Fermanı'nın uygulanması için Osmanlıya baskı yapmaya başladı. 1859 ve 1860'da

---

[22] Doç. Dr. Sait Açba, **"Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması (1854-1914)"**, 1. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara, 2004, s. 64.

[23] Donald C. Blaisdell, **"Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu"**, Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 50.

başlayan mali buhran 1861 ve 1862'de gittikçe şiddetlendi. Bu sırada Osmanlı ülkesinde çok hızlı değişimler de yaşanmıyor değildi. Balkanlarda Varna'dan Tuna'ya ulaşacak stratejik bir demiryolu hattının yapımına 1856 yılında başlanmış, Anadolu da Menderes vadisi boyunca bir hat inşa edilmişti. Eylül 1855'de İstanbul, Londra ve Paris arasında ilk telgraf haberleşmeleri başlamış, 1864'de Vilâyet Kanunu çıkmış, 1869'da Ahmet Cevdet Paşa'nın hazırladığı *Mecelle* kabul edilmiş, aynı yıl *Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani)* açılmıştı.[24]

1863'de Fransız ve İngiliz ortak sermayesiyle Osmanlı Bankası, aynı yıl nisbeten daha küçük bir kurum olan *Société Générale de l'Empire Ottoman* kuruldu. Bunu 1868'de *Crédit Général Ottoman* ve ardından küçük bir Rus bankasının kuruluşu izledi. 1871'de *Banque Austro-Ottomane* ile *Banque Austro-Turque* İstanbul'da şubelerini açtı.

Abdülmecid devrinde dört defa dış borç alınmış, ancak alınan her borcun şartı bir öncekinden daha ağır olmuştu. Bu arada çeşitli isimler altında tahvil ve karşılıksız para çıkartılarak devlet borçları arttırılmıştı. 1860 yılında miktarı 3.300.000 keseye ulaşan dış borçlar için yıllık 209.498 kese faiz ve itfa ödemesi yapılırken, 2.000.000 keseye ulaşan iç borçların yıllık faiz ve itfa ödemesi için % 25 faiz oranı üzerinden 544.514 kese harcanmıştı. Tedavülde bulunan kağıt para miktarı 2.000.000 kese olup, devlet bütçesi 344.446 kese açık veriyordu[25]. Her ay 60.000 kese kaime tedavüle çıkartılıyor, kaime bolluğu para değerinin düşmesine neden oluyordu. 12 Aralık 1861'de bir altın lira kaime ile 350 kuruşa yükselmişti.[26]

Bütçe açığının kapatılması için vergilerin arttırılması ve harcamaların kısılması gerekiyordu. Kara ve deniz kuvvetlerinin harcamaları indirilirken, Padişahın aylık tahsisatından 5.000 kese kısıldı ve hatta sivil ve askeri memurların maaşlarında indirimler yapıldı. İthal edilen

---

[24] Alan Palmer, "**Son Üç Yüz Yıl Osmanlı İmparatorluğu (Bir Çöküşün Tarihi)**", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, İkinci Basım, İstanbul 2003, s. 144-145.

[25] Enver Ziya Karal, "**Osmanlı Tarihi, Cilt VII, Islahat Fermanı (1861-1876)**", Ankara 1956, T.T.K. Basımevi, s. 224.

[26] Ekrem Kolerkılıç, "**Osmanlı İmparatorluğunda Para**", Ankara 1958, Doğuş Matbaası, s.137.

tütün üzerine % 75 gümrük vergisi konuldu ve üretildiği yerden başka bir yere nakledilmesi durumunda da "*müruriye*" vergisi alınması, tütün satan esnaftan da "*bey'iyye*" vergisi toplanması kararlaştırıldı. Bu şekilde tütünden sağlanacak yıllık hasılat 100.000 kese olarak tahmin edildi. Daha sonra tuz tekeli ve posta pulu konularında da aynı uygulamaya gidildi. Gümrük teşkilatında da ıslahat çalışmaları başlatıldı ve İstanbul Emtia Gümrüğü'nün adı "*Rüsúmat Emaneti*" olarak değiştirilip gümrük tarifeleri yayımlandı[27].

İstanbul'a gönderilmiş olan Lord Hobart ve M. Forster, İngiltere Hükümet'ine durumun iyileşmeye çok uygun olduğunu rapor etti. 1859 senesinde İstanbul'da oluşturulan malî reform komisyonu Osmanlı ekonomisinin önündeki en büyük engelin, miktarı dahi belli olmayan kâğıt paralar olduğunu biliyordu. Sonucu ne olursa olsun, bu sorunun ortadan kaldırılması gerekiyordu. Tedavüldeki kağıt para miktarı 11.000.000 lira olarak tahmin ediliyordu. Kağıt paraların tamamının madenî para ile değiştirilmesi düşünülemezdi, çünkü bu durumda çok büyük bir istikraz yapılması gerekiyordu. Sonuçta, kaimelerin % 40'lık kısmının para ile satın alınması ve % 60'lık kısmının "esham-ı cedîde" isimli uzun vadeli muntazam bir borç senedi olan tahvillerle değiştirilmesi kararlaştırıldı. Ancak yeni bir istikraza gerek vardı.

Bu istikraz sözleşmesinin imzalanmasına Londra'da bulunan Devaux şirketi ile ileride *Osmanlı Bankası* ismini alacak olan *Ottoman Bank* kurucuları uygunluk verdi. Anapara miktarı 200.000.000 Frank[28] olan bu istikrazın faiz oranı % 6, itfa ödemesi % 2, ihraç fiyatı % 68 olup, bu borçlanmaya karşılık olarak; tütün, tuz, damga ve temettü vergileri tahsis edildi. İstikraz anlaşmasını imzalayan firmaların büyüklüğü, güçlü bir kredi müessesesinin oluşturulmak üzere olduğu haberleri ve Lord Hobart ile M. Forster tarafından hazırlanan iyimser raporlar 1862 borçlanma tahvillerinin satışını kolaylaştırdı. Satışa sunulan tahvillerin dört katı kadar talep geldi. Osmanlı Hükümeti, bu kadar kuvvetli bir kredi itibarıyla hiçbir zaman karşılaşmamıştı. Bu istikrazın

---

[27] Doç. Dr. Sait Açba, **"Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması (1854-1914)"**, 1. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara, 2004, s. 70.

[28] 1 İngiliz Lirası=1,10 Osmanlı Lirası, 1 Osmanlı Lirası=22,727272 Frank.

136.000.000 Frank tutarındaki net hasılatı ile kaimeler piyasadan toplatıldı ve İstanbul Darphanesi'nde yakıldı[29]. Alınan borçlar kağıt paraların tamamının kaldırılmasına yeterli olmamakla beraber, 100 kuruşluk kaimelerin % 40'ı Osmanlı altını olarak ve % 60'ıda tahville değiştirilmek suretiyle 1 Temmuz - 13 Eylül 1862 tarihleri arasında piyasadan çekildi. Böylece ilk defa Abdülmecid döneminde piyasaya sürülen kaimeler aradan 23 yıl geçtikten sonra tedavülden kaldırılmış oluyordu.

1862 borçlanması piyasaları oldukça rahatlattı. Ancak ortada iki önemli sorun vardı. Bunlardan birincisi Galata Bankerleri'ne olan dalgalı borçlar, diğeri ise sürekli değer kaybeden ve Sultan II. Mahmut zamanından beri tedavülde bulunan beşlik ve altılık isimli gümüş paralardı. Beşlik ve altılıkların kıymetinin % 50'ye kadar inmesi piyasalardaki istikrara zarar veriyordu. Devlete verilen borçlardan dolayı Galata Bankerleri'ne verilen 10 yıl vadeli bonoların faizi ise oldukça yüksekti ve bu durum hazineyi zor durumda bırakıyordu. Tasfiye edilmesi gereken bir diğer iç borçta, "esham-ı cedîde" ve "tahvîlât-ı mümtaze" olarak isimlendirilen ve % 12'ye varan oranlarda faiz getirisi sağlayan tahvillerdi[30].

İşte bu iki sorunun, yani dalgalı borçların azaltılması ve ayarı bozuk paraların ortadan kaldırılması amacıyla Hükümet yeni bir borç alımını düşünmeye başladı. Yeni kurulan Osmanlı Bankası, bu borç anlaşmasını üstlendi. Anapara tutarı 200.000.000 Frank olan bu istikrazın faiz oranı % 6, amortisman oranı % 2 olup, bu borçlanmaya karşılık olarak; çeşitli vilâyetlerin gümrük gelirleri, Bursa ve Edirne vilâyetleri ipek aşarı, Midilli, Karesi ve İzmir'in zeytinyağı aşarı, tuz vergisi ve tütün aşarı ile 1862 İstikrazı'nın teminatı olarak gösterilen gelirlerin fazla olan bakiyeleri ve evvelce 1860 İstikrazı'na tahsis edilen gelirin 7/8'i tahsis edildi. İstikrazın 150.000.000 Franklık bölümü % 72 ve 50.000.000 Franklık bölümü de % 68 ihraç fiyatı üzerinden tamamen satıldı. Osmanlı Bankası bu meblâğın 150.000.000 Franklık

---

[29] İbrahim Hakkı Yeniay, "**Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi**", İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 36.

[30] Doç. Dr. Sait Açba, "**Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması (1854-1914)**", 1. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara, 2004, s. 73.

kısmını zorunlu olarak, 50.000.000 Franklık bölümünü de isteğe bağlı olarak üstlendi. Bu para ile Galata Bankerleri'nin alacakları kısmen ödendi, fakat para reformu yapılamadı.[31]

1863 yılında Osmanlı Bankası daha geniş imtiyazlar elde ederek yeniden yapılandı ve dalgalı borçların yeniden çoğalmaya başlaması üzerine yeni bir borçlanmaya aracılık etti. Osmanlı Bankası tarafından ihraç edilen 8.000.000 sterlin tutarındaki 1863 İstikrazı ile Hükümet'in yerli bankerlere olan borçları, yabancı yatırımcılara devredilmiş oldu. İki yıl sonra Ocak 1866 kuponlarının ödemesi geldiğinde hazinede yine para yoktu ve yeni bir borçlanmadan başka çare de görünmüyordu. Dış borçların itfa ödemeleri toplamı 3.000.000 sterline dayanmıştı.[32]

11 Aralık 1865'de Hükümet ile Osmanlı Bankası, Credit Mobilier ve Société Générale arasında 150.000.000 Frank tutarında bir borç anlaşması imzalandı. Yıllık faizi % 6, itfa oranı % 2.44, ihraç fiyatı % 66 olan bu borçlanmaya karşılık olarak Ergani Bakır Madeni hasılatı, Suriye sergisini ödemeye ayrılan para ve Anadolu ağnam vergisi tahsis edildi. İstikrazın en önemli kısmını ağnam resmi oluşturduğundan, bu istikraza "ağnam istikrazı" adı verildi. Bundan önceki iki istikraz verimli işlere tahsis edilmiş, biri kâğıt paranın tedavülden kaldırılmasında kullanılırken, diğeri ile Galata Bankerleri'nin kısa vadeli borçları ödenmişti. Fakat bu ve bundan sonraki istikrazların tamamı, eski istikrazların taksitlerini ödemek ve bütçe açıklarını kapatmak için kullanıldığından Hükümet malî açıdan uçuruma doğru sürüklenmeye başlamıştı[33].

1866 yılında mali iflasın eşiğine gelindi. Ya iflas kabul edilecek yada kurtuluş için yeni borçlar alınacaktı. 1863 borçlanması ile iç borçların en acil olanları ödenmiş olmasına rağmen tedavülde halen "konsolit"

---

[31] Ali Akyıldız, **"Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri (Ottoman Securities)"**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı&TEB, Bilingual Edition, Turkish-English, İstanbul 2001, s. 306.

[32] Donald C. Blaisdell, **"Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu"**, Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 53.

[33] İbrahim Hakkı Yeniay, **"Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi"**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 39.

adı verilen "Esham-ı Cedîde", "Tahvîlât-ı Mümtaze", "Sergi ve Hazine Tahvili" adında çeşitli tahviller bulunuyordu. Bunların bir kısmı İstanbul'daki, bir kısmı da İngiltere ve Fransa'daki yatırımcıların portföyünde olup faiz oranları % 6 idi. Hükümet, bunları uzun vadeli bir dış borca dönüştürerek hem taksit ödemeleri yönünden rahatlamayı hem de ülkeye yabancı sermaye çekmeyi arzuluyordu. Bu amaçla merkezi Londra'da bulunan General Credit and Finance ile 31 Mart 1865'de bir borç anlaşması imzalandı. Daha sonra bu şirkete Fransa'nın Société Générale şirketi de katıldı[34]. Bu anlaşmaya göre; yeni istikrazın anapara miktarı 40.000.000 Türk Lirası olup faiz oranı % 5, amortisman oranı % 1 idi.

Eshâm-ı Cedîde, Tahvilât-ı Mümtaze ve sergilerin Düyûn-ı Umûmiyye eshâmına dönüştürülmesi sırasında farklı oranlar uygulandı. 100 liralık esham-ı cedîdeler 121 liralık, 100 liralık tahvilât-ı mümtazeler 143 liralık, 100 liralık Sergi Tahvilleri ise başabaş şekilde yeni eshâmla değiştirildi. Tahvillerin ihraç fiyatı % 50 olarak belirlenmişti. İstikrazın 7.000.000 liralık kısmının çıkarılıp çıkarılmaması Hükümet'in takdirine bağlıydı. Bu borçlanmanın diğer adı da 1865 Birinci Tertip Umûmî Borçları'dır. 31 Mart 1865 tarihinde Maliye Nazırı Kâni Paşa'nın teklifi üzerine Düyûn-ı Umûmiyye Defter-i Kebîri adıyla bir defter ihdâs edildi. 40.000.000 liralık istikraz bu deftere kaydedildi. Ödemelerin düzenli yapılmasını kontrol etmek amacıyla bir "*İtfa Sandığı*" oluşturuldu. Bu sandığın yetkili kurullarında Mihran Düz, Durand Pierre, Raşit Bey, Allahverdi Abraham Bey, Teodor Baltacı, Abraham Camando, Georges Court, Francois Falconnet, Jani Bey, Georges Zarifi bulunuyordu.[35] Söz konusu istikraz için özel bir karşılık gösterilmemiş, devletin umûmî gelirleri ile ödeme yapılması kararlaştırılmıştı. Bu nedenle bu istikrazın adı I. inci Tertip Umûmî Borçlar olarak anıldı. Değiş tokuş işlemi

---

[34] Ali Akyıldız, "**Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri (Ottoman Securities)**", Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı&TEB, Bilingual Edition, Turkish-English, İstanbul 2001, s. 308.

[35] Stefanos Yerasimos, "**Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye-II. Tanzimattan 1. Dünya Savaşına**", Belge Uluslararası Yayıncılık, Temmuz 2001, s. 141.

sırasında, küçük bir miktar dışında bütün eski tahviller toplandı[36]. Alınan borçların 29.000.000 lirası tahvillerin değiştirilmesi için kullanılırken, 4.000.000 lirası hazineye gelir kaydedilip, 7.000.000 liralık kısmı ise daha sonra ihraç edilmek üzere bankalara rehin olarak bırakılıp karşılığında avans alındı.

1866 sonlarında Hükümet bütçesinin itiraf edilen açığı 1.760.000 lira idi. İç borçların yeniden yapılandırılmasından sonra dalgalı borçların toplamı 4.500.000 liraya ulaşmıştı. Hükümet memur maaşlarının yarısını nakit, diğer yarısını ise % 10 faizli esham ile ödemeye mecbur kalmıştı. İşte bu sırada 1854 İstikrazı'na konu olan Mısır vergisi, Mısır Hidivlik makamının babadan oğula intikaline Hükümet'in rıza göstermesi karşılığında yıllık 300.000 liradan 750.000 liraya çıkarıldı. Verginin artan miktarı 1871 yılına kadar birtakım avanslara karşılık tutulurken, bu tarihten sonra 1871 İstikrazı'na teminat olarak gösterildi.

1869-1875 yılları arasında Osmanlı sadece mali problemleriyle baş başa kaldı. Avrupa diplomasisi, Osmanlı İmparatorluğunun kapılarını kendi yurttaşlarının sermayelerine açtırdıktan sonra, işlerin bundan sonrasıyla uğraşmayı yurttaşlarının kendisine bırakmıştı. Avrupalı kapitalistler ise, hasta adamın yaşama direncine ümit bağlamışlardı. Times, *"Türkler, kendilerine has bir inatla yılmadan vergi toplama çareleri bulmakta, düzeni ayakta tutmak, eski borçlarını ödemek üzere yeni kaynaklardan para sağlamaktadır. Hasta adamın sağlık durumundan endişe etmeye gerek yok"* diye yazıyordu. Onlara göre, Türkiye parayı nereden ve nasıl bulursa bulsun hiç önemli değildi. Dermanı kesilip vadesi gelmiş bir borcu ödeyemez duruma düşünce, uygar dünya adına Türklerin kötü davranışları ve barbarlıkları karşısında yaygara koparıp gözyaşı dökmek hakkı Avrupa'nın olacaktı.[37]

1869 Osmanlı ekonomisi açısından oldukça kötü bir yıldı. 1869-70 bütçesi 3.000.000 lira açık veriyor ve 5.000.000 liralık dalgalı borç bulunuyordu. Hükümet yine istikraz görüşmelerine başladı. Comptoir

---

[36] İbrahim Hakkı Yeniay, **"Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi"**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 39-40.

[37] Stefanos Yerasimos, **"Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye-II. Tanzîmattan 1. Dünya Savaşına"**, Belge Uluslararası Yayıncılık, Temmuz 2001, s. 195-196.

d'Escompte de Paris ile Kasım 1869'da bir istikraz sözleşmesi imzalandı[38]. Anapara miktarı 555.555.500 Frank, faiz oranı % 6, amortisman oranı % 1 olan bu istikrazın ihraç fiyatı % 54 olarak gerçekleşmiş ve bu istikraza karşılık olarak; Cezair-i Bahri Sefid, Halep, Adana, Suriye, Yanya ve Trabzon vilâyetleri aşarından 22.300.000 Frank, Hüdâvendigâr (Bursa) vilâyeti aşarından 8.000.000 Frank, Yenipazar hariç Bosna vilâyeti aşarından 4.500.000 Frank, Aydın ve Menteşe vilâyetleri aşarından 2.700.000 Frank, Konya aşarından 3.600.000 Frank, Bağdat gelirinden 5.700.000 Frank, ağnam vergisi fazlasından 13.600.000 Frank olmak üzere toplam 60.400.000 Frank teminat gösterilmişti. Bu istikrazın yıllık itfa ödemesi 38.888.885 Frank olmasına rağmen, teminatı daha yüksek tutulmuştu.

En Kötü Borçlanma...

Tarihler 1870 yılını gösterdiğinde Osmanlı Hükümeti belki de kullanım yeri açısından en önemli fakat mali açıdan en kötü istikrazını yapmaya karar verdi. Hükümet, biri İstanbul'dan başlayıp Bosna ve Sava Nehri'ne, diğeri ise doğrudan doğruya veya şubelerle Edirne, Filibe, İnos, Burgaz ve Selânik'e kadar uzanan ve Osmanlı Devleti'ni Avrupa'ya bağlayan 2000 kilometre uzunluğunda bir demiryolu hattı inşa etmek istiyordu. Bu esaslar çerçevesinde söz konusu demiryolu hatlarının inşası imtiyazı Sultan Abdülaziz'in 7 Ekim 1869 tarihli irâdesiyle Brüksel bankerlerinden Baron Maurice de Hirsch'e verildi. Baron Hirsch bu imtiyaz üzerine 5 Ocak 1870 tarihinde Rumeli Demiryolları Şirketi'ni ve 7 Ocak 1870 tarihinde de Rumeli Demiryolları İşletme Şirketi'ni (Compagnie Générale d'Exploitation des Chemin de Fer de la Turquie d'Europe) kurdu[39].

İnşaat için gerekli olan sermayenin bir borçlanma sözleşmesi ile temin edilmesi kararlaştırıldı. Borçlanma şeklinin belirlenmesi konusu

---

[38] İbrahim Hakkı Yeniay, **"Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi"**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 42.

[39] Ali Akyıldız, **"Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri (Ottoman Securities)"**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı&TEB, Bilingual Edition, Turkish-English, İstanbul 2001, s. 106.

Baron Hirsch'e bırakıldı. Bulunan krediye Hükümet sadece uygunluk verecekti. Baron Hirsch ile imzalanan sözleşmeye iki sene içinde çok sayıda ekleme yapıldı. Devletin dış itibarının o dönem çok iyi olmaması yüzünden tahvillerin ilgi görmeme ihtimali vardı. Dolayısıyla tahvillerin cazibesini arttırmak için ikramiyeli olmalarına karar verildi. İkramiyeli bir istikraz plânı hazırlayan Baron, tahvillerin amortisman süresini inşaat imtiyazıyla beraber 99 sene olarak düşündüyse de, az farkla bu süre 104 yıla yükseltildi. İki ayda bir olmak üzere yılda altı defa kur'a çekilecek, 100 ikramiye dağıtılacak ve ilk sene 300'den başlamak üzere derece derece yükselen tutarda ikramiye verilecekti. Dağıtılacak ikramiyelerin toplamı 98.000.000 Frank tutuyordu. Tahvillerin ihraç fiyatı ise Osmanlı'nın kredisinin ne kadar düştüğünün en açık göstergesiydi.[40]

Sözkonusu borçlanmaya ait tahviller bir sendika ve Baron Hirsch tarafından % 32.125 ihraç fiyatıyla 10 Mart 1870 ve 11-12 Eylül 1872 tarihlerinde halka arz edildi. Fakat Fransa ve İngiltere Hükümetleri bu tahvillerin Paris ve Londra borsasına kote edilmesine ve hatta Fransa Hükümeti ilanlarına bile izin vermedi. Bu istikraz, esas itibariyle Türkiye açısından faydalıydı, ancak mali açıdan bu kadar kötü bir tahvil ihracı sözkonusu olamazdı, Nominal değeri 792.000.000 Frank, net satış hasılatı 254.430.000 Frank olan bu istikrazın yıllık amortisman gideri 27.965.700 Frank idi. Anaparası 105 senede itfa edileceğinden, ödenecek paranın toplamı 2.894.328.000 Frank gibi müthiş bir rakama karşılık geliyordu. Hükümet, ayrıca kilometre başına 14.000 Frank tutarındaki bir parayı adı geçen şirkete yıllık kâr olarak ödemeyi taahhüt etmişti.

1875 yılına kadar hattın yaklaşık 1200 kilometrelik kısmı inşa edildi. Rumeli Demiryolları meselesi devleti uzun süre uğraştırdı. 11 Şubat 1878'de şirket Avusturya tabiiyetine geçti. Bundan sonra Şark Demiryolları ismini kullanmaya başlayan şirket, uzun süren anlaşmazlıklardan ve davalardan sonra 30 Temmuz 1891'de devletle anlaşmak ve tazminat ödemek zorunda kaldı. 29 Mayıs 1910'da Şark Demiryolları Kumpanyası bir Osmanlı anonim şirketi haline dönüştü.

---

[40] İbrahim Hakkı Yeniay, "**Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi**", İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 43.

Balkanlardaki gerilemeye paralel olarak bu hattın büyük kısmı Osmanlı sınırları dışında kaldı. Türkiye sınırları içindeki kısmı 25 Aralık 1936 tarihinde 6.000.000 liraya satın alınarak devletleştirildi[41].

1869 ve 1870 istikrazlarının imzalanmasını takiben Alman-Fransız savaşı patlamış ve bunun genel ekonomik etkileri İstanbul piyasasını etkilemeye başlamıştı. Ocak 1871'de Hükümet, dış borçların itfa ödemelerini yapabilecek durumda değildi ve iç piyasadan para bulmaya da imkan yoktu. Bunun üzerine 1862, 1863 ve 1865 istikrazlarının faizleri, 15 Mayıs 1871 tarihinde % 15 faizle Londra'da bir şirketten alınan avansla ödenebildi. Mısır vergisi 750.000 Osmanlı Lirası olup, bu paranın, 1854 ve 1855 istikrazlarının faiz ve amortisman ödemelerinden artan kısmı 399.000 sterline denk geliyordu. İşte bu artan kısım 1871 İstikrazı'na karşılık olarak gösterildi. Haziran 1871'de Hükümet ile Crédit Général Ottoman ve Londra'da Louis Cohen and Sons ve Dent Palmer ve Ortakları grubu arasında, yıllık faizi % 6, itfa oranı % 1 ve ihraç fiyatı % 73 olan 5.700.000 sterlinlik yeni bir istikraz sözleşmesi imzalandı. Ancak satışa sunulan tahvillere İstanbul'da pek alıcı çıkmadı. Bunun nedeni paranın azlığı değil, piyasadaki reel faizlerin daha yüksek olmasıydı. Çünkü, bizzat Hükümet % 15-18 faiz ile avanslar alıyordu. Borcu borçla kapatmak genel bir uygulama halini almıştı ve bu seneden itibaren Hükümet'in iflâsı konuşulur olmaya başlamıştı[42].

1871 yılı sonlarında, en önemli işleri Türkiye'ye avans vermek olan Viyana merkezli Avusturya-Osmanlı Bankası ve Avusturya-Türk Bankası isimli iki banka açıldı. Ocak 1872 dönemine ait dış borç taksitleri ancak Avusturya-Türk Bankası ve Osmanlı Bankası'nın dahil olduğu bir grubun Hükümet'e verdiği avanslar sayesinde ödenebildi.

Hükümet, dalgalı borçların düzenli borçlara dönüştürülmesini ve borçların birleştirilmesini düşündü. 30 Nisan 1872'de bir taraftan Maliye Nazırı, diğer taraftan Crédit Général Ottoman ve Austro-

---

[41] Ali Akyıldız, "**Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri (Ottoman Securities)**", Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı&TEB, Bilingual Edition, Turkish-English, İstanbul 2001, s. 106.

[42] İbrahim Hakkı Yeniay, "**Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi,**" İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 45.

Ottoman Bankası arasında imzalanan bir anlaşma gereğince, Osmanlı Hükümeti'nin çıkardığı 278.155.000 Frank tutarındaki tahviller % 98,50 ihraç fiyatıyla söz konusu grup tarafından satın alındı. A, B ve C tertibi olarak çıkartılan ve faiz oranı % 9 olan bu tahvillerin A tertibi 1876 yılında, B tertibi 1877 yılında ve C tertibi 1878 yılında tamamen itfa edilecekti. Bu istikraza; senelik geliri 3.350.000 lira olan Edirne, Tuna, Selânik vilâyetlerinin gelirleri ile Anadolu ağnam resmi karşılık gösterildi.

Bu sırada 1858 ve 1862 borçlanmalarına ait kupon ödemelerinin gecikmesi üzerine, çoğunluğu İngiliz olan tahvil sahipleri temsilcileri Babıâli'ye bir protesto gönderdi. 1873 yılı başlarında Bank-ı Osmani-i Şahane, Crédit Général Ottoman ve Avusturya-Osmanlı bankaları birleşerek bir bankalar sendikası kurdu. Sendika ile Hükümet arasında 50.000.000 liralık bir istikraz sözleşmesi yapıldı, ancak Viyana'da patlak veren mali krizden dolayı hayata geçirilemedi.

Osmanlı tahvillerinin değeri sürekli düşmesine ve kuponların ödenmesi çeşitli defalar geciktirilmesine rağmen, Avrupa piyasaları Osmanlı Hükümeti'nin kredi taleplerine kapılarını kapamıyordu. Çünkü, Osmanlı istikrazları, birçok banka için kârlarının esasını oluşturuyordu. Ayrıca, çıkartılan tahvillere teminat olarak gösterilen karşılıklar gerçekte Osmanlı Hükümeti'ni değil, vilâyetlerin gümrük veya aşarını borçlu yapıyordu. Osmanlı tahvillerine yatırım yapan yabancılar ve bu tahvillerin ihraç işlemini yüklenen şirketler, vilâyet gelirlerine çok önem veriyor ve gerektiğinde bu teminatları fiilî şekle sokmak için kendi hükümetlerinin manevî yardımını bile talep ediyorlardı.

2 Eylül 1873 tarihinde Hükümet ile *Société de Crédit Général Ottoman*, *Société de Crédit Mobiliér* ve *Banque de Constantinople* arasında 694.444.500 Franklık bir borçlanma sözleşmesi imzalandı. Faiz oranı % 6, amortisman oranı % 1 olan bu tahvillerin % 42'lik kısmı % 54 ihraç fiyatıyla *Société de Crédit Général Ottoman* ve *Société de Crédit Mobiliér* tarafından satın alındı. Bu borçlanmaya karşılık olarak, Hükümet'in genel gelirlerine ek olarak, Tuna vilâyeti aşarından 1.200.000 lira, Anadolu ağnam vergisinden 750.000 lira, İstanbul Tütün Rejisi'nin gelir fazlasından 300.000 lira, Ankara vilâyeti

aşarından 150.000 lira olmak üzere toplam olarak 2.400.000 liralık teminat gösterildi. Halbuki bu gelirlerden Tuna vilâyeti aşarı ile Anadolu ağnam resmi hasılatı 1872 İstikrazı'na daha önceden zaten tahsis edilmişti. İstanbul'da talep görmeyen tahviller, İngiltere'de çok az rağbet gördü. Asıl satış Paris'te gerçekleşti. *Société de Crédit Général Ottoman* ve *Société de Crédit Mobiliér* tarafından satın alınan tahvillerden arta kalan 142.875 tanesi, *Comptoir d'Escompte de Paris*'den alınan bir avansa teminat olarak verildi ve Hükümet bu avansı vaktinde ödeyemediği için söz konusu şirket bunları gayet düşük bir fiyatla sattı. Arta kalan tahvilleri de Osmanlı Bankası 1 Ağustos 1875 tarihinde kendisi satın aldı[43].

Kriz Kapıyı Çalarken...

1874 yılı Osmanlı hazinesi için hayli zor bir virajdı. Nitekim, devlet bu sürecin sonunda 1875'de iflasını ilan etmek zorunda kalacak, 1854'de başlayan borçlanma evresinde yeni bir döneme girilecekti. Bu arada vadesi dolan dış borçların ve hazine bonolarının taksitleri için acilen para bulunması gerekiyordu. Ancak bu esnada hem dış hem de iç piyasalardan böyle bir borcun temin edilmesi pek mümkün görünmüyordu. Zira, bu dönemde Viyana borsasında kriz patlamış, Osmanlı Devleti'nin Paris bankalarında bulunan hesaplarına haciz konulmuştu. Bu kritik durumda Osmanlı Bankası'nın sermayesinin ve imtiyaz yetkilerinin arttırılması karşılığında Eshâm-ı Umûmiyye'nin üçüncü emisyonunun çıkarılmasına karar verildi. Bu esham, kısa vadeli ve dalgalı borçların ve faizlerin ödenmesinde kullanılacaktı. Hükümet ile Osmanlı Bankası arasında 20 Ağustos 1874 tarihinde 1.000.000.000 Franklık bir istikraz anlaşması imzalandı. Bu istikraza "Umûmî Borçlar" ismi verildi. Çünkü, karşılık olarak devletin tüm gelirleri teminat gösteriliyordu. Faiz oranı % 5 olan tahvillerden 375.000.000 Franklık kısmı Osmanlı Bankası tarafından % 43.5 ihraç fiyatıyla satın alınırken, 175.000.000 Franklık kısmı da Hükümet'e

[43] İbrahim Hakkı Yeniay, **"Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi"**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 49.

açılan carî hesaba karşılık olarak tutuldu. Bakiye kalan kısım 1875 senesinde çeşitli fiyatlarla satıldı.

Bu istikrazdan elde edilen parayla, dalgalı borçların itfasının yapılacağı ve çeşitli istikrazlara ait gecikmiş faizlerin derhal ödeneceği ilan edildi. Bu ilanların etkisiyle Londra'da Türk tahvilleri yoğun bir talep gördü ve yalnızca bu şehirde satışa sunulan tahvillerin üç misli kadar talep toplandı. İstanbul'da da 3.000.000 sterlinlik talep oldu. Bu durum karşısında, tahvillerin belli bir oran dahilinde satılması kararlaştırıldı ve 125.000 Franklık tahvil talep edenlere istedikleri miktarın yarısı kadar ve daha az miktarda talep edenlere de % 17'si oranında satış yapılacağı ilan edildi[44].

Birbiri peşi sıra yaşanan ekonomik, politik ve siyasi çalkantılar Osmanlı hazinesince çıkartılan borç tahvillerinin ihraç bedellerinin düşük olmasına neden oluyordu. Bu düşüklüğün nedenleri arasında devlet gelirlerinin dönemselliğine dikkat edilmemesinden dolayı itfa ödemelerinde yaşanan gecikmeler ilk sıralarda yer alırken, bazı bakanlıkların Maliye Nazırı'na sorma ihtiyacı dahi duymadan kendi ihtiyaçlarına göre kısa vadeli borçlanmaya gitmeleri de önemli rol oynuyordu. Maliye nazırları özellikle Abdülaziz döneminde sık sık değişiyor, sözkonusu bakanlık borç bulabilecek kişilere tevdi ediliyordu. Ekonomiden zerre kadar anlamayan Abdülaziz, "*para bulunsun da nasıl bulunursa bulunsun*" diyerek faiz ve ödeme şartlarına bakmaksızın hemen her sözleşmeye onay veriyordu.

Osmanlı'nın ekonomik işgaline artık ramak kalmıştı. Ticaret anlaşmaları, mali kontrol ve gözetimler, el konulan devlet gelirleri derken sıra artık fiili iflasa gelmişti. İstikrazların yapısı tamamıyla değişmiş, borç ödemelerinde en ufak bir tıkanıklık yaşandığında yüksek ihraç fiyatlarıyla yeni tahvil ihraç etme dönemi başlamıştı. Borç miktarının katlanmasına neden olan şey faiz ve itfa ödemelerinin yapılamaması değil, borcun borçla değiştirilmesi sırasında yeni tahvillerin yüksek ihraç fiyatlarıyla satışa sunulmasıydı. Bu yöntemle borç kartopu gibi gittikçe büyüyordu. 1854-1874 döneminde toplam

---

[44] İbrahim Hakkı Yeniay, **"Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi"**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 50.

15 istikraz sözleşmesi imzalanmış, 238.773.272 liralık borçlanmaya karşılık Osmanlı Hazinesi'ne giren net para miktarı 127.120.220 lira olarak gerçekleşmişti. Bu rakam borç tutarının yaklaşık % 53'üne karşılık geliyordu ve bankalara verilen komisyonlar da bu 127 milyonun içindeydi. Borçlanma koşulları hiç uygun olmadığı halde, bu borçların verimli alanlara yönlendirilmeyip daha çok cari harcamalara, bütçe açıklarının kapatılmasına ve kağıt paranın (kaimenin) tedavülden çekilmesine yönelik işlerde kullanılması devleti mali açıdan iflasın eşiğine getirmişti. 15 yıl içinde 19 maliye bakanı değişmiş, dış borç almaksızın devletin ayakta kalamayacağı düşüncesinden hareketle gerçek bir mali reform yapılamamıştı. Devletin servet ve kaynakları iyi kullanılmamış, vergi sistemi ve yönetimi konusunda kalıcı düzenlemeler yapılamamış, harcamaların azaltılması, bilgili ve namuslu memurların istihdam edilmesi noktasında gayret sarf edilmemişti.

1854-1874 döneminde borçlanılan 238.773.272 lira tutarındaki Osmanlı borçlarının yıllık itfa ödemeleri toplamı 13.200.000 liraya yakın olmasına rağmen, 1874-75 senesi bütçe gelirinin tamamı 25.104.928 lira idi. Buna ek olarak ayrıca 17.000.000 liralık dalgalı borç vardı ve bu borçların faiz oranı dışarıdan sağlanan kredilere göre iki üç misli daha fazlaydı.

1854-1874 Arası İstikrazlar Listesi[45]

İSTİKRAZLAR	Faiz %	Borç Anaparası Türk Lirası	Ele Geçen Miktar Türk Lirası
1854 İstikrâzı	6	3.300.000	2.640.000
1855 İstikrâzı	4	5.500.000	5.644.375
1858 İstikrâzı	6	5.500.000	4.180.000
1860 İstikrâzı	6	2.240.942	1.400.588
1862 İstikrâzı	6	8.800.000	5.984.000
1863 İstikrâzı	6	8.800.000	6.248.000
1865 İstikrâzı	6	6.600.000	4.356.000
1865 İstikrâzı (Umûmi Borçlar)	5	40.000.000	20.000.000
1869 İstikrâzı	6	24.444.442	13.200.000
1870 İstikrazı	3	34.848.000	11.194.920
1871 İstikrazı	6	6.270.000	4.577.100
1872 İstikrâzı	9	5.302.220	5.222.686
1873 İstikrâzı (Umûmi Borçlar)	5	12.612.110	6.832.551
1873 İstikrâzı	6	30.555.558	16.500.000
1874 İstikrazı (Umûmi Borçlar)	5	44.000.000	19.140.000
TOPLAM		**238.773.272**	**127.120.220**

Borçların geri ödenmesi konusunda 1865'den itibaren ciddi sıkıntılar yaşanmaya başlanmış ve 1866'da tüm borçların yıllık itfa ödemesi üç ay geciktirilmişti. 1863 yılında Osmanlı bütçe gelirlerinin % 17'si dış borçların anapara ve faiz ödemelerine ayrılırken, 1875'de bu rakam % 59'lara ulaşmıştı. Diğer taraftan yapılan devlet bütçesi de gerçekleri yansıtmıyordu. Örneğin aşar geliri 9.000.000 lira civarında görülmesine rağmen bu vergi ancak 1910'larda o rakama ulaşmıştı. Yine aynı şekilde tütün geliri 1.500.000 lira gösterilmiş olmasına rağmen, 1881'deki Muharrem Kararnamesi'ne kadar 700-800 bin lirayı geçmemişti. Sırf alacaklılara devletin mali durumunu iyi göstermek amacıyla böyle bir tutum izlenmişti. Bütçenin gerçek gelir

[45] İbrahim Hakkı Yeniay, "**Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi**", İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074. Ekin Basımevi, İstanbul 1964. s. 51.

tutarı yaklaşık 17-18 milyon lira olup, dış borç anapara ve faiz ödemelerinin bütçe gelirlerine oranı % 73 civarındaydı[46].

Devletin iç durumu ise hiç iyi değildi. 1874-75 yıllarında vilâyetlerin birçoğunda tarımsal rekolte çok düşük gerçekleşmiş, Hükümet açlığa engel olmak için halkın bir kısmına yardım yapmaya mecbur kalmıştı. Sel taşkınları önceki yıllara göre çok şiddetliydi ve birçok yerde salgın hastalık başlamıştı. Bütün bunların bir sonucu olarak aşar ve diğer vergilerin toplanmasında büyük sıkıntılar yaşanıyordu. Bu sırada Anadolu'yu kasıp kavuran açlık çok büyük boyutlara ulaşmıştı. Sadece Ankara vilâyetinin Keskin kazasına bağlı köylerde 1873 ve 1875 yıllarında yapılan sayımlar bile felaketin boyutlarını gözler önünde sermeye yetmektedir. Bu iki yıl içinde 16.900 olan yerleşik nüfusun yaklaşık dörtte biri hayatını kaybederken, 85 bin civarındaki koyun ve öküz sayısı 2.600'e düşmüştü.[47]

İmparatorluğun iktisadi durumunun bu kadar bozulduğu ve dış borç amortisman ödemelerinin bu kadar arttığı bir dönemde, Avrupa'da, Osmanlı'nın bu yüke daha fazla dayanamayacağı yönünde endişeler duyulmaya başlanmıştı. 9 Ocak 1853'de bir konserden çıkarken Çar Nikola ile sohbet eden İngiliz sefiri Hamilton Seymour'ın ilk kez dile getirdiği o ünlü "*hasta adam*" teşbihi gerçekleşiyor muydu acaba?

---

[46] Doç. Dr. Sait Açba, "**Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması (1854-1914)**", 1. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara, 2004, s. 89-90.

[47] Stefanos Yerasimos, "**Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye-II. Tanzimattan 1. Dünya Savaşına**", Belge Uluslararası Yayıncılık, Temmuz 2001, s. 211-212.

BÖLÜM 2

MORATORYUMA DOĞRU

Ödemelerin Durdurulması...

1873 yılında Viyana borsasında yaşanan büyük finansal kriz, zaten zayıf olan Osmanlı mali sistemi üzerinde büyük etki yaptı. Devlet kaynaklarının neredeyse yarısı yıllık borç ve faiz ödemelerine harcanıyordu. Ekim 1875'de Mahmut Nedim Paşa, Osmanlı borç faizlerinin ertelenmesi önerdi. Bu da aşağı yukarı devletin iflasını ilan etmekle bir sayılırdı. Avrupa'dan temin edilen ve şartları oldukça ağır olan kredilerin yirmi yıl içinde yarattığı kaos, paraların müsrif ve kötü yönetimiyle birleşince, Osmanlı ekonomisinin ayakta kalması yabancı devletlerin iyi niyetine kalmıştı[48].

6 Ekim 1875'te Sadrazam Mahmud Nedim Paşa tarafından o yıla ait devlet bütçesinin vadesi gelmiş borçların faiz ve amortisman ödemelerini yapmaya müsait olmadığı gerekçesiyle yayımlattığı beyannameye kadar, Osmanlı dış borçları her yıl artmış ancak alacaklılardan önemli bir şikayet duyulmamıştı. Alınan borçların faizleri ve anapara taksitleri birkaç aylık gecikmeyle de olsa ödenmekteydi. Ayrıca Osmanlı tahvil sahipleri ve bu tahvilleri Avrupa sermaye piyasalarında pazarlayan aracı banka ve bankerler de durumlarından oldukça memnundu. Osmanlı tahvilleri emisyon anında nominal değerlerinin çok altında ihraç edildiğinden aracı kuruluşlar büyük kâr sağladıkları gibi sözkonusu tahvillerin küçük tasarruf sahiplerine intikalinde de hiç güçlük çekmiyorlardı. Avrupa'nın büyük banka ve bankerlik kuruluşlarının kapısında emisyon günlerinde büyük kuyruklar oluşmaktaydı. Zira 1875'e kadar Osmanlı tahvilleri sahipleri reel olarak % 10'a kadar varan yüksek bir gelir elde ediyorlardı ki, bu rakam o tarihlerde Avrupa devlet tahvilleri

---

[48] Alan Palmer, "**Son Üç Yüz Yıl Osmanlı İmparatorluğu (Bir Çöküşün Tarihi)**", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, İkinci Basım, İstanbul 2003, s. 148.

bir yana silah ve stratejik mal üreten büyük anonim şirketlerce dağıtılan temettü oranının bile üstündeydi.

Bu arada zaman zaman Osmanlı tahvillerinin faiz ve anapara ödemelerinin gecikmesi Osmanlı hükümetinin acizliğinden çok dünya tahvil borsalarına hakim olan banka ve bankerlerin bu tahvillere yönelik spekülasyonundan kaynaklanıyordu. Osmanlı devletinin maruz kaldığı iç ve dış siyasal olaylar Osmanlı tahvillerini spekülasyona açık hale getiriyor, bu durum ise spekülatörlere bekledikleri ortamı fazlasıyla sunuyordu.

Gerçekte Osmanlı Hükümeti'nin 6 Ekim 1875 Kararnamesini yayımlamasının esas nedeni alınan iç ve dış borçların ödenmesine tahsis edilebilecek ek gelir kaynakları bulamamasıydı. Alınan iç ve dış borçların yeni yatırımlar yerine cari açıkların finansmanında kullanılması ve uygulanan yanlış vergi politikaları devlet gelirlerini azaltmış, zaten hassas durumda olan bütçe dengesini içinden çıkılamaz hale getirmişti. Gerçekte 1874-1875 bütçesi vâridâtı 1863-1864 bütçesine göre %60'dan fazla bir artış göstermişti ama (346.198.000 Franktan 570.566.560 Franga yükselmişti), 1863'de 12.649.625 Frank olan iç ve dış borçların yıllık anapara ve faiz taksit ödemeleri 1875'te 300.000.000 Frank gibi korkunç bir rakama ulaşmıştı. Oysa aynı yıl bütçe kaynaklarından borç ödeme servisine ayrılabilecek kaynak ancak 80.000.000 Frank idi.

Osmanlı Hükümeti'nin borçlarını ödemede zorlanacağı 1874'de belli olmaya başlamıştı. 1874'de imparatorluğun hemen her tarafında tarımsal üretim miktarı kapalı ekonomi ihtiyaçlarının da altına düşmüştü. Hükümet bu sebeple bir çok yere açlığı önlemek için yardım göndermeye mecbur kalmıştı. Fakat bütün bu olaylar Avrupa borsalarında zaman zaman kısa süreli etkiler yapmasına rağmen, Osmanlı Bankasına verilen mali durumu düzenleme yetkisi Avrupalı alacaklıları bir nebze de olsa ümitlendirmişti. Fakat Bosna-Hersek İsyanı her şeyi alt üst etti. Bu arada Abdülaziz, saray masraflarını kısma önerileri getiren sadrazamları birbiri peşisıra değiştirdi ve Galata bankerlerinden inanılmaz şartlarla borç paralar almaya başladı. Bu durum Avrupalı alacaklıları bir anda ümitsizliğe sevk etti. Durum o hale gelmişti ki Balkanlardaki isyanları bastırmak üzere asker sevk

etmek için yabancı vapur acentelerine ödenecek para dahi bulunamıyordu. Bu sırada Abdülaziz parasal isteklerine karşı çıkan ve durumun vahametini bütün çıplaklığıyla önüne seren Hüseyin Avni Paşa'yı azlederek yerine istediği parayı bulmayı kendisine vaat eden Mahmud Nedim Paşa'yı Ağustos 1875 sonunda tekrar sadrazamlığa getirdi. Bu şekilde onuncu defa sadrazam olan Mahmud Nedim Paşa bütün dünya borsalarına ayağa kaldıracak kararnameye imza atacaktı.

6 Ekim 1875'de Osmanlı Hükümeti, 5.000.000 liralık bütçe açığı karşısında çaresiz kalınca İstanbul gazetelerine bir ilan verdi ve kupon ödemelerinin ancak yarısının nakit olarak ödeneceğini açıkladı. Kupon bedellerinin diğer yarısı ise beş yıl içinde % 5 faizli tahvillerle ödenecekti. Bu karar, 9 Ekim 1875'de resmi bir kararname ile açıklandı ve Hariciye Nazırı Saffet Paşa tarafından yabancı ülkelerdeki Osmanlı temsilciliklerine 14 Ekim 1875'de iletildi.

Mahmud Nedim Paşa'nın 1875 yılı anapara ve faiz taksitlerinin yarısını ödeme kararı içte ve dışta türlü yorumlara ve kendisini hedef alan ithamlara yol açtı. Aslında bu karar Hüseyin Avni Paşa, Midhat Paşa, Mütercim Rüştü Paşa ve diğer kimselerden oluşan hükümet erkânının hazır bulundukları bir toplantıda alınmış olmasına rağmen bu işten çıkar sağlama suçlamasına büyük ölçüde Mahmud Nedim Paşa hedef olmuştu. Bazılarına göre Galata bankerlerinden Hristaki ile birlikte hareket eden Mahmud Nedim Paşa bu karardan istifade ederek borsa oyunlarından büyük kazançlar sağlamıştı. Anapara ve faizlerin yarısının ödenmesi Osmanlı tahvillerinin değerini büyük ölçüde düşürdü. Bu operasyonun insanları bir anda zengin yapabileceği ihtimalinden dolayı Midhat Paşa da başta olmak üzere bütün hükümet üyelerini suçlamışlardı. Tahvil alacaklılarına % 50 oranında nakit %50 oranında ise beş yıl içinde amorti edilecek % 5 faizli yeni tahviller verilecekti. Bu amaçla 35 milyon Osmanlı lirası değerinde yeni tahvil çıkartılmış, adına da Ramazan tahvilleri denilmişti.

Bu sırada hükümetin başında bir sürü bela vardı. Bosna-Hersek isyanı henüz bitmemişken Sırbistan ve Karadağ ile savaş başlamıştı. Ancak tüm bu olaylara rağmen hükümet bir süre daha kupon bedellerinin yarısını ödemeye devam etti. Fakat birkaç aya varmadan

bu ödemelerde durduruldu ve yalnızca Mısır Vergisi karşılığı çıkartılan tahvillerin faiz ve anapara taksitlerinin yarısı Mart ayına kadar ödenebildi. 1858 borcunun vadesi gelen taksitleri Londra'ya gönderilemediğinden vadesinde ödenemedi; 1869 ve 1873 borçlarının taksit ödemesi de Temmuz ayına ertelendi. Temmuz ayında ise Sırbistan'ın Osmanlı hududuna saldırması üzerine ödemeler büsbütün sıkıntıya girdi. Nisan 1876'dan itibaren Osmanlı tahvilleri hamilleri birbiri peşisıra çok ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kaldılar. Bu duruma son verecek Muharrem Kararnamesi'nin çıkması için ise daha dört yıl geçmesi gerekecekti.

Gerçekte Osmanlı hükümetleri 1854'de alınan ilk dış borçtan 1874'de alınan son dış borca kadar[49] 5.3 milyar frank borçlandıkları halde, sadece 3 milyar frank gelir elde etmişlerdi. Yirmi yıllık zaman dilimi içinde Osmanlı hükümetleri gerek aracı kuruluşlara, gerek tahvil sahiplerine 2 milyar frank değerinde bir rant ödemişlerdi. Bu durum aslında borcu borçla ödemenin doğal bir sonucuydu. Üstelik borçlanılan miktarla ele geçen miktar arasındaki farka, kredilerin sağlanmasında finansör durumunda olan banka ve aracı kuruluşların % 6 veya % 7 oranındaki komisyon ve risk payları da eklenmiş değildi.

Ayrıca bunlara hükümetin Galata bankerlerinden % 30'dan daha aşağısına razı olarak yaptığı ufak borçlarmaların getirdiği kayıplar da eklenecek olursa, Osmanlı hükümetlerinin bu müddet zarfında adı geçen borçlardan sağladığı 5.3 milyar frank tutarında borçlanmadan eline geçen para sadece 2.7 milyar frank idi. 1854, 1855, 1858 yıllarında alınan krediler Kırım Savaşı'nın finansmanında kullanılırken, 1860, 1862, 1863, 1865 yıllarına ait borçlanmalar kağıt kaimelerin piyasadan çekilmesinde, dahili borcun konversiyonunda ve dalgalı borçların kısmen ödenmesinde kullanılmıştı. 1869 kredisi Girit isyanının bastırılması için yapılan askeri masraflara ve ordunun yeniden yapılanmasına harcanırken, 1876 İkramiyeli Rumeli tahvilleri hasılatı hükümetin eline geçmeden yapımcı Baron Hirsch'e teslim edilmiş ve bu parayla Rumeli Demiryollarının yapımına başlanılmıştı.

---

[49] Bu döneme kadar alınanların I. Grup, Muharrem Karârnâmesi sonrasında alınanların ise II. Grup dış borçlar olarak isimlendirilmesi daha uygun olacaktır.

1871'den 1875'e kadar alınan krediler bütçe açıklarını kapatmaya ve dış borçların vadesi gelmiş anapara ve faizlerinin ödenmesine tahsis edilmiştir. Osmanlı hükümetini mali iflasa götüren bu devamlı borçlanma politikası birçok kişi tarafından Abdülaziz'in saray israfları ve büyük kentlerde oluşan tüketim toplumu modelinin doğal bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Nitekim 1854-1875 yılları arasında devletin eline geçen bu paraların önemli bir kısmı iç piyasaya bir canlılık getirmiş ve özellikle azınlıklar ticari ve iktisadi faaliyetleri ile bundan büyük paylar almışlardı. Diğer taraftan saray ve yüksek kademeli devlet memurları bu krediler sayesinde yüksek maaşlar almış ve devletin mali gücünün çok üstünde rahat bir yaşam sürmüşlerdi. Fakat bu gerçeğin yanında bir de ordu için gereken silah ve mühimmat alımlarıyla çeşitli yerlerde çıkan isyanları bastırmak, küçük çapta da olsa savaşları sürdürmek için gerekli olan diğer masrafların payını ve hele hele Abdülaziz'in kuvvetli bir donanma kurmak için sarf ettiği paraların hesabını da unutmamak gerekir.

Mahmud Nedim Paşa 1875'te borç anapara ve faiz taksitlerini ödeme imkanının kalmadığını gördü buna bir çare olarak düşündüğü taksitleri yarıya indirme fikrini hükümete kabul ettirmek için öncelikle Adliye Nazırı Midhat Paşa, Serasker Rıza Paşa, Hariciye Nazırı Saffet Paşa, Ticaret Nazırı Damat Mahmud Paşa, Maliye Nazırı Yusuf Paşa ve Müsteşar Sait Efendi'den oluşan bir komisyon kurdurarak konuyu inceletti. Komisyona verdiği bilgilerde İngiltere ve Fransa elçileriyle görüştüğünü ve onların da böyle bir operasyona karşı çıkmayacaklarını söyledi. Fakat bazı kişilere göre bu fikrin babası Rus Sefiri İgnatiyef idi.

Mahmud Nedim Paşa'nın iyi dostu olan ve o güne kadar beraberce borsalarda ve diğer işlerde büyük paralar kazanan İgnatiyef bu defa hem kendini zengin edecek hem de vatanına büyük bir fayda sağlayacaktı. Zira Türklerin kendilerini dolandırdığını gören İngiliz ve Fransızlar artık Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı girişeceği bir harekatta eskisi gibi Rusya'nın karşısına çıkmayacaklar hatta Rusya'yı destekleyeceklerdi. Nitekim Mahmud Nedim Paşa'nın bu operasyonundan sonra bütün Avrupa kamuoyu Osmanlı Devleti aleyhine dönmüş bundan yararlanan Ruslar bir iki yıla kalmadan

Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kolayca kazanacakları bir savaşa girişmişlerdi. Avrupa'nın moral ve parasal desteğinden mahrum kalan Osmanlı hükümeti ileride görüleceği üzere bu dönemde en azından İstanbul'u kurtarabilmek için Galata sarraflarından borç alacaktı.

Bu dedikodulu mali operasyon Avrupa ile imparatorluğun maddi ve manevi bütün bağlarını koparmaya yetmiş, haberi duyan Avrupalılar "*Türkler bizi dolandırdı*" bağrışlarıyla sokaklara dökülmüşlerdi. Osmanlı Tahvilleri o güne kadar Avrupa'da küçük tasarruf sahipleri ve bunlar arasında yer alan dul ve yetim yardım kurumlarının iyi bir plasman kaynağı idi. Bu sebeple ödemelerin durdurulması haberi Avrupa'da haçlı seferlerindeki yenilgi haberlerinden daha büyük bir etki yarattı. Gazetelerde "*İstanbul'un Türkler tarafından zapt edildiği haberi bile bu kadar büyük şok etkisi yaratmamıştır*" yolunda başlıklar yer alıyordu.

Ünlü tarihçi Abdurrahman Şeref "*Tarih Muhasebeleri*" adlı kitabında "*Meş'um Karârnâme*" başlığı altında Mahmud Nedim Paşa'nın çıkardığı kararname için şu satırları yazmaktadır;

"*Adı geçen karârnâmenin darbeleri dahil ve hariçte pek şiddetli oldu. Ahalimizden bir çok kimse emlakini ve ihtiyar kadınların mücevherlerini satarak konsolide yatırmış olmalarıyla esham-ı umûmiyetin birden bire kıymetinin düşüşü nedeniyle tehî-dest (eliboş, züğürt) kalıp serveti-i umûmiyede azim rahneler açtı. Ecnebi alacaklılarımız dahi aynı sûrette mutazarrır olduklarından durumu hükümetlerine şiddetle bildirmeleri ile Devlet-i Osmaniye'nin devletler nezdindeki inkisarı şerefine badi olarak ilerde çıkması muhtemel olan savaş anlarında onlardan yardım talebine yüzü kalmadı.* "

Gerçekte bütün bu suçlama ve kötü sonuçlara rağmen operasyonun yapılmasını haklı gören bazı Avrupalılar da vardı. Osmanlı borçlarının yeniden düzenlenmesi için yapıla gelen çalışmalardan birinin sahibi olan Hammond'a göre Osmanlı borçlarında nominal değerle satış fiyatı arasındaki farkın her defasında tahvil sahipleri lehine belirlenmesi ve bu sebeple faizlerin gerçek olarak %10'u da aşar hale gelmesi borçların arttığı anlamına gelmekteydi. Nitekim son yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkardığı tahvillerin ihraç değeri %45'e kadar düşmüştü. Aracı kuruluşlar tahvilleri %45 ödemeyle kapatıyor

sonra bunları %60 kadar yükselen bir fiyatla tasarruf sahiplerine satıyorlardı. Örneğin 60 Frank ödeyip 100 Franklık tahvil satın alanlar %4 yerine gerçekte %6,6'lık faiz elde ediyorlardı. Nitekim rivayet edildiğine göre Mahmud Nedim Paşa bu operasyonla ilgili fermanı imzalatırken Padişahı ikna edebilmek için benzer bir gerekçe ileri sürmüş, Abdülaziz, Mahmud Nedim Paşa'yı dinlerken hop oturmuş hop kalkmış ve "*Bre kafirler, 100'ü 45'ten bozarlar ha. Ver şunu imzalayayım da görsünler*" demiştir.

Babıâli'nin 6 Ekim 1875 tarihli kararı padişahın da onayından geçince Mahmud Nedim Paşa ilandan evvelki gece Osmanlı Bankası'nın müdürlerini evine çağırarak durumu ilk olarak onlara bildirdi. *Forster* ve *Deveaux*, Mahmud Nedim Paşa'nın kendilerine tebliğ ettiği durum karşısında paniğe kapılmış, fakat Paşa'nın kararlılığını görünce çekip giderek ertesi günü kendisine bir mektup yollamışlardı. Gerçekte her iki direktörün bu işte büyük sorumlulukları vardı. Zira Osmanlı Bankası sadece devletin dış borçlarla ilgili işlemlerini yürütmekle görevli olmayıp bazı borçlarda garantör durumundaydı. Bu sebeple böyle bir operasyon bankanın iç ve dış itibarını büyük ölçüde sarsabilirdi.

6 Ekim 1875 Tarihli İlan[50]

> Bu sene neşrolunan Devlet-i Osmaniye bütçesi açığı, herkesçe malum olmuştur. İşbu açık, 5.000.000 lirayı geçiyor. Yeni bir tetkik yapılsa işbu açığın mezkûr rakamı da aşacağını gizlemeye lüzûm yoktur.
>
> Bu vaziyet karşısında istikrâz kuponlarını zamanında ödeyebilmek için bankadan yeni bir istikrâzda bulunmak ve bu sûretle bir borcu te'diye için başka bir borç yapmak usûlüne müracaat, bütçe açığını günden güne fazlalaştırmak ve itimadı sarsmaktan başka bir şeye yaramaz.
>
> Takip olunan bu usûl dolayısıyla itimad ortadan kalkmış ve borsada eshamın hareketleri, tahvîlâtımız hâmillerinin sermayelerinden zarar ettiklerini tamamile göstermekte bulunmuştur.
>
> Babıâli bu hususta bugün hakiki ve sağlam teminat bulamadığı takdirde, hâmillerin bütün sermayelerini

[50] Stefanos Yerasimos, "**Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye-II. Tanzîmattan 1. Dünya Savaşına**", Belge Uluslararası Yayıncılık, Temmuz 2001, s. 215-216.

kaybedecekleri aşikardır.

Hükümet-i Şahane, tekrar tam bir samimiyetle beyân eder ki, kendisinin alicenabane ve dürüst hissiyatı, sermaye sahiplerine ve sermayeleri devlete hizmetler gören hâmillere vahim zarar gelmesine hiçbir zaman müsaade edemez.

Teminata gelince, Babıâli beyân eder ki, Bankanın[51] hakları ve imtiyazları mahfuz kalmak şartı ile, Gümrük umûmi hasılatını, tuz, tütün vâridâtını, Mısır vergisini ve bunlar yetmediği takdirde ağnam resmi gelirini, ta'yîn edilecek sendikaların emrine amade bulunduracaktır.

Bu kadar ciddi teminatın derhal tahsisinden husûle gelecek emniyet, umûmi itimatsızlığı bertaraf etmek icabettiğinden, Hükümet-i Şahane, bütçenin tam bir muvazenesi zımnında itimadı iade maksadı ile beş sene zarfında faizlerin yarısını nakten ve yarısını %5 faizli tahviller ile ödemek tasavvurunda bulunduğu cihetle kuponları yarıya indirmek zarureti hakkında ivice düşündükten sonra bugünden itibaren her kuponun yalnız yarısını nakten te'diyeye karar verdiğini beyân eder.

Hiç kimsenin beklemediği bu hareket karşısında ilk tepki Osmanlı Bankası müdürleri olan M. Forster ve Devaux'dan geldi. Devletin bankası olmalarına rağmen bu kadar önemli bir olaydan kendilerinin haberdar edilmemesini şaşkınlıkla karşıladıklarını ifade ediyorlardı. Avrupalı alacaklıların tepkisini ise duyan bile yoktu. Gelecekte kurulacak olan Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin temelleri atılıyordu. Ekonomik sömürgeleşme sürecinde Avrupa'nın yapacağı tek şey, Osmanlı'nın çizdiği şemayı geliştirmek olacaktı.

Artık yapacak hiçbir şey yoktu. Herkes bu operasyondan en az zararla kurtulmak için Mahmud Nedim Paşa'nın eseri olan Babıâli deklarasyonunu incelemeye koyulmuştu.

Bu ilanda faizlerin ertelendiği söyleniyor, ancak itfa ödemelerinden hiç bahsedilmiyordu. Bu durum gazetelerde çeşitli şekillerde yorumlanmaya başlanınca Hükümet bu defa 7 Ekim tarihinde yeni bir ilan daha yayımladı.

---

[51] Banka'dan kastedilen Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin ilk şekli olarak düşünülen ve alacaklıları temsilen kurulacak bir bankadır. Bu banka alacaklılara ait olacak, bazı vergi kalemleri bu bankaya tahsis edilecek, böylelikle uluslararası bir yapılanma yerine ticari bir kuruluşla muhatap olunacaktı.

7 Ekim 1875 Tarihli İlan[52]

"Bu günden itibaren ve beş sene zarfında, senelik mürettebatı takriben 14.000.000 liraya baliğ olan dahili ve harici borçların faiz ve itfalarının yarısı hazfedilmiştir. Bu 7 milyon liranın te'diye edilmesini tazminen %5 faiz hesabı ile tesbit edilen ve senelik baliği 350.000 lira olan bir meblâğ ödenecektir.

Bu husus için verilecek muvakkat senetler yalnız beş sene tedavül edecekler ve bu beş senenin her biri için, yukarıda zikredilen 350.000 liranın teminatını teşkil eyliyeceklerdir."

10 Ekim 1875 günü Osmanlı Hükümeti'nce yeni bir ilan daha yayımlandı ve ödemelerin ne şekilde yapılacağı konusuna açıklık getirildi.

10 Ekim 1875 Tarihli İlan[53]

Bugünden itibaren Devlet-i Osmaniye dahili ve harici borçlarının faiz ve itfaları beş sene için yarıya indirilmiştir.

Bu kuponların te'diyesi şöyle olacaktır;

"Birinci yarım tamamen nakit ile ve ikinci yarım %5 faiz getiren yeni esham ile.

İşbu faizler birinci yarımın vadesinde keza nakten ödenecektir."

7 ve 10 Ekim 1875 tarihli ilanlara göre;

a) Bu günden itibaren 5 yıl süreyle iç ve dış borç faiz ve anapara taksitlerinin yarısı ödenecek,

b) Kuponların yarısı nakit olarak ödenirken, kalan kısmı için %5 faiz getirili tahviller verilecek,

c) Gerek taksitlerin ilk yarısı gerekse ikinci yarısı için gümrük gelirleri, tütün geliri, tuz geliri ve mısır vergisi hasılatı karşılık olarak

---

[52] İbrahim Hakkı Yeniay, "**Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi**", İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 54.

[53] Stefanos Yerasimos, "**Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye-II. Tanzîmattan 1. Dünya Savaşına**", Belge Uluslararası Yayıncılık, Temmuz 2001, s. 217.

tutulacak, bunların yeterli olmaması durumunda ise ağnam vergisi hasılatı devreye sokulacak,

d) Bu 5 yılın sonunda %5 gelir sağlayan kuponların tümü itfa edilmiş olmazsa bunların itfa vadeleri, vadesi en yakın dış borcun tamamen ödenmesinden sonraki vadeye kadar uzatılabilecek,

e) En yakın dış borcun itfası sebebiyle buna ait garanti ve karşılıklar da bu işe tahsis edilecek, ancak bu karşılıklardan %5 amortisman ve anapara ödemelerini oluşturan miktar düşüldükten sonra geriye kalan miktar bu iş için kullanılabilecekti.

Zamanın Hariciye Nazırı Saffet Paşa'nın 14 Ekim 1875'de Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ülkelerdeki temsilciliklerine gönderdiği bir telgrafla Osmanlı Bankasının bu yeni operasyonu yürütmekle görevlendirildiği bildirilmişti. Aslında bu operasyon tahvil sahiplerini zarara sokacak bir işlem değildi. Çünkü taksitlerin yarısı nakden ödeniyor diğer yarısı içinde %5 faizli yeni tahvil veriliyordu. Bu sebeple bazı tahvil sahipleri için bir zarar söz konusu olabilirken bazıları için de kârlı bir durum ortaya çıkıyordu.

Mali İflasın Sonuçları...

Osmanlı hükümetinin her türlü ödemeyi durdurmak zorunda kalması, borsalarda Osmanlı tahvil fiyatlarının süratle düşmesine sebep olmuştu. Bu borç ertelemesinden alacaklılar kadar borçlu olan Osmanlı hükümeti de etkilenmişti. Avrupa finans kurumlarının Osmanlıya kapılarını kapattığı bu dönemde Hükümet'e kredi veren Galata Bankerleri ve onların müesseseleri olan Crédit Général Ottoman, İstanbul Bankası (Banque de Constantiople), Osmanlı Kambiyo ve Menkul Kıymetler Şirketi ile Osmanlı Bankası'nın bu işlemden büyük zararı olmuştu. Hele *Crédit Général Ottoman*, hükümetin aldığı son borçların hemen tümünün aracılığını yaptığı için büsbütün bir çöküşle karşı karşıya kalmıştı. İstanbul Bankası'nın durumu da daha iyi değildi. Zira bu banka hükümete verdiği avanslar dolayısıyla likiditesini büyük ölçüde yitirmişti. Bankanın yarısı ödenmiş durumdaki her biri 500 frank değerindeki hisse senetlerinin değeri, bir yıl önce 500 frank seviyesinde iken 300 frank civarına düşmüştü.

Bir taraftan Galata bankerlerinin çok kötü duruma düşmesi, diğer taraftan kaimenin hızla değer kaybetmesi hükümeti neredeyse bütün vergi dışı parasal kaynaklardan mahrum etmişti. Osmanlı tahvillerinin bir iki yıl içinde %80 oranında değer kaybetmesi Galata bankerlerini oldukça sarsmıştı. Oysa bunlar 6 Ekim 1875'e kadar hükümete sağladıkları kısa vadeli avanslardan 1860'ların başında % 7 faiz alırken 1874'de % 15'e varan oranlarda faiz almaya başlamışlar ve ellerinde tuttukları Osmanlı tahvillerini borsada spekülatif amaçlarla kullanarak büyük kazançlar sağlamışlardı. Fakat içine düştükleri durumda artık bunların da hükümete avans verecek halleri kalmamıştı.

Bütün Avrupa'da ise ellerinde Osmanlı tahvilleri ve hatta Osmanlı Bankası hisse senetleri bulunan kuruluş ve şahıslar ise işin hukuki tarafını bir yana bırakarak feryada başlamışlardı. Hukukçular ve bazı devlet adamları hukuki yönden yapılabilecek hiçbir şey olmadığını söylüyor ve hiç kimsenin onlara % 20'ye varan oranlarda faiz getirisi sağlayan Osmanlı tahvillerini satın alması yönünde baskı yapmadığını ileri sürüyorlardı. Avrupa geçmişte de böyle şeyler yaşamıştı. Meşhur Fransız maliyecisi Gaston Jeze, Cours de Science des Finances adlı kitabında 1848 İhtilali sebebiyle Fransız tahvillerine para yatırmış olan İngilizlerin uğradığı zararların sonuçları hakkında İngiliz devlet adamlarından Lord Palmerston'un şu sözlerine yer vererek konuya ışık tutmuştur; "*Eğer İngilizler bir yabancı devlete sermayelerini ödünç vermişlerse bunu bir gelir sağlamak için yapmışlardır. Bu işi yaparken de borçlunun aczi halinde katlanmak zorunda kalacakları risklerin hesabını yapmak zorundaydılar. Bu ihtimali hesaba katmamışlarsa öngörülerinde hataya düşen her spekülatör gibi sonucuna katlanmak zorundadırlar.*" Aynı düşünce 1876'da Lord Derby ve 1880'de Lord Salisbury tarafından tekrarlanmıştır. Nitekim Lord Derby bu konuda verdiği bir demeçte; *"Osmanlı hükümetine İngiliz hükümeti olarak resmen hiçbir baskı yapamayız, bu sebeple Osmanlı hükümetinin borçlarını ödemeyi reddetmesi üzerine bizim hükümet olarak kuvvet kullanmamız söz konusu olamaz."* demiştir.

Fakat bu tür görüşlerin tam tersi yönde bu borç erteleme işlemini Haçlı seferlerine benzetenlerde vardı. Bunlara göre hukuka bağlılık uygar ülkeler arasında söz konusu olabilirdi. Oysa Osmanlılar henüz

uygar bir millet değildi ve bu ülkede hukuka bağlılık diye bir şey yoktu. Bu sebeple alacaklı vatandaşların haklarının korunması için uygar olmayan girişimlere başvurmak hata olamazdı.

Bir başka iddia da Osmanlı hükümetinin ödemeleri durdurmasının hileli iflas şeklinde yorumlanmasından kaynaklanıyordu. Diğer taraftan Osmanlı Hükümeti bu operasyona sebep olan olayları dünya kamuoyuna içtenlikle açıklamaktan da çekinmemişti. Eğer bu operasyon yapılmasaydı ileride çok daha vahim kararlar almak gerekeceğini savunan Osmanlı hükümeti tahvil sahiplerini küçük bir zararla kurtarabildiği için aslında başarılı bir operasyon yapmıştı. Bu husus daha sonraki günlerde finans çevrelerinde de anlaşılacaktı. Avrupalı finans kurumlarının asıl öfkesi hükümetin böyle bir kararı kendilerine danışmadan almasından kaynaklanıyordu.

Fakat bu kararnamelerle oluşturulan rejim ancak üç ay uygulanabildi. 1858 İstikrazı'na ait Mart 1876 kuponu ödenemediği gibi, 1869 ve 1873 kuponlarının ödemesi de ertelendi. Bu sırada Karadağ isyanı patlak verdi ve Haziran ayında Sırp kuvvetleri Türk sınırını geçti. Bu olaylar Abdülaziz'in 1876'da tahttan indirilmesine, II. Abdülhamid'in tahta çıkmasına ve Kanun-ı Esasi'nin ilan edilmesine sebep olan olayların başlangıcı oldu. Ardından bu da yetmiyormuş gibi 24 Nisan 1877'de Osmanlı-Rus Savaşı patlak verdi.

6 Ekim 1875 ile 20 Aralık 1881 tarihleri arasındaki döneme "iki karârnâme arası süre" denilmektedir. Bu tarihlerin birincisinde ödemeler yarıya indirilmiş, diğerinde ise Muharrem Kararnamesi ile o zamana kadar ertelenen mali sorunlar kalıcı bir çözüm şekline bağlanmıştı.

Tahvil sahiplerinin çoğu İngiltere ve Fransa'da bulunduğundan, ödemelerin ertelenmesi kararına yönelik en şiddetli protestolar da bu ülkelerden geldi. Diğer ülkelerdeki tahvil miktarları azdı ve sendikalarda çok örgütlü değildi. 1855 Borç tahvillerine sahip olanlar bu olumsuzluklardan hiç endişe duymuyorlardı. Çünkü, Osmanlı Hükümeti 6 Ekim 1875 Kararnamesi'ne bu istikrazı katmamıştı. Mısır Vergisi karşılık gösterilerek çıkartılmış olan 1854, 1858 ve 1871 istikrazlarının sahipleri bu nedenle kendi aralarında bir grup oluşturdular. 1862 tahvillerinin sahipleri ise bu istikrazın ihracı

sırasında İngiliz Hükümeti'nin verdiği güvenceden dolayı kendilerini seçkin bir noktada görüyorlardı. Devletin vergi gelirleri karşılık gösterilerek çıkartılmış olan Umûmî Borçlar tahvillerinin sahipleri ise durumlarının zayıf olduğunu görüyor ancak, herhangi bir uzlaşma durumunda kendilerinin de çözüme dahil edileceklerini ümit ediyorlardı.[54]

Uzlaşı Sürecinde Alternatif Projeler...

Osmanlı borçlarını incelemiş olanların ara devre olarak tanımladıkları 6 Ekim 1875 ile Muharrem Kararnamesi'nin imzalanma tarihi olan 8/20 Aralık 1881 tarihleri arasında Osmanlı borçları konusunda bir dizi uzlaşı projeleri ortaya atılmıştı. Bu projelerin kayda değer olanları Hammond ve Tocqueville projeleri idi.

Hammond Projesi...

Avam kamarası üyesi ve Osmanlı Tahvil Hamilleri Birliği'nin başkanı M. Hammond, Osmanlı hükümetinin ödemeleri durdurmasını takip eden günlerde bir likiditasyon projesi hazırlamıştı. Bu proje 7 Ocak 1875'de Osmanlı tahvilleri hamili olan İngiliz vatandaşlarının yaptıkları ilk toplantıda onay almıştı. Aslında Hammond projesi bu konudaki ilk proje olmasına rağmen ilerde Muharrem Kararnamesi'ne esas teşkil edeceğinden bu konuyla uğraşmış olanlarca bütün ayrıntıları incelenmiştir. Bu projenin ana hatları şu şekilde özetlenebilir;

a) Osmanlı hükümetinin yeni tahvil çıkartmaması, mevcut tahvillerde ve kuponlarda hiçbir değişiklik yapılmaması,

b) Mevcut garantilerin muhafaza edilmesi veya benzerleri ile değiştirmesi,

c) Osmanlı borçlarına tahsis edilmiş gelirleri gözetlemek ve toplamak için İngiliz, Fransız, Alman, Avusturyalı ve İtalyan delegelerden oluşacak uluslararası bir komisyon kurulması,

---

[54] Donald C. Blaisdell, **"Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu"**, Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 105.

hasılatın Osmanlı Bankası'nın Londra şubesinde toplanması ve bu paranın çeşitli borçların ödenmesinde kullanılması,

d) Borçlara karşılık olarak gösterilen Mısır vergisi için ilk üç maddede yazılı hükümlerin geçerli olmaması, Mısır vergisinin geçmişte olduğu gibi İngiltere Bankası'na aktarılması, ancak bu borçlarında indirime tabi tutulması ve bu operasyon sonucunda doğacak kârların diğer borçların itfa ve faiz ödemelerinde kullanılması.

e) 1872 borçlanmasına ait tahvillerin faiz oranının %6'ya indirilmesi, bunun dışında kalan diğer tahvillerin hiç birinin faiz oranının değiştirilmemesi, tahvil stoğunun nominal değer yerine emisyon değerine %10 ilâve edilmek suretiyle yeniden belirlenmesi.

Tahvil miktarının hesaplanmasında nominal değer yerine emisyon değerininin belirlenmesi, % 10'luk artışa rağmen Osmanlı borç stoklarında ciddi bir rahatlama yaratıyordu. Hammond projesi sadece bu yönüyle dahi ele alındığında Muharrem Kararnamesi için iyi bir emsal oluşturmuştur. Bu projeye göre o tarihte 197.117.160 sterline varmış olan Osmanlı dış borçları 118.111.248 sterline düşmüş oluyordu. 12.375.904 sterlin olan yıllık faiz ve itfa ödemeleri de 7.032.160 sterline düşüyordu. Hammond, projeyi Osmanlı hükümetine anlatmak için İstanbul'a gelmiiş ancak Osmanlı yetkililerinden olumlu cevap alamamıştı.

Osmanlı hükümeti projedeki uluslararası komisyon teklifine karşı çıkıyordu. Yabancıların Osmanlı vergi gelirlerini bizzat tahsil eder duruma gelmesi kabul edilebilecek bir şey değildi. Ayrıca Hammond'un sadece İngiliz tahvil hamillerini temsil etmesi ve Fransız hamillerine danışmadan onlar adına hareket etmesi Fransızları kızdırmıştı. Çünkü toplamda Fransızlar daha fazla tahvile sahipti.

Tocqueville Projesi...

Çıkarları birleştiği için İngiliz ve Fransız Osmanlı tahvîlâtı hamilleri arasında Hammond projesiyle başlayan sürtüşme kısa zamanda ciddi bir birleşmeye dönüştü. Osmanlı borçları Fransız-İngiliz komitesi o devirde Paris'deki bir binada faaliyet gösteriyordu. Komite yaptığı bir toplantıda hazırlamış olduğu Tocqueville Projesi'ni İstanbul'a gelerek Babıâli'ye sundu

Tocqueville projesi, Hammond projesine aykırı yönde Osmanlı hükümetinin 6 Ekim 1875 tarihli kararına uygun olarak Osmanlı borçlarının birleştirmesini teklif ediyordu. Buna göre borçların emisyon fiyatları düşürülecek, ödenmemiş faizler anaparaya ithal edilecekti. Bu projeye göre; teminatı Mısır Vergisi olan ve tümü İngilizlerin elinde bulunan 1854-1855 ve 1871 tarihli tahviller bu birleştirme işinin dışında bırakılıyordu.

Yeni tahvillere karşılık ve garanti olarak da Osmanlı hükümetinin aşağıdaki gelir kaynaklarının alacaklılara tahsis edilmesi isteniliyordu;

a) Gümrük gelirleri,

b) Bazı vasıtalı vergiler; Tütün, tuz, damga resmi, alkol,

c) Kıbrıs adasının safi geliri,

d) Bulgaristan Vergisi,

e) Patent vergisine yapılan zammın sonucu olarak ortaya çıkacak hasılat fazlası.

Tocqueville Projesi, borcun itfasına tahsis edilecek bu gelirlerin tahsili, yönetimi ve düzenlenmesi için altı üyeden oluşacak bir komitenin kurulmasını öngörüyordu. Bunların ikisi Osmanlı hükümeti tarafından seçilecek ve aralarında bir de komisyon başkanı olacaktı. Diğer üyelerin ikisi Fransız, ikisi İngiliz hükümeti tarafından seçilecekti.

Tocqueville projesinin en önemli tarafı Osmanlı hükümetini yeni bir borç yükü altına sokmasıydı. Böylece eski borçlar tasfiye olacak gibi görünüyorsa da aslında tazeleniyordu. Projeye göre 200 milyon frank değerinde ki % 6 faizli yeni tahviller %9,88 ile ihraç ediliyor, bu şekilde konsolide bir borç mukavelesi ortaya çıkıyordu. Osmanlı hükümetine eski borç servisini karşılamak için projenin tasdîkinden

hemen sonra 50 milyon frank ödenecek, geri kalan tutar gelecek 3 ay içinde tasfiye olunacaktı.

Hammond projesinde olduğu gibi Tocqueville projesi de gerek Osmanlı hükümeti, gerek diğer bazı alacaklı kuruluşlarca uygun görülmedi. Osmanlı hükümeti komisyonun İngiltere ve Fransa hükümetleri tarafından seçilmesini ilerde politik baskılara neden olacağı düşüncesiyle kabul etmiyordu. Bunun yanında *Osmanlı Bankası*, *Credit Lyonnes*, *Comptoir d'Escompte* gibi yabancı bankalar yanında Galata bankerlerine ait olan *Societe General* ve *Kamondo Müessesesi* de projeyi benimsememişti. İngiltere'de de *Clarke Grubu* projeye karşı çıkıyorlardı.

3 Mart 1878'de Rusya ile imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nda da Rusya delegeleri kendilerinin katılmadığı hiçbir mali anlaşmayı geçerli saymayacaklarını ifade ederek Tocqueville Projesi'ne karşı çıktı. Ruslar Osmanlı hükümetinden istedikleri savaş tazminatına öncelik kazandırmak istediklerinden kaynakların Osmanlı borçlarına tahsis edilmesine karşı çıkmıyorlardı.

Mısır Vergisinin Kapitalizasyonu ve Yeni Konsolidasyon Projeleri

Osmanlı borçlarının ödenmesine yönelik olarak Tocqueville ve Hammond projelerinden başka Lord Beaconsfielde ve Sir Stratford'un Mısır Vergisi'nin kapitalizasyonu projesiyle, Fransız bankası *Comptoir d'Escompte*'nin hazırladığı iki proje daha bulunmaktaydı. İngiliz projesine göre Mısır Vergisi %4'ten kapitalize edilerek Osmanlı hükümetine bu vergi karşılığında vaktiyle aldığı borcun tasfiyesinde kullanmak üzere 17 milyon sterlin verilecek ve Mısır Vergisi böylece İngilizlere bırakılacaktı. Comptoir d'Escompte Bankası'nın farklı bir projesine göre de 340.000.000 frank değerinde yeni bir konsolide borç akdedilecek, bunun 100 milyon franklık kısmını Osmanlı tahvîlât hamilleri yüklenecekti. Ayrıca bu projeye göre Osmanlı borçları emisyon değerlerine göre % 88'e indirilecek, düşürülen borca nelerin teminat olarak gösterileceğini ise oluşturulacak uluslararası bir komisyon belirleyecekti. Fransa'nın İstanbul elçisi M. Fournier'nin bütün gayretlerine rağmen bu projede askıda bırakılmıştı.

Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Berlin anlaşması (13 Temmuz 1878), Bulgaristan'ın Osmanlıya vergi ödemesini, Rumeli-i Şarkî vilâyeti gelirinden bir kısmının Osmanlı borçlarına tahsis edilmesini, Osmanlı'dan toprak alarak oluşturulan Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı devlet borçlarından kendilerine düşen borç kısmını üstlenmelerini, bundan başka Türkiye'nin Rusya'ya 35.000.000 Türk Lirası savaş tazminatı ödemesini karara bağlamıştı. Ancak Berlin Anlaşması'nın XI numaralı protokolu, bu tazminatın hiç bir zaman eski alacaklıların haklarını ihlâl etmeyeceğini garanti altına alıyordu[55]

Berlin Anlaşması'nın imzalanmasını takiben tahvil sahipleri yukarıda anlatılan teklifleri Babıâli'ye sunarak baskı yapmaya başladılar. Osmanlı Hükümeti, bu konunun uluslararası nitelik kazanmaması için oyalama taktiği güdüyordu ancak bu işin bir şekilde de çözümlenmesi gerektiğinin farkındaydı. Babıâli'yi çözüm yolu bulmaya yönelten sebep, devletin acil para ihtiyacı oldu.

Osmanlı Alacaklıları ve Berlin Kongresi...

Ruslarla yapılan Ayastefanos Antlaşması Osmanlı tahvîlât hamillerini endişeye düşürmüştü. Nisan 1876'da ödemeleri durduran Osmanlı hükümeti Rusya savaşının finansmanı için bütün kaynakları zorlamış ve sonuçta hemen tümünü kurutmuştu. Bu süreçte kaime ihracı suretiyle halka borçlanılmış, hazine bonoları ve avanslar yoluyla Galata bankerlerinden alınan borçlar, alışılmış sınırları oldukça aşmıştı. Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğundan toprak istemesi bir kısım gelirlerin elden gitmesi anlamına geleceğinden ve ayrıca savaş tazminatı ödemek mecburiyetinde kalacak olan Osmanlı hükümetinin Avrupalı tahvîlât hamillerine uzunca bir süre ödeme yapamayacak olması Berlin Kongresi'nde finans konularının ele alınmasını zaruri kılmıştı.

Berlin Kongresi, Avusturya-Macaristan hükümetinin teklifi ve Almanya hükümetinin daveti üzerine İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya

[55] Donald C. Blaisdell, "**Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu**", Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 110.

ve Osmanlı devlet temsilcilerinin iştirakiyle 3 Mart 1878'de Rusya ve Osmanlı Devleti arasında Ayastefanos'da imzalanan antlaşmayı gözden geçirip düzeltmek amacıyla toplandı. Kongre 13 Haziran 1878'de açılır açılmaz Osmanlı tahvîlât hamilleri hiç vakit geçirmeden isteklerini kongreye iletti. Aslında bu kongre gerek Osmanlı Devleti gerekse Osmanlı tahvîlât hamilleri için büyük bir fırsattı. Bu sayede hem Ayastefanos Antlaşması'nın hükümleri Osmanlı Devleti'nin lehine değiştiriliyor, hemde Avrupalı alacaklarının haklarının ödemesinde kullanılacak karşılıkların Rusların eline geçmesi engelleniyordu.

Ayastefanos Antlaşması'yla Osmanlı Devleti'nden 300 milyon altın tazminat talebinde bulunan Ruslara, buna ek olarak Osmanlı borçlarının ödenmesine tahsis edilmiş bir kısım Rumeli toprakları da terk ediliyordu. Osmanlı Devleti, bu kadar ağır bir yük altında muhakkak ki Osmanlı tahvîlât hamillerine olan borcunu uzun zaman ödeyemeyecek duruma düşecekti. Ayrıca bu antlaşma ile Karadağ, Sırbistan ve Bulgaristan bir nevi muhtariyete kavuştuğundan Osmanlı borçlarının bunlara düşen kısmının bu toprakların yeni sahiplerince ödenmesi gerekiyordu.

Berlin Kongresinde haklarını korumak amacıyla Fransız tahvîlât hamilleri M. Kerarty'yi İngilizler de Hammond ve James Landon'u Berlin'e yollamışlardı. Kongrede ilk olarak savaş sonucunda Osmanlı İmparatorluğu'ndan toprak almış olan Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan'ın yeni ele geçirdikleri topraklara düşen Osmanlı borç payı ödemeleri görüşüldü.

Sıra Osmanlı hükümetinin borçlar konusunda izleyeceği politikaya gelince Osmanlı delegesi Karatodori Paşa'dan borçların ödenmesi ve bu borçlara ait ipotek ve garantiler hakkında tarafları tatmin edici bir konuşma yapılması talep edildi. Karatodori Paşa böyle bir konuşmayı hükümetine danışmadan yapamayacağını belirtti ve ülkenin içinde bulunduğu durumu açıklamaya çalıştı. Bu arada Sırbistan , Yunanistan ve Karadağ'da bulunan Osmanlı memur ve görevlilerinin bir süre daha görevde kalmasını ve maaşlarının bu devletler tarafından verilmesini talep etti. " ***Bunları geri yollarlarsa bu kadar adamı biz***

nereye yerleştirebiliriz" şeklindeki cümlesi bütün delegeleri güldürmüştü.

Karatodori Paşa'nın hükümetine danışma teklifi üzerine İtalya temsilcisi söz almış, şu teklifi yapmıştı: "*Kongrede temsil edilmiş bulunan büyük devletler, hükümetleri tarafından seçilecek üyelerden oluşacak bir komisyonun İstanbul'da tesis edilmesi fikrindedirler. Bu finans komisyonu Osmanlı borçlarının tahvilât hâmillerinin isteklerini incelemek ve onlara Babıâli'nin mali durumu ile bağdaşabilir olumlu bir sonuca ulaşabilmek için en etkili yolları teklif etmekle görevlendirilecektir.* "

İtalyan delegesi Kont Sorti'nin bu teklifine cevap olarak Karatodori Paşa, hükümetinin böyle bir komisyonun kurulması konusunda olumlu bir tavır takınmak için henüz hazır olmadığını, ancak borçların ödenmesi konusunda gayret sarf edeceklerini ve kaynakların el verdiği oranda tahvil sahiplerini tatmin edeceklerini ifade etmişti. Ancak Rus delegesinin savaş tazminatı için tanınan önceliği zedeleyecek her harekete karşı gelmesi, Bismark'ın da İngiltere ve Fransa ile iktisadi alanda büyük rakip olması ve Osmanlı piyasasını ele geçirmek için Osmanlı hükümetine dost görünmek istemesi İtalyan delegesinin teklifini geri plana itti. Rusya ve Almanya, Osmanlı borçlarından dolayı bazı gelirlere el konulmasını öngören komisyon teşkiline ilişkin öneriye taraftar olmamasına rağmen, kongrenin bu kararı kabul etmesi Osmanlı tahvîlât hamillerini ümitlendirdi. Ancak daha kongre sona erer ermez alacaklı gruplar arasında çekişmeler başladı ve borçların ödenmesi konusunda çözüm biraz daha ötelenmiş oldu.

Galata Bankerlerinin Devreye Girmesi...

Berlin Kongresinde Osmanlı borçları konusunda alınan karar Osmanlının korktuğunu başına getirmişti. Büyük devletlerin katıldığı bir konferansta uluslararası komisyon kurulmasına karar verilmişti. Devletin resmi görüşünü yansıtan Babıâli basını ile daha çok finans kesiminin görüşünü yansıtan Beyoğlu basını Berlin anlaşmasının borçlarla ilgili maddesini aynı şekilde yorumladı. Babıâli ve Beyoğlu basını yabancıların gelip vergi gelirlerini toplamasını devletin egemenlik hakkına yönelik ciddi bir saldırı olarak nitelendiriyordu. Osmanlı finans sisteminin baş aktörü olan Galata bankerlerinin esas

endişesi ise aslında komisyonun ulusal ve uluslararası nitelik taşımasından öte, hükümetin alışılmış finansman yöntemlerini terk edecek olmasından kaynaklanıyordu. Gerçekte Galata Bankerleri Mahmut Nedim Paşa operasyonunda çok büyük zararlara uğramışlardı. Ama hükümete aynı devrede verdikleri avanslardan aldıkları yüksek faizler ve kaime spekülasyonu ile bu zararlarını önemli oranda telafi etmişlerdi. Rusya savaşı süresince hükümeti finanse etmeye devam etmişler ve hatta Rusya'ya ödenecek savaş tazminatı için hükümeti yabancılara muhtaç etmeyeceklerini açıkça ifade etmişlerdi. Galata Bankerleri bu iyi niyetlerini bir proje haline getirerek hükümete sundu ve hükümet de bu projeyi uygun bularak 10-22 Kasım 1879 tarihinde yürürlüğe koydu. Bu projenin özelliği Galata bankerlerinin ve Osmanlı Bankası'nın hükümete vermiş olduğu kısa vadeli avans ve borçların altı adet gelir kaynağına dayandırılmasıydı. Bu sebeple "Rüsûm-ı Sitte" (Altı Vergi) İdâresi adıyla anılacak anlaşma imzalandı. Buna göre Hükümet, Osmanlı Bankası ve Galata bankerlerine savaş dolayısıyla vadesinde ödeyemediği borçlar karşılığı olarak aşağıda açıklanan altı devlet gelirini karşılık gösteriyordu. Antlaşma on yıllık bir süre için imzalanmıştı. Gerçekte bu çok önemli altı gelir kaynağının Osmanlı Bankası ve Galata bankerlerine alacakları karşılığında bırakılması, Avrupalı alacaklılar yönünden iç alacaklılara bir öncelik tanınması anlamına geliyordu. Fakat Avrupalıların buna itiraz etmeye de pek hakları yoktu. Zira savaş süresince Osmanlı hükümetinin bütün taleplerini reddetmişlerdi. Buna karşılık Hükümet tarafından çıkarılan müdafaa tahvillerine Avrupa'dan tek bir alıcı çıkmadığı halde Osmanlı Bankası bütün kaynakları kullanarak bu tahvillerin yükünü üstlenmişti. Ayrıca kaimelerin piyasayı altüst edecek derece değer kaybetmesini önlemede bu bankanın büyük rolü ve hükümete desteği görülmüştü. Aynı şekilde Galata Bankerleri bu sıkışık zamanda hükümete avans ve kısa vadeli kredi sağlamada kusur etmemişlerdi.

Rüsûm-ı Sitte İdâresi, Said Paşa'nın sadrazamlığa ve Edip Efendi'nin maliye nazırlığına atandıkları günlerde bu ikisinin müşterek çalışması sonucu gündeme getirildi. O günlerde hükümetin Osmanlı Bankası ve Galata bankerlerine olan borcu 8.725.000 Osmanlı lirasıydı. Bu miktarın dörtte üçü Osmanlı Bankasının alacağını teşkil

ediyordu. Anlaşmaya göre Rüsûm-ı Sitte İdâresi adıyla bir müessese kurulacak ve bu İdâre'ye aşağıdaki altı rüsûm tahsis edilecekti. (Rüsûm-ı Sitte Sözleşmesi için Bkz.: Ek 1)

1. Müskirat
2. Pul
3. İstanbul ve civarı deniz ürünleri rüsûmu
4. İstanbul ve civarı, Edirne, Samsun, Bursa ipek öşürü
5. Tömbeki
6. Tütün inhisârı.

Rüsûm-ı Sitte İdâresi sözkonusu gelirleri devlet adına tahsil edecekti. 8.725.000 lira olarak saptanan borcun yıllık faiz ve anapara ödemeleri 1.100.000 lira olarak hesaplanmıştı. Eğer Rüsûm-ı Sitte'nin hasılatı 1.100.000 lirayı aşarsa –ki aşacağı muhakkak görülüyordu– geri kalan vâridât dış borçların tasfiye edilmesinde kullanılacaktı.

Rüsûm-ı Sitte Kuruluyor...

Rusya ile savaş yapılırken Hükümet, mâlî ihtiyaçlarını İstanbul'daki yerli bankerler ve bankalardan sağlamış, bu borçlanmalara karşılık kendilerine en önemli devlet gelirlerini teminat olarak göstermişti. Bu istikrazların en önemlisi olan Müdafaa İstikrazı 1877'de yapılmış ve sözleşmesi Hükümet ile *Osmanlı Bankası, Glyn Mills* ve *Currie and Company* arasında imza edilmişti. 1878'de ise Osmanlı Bankası Hükümet'e tek başına yardım etmişti. Yerli bankalardan alınan avanslarla Müdafaa İstikrazının toplamı 9.000.000 İngiliz Lirasına ulaşıyordu. Alınan paraların birçoğu kısa vadeli avanslar şeklindeydi. Avrupa bankalarının Türkiye'ye sırt çevirdiği dönemde Osmanlı Bankası ve yerli alacaklıların Hükümet'e kredi açması, bir vefa borcu niteliğinde öncelikle bu borcun kapatılmasını gerekli kılmıştı.

Rüsûm-ı Sitte'nin kurulmasına yönelik ilk öneri 1879 yılı sonlarında Galata Bankerleri ve Osmanlı Bankası'nın öncülüğünde Hükümet'e getirildi. Teklif, Osmanlı Devleti'ne ait bazı gelir kaynaklarının, 1879-80 yılındaki senelik geliri göz önüne alınarak bu kişilere kiralanması yönündeydi. Hükümet bu teklifi kabul etti ve 22 Kasım 1879'da

başkentin sermayedar grubu ile hükümet arasında bir sözleşme imzalandı. Kiracılar; Bank-ı Osmani-i Şahane'nin müdürleri H. Forster, Emile Deveaux ve Von Haas ile Galata Bankerleri'nden Georges Zarifi, Salomon Fernandez, Bernard Tubini, Eustache Eugenidi, Theodore Mavrokordato, A. Vlasto, A. Barker, Paul Stefanovich Schilizzi, Leonidas Zarifi, Georges Coronio, Ulysse Negroponti ve Z. Stefanoviç idi.[56] Bu sözleşme ile Osmanlı Devleti, tuz, ipek, içki, balık avı, tütün ve damga vergilerini alacaklı sıfatıyla yukarıdaki kişilere geçici bir süreliğine ihale ediyordu. Bu kişiler verginin toplanmasını üstlenecek, ihale bedeli kadar tutarı alacaklarına mahsup edecek, fazla olan kısmını ise Hükümet'e teslim edeceklerdi. Çok profesyonelce hazırlanan bu sözleşme, sonradan Avrupalı tahvil alacaklıları ile imzalanacak olan sözleşmenin (Muharrem Kararnamesi) bir nevi özünü teşkil edecekti.

Osmanlı hükümeti Galata Bankerleri ile Rüsûm-ı Sitte sözleşmesini yaparken, Galata Bankerleri hükümetin karşısına derli toplu bir kuruluş olarak çıkmıştı. Buna Avrupalılar henüz böyle bir yapıya erişememişti. Avrupalıların kendi aralarındaki fikir ayrılığı sorunun çözümünü de geciktiriyordu. Ancak Avrupalı finans çevrelerini kızdıran asıl olay Galata bankerlerinin bu işi bir milli dava olarak kabul etmeleri ve imparatorluğun yaşamasını kendi öz menfaatleriyle birleştirerek bir milli iyiniyet gösterisine dönüştürmeleriydi. "Ne zamandan beri bu Galata mösyöleri birer bey oldular" şeklindeki alaycı ve hiciv dolu yazılar Avrupa basınında sık sık yayımlanmaktaydı. Fakat gerçekte Galata beyleri bu defa işi sıkı tutmuş ve başarısız olup Avrupalıların diline düşmemek için Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin başına Romanya maliyesini kısa zamanda düzelterek büyük başarılar sağlamış olan R. Hamilton Lang'ı getirmişlerdi. Hamilton Lang maliyeci olmakla birlikte Yunanistan ve Karadağ sınır ihtilâfının çözümü ve Ermenistan ıslahatı gibi siyasi meselelerde görev alarak büyük başarı kazandığı için, hükümet ve Osmanlı basını tarafından iyi tanınan bir kişiydi. Bu işin başına Lang'ın getirilmesi, Galata bankerlerine olan güveni arttırdı. O zamana kadar Avrupa finans çevreleri Galata

[56] Stefanos Yerasimos, "**Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye-II. Tanzîmattan 1. Dünya Savaşına**", Belge Uluslararası Yayıncılık, Temmuz 2001, s. 278-279.

bankerlerini hep aracı olarak kullanmışlardı. Ünlü maliyeci Tocqueville 1879 Aralık ortasında İstanbul'a gelmiş, gümrük vergileri karşılığında hükümete 8 milyonluk yeni bir kredi olanağı sunmuştu. Oysa Rüsûm-ı Sitte antlaşmasında bu vâridât tamamen hükümete bırakılmıştı. Daha sonra İngilizler Hammond'u yollayarak Rüsûm-ı Sitte'ye karşı alternatif yeni bir proje sundu. Ancak bu proje siyasi bir şantaja dönüşmüş ve Yunanistan ile sürüp gitmekle olan sınır ihtilâflarının çözülmesi bu alternatif çözümün kabulü şartına bağlanmıştı. Osmanlı hükümeti tarafından kabül edilmeyecek olan bu yeni alternatifler görüşülürken Galata Bankerleri çoktan işe koyulmuş, Osmanlı hükümetlerince arzu edildiği halde bir türlü kurulamayan bir vergi dairesinin temellerini atmışlardı.

Rüsûm-ı Sitte İdâresi aslında devlet dışı bir kuruluş idi. Osmanlı tarihinde ilk kez olarak devlet dışı bir kurum devlete ait olan vergilerin tahakkuku, tarhı ve buna bağlı işlemlerini yürütüyordu. Gerçekte eskiden beri "iltizam usûlü" ile aşar ve bazı gümrük gelirleri yine Galata Bankerleri ve onların ortaklarına, belirli bir peşin hasılat karşılığında devrediliyordu. Fakat bu usûlde mültezimlerin kurduğu teşkilat devlet otoritesini ancak sınırlı olarak kullanabiliyordu. Şimdi ise durum oldukça farklıydı. Öncelikle altı önemli vergi kaynağıyla ilgili bütün işlemler bu devlet dışı kuruluşa bırakılıyordu. Rüsûm-ı Sitte yönetiminin ilk dönemlerindeki başarısızlık, İstanbul ticaret hayatının içinde bulunduğu çöküntü ve özellikle Anadolu'daki kıtlık ve bunun yol açtığı derin sefaletten kaynaklanıyordu. İstanbul'un ticaret hayatı buhar gemilerinin İstanbul limanını kullanmaksızın diğer limanlara doğrudan doğruya hizmet götürmesinden dolayı büyük ölçüde sarsılmıştı. Diğer yandan bir yandan ekonomik kriz bir yandan da uluslararası sorunlarla mücadele eden Osmanlı hükümetleri çaresizlik içinde bu kentin vergi yükünü arttırmış ve ağır vergiler dolayısıyla halkın iş yapma şevki kırılmıştı. Ticaret hayatına darbe vuran bir diğer olay ise kaimelerin tedavülden kaldırılmasından dolayı birçok kişinin servetini kaybetmesiydi.

Orduya ve hükümete tarım ürünü ve diğer malzeme satan tüccarın parası senelerdir ödenmemişti. Geciken ödemelere faiz yürütülmediğinden bankalardan veya bankerlerden kredi kullanan tüccarın ödediği

faizler zarar hanesine yazılıyordu. İşte bu ortam içinde kurulan Rüsûm-ı Sitte İdaresi aslında hem yabancıları hemde Osmanlı vatandaşlarını ikna etmek zorundaydı. Yabancılar bu yönetimin kısa zamanda iflasını beklerken, ülke içindeki bazı kişilerde yerli bir kuruluşun bu işin üstesinden gelemeyeceğini ileri sürmekteydi.

Fakat M. Lang'ın başında bulunduğu bu İdâre bütün engelleri tek tek bertaraf etmeyi kafaya koymuştu. 5.714 memur ve müstahdemin bilgi ve tecrübe derecesi Osmanlı devletinin benzer kuruluşlarında görev yapan memurların çok üstündeydi. Hepsi uzun incelemeler sonucunda seçilmiş ve "adam kayırma", "iltimas" gibi alışılmış usûllere katiyyen başvurulmamıştı.

Rüsûm-ı Sitte Sözleşmesinin Detayları...

Osmanlı'nın borçlanma süreci her ne kadar 1854 yılında başlamış olsa da, tam bağımsızlıktan ekonomik teslimiyetçiliğe giden süreç 1838 ticaret anlaşmaları ile başlamıştır. Azalan gümrük gelirleri, artan dış ticaret açığı, savaş giderleri, plansız devlet harcamaları ve 1854-1874 yılları arasında yapılan ve herhangi bir amacı olmayan borçlanmalar 20 yıl içinde devleti iflas noktasına getirmeye yetmişti.

Devletin Osmanlı Bankası'na ve Galata Bankerleri'ne olan borcu 9.000.000 İngiliz lirası (9,9 Milyon Osmanlı Lirası) civarındaydı. Başta Osmanlı Bankası olmak üzere İstanbul bankerleri, Hükümet'e sürekli olarak kısa vadeli istikrazlar ve avanslar veriyorlardı. Hükümet ile İstanbul bankerleri ve Osmanlı Bankası arasında yapılan görüşmeler 22 Kasım 1879'da bir anlaşma ile sonuçlandı ve Rüsûm-ı Sitte İdâresi 13 Ocak 1880 tarihinde fiilen faaliyete geçti. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin kuruluşuna giden yolda önemli bir kilometre taşı niteliğinde olan bu anlaşma, bir çok açıdan Muharrem Kararnamesi'ne esas teşkil etmiştir. Bu anlaşmayla borç tutarında belli bir indirim yapılmış, devlete ait bazı vergi kalemleri borcun ödenmesi amacıyla alacaklılara ve/veya alacaklıların kuracakları bir şirkete tahsis edilmişti.

Anlaşmaya göre; küçük bir miktarı indirildikten sonra anapara borç toplamı 8.725.000 lira olarak belirleniyor ve bu paranın faiz ve anapara dahil olmak üzere 1.100.000 liralık taksitler halinde (her üç

ayda bir 275.000 lira) üçer aylık taksitler halinde 10 yılda ödenmesi planlanıyordu. Bu ödemelere karşılık olarak alacaklılara, tütün, tuz, damga vergisi ve içki geliri ile bazı yerlerin ipek aşarı ve balık avı geliri belli bir bedel karşılığında ihale ediliyor, tuz ve tütün tekelleri de alacaklılara devir ediliyordu. Bu vergi kalemlerinden elde edilen gelirin yıllık 1.100.000 lirayı aşması durumunda fazla olan kısım diğer iç ve dış borçların ödenmesi amacıyla Hükümet'e verilecekti. Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin iki yıl sonra Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne katılmasına olanak sağlayan madde ise özenle hazırlanmıştı. Buna göre; on senelik sürenin bitiminden önce, Hükümet'in, söz konusu 8.725.000 liralık borcu tamamen ödemesi veyahut Hükümet ile yabancı ve yerli tahvil sahipleri arasında şu anki anlaşmadan daha uygun yeni bir sözleşmenin yapılması durumunda bu sözleşme hükümsüz kalacaktı.

Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyye İdâresi'nin ilk şekli olan Vâridât-ı Sitte İdâresi Osmanlı Bankası'nın önderliğinde kurulmuştu.[57] Hükümet'in bu suretle ihale ettiği geliri altı tane olduğundan, tarafların bu gelirleri idâre etmek için oluşturdukları İdâre'ye de "Rüsûm-ı Sitte İdâresi" denilmiştir[58]. Rüsûm-ı Sitte İdâresi, iyi idâre edildiği takdirde Osmanlı Devlet gelirlerinin inanılmayacak derecede arttığını ispat etti. Rüsûm-ı Sitte'ye tabi ürünlerin piyasası canlandı, üreticiler yeni tarım alanları açmaya başladı. Avrupa'dan ipek tohumu ithal edilerek hastalıklı ipek böceği tohumlarının kullanılması önlendi ve Bursa civarındaki ipekçilik kısa zamanda gelişmeye başladı[59].

13 Ocak 1880'de R. Hamilton'ın yönetiminde faaliyete geçen Rüsûm-ı Sitte İdâresi, çoğunluğu daha önceden imtiyazlı gelirlerin tahsilatıyla görevli idârelerde çalışmış beş binden fazla deneyimli memurla kısa sürede tüm imparatorluk sathına yerleşti.[60]

---

[57] Toprak, Zafer. **"İttihat-Terakki ve Cihan Harbi-Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918"**, Homer Kitabevi, İstanbul 2003, Sh. 53.

[58] İbrahim Hakkı Yeniay, **"Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi"**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 61.

[59] Doç. Dr. Sait Açba, **"Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması (1854-1914)"**, 1. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara, 2004, s. 99.

[60] André Autheman, **"Tanzîmat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı Bankası, Bank-ı Osmanî-i Şahane"**, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2002, s. 95.

Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin kuruluşu Avrupalı alacaklıları ilk başlarda tedirgin etti. Hükümet, 10 Kasım 1879 uzlaşmasına göre; pul, ispirto ve bazı bölgelerin av ve ipek vergisi ile tütün tekellerini, bu vergi kalemlerinin 1 Mart 1879'dan 1 Mart 1880'e kadar olan gelirlerini dikkate alarak % 10 fazlasıyla alacaklılara ihale etmişti. Yıllık 1.620.000 lira olarak tahmin edilen gelirlere ait rakamların ilk altı ayda hızla artması Avrupa'da şaşkınlıkla karşılandı ve Osmanlı tahvil sahiplerini ümitlendirdi.

Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin kuruluşuna olanak sağlayan sözleşmenin birinci maddesi tarafları ve İdâre'ye terk edilen vergi cinslerini, ikinci maddesi İdâre'ye tahsis edilen vergilerin iltizam bedelini ve bu bedelin ne şekilde tahsil edileceğini, üçüncü maddesi sözleşme maddelerinin tarafların ortak kararıyla değişebileceğini, dördüncü maddesi İdâre'nin tüm işlemleri ile resmi defter ve kayıtlarının Babıâli tarafından belirlenecek müfettişlerce kontrol edileceğini, ancak bu müfettişlerin İdâre'nin işlerine müdahale edemeyeceğini, vergilerin toplanması amacıyla anlaşmayı imzalayan kişilerin katılımıyla bir şirket kurulabileceğini, ancak her iki halde de oluşacak yapının Hükümet'e karşı sorumlu olacağını izah etmekteydi.

Sözleşmenin beşinci maddesi sözkonusu vergilerin 10 yıl süreyle sözleşmeye imza atan kişilere tahsis edildiğini, bu vergilerin devletin nam ve hesabına ilgili kişilerce toplanacağını, bu kişilerce yapılacak her türlü işlemin müfettişlerce kontrol edileceğini açıklamakta, altıncı maddesi ise tütün ve tuz inhisârlarına ilişkin uygulama esaslarında gerektiğinde tarafların mutabakatıyla değişiklik yapılabileceğini açıklamaktaydı.

Rüsûm-ı Sitte anlaşmasının yedinci maddesi Rüsûmat idârelerinde görev yapan kişilere ödenecek maaşların kurumlar arasında ne şekilde paylaşılacağını, kaçakçılığın önlenmesi amacıyla hafiye istihdam edilmesini, hile ve kaçakçılık durumunda tahsil edilecek para cezalarının ihbarcılara ödenmesini, sözkonusu anlaşmaya imza atan kişilere, devletten olan alacaklarına mahsuben her üç ayda bir anapara ve faiz olarak 275.000 lira ödenmesini karara bağlamıştı.

Sözleşmenin dokuzuncu maddesinde İdare'ye tahsis edilmiş olan vergi kalemlerine Hükümet tarafından herhangi bir artış yapılması

durumunda, vergi oranındaki artıştan kaynaklanan hasılat farkının (masraflar düşürüldükten sonra) % 10'unun İdâre'ye, geri kalanının Hükümet'e verileceği izah edilmiş, onuncu maddesinde ise sekizinci maddeye konu faiz ve anapara taksitlerinin ödenmesi sırasında % 8 faiz ilâvesi yapılacağı, bir yıllık hasılat gelirinin 2.450.000 lirayı aşması durumunda ise fazlasının Hükümet'e verileceği karara bağlanmıştı.

On birinci maddede iltizam süresi 10 yıl olarak belirlenmiş, borcun bitmemesi durumunda bu sürenin tarafların mutabakatıyla uzatılabileceği tarif edilmişti. 12. madde sözleşmenin hiçbir şekilde değiştirilip kesintiye uğratılamayacağını, 13. madde ise borcun tamamen bitmesi durumunda sözleşmenin Hükümet tarafından fesh edilebileceğini karara bağlamıştı.

Sözleşmenin 14. ve 15. maddeleri iki yıl sonra imzalanan Muharrem Kararnamesi'nde de kendine aynen yer bulmuştur. 14. madde taraflar arasındaki anlaşmazlıkların dört kişilik bir hakem heyetince çözüme bağlanmasını, gerektiğinde bu hakemlerce bir başka hakem daha belirlenebileceğini, bu hakemlerce verilen kararın kesin olup itiraza konu olamayacağını belirlerken, 15. madde sözkonusu sözleşmenin yabancı ülke elçiliklerine Hükümet tarafından tebliğ edilmesini şart koşmuştu.

Sözleşmeye ek olarak konulan son madde ise tuz sıkıntısı yaşanmaması için ambarlarda yeter derecede tuz bulundurulmasını şart koşuyordu.

Rüsûm-ı Sitte sözleşmesi Galata Bankerleri'nin ve Osmanlı Bankası'nın yabancı alacaklılara baskın geldiği bir ortamda hazırlanmıştı. Rusya ile yapılan savaşta yenik çıkan ve Berlin Anlaşması'nda ciddi bir toprak kaybına uğrayan Osmanlı toplumunda Batılı ülkelere karşı zaten çok ciddi bir tepki ve reaksiyon vardı. Berlin Anlaşması'nın imzalandığı bir ortamda sıcağı sıcağına Batılılarla masaya oturup Osmanlı devlet gelirlerini onlara teslim etmek Abdülhamid'i kamuoyu nezdinde aşırı derecede yıpratacaktı. Rüsûm-ı Sitte bu haliyle kamuoyu tepkisinin yumuşatıldığı bir geçiş dönemi evrağı niteliğindedir.

1879'da Rüsûm-ı Sitte yerine Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi kurulmuş olsaydı bu kadar destek bulamayacağı gibi belki bu kadar başarılı da

olamayacaktı. Aradan geçen iki yıl içinde en azından tarafların eli rahatlamış, devlete ait vergi gelirlerinin devlet dışı bir kuruma teslim edilmesinin kötü bir şey olmadığı anlaşılmış, bu yönüyle devletin borç batağından kısa sürede kurtulacağı inancı hakim olmaya başlamıştı.

Rüsûm-ı Sitte'ye Tepkiler...

Rüsûm-ı Sitte İdâresi hiç de parlak bir durum devir almamıştı. Özellikle tuz ve tütün inhisârları konusunda ülke genelinde muazzam bir kaçakçılık sözkonusuydu. 10 milyon kilogramlık tütün tüketiminin neredeyse yarıya yakını kaçaktı. Ekili alanlar üzerinde hiçbir denetim yapılamamasından kaynaklanan bu durum, yetkililer tarafından ya umursanmıyor ya da yetkililerin kaçakçılarla ortaklık ve rüşvet ilişkisine girmesinden dolayı önlenemiyordu. Tuz konusunda ise, gerek tuzla işçileri, gerekse İdâre'nin memurları çok büyük miktarlarda ürünü zimmetlerine geçirmekte, üretim bölgelerinin neredeyse tamamında devlet satışları çok düşük düzeylerde gerçekleşmekteydi.[61]

Rüsûm-ı Sitte İdaresi olarak isimlendirilen bu girişime ülke içinde olumlu yaklaşıldığı halde, Avrupa'daki tahvil sahiplerince ilk başlarda pek iyi bakılmadı ve kendi alacaklarının ödenmemesinden dolayı Hariciye Nezaretini protesto ettiler. Bu protestoları resmi talepler takip etti. Avrupalı tahvil alacaklıları, çoğunluğu Türklerden oluşan bu tür bir İdâre'nin oluşmasına hiç meyilli değillerdi. İlk altı aylık sonuçlar, Türklerden oluşan ve birkaç Avrupalının gözetimi altında bulunan bu İdâre'nin çok düzgün ve verimli çalıştığını ortaya koyuyordu. Ülke içindeki şartlar gelir toplamak için çok uygun olmamasına rağmen gelirler, alınan avansların faiz ve amortisman ödemelerinin yapılmasına fazlasıyla yetiyordu. İdâre'nin müdürü olan Hamilton Lang, ilk altı aylık faaliyetlerini içeren raporunda, kaçakçılıkla mücadele edildiği takdirde gelirlerin daha da artacağını ileri sürüyordu.

---

[61] André Autheman, **"Tanzîmat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı Bankası, Bank-ı Osmanî-i Şahane"**, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2002, s. 95-96.

Bir kısım Avrupalı uzmanlar, gümrük hasılatlarının Osmanlı Hükümeti'nin elinden alınması durumunda, devletin gelirden yoksun kalacağını ve yeni borç alma ihtimalinin tamamen ortadan kalkacağını ileri sürerken, diğer bazıları ise Rüsûm-ı Sitte'ye tahsis edilen gelirlerin olduğu gibi yabancı alacaklılara devredilmesi gerektiğini savunuyordu. Rüsûm-ı Sitte'ye kurucu ortak olarak katılan Osmanlı Bankası, Batılı alacaklıların Rüsûm-ı Sitte'nin kendilerine devredilmesi ile ilgili taleplerinden oldukça rahatsızdı. Bir yandan Osmanlı'nın resmi Merkez Bankası niteliğini taşıması, diğer taraftan İngiliz ve Fransız sermayeli yabancı bir şirket olması Osmanlı Bankası yönetimini iki arada bırakıyordu. Osmanlı Hükümeti, Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ni adeta milli bir kuruluş olarak görmekteydi. Galata Bankerleri, mültezim olarak devletin bazı gelirlerinin kendilerine bırakılması karşılığında devlete borç ve avans vermişlerdi. Bu mültezimler karşısında Osmanlı Hükümeti, devlet gücünden hiç taviz vermemişti. Halbuki, yabancıların mültezim olması durumunda, devletin hakimiyet hakkını zedeleyebilecek sonuçlar doğabilirdi. Galata Bankerleri ile herhangi bir problem yaşanması durumunda bir orta yol bulunabilirdi, ancak yabancılarla masaya otırmak önceki deneyimlerden dolayı bir çok açıdan risk taşıyordu.[62]

Rüsûm-ı Sitte uygulamasının daha ilk altı ayında Lang'ın ne kadar haklı olduğu ortaya çıkmıştı. Vergi hasılatı beklentilerin üzerine çıkmış ve bu durum Galata ve Avrupa borsalarında o zamana kadar sürekli olarak değer kaybeden Osmanlı tahvillerinin hızla değer kazanmasına yol açmıştı. İdâre tarafından açıklanan ikinci altı aylık rakamlarda olumlu çıkınca Avrupa kamuoyunda Osmanlı hükümetinin borç ödemedeki acizliğinin esas nedeninin bu memleketin ödeme gücünün olmayışından değil, kötü yönetilmesinden ileri geldiği konuşulmaya başlandı. Avrupalılar önceleri pek iyi gözle bakmadıkları Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ni ne şekilde devir alacaklarının hesabını yaparken, bu durumu kolaylaştırmak ve bu yöndeki tekliflerini Osmanlıya kabul ettirebilmek için bazı siyasi bahaneler aramaya başladılar. Fakat ortada bir sorun vardı. Çünkü gerek halk ve gerekse

[62] Haydar Kazgan, "**Galata Bankerleri**", Cilt 1, 2. Baskı, Orion Yayınevi, Ankara, 2005, s. 155-156.

mükellefler her türlü rüşvet ve suistimali kaldırmış olan Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nden çok memnun görünüyordu. Arkasında böyle bir kamuoyu desteği varken Galata bankerlerinin yerini almak kolay değildi. Osmanlı hükümetine bu işi kabul ettirmek için batılı diplomatlar hemen Karadağ ve Yunan sınır ihtilâfını malzeme olarak kullanmaya başladılar. Bosna-Hersek isyanındaki hatayı tekrarlamaktan korkan Osmanlı hükümeti ilk çözüm olarak Avrupalı alacaklıların temsilcilerine şu öneriyi sundu;

1. Karşılıklı anlaşma sonucu bir banka kurulacak, bu bankaya "Rüsûm-ı Sitte" İdâresinin yetki ve görevleri aynen devredilecektir.

2. Bu banka Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin tahsil ettiği gelirlerin yönetimini üstlenecektir.

3. Osmanlı devletinin dış ve iç borçlarının amortisman ve faiz ödemelerine % 8 oranındaki Gümrük resminden elde edilecek gelirler ile ticaret anlaşmalarının yükseltilmesinden doğacak ek hasılat, patent vergisi ve temettü vergilerinin yeniden düzenlenmesi sonucunda ortaya çıkacak ek gelirin tümü, Doğu Rumeli, Kıbrıs ve Bulgaristan emareti vergilerinin gelirleri ve devlet vâridâtında meydana gelecek artışlar tahsis edilecektir. Dalgalı borçlar ve Rusya hükümetine ödenecek savaş tazminatı da bu kaynaklardan karşılanacaktır.

Osmanlı hükümetinin bu bildirisinde yukarıdaki şartlara ilâve olarak Karadağ ve Yunanistan ile olan anlaşmazlığın çözümlenebileceği, Berlin kongresinde alınan kararların 23. maddesini teşkil eden Ermenilerin iskan edildiği yerlerde gerekli reformların yapılacağı ve Rumeli'de gerekli düzenlemelerin yapılacağına yönelik garantilerde bulunuyordu. Ayrıca siyasi sorunları ve özellikle borçların ödenmesini bahane eden Avrupalı güçlerin Osmanlı kıyılarında deniz filolarıyla gösteriş yapma adetlerini bırakmaları da Batılılardan talep ediliyordu.

Osmanlı Hariciye Nazırı Asım Paşa tarafından bütün yabancı delegasyonlara telgrafla bildirilen bu iyi niyet mektubunun Galata Bankerleri tarafından nasıl karşılandığı hususunda çelişkili bilgiler mevcuttur. Bir kısım Osmanlı bankerlerine göre Avrupalıların bu işe girişmesi kendileri bakımından daha garantili görünmekteydi. Zira

Osmanlı hükümeti Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin başarısı karşısında antlaşmayı bozduğu takdirde bankerlerin buna karşı yapacakları bir şey olamazdı. Oysa anlaşma Avrupalılarla yapılınca taahhütlerden sapmanın müeyyideleri de olabilirdi.

Osmanlı hükümetinin Avrupalı alacaklılara gönderdiği teklife Avrupa'dan bir cevap gelmesi için ayların geçmesi gerekmişti. Nihayet ilk olarak İngilizler kendi delegelerini seçti ve dış ilişkiler dairesi eski sekreter yardımcılarından M. Bourke'yi bu işle görevlendirdiklerini İstanbul'a bildirdiler. Ocak 1881 ortalarına doğru Fransız tahvîlât hamilleri de eski bir dışişleri bakanlığı yüksek memuru olan M. Valfrey'i bu işle görevlendirdi. Aynı yılın Ağustos ve Eylül aylarında Avusturya-Macaristan tahvîlât hamillerini Baron Mayr'in, Alman tahvîlât hamillerini M. Primker'in, İtalyanları da M. Mancardi'nin temsil edeceği açıklandı.

Yabancı tahvîlât hamillerinin temsilcileri İstanbul'a varınca Osmanlı hükümeti de yabancı alacaklı vekilleri ile Hükümet adına müzâkereleri yürütecek heyetini belirledi. Server Paşa'nın riyâsetinde Münir Bey, Ohannes Efendi, Wettendorf Bey, Keşer Efendi ve Bertham Efendiler Osmanlı heyetini oluşturuyorlardı. Osmanlı hükümeti yabancı delegelerin İstanbul'a geldiği sıralarda 3 ve 23 Ekim 1881 tarihlerinde iki deklarasyon yayınlayarak delegelerin hareket alanını sınırlamak ve daraltmak için borçların anapara ve faizlerini ödemek maksadıyla tahsis edilecek devlet gelirlerinin tahsil edilmesi ve alacaklılara gereken ödemelerin yapılması için bir banka kurulması hususunda ısrarcı olduğunu açıkladı. Osmanlının bu yapılanmayı banka çatısı altında vücuda getirmek istemesinin esas nedeni, banka dışındaki herhangi bir oluşumun siyasi nitelik taşıyacağı, bu durumunda sözkonusu İdâre'yi yabancı müdahalesine açık hale getireceği endişesiydi. Zira Osmanlının yaşadığı hemen her olayda derhal devreye giren batı diplomasisi işi hemen siyasi bir yöne çekiyor ve kendi lehlerine çözüm olanağı yaratabilmek için imparatorluğun hassas noktalarında politik ve askeri güç gösterisine başvurmaktan çekinmiyorlardı. Mısır, Lübnan, Kıbrıs olayları henüz hafızalardan silinmemişti. Bu durum kamuoyunda artık öylesine kötü bir tepki yaratıyordu ki daha liberal

olan Beyoğlu basını bile zaman zaman Batılıların bu tutumuna isyan eden makalelere yer vermekten geri kalmıyordu.

Avrupalı Alacaklılara Çağrı...

Başta Abdülhamid olmak üzere bazı devlet erkânı Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ne benzer bir İdâre'nin yabancılar tarafından kurulmasına taraftar değildi. Bununla beraber Babıâli, alacaklıların şikâyet ve protestolarından da kurtulmak istiyordu. Çünkü ancak çözüm sağlanması durumunda Avrupa mâlî piyasaları kapılarını Osmanlıya tekrardan açacak, ekonomik sıkıntılara bir çözüm bulunabilecekti. Bu amaçla Hükümet, 23 Ekim 1880 tarihinde değişik bir teklif ile yabancı alacaklıların karşısına çıktı ve yukarıda ana hatları açıklanan resmi bir tebliğ yayınladı. Rüsûm-ı Sitte anlaşması esas alınarak hazırlanan teklif paketinde, gecikmiş durumda olan anapara ve faiz ödemelerinin tekrardan başlaması için tahvil alacaklıları tarafından seçilecek temsilciler görüşmelere davet ediliyor, oluşturulacak yeni kurumun Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin yerini alacağı belirtiliyor, Galata Bankerlerine tahsis edilen gelir kaynakları dışında Bulgaristan, Kıbrıs, Rumeli-i Şarkî vergisi ile temettü vergisinin de yeni İdâre'ye terk edileceği vurgulanıyordu. Ancak ilginç olan nokta Hükümet'in, tüm bu işlemleri bir "banka" çatısı altında yapmak istemesi ve bu sorunun çözümüne dalgalı borçlar ile Rusya Savaş Tazminatı meselesini de katmak istemesiydi. Halbuki Berlin Anlaşması'nın ilgili maddesi, Rusya Savaş Tazminatı'nın Osmanlı Devleti'nin eski borçlarının önüne geçemeyeceğini kesinlikle tarif ediyordu.

23 Ekim 1880 tarihinde Osmanlı Hükümeti tarafından yabancı ülkelerdeki Osmanlı elçiliklerine gönderilen teklifin tam metni aşağıya aktarılmıştır.

"Osmanlı Devleti.....Sefareti,

Osmanlı tahvilleri hâmillerinin tümüne şunu resmen bildirmek istemektedir ki, Babıâli borçlarının faiz ve anapara ödemelerine tekrar başlamak üzere uygulanabilir ve adil bir şekil vermek için, alacaklılarla bir an evvel anlaşmak niyetiyle tahvîlât hâmillerini, aralarından seçecekleri belirli sayıda delegeyi İstanbul'a yollayarak aşağıda belirtilen teklifleri görüşmelerini sağlamaları amacı ile davet eder,

1) Tahvîlât hâmilleri delegeleri ile Osmanlı Hükümeti arasında anlaşma gerçekleştikten sonra bu delegeler, Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin yerini alacak ve o doğrultuda işlemlerini yürütecek bir **"banka"** göstereceklerdir. Rüsûm-ı Sitte'de taraf olanların alacakları onlarla yapılan anlaşmanın 13. maddesi gereğince tamamıyla ödenecektir. Tahvîlât hâmilleri tarafından bu sûretle seçilecek olan banka, altı rüsûmu yönetecek ve elde ettiği hâsıla ile Devlet'in kamusal borçlarını ödemek görevini ve işlemlerini yüklenecektir. Osmanlı Hükümeti genel anlamda kontrol hakkını muhafaza edecektir.

2) Halen % 8 olan gümrük resmi ilerde arttırıldığı takdirde % 8'i aşan hasılat devletin kamusal borçlarının faiz ve anapara ödemelerine tahsis edilecektir.

3) Aynı ödemelere aşağıdaki gelirler de tahsis edilecektir:
   a) Halen alınmakta olan temettü vergisinin (gelir ve kazanç vergisi) patent vergisi haline dönüştürülmesi durumunda ortaya çıkacak hasılat fazlası,
   b) Doğu Rumeli geliri,
   c) Kıbrıs Adası geliri,
   d) Bulgaristan Emareti vergisi,
   e) Devlet gelirlerinin zaman içinde artması halinde bu artışın bir kısmı.

4) Dalgalı borçlar ve Rusya Savaş Tazminatı konuları yeni anlaşma ile birlikte ele alınacaktır.

Osmanlı Hükümeti'nin yabancı tahvil alacaklılarının haklarını belli bir düzene koymak amacıyla yayımlamış olduğu bu bildiri, ilk başlarda gerek Avrupa'da gerekse Galata Bankerleri üzerinde pek etki yaratmadı. Avrupalılar, daha önceden Galata Bankerleri'ne tahsis edilmiş olan gelir kaynaklarının onlardan alınıp kendilerine tahsis edilmesine uzak bir ihtimal olarak bakıyorlardı. Ancak kendi alacakları yerine öncelikle Galata bankerlerinin alacaklarının ödenmesini de sorgulamıyor değillerdi. Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin ilk altı aylık dönemine ait gelir tahsilat rakamlarının beklentilerin üzerinde çıkması, bir anda iştahlarının kabarmasına yol açtığı gibi İdare'yi nasıl ele geçirebileceklerinin de hesaplarını yapmaya başladılar. Galata Bankerleri ise, Rüsûm-ı Sitte Anlaşması'nın 13. maddesine göre Hükümet'in böyle bir hakka sahip olduğunu biliyor ve herhangi bir çözüm noktasında kendilerine zarar gelmeyeceğini tahmin ediyorlardı. 1880 yılının son aylarına doğru, Avrupa'dan gelen delegelerle görüşen Galata Bankerleri, Rüsûm-ı Sitte deneyiminin sonuçlarını onlara anlatıp moral veriyorlardı. 1880 yılının sonlarından 1881 yılının Eylül ayına kadar sürüp giden delegasyon ve alternatif proje görüşmeleri, nihayet 1881 yılı Eylül ayı başında Avrupalı alacaklılar ile Osmanlı Hükümeti'nin bir masa etrafına oturması ile sonuçlandı.[63]

Yılların sorunu masaya yatırılıyordu. Avrupalı alacaklılar Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ne sahip olan Galata Bankerlerinin sahip oldukları haklardan vazgeçmeyeceğinden hareketle biraz tedirgin, Osmanlı Hükümeti ise bu işin kurtlar sofrası yerine doğruca tahvil alacaklıları ile çözüme götürülmesinden dolayı oldukça memnundu.

Düyûn-ı Umûmiyye'ye Doğru Adım Adım...

Osmanlı Hükümeti, 23 Ekim 1880 tarihli nota ile yabancı tahvil sahiplerini, "faiz ve amortisman ödemelerinin yeniden başlamasına olanak sağlayacak bir çözüm yolu bulmak amacıyla" delegeler toplantısına davet etmişti.

---

[63] Haydar Kazgan, "**Galata Bankerleri**", Cilt 1, 2. Baskı, Orion Yayınevi, Ankara, 2005, s. 157.

Muharrem Kararnamesi'nin hazırlık çalışmaları 1 Eylül 1881'de başlamış, aynı yılın aralık ayı sonunda tamamlanmıştır. Toplantılara İngilizleri temsilen eski Dışişleri Müsteşarı Robert Bourke, Fransızları temsilen Fransa Dışişleri Bakanlığı eski siyasi kısım müdür muavini M. Valfrey, Avusturya-Macaristan alacaklılarını temsilen Baron de Mayr, Alman alacaklıları temsilen Dr. Justizrath Primker, İtalyanları temsilen F. Mancard katılmış, buna karşılık Osmanlı hükümetini Şura-yı Devlet Reisi Server Paşa, Maliye Nazırı Münir Bey, Divan-ı Muhasebat reisi Ohannes Çamiş, Maliye Nezareti müşavirlerinden Wettendorf Bey, Hariciye Nezareti müsteşarı Keşer Efendi, Gümrük Dairesi müsteşarı Bertram Efendi temsil ediyorlardı. [64]

Muharrem Kararnamesi adıyla anılan anlaşma imzalanmazdan önce Osmanlı tahvilât hamillerinin yabancı temsilcileri ile Osmanlı hükümeti temsilcileri arasındaki görüşmeler 13 Eylül 1881'de başlayıp 28 Aralık 1881 tarihine kadar sürdü. Müzâkere edilen konuların en önemli maddesi; mevcut borçların nominal değerine göre yüzde kaça indirileceği ve 1875 yılından beri ödenmemiş durumda olan faiz ve anapara kupon ödemelerinin akibetiydi. Rusya'ya ödenecek savaş tazminatının Osmanlı Devleti'nin istediği şekilde ele alınıp alınmayacağı, ayrıca Osmanlı hazinesinin en büyük yükünü teşkil eden dalgalı borçların anlaşma dışında tutulup tutulmayacağı gibi konularda gündemin başında yer almaktaydı.

İkinci önemli nokta, Osmanlı Bankası ve Galata bankerlerine olan borçların tasfiyesinde kullanılacak altı verginin yönetimi yeni kurulacak idâreye devir edileceğinden, bankerlerin ve Osmanlı Bankası'nın alacaklarının ne şekilde ödeneceği hususunun tatmin edici bir ödeme planına bağlanmasıydı. Aynı şekilde diğer alacaklılar arasında özel ipoteklere bağlanmış krediler de bir sorun yaratıyordu. Ancak alacakları belli bir ödeme planına bağlanmış olanlar bu haklarından vazgeçmek istemiyorlardı. Oysa bu önceliklerin sürdürülmesi yeni bazı düzensizliklere yol açabilirdi. Osmanlı hükümetinin önerdiği banka bu yönüyle delegeleri tatmin edebilirdi. Ancak yabancı delegelerin bir çoğu işin tekniği gereği vergi ve

[64] Donald C. Blaisdell, **"Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu"**, Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 115.

rüsûmların toplanması noktasında bir bankanın zayıf kalacağını ve bu işin başarısı için vergi tekniğinden anlayan bağımsız bir kurum oluşturulması gerektiğini ileri sürüyorlardı.

Rüsûm-ı Sitte'den Düyûn-ı Umûmiye'ye geçiş uzun ve sabırlı tartışmalar sonucunda gerçekleşmesine rağmen, yazılı basında ve mali çevrelerde türlü söylentilere de rastlanılmıyor değildi. Fakat II. Abdülhamid, günü gününe takip ettiği tartışmalar sonunda varılan kararı olumlu bulduğu için eleştiri ve söylentiler kısa zamanda sona erdi.

Alacaklılar Komisyonu Toplantıları...

Bir Numaralı Toplantı

Yabancı tahvîlât alacaklılarının vekilleriyle İstanbul'da yapılmaya başlanan komisyon toplantıları 24 oturumdan oluşan bir seri halinde düzenlendi.

İlk toplantı 1 Eylül 1881 tarihinde Babıâli'de Şura-yı Devlet Meclisi odasında Osmanlı Hükümeti'ni temsilen Server Paşa, Münir Bey, Ohannes Efendi[65], Wettendorf Bey ve Keşer Bey ile İngiliz, Hollanda, Avusturya, Macar ve Fransız tahvil alacaklılarını temsilen Mösyö Bourke, Baron Mayr, Mösyö Valfrey'nin katılımıyla gerçekleşti.

Bir numaralı komisyon tutanağının giriş kısmında, bu konunun uluslararası bir sorun haline dönüşmemesi hususunda Osmanlı hükümetinin çekincesi açıkça dile getiriliyordu. Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin kuruluşunu takiben, yabancı tahvil alacaklılarına yönelik olarak kaleme alınan tebliğ ve davete önemle atıf yapılmakta, Osmanlı borçlarının ödenmesi hususuna yabancı devletlerin taraf olmaması kaydıyla Avrupalı tahvil sahiplerince seçilecek temsilcilerin Hükümet

[65] Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin resmi dayanağı olan Muharrem Karârnâmesi'nin hazırlanması için Avrupalı tahvil sahipleri ile görüşmelerde bulunan Osmanlı Devleti temsilcilerinden birisi de Divan-ı Muhasebat Reisi olan Çamiç Ohannes Efendi idi. Çamiç Ohannes Efendi, Sakızlı Ohannes Paşa'dan sonra Osmanlı maliye dairelerinde çalışmış belirgin kişilerdendi. İyi bir iktisat eğitimi görmüş olan Çamiç Ohannes Efendi, 1879'da Muhasebat Dairesi'nin hem kurucusu hem de başkanı olmuştu.

ile görüşmelerde bulunmak amacıyla bu toplantıya davet edildiği, bu toplantının resmi sıfatı olmayan tahvil sahipleri temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirildiği ısrarla vurgulanmaktaydı. Toplantıya sadece temsilciler değil, bu temsilcilerin katipleride katılmış böylelikle tartışılan ve konuşulan hemen her konu tutanaklara geçirilmişti.

Toplantı, yabancı delegelerin, yasal temsilci olduklarını gösteren resmi vekaletname ve belgeleri komisyon başkanı Server Paşa'ya[66] sunmalarını takiben başlamış, ilk konuşmayı İngiliz ve Felemenk (Hollandalı) tahvil sahiplerinin temsilcisi olan Mösyö Bourke yapmıştır. Bourke, esas olarak Osmanlı tahvîlât sahiplerine imkanlar el verdiği ölçüde ödeme yapılabilmesine olanak sağlamak ve soruna kalıcı bir çözüm bulmak amacıyla toplantıya davet edilmesinden dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirmişti.

Komisyon başkanı tarafından Mısır vergisi ile temin edilen borçlanmalar dışında kalan ve Defter-i Kebir'e yazılan devlet borçları başta olmak üzere, Osmanlı'dan toprak alarak ayrılan yeni devletlere düşen borç rakamları ve bunlar çıktıktan sonra Osmanlı Devleti'nin üzerinde kalan bakiye borç rakamının ödenmesi amacıyla alacaklılara tahsis edilecek vergi kalemlerine ait birer liste taraflara sunuldu.

Toplantılar serisi tam da Osmanlı Hükümeti'nin arzu ettiği şekilde başlamıştı. Şu an ki görünüşe göre ortada ne büyük devletlerin fiilen kendisi ne de baskıları vardı. Osmanlı uzunca yıllardan sonra ilk defa

---

[66] Server Paşa; 1237 (1821) tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Önce Harbiye Nezareti kalemlerinden birine tayîn olunup derece derece yükselerek Kalem Mümeyyizliğini kazandıktan sonra Hariciye'ye intisab etmiş, 1850'de Viyana Sefareti Başkatipliği'ne ta'yîn olunmuş birkaç yıl sonra da Paris Sefareti Başkatipliği'ne me'mûr edilmiştir. 1854-55 tarihinde Petersburg Maslahatgüzarlığı'na atanan Server Paşa 1860'da İstanbul'a gelerek Ticaret Müsteşarı olmuş, 1863 senesinde 6. Belediye Dairesi reisliğine getirilmiş, bu görevde bulunurken Komiser ünvanıyla Girid'de vali vekilliği yapmıştır.
19 Mart 1868'de Şehremaneti'ne ta'yîn olunan Server Paşa, Sadrazam ve Hariciye Nazırı Ali Paşa'nın vefatından sonra Hariciye Nezareti'ne ta'yîn olunmuş, 1872'de de Paris Sefaret-i Seniyyesi'ne atanmıştır. Nafıa Nezareti ve Şura-yı Devlet Reisliği gibi görevlerde de bulunan Server Paşa Meclis-i A'yan'ın ilk teşkilinde a'yanlığa seçilmiş ve daha sonra A'yan Reisliği'ne getirilmiştir. Daha sonra tekrar Hariciye Nezareti'ne getirilen Server Paşa bu görevinden istifa ettikten bir süre sonra Dahiliye ve Adliye Nazırlığı görevlerinde bulunmuştur. 1885 senesinde Adliye Nazırı olan Server Paşa 1886 senesinde vefat etmiştir.

olarak kendisiyle ilgili bir konu da kendi başına karar alabilecek bir ortam yakalamıştı. Çünkü bugüne kadar Osmanlı ile ilgili hemen her konuda büyük devletlerin arkasına saklanılmış, hiçbir zaman yanımızda yer almasalar dahi onların hakemliğine güvenilmişti. Abdülhamid'in uluslararası komisyon fikrine şiddetle karşı çıkmasının esas nedeni de aslında bu idi. Son Osmanlı-Rus Savaşı, devleti yönetenlerin aklını başına getirmiş, dostluk değil ekonomik ve siyasal menfaatler birlikteliğinin var olduğunu ortaya koymuştu. Osmanlıya göre artık dost devlet diye bir şey yoktu. Menfaatler neyi gerektiriyorsa oyunu kuralına göre oynamak gerekiyordu. "Kendi çözümümüz ne kadar kötü olursa olsun, yine de batılıların çözümünden daha iyi olacaktır" düşüncesi ağır basıyordu. (1 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 2).

İki Numaralı Toplantı

Yabancı delegelerin ikinci toplantısı 5 Eylül 1881'de yapıldı. İngiliz delegesi önceki toplantıda kendilerine sunulmuş olan dış borç listesini incelediklerini, bazı istikrazlara ait ihraç fiyatları hariç olmak üzere listede yeralan borç rakamlarına itiraz etmediklerini belirtti. Osmanlı tarafı, Mısır vergisiyle temin edilen 1855 İstikrazı'nın ödenmemiş bakiye kısmının dış borç rakamına ilâve edilip edilmeyeceğini sormuş, bunun üzerine yabancı tahvil sahiplerinin temsilcileri ilginç bir cevap vererek 1855 İstikrazı'nın genel borçlara katılması durumunda, bu olayın gelecekte diplomatik bir müdahaleye yol açabileceğini söylemişlerdi. Bu cevap, yabancı tahvil alacaklılarının da yabancı devletlerin müdahalesine karşı olduklarını açıkça ortaya koyuyordu. Mısır vergisiyle zaten düzenli olarak ödenen 1855 borçlanmasının genel borçlara eklenmesi durumunda, öncelik talebinden dolayı bu tahvil sahiplerinin diğer tahvil sahiplerine ödenecek paranın önemli bir kısmına el koyacaklarını düşünüyorlardı. Bundan dolayı da komisyon başkanı tarafından kendilerine sunulan dış borç listesinin komisyon tarafından imza edilmesini ve müzâkerelerin bu esas dahilinde başlatılmasını önerdiler. Bu listenin toplantıda bulunan herkes tarafından imzalanması üzerine yabancı delegeler yeni bir öneri sundular. Buna göre Osmanlı devlet borçlarından Sırbistan, Karadağ,

Bulgaristan ve Yunanistan'a isâbet eden hisseler indirildikten sonra Osmanlı hükümetinin 88.564.574 İngiliz lirası borçlu tanınmasını talep ettiler. Komisyonda yer alan Osmanlı memurları Hükümet'in bu öneriye olumlu bakabileceğini belirtti.

Delegeler, Berlin Anlaşması gereğince Bulgaristan vergisinin Babıâli ile Berlin anlaşmasına imza koyan devletler arasında belirleneceğinden hareketle, sözkonusu verginin miktarı ne olursa olsun alacaklılara terk ve tahsis edilmesini istediler. Benzer bir talebi Rumeli-i Şarkî vergisi hakkında da dile getirdiler ve 240.000 Osmanlı Lirası olarak belirlenmiş olan Rumeli-i Şarkî vergisinin Babıâli tarafından beş sene müddetle alacaklılara terk ve tahsisini, ayrıca ticaret anlaşmalarının yenilenmesi ve değiştirilmesi durumunda elde edilebilecek 375.527 Osmanlı lirası tutarındaki tahmini gelir fazlası ile Patent Nizâmnâmesi'nin uygulamaya konulması durumunda elde edilecek gelirlerinde kendilerine tahsis edilmesini istediler. Komisyonda yer alan Osmanlı memurları Hükümet'in bu önerilere de olumlu bakabileceğini belirti.

Delegeler bir endişelerini daha dile getirdi ve gerek 1855 İstikrazı ile dalgalı borçların gerekse Rusya Savaş Tazminatı'nın Osmanlı borçları kapsamında ödenmesine kesinlikle karşı olduklarını belirtmiş, Osmanlı temsilcileri de bu konunun ileride tekrardan ele alınacağını söylemişlerdi. Daha ikinci toplantı olmasına rağmen görüşmelerin ana hatları hızla şekilleniyor, 24. tur sonunda imzalanacak Düyûn-ı Umûmiye sözleşmesi ile karşılaştırıldığında ana başlıklar tek tek yerine oturuyordu.

Avrupalı delegeler, Rüsûm-ı Sitte hasılatının şimdiki fazla kısmını oluşturan 300.000 Osmanlı lirasına herhangi bir itirazları olmadığını ve aynen kabul ettiklerini belirtip sonrasında üç önemli konuya dikkat çektiler. Bunlar;

a. Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin, Tahvil Sahiplerinin (Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi) denetimine geçmesi,

b. Kurulacak olan yeni idârenin, Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin sahip olduğu tüm yetkilere aynen sahip olması, Hükümet ile uzlaşmak suretiyle gelir kalemlerinin yeniden

belirlenmesi ve bu gelir kalemlerinin toplanması hususunda tahvil alacaklıları lehine yeni düzenlemeler yapılması,

c. Yeni İdâre kurulana kadar Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin görevine aynı şekilde devam etmesi.

Osmanlı Hükümeti bu görüşmelere baştan beri oldukça iyi hazırlanmıştı, ancak Avrupalı delegelerinde çok hazırlıksız olduğu söylenemezdi. Ödevlerine çok iyi çalışmışlar, Osmanlı Devlet gelirlerini olabildiğince iyi araştırmışlardı. Aksi taktirde Şile Yeniköy'ün ipek aşarından haberdar olmaları zaten mümkün değildi. Rüsûm-ı Sitte'nin kendileri için bulunmaz bir nimet olduğunu anlamışlardı. Yoğun bürokrasinin egemen olduğu Osmanlı idari yapısını, ancak Rüsûm-ı Sitte'nin deneyimli bürokrat ve uzmanlarını kullanarak aşabileceklerinin çok iyi farkındaydılar. Devlet deneyiminden yoksun ve mevzuata hakim olmayan kişilerin yeni bir organizasyon yapısı içerisinde kendilerine tahsis edilen vergileri düzenli olarak toplaması neredeyse imkansız gibi bir şeydi.

İşte bu nedenden dolayı görüşmelerde Avrupalı delegelerce talep edilen en önemli şey Rüsûm-ı Sitte'ye ne şekilde sahip olunacağı konusuydu. Aslında talep konusu olay vergilerin kendisinden çok İdare'nin bizzat kendisiydi. Kendilerine hangi gelir kalemi tahsis edilirse edilsin, organize ve deneyimli bir ekip olmadıkça bırakın Beyrut'un gümrük gelirini, Galata'nın damga vergisini toplamak bile mümkün değildi. Bu haliyle Osmanlı, bilerek veya bilmeyerek 21. yüzyılın liberal ekonomik yaşantısına öncülük edecek bir hareketin başlangıcını yapıyor: Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ni yabancı yatırımcılara özelleştirme kapsamında devrediliyordu. Kaldı ki Rüsûm-ı Sitte'nin başarısı Osmanlıyı özlem duyduğu mali disiplin açısından rahatlatmış, vergi toplama konusunda gerekli özen ve çabanın sarfedilmesi durumunda Osmanlı gelir kaynaklarının devlete rahatlıkla yeteceğini ispat etmişti.

Gelir kalemlerinin çeşitlendirilmesine gelince bu durum tamamen zorunluluktan kaynaklanıyordu. Galata Bankerleri için Rüsûm-ı Sitte'ye tahsis edilen altı kalem vergi, on yıl içinde kendi alacaklarını rahatlıkla kapatmaya yetiyordu. Neticede alacakları paranın tamamı dokuz milyon lira bile değildi. Ancak Avrupalıların Osmanlı

devletinden alacağı para indirilmemiş haliyle 200 milyon liraya yaklaşıyordu. Altı kalem vergiyle bu kadar alacağın tasfiye edilmesi oldukça uzun zaman alacaktı. Böyle bir durum ise sürekli olarak faiz ödemesine yol açıp, anapara miktarını azaltmayacağından onlarca yıl sürecek sıkıntılara sebebiyet verecekti. Ayrıca bu durum sadece mali değil, aynı zamanda siyasi baskıları da beraberinde getirecekti. Bu olumsuzlukları bertaraf etmeyi düşünen Osmanlı Hükümeti ise işte sırf bu sebeple Avrupalı alacaklıların taleplerine çoğunlukla karşı çıkmamış, "*ne olursa olsun borcun bir an ödenmesi*" ilkesini benimsemişti. (2 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 3).

Üç Numaralı Toplantı

Komisyonun üçüncü toplantısı 8 Eylül 1881'de yapıldı. Bu toplantının gündemini ise Osmanlı Devleti'nden ayrılıp bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'a düşen borç miktarlarının diplomatik yollarla belirlenip ilgili devletlere yansıtılması konusu oluşturmuştu. Avrupalı delegeler bu miktarların yansıtılması durumunda Osmanlı borçlarının 88.564.574 İngiliz lirası olarak kabul edileceğini, aksi durumda anapara borç rakamında indirim yapılmayacağını ifade ediyorlardı. Aslında bu yolla yapmak istedikleri şey, Osmanlıyı bir an önce ilgili devletlerle masaya oturtup alacak rakamlarını kesinleştirmekti. Osmanlı memurları ise Berlin Anlaşması gereğince Osmanlı borçlarından pay alması gereken bu devletlerce ödenmeyen paralardan dolayı Osmanlının yükümlülük altına giremeyeceğini belirtiyordu.

Sonraki konu Rumeli-i Şarkî vergisiydi. Avrupalı delegeler, sözkonusu eyalet tarafından ilk beş seneden sonra Osmanlı Devleti'ne ödenecek olan 20.000 liralık vergi artış rakamı ile gümrük vergisi fazlası olarak alınacak 5.000 Osmanlı lirasının da kendilerine tahsis edilmesini talep ettiler. Osmanlı memurları, eyalet vergisindeki artışın alacaklılara devir edilebileceğini, ancak gümrük vergisi fazlası olarak talep edilen 5.000 Osmanlı lirası tutarındaki küçük miktarın daha önceden tahvil sahiplerine tahsis edilmesi önerilen 240.000 liralık gelir kalemi içinde yer almadığını, Hükümet'in bu gelir fazlasını kendi üzerinde tutacağını belirttiler. Ancak alacaklı vekilleri bu konudaki

ısrarlarını sürdürdü ve yeni bir öneri sunarak Rumeli-i Şarkî'nin 240.000 lira olarak belirlenen vergisinin beş sene süreyle Babıbali tarafından alacaklılara tahsis edilmesini, bu sürenin bitiminde 5.000 liralık gümrük hasılat fazlasının eyalet vergisine eklenerek borçlulara tahsis edilmesini önerdiler. Ancak Osmanlı memurlarınca bu öneri de kabul görmedi ve kararın Hükümet'e ait olduğu ifade edildi. Konunun uzaması üzerine Maliye Nazırı bir açıklama yaptı ve Rumeli-i Şarkî vergisi olarak Mart 1880'den itibaren eyaletten birinci yıl taksiti olarak şu ana kadar 85.000 Osmanlı Lirası teslim alındığını, 1880 yılı bakiyesi ile 1881 yılı taksitinin tahsil edilmesi için Maliye Nezareti olarak Babıâli'ye müracaat ettiklerini, ayrıca "temettü" vergisinden dolayı halihazırda 460.000 ile 500.000 Osmanlı Lirası arasında yıllık gelir elde edildiğini söyledi.

Komisyon daha sonra alacaklılara devir edilecek olan Rüsûm-ı Sitte İdâresi ile ilgili tekliflerin görüşmesine geçti. Osmanlı tarafı, yabancı tahvil alacaklılarınca talep edilen ve Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin tahvil sahiplerinin kuracağı Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne devir edilmesine yönelik birinci teklifine itiraz etmedi. Ancak, alacaklı vekillerince talep edilen "vergi kalemlerinin ve tahsilat yönteminin tadil edilmesi" şeklindeki öneriyi de uygun görmedi. Bunun üzerine alacaklı vekilleri, tadilat yapabilme yetkisinin özellikle dört çeşit vergi kalemi için (tütün, tuz, içki ve damga vergisi) sözkonusu olduğunu beyan ettiler. Komisyon başkanının, gerek Tütün İdâresi gerekse diğer vergi kalemleriyle ilgili olarak zaten bazı tadilatlar yapılmakta olduğu yönündeki açıklaması üzerine alacaklı vekilleri ikna oldu ve bu taleplerinden vazgeçtiler.

Daha sonra üç önemli konunun görüşülmesine geçildi. Bunlar Rusya Savaş Tazminatı meselesi, dalgalı borçlar ve 1855 İstikrazı'nın durumuydu. Maliye Nazırı, bu üç konunun düyûn-ı umûmiye kapsamına alınıp, İdare'ye tahsis edilecek gelirlerle ödenmesi durumunda devlet bütçesinin rahatlayacağını, aksi durumda devletin mevcut kaynakları ile bu borçların ödenmesi hususunda ciddi sıkıntılar yaşanacağını, alacaklıların bu konuda ısrarcı olmamalarını talep etti. Alacaklı vekilleri ise, dalgalı borçlar ile Rusya Savaş Tazminatı'nın Defter-i Kebir'e kayıtlı bir borç olmadığını, 1855 borcunun ise zaten

teminatı en yüksek borç konumunda olduğunu, bu borcun düyûn-ı umûmiyeye dahil edilmesi durumunda 1855 tahvil sahiplerinin öncelikle kendi alacaklarının ödenmesini talep edeceklerini, bu durumun diğer alacaklıların hakkını zora sokacağını, tüm bu nedenlerle her üç borcun düyûn-ı umûmiyeye ilâve edilmesine karşı olduklarını ifade ettiler. Tarafların tartışmayı uzatması üzerine İngiliz alacaklılar vekili Mösyö Bourke, 1855 istikrazı, dalgalı borçlar ve Rusya Savaş Tazminatı konusunu tartışmak için burada bulunmadığını, ayrıca bu konuları tartışmaya da yetkili olmadığını, dalgalı borçların hamilleri ile Rusya Savaş Tazminatı'nın tarafları masada hazır bulunmadıkça ve bu borçlarla ilgili olarak Defter-i Kebire kayıt düşülmedikçe ve ayrıca Düyûn-ı Umûmiyye'ye tahsis edilen gelirlere ilâve olarak başka gelir kaynakları da tahsis edilmedikçe bu konuları görüşmeyeceğini ve görüşülmesine de gerek görmediğini, Babıâli'nin bundan sonra bu borç kalemleri için düyûn-ı umûmiyeden pay ayrılmasını talep etmesi durumunda kendisinin bundan sonraki toplantılara katılmayacağını bildirdi.

Komisyon toplantıları birdenbire gergin bir hâl aldı ve en büyük alacaklı durumunda bulunan İngiltere temsilcisinin toplantıyı terk etmek istemesi üzerine toplantının daha fazla elektriklenmesini istemeyen komisyon başkanı toplantıya hemen son verdi ve tartışmalar bir sonraki oturuma bırakıldı. (3 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 4).

Dört Numaralı Toplantı

Komisyon toplantılarının dördüncüsü 12 Eylül 1881 tarihinde yapıldı. Bu toplantıya Alman tahvil alacaklılarını temsilen Mösyö Fleksi Priagri'de katıldı.

Komisyon başkanı 1855 istikrazı ile ilgili olarak kısa bir açıklama yaptı ve bu istikrazın ödenmeyen kısmının 197.602 Osmanlı lirası 90 kuruş olduğunu, bu borcun 100.000 liralık kısmının Hükümet tarafından, bakiye kalan 97.602 lira 90 kuruşunun da Düyûn-ı Umûmiyye kapsamında ödenmesini önerdi. İngiliz alacaklılar vekili bir önceki toplantı da beyan ettiği düşüncelerini tekrarladı ve Osmanlı Hükümeti tarafından kendilerine tebliğ edilmiş öneri paketi içerisinde

yer almayan hususların devletin itibarına gölge düşüreceğini belirterek, kurulacak İdâre konusunda bazı yeni öneriler ortaya attı. Buna göre; Hükümet, borçların ödenmesi amacıyla tahsis edilecek gelirlerin toplanmasını ve idâresini yabancı alacaklılar tarafından görevlendirilmiş memurlara terk edecek, sözkonusu gelirlerin kontrolü, defter ve kayıtların denetimi, İdare'nin faaliyetlerini engellememek kaydıyla Babıâli tarafından görevlendirilmiş memurlarca yapılacaktı.

Bunun üzerine kurulması düşünülen İdâre'nin görev ve yetkilerini içeren ve Rüsûm-ı Sitte İdâresi ana sözleşmesinde yer alan maddelere benzer hatta birebir hükümler birbiri peşisıra taslak halinde ortaya çıkmaya başladı. Meclis'e tahsis edilecek gelirlerin bizzat İdâre memurlarınca toplanacağı, Meclis ve Hükümet arasında mutabakat sağlanması durumunda tahsis edilen gelirlerde tadilat ve iyileştirmeler yapılabileceği, tahsis edilen gelirlerin kiraya verilmesi veya ihale edilmesi hususunda Meclis'in yetkili olacağı, tuz ve tütünün Reji suretiyle işletilmesine Hükümet'in itiraz etmeyeceği, Hükümet'in her konuda Meclis'e yardımcı olacağı, İdâre memurlarının Devlet memurlarıyla eşdeğer sayılacağı, İdâre denetiminin, İdâre'nin işleyişine herhangi bir müdahalede bulunmamak kaydıyla Hükümet müfettişlerince yapılacağı, alacaklılara tahsis edilen gelirlerin tüm Osmanlı ülkesinde İdare tarafından toplanacağı ve borcun bitimini takiben İdare'nin görevinin sona ereceği ilk öneriler grubu içinde yer aldı.

Bu arada gizli kalmasına karar verilen komisyon toplantılarındaki görüşmelerin gazetelere sızdırıldığı, gazetelerin yanlış ve eksik haber yayımlamasını ortadan kaldırmak amacıyla toplantılarda konuşulan konuların bir özet halinde gazetelere verilmesi ilke olarak benimsendi. (4 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 5).

Beş Numaralı Toplantı

Beş numaralı komisyon toplantısı 15 Eylül 1881 tarihinde yapıldı. İngiliz tahvil sahiplerinin tepkisine konu olan dalgalı borçlar ve Rusya Savaş Tazminatı meselesinin bundan sonraki toplantılara konu olmayacağı komisyon başkanı Server Paşa tarafından resmen açıklandı.

Maliye Nazırı, temettü vergisinin senelik 465.000 Osmanlı lirası olarak gerçekleştiğini, resmi verilere göre 1880 yılında bu vergiden 526.875 lira 90 kuruş elde edildiğini açıkladı.

Komisyon tarafından Meclis'in görev ve yetkilerini belirleyen ve alacaklı vekillerince sunulan raporun görüşülmesine geçildi. Maliye Nezareti tarafından üzerinde değişiklik yapılması gereken konular katılımcılara anlatıldı. Hazine memurlarınca tahsil ve idâre olunması gereken gümrük ve patent vergisindeki artıştan dolayı ortaya çıkabilecek hasılat fazlasının Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'ne teslim edilmesi, tuz ve tütünün Reji suretiyle idâre edilmesi durumunda Hükümet ile Meclis arasında mutabakata varılması gerektiği, Meclis'in kendi idâresine almak istediği devlet memurlarının hâl ve konumlarını izah eden herhangi bir madde bulunmadığı, ayrıca Meclis'in faaliyet sahasını tarif ederken kullanılan "*tüm Osmanlı ülkesi*" ifadesi yerine "*mümtaz ve özerk eyaletler dışındaki Osmanlı ülkesi*" teriminin kullanılması gerektiği anlatıldı. Yabancı alacaklı vekilleri, Maliye Nezareti'nce yapılan eleştirileri haklı ve yerinde buldu ve bu esaslar dahilinde sözleşmenin ilgili maddelerinin yeniden kaleme alınması hususunda Server Paşa'yı görevlendirdiler.

Düyûn-ı Umûmiye'ye giden süreçte aslında sona adım adım yaklaşılıyordu. Temel anlaşmazlık konuları tarafların karşılıklı iyi niyet ve jestleriyle ortadan kalkıyor, hiç kimse çözümsüzlük yaratan kişi konumunda olmak istemiyordu. Alacaklılar paralarını almanın, Devlet ise bir an önce uzlaşıp borçtan arınmanın derdindeydi. İlerleyen toplantılarda taşlar yerine oturacak, Meclis'in görev ve yetkileri son halini alacaktı. (5 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 6).

Altı Numaralı Toplantı

Alacaklı vekilleriyle yapılan toplantıların altıncısı 19 Eylül 1881 tarihinde yapıldı.

Bir önceki toplantıda üzerinde değişiklik yapılan ve yeniden kaleme alınan maddeler okundu. Buna göre Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi; Defter-i Kebire kaydedilmiş durumda olan Osmanlı borçlarının tahsil ve idâresini kendi memurları vasıtasıyla yapacak, bu vergilerin tahsil ve idâre masraflarını düştükten sonra bakiyesini anapara ve faiz

ödemelerine tahsis edecekti. Gümrük ve patent vergisi hasılat fazlalarının tahvil sahiplerine tahsisi ise ayrıca belirlenecekti.

Kanun ve yönetmelikler kapsamında yeni vergiler konulmaksızın İdare adına terk ve tahsis edilen gelirlerde yapılacak tadilat ve iyileştirmeler Meclis tarafından hazırlanacak, ancak önceden Hükümet ile Meclis arasında mutabakat sağlanacaktı. Bu maddenin en önemli fıkrası ise Meclis tarafından Hükümet'e sunulan değişikliklerin altı ay içinde karara bağlanmaması durumunda, Meclisin, mutabakata varılmış gibi değişikliği uygulamaya koymasıydı. Tuz ve tütünün Reji yoluyla idâresi konusunda Meclis'in sözleşme imzalamasına Hükümet tarafından karşı çıkılmayacak, ancak bu amaca yönelik olarak hazırlanacak ve yayımlanacak yönetmeliğin detayları Hükümet ile Meclis tarafından belirlenecekti. Hükümet, damga vergisi hakkında Rüsûm-ı Sitte İdâresi tarafından sunulan değişiklikleri zamanında tasdîk ve ilan edecekti.

Görüşmeler sırasında Maliye Nazırı bazı ince detaylara dikkat çekmiş ve Meclis'e tahsis edilen vergi kalemlerini tarif ederken kullanılan "vâridât-ı saire" kelimesinin Bulgaristan Vergisi ile mümtaz eyaletleri de içine alabileceğini, bu nedenle ileride herhangi bir yanlış anlamaya fırsat verilmemesi için bu kelimenin tam olarak tarif ve izah edilmesi gerektiğini, ayrıca tadilat önerilerinin hükümet tarafından altı ay içinde onaylanması gerektiğine yönelik fıkranın kaldırılmasını dile getirmişti. Ancak alacaklı vekillerinin, bu maddelerin değişmemesi yönündeki ısrarlarına rağmen bazı ufak değişikliklerle maddeler son şeklini alıyordu. Örneğin "*tahsîs edilen gelirlerden herhangi birisini üçüncü şahıslara ihale etmeye veya kiralamaya Meclis'in hakkı olacaktır*" şeklindeki maddeye "*fakat bu durumda Meclis, Hükümet'e karşı bizzat sorumlu tutulacaktır*" ibaresi ilâve edilmişti.

Hükümet, Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ne terk ve tahsis ettiği binaları bundan böyle Meclis'e tahsis edip İdâre'nin kullanımına sunacak, Meclis'e terk ve tahsis edilen gelirlerin idâresi Düyûn-ı Umûmiyye memurlarınca yapılacak, Meclis tarafından atanacak veya görevden alınabilecek, bu memurlar devlet memurlarıyla eşit tutulacaktı. Meclis hizmetine girecek devlet memurları için özel bir nizâmnâme çıkartılacak, Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nde çalışan devlet memurları

hakkında da aynı madde hükümleri geçerli olacaktı. İdâre, hükümet tarafından görevlendirilen müfettişlerce kontrol edilecek, ancak bu kişiler İdâre'nin faaliyetlerini engellemeyecekti.

Rüsûm-ı Sitte İdâresi tarafından toplanan gelirlerin tümü bundan sonra Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nce toplanacak ve Meclis'in görevi borç ödemeleri bittiğinde sona erecekti. Altıncı toplantının en önemli özelliği, Rüsûm-ı Sitte kapsamında İdare'ye tahsis edilen gelirlere ipek öşrünün de ilâve edilmesiydi. (6 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 7).

Yedi Numaralı Toplantı

Komisyonun yedinci toplantısı 22 Eylül 1881 tarihinde yapıldı. Bu toplantının ana gündem maddesi Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'nin görev ve yetkileriydi. Yapılacak düzenlemelerin Rüsûm-ı Sitte İdâresi bünyesinde çalışan devlet memurlarını da kapsaması esas olarak belirlendi. Bir diğer değişiklik Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ne tahsis edilen gelirlerden dolayı "müteahhit" sıfatını taşıyan alacaklıların, bu sözleşmede "meclis" ünvanını almaları yönünde yapıldı. Bu şekilde gelirler müteahhitlere (alacaklılara) belli bir bedel karşılığında değil, borçlar ödeninceye değin Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'ne herhangi bir ihale ve kira bedelinden ari olarak tahsis edilmekteydi.

Hükümet ile Meclis arasındaki anlaşmazlıkların ne şekilde çözümleneceği konusu da toplantının bir diğer gündem maddesini oluşturmuştu. 22 Kasım 1879 tarihli Rüsûm-ı Sitte sözleşmesinde bulunan bu madde, Düyûn-ı Umûmiyye görüşmelerinde kendine aynen yer buldu. Buna göre anlaşmazlıklar dört hakeme havale edilecek, bu hakemler gerektiğinde beşinci bir hakem belirleyebilecek ve hakemlerin vereceği kararlara herhangi bir itiraz söz konusu olamayacaktı.

Alacaklı vekilleri ile Hükümet temsilcileri arasında uzun tartışmalara neden olan bir diğer husus ise daha önceki toplantı da dile getirilen "*vâridât-ı saire*" (diğer gelirler) kelimesinin açılımı konusuydu. "*İdare'ye tahsîs edilen Rüsûm-ı Sitte veya diğer gelirlerin idâresi hususunda yapılacak iyileştirme ve değişiklikler için Hükümet ile Meclis arasında mutabakata varılması gerekmektedir*" şeklindeki eski fıkra

değiştirildi ve *"Hükümet, kendisine sunulacak önerilerin kabul veya reddi hususunu en fazla altı ay içerisinde Meclis'e bildirmeyi taahhüt eder"* şeklinde düzenlendi.

Bu konuların halledilmesini takiben komisyon, Düyûn-ı Umûmiyye İdâre Meclisi'nin görev ve yetkilerini içeren ilk sekiz maddeye son şeklini verdi. Buna göre;

Meclis, borç ödenmesi amacıyla kendisine tahsis edilmiş olan gelirleri yasada tarif edilen usûl ve esaslar dahilinde bizzat kendi memurları vasıtasıyla yönetecek ve toplayacak, elde edilen hasılattan tahsil ve idâre masraflarını düştükten sonra kalan bakiyeyi belirlenen paylaşım esasları dahilinde borçların anapara ve faiz ödemelerinde kullanacaktı. Gümrük ve patent vergisi gelir fazlasının alacaklılara tahsis edilmesi hususundaki düzenleme ise bilahare yapılacaktı.

Kanun ve yönetmeliklere aykırı olmamak ve yeni vergi koymamak kaydıyla, İdâre'ye tahsis edilen gelir kalemleriyle ilgili her türlü değişiklik ve iyileştirme Meclis tarafından yapılacaktı.

İdare'ye tahsis edilen gelirlerde değişiklik ve iyileştirme yapılırken İdâre ile Hükümet arasında önceden mutabakat sağlanacaktı. Hükümet, kendisine sunulacak önerilerin kabul veya reddi konusunu en fazla altı ay içinde Meclis'e bildirecek, bildirmemesi durumunda ise Meclis'in o kararı kabul edilmiş gibi uygulamaya koymasına itiraz etmeyecekti. Hükümet, tütün ve tuzun Reji yöntemiyle idâre edilmesine muhalefet etmeyecek, fakat bu konuda yapılması gereken kanuni düzenlemeleri İdâre ile ortaklaşa belirleyecekti.

Hükümet, damga vergisi hakkında Rüsûm-ı Sitte yönetimi tarafından kendisine sunulan teklif ve önerileri en kısa zamanda ilan edecek, İdâre, kendisine terk ve tahsis edilen gelir kalemlerini üçüncü şahıslara ihale ve kiralama yoluyla verebilecek, fakat böyle bir durumda Hükümet'e karşı bizzat sorumlu olacaktı.

Hükümet, İdâre'ye her türlü yardımda bulunacak, kaçakçılığın önlenmesi ve sorumluların cezalandırılması hususunda üzerine düşeni yapacak, halihazırda Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ne ücretsiz olarak tahsis ettiği bina ve gayrimenkulleri aynı şekilde Meclis'e terk ve tahsis edecekti.

İdare'ye terk edilen gelirlerin idâresi Meclis tarafından atanacak memurlarca yapılacak, bu kişiler devlet memurlarıyla eşit tutulacak, Meclis'in hizmetine girecek devlet memûrlarının hâl ve konumları düzenlenecek bir yönetmelikle belirlenecek, sözkonusu yönetmelik Rüsûm-ı Sitte İdaresi'nde görev yapan devlet memurları içinde geçerli olacaktı.

İdare'ye ait tüm defter ve kayıtlar devlet tarafından görevlendirilen müfettişler tarafından kontrol edilecek, ancak bu kişiler hiçbir şekilde İdare'nin görev yapmasına engel olmayacak, müfettişlerin masrafı Devlet tarafından karşılanacaktı.

Meclis, hile ve kaçakçılığın önlenmesi amacıyla hafiye ve yardımcı elemanlar istihdam edebilecek, kendisine tahsis edilen gelirlerle ilgili olarak ancak belirlenmiş yerlerde görev ifa edebilecekti. Rüsûm-ı Sitte İdâresi tarafından toplanan gelirin tamamını tahsil etme işini üstlenmiş olan Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin görevi, borçlar tamamen kapatıldığında sona erecekti.

Meclis ile Hükümet arasındaki anlaşmazlıkların çözümü mahkemeler yerine hakemler vasıtasıyla çözümlenecek, bu doğrultuda sorunlar dört hakeme havale edilecekti. Bu hakemler gerektiğinde beşinci bir hakem belirleyebilecek ve hakemlerin vereceği kararlara temyiz noktasında taraflarca herhangi bir itiraz yapılamayacaktı.

Komisyonun bu toplantısında görüşülen bir diğer önemli konu ise Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin ne şekilde teftiş edileceğini içeren rapordu. Hükümet tarafından sunulan bu rapora göre; Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi ve çalışanları Hükümet denetimine tabi olacak, denetim işlemi Hükümet tarafından atanacak bir komiser ve müfettişler vasıtasıyla yürütülecek, Devlet komiseri Meclis'in her toplantısına davet edilecek ancak bu komiserin kararlarda oy hakkı olmayacaktı. Meclis ile Hükümet arasındaki her türlü haberleşme ve tebligat komiser vasıtasıyla yapılacak, müfettişlerin nerelerde görev yapacağını Hükümet belirleyecek, komiser ve müfettişler İdâre'nin ve İdâre memurlarının her türlü iş ve işlemini kontrol edebilecek, talep edilen her türlü bilgi komiser ve müfettişlere verilecekti. Komiser ve müfettişlere ait maaş ve harcırahların kim tarafından karşılanacağı ise henüz belirlenmemişti. İdâre bünyesinde çalışan hafiyelere, hile ve

kaçakçılık işlemlerinden dolayı tahsil edilecek para cezası ve vergilerin belli bir kısmı ikramiye olarak verilecek, Meclis tarafından hazırlanacak bütçeler genel Devlet bütçesine katılmak üzere her sene başından iki ay önce Hükümet'e teslim edilecek, Meclis tarafından toplanan vergi hasılat rakamları aylık olarak Hükümet'e bildirilecek, yine aynı şekilde Meclis tarafından Avrupalı alacaklılara yapılan havale ve ödeme emirlerine ilişkin kayıtlar aylık olarak Hazine'ye bildirilecekti.

Bu komisyon toplantısında patent vergisi fazlasının İdâre'ye tahsis edilmesi alacaklı vekillerince talep edildi, ancak bu teklifin kabul edilemeyeceği Maliye nazırınca taraflara aktarıldı. (7 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 8).

Sekiz Numaralı Toplantı

Komisyonun sekizinci toplantısı 29 Eylül 1881 tarihinde yapıldı. Gündemin esas konusu, bir önceki toplantıda ele alınan Meclis'in Devlet tarafından ne şekilde teftiş edileceği idi. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin temel çalışma prensipleri tek tek belirleniyor, bazen bir madde üzerinde günlerce tartışıldığı oluyordu. Aslında Osmanlı hükümetleri bu tür tartışma ve konferanslara çok yatkın değillerdi. Çünkü gerileme devrinin hemen her evresinde kendileriyle ilgili tüm konularda Avrupalılarca konunun dışında bırakılmış, sürekli olarak kendilerine uzatılan belgeleri istemeyerek de olsa kabul etmek zorunda kalmışlardı. Abdülhamid'in ve diğer devlet erkânının Düyûn-ı Umûmiyye meselesinde yabancı müdahalesi fikrine şiddetle karşı çıkmasının esas nedeni de aslında buydu. O zamana kadar çok mütevazi görünen istek ve arzular Osmanlı hükümetlerinin önüne rica minnet getirilmiş, bir defa "olur" koparıldıktan sonra ise Osmanlının kolunu bacağını kopartan çok ciddi sorunlara neden olmuştu. Lübnan, Mısır, Kıbrıs, Bosna Hersek ve daha nice sorunda hep aynı şeyler yaşanmıştı. Düyûn-ı Umûmiyye toplantılarında batılılarla karşı karşıya oturan Osmanlı bürokratları onlarca yıldan sonra belki de ilk defa karşılıklı olarak pazarlık yapmanın heyecanını yaşıyorlardı.

Düyûn-ı Umûmiyye sözleşmesi herkesin tahmin ettiği tarzda batılılar tarafından Osmanlıya dikte ettirilen tek taraflı bir belge değil, tarafların üzerinde ciddi şekilde tartıştığı önemli bir uzlaşı belgesi

niteliğindedir. Başarısı ve pürüzsüz işleyişi bundan kaynaklanmaktadır. Toplantı tutanakları incelendiğinde arada bir tarafların ses tonlarını yükselttikleri, birbirlerine karşı bazı kartlar ileri sürdükleri görülmektedir. Ancak bunların hepsi profesyonel bir pazarlığın doğal bir parçası olarak gerçekleşmiş, hiçbir zaman ciddi bir restleşme, masayı terk etme, sorunun uluslararası tahkim yoluyla çözümlenmesi gibi bir noktaya varmamıştır. Neticede tarafların tek bir amacı vardı. Alacaklılar paralarını en kısa zamanda ne şekilde tahsil edeceklerinin, borçlu durumdaki Osmanlı Devleti ise bu borcun ödenmesi sırasında yabancıları meseleye müdahil etmemenin ve borçlar meselesini en azından bu defa kendi şartlarına göre en uygun şekilde çözmenin derdindeydi.

Bu düşünce içerisinde artık maddelere son şekli veriliyordu. Daha önceden askıda kalan müfettişlerin maaş ve harcırahlarının kim tarafından karşılanağı konusu da sekizinci toplantıda görüşüldü ve müfettiş maaşlarının Hükümet tarafından, Düyûn-ı Umûmiye komiseri maaş ve harcırahlarının ise İdâre tarafından karşılanması kararlaştırıldı.

Meclis'in görevleri ve Devletin teftişi konusunda taraflar arasında varılan mutabakata göre; Meclis, Hükümet denetimine tabi olacak, denetim işlemi Hükümet tarafından atanan bir komiser ve müfettişler vasıtasıyla icrâ' edilecekti. Devlet komiseri, Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'nin her toplantısına katılacak, toplantılarda oy hakkı olmaksızın sadece görüş bildirebilecek, İdâre ile Hükümet arasındaki her türlü yazışma ve iletişimi sağlayacaktı. Aynı şekilde müfettişlerin görevi de yine Hükümet tarafından belirlenecek, komiser ve müfettişler Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin tüm birim ve şubelerine ait defter ve belgeleri inceleyebilecek, ayrıca İdâre'nin tüm şube ve müdürlük kasalarında sayım yapabileceklerdi. Ancak gerek komiser gerekse müfettişler İdâre'nin faaliyetini engelleyecek hiç bir davranışta bulunmayacaklardı.

Düyûn-ı Umûmiyye çalışanları, komiser ve müfettişlere gereken tüm bilgi ve belgeleri verecek, müfettişlerin maaş ve harcırahları Hükümet tarafından, komiserin maaş ve harcırahı ise Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nce karşılanacaktı.

İdare'nin hafiye memurları, Hükümet'in hafiye memurları gibi görev yapacak, kanunlara aykırı hareket edenlerden tahsil edilen para cezalarının bir kısmı bu hafiyelere ikramiye olarak verilecekti.

Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi, devlet bütçesine eklenmek üzere tahmini bir bütçe hazırlayacak ve hazırlayacağı bütçeyi yılbaşından iki ay önce Maliye Nezareti'ne sunacaktı. Meclis'in tüm gelir ve giderleri, Galata Bankerlerinin bakiye alacakları, o sene içerisinde ne kadar iç ve dış borç ödemesi yapılacağına yönelik tüm dökümler tahmini bütçede yer alacaktı. Aynı şekilde dış borç ödemelerinden dolayı Avrupa'ya ne kadar para gönderildiğine ilişkin raporlarda altı ayda bir Hükümet'e sunulacaktı.

Tüm bunlara ilâve olarak, Düyûn-ı Umûmiye İdaresi'nin bizzatihi kendisi ve tüm memurları vergi konularında Devlet memurlarıyla eşit tutulacak, Meclis'in genel merkez ve şubeleri için gereken güvenlik devlet tarafından sağlanacaktı. (8 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 9).

Dokuz Numaralı Toplantı

Komisyonun dokuz numaralı toplantısı 3 Ekim 1881 tarihinde yapıldı. Bu toplantıya ilk defa olarak İtalyalı alacaklıları temsilen İtalya parlamentosu eski üyesi Mösyö Fransezko Mancardi'de katıldı.

Alacaklı vekilleri tarafından, şimdiye kadar Hazine tarafından toplanan bazı yerlere ait ipek aşarı ve balık avı vergilerinin Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'ne terk edilmesi talep edildi. İpek aşarı talep edilen yerler arasında; Tokat, Kavala, Yenice, İskeçe, Dedeağaç, Saruhan, Yeniköy (Şile), Kartal, Geyve ve Darıca ile Banados (Tekirdağ), Gelibolu, Yalova, Sığı, Mudanya, Gemlik, Kurşunlu, Armudlu, Kapudağı, Marmara, Paşalimanı, Erdek, Bandırma, Manyas Gölü, İzmir ve çevresine ait balık avı vergisi vardı.

Maliye Nazırı, uzun süren görüşmeler sonucunda sözkonusu yerlere ait ipek aşarı ve balık avı vergilerinin İdâre'ye terk edilmesiyle ilgili konuyu Hükümet'e sunacağını ve gelecek toplantıda bu yerlere ait vergi miktarlarını komisyona açıklayacağını belirtmiş, bu haliyle tek başına karar veremeyeceğini de ifade etmişti.

Bu sırada Mösyö Valfrey tarafından yeni bir konu gündeme getirilmiş ve Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne terk edilen gelir kalemlerinin tahsili sırasında gelirlerin ne çeşit akçe ile toplanacağının özel bir maddede düzenlenmesi gerektiği önerilmişti. Bu konu aslında çok önemliydi. Çünkü o yıllarda Osmanlı topraklarında gerek Osmanlının kendisine gerekse komşu ülkelere ait çok sayıda para cinsi birbirinden değişik kurlarla tedavül ediyordu. Ama asıl sorun ayarı düşük beşlik ve altılık isimli gümüş paralardı. Piyasada çok az miktarda altın bulunuyor, yüksek ayarlı gümüş paralar ise kısa zamanda ortadan kaybolup yerini düşük ayarlı zoraki kabul gören paralara bırakıyordu. Alacaklıların temel düşüncesi vergilerin altın olarak toplanıp kendilerine altın üzerinden ödeme yapılmasıydı. Ancak piyasada ne o kadar altın vardı ne de o kadar vergiyi ödeyebilecek vergi mükellefi. Osmanlının zor ve çetin geçen son yüz yılı devletin ve halkın kaynaklarını kurutmuştu. Peşpeşe yaşanan savaşlar, Osmanlıya öldürücü darbeyi vuran Osmanlı-Rus savaşı ve sonrasında yaşanan toprak kayıpları, devletin en önemli gelir kaynaklarını bir anda elinden almış, Düyûn-ı Umûmiyye'nin kurucuları aslında istemedikleri bir gerçek ile karşı karşıya kalmışlardı. Artık karşılarında sınırları Arnavutluk'tan Yemen'e uzanan bir Osmanlı Devleti yoktu. Vergi toplayacakları tek yer gerçekte Anadolu'nun bizzatihi kendisiydi. Yemen, Beyrut, Suriye, Mekke-Medine halen Osmanlı toprağıydı ama vergi geliri zaten çok düşük olan yerlerdi ve bu yerlerin bir çoğuna da birtakım nedenlerle vergi muafiyeti tanınmıştı. Osmanlı zoraki bir uygulama ile Ortadoğu'yu elinde tutabilmek için asırlardan beri Arap şeyhlerine, kabile reislerine vergi olarak aldığından kat kat fazlasını rüşvet olarak dağıtmak zorunda kalmıştı. Din kardeşliği laftan öteye geçmemiş, devletin birliği ancak İstanbul'dan Arap yarımadasına akan altınlarla sağlanmıştı. Ancak uzun geçecek 20. yüzyılın daha ilk başlarında yarımadaya akan İngiliz altınları Osmanlının bölgedeki varlığını kalıcı olarak sona erdirecek, Düyûn-ı Umûmiye'nin Avrupalı hak sahipleri tüm alacaklarını Anadolu insanından tahsil edeceklerdi. (9 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 10).

On Numaralı Toplantı

Alacaklılar komisyonunun on numaralı toplantısı 6 Ekim 1881 tarihinde yapıldı. Bir önceki toplantıda gündeme gelen konu hakkında Maliye Nazırı açıklama da bulundu ve ipek ve balık avı gelirleri hakkında ilgili vilâyetlere telgraf çektiği halde henüz sonuçların kendisine ulaşmadığını, bu konu hakkında kendisine bilgi ulaştığında komisyona açıklama yapacağını söyledi. Gündemin bir diğer konusu yine önceki toplantıda ele alınan vergilerin ne şekilde toplanacağı hususuydu. Neticede sözkonusu vergilerin nakit olarak ve halen yürürlükte olan Meskûkat Nizâmnâmesi doğrultusunda toplanacağı hususu karara bağlandı. Ayrıca her ay zarfında toplanan vergi hasılat rakamlarının Meclis tarafından düzenli olarak basılıp ilan edilmesi, bunlara ek olarak her bir vergi kalemine ait hasılat rakamı ile İdâre masraflarının, Rüsûm-ı Sitte anlaşmasına taraf olan bankerlere ait bakiye alacakların, Avrupalı tahvil alacaklılarına havale edilen paralar ile her ay sonu itibarıyla genel merkezde ve vilâyetlerde bulunan kasa mevcutlarının bir sonraki ayın sonuna kadar düzenli olarak ilan edilmesi kararlaştırıldı.

Baron Mayr tarafından hazırlanan ve Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi yönetim kurulunun ne şekilde oluşacağına ilişkin rapor komisyona sunuldu. Bu raporda; sözkonusu vergilerin tahsil edilmesi amacıyla bir Meclis oluşturulduğu, bu Meclis'in ..... kişiden (sayı henüz belli değil) oluşacağı, üyelerin İngiliz, Fransız, Avusturyalı, Alman ve İtalyan tahvil sahipleri temsilcilerinden oluşacağı, Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ne taraf olan Galata Bankerleri'nin de yönetimde bir temsilci bulundurabileceği belirtiliyordu. İngiliz ve Fransız tahvil sahiplerinin sayıca çok olması ve ellerindeki tahvil miktarının fazlalığı dikkate alınarak İdâre'nin ilk beş yıl için İngiliz ve Fransız vekiller tarafından yönetileceği, İngiliz ve Fransız azaların yokluğunda en yaşlı üyenin Meclis'e başkanlık edeceği, çoğunluk ile karara bağlanması gereken hususlarda eşit oy çıkması durumunda Meclis başkanının oyu doğrultusunda karar alınacağı, Meclis üyelerinin beş yıllığına seçileceği ancak bu kişilerin Devlet memuru olamayacağı, bu üyelere ödenecek yıllık maaş miktarlarının ne olacağı, üyeliklerin herhangi bir nedenle boşalması durumunda yerine yeni atama yapılabileceği, herhangi bir

suiçâ karışan meclis üyelerinin Meclis'in önerisi üzerine yine Meclis tarafından görevinden alınabileceği, Meclis merkezinin İstanbul olacağı, 1 Ocak 1882 tarihinden itibaren en az üç üyenin katılımı ile Meclis'in faaliyete geçeceği, Meclis'in ne şekilde oluşacağı hususunun Londra, Paris, Viyana, Berlin ve Roma hükümetlerinin İstanbul'daki elçilerine tebliğ edileceği hususları da raporda yer alan diğer konulardı.

Bu raporda yer alan bir çok konu başlığı toplantılar sonucunda hayat bulan Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi anasözleşmesinde kendisine önemli oranda yer bulacaktı. Ancak şekillenecek daha bir çok detay bulunuyordu. (10 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 11).

On Bir Numaralı Toplantı

Osmanlı Hükümeti ile Batılı alacaklı vekilleri arasında yapılan komisyon toplantılarının on birincisi 9 Ekim 1881 tarihinde düzenlendi. Alacaklılar, Rumeli-i Şarkî vergisiyle ilgili bir fikranın sözleşmeye eklenmesini talep ettiler. Buna göre Rumeli-i Şarkî vergisinin gecikmesi durumunda Meclis, Babıâli'ye müracaat edebilecek ve gecikmeye konu miktarın tahsili hususunda gerekli tedbirlerin alınmasını talep edebilecekti.

Maliye Nazırı, son iki toplantıda sunamadığı balık avı vergisine ilişkin rakamları bu toplantıda da açıklayamayacağını, ancak ipek aşarıyla ilgili rakamların kendisine ulaştığını, 1296 yılına ait Yeniköy (Şile'de) ile Gekboza (Gebze) ve Darıca ipek aşarının yok denecek kadar az olduğunu, Tokat, Kavala, Yenice, İskeçe, Saruhan, Kartal ve Dedeağaç şehirlerine ait ipek aşarlarının ise diğer üç şehirle beraber toplamda 2.500 Osmanlı Lirasını geçmediğini anlattı. Ancak alacaklı vekilleri sözkonusu yerlere ait ipek aşarının yine de kendileri terk ve tahsis edilmesini talep edince Server Paşa bu durumu Hükümet'e sunacağını belirtmişti. Sonrasında Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'nde görev yapacak yönetim kurulu üyeleri ile Hükümet komiserinin ne kadar maaş alacağı hususu görüşülmüş, Hükümet komiseri maaşının yıllık 1.200 İngiliz Lirası, yabancı tahvil sahiplerinin Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nde görev yapacak yönetim kurulu üyeleri maaşının ise (bedeli Osmanlı Hükümeti tarafından karşılanmak

kaydıyla) yıllık 2.000 İngiliz Lirası olması, bu kişilere harcırah ve konut değişikliği için herhangi bir ödeme yapılmaması, Osmanlı tahvil alacaklıları temsilcisine ise yıllık 1.200 İngiliz Lirası maaş ödenmesi karara bağlanmıştı.

Bu arada komisyon, kurulacak Meclis'in uluslararası bir nitelik taşımaması amacıyla sözleşmeye önemli bir madde ekledi. Buna göre gerek Osmanlı tebaasından, gerekse yabancı devlet tebaasından olan herkesin Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ndeki görev ve memuriyeti süresince resmi görevini bırakması gerektiği karara bağlandı. Osmanlı, bu defa gerçekten işi sıkı tutuyordu. Batılıların oldu bittilerinden çok çeken Osmanlı hükümeti, bu sefer hata yapmak istemiyordu. Karşısında değil bir batılı devlet, bu devletlerin ataşe, konsolos veya asker kimlikli bir vatandaşını dahi görmek istemiyordu.

Düyûn-ı Umûmiyye'nin Osmanlı mali sistemine yaptığı katkılar göz ardı edilemez. Modern bir maliye teşkilatının oluşturulması, devlet gelirlerinin toplanması noktasında gösterilen ciddiyet, İdâre'ye tahsis edilen hemen her vergi kaynağıyla ilgili olarak yapılan yüzlerce düzenleme, ihracata vergi iadesi verilmesi gibi o zamana kadar uygulanmayan bir çok yaklaşım devlet gelirlerinin hızla artmasına yol açmış, bu karar ve uygulamaların birçoğu Cumhuriyet Türkiye'sinde de kendine yer bulmuştur. (11 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 12).

On İki Numaralı Toplantı

Komisyonun 12 numaralı toplantısı 13 Ekim 1881 tarihinde yapıldı. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin oluşumuna yönelik maddelerin son şeklini almaya başladığı bu toplantıda; yönetim kurulunun kimlerden oluşacağı, oluşan yönetimin ilgili devlet elçiliklerine tebliği, üyelerin beş yıllığına seçileceği, bu kişilerin beş yılın bitiminde tekrardan aynı göreve atanabilecekleri, bu kişilere verilecek yıllık ücretler ile kusuru görülen üyelerin Meclis tarafından görevden alınabileceği, İdâre merkezinin İstanbul'da olacağı, toplantıların en az üç üyenin katılımıyla yapılabileceği ve İdâre müdürünün Meclis'in kendi içinden seçileceği kararlaştırıldı.

Maliye Nazırı, dokuz numaralı komisyon toplantısında kendisine sorulan balık avı vergisiyle ilgili rakamsal verilerin eline ulaştığını, Dersaadet Balıkhanesi tarafından tahsil edilen Karamürsel ve Yalova balık avı rüsûmunun zaten Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ne terk edilen gelirler kapsamında olduğunu, bunun dışında kalan Banados, Gelibolu, Mudanya, Gemlik, Sığı, Kurşunlu, Armudlu, Marmara Adası, Paşalimanı, Erdek, Bandırma, Kapıdağ ve İmralı isimli yerlere ait balık avı rüsûmunun 1297 (1881) yılı için toplam olarak 3.693 Osmanlı Lirasına karşılık geldiğini, bir önceki toplantıda açıklamış olduğu ipek aşarıyla beraber bahse konu ipek ve balık avı rüsûmunun toplam yıllık gelirinin 6.000 Osmanlı Lirası olduğunu beyan etti. Delegeler, bu yerlere ait ipek ve balık avı gelirlerinin düşüklüğüne rağmen, yine de İdâre'ye tahsis edilmesi isteyince, Server Paşa, bu konuyu Hükümet'e arz ve teklif edeceğini söyledi.

Yönetim ve genel kurallarla ilgili maddelerin son hâlini almasını takiben, sözleşmenin belki de en önemli konularının görüşülmesine geçildi. Bu konuların başında borçların anapara ve faiz oranlarında yapılacak indirim miktarı ile borçların risk ve teminat derecelerine göre ne şekilde sınıflandırılacağı hususları geliyordu.

Hükümet, anapara miktarının belirlenmesi sırasında ilan ve duyurularda belirtilen ihraç fiyatlarının dikkate alınacağını, her istikrazın anapara miktarına altı senelik faiz ilâvesi olarak % 12'lik bir ilâve yapılacağını, bundan sonraki tüm faiz ve anapara ödemelerinin bu rakamlar üzerinden Ocak ve Temmuz aylarının birinci günü yerine getirileceğini, bu kuponlara en fazla % 4, en az %1 oranında faiz ödemesi yapılacağını, yıllık amortisman ödemelerinin % 1, faiz ödemelerinin ise % 4'e kadar arttırılabileceğini, yapılan indirimler sonucunda borçlara ilişkin anapara rakamının hazine kayıtlarına göre 88.564.574 İngiliz Lirası, ilanlarda belirtilen ihraç fiyatlarına göre ise 97.452.437 İngiliz Lirası olduğunu, altı senelik gecikme faizi olarak anaparaya ilâve edilecek % 12 ile birlikte hazine hesabının 99.192.322 İngiliz lirası, ilanlardaki ihraç fiyatlarına göre ise 109.106.729 İngiliz Lirası olduğunu açıkladı.

İndirimler konusunda iki taraf arasında ciddi bir ayrılık sözkonusu idi. Hükümet, anapara borç tutarının kontratlarda belirtilen ihraç

fiyatları üzerinden hesaplanmasını isterken, alacaklı vekilleri ilanlarda belirtilen ihraç fiyatlarını esas almak istiyorlardı.

Daha sonra temettü vergisi konusu görüşüldü. Maliye Nazırı tarafından sözkonusu verginin 1293-1297 yılları arasındaki tahsilat rakamları açıklandı ve 1293 senesinde 51.599.811 kuruş olarak gerçekleşen temettü vergisinin 1297 senesinde 53.440.934 kuruş olarak gerçekleştiği ifade edildi. (12 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 13).

On Üç Numaralı Toplantı

Komisyonun 13 numaralı toplantısı 20 Ekim 1881 tarihinde gerçekleştirildi. Server Paşa, yabancı temsilciler tarafından kendisine iletilen mektuba cevaben Hükümet'in, Musurus Paşa tarafından açıklanan beyanname doğrultusunda Kıbrıs Adası gelir fazlasının Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne tahsisi konusundaki düşüncesinde bir değişiklik olmadığını, Bulgaristan vergisine gelince sözkonusu verginin Berlin anlaşmasını imzalayan devletlerin elçileri tarafından belirleneceğini, bu görüşmeler sonrasında Bulgaristan vergisinin Hükümet tarafından başka bir yere tahsis edilmesi durumunda, Hükümet'in sözkonusu vergi yerine tütün resmi veya bir başka sağlam gelir kaynağını İdâre'ye tahsis edeceğini açıkladı. Yabancı alacaklı vekilleri bu öneriyi olumlu karşıladı.

Wettendorf Bey, istikrazların ihraç fiyatları konusunda taraflar arasında süren belirsizliğin bir an önce çözümlenmesi gerektiğini belirtti. İngiliz delegesi, kendilerinin ilanlarda belirtilen rakamlar dışında hiçbir rakamı kabul etmeyeceğini söylerken, Fransız delegesi de benzer serzenişlerde bulundu. Wettendorf Bey yeni bir öneri getirdi ve sözleşme fiyatlarıyla ilan fiyatlarının ortalaması alınarak yeni bir indirim oranı tespit edilebileceğini söyledi, bu öneri Maliye Nazırı tarafından da uygun görüldü. (13 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 14).

On Dört Numaralı Toplantı

Komisyonun 14 numaralı toplantısı 23 Ekim 1881 tarihinde yapıldı. Maliye Nazırı tarafından tahvil ihraç fiyatları konusunda çeşitli açıklamalar yapıldı ve Osmanlı borç rakamının; Hazine kayıtlarına göre 88.349.000 İngiliz Lirası, alacaklı vekillerinin öne sürdüğü ilan fiyatlarına göre 104.908.009 İngiliz lirası, kontratlarda yazılı rakamlara göre 96.733.048 İngiliz lirası, Bankalar tarafından ilanlarda belirtilen rakamlar ve bakiye tahvillerin sonraki satış rakamlarına göre ise 95.558.599 İngiliz lirası olduğu açıklandı. 88.349.000 İngiliz Lirası tutarındaki borç rakamının komisyon tarafından kabul edilmemesi durumunda, Hükümet'in kontrat rakamı olan 96.733.048 İngiliz lirasını kabul edeceği söylenince alacaklı vekilleri tarafından 96.733.048 İngiliz lirası tutarındaki bu öneri kabul edildi.

Alman tahvil alacaklıları vekili Mösyö Priagri, ikramiyeli demiryolu tahvillerinin ihraç fiyatının belirlenmesi amacıyla bir komisyon kurulmasını önerdi. Kontrat fiyatları ve ihraç fiyatları dikkate alınarak ortalama ihraç fiyatının belirlenmesi için bir çalışma grubu oluşturuldu. Yarım saatlik bir aradan sonra belirlenen esaslar doğrultusunda anapara borç rakamı hesaplandı ve komisyona sunuldu. Buna göre 190.966.230 İngiliz lirası tutarındaki borç rakamı gerekli indirimler yapıldıktan sonra 96.736.291 İngiliz lirasına düşürüldü ve bunun üzerine 1876 ile 1880 yılları arasındaki gecikmelerden dolayı %10 tutarında bir ilâve yapıldı. Bu şekilde anapara tutarı 106.409.920 İngiliz lirasına yükseldi. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin kurulmasına yönelik olarak yapılan toplantılar serisinin belki de en önemlisi budur. 1854-1874 döneminde alınan dış borçların ödenmemiş durumda olan anapara ve faiz toplamı 190.966.230 İngiliz lirasından 106.409.920 İngiliz lirasına indiriliyordu. Toplantıya katılan yabancı delegelerden bazılarının itirazları olduysa da Maliye Nazırı soruları cevaplandırdı. Sonuçta her türlü hata ve noksanlar hariç tutulmak kaydıyla Osmanlı devlet borçları 117.050.910 Osmanlı Lirası olarak belirlendi.

Server Paşa, alacaklılara tahsis edilmiş olan damga, tuz ve içki rüsûmu gibi çok önemli üç gelir kaynağı bulunduğunu, bu gelirlerin gerektiği şekilde idâre edilmesi durumunda Patent Nizâmnâmesi ile gümrük tarifelerinin artmasından elde edilebilecek gelirden çok daha

fazla miktarda gelir elde edileceğini söyledi. Aslında Server Paşa'nın söyledikleri baştan sona doğruydu ve söylediklerinin doğruluğu kısa sürede anlaşılacaktı. (14 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 15).

On Beş Numaralı Toplantı

Komisyonun 15 numaralı toplantısı 7 Kasım 1881 tarihinde yapıldı ve gündem maddesini ağırlıklı olarak daha önceden Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ne bırakılmış olan vergi kalemlerinin hangi fiyat üzerinden Meclis'e devir edileceği konusu oluşturdu. Alacaklı vekilleri Rüsûm-ı Sitte kapsamındaki vergilerin 1.485.000 Osmanlı Lirası karşılığında kendilerine devir edilmesine itirazları olmadığını beyan etti ve Osmanlı borçlarının ne şekilde ödeneceğine yönelik bir raporu komisyona sundular.

Server Paşa, Hükümet'in, tönbeki vergisi hasılatından 50.000 Osmanlı lirasını Düyûn-ı Umûmiyye hamillerine terk ettiğini komisyona bildirdi.

Maliye Nazırı ayrıca geçmiş beş yıla ait vergi hasılat dökümlerini içeren listeleri incelemesi için komisyona sundu ve alacaklı vekillerince kendisine sorulan soruları cevaplandırdı.

Wettendorf Bey, Server Paşa tarafından yapılan açıklamalara katıldığını ve Rüsûm-ı Sitte'yi oluşturan vergilerden beklentilerin üzerinde gelir elde edilebileceğini, örneğin tuz gelirini tahminen 200.000 lira arttırmak için yapılması gereken tek şeyin ülkenin her yerinde mağazalar açmak olduğunu, bu mağazaların gayet az masrafla hayata geçirilebileceğini beyan etti.

Ancak alacaklı vekillerinin endişesi daha çok vergi tahsilat rakamlarının gerçekleri yansıtmadığı şeklindeki tereddütlerinden kaynaklanıyordu. Onlara göre bu gelir rakamları meskûkatın yanısıra kaime (kağıt para) ile tahsil edilen rakamlardan oluşuyordu. Vergilerin yürürlükte olan Meskûkat Kararnamesine göre altın ve gümüş gibi paralarla toplanıp İdare veznelerince kaime kabul edilmemesi durumunda bu rakamlar gerileyebilirdi. Böyle bir durumda Babıâli aradaki gelir farkını kapatmak zorundaydı. Aslında korkuları yerindeydi. Sonraki yıllarda bu konuyla ilgili olarak kurum içerisinde

bir çok yönetmelik yayımlanmış, örneğin vergi tahsilatının çok düştüğü dönemlerde beşlik ve altılık paralarla tahsilat yapılabileceği yönünde talimatlar gönderilirken, idârelerin kendi harcamalarını mutlaka beşlik ve altılıklarla yapması, altın ve yüksek ayarlı gümüş paraları hiçbir şekilde harcamayıp olduğu gibi genel merkeze göndermeleri istenilmiştir.

Daha sonra Osmanlı devlet borçlarının ödenmesi hususunda Avrupalı delegeler tarafından komisyona sunulan bir rapor okundu. Raporun birinci kısmında alacaklılara terk ve tahsis olunan gelir kalemleri sıralanıyor, üçüncü kısmında borçların hangi şartlar altında ne şekilde ödeneceği izah ediliyor, dördüncü kısmında ise ödemeler hakkındaki genel hükümler izah ediliyordu. Rapor içeriğinde Defter-i Kebire kayıtlı olan borçlardan özellikle Ramazan isimli senetlere ilişkin bir liste, borç anaparasının ödenmesine yönelik olarak hazırlanmış özel bir yönetmelik ve Rumeli Demiryolları tahvîlâtı hakkında uygulanacak yöntemi içeren bir evrak bulunuyordu. (15 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 16).

On Altı Numaralı Toplantı

Alacaklılar komisyonunun 16. toplantısı 7 Kasım 1881'de gerçekleştirildi ve bundan sonraki komisyon toplantılarında esaslardan çok detaylar konuşulmaya başlandı. Örneğin sözleşmenin genel hükümler kısmında yer alan "*ilga*" kelimesi yerine "*fesih*" veya "*tatil*" kelimesinin kullanılması gibi. Hükümet'in bu sözleşmeyi fesh etmesi durumunda, henüz ödenmemiş durumdaki tahviller sözleşmeden önceki indirimsiz hallerine dönecekti. Ayrıca alacaklılara terk ve tahsis edilmiş gelir kalemleri bir nevi teminat niteliğinde olduğundan, bu teminat tüm borçlar ödenene kadar yürürlükte kalacaktı. Sözleşmenin bu maddesi, iki taraf içinde çok önem taşıyordu. Tahvil alacaklılarının en önemli sigortası hiç şüphesiz bu geriye dönüş maddesiydi. Yaklaşık 200 milyon İngiliz lirası tutarındaki eski borç rakamında önemli bir indirim yapıldığı Osmanlı Hükümeti'ne hatırlatılıyor, borcunu ödemekten vazgeçmesi durumunda tekrar aynı borçla ama bu sefer daha kötü şartlarla karşı karşıya kalacağı üzerine basa basa kendisine anlatılıyordu.

Bu toplantıda ayrıca borçların ödenmesi sırasında indirilmiş anapara miktarı üzerinden ödenecek faiz oranının hiçbir zaman %1'den az %4'den fazla olamayacağı, itfa payı (amortisman) ödemesinin %1'den fazla olamayacağı, ayrıca tahvillerin anaparası ödendiği anda faiz ödemelerinin de sona ereceği karara bağlanmıştı.

İngiliz ve Hollandalı tahvil sahipleri vekili, Bulgaristan vergisinin Hükümet tarafından başka bir yere tahsis edilmesi durumunda İdâre'ye tahsis edilecek tütün öşründen gelecek 100.000 Osmanlı Lirasından dolayı ortada sağlam bir teminatın varlığından söz edilemeyeceğini söylemiş, Server Paşa ile Maliye Nazırı ise tütün aşarının İdâre'ye tahsis edilmesi durumunda genel uygulama ve kaidelerin dışına çıkılmış olunacağını, İdâre'nin bu konuda endişe etmesine gerek olmadığını, tütün Rejisinin devreye girmesi durumunda üretilen tüm tütünlerin Reji ambarlarına geleceğini, sözkonusu tütün aşarının Reji ambarlarında otomatik olarak tahsil edileceğini ifade etmişti.

Komisyonun İngiliz delegesi, Kıbrıs adası gelir fazlası olarak alacaklılara tahsis edilen 130.000 Osmanlı Lirası'nın Osmanlı Bankası tarafından tahsiline ilgili bankanın istekli olup olmadığını sorunca, Server Paşa, Osmanlı Bankası ile mutabakata varılmaması durumunda vekilleri tatmin edecek başka bir çözüm yolu bulunacağını söylemiş ve toplantı sona ermişti. (16 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 17).

On Yedi Numaralı Toplantı

Alacaklılar komisyonunun 17. toplantısı 17 Kasım 1881 tarihinde yapıldı. Öncelikle Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'nde görev yapacak İtalyalı üyenin, tahvil sahipleri tarafından ne şekilde seçileceği kararlaştırıldı. Daha sonra ağırlıklı olarak tütün rejisi konusu görüşüldü. Bu toplantı da tartışılan bir diğer konu da gümrük vergilerinin arttırılması sonrasında ortaya çıkacak vergi fazlalarıydı.

Mösyö Bourke, Dimetoka, Tekfurdağı ve Kırkkilise ipek aşarının Hükümet tarafından Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne terk ve tahsis edilmesini talep etti.

Vekiller ayrıca Bulgaristan vergisi ve Kıbrıs vergisinin Düyûn-ı Umûmiye'ye tahsis edilmesinden dolayı Hükümet tarafından İdare'ye neyin teminat gösterileceğini sordu. Hükümet, İdâre'ye tütün aşarından 100.000 lira verileceğini, senelik 20.000.000 kıyyeden eksik gerçekleşmeyen tütün ihracat ve tüketiminden kıyye başına ortalama 7.5 kuruş alınsa bile bu paranın 150.000 lira tutacağını, 100.000 liralık Bulgaristan vergisi için endişeye gerek olmadığını, 130.000 liralık Kıbrıs vergisinin ödenmesi hususunda ise bu gelirin Düyûn-ı Umûmiyye taksitlerine tahsis edilmesi amacıyla Bank-ı Osmani ile İngiltere Devleti arasında mutabakat olduğunu söyledi. Maliye Nazırı, bu kaynakların yeterli olmaması durumunda eksik kalan kısmın Rüsûmat Emaneti tarafından altı aydan altı aya ödeneceği garantisini verdi.

Baron Mayr, Düyûn-ı Umûmiyye taksitlerine harcanmak üzere tömbeki vergisinden tahsis edilen 50.000 liranın Hükümet tarafından nasıl ödeneceğini sordu. Maliye Nazırı, tömbeki vergisinin sadece İran'dan Osmanlı Devleti'ne ithal edilen tönbekilerden dolayı Erzurum ve Bağdat gümrüklerince tahsil edildiğini, Mısır tömbekisinin vergiden muaf olduğunu, bundan dolayı sözkonusu 50.000 liranın da altı aydan altı aya iki taksit halinde Rüsûmat Emaneti tarafından İdâre'ye ödeneceğini açıkladı.

Bu toplantının en ilginç tartışma konusu içki üretimi konusunda gerçekleşti. Komisyon başkanı Server Paşa, yerli içki üretim ve ihracatının arttırılmasını ve bu işle uğraşan kişilerin yabancı ülkelerin rekabetinden korunmasını arzu ettiklerini, İdâre'nin aksi yönde karar almasının bu kişileri mağdur edeceğini dile getirdi.

Komisyon toplantılarına konu olan bu husus ileride Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi tarafından ciddi olarak ele alınmış, içki üretim ve ihracatını arttırmak isteyen İdâre, ihracatçılara vergi iadesi vererek hem bu sektörü uluslararası rekabetten korumuş hem de içki üretim ve ihracatının artmasını sağlamıştır.

Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin vergi gelirlerini arttırma konusunda gösterdiği hassasiyet bir yana Osmanlı Hükümeti'nin içki üreticilerini koruma gayesiyle gösterdiği titizliğe de özellikle dikkat etmek gerekmektedir. (17 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 18).

On Sekiz Numaralı Toplantı

21 Kasım 1881 tarihinde yapılan 18 numaralı oturumda önceki toplantılarda gündeme getirilen ancak üzerinde çok fazla durulmayan "vergilerin kaldırılması" konusu tartışıldı. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne tahsis edilmiş olan vergi kalemlerinden birinin veya birkaçının Hükümet tarafından istenildiği zaman lağv edilebileceği, ancak böyle bir durumda Hükümet'in daha sağlam bir gelir kaynağını İdâre'ye terk ve tahsis etmesi gerektiği hususu karara bağlandı.

Daha sonra benzer bir konu olan aşar vergisi gündeme geldi. Uzun tartışmalardan sonra devletin, İdâre'ye terk ve tahsis ettiği aşar, balık avı ve içki vergilerinden herhangi birisini veya tamamını kaldırmak istemesi durumunda Hükümet'in buna yetkisinin olduğu, ancak böyle bir durumda kaldırılan vergiye denk (miktar ve teminat derecesi olarak) başka bir vergi kalemini İdâre'ye terk ve tahsis etmesi gerektiği karara bağlandı.

Wettendorf Bey, Osmanlı Devleti'nde bandrol yöntemiyle toplanan duhan vergisi ile çiftçilerden alınan duhan aşarına ek olarak ithal edilen tütünden gümrük vergisi alındığını, bundan başka bir tütün vergisi olmadığını, yeni vergi yaratmamak kaydıyla duhan konusunda düzenleme ve iyileştirmeler yapmaya Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'nin yetkili olduğunu belirtti.

Maliye Nazırı, Dimetoka, Gelibolu ve Tekfurdağı ipek aşarının doğrudan doğruya Hazine tarafından toplandığını ve bu nedenle Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ne terk edilemeyeceğini açıkladı. (18 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 19).

On Dokuz Numaralı Toplantı...

Komisyonun 19 numaralı toplantısı 28 Kasım 1881 tarihinde yapıldı. Komisyon başkanı Server Paşa, Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne ait sözleşmenin çok ufak eksiklikler dışında son şeklini aldığını, sıranın 22 Kasım 1879 tarihli Rüsûm-ı Sitte sözleşmesinin feshine geldiğini, bu amaçla Galata Bankerleri ile anlaşılması gerektiğini açıkladı. Ayrıca Hükümet ile delegeler arasında yoğun şekilde tartışılan Tütün Rejisi hakkında da bazı açıklamalarda bulundu

ve tütünün Reji suretiyle işletilmesine Hükümet'in karşı olmadığını, ancak oluşturulacak Reji Şirketi'nin yıllık hasılatından tahvil sahiplerine 800.000 liradan fazla ödeme yapılmasına razı olunamayacağını, sözkonusu hasılatın bu miktardan fazla olması durumunda, fazla olan kısmın Hükümet ile Reji Şirketi'ne ait olacağını belirtti. Ancak bu açıklama alacaklıların itirazına neden oldu ve bu konunun gelecek toplantıda tekrardan ele alınmasına karar verildi.

Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne ait sözleşme taslağının son şekli bu toplantı tutanağına eklendi. Hükümet'in, sözleşmeye konu gelir kalemlerini borçlar ödeninceye değin alacaklılara terk ettiği, bu gelir kalemleri içinde daha önceden Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ne tahsis edilen tuz, tütün, ipek, içki, balık avı ve damga vergisi gelirlerine ek olarak gümrük vergilerinin arttırılması durumunda ortaya çıkacak gelir farkı, temettü vergisi gelir farkı, Bulgaristan vergisi, Kıbrıs vergisi gelir fazlası, Rumeli-i Şarkî vergisi ve tömbeki rüsûmunun yeraldığı, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan'a isâbet eden borçların Osmanlı devlet borçlarından düşüleceği, Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin kuruluşuna imza atan Galata Bankerlerinin bakiye alacaklarına karşılık hamiline düzenlenmiş tahvil çıkartılacağı, bu tahvillerin yıllık faizinin %5 olacağı ve altı aylık taksitler halinde ödeneceği, Osmanlı devlet borçlarının hata ve yanılmalar istisna olmak üzere ..... (miktar henüz belli değil) lira olduğu, indirilmiş olan anapara tutarına gecikmelerden dolayı %10 ilâve edileceği, Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin tarafları konumunda bulunan Galata Bankerleri'nin imtiyazlı tahvilleri için senelik 590.000 lira tahsis edildiği, hangi istikrazların hangi tertipleri oluşturduğu, alacaklılara verilecek tahvillerin yıllık faiz oranının hiçbir zaman anapara miktarının %4'ünü, amortisman ödemelerinin (itfa ödemesi) ise %1'ini geçemeyeceği, kayıt ve tescil işlemlerinin ne şekilde ve nerelerde yapılacağı taslak sözleşme içinde yeralan konu başlıklarından bazılarıydı.

Toplantılarda artık detaylar konuşuluyor, Muharrem Kararnamesi'nin son şekli hızla ortaya çıkıyordu. (19 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 20).

Yirmi Numaralı Toplantı

Komisyonun 20. toplantısı 1 Aralık 1881 tarihinde yapıldı. Toplantının esas gündem maddesi tütün rejisi üzerinde yoğunlaştı. Vekiller, Reji'nin Düyûn-ı Umûmiye kapsamına alınması talebinde bulunurken, hükümet ayrı bir çatı altında işletilmesini savundu.

Baron Mayr ve Mösyö Priagri tarafından tütünün 1 Mart 1882 tarihinden itibaren 30 sene müddetle Reji Şirketi'nce yılda 800.000 lira bedelle işletilmesi ve bu yolun tercih edilmesi durumunda İdâre masraflarının toplam vâridâttan düşülmesini içeren bir öneri sunuldu. Bu öneriye İtalyalı tahvîlât hamilleri vekili iştirak etti. Mösyö Valfrey, tütünün ne şekilde işletileceğine yönelik olarak Devlet-i Âliyye memurlarınca herhangi bir açıklama ve öneri getirilmediğini, bu konunun bir an önce çözümlenmesinin tarafların lehine olduğunu belirtti.

Ancak gerek Server Paşa gerekse Wettendorf Bey, Hükümetin tütün rejisinden kendisine düşen hisse ile bütçe açığını kapattığını, bu nedenle Reji üzerindeki hakkından vazgeçemeyeceğini ifade ettiler.

Wettendorf Bey, hükümetin duhan ve tuz tekellerinin Reji suretiyle işletilmesine esas olarak karşı olmadığını, bu amaca yönelik olarak çıkartılacak olan düzenlemeler hakkında öncelikle tarafların mutabakata varması gerektiğini belirtti. Server Paşa tuz tekelinin ayrıca değerlendirilmesinin daha uygun olacağını söyledi. Wettendorf Bey, Reji yönteminde üç tarafın yani Hükümet, tahvil sahipleri ve işletici şirket menfaatinin gözetilmesi gerektiğini özellikle vurguladı. Bunun üzerine Mösyö Valfrey, yeni bir öneride bulundu ve Reji'nin idâresinden hâsıl olacak kârın ileride ilgili taraflar arasında kararlaştırılacak şartlar doğrultusunda Hükümet, işletici şirket ve tahvil sahipleri arasında paylaştırılmasını önerdi. Bu öneri Baron Mayr, Mösyö Priagri tarafından olumlu bulundu.

Ohannes Efendi, Wettendorf Bey, Keşer ve Bertram Efendiler Mösyö Bourke tarafından sunulan teklifi reddederken, Mösyö Valfrey'nin teklifini kabul ettiler. Mösyö Priagri'de bu görüşe katıldı. Server Paşa, tütün rejisi hakkındaki her iki teklifi de Hükümet'e götüreceğini, ancak bu tekliflerden herhangi birisinin kabul edilmesi durumunda diğer teklif sahibinin bu konuya herhangi bir itirazının

olup olmayacağını sordu. Mösyö Valfrey, Mösyö Bourke tarafından sunulan teklifin Hükümet tarafından kabul edilmesi durumunda kendi teklifini geri almakta tereddüd etmeyeceğini bildirdi. Aynı ifade Mösyö Bourke tarafından da beyan edildi. (20 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 21).

Yirmi Bir Numaralı Toplantı

Komisyonun 21 numaralı toplantısı 5 Aralık 1881'de yapıldı. Komisyon başkanı, tütün tekelinin Reji suretiyle işletilmesi hakkında Mösyö Bourke ve Mösyö Valfrey tarafından hazırlanan ve kararnamenin dokuzuncu maddesine ilâve edilmesi istenilen tekliflerden Mösyö Valfrey'in önerisinin kabul edildiğini açıkladı ve Mösyö Valfrey'nin önerisine son şeklini vermek için Wettendorf Bey görevlendirildi.

Mösyö Bourke'nin teklifi üzerine komisyon, Mart 1876'da kur'ası çıkan 1858 tahvillerinin bedelinin yarısını ödemek için Hükümetten alınan ve bu paranın bakiyesi olup müteahhitlerin elinde bulunan 3.821 İngiliz lirasının ileride bu borç tahvillerinin taksit ödemelerinde kullanılmasına karar verdi.

Mösyö Mancardi, her istikrazın itibari anaparası ile indirilmiş anaparası arasındaki senetlerin ne şekilde iptal edileceğini sordu. Sonuçta senetlerin kayıt ve tescili sırasında imha edilmesine karar verildi. Bertram Efendi, Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi genel müdürünün Hükümet ile Düyûn-ı Umûmiye Meclisi tarafından oybirliği ile atanması gerektiğini, Wettendorf Bey'in önerisi doğrultusunda kararnameye bir ilâve yapılıp genel müdürlük için Meclis tarafından üç kişinin isminin Hükümet'e bildirilmesini, Hükümet'in belli bir süre zarfında bu üç kişi arasından genel müdürü seçmesini önerdi. Mösyö Mancardi, Düyûn-ı Umûmiye genel müdürünün yanı sıra Meclis'in emri altında bulunması gereken genel müfettiş hakkında da aynı yöntemin uygulanması gerektiğini ifade etti.

Mösyö Bourke, her iki teklife de itiraz etti. Mösyö Valfrey ise daha önceden konuluşup karara bağlanan konulara ilâve yapılamayacağını söyledi. Meclis ile Hükümet arasındaki iletişimin ne şekilde yapılacağı

hususunda Mösyö Mancardi tarafından sorulan soru ise Server Paşa tarafından yanıtlandı ve istisnai durumlarda Meclis'in doğrudan doğruya Babıâli'ye müracaat edebileceği anlatıldı. (21 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 22).

Yirmi İki Numaralı Toplantı

Alacaklılar komisyonunun 22 numaralı toplantısı 7 Aralık 1881 tarihinde gerçekleşti. Mösyö Bourke, 20 numaralı toplantıda Hükümet'in, Tütün Rejisi hasılatından Düyûn-ı Umûmiye'ye aktarılacak 800.000 liralık teklifini geri çektiğini, toplantı tutanağında bu konu hakkında herhangi bir açıklama bulunmadığını ve bu eksikliğin giderilmesi gerektiğini beyan etti.

Server Paşa, Fransız tahvil sahiplerini temsilen komisyonda bulunan delegenin önerisi doğrultusunda, Reji İdâresi'nin ne şekilde temettü dağıtacağına Hükümet ile Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'nin kendi aralarında görüşerek karar vereceğini bundan dolayı o maddenin geri çekildiğini söyledi.

Wettendorf Bey, komisyonun son toplantısında kendilerine verilen görev doğrultusunda Mösyö Valfrey ile birlikte Düyûn-ı Umûmiyye sözleşmesine son şeklini verdiklerini belirtti ve sözleşmenin son halini komisyona sundu. Sözleşmenin son şekli toplantı tutanağına eklendi ve padişah tarafından onaylanıp yayımlanmasını takiben sözkonusu sözleşmenin vekillere tebliğ edileceği söylendi.

Osmanlı borçları açısından bir dönem kapanıyor yeni bir dönem başlıyordu. Uzun süren komisyon toplantıları sonucunda Muharrem Kararnamesi olarak adlandırılan Düyûn-ı Umûmiye sözleşmesinin tüm maddelerinde uzlaşı sağlanıyor, taraflar istedikleri sonuca ulaşıyorlardı. (22 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 23).

Yirmi Üç Numaralı Toplantı

21 Aralık 1881 tarihli 23 numaralı toplantı Server Paşa'nın yokluğunda gerçekleşti. Osmanlı borçlarının tasfiye edilmesine yönelik olarak hazırlanan ve son şekli verilen kararnamenin Padişah'ın onayına sunulduğu hakkında taraflara bilgi verildi.

Yabancı delegeler, kararnamenin son halinin Fransızcaya tercüme edilmiş ve Maliye Nazırı tarafından imzalanmış olarak kendilerine verilmesini talep ettiler.

Maliye Nazırı, Rüsûm-ı Sitte İdâresi ile imzalanmış olan 22 Kasım 1879 tarihli sözleşmenin fesh edilmesini takiben yeni sözleşmenin kendilerine verileceğini söyledi ve toplantı sona erdi. (23 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 24).

Yirmi Dört Numaralı Toplantı

Komisyon toplantılarının sonuncusu 28 Aralık 1881 tarihli 24. oturum ile son buldu. Komisyon başkanı, Hükümet ile Galata Bankerleri ve Osmanlı Bankası arasında imzalanan 22 Kasım 1879 tarihli sözleşmenin artık hükümsüz kaldığını, bundan sonra yeni sözleşmenin geçerli olduğunu, alacaklılar ile Osmanlı Hükümeti arasında uzlaşı sağlanmasından dolayı mutluluk duyduğunu Hükümet adına ifade etti. Komisyon toplantılarına katılan alacaklı vekilleri de aynı düşüncede olduklarını ve Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'nin ilk toplantısının 20 Aralık 1881 tarihli kararnamenin 15. maddesi doğrultusunda yapılacağını beyan ettiler.

Osmanlının 1854 yılında başlayan borçlanma serüveni 28 Aralık 1881'de yeni bir nitelik kazanıyordu. Hükümet, bu işin çözümü esnasında uluslararası müdahalelere maruz kalmadığı için oldukça mutluydu. Daha da önemlisi Osmanlı borçlarında büyük bir indirim sağlanarak belli bir vade dahilinde ödeme imkanı elde edilmişti. Tahvil alacaklıları ise kendilerine tahsis edilmiş olan sağlam vergi kaynakları sayesinde alacaklarını herhangi bir riske maruz kalmaksızın tahsil edebilme imkanına kavuşmuştu. (24 numaralı toplantı tutanağı için Bkz.: Ek 25).

BÖLÜM 3

MALİ BAĞIMLILIK

Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin Feshi...

Avrupalı alacaklı vekilleriyle 1 Eylül 1881 tarihinde başlayan görüşmeler 20 Aralık 1881 tarihinde tam bir uzlaşıyla son buldu ve Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi kuruldu. Sıra Rüsûm-ı Sitte İdaresi'nin feshine gelmişti. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin gelir kalemleri içerisinde önemli bir yer tutan ve 1879 yılında Galata Bankerleri ile bazı yerli ve yabancı alacaklılara tahsis edilen vergi gelirlerini toplamak amacıyla kurulan Rüsûm-ı Sitte İdâresi ile yapılan mevcut sözleşmesinin fesh edilip sözkonusu İdâre'nin tüm çalışanları ve her türlü aktif pasifi ile Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne katılması gerekiyordu. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin kurulmasından bir hafta sonra 27 Aralık 1881 tarihinde Hükümet ile Rüsûm-ı Sitte İdâresi arasında sözkonusu fesih protokolü imzalandı ve alacaklılar açısından yeni bir dönem başladı.

Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin kuruluşuna olanak sağlayan alacaklılar komisyonu toplantıları en büyük dayanağını iki önemli belgeden alıyordu. Bunlardan birincisi yabancı alacaklıların hakkını güvence altına alan Berlin Anlaşması'nın ilgili maddesi, diğeri ise Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin kuruluşuna imkan sağlayan 10/22 Teşrinisani 1879 tarihli sözleşme. Muharrem Kararnamesi olarak isimlendilen Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne ait kuruluş sözleşmesi dikkatle incelendiğinde, birçok maddenin ya olduğu gibi yada İdâre lehine iyileştirilerek Rüsûm-ı Sitte sözleşmesinden alındığı görülecektir.

Komisyon toplantılarının birincisi 1 Eylül 1881 tarihinde yapılmış, dört ay süren toplantılar sonucunda 20 Aralık 1881'de Muharrem Kararnamesi imzalanmıştır. Bu kararnameye göre; Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin tüm hak ve yetkileri, çalışanlarıyla beraber Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne devir ediliyordu. Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nde o

tarihte 130'u Müslüman Türk olmak üzere 5.714 kişi görev yapıyordu.[67]

Daha önceki bölümde de bahsedildiği gibi Düyûn-ı Umûmiye'nin kurulması sayesinde yabancı alacaklılar aslında Osmanlı'nın bazı vergi kaynaklarına değil, iki yıl içerisinde Osmanlının çok önemli bir kurumu haline gelen Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin bizzat kendisine sahip oluyorlardı. Bu anlaşmaya borç tasfiye sözleşmesi gözüyle bakılabileceği gibi farklı bir bakış açısıyla Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin 110 milyon Osmanlı lirası bedelle yabancı yatırımcılara kiralanması veya özelleştirilmesi gözüyle de bakabiliriz. Ancak bu sözleşmenin zayıf olan noktası kira süresinin veya sahiplenme süresinin "*borçlar bitinceye kadar*" şeklinde ucu açık bir şarta bağlanmış olmasıydı.

Rüsûm-ı Sitte'nin idârecileri ekonomik liberalizmin belki de en güzel örneklerinden birine imza atmış, Düyûn-ı Umûmiye ile birleşmeye onay vermişlerdir. Bu haliyle Rüsûm-ı Sitte'nin hükmi şahsiyetini sona erdiren ve tüm varlığıyla Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne devrine olanak sağlayan fesih protokolü ortaya çıkmıştır. Bu haliyle ortada hem bir şirket evliliği hem de özelleştirme işlemi vardı ve tarafsız gözle değerlendirildiğin de aslında her iki işlemde 19. yüzyıl şartlarında oldukça başarılıydı. (Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin feshine yönelik protokol için Bkz.: Ek 26)

Muharrem Kararnamesi ve Şartları...

Komisyon toplantılarının bitmesini takiben tarafların üzerinde mutabık kaldığı protokol, 20 Aralık 1881'de irâdeye dönüştürüldü ve aynı gün ilan edildi. Bu sözleşmeye, imza atılan ayın isminden dolayı "*Muharrem Kararnamesi*" denildi. Hemen bir hafta sonra 28 Aralık 1881'de yukarıda görüldüğü üzere Rüsûm-ı Sitte İdâresi fesh edildi ve sözkonusu İdâre Düyûn-ı Umûmiyye'ye katıldı. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin Yönetim Kurulu (Meclis-i İdâre) 1 Ocak 1882 tarihinde görevine başladı ve 10/22 Teşrinisani 1879 Kararnamesi ile oluşturulan ve Hamilton Lang tarafından yönetilen Rüsûm-ı Sitte

[67] Haydar Kazgan, **Galata Bankerleri**, Cilt 1, 2. Baskı, Orion Yayınevi, Ankara, 2005, s. 151.

İdâresi'ni olduğu gibi devir aldı. İmparatorluk sınırları içerisinde oluşturulan bu meclis Avrupalı alacaklıları oldukça rahatlatmıştı. (Muharrem Kararnamesi için Bkz.: Ek 27).

Muharrem Kararnamesi imzalanmış ancak bu aşamaya hiç kolay gelinmemiştir. 1874 yılında iflasını ilan eden Osmanlı Devleti, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından yenilgi ile çıkmış, Berlin Anlaşması ile Avrupa'daki vilâyetlerinin neredeyse tamamını kaybetmişti. İmparatorluğa öldürücü darbeyi vuran Ayastefanos Anlaşması ise ancak İngiltere ve Avusturya'nın baskılarıyla hafifletilmişti. Tahta yeni çıkan II. Abdülhamid durumun ciddiyetinin farkındaydı. Avrupalı alacaklıların kızgınlığını azaltma konusunda gösterdiği zekâ itibarıyla kendisinden önceki padişahlardan ayrılıyordu. Avrupa'dan bakıldığında Osmanlı Devleti'nin itibarı en alt seviyedeydi. Borçların belli bir ödeme planı çerçevesinde yeniden yapılandırılması Devlet'e itibarını tekrardan kazandırabilirdi. Muharrem Kararnamesi işte bu beklentiyi önemli ölçüde karşıladı. Devlet gelirlerinin bir kısmını idâre edip vergileri toplayacak yabancı bir Meclis'in kurulması, Türklerin gururunu incitebilirdi, fakat aynı amaç için kurulacak resmi ve siyasi bir kuruluşa oranla bu durum daha kabul edilebilir bir yapı sergiliyordu. Abdülhamid'in çekindiği nokta bu Meclis'in siyasi bir içerik taşımasıydı. Ülke ekonomisinin uluslararası siyasi niteliğe sahip bir kurumun denetimine geçmesi durumunda kendisinin ve ülkesinin bağımsızlığının ortadan kalkacağını biliyordu. Ortada uluslararası mali kontrolden uzak ve tamamen padişahın kendi irâdesiyle kurulup, kendisi tarafından denetlenebilecek özerk bir yapı varolduğu sürece herhangi bir sorun olmayacaktı.

Blaisdell, Düyûn-ı Umûmiyye sözleşmesinin uluslararası içeriğe sahip iki taraflı bir anlaşma olduğunu ileri sürmekte ve buna gerekçe olarak sözkonusu anlaşmanın 21. maddesinde yar alan Osmanlı Hükümeti'nin bu belgeyi ilgili devletlere derhal tebliğ etmeye mecbur olduğuna yönelik hükmünü örnek göstermekteydi. Ancak bu durum Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin kesinlikle uluslararası mali bir kurum olduğu anlamını taşımamaktadır. Çünkü bu kararname, Berlin Kongresi'nin 18. protokolünde belirtilen şartları ihtiva etmemektedir. Berlin Kongresi'nin ilgili maddesi, ellerinde Türk tahvili bulunan

yabancı ülke vatandaşlarının bağlı oldukları devletlerce belirlenecek uluslararası bir komisyonun kurulmasından bahsediyordu. Halbuki burada devletlerin değil, tahvil sahiplerinin kendi aralarından seçip gönderdikleri temsilciler görev yapıyordu.

O yıllarda tüm dünyada etkili olan ekonomik bunalımdan dolayı bir çok ülke borcunu ödememek için yoğun çaba sarfederken, Osmanlı Devleti ile yabancı alacaklılar arasında imzalanan uzlaşı belgesi yoğun bir uluslararası kabul ve takdir görmüş 20 Aralık 1881 uzlaşmasından haberdar edilen devletler, Berlin Kongresi'ndeki 18 numaralı protokol içeriği konusunda daha fazla israrcı olmamışlardı. Tahvil sahipleri şüphesiz bu kuruluşun uluslararası hukuka ve yaptırımlara tabi olmasını tercih ediyorlardı. Bununla beraber hiçbir devlet, 1919 yılına kadar İdare'ye daha fazla bir yaptırım gücü vermeye gerek görmedi. Bu konuda ilk müdahale ise I. Dünya Savaşı sırasında Meclis'in, Türk Kurtuluş Mücadelesine yardım etmesini engellemek amacıyla yapıldı. Ancak tahvil sahiplerinin teminat yetersizliği konusundaki endişeleri hiçbir zaman gerçekleşmedi, çünkü gerek Osmanlı Hükümeti gerekse Cumhuriyet hükümeti borçlarını büyük bir sadakatle ödedi.

Osmanlı Devleti'ndeki yabancı yatırımların en önemlisi Düyûn-ı Umûmiyye olarak bilinen devlet borçlarıdır. Osmanlı dış borçlarını üç kategoride toplayabiliriz;

1. **Muharrem Kararnamesi kapsamına girmeyen borçlar**

a) İngiltere ve Fransa hükümetlerinin kefaletinde bulunan ve kısmen Mısır vergisi kısmen de Kıbrıs Adası geliriyle ödenecek olan %4 faizli 5.500.000 Osmanlı liralık 1855 istikrazı.

b) Mısır vergisiyle teminat altına alınan 1854 ve 1871 istikrazları.

c) Mısır vergisinin 280.622 İngiliz liralık kısmı teminat gösterilerek çıkartılan 1877 yılı Muhafaza-i Hukuk-ı Osmaniye İstikrazı. (1854 ve 1871 istikrâzlarına ait ödemeler 1875 yılında borç ödemelerinin askıya alınmasından sonra durdurulmuş, 1877 yılında Osmanlı Hükümeti ile İngiliz hâmiller arasında yapılan görüşmeler sonucunda sözkonusu istikrâzların faiz ve itfa bedellerinde bir miktar indirim yapılmış ve Mısır vergisinin 280.622 İngiliz liralık kısmı serbest kalmıştı. Osmanlı Hükümeti

bu meblâğı teminat olarak gösterip 1877 yılı Muhafaza-i Hukuk-ı Osmaniye istikrâzını çıkartmıştı. Bu istikrâz da Mısır vergisi teminatı ile çıkartılmış olduğundan Muharrem Karârnâmesi dışında tutulmuştu.)

d) Rusya'ya ödenmesi gereken savaş tazminatı. (Rusya, 1898 yılında 550.000 lirası savaş tutsaklarının bakımına ait olmak üzere tazminattan geriye kalan 1.000.000 lirayı talep etti. Rusya'nın ısrarı üzerine Hükümet Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne başvurdu ancak İdâre bu borca kefil olmadı. Sonuçta ağnam vergisi karşılık gösterilmek sûretiyle Osmanlı Bankası ile Hükümet arasında 27 Ağustos 1898 tarihinde bir sözleşme imzalandı. Rus hükümeti, ağnam vergisinin doğrudan doğruya Osmanlı Bankası tarafından toplanmasını talep edince, Nisan 1899'da Rusya, Osmanlı Hükümeti ve Osmanlı Bankası arasında yeni bir sözleşme imzalandı ve Rusya Savaş Tazminatı'nın bakiyesi eşit taksitler halinde altı yıl içinde ödenip kapatıldı.)

2. **Muharrem Kararnamesi kapsamında İdâre'ye tahsis edilen gelirler:**

a) Kıbrıs adası geliri fazlası. (Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhak edilmesi üzerine, bu gelirin yerine gümrük gelirlerinin 130.000 Osmanlı liralık kısmı teminat gösterilmiştir.)

b) Tömbeki vergisinden 50.000 Osmanlı lirası.

c) Şark-i Rumeli geliri.

d) Bulgaristan vergisi. (Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilân edip Osmanlı'dan ayrılması üzerine bu verginin yerine tütün aşar geliri olarak toplanan 100.000 Osmanlı lirası teminat gösterilmiştir.)

e) Berlin Anlaşması hükümlerine göre Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan, ve Yunanistan'ın hisselerine isâbet eden miktarlar.

f) Ticaret anlaşmalarının yenilenmesi durumunda, gümrük gelirlerinde meydana gelecek fazlalar.

g) Temettü (gelir vergisi) nizâmnâmesinin uygulama alanının genişletilmesinden elde edilecek gelir fazlaları.

h) İdaresi doğrudan doğruya Düyûn-ı Umûmiyye'ye bırakılan gelirler;

1) Tuz resmi,
2) Damga (Pul) resmi,
3) Müskirat (İspirtolu İçkiler) resmi,
4) İpek aşarı,
5) Sayd-ı Mahi (Balık Avı) resmi.

3. **Kiralama yoluyla işletilen gelirler: Tütün Reji'sine kiralanan tütün gelirleri.**

Galata Bankerleri ve Osmanlı Bankası ile Osmanlı Hükümeti arasında imzalanan 22 Kasım 1879 tarihli Rüsûm-ı Sitte anlaşması, Muharrem Kararnamesi'nin üç numaralı ekinde ele alınmıştı. İlk olarak bu bankerlere hükümetin borcu 8.170.000 Osmanlı lirası (185.681.818 Frank) olarak saptanmış ve bu alacaklara karşılık kendilerine yılda 590.000 Osmanlı lirası ödenmesi kararlaştırılmıştı. Bu para, Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne tahsis edilen gelirler kapsamında öncelikle ödenecekti.

Muharrem Kararnamesi'nin Osmanlı alacaklılarını tatmin bakımından en önemli hükmü, Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne terk edilen vâridâtın artması halinde faiz hadlerinin yükseltilmesi ve amortismanın hızlandırılması olanağının verilmiş olmasıydı. Bu hüküm Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin vâridâtı artırma çabalarını destekleyici olduğu için, Osmanlı alacaklıları açısından ümit verici görünmekteydi.

Muharrem Kararnamesi'ne göre, yukarıdaki tasnife dahil edilmeyen Rumeli Demiryolları Tahvîlâtı (lota turca) hariç, yeni tahvillere en az %1 faiz ödemesi yapılacak, bu %1'lik faiz ödenmeden anapara amortismanı için hiçbirşey ödenmeyecekti. Tahsis edilen gelirde artış sağlandığında bu faiz %4'e kadar çıkarılacaktı. Gelirlerin daha fazla gerçekleşmesi durumunda ise %4'lük ödemeden geriye kalan kısım Osmanlı hükümetine devredilecekti.

Muharrem Kararnamesi'nin İçeriği...

Muharrem Kararnamesi'nin içerdiği maddeler üç genel gruba ayrılmaktadır;

a. Rus savaş tazminatı ayrı tutulmak kaydıyla iç ve dış borçların indirimi, değişimi ve birleştirilmesine ilişkin maddeler,

b. Birleştirilmiş borçların faiz ve amortisman ödemelerini idâre edecek heyete bırakılan gelirleri belirleyen maddeler,

c. "Meclis-i İdâre" ismiyle bilinen yönetim kurulunun oluşumuna, bu yönetim altında çalışacak teşkilâta ve Meclis ile Hükümet arasındaki ilişkilere dair maddeler.

Düyûn-ı Umûmiye görüşmelerinden önce tarafların neredeyse tamamı, istikraz sözleşmelerine konu olan nominal borç miktarını ödemek için İmparatorluk gelirlerinin yeterli olmadığı düşüncesine sahipti. Ancak toplam nominal borç miktarının gerçekleri yansıtmadığını herkes biliyordu. Bu miktarda indirim yapılması gerekiyordu. Tahvil sahipleri, mümkün olduğu kadar az indirim yapılmasını isterken, yüksek faizlerle borç almaya mecbur bırakıldığını ileri süren Hükümet ise borç miktarını ne kadar indirtebilirse o kadar indirtmenin çabası içindeydi. Gerçekte borçlanma faizlerinde herhangi bir fazlalık sözkonusu değildi. Ancak esas fazlalık veya itiraz konusu ihraç fiyatlarının yüksekliğinden kaynaklanıyordu. 100 lira nominal değere sahip tahvilin 30-35 liradan satılması, faiz oranını reel anlamda kat be kat arttırıyordu. Komisyon toplantılarında esas itiraz ve tartışma konuları zaten bu nokta üzerinde yoğunlaşmıştı.

Düyûn-ı Umûmiyye sözleşmesinin birinci, ikinci ve üçüncü maddeleri hangi istikrazların sözleşme kapsamına alındığını, ihraç fiyatlarının ne şekilde belirleneceğini, yapılacak indirimleri, gecikmelerden dolayı anapara miktarına ne kadarlık bir ilâve yapılacağını, sözleşme öncesi ve sonrasındaki borç tutarlarını açıklamaktadır. Tedavülde bulunan tahviller Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde kaydedilecek ve tahvil sahipleri ellerindeki tahvilleri yeni tahvillerle değiştireceklerdi. İndirim oranlarının belirlenmesi sırasında Hükümet, sözleşmelerde belirtilmiş olan ihraç fiyatlarını esas almak isterken, tahvil sahiplerinin temsilcileri ise ilan ve broşürlerdeki ihraç fiyatları üzerinden indirim yapılmasında ısrar etmişlerdi. Neticede bu

iki miktarın ortalamasının alınması yönünde bir uzlaşma sağlanmıştı. Bu esaslar dahilinde faiz hariç olmak üzere, tedavülde bulunan tahvillerin anaparası 96.736.291 sterlin olarak belirlenmiş, bu miktara 1876'dan 1880'e kadar ödenmeyen faizler için %10 ilâve edilerek dış borçlar toplamı 106.409.920 sterline bağlanmıştı.

Muharrem Kararnamesi'nin dördüncü ve beşinci maddeleri kararname kapsamındaki tahvillerin tahvil sahiplerince ne şekilde kayıt ve tescil edileceğini, belli bir tarihe kadar kayıt ve tescil edilmeyen tahviller ile süresinde kayıt yaptırılmasına rağmen 30 sene zarfında bedeli teslim alınmayan tahvillerin iptal edileceğini esasa bağlıyordu.

Borçların tasfiye edilmesi sırasında İdare Meclisi tarafından alınan karar ve düzenlemelerin ilgililerine tebliğ edilmesi hususu ise sözleşmenin altıncı maddesinde izah edilmişti.

İdare Meclisi ile Hükümet arasında uzlaşı sağlanarak borçların bir kısmının yada tamamının başka bir tahville değiştirilmesinin İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya ve İtalyalı tahvil sahiplerinin çoğunluk oylarıyla geçerlilik kazanacağı sözleşmenin yedinci maddesinde kendine yer bulmuştu.

Düyûn-ı Umûmiyye sözleşmesinin sekizinci maddesi hangi gelir kaynaklarının İdâre'ye terk ve tahsis edileceğini açıklamaktaydı. Bu gelirler; tuz ve tütün tekelleri, pul resmi, müskirat resmi, saydi mâhî resmi ve bazı vilâyetlerin ipek aşar gelirlerinden oluşuyordu. Bu vergiler, daha önceden Galata Bankerleri ile imzalanan 10/22 Teşrinisani 1879 tarihli anlaşma içeriğine konu gelirlerin aynısıydı. Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin kuruluşuna olanak sağlayan bu uzlaşı belgesi, yeni anlaşma ile fesh edilmiş ve Galata Bankerleri'ne ait borçlar Muharrem Kararnamesi kapsamına dahil edilmiştir. Mevcut ticaret anlaşmalarının yenilenmesi durumunda, gümrük gelirlerinde oluşabilecek fazlalıklarda Düyûn-ı Umûmiyye gelirlerine ilâve edilmiş, aynı şekilde Patent Nizâmnâmesi'nin uygulanması durumunda temettü (gelir) vergisinden doğacak gelir fazlası da tahvil sahiplerine bırakılmıştı. Bu gelirler arasında, o sırada az çok şüpheli bile olsa Bulgaristan vergisi, Kıbrıs adası gelir fazlası, Rumeli-i Şarkî vergisi ve tömbeki vergisinin 50.000 liralık kısmı da bulunuyordu. Düyûn-ı Umûmiyye hissesi olarak Osmanlı Devleti'nden ayrılarak

bağımsızlığını kazanan Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan tarafından Osmanlı Hükümeti'ne ödenecek paralarda tahvil sahiplerine ait olacaktı.

Sözleşmenin dokuzuncu maddesi İdâre'ye tahsis edilen gelirlerin ne şekilde yönetileceğini, vergilerin tahsili ve idâresi hususunda Meclis'in yetkilerini, değişikliklerin ancak Hükümet ile Meclis arasında mutabakat sağlanmak suretiyle yapılabileceğini, Meclis tarafından Hükümet'e sunulan teklif ve önerilerin en fazla altı ay içinde karara bağlanmasını, Meclis'e terk ve tahsis edilen gelirlerin Hükümet tarafından kaldırılması veya lağv edilmesi durumunda kaldırılan vergi tutarı kadar sağlam bir vergi kaynağının Meclis'e terk ve tahsis edilmesini karara bağlıyordu.

Sözleşmenin 10. maddesi İdâre'ye tahsis edilen vergi kaynaklarından elde edilen gelirlerin tamamının faiz ve itfa ödemeleri için kullanılacağını, ödemeler sırasında hangi önceliklere dikkat edileceğini açıklıyordu. Buna göre öncelikle, Osmanlı Hükümeti'nin Galata Bankerleri'ne olan 8.170.000 liralık borcunun (Tahvilât-ı Mümtaze) yıllık 590.000 lira tutarındaki faiz ve amortisman ödemesi yapılacaktı. Bundan sonra borçların indirilmiş miktarı üzerinden ve gelir durumu dikkate alınarak % 1 ile % 4 arasında değişen oranlarda faiz ödemesi yapılacaktı. Galata Bankerleri'ne ait olan borcun (Tahvilât-ı Mümtaze) mürettebat ödemelerinin yapılmasından sonra kalacak olan net gelirin 4/5'i yıllık faizleri karşıladığı takdirde bakiye kalan 1/5'lik kısım itfa ödemelerine tahsis edilecek ve fakat itfa akçesi ödemesi hiç bir zaman toplam borcun % 1'ini geçemeyecekti.

Sözleşmenin 11. ve 12. maddeleri dış borç tahvillerinin faiz ve amortisman ödemelerine tahsis edilen vergi gelirlerinin beklentilerden daha fazla gerçekleşmesi durumunda tahsilat fazlasının Hükümet'e verilmesini karara bağlıyordu.[68]

Sözleşmenin 12. maddesi istikraz anlaşmalarını gruplandırmakta, amortisman ödemelerinin ne şekilde ve hangi sırayla yapılacağını açıklamaktaydı. Buna göre; 1858 ve 1862 istikrazları birinci grubu,

[68] 1903'de % 1'lik itfa maddesi feshedilmiş ve şartları Hükümet açısından daha olumlu olan yeni bir karârnâme yayınlanmıştır.

1860, 1863, 1864 ve 1872 istikrazları ikinci grubu, 1865, 1869 ve 1873 istikrazları üçüncü grubu, Düyûn-ı Umûmiyye tahvilleri ve İkrâmiyyeli tahviller ise dördüncü grubu oluşturmuştur. Grupların niteliğini, her bir istikrazın teminat derecesi belirliyordu. Öncelikle birinci grup amorti edilecek ve bunu sırasıyla iki, üç ve dördüncü gruplar takip edecekti. İtfa ödemeleri senede iki defa yapılacak ve Meclis'in arzusuna göre ya iştira veya kur'a çekilmek suretiyle belirlenecekti. Faiz oranı % 1 olduğu zaman itfa oranı sermayenin % 66'sını, % 1-3 arasında olduğu zaman % 75'ini, % 3'den daha yüksek olduğu zaman ise % 100'ünü oluşturacaktı.

İkramiyeli Rumeli Demiryolu Tahvilleri'ne ne şekilde ödeme yapılacağı, sözleşmenin 13. maddesinde kendine yer bulmuş, kur'a işlemi sonucunda kur'ayı kazananlara tahvil bedelinin bir ay içinde ödeneceği ve bu istikraza ait gecikme faiz ödemelerinin durdurulacağı tarif edilmiştir.

Sözleşmenin 14. maddesi Rüsûm-ı Sitte İdaresi'nin kurulduğu 22 Kasım 1879'dan Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin faaliyete geçtiği 1 Ocak 1882 tarihine kadar geçen süre zarfında toplanan paraların nerelere harcanacağını ve hangi ödemeler için kullanılacağını tarif etmiştir.

Muharrem Kararnamesi'nin 15. maddesi İdâre'nin genel merkezini, yönetim kurulunun kaç kişiden ve kimlerden oluşacağını tarif etmekteydi. Tahvil sahiplerini temsil etmek ve bunların haklarını korumak amacıyla oluşturulan Düyûn-ı Umûmiyye İdâre Meclisi İstanbul'da toplanacak ve tahvil sahipleri temsilcilerinden oluşacaktı. İngiliz ve Fclemenk tahvil sahiplerini temsil edecek olan üye "Londra Yabancı Tahvil Sahipleri Meclisi" veya İngiltere Bankası Müdürü veya bu da olmadığı takdirde İngiliz ve Felemenk tahvil sahiplerinin Londra'da düzenleyecekleri toplantıda belirlenecekti. Fransız tahvil sahiplerini Fransız bankaları sendikası tarafından belirlenecek üye temsil edecekti. Alman ve Avusturyalı tahvil sahiplerini temsil edecek üyeler Fransız sendikası gibi hareket eden Alman ve Avusturya Banka Sendikaları tarafından belirlenecekti. İtalyan temsilcisini Roma Ticaret Odası belirlerken, Osmanlı tahvil sahiplerinin temsilcisini ise İstanbul Belediyesi'nin davetiyle toplanacak Tahvil Sahipleri Meclisi

belirleyecekti. Tahvilât-ı Mümtaze'yi temsil edecek üyeyi ise Osmanlı Bankası seçecekti.

Düyûn-ı Umûmiyye Sözleşmesi'nin en önemli maddelerinden biri durumundaki 15. madde anlaşmanın uluslararası siyasi kimlik kazanmaması konusuna dikkat çekiyor, yerli veya yabancı hiçbir meclis üyesinin elçilik mensubu olmamasını, askeri veya siyasi bir kimlik taşımamasını şart koşuyordu. Yönetim kurulu üyeleri beş sene için seçilebilecek, bu kişiler gerektiğinde değişebilecekti. İngiltere ve Fransa'daki tahvil sahiplerinin sayıca büyüklüğü dikkate alınarak ilk beş yıl için Meclis başkanlığının Fransız ve İngiliz delegeler tarafından dönüşümlü olarak yürütülmesi kararlaştırılmıştı. Meclis, kendi başkanını kendisi seçecekti. Her üyenin bir oy hakkı bulunacak, kararlar oy çokluğu esasına göre alınacak, kararlarda eşit oy çıkması durumunda Meclis başkanının tercihine göre karar verilecekti. Meclis, Muharrem Kararnamesi kapsamında yer alan bütün borçlar ödendiği takdirde tasfiye edilecek ve görevine son verecekti. Bu madde içeriğinde ayrıca İdâre Meclisi'nde görev yapacak kişilere verilecek maaş miktarları da belirlenmiş, yabancı üyelere 2.000, yerli üyelere 1.200, devlet komiserine 1.200 İngiliz Lirası yıllık maaş ödenmesi kararlaştırılmıştı.

Sözleşmenin 16. maddesi Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'ne tahsis edilen gelirlerin ne şekilde tahsil ve ihale edileceğini, ne şekilde kiraya verileceğini tarif etmektedir. Tahsis edilen gelirleri, alacaklılar adına ve kendi görevlileri kanalıyla idâre etmek, tahsil etmek ve nakite dönüştürmek Meclis'in yetkisi kapsamındaydı. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin masrafları düşüldükten sonra kalan net hasılat, Meclis'in sorumluluğunda olan borçların faiz ve itfa ödemelerine tahsis edilecekti. Meclis, kendisine tahsis edilen gelirlerden herhangi birisini başkalarına iltizam suretiyle ihale etmeye yetkiliydi. memurlarını atama ve azletme yetkisi Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'ne aitti. Düyûn-ı Umûmiyye memurları görevleri esnasında Devlet memurlarının tüm hak ve yetkilerine aynı şekilde sahip olacaktı. İdâre Meclisi, bir Gelirler Genel Müdürü (Vâridât Müdir-i Umûmisi) atayacak ve bu müdür, Meclis'in gözetimi altında işlere bakacaktı. Hükümet, Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin görevlerini yerine getirebilmesi için yönetim

kuruluna her konuda yardımcı olacak, kaçakçılığın önlenmesi için gerekli kanuni düzenlemeleri ve önlemleri de alacaktı.

Sözleşmenin 17. maddesi İdâre Meclisi tarafından her sene bir bütçe hazırlanmasını, İdâre bütçesinin Devlet bütçesi ile birleştirilmesini, İdare tarafından toplanıp Avrupa'ya gönderilen paralar hakkında düzenli olarak Hükümet'e rapor ve bilgi verilmesini, vergi hasılatlarıyla ilgili olarak aylık rapor hazırlanmasını tarif etmekteydi.

Muharrem Kararnamesi'nin 18. maddesi Hükümet'in kontrol ve denetim yetkisiyle ilgilidir. "*Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne bırakılan gelirlerin idâresi, Hükümet'in kontrolüne tâbidir*" şeklindeki yetki büyük bir yetki gibi görülse de, kararnamenin ilerleyen maddelerinde "*bu denetim işleminin Hükümet tarafından atanacak bir komiser ve birkaç denetçi tarafından yapılacağı*" belirtilmektedir. Bu memurlar, Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi bünyesinde bulunacaklardı. Komiser, Meclis'in her toplantısına davet edilecek ve sadece toplantılarda tartışmalara katılma hakkına sahip olacaktı. Komiser ve denetçilerin, "*hiçbir şekilde İdâre'ye müdahale etmemek kaydıyla*" Meclis kararları hakkında bilgi edinme, bunlara ilişkin defter ve evraklarla Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin iş ve işlemlerini inceleme yetkileri bulunmaktaydı.

19. madde anlaşmazlıkların çözümü durumunda oluşturulacak hakem müessesesini tarif etmektedir. Meclis ile Hükümet arasında Muharrem Kararnamesi'nin yorum ve uygulanmasından kaynaklanan bir anlaşmazlık çıkması durumunda sorunun dört hakem tarafından çözümlenmesi, hakemlerden ikisinin Hükümet, ikisinin de Meclis tarafından seçilmesi ve gerektiğinde bu hakemlerce beşinci bir hakem daha belirlenebileceği karara bağlanmıştı. Aynı madde hakemler tarafından verilecek kararların temyiz usûlünü de belirlemişti. Buna göre hakemler tarafından herhangi bir konuda verilen karar kesin karar hükümünde olup, herhangi bir temyiz mercii bulunmuyordu. Bu madde, anlaşmazlıkların çözümünde tahkim müessesesi olarak hakemleri kabul ediyordu.

Muharrem Kararnamesi'nin 20. maddesi işbu sözleşmenin Osmanlı Devleti'nce tek taraflı olarak fesh edilmesi durumunda ne şekilde hareket edileceğini, böyle bir durumda tahvil sahiplerinin eski ve asıl sözleşmelerde sahip oldukları haklara yeniden sahip olacaklarını,

anlaşmayla kazanılan indirim ve iskontoların kaybedileceğini açıklamaktaydı. Bu durum aslında her iki taraf içinde bağlayıcı bir durum yaratıyordu. Devlet, anlaşmayı bozduğu takdirde indirim avantajlarını kaybedeceğini biliyor, alacaklılar ise yapılan yüksek oranlı indirime rağmen Düyûn-ı Umûmiye anlaşmasının hiçbir şekilde bir daha bozulmamasını arzu ediyorlardı.

Sözleşmenin 21. ve son maddesinde ise bu uzlaşı belgesinin Osmanlı Hükümeti tarafından derhal ilgili devletlere duyurulması karara bağlanmıştı. Bu durum bazı yazarlarca Muharrem Kararnamesi'nin uluslararası niteliği olarak gösterilirken, gerçekte Muharrem Kararnamesi sonrasında bu amaca yönelik tek bir yabancı müdahalesi yaşanmamıştır.

Düyûn-ı Umûmiyye Faaliyete Geçiyor...

1882 yılı başından itibaren organizasyon çalışmalarına başlayan Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi, Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin deneyim ve becerilerinden faydalandığı gibi Osmanlı Bankası aracılığı ile Galata Bankerleri ile de sıkı bir işbirliği yapma yoluna gitti. Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin Celal Bey Hanı'ndaki büroları personeliyle birlikte olduğu gibi Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne devredildi. Gerçekte Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ni kuran Galata Bankerleri, kendilerine 1879'da tahsis edilmiş olan altı gelir kaynağını çok önceden beri mültezim sıfatıyla zaten Devlet'ten ihale yoluyla alıp topladıkları için, mükelleflerin durumunu yakından takip edecek çok etkin bir yönetim mekanizması kurmuşlardı. Bu İdare'nin başındaki M. Lang işin teknik açıdan uzmanı konumundaydı. Galata Bankerleri, bu altı rüsûmun senelerce mültezimliğini yaptıkları için vergilerin kimlerden, ne şekilde ve nasıl toplanacağı hususunda müthiş bir bilgi birikimine sahiptiler. Rüsûm-ı Sitte'nin Düyûn-ı Umûmiyye çatısı altında faaliyet göstermesi Galata Bankerleri açısından olumsuz bir durum yaratmıyordu. Hatta Galata Bankerleri aslında bu yapı değişikliğinden memnuniyet duyuyordu. Nedenine gelince, Rüsûm-ı Sitte'nin tarafı olan Galata Bankerleri netice de Osmanlı vatandaşı idi. Devletin herhangi bir nedenle Rüsûm-ı Sitte anlaşmasını feshetmesi veya bu vergi kaynaklarını İdâre'nin elinden alıp tekrardan kendisine bağlaması durumunda

Galata Bankerlerinin çok da itiraz edecek bir durumları yoktu. Padişahın, sadrazamın veya maliye nazırının iki dudağı arasından çıkacak tek bir cümle bir anda her şeyi değiştirebilirdi. Rüsûm-ı Sitte yerine Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi gibi daha resmi ve daha ciddi bir kurumun varlığı onların alacaklarını da güvence altına sokacaktı. Yabancı ülkelerin müdahalesinden oldukça çekinen II. Abdülhamid'in, Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne karşı herhangi bir olumsuzluğa müsaade etmeyeceğini de çok iyi biliyorlardı.

Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi, Galata Bankerlerinin resmi ve gayri resmi teşkilatını devir alarak hemen işe başladı. Ancak Düyûn-ı Umûmiyye'ye devredilen gelirler daha kapsamlıydı. Bu sebeple Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin üst kadrolarını hep dış ülkelerden getirilen uzman kişiler oluşturmuş, Rüsûm-ı Sitte İdaresi'nin üst kadroları ise birkaç derece aşağıya inmişti.[69]

Bu yapı ile Osmanlı Devleti'nde o güne kadar Batı'da örneği olmayan yeni bir uygulamaya geçiliyordu. Devlet gelirlerinden bir kısmının dış borçlara tahsis edildiği kabul ediliyor ve kurulacak alacaklılar örgütüne bu gelirleri toplayıp borçların tasfiye edilmesi hususunda ödeme yetkisi veriliyordu.

Muharrem Kararnamesi diye bilinen ve 20 Aralık 1881'de imzalanan anlaşma ile borçlar konsolide edilmiş ve borç koşulları değişikliğe uğramıştı. Bu sözleşme ile ana borçlar ve faizler düşürülüp birleştirilmiş, 190 milyon sterlin tutarındaki anapara borç toplamından 94 milyon sterlin, 62 milyon sterlin tutarındaki faiz toplamından ise 52 milyon sterlin indirim yapılarak neticede 252 milyon sterlin tutarındaki genel borç toplamı 106 milyon sterline düşürülmüştü. Ancak, konsolidasyon karşılığı yabancı alacaklılar Osmanlı malî yönetimi üzerinde sıkı bir denetim kurmuştu. Bu sözleşme ile Birleştirilmiş Osmanlı borçları yukarıda da anlatıldığı gibi A, B, C, D tertibi olarak dört gruba ayrıldı. Aslında Düyûn-ı Umûmiyye, Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin çok daha kurumsallaşmış bir şekliydi. Doğal olarak bu tür bir yönetimin varlığı Osmanlı

[69] Haydar Kazgan, **"Galata Bankerleri"**, Cilt 1, 2. Baskı, Orion Yayınevi, Ankara, 2005, s. 158.

Devleti'nin egemenlik hakkıyla bağdaşmıyordu. Düyûn-ı Umûmiyye ile yabancılar Osmanlı malî örgütünün yanısıra ayrı bir örgüt kurarak vergilerin doğrudan doğruya kendi elemanlarınca toplanması yetkisini elde ediyorlardı. 1909-1910 yıllarında Düyûn-ı Umûmiyye'nin İstanbul ve vilâyetlerde bulunan memur sayısı beş bini buluyordu. Bunların yalnız 50 kadarı yabancıydı. Geriye kalanlar Osmanlı uyruğundan olup % 8'i gayrimüslim idi. Beş bin memurun 3.927'si vilâyetlerde görevli olup, bunların 1.491'ini piyade ve atlı kolcular oluşturuyordu. 1912 yılına gelindiğinde Düyün-ı Umûmiyye'nin çalıştırdığı memur sayısı 8.931'e yükseldi. Aynı yıl Osmanlı Maliyesi'nde çalışan memur sayısı ise 5.472 idi. Yine aynı tarihlerde Düyûn-ı Umûmiyye'nin topladığı vergi gelirleri, o günkü devlet gelirlerinin üçte birine tekabül ediyordu.[70]

Kısaca, Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyye Varidat-ı Muhassasa İdâresi daha önceki denetim aygıtlarından oldukça farklıydı. Düyûn-ı Umûmiyye rehinli gelir kaynaklarının salt denetimiyle değil, bilfiil yönetimiyle de ilgileniyordu. Söz konusu altı gelir kaynağından elde edilecek vâridâtın tahakkuku ve aynı zamanda tahsili bu yönetimce yürütülecekti. Düyûn-ı Umûmiyye'nin İdâre Meclisi, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya-Macaristan gibi alacaklı ülkelerin beş temsilcisi ve Osmanlı Bankası ile Galata Bankerleri'nin iki temsilcisi olmak üzere toplam yedi kişiden oluşuyordu. Babıâli, Meclis'in her yıl hazırlayacağı bütçeyi tasdîk edecek, her yıl sonunda bir bilanço hazırlanacaktı. Osmanlı üst yönetimiyle bağlantıyı sağlamak üzere İdare bünyesinde bir Düyûn-ı Umûmiyye komiseri görev yapıyordu. Kabaca sekiz gelir kaleminin yönetimi ve tahsili Düyûn-ı Umûmiyye'ye bırakılmıştı. Bunlar; tuz, tütün, ispirtolu içkiler gibi tekel maddeleri hasılatı ile balık avı ve damga vergileri; gümrük resimleri fazlası; temettü (kazanç) vergisi artışları; Bulgaristan vergisi; Kıbrıs vergisi; Şarkî Rumeli vergisi; tömbeki hasılatının bir kısmı; Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan'a ait Düyûn-ı Umûmiyye hisseleri idi.

---

[70] Mehmet Hakan Sağlam. **"Osmanlı Borçlar İdâresi - Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891"**, "Prof. Dr. Zafer Toprak sunuşundan", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 2007, sh. XVI-XVIII.

Düyûn-ı Umûmiyye'nin iç teşkilatı İdâre Meclisi'nin yanısıra, genel müdürlük, meclis kalemleri müdürlüğü ve buna bağlı çeşitli kalem ya da şube müdürlüklerinden oluşuyordu. Daha ayrıntılı belirtmek gerekirse bünyesinde; Meclis Tahriratı, Defter-i Kebir, Nakdî Muamelât, İhtiyat Müessesâtı, Hükümet Komiserliği, İstatistik, Yazı İşleri, Muhasebe, Hukuk İşleri, Tuz, Müskirat, Sayd ve Şikâr, Harir, Pul, Aşar, Gümrük, Fen, Vezne, Levazım, Neşriyat şubeleri müdürlükleri yer alıyordu. Ayrıca Teftiş Heyeti Memurlar Komisyonu vardı. Teftiş Heyeti gerektiğinde genel müdürü bile murakabesi altında bulundurabiliyordu. Vilâyetlerdeki müdürlüklerin denetimi ise genel müdürlük müfettişlerince yapılıyordu. Düyûn-ı Umûmiyye ilk evrede çalışmalarını İstanbul Bahçekapı'da bulunan Köprülü Han'ın üst katındaki kiralık dairelerde sürdürdü. Ancak, kısa sürede bu yer Düyûn-ı Umûmiyye'ye dar geldi. Osmanlı Bankası'nın mimarı Valauri'ye Çiftesaraylar mahallesinde görkemli bir bina yaptırıldı. 1890 yılında Düyûn-ı Umûmiyye yeni binasına taşındı. Bina halen İstanbul Lisesi olarak kullanılmaktadır.

Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi ilk günden itibaren misli görülmemiş bir organizasyon ve yönetim biçimi ile çalışmaya başladı. Kurulan İdâre sadece Osmanlı İmparatorluğu için değil bütün Avrupa devletleri için de bir model haline geldi ve bu sayede eskiden piyasalardaki büyük iniş çıkışlarda spekülatörlere yem olan Osmanlı tahvîlâtı tam anlamıyla bir tasarruf aracı haline dönüştü.

Aslında Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin işi ilk bakışta çok zor görünmekteydi. Geniş İmparatorluk topraklarında varolan ulaşım güçlükleri İdâre'nin başarıya ulaşmasının önünde ciddi bir engeldi. Fakat idâre, sadece kendisine devredilen vergi ve rüsumların tahsiliyle ilgilenmemiş, ülke ekonomisinin kalkınmasına yönelik daha birçok konuya da el atmıştı. Balıkçılık ve ipekböcekçiliğinin geliştirilmesi, tuz üretiminin arttırılması amacıyla Hindistan'a kadar uzanan ihracat çabaları bunlardan sadece bir kaçıydı.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin Adana, Halep, Edirne, Ankara, Bağdat, Beyrut, Bursa, İstanbul, Girit, Dıraç, Erzurum, Konya, Midilli, Manastır, Musul, Foça, Selânik,

Samos, Siirt, Sivas, İzmir, Trabzon ve Yemen'de müdürlükleri bulunuyordu.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında personel sayısı 5.537 olan Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nde 5.355'i Osmanlı tebaası olmak üzere 182 yabancı görev yapıyordu. İstanbul'da ki genel müdürlükte 508, taşra idârelerinde 3.875 kişi çalışmakta, müdüriyetlerde ise 1112 kolcu ve 42 müfettiş görev yapmaktaydı. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi vergi ve rüsûmlarla ilgili işlemlerin özelliği dolasıyla mevsimlik işçi, stajer eleman ve yevmiyeli personel de çalıştırmaktaydı.

Düyûn-ı Umûmiye personelinin sadece %3,2'lik kısmı yabancı olmasına rağmen, İdâre'nin vergi toplama konusunda oldukça başarılı olması bazı yanlış yanılgıların ortadan kalkmasına da yol açmıştı. O güne kadar hiçbir şey yapamayacağına inanılan Türk insanının terfi ve atamalarda herhangi bir kayırma olmaması durumunda başarılı olacağı ortaya çıkmıştı. Oysa aynı günlerde Osmanlı devlet yönetiminde eski alışkanlıklar devam ettiriliyor, hiç uygun olmadığı halde önemli mevkilere bilgisiz ve yeteneksiz kişiler atanıyor, maaşlar keyfi olarak saptandığı gibi hiçbir zaman vaktinde ödenmiyordu. Düzensiz ve geriden ödenen maaşlardan dolayı memurların çoğunluğu maaşlarını sarraflara kırdırmak zorunda kalıyor ve bu nedenle ücretlerinin yarısına çalışmış oluyorlardı.

Bu esaslar dahilinde Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi 1903 yılına kadar herhangi bir sorun olmadan faaliyetini sürdürdü. İdâre'ye ait sözleşmede bu yıla kadar en ufak bir değişiklik yapılmadı. idârenin çalışma prensipleri tüm detayları ile anlatan "Osmanlı Borç Yönetimi [Düyûn-ı Umûmiyye] (1879-1891)" isimli 4 ciltlik eserde vergi kaçağına yol açabilecek en ufak detayın dahi atlanmadığı, İdâre'ye tahsis edilen vergi kalemleriyle ilgili olarak çok kapsamlı ve işlevsel kararlar alındığı görülmektedir.

Büyük bir coğrafyada dönemin iletişim çaresizlikleri içinde tek bir kuruşu kaybetmek istemeyen Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi, bir şehirden başka bir şehire seyahat eden kişilerin pulsuz mektup taşıyıp taşımadığını dahi kolcular marifetiyle kontrol etmesini bilmiştir. İdare faaliyetlerinin detaylı olarak anlatıldığı "Osmanlı Borç Yönetimi [Düyûn-ı Umûmiyye] (1879-1891)" isimli kitabın 1. cildinde yer alan

düzenlemelerden bazıları aşağıya aktarılmıştır. Bu kararlara dikkat edildiğinde Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin neden başarılı olduğu daha iyi anlaşılacaktır.[71]

Tahsisli vergi gelirleriyle ilgili olarak Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nce yapılan düzenlemelerden bazıları;

Ocaklardan çıkartılan ve ambarlara gönderilecek olan tuz miktarının ihracat mevsiminden iki ay önce genel merkeze bildirilmesi, yeni tuzların eski tuzlara karıştırılmaması, ocak ve ambarlarda tuz yığınlarına birer numara verilmesi.

Ocaklarda tuz ihracına başlanıldığı günden itibaren defter tutulması, her türlü işlemin bu deftere düzenli olarak kaydedilmesi, defterlerin korunması, mühürlenmesi, defterlerde silinti ve kazıntı yapılmaması, ambarlarda gerekli tamiratın yapılması.

Tuz üretim ve nakliye işlemleri sırasında her türlü hesaplamanın yeni kıyye üzerinden yapılması, eski kıyyenin kullanılmaması.

Ocaklarda üretilen kumlu, çamurlu ve yaş durumdaki tuzların teslim alınmaması, aksi davrananların sorumlu tutulacağı.

Ocaklarla tuz ambarlarında perakende olarak satılacak tuzlar için %1 ile %5 arasında fire kabûl edilirken, toptan olarak satılacak tuzlarda %1 ile %2,5 arasında fire kabûl edilebileceği, bu miktarların üzerinde gerçekleşen firelerin sorumlularına tazmin ettirileceği.

Dersaâdet tuzcu esnafı tarafından imal edilecek tuzların, askeri seferberlik durumunda kaç paradan satılacağı.

Osmanlı Devleti'nin bazı sahillerinde deniz dalgalarının biriktirmesi neticesinde taşlar ve kayalar arasında biriken tuzların hükümet tarafından belirlenecek keşif miktarı esas alınarak ve bedeli peşin ödenip kendilerince ihraç edilmek kaydıyla o civarlarda bulunan köy halkına ihale edilmesi.

Bedeli peşin olarak ödenmediği takdirde askeriyyeye ocak ve ambarlardan tuz verilmemesi.

---

[71] Mehmet Hakan Sağlam. "**Osmanlı Borçlar İdâresi - Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891**", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 2007.

Devlete ait arazilerden veya vakıf arazilerinden çıkartılan tuzlara el konulması.

Karadeniz'e gitmek ve Osmanlı limanlarına uğramak isteyen yabancı menşeli tuz yüklü gemilerin nerelerde demir atabileceklerini gösteren nizâmnâmenin gönderildiği.

Osmanlı limanlarına izinsiz olarak giren yabancı menşeli tuz yüklü gemi kaptanlarının ödemeleri gereken nakit para cezasını ödememeleri durumunda gemilerinin bağlanması, bundan dolayı Karantina memurlarına senet verilmesi.

Ocaklardan gemilere tuz yüklenirken içinde yabancı menşeli tuz bulunan gemilere tuz verilmemesi, bu bahane ile gemilerde bulunan yabancı menşeli tuzların karaya boşaltılmasına veya ufak kayık ve sandallara aktarılmasına müsaade edilmemesi.

Tezkereli olarak sahil idârelerine yanaşan tuz yüklü gemilerin ambar kapaklarının tuzun boşaltılması tamamlanıncaya kadar her akşam Düyûn-ı Umûmiyye memurlarınca mühürlenmesi, aksine davranan İdâre memurlarının sorumlu tutulacağı.

Tezkeresiz olduğu için yakalanan yerli tuzlara el konulup ihbarcılara verilmesi ve ayrıca tuz bedelinin iki katı kadar para cezası kesilmesi, varış yerlerinde tezkere fazlası olduğu tespit edilen tuzlara el konularak para cezası yazılması, bu paradan belirlenen oranlar dahilinde ihbarcılara ödeme yapılması.

Osmanlı vatandaşları ve yabancı ülke vatandaşlarınca Osmanlı topraklarına kaçak olarak ithal edilen tuzlara el konulması, yerli resmi tuz fiyatının iki katı kadar para cezası kesilmesi, yakalanan tuzların yakalandığı mahallerde sarf olunmak üzere ihbarcılara verilmesi, para cezasını ödemeyen Osmanlı ve Yunan Devleti vatandaşlarının kendi devletleri tarafından, diğer ülke vatandaşlarının ise bizzat kendi konsoloslukları tarafından üç ay hapis edilmeleri.

Yunan vatandaşlarınca kayık ve sandallara aktarılan yabancı menşeli tuzlara el konulması, tuz bedelinin iki katı para cezası kesilmesi, kayık ve sandallara tuz aktaran gemilerin ambarlarındaki tuzlara el konulup ayrıca para cezası kesilmemesi.

Sisam adası halkından olup kaptan ve tayfalık yapan kişilerin gemilerinde adam başı yarımşar kıyyeden fazla Sisam tuzu bulundurmaması, aksi durumda tuzlarına el konulup para cezası kesileceği.

Şişeler içinde kaçak olarak taşınan yabancı menşeli tuzlara el konulacağı ve para cezası kesileceği.

Kaçak tuzlarla beraber el konulan çuvalların satılması ve bedelinin idâreye gelir kaydedilmesi.

Müskirât Resm-i Mîrî Nizâmnâmesi'nin idârelere gönderildiği, rakı imal eden kişilerden alınacak vergi miktarının üzümün içerdiği şeker oranına göre değişeceği, yabancı menşeli ispirtodan alınan vergi miktarının yükseltildiği.

Rakı üretiminde verimlilik artışından kaynaklanan farkların üreticilere zimmet kaydedilmesi ve bu rakam üzerinden vergi alınması.

Kağıt paranın tedâvülden kaldırılması nedeniyle alkollü içkiler vergisinin %5 oranında arttırıldığı.

Alkollü içki üretim tezkereleri ile üretilen içki miktarlarının karşılaştırılması amacıyla sürekli olarak denetim yapılması, mahalle ve köylerde ne kadar içki üretildiğinin defterlere düzenli olarak kaydedilmesi.

Mısır, Bulgaristan ve Rumeli-i Şarkî ile diğer yabancı ülkelere ihraç edilen yerli malı şaraplardan gümrük vergisi alınmaması, bir şehadetname ile bu durumu belgeleyenlere daha önceden ödemiş oldukları içki vergisinin yarısının iade edilmesi.

Yabancı ülkelere yerli malı şarap ihraç ettiğini bir şehadetname ile belgeleyen ve vergi iadesi talebinde bulunan kişilere olabildiğince kolaylık sağlanması, bu konudaki resmi yazışmaların hemen yapılıp geciktirilmemesi.

Şarap üretimini arttırmak amacıyla ürettikleri şarapların içine bir takım mayalar katan üreticilerin uyarılması, şarap üretiminde maya kullanılmaması.

Osmanlı mahsûlü şarapların içine kimyevi madde, eski şarap köpüğü ve tortu konulmaması, içki yapımında kullanılacak üzümlerin bağ bozumu mevsiminden önce toplattırılması.

Gayrimüslim kişilerce imal edilen şarap miktarından kişilerin kendi şahsi tüketimleri için hane başına 200 kıyye indirim yapılması, indirime konu içkiden herhangi bir vergi alınmaması.

Kendi şahsi tüketimleri için hane başına 200 kıyye içki bırakılan gayrimüslim üreticilerin, vergi dışı bırakılan bu şarapları rakıya dönüştürmeleri durumunda vergi ödeyecekleri.

Şarap yapımına uygun olmayan üzümlerin rakı imalinde kullanılması durumunda 100 kıyye üzümden ne kadar rakı üretileceğinin örnek alınarak tespit edilmesi ve çıkan sonuca göre işlem yapılması.

Rakı yapımına uygun olmadığı tespit edilen şarap posalarının Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin gözetiminde sahil olan yerlerde denize, deniz olmayan yerlerden derelere dökülmesi veya gömülmek veya yakılmak sûretiyle imha edilmesi ve idârelerce kaydının tutulması.

Pekmez, sucuk veya pestil yapılmak üzere içine pekmez toprağı veya hardal katılarak kaynatılan üzüm şıralarının ölçümlemeye tabi tutulmayacağı ve vergi defterlerine kaydedilmeyeceği.

Sisam adası dışındaki yerlerden Osmanlı topraklarına getirilecek somalardan vergi alınmaması, ancak bu somaların kaynatılarak rakı yapılması durumunda vergiye tabi tutulacağı.

Vergisi Mısır'da ödenen ve tezkereli olarak Osmanlı topraklarına getirilecek alkollü içeceklerden vergi alınmayacağı.

Alkollü içki imalatçılarınca ödenmesi gereken vergilerin her yılın Şubat ayı sonuna kadar taksitler halinde yatırılması, yatırmayanlar hakkında kamu alacaklarının tahsili hakkındaki kanun hükmü uyarınca işlem yapılacağı.

Alkollü içki vergisinden dolayı idâreye borcu olan kişilere ait menkul ve gayrimenkul malların diğer vergi borçlularına yapıldığı gibi satışa sunulması.

Katolik rahip ve öğretmenler ile diğer milletlere mensûb rahiplerin kendi şahsi tüketimleri için manastırlarda üretecekleri şaraplardan vergi alınmayacağı, ancak manatırlarda üretilen şarapların dışarıya satılması durumunda vergiye tabi tutulacağı.

Osmanlı ülkesinde üretilen ispirtoların yabancı ülke ispirtoları gibi vergiye tabi olduğu, vergisi ödenen ispirtonun rakı yapımında kullanılması durumunda bir daha vergi alınmayacağı.

24 gradoya kadar olan yabancı menşeli romlardan rakıya dönüştürülmedikçe vergi alınmaması, 24 gradodan yukarı olan romlardan ise vergi alınması.

Rakı yapılmak üzere fabrikalar ve meyhaneciler tarafından satın alınan kuru üzüm ve incir gibi meyveler ile romların bu kişilere zimmetlenmesi, rakı üretimini takiben vergisinin alınıp zimmet miktarının düşürülmesi.

Gümrük idârelerine getirilen ispirtoların stoklanmasının mümkün olmadığı, bu mallar gümrük idârelerine geldiği anda Düyûn-ı Umûmiyye idârelerindeki işlemlerinin derhal yerine getirilmesi.

Ölçümleme memurlarından gizlenen ve resmi kayıtlara girmeyen üzüm tortuları ile İdarelere haber verilmeksizin bir yerden başka bir yere sevk edilirken yakalanan rakılardan iki kat vergi alınması.

Kahve, lokum ve çay satılan dükkanlarda kayye veya kadehle alkollü içki satılması durumunda bey'iyye vergisinin 3. sınıf işyeri dilimine göre alınması, daha düşük vergi ödemesi talep eden işyerleri için bir komisyon oluşturulması, alkollü içkinin yanısıra erzak satan veya tezkeresiz alkollü içki satan dükkanlara ne şekilde işlem yapılacağı.

Damga vergisi işlemlerinin Rüsûmat memurları tarafından yürütülmesi, damga pullarının yetkili memurlar veya bayiler kanalıyla satılması, vilâyet merkezleri ile vilâyet harici alanlarda pul satanlara memur ve bayilere verilecek komisyon miktarları.

Pul bayiliğini bırakan veya dükkanını başka birisine devreden kişilerin Rüsûmat idârelerine müracaat ederek ellerindeki tezkereleri teslim etmeleri, yeni dükkan sahiplerinin kendi adlarına yeni tezkere çıkartması, bayilerin dükkanlarında adam çalıştırmak istemesi durumunda çalıştırdıkları kişilerin isimlerini Rüsûmat idârelerine başvurarak kendi tezkerelerine yazdırmaları.

Taşralara gönderilen pulların sayım ve teslimi sırasında yırtık pulların geciktirilmeksizin hemen iade edilmesi, sonradan yapılan başvuruların dikkate alınmayıp yırtık pul bedellerinin sorumlularından talep ve tahsil edileceği.

Damga pullarının sağlam sandık ve dolaplar içerisinde saklanması, bu yerlerin sık sık kontrol edilerek fare girebilecek deliklerinin kapatılması, bu konuya dikkat edilmemesinden dolayı oluşabilecek zarar ve ziyanın sorumlularından talep ve tahsil edileceği.

Pul satılan yerlerde bir aylık ihtiyaç miktarından fazla pul bulundurulmaması, pulların korunduğu yerlerin kapılarının nazır veya merkez müdürü ile muhasebe başkatipleri tarafından müştereken mühürlenmesi, Mülhakat idârelerinde bu yerlerin müdür veya memurlar ile başkatip ve sandık eminleri tarafından mühürlenmesi.

Rüsûmat idârelerinin altı aylık ihtiyaçlarını dikkate alarak pul talebinde bulunması, Genel Merkezden geliş süresi gözönünde bulundurularak pulların tamamı bitmeden bir sonraki altı aylık ihtiyacın planlanması.

İdarelerde bulunan pul stoklarının sürekli olarak kontrol edilmesi, stokların altı aylık pul ihtiyacından ne kadar eksik olduğunun belirlenmesi ve eksik kalan kısmın talep edilmesi, zamanında pul talep edilmemesinden dolayı yaşanabilecek bir sıkışıklık durumunda Genel Merkez ile yapılan haberleşme giderlerinin sorumlularından talep ve tahsil edileceği.

Sahte damga ve sahte pul yaparak piyasaya sürenlerin en az 10 yıl, kullanılmış pulları bilerek yeniden kullananların ise üç yıl hapis cezasına çarptırılacağına ilişkin Damga Vergisi Kanûnu'nun İdârelere gönderildiği.

Ruhsatsız olarak damga pulu satanlarla ruhsatlı olmasına rağmen bu pulları üzerinde yazılı değerden daha yüksek fiyata satanlardan üç Osmanlı altını, tekrarı halinde ise altı Osmanlı altını para cezası alınması, bu tür usûlsüz işlere yeltenen kişiler hakkında cezai işlem yapılmasına özen gösterilmesi.

Gereğinden az pul yapıştırılmış evrâkları kabûl ederek bir yerden başka bir yere havâle eden veya işleme koyan memurlardan eksik pul bedellerinin alınacağı, pulların eksiklik derecesine göre memurlardan ne kadar para cezası talep edileceği.

Kara avcılığı yapanlara verilecek tezkerelere üçer kuruşluk pul yapıştırılmasına dikkat edilmesi, aksine hareket eden sorumlular hakkında yasal işlem yapılacağı.

Vapur acentelerince düzenlenen taşıma belgelerine onar paralık pul yapıştırılacağı.

Mahkeme ve meclislerce talep edilen ve belediyelerce verilecek bina haritalarının sûretlerine üçer kuruşluk, Liman idârelerince gemi kaptanlarına verilecek fırtına evrâklarına onar kuruşluk pul yapıştırılacağı.

Gayrimüslimlerin nikah işlemlerinde kendi cemâat liderleri tarafından verilecek izin belgelerine onar kuruşluk pul yapıştırılması, bu durumun Adliye Nezaretince Patrikhanelere, Hahambaşıya ve Protestan Ruhani liderlerine yazı ile bildirildiği.

Bulgar cemâatinin nikah işlemlerinde verilecek ilmühaberlere onar kuruşluk pul yapıştırılması gerektiği, bu durumun Adliye Nezaretince Bulgar azınlık halkına yazı ile bildirildiği, nikah ilmühaberlerine pul yapıştırılıp yapıştırılmadığının Düyûn-ı Umûmiyye memurlarınca özenle kontrol edilmesi gerektiği.

Hayvan hırsızlığının önlenmesi amacıyla muhtarlarca verilecek tezkerelere 10 paralık pul yapıştırılması.

Öğrenci, derviş, fukarâ' ve muhtaçlara verilen geçiş tezkerelerine pul yapıştırılmaması, gemilere verilen geçiş tezkerelerine 10 ve 20 paralık pul yapıştırılması, tapu devir ve intikal işlemleri hangi evrâka yazılırsa yazılsın % yarım hesâbıyla damga vergisi alınması.

Osmanlı vatandaşı olan tüccarlar tarafından damgalanan ancak pulsuz durumdaki poliçe, havâle senedi ve diğer evrâkların kabûl edilmeyeceği husûsunun Dersaâdet Bank-ı Osmani Yönetimi tarafından tüm şubelere yazıyla bildirildiği.

Kullanıma elverişli olmadığı için ziraatçılar tarafından Reji İdâresi'ne terk edilen veya kaçak olarak yakalanıp el konulan işe yaramayan tütünlerin ne şekilde yakılacağı.

İpek böceklerinin beslenmesi ve hastalıklarının tedavisine yönelik olarak hazırlanan kitapçığın gönderildiği.

Osmanlı ürünü ipek kozalarının ülke içinde alım satımı sırasında gümrük vergisi alınmaması.

Dersaâdet balıkçı esnafı tarafından kullanılacak ağ gözlerinin Zabıta-yı Saydiye Nizâmnâmesi'ne göre yapılacağı, hamsi balığının mevsimi dışında

avlanmaması, aksine davranan kişilerce toplanan balıkların denize dökületeceği ve bir ile beş Osmanlı altını arasında para cezasına mahkum edileceği.

Deniz ve göllerde ördek ve diğer kanatlı deniz kuşlarını avlayanlardan ilgili kanûn gereğince %20 vergi alınıp İdâreye gelir kaydedilmesi.

Yanıcı kimyasal maddeler ve kimyasal bileşikler kullanarak vapur ve yelkenli sandallarla sürütme yoluyla balık avcılığının yasaklandığı, konu hakkında Maliye Nezaretince Cezair-i Bahr-i Sefid ve sahillerde bulunan vilâyetlere resmi yazı gönderildiği.

Düyûn-ı Umûmiyye idârelerine getirilen hayvan postlarından gereken verginin alınması, bu postların her birine ayrı ayrı damga vurularak tezkere verilmesi, tezkeresiz ve damgasız olan postların yakalanması durumunda bunlara el konularak iki kat fazla vergi alınması, alınan para cezasının İhbariye Talimatı doğrultusunca ilgililerine dağıtılması.

Tezkeresi olmaksızın avcılık yapan kişilerin av gereçlerine yerel devlet görevlilerince el konulup satılması, kaçak avcıların Düyûn-ı Umûmiyye idârelerine teslim edilmesi, ele geçen aletler içerisinde savaş tüfekleri çıkması durumunda bunların satılmayıp Tophane-i Amire'ye gönderilmesi, el konulan alet edevâtın satışından elde edilen gelirin İhbariye Talimatı doğrultusunca ilgililerine dağıtılması.

Seyyar tömbeki satıcılarından şehir ve belde farkı olmaksızın 1,5 Osmanlı altını bey'iyye resmi alınması.

Dükkanlarda tömbeki satan ve bey'iyye tezkeresini kaybedenlere ücretsiz olarak yeni tezkere verilebileceği, gezginci ve sergici tarzında çalışıp tezkeresini kaybedenlere ise ancak yeniden bey'iyye vergisi ödemeleri durumunda tezkere verilebileceği.

İdarelerde bulunan tezkerelerin sürekli olarak kontrol edilmesi, tüketim durumu dikkate alınarak kalan tezkerelerin ne kadar süre yeteceğinin hesaplanması ve buna göre yeni tezkere talep edilmesi, tezkerelerin zamanında talep edilmemesinden dolayı yapılacak posta ve telgraf iletişim masraflarının sorumlularından talep ve tahsil edileceği.

Taşralarda bulunan idârelere gönderilecek tezkere ciltlerinin ne şekilde sayılacağı, evrâkların eksiksiz ulaşması durumunda konunun resmi yazı ile genel merkeze bildirilmesi, eksik çıkması durumunda topluca iade edilmesi.

İdarelerce adi kağıt üzerine yazı yazılarak tezkere düzenlenmemesi, bu şekilde davrananların derhal memuriyetten uzaklaştırılması, diğer idâreler tarafından düzenlenen bu tarz evrâk görüldüğünde sahiplerine geçici olarak matbû' tezkereler verilip adi kağıt üzerine yazılan tezkerelerin teslim alınması ve Genel Merkeze bilgi verilmesi.

İdarelerce düzenlenecek tezkerelere basılacak kişi ve kurum mühürlerinde neft yağından üretilen mürekkeb kullanılması.

Düyûn-ı Umûmiyye idârelerinden verilecek her çeşit tezkere koçanında vergi tutarının yanı sıra ödemenin ne çeşit akçe ile yapıldığının gösterilmesi, varış noktalarına ulaşan tezkerelerde bu bilgilerin yer almaması durumunda tezkere sahipleri hakkında hiçbir işlem yapılmayıp sözkonusu tezkerelerin bir zarfa konularak gönderilmesi ve konu hakkında Genel Merkezin bilgilendirilmesi.

İdarelerce düzenlenecek tezkerelerde eşya miktarı ile vergi tutarının tezkerelerin ilgili bölümlerine yazılması ve bu rakamların sağına ve soluna ikişer çizgi çekilmesi.

Girit, Midilli ve Cezair-i Bahr-i Sefid'de bulunan şehir ve kasabalara gönderilecek eşyalar için düzenlenecek tezkerelerde yalnızca ada isminin değil o adanın hangi iskelesine gidileceği bilgisinin de açıkça yazılması.

Sahte tezkere düzenleyen memurların Ceza Kanûnu'nun 152. maddesi gereğince en az 10 yıl, memur olmayan kişilerin ise 7 seneyi geçmeyecek şekilde kürek ve kalebendlik cezasına çarptırılması.

Sahte veya kalem oynatılarak düzenlenmiş tezkereye konu mallara el konulup taşıyan kişinin güvenlik güçlerine teslim edilmesi, bu çeşit tezkereler hakkında işlem yapmayan ve sahte tezkere ile mal geçişine göz yuman memurların tazminata mahkum edileceği.

Düyûn-ı Umûmiyye idârelerinden verilecek makbûzlarda silinti, yalama, kazıntı ve düzeltme yapılmaması.

Bir köy veya aşiret halkından birkaç kişinin bir ocaktan tuz alırken içlerinden sadece birine toptan tezkere düzenlenmesi, ancak diğer kişilerin isimlerinin o tezkere ve tezkere koçanına kaydedilmesi.

Bir ocaktan tuz alıp götüren tüccarın yolda bir başka tüccardan da tuz almak istemesi durumunda, o kişiye sözkonusu tuzun yolda satın alındığına dair bir tezkere verilmesi.

Tuz tüccarlarının ocaklardan alıp gemilere paylaştıracakları tuzlar için düzenlenecek tezkerelere "pasaportuna müracaatla yazılmıştır" ibâresinin şerh düşülmesi ve varış idârelerinde gemi kaptanlarının tezkereleriyle beraber pasaportlarına da bakılması.

Deniz ve kara yoluyla bir yerden başka bir yere sevk edilecek içki, ipek için düzenlenecek nakliye tezkerelerinde varış noktalarının belirtilmesi, bu tezkerelerin kaybedilmesi durumunda çıkış noktalarındaki idârelerce şehadetname verilmesi.

Bir yerden başka bir yere sevk edilen ipek koza ve tohumları için aşar vergisinin ödendiğine dair ücretsiz nakliye tezkeresi verilmesi, satılamadığı için başka bir yere götürülen mallara ait tezkerelerin o yerlerin Düyûn-ı Umûmiyye idâreleri'nce ücretsiz olarak yenilenmesi, tezkeresiz olarak götürülecek malların yabancı menşeli olması durumunda bunların teminata bağlanması ve Genel Merkez'e bilgi verilmesi.

Hazine adına ihale yoluyla toplanan gelirlerden deniz avcılığı için pembe, sünger avcılığı için gümüş renkli tezkere düzenlenmesi, 1305 yılı Şubat ayı sonuna kadar eski tezkerelerin kullanılabileceği.

Kaçak tuzla yakalanan yabancı ülke vatandaşlarının ifâdesinin alınması, ifâde tutanağının düzenlenmesini takiben en geç 24 saat içinde bağlı bulundukları konsolosluklara haber verilmesi, aksi durumda ortaya çıkabilecek zararın sorumlularına tazmin ettirileceği.

Tuz ve eşya kaçırırken yakalanan Yunan vatandaşlarının ceza yönünden Osmanlı vatandaşlarından hiçbir farklarının olmadığı.

Yabancı ülke vatandaşı olduklarını ileri süren ve belli bir adresleri olmayan şahıslar hakkında Osmanlı vatandaşları gibi işlem yapılacağı.

Yeterli soruşturma yapmaksızın kaçak tuz ve eşya saklanıldığı gerekçesiyle arama yapılan bir mahalde bir şey bulunamadığı takdîrde hükümete senet vermiş olan İdâre memurlarının maâşlarından ceza olarak birer aylık maâş kesintisi yapılacağı.

Kaçak tuz ve eşya saklanan yerlere yapılacak baskınlarda ele geçen eşyalardan dolayı sorumluluğu üstlenerek hükümete teminat senedi veren Düyûn-ı Umûmiyye memurlarına %20 ihbariye (ödül) verilmesi.

İdareye borçlu olarak vefât edenlerin borçlarının doğrudan doğruya varislerinden talep edilmesi.

Kötü davranış sergileyen veya zimmetlerine para geçiren Düyûn-ı Umûmiyye memurlarının derhal işten el çektirilip mahkemelere sevk edilmesi, zimmet hırsızlık ve evrâkta sahtecilikten kaynaklanıyorsa iki kat, adi zimmetten kaynaklanıyorsa bir kat olarak tahsil edilmesi.

Düyûn-ı Umûmiyye memurlarının zimmet suçundan mahkûm olmaları durumunda satılması gereken ancak talep olmadığı için satılamayan taşınmazlarının Hazine adına tescili, ileride bu gayrimenkullere müşteri çıkması durumunda Düyûn-ı Umûmiyye memurlarının bu malları satabileceği konusunda Defter-i Hakani ve emlak memurları tarafından tapu kayıtlarına şerh düşülmesi.

Sandık defterlerine işlenen günlük kayıtların her akşam Düyûn-ı Umûmiyye yöneticilerince kontrol edilerek altlarının sandık eminleri tarafından mühürlenmesi, sandık mevcutları ile kayıtların tutarsız olması durumunda üstdüzey yöneticilerin sorumlu tutulacağı.

İstanbul'da ödenmek üzere poliçe ve çek veren kişilerin isim ve ikametgâh adresleri ile poliçe ve çeklerin vade ve miktarlarının sözkonusu kıymetli evrâkların arkalarına Türkçe olarak yazılması, yabancı dilde düzenlenen ödeme evrâklarına da aynı işlemin yapılması.

Düyûn-ı Umûmiyye genel merkezince telgraf havâlesi ile ödeme yapılmamasının karârlaştırıldığı, İdâre adına telgraf ibrâz edenlere hiçbir şekilde para ödemesi yapılmaması.

Banka şubesi bulunmayan yerlerde biriken vergi hâsılat akçelerinin, bedeli Düyûn-ı Umûmiyye Genel Merkezi'ne önceden teslim edilmek kaydıyla tüccarlara devir edilebileceği.

Düyûn-ı Umûmiyye idâreleri'nce 1 Mart 1296'dan itibaren Osmanlı altının 100 kuruş, yirmilik gümüş mecidiyenin ise 19 kuruştan kabûl edilmesi.

Sırp Krallığı adına basılan altın paraların Fransız altınları gibi kabûl edileceği.

Beş kuruştan işlem gören altılık bozuk paraların kısa sürede tedâvülden kaldırılacağı, 50.000.000 kuruşluk gümüş mecidiye basılacağına ilişkin nizâmnâmenin gönderildiği, altılıkların 31 Ağustos 1304 tarihine kadar Düyûn-ı Umûmiyye idâreleri sandıklarınca beşer kuruşa kabûl olunacağı, toplanan altılıkların ne şekilde genel merkeze gönderileceği.

Parçası düşmeyecek şekilde kırılmış veya tuğra ve yazısı okunabilecek deredece silinmemiş olan altılık bozuk paraların Düyûn-ı Umûmiyye idâreleri'nce kabûl edileceği, parçası kaybolan veya aşırı derecede silik durumda olan paraların ise kabûl edilmeyeceği.

İçindeki gümüşü kezzap veya başka bir yöntemle çalınmamış olan az aşınmış tedâvül yeteneği bulunan mecidilerin Düyûn-ı Umûmiyye idâreleri'nce kabûl edileceği.

Üzerine altın yaldız kaplanan ve beyaz altından imal edilmiş sahte 100 kuruşluk Osmanlı altınlarının kabûl edilmemesi, böyle bir durumda derhal genel merkezin bilgilendirilmesi.

Kenarlarındaki çiçek motifleri oldukça bozuk ve yazıları ince olup Trieste'de basılmış olan sahte gümüş mecidilerin kabûl edilmemesi ve böyle bir durumda derhal Düyûn-ı Umûmiyye Genel Merkezinin bilgilendirilmesi.

Kezzap veya başka bir yöntemle içindeki gümüşü çalınmış çeyrek mecidilerin kesilmek suretiyle imha edilip sahibine iade edilmesi, bunların yerine temiz ve ayarı sağlam çeyrek mecidilerin alınması.

Hangi derecede memur olursa olsun hiçbir memura ay başı gelmeksizin maâşına mahsuben herhangi bir ödeme yapılmaması, buna aykırı davrananların müteselsilen sorumlu tutulacağı, ancak görev yeri değişen memurlara sonradan alınmak kaydıyla harcirâhından dolayı bir aylık maâş miktarı kadar para verilebileceği, bu paranın ay sonunda tahsil edilmesi.

İdarelerce Genel Merkez'e gönderilecek para paketlerinin içerisine konulan pusulalara akçe cins ve miktarları ile ağırlıklarının detaylı olarak yazılması, para paketlerine konulan her çeşit akçe için farklı bir kese kullanılması.

Para paketlerinin meşin etiketleri üzerine yalnızca akçe cins ve miktarlarının yazılmayıp sadece numara, marka ve ağırlık bilgilerinin yazılması, meşin yaftaların paketler üzerine dıştan kaplama şeklinde dikilmeyip kulak olarak paketin bir tarafına sıkıca bağlanıp yazılı tarafı iç tarafa getirilmek üzere sigara şeklinde bükülüp ince bir ip ile bağlanması, buna uymayanların tazminata uğrayacağı, ağırlıklarında bir eksiklik veya şüpheli görülen paketlerin veznelerce açılmayıp İdâre meclisine gönderilerek

orada açılıp sayılması, bu tür paketlerin vezne memurlarınca açılması ve eksik çıkması durumunda sözkonusu eksikliklerin vezne memurlarından tahsil edileceği.

İdarelerce vergi geliri olarak toplanan altın paraların maâşlar da dahil olmak üzere hiçbir yere harcanmayıp olduğu gibi Genel Merkeze gönderilmesi.

Mesajri Maritime isimli Fransız Şirketi vapurları ile vergi hâsılat akçesi gönderilmemesi, ancak mecbûr kalınması durumunda ücreti ödenmedikçe veya irsâliye ve mektup zarfları üzerine pul yapıştırılmadıkça sözkonusu şirket vapurlarına para ve paket teslim edilmemesi.

Vergi hâsılat akçelerinin % 40 daha ucuz fiyat veren kumpanya vapurlarıyla gönderilmesi.

Rusya şirketlerinin vergi hâsılat akçesinin beher 1.000 kuruşunu iki kuruşa taşımayı taahhüt ettiği, bu fiyatın diğerlerinden ucuz olması durumunda vergi gelirlerinin Rusya vapurlarıyla gönderilmesi, Rusya vapurlarının bulunmadığı zamanlarda diğer ülke vapurlarının kullanılması.

Sahil idârelerince gönderilen hâsılat akçeleri genel merkezce sigortalandığından, vergi toplayan idârelerce sigorta ettirilmesine gerek olmadığı.

Sandıklarda bulunan vergi hâsılat gelirlerinin tamamının vapur ve postalarla gönderilmesi, bir aya ait vergi gelirlerinin en geç bir sonraki ayın 15'ine kadar genel merkeze gönderilmesi, gönderilmemesi durumunda gecikmeden kaynaklanan faizlerin sorumlularından talep ve tahsil edileceği.

Genel merkeze gönderilen para paketlerinde eksik para çıkması veya düşük ayarlı akçe bulunması durumunda bu farkların sandık eminlerinden zamanında tahsil edilmesi, tahsilatın gecikmesi durumunda bizzat memur ve müdürlerin tazmînâta uğrayacağı ve nâzırların sorumlu tutulacağı, müdür ve memûrların sandık mevcûdunu sık sık kontrol etmesi, aksi durumda sandık emininin zimmetinin müdür ve memurlardan talep edileceği.

Düyûn-ı Umûmiyye genel merkezinden nezâret ve idârelere şirket vapurlarıyla gönderilecek para paketlerinin varış noktalarında dikkatlice

kontrol edilerek sayılması, paketlerin mühründe bozukluk veya kırıklık ve miktarında eksiklik görülmesi durumunda vapur kaptanlarının ne şekilde protesto edileceği.

Vergi hâsılat paralarının gönderilmesinde kullanılan torba, kese ve iplerin biriktirilerek ay sonlarında müzayade ile satılması ve idâreye gelir kaydedilmesi.

İdare kayıtlarında silinti ve kazıntı yapan ve her çeşit geliri günü gününe kaydetmeyenlerin herhangi bir kötü niyetleri olmasa dahi birincisinde on günlük, ikincisinde yirmi günlük ve üçüncüsünde bir aylık maâşlarının kesilmesi, yine tekrarlanması durumunda ise görevden alınmalarına Düyûn-ı Umûmiyye İdâre Meclisi'nce karâr verildiği.

İdarelerde bulunan tüm defter, evrâk, müsvedde ve makbûzların kilitli sandıklarda tutulması.

Yazışmalarda en ucuz kağıdın kullanılması.

Cevabı istenilen yazılara zamanında cevap verilmemesi durumunda nazırlar, muhasebe veya yazı işleri başkatipleri, mülhakat müdür ve memurları ile katiplerin sorumlu tutulacağı.

Tüccâr ve diğer kişilere çekilecek telgrafların üstünde telgraf cevaplarına ait ücretin karşı tarafça ödeneceğinin belirtilmesi.

Çok önemli konular için çekilecek telgraflarda gereksiz ve boş kelimeler kullanılmaması, önemsiz işler için telgraf çekilmemesi.

Geçici olarak işe alınan memur, katip ve hademe maâşlarından Emekli Sandığı için % 5'lik kesinti yapılmaması.

Hastalık veya sakatlık nedeniyle emekliliğe sevk edilecek memurların muâyenelerinin ne şekilde yapılacağı, raporlarının ne şekilde düzenleneceği.

Emekli olacak memurların zimmetlerinin olup olmadığının ve zimmetleri olup da ödemiş olanların hangi tarihte ödeme yaptıklarının evrâklarında açıkça belirtilmesi.

Kolcuların pulsuz mektuplara dikkat etmesi, pulsuz mektup yakaladıkları takdîrde sahipleriyle beraber mahalli postahanelere teslim etmeleri, pulsuz mektuplardan alınacak iki kat ücretten birinin kolculara verileceği.

Anapara Borç Miktarının Belirlenmesi...

Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin kurulmasına giden süreçte yabancı tahvil alacaklılarının vekillerince yürütülen görüşmelerin en önemli gündem maddesini hiç şüphesiz borç rakamının belirlenmesi oluşturmuştu. Düzensiz veya çoğu zaman bölük pörçük yapılan tahvil ödemeleri Osmanlının borç yükünü önemli oranda arttırmıştı. Ödeme yeteneğinden yoksun olan Osmanlı Hükümetleri ise çoğu zaman borcu borçla kapatma yöntemini tercih edip, yüksek faiz oranları ve yüksek ihraç fiyatlarıyla borçlanma zorunda kalmışlardı. Kartopu gibi gittikçe büyüyen borç rakamına faizler de ilâve edilince Osmanlı Devleti 1874'e geldiğinde havlu atıp ödemelerini durdurmak zorunda kalmıştı.

Aslında 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Osmanlının içine düştüğü ödeme güçlüğü sadece Osmanlının kendine has bir özellik taşımıyordu. Aynı sorun Avrupa borsalarından yüksek faizlerle borçlanmak zorunda kalan diğer birçok ülke için de sözkonusuydu. Ancak bu piyasalardan borçlanan diğer ülkelerle Osmanlı Devleti'nin durumu tabii ki benzerlik arzetmiyordu. Brezilya ve İspanya gibi ülkeler de kredi alıyordu ancak en azından mali krize ilâve olarak yaşadıkları herhangi bir siyasal kriz yoktu. Ortadoğu ve Balkanları paylaşma arzusunda olan ülkeler tüm dikkatlerini Osmanlıya yöneltmiş iken, Ortadoğu için için yanıyor, Balkanlar'da peşpeşe isyanlar patlak veriyordu.

Yabancı alacaklılar açısından ortada iki önemli sorun vardı. Bunlardan birincisi; ekonomik kriz tüm dünya piyasalarında şiddetle etkisini gösterirken Osmanlı Devleti borçlarını ödeme konusunda nasıl ikna edilebilirdi? İkincisi ise Osmanlı kendi sorunlarıyla uğraşıp, İmparatorluğun hemen her köşesinde patlak veren sorunlarla mücadele ederken ve tüm bunlarda yetmiyormuş gibi 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ile parça parça edilirken acaba ortada borçlarını ödeyecek bir devlet kalacak mıydı?

1877'de patlak veren Osmanlı-Rus Savaşı ve hemen sonrasında Rusların Ayastefanos'a kadar ilerlemesi Avrupalı alacaklıları 1874 Moratoryumunun şokundan daha fazla endişeye düşürdü. Ateşkes anlaşması olarak imzalanan Ayastefanos Antlaşması ise alacaklıların

tüm ümitlerini ortadan kaldırdı ve onları ellerindeki Osmanlı tahvilleriyle başbaşa bıraktı. Berlin Anlaşması bu konudaki belirsizliği bir nebze de olsa ortadan kaldırırken, Galata Bankerleri ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Rüsûm-ı Sitte Anlaşması ise alacaklıları bir anda ümitlendirdi.

Birçok kişi yabancı alacaklı vekilleriyle Osmanlı Devleti arasında imzalanan Muharrem Kararnamesi'nde yapılan indirim ve iskontolar konusunda yanlış bir düşünce içerisindedir. 190 milyonu anapara, 60 milyonu faiz olmak üzere yaklaşık 250 milyon İngiliz Lirası (275 milyon Osmanlı Lirası) tutarındaki bir borcun 106 milyon İngiliz Lirasına (yaklaşık 111 milyon Osmanlı Lirası) indirilmesini toplantıya katılan Osmanlı bürokratlarının becerisi veya baskısı sağlamamıştır. 1874 yılından itibaren birbiri peşisıra bir sürü olumsuzlukla karşı karşıya kalan Osmanlı tahvil alacaklıları, Rus Savaşından yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin İstanbul'da böyle bir toplantı düzenleyeceğini dahi tahmin edemiyorlardı. Payitahtın düşmesine 12 kilometre kalmışken hiç kimsenin faiz veya temerrüt cezası düşünecek hali yoktu. Herkes alacağını bir an önce almanın derdindeydi. Osmanlı bazı vergi kaynaklarını kendilerine tahsis etmişti ancak bu vergi kaynaklarının toplanacağı yerler ne kadar güvenliydi? Kıbrıs vergi fazlası Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne tahsis edilirken, İngiliz delegesinin bu verginin alınamaması durumunda yerine hangi vergi kaynağının teminat gösterileceğini sorması acaba sadece bir rastlantı mıydı? Osmanlı Hükümeti ile görüşme masasına oturan İngiliz alacaklıları delegesinin kendi hükümeti ile görüşmemesi gibi bir ihtimal acaba olası mıdır? Üç ay boyunca aynı masa etrafında oturup alacaklarının derdine düşen yabancılar hiç şüphesiz kendi devletleriyle görüşüyor ve bu görüşmelerde olabildiğince sağlam gelir kaynaklarının kendilerine tahsis edilmesini istiyorlardı. Toplantıya katılanların bir çoğu yakın gelecekte Ortadoğu ve Balkan coğrafyasının değişikliğe uğrayacağını, yeni devlet ve devletçikler ortaya çıkacağını gayet iyi biliyor veya en azından tahmin ediyorlardı. Anapara ve faiz ödemelerinde çok israrcı davranmayıp, yüksek oranda iskonto yapmalarının asıl nedeni aslında bu endişelerden kaynaklanıyordu.

İşte böyle bir haleti ruhiye içerisinde masaya oturan yabancı alacaklı vekilleri birçok konuda çok israrcı olmadı ve 1854'de başlayıp 1881'e sarkan 27 yıllık bir sorunu yine de üç ay gibi bir süre içerisinde çözüme bağlamayı becerebildi. Eğer her şey yolunda olsaydı ve alacaklılar bu tür endişelerden ari olarak masa etrafına otursaydı hiç kimsenin hakkından fedakarlık etmesi zaten mümkün değildi.

Muharrem Kararnamesi kapsamına alınan 1858-1860-1862-1863-1864-1865-1869-1872-1873-Esham-ı Umûmiye ve Şimendifer Tahvîlâtlarının anapara toplamı 190.753.650 İngiliz Sterlini tutmaktaydı. Bu rakama kur'ası çıktığı halde ödenemediği için verilen 244.330 İngiliz Sterlini tutarındaki geçici tahvillerde (tahvîlât-ı muvakkata) ilâve edildiği takdirde Osmanlı Borçlarının anapara tutarı 190.997.980 İngiliz Lirasına ulaşmaktaydı.

Ancak bu rakama faizler dahil değildi. Alacaklılar toplantısında taraflara sunulan tablodan görüleceği üzere yine aynı tahvillere ait gecikme faizi tutarı 61.803.905 İngiliz Lirasına karşılık geliyordu. Anapara ve faiz rakamı toplandığında Osmanlı Devletinin borç rakamı 252.801.885 İngiliz Lirasına denk geliyordu. Toplantılar zincirindeki en önemli tartışma konularından birisini işte bu anapara ve faiz rakamlarındaki indirim ve iskontolar oluşturuyordu. Alacaklıların direnmesi doğaldı ancak yukarıda da izah edildiği gibi fazla direnmeleri de Osmanlının içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal sıkıntılardan dolayı pek mümkün değildi. Neticede istikrazların ihraç fiyatları ile teminat dereceleri göz önünde bulundurularak her bir istikraz için değişik indirim oranları belirleniyor, birikmiş faizlerin tamamı siliniyor ve 252 milyon sterlin tutarındaki Osmanlı borçları 106.437.234 sterline indiriliyordu.

Bu durum Osmanlı Devleti'nin yıllardan beri belki de ilk defa Avrupalılarla aynı masaya oturup kendine ait bir sorunu çözümlediği ender toplantılardan biriydi. Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı'ndan başarıyla çıkmasına rağmen savaş sonrası yapılan konferansta kendine yer bulamamış, aksine toprak kaybına da uğramıştı. Bir tür güvensizlikten kaynaklanan bu durum, kendi sorununu başkalarına çözdürmenin doğal bir sonucuydu. Alacaklılar toplantısında yılların çekingenliği bir tarafa bırakılıyor, milli menfaatler doğrultusunda

kıyasıya bir pazarlık yapılıyordu. Aslında Osmanlıya bu özgüveni veren şey 1879'da kurulan ve oldukça başarılı olan Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin varlığıydı. Osmanlı, Batılılara olan borcunu şu veya bu şekilde ödeme yeteneğine sahip olduğunu bilerek masaya oturuyordu. Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin son iki yılda sergilediği gelir rakamları Osmanlı bürokratlarını yüreklendirmiş, pazarlık güçlerini arttırmıştı.

Bu yönüyle Rüsûm-ı Sitte İdâresi, Osmanlı mali sisteminin reforme edilmesine olanak sağlamıştır. Gerek Rüsûm-ı Sitte İdâresi gerekse Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi, Osmanlı devlet gelirlerinin modern bütçe teknikleri kullanılarak kontrol altına alınmasına hatta bu birikimlerin modern Türkiye Cumhuriyeti'ne aktarılmasına öncülük etmiştir.

Tablo 1. Muharrem Kararnamesi Sonucunda Osmanlı Devlet Borçlarının Ne Şekilde Belirlendiği.

1	2	3	4 (2)+(3)	5	6	7 B.Faiz	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17 (6)+(16)	18 (17)/(4)	19 (18)x(4)	20 (13)+(19)
BORÇLAR	Sterlin	Sterlin	Sterlin	%	Sterlin	Sterlin	%	Sterlin		Sterlin	%	Sterlin	%	Sterlin	Sterlin	Sterlin	%	Sterlin	Sterlin
1858	3.653.000	0	3.653.000	58,000	3.105.050	1.334.297	10	310.505	3	55.747	23,26	12.972	70,00	1.278.550	297.533	3.402.583	93,15	3.432.244	3.445.316
	31.750	0	31.750	58,000	26.987	11.113	10	2.698	0	0	0,00	0	0,00	11.113	2.698	29.685			
1860	1.644.300	9.730	1.654.030	57,375	948.999	620.406	10	94.900	3	24.956	15.29	3.817	72,00	595.450	91.083	1.040.082	62,90	1.040.314	1.044.201
1862	4.915.900	83.750	4.999.650	68,000	3.399.762	1.876.125	10	339.976	3	76.251	18,12	13.817	72,00	1.799.874	326.159	3.725.921	74,50	3.724.739	3.738.556
1863-1864	5.107.500	81.250	5.188.750	69,622	3.612.520	1.946.999	10	361.252	3	79.049	18,55	14.666	72,00	1.867.950	346.586	3.959.106	76,30	3.959.016	3.973.682
1865	4.034.500	64.000	4.098.500	64,775	2.654.803	1.537.897	10	265.480	3	62.437	17,26	10.778	72,00	1.475.460	254.702	2.909.505	71,00	2.909.935	2.920.713
1869	20.650.000	0	20.650.000	56,775	11.713.712	7.743.750	10	1.171.371	0	0	0,00	0	75,00	7.743.750	1.171.371	12.885.083	62,40	12.885.600	12.885.600
1872	4.820.200	0	4.820.200	98,500	4.747.897	2.759.312	10	474.790	3	170.865	17,20	29.400	71,18	2.588.447	445.390	5.193.287	107,75	5.193.765	5.223.165
1873	27.196.740	0	27.196.740	50,235	13.662.282	10.198.777	10	1.366.228	0	0	0,00	0	75,00	10.198.777	1.366.228	15.028.510	55,25	15.026.198	15.026.198
Esham-ı Umumiye	87.197.360	0	87.197.360	45,840	39.971.269	27.040.279	10	3.997.127	3	1.026.400	14,78	151.723	71,18	26.013.879	3.845.404	43.816.673	50,25	43.816.673	43.968.396
Şimendifer Tahvilâtı	31.502.400	5.680	31.508.000	41,005	12.919.997	6.734.950	10	1.292.000	2	23.200	19,18	4.450	75,00	6.711.750	1.287.550	14.207.547	45,09	14.206.957	14.211.407
TOPLAM	190.753.650	244.330	190.997.980		96.763.278	61.803.905		9.676.327		1.518.905		241.623		60.285.000	9.434.704	106.197.982		106.195.441	106.437.234

1) Borçlanmalar
2) Kur'ası çıkıp henüz ödenmemiş ve henüz kur'ası çıkmamış anapara miktarı (Sterlin)
3) Kur'ası çıkan tahvilât mukabilinde verilen tahvilât-ı muvakkata (Sterlin)
4) Toplam (Sterlin)
5) İndirim Oranı %
6) İndirilen Anapara Miktarı (Sterlin)
7) Birikmiş Faizler (Sterlin)
8) İndirilen Anapara Miktarına İlave Olunacak % Miktarı
9) İndirilen Faiz Miktarı (Sterlin)
10) Şühur
11) Tahvilât-ı muvakkatanın Miktarı (Sterlin)
12) Fiyatı Tahvilât-ı Muvakkatanın Tenzil Olunan Miktarı (Sterlin)
13) Şühur
14) Birikmiş kuponların Miktarı (Sterlin)
15) Birikmiş Kuponların İndirilen Miktarı (Sterlin)

Alacaklılar komisyonu toplantıları sonucunda kurulmasına karar verilen ve Muharrem Kararnamesi ile hayata geçen Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi, faaliyete geçtiği 1881 yılından Osmanlı Devleti'nin sona erdiği 1922 yılına kadar vergi gelirlerini toplama konusunda başarılı bir performans sergilemiş ve 1882-1903 yılları arasında İdâre'ye devir edilen borç rakamını yaklaşık %25 oranında azaltmıştır.

1911 yılında Cavit Paşa tarafından hazırlanan Rumi 1327 (1911) tarihli Osmanlı Devlet Bütçesinin yer aldığı "*İhsaiyat Mecmuası*" isimli eserde 1882-1903 yılları arasında Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nce alacaklılara yapılan anapara ve faiz ödemeleri hakkında ilginç veriler yer almaktadır. Bu dönem zarfında 100.502.515 Osmanlı Lirası olarak görülen Osmanlı devlet borçlarından 24.584.495 lirası anapara, 29.000.189 Lirası da faiz ödemesi olmak üzere toplam 53.584.684 Osmanlı lirası ödeme yapılmış, bu sayede anapara borç rakamı 100.502.515 liradan 75.918.019 liraya gerilemiştir.[72]

Düyûn-ı Umûmiyye tarafından alacaklılara yapılan ödemeler için Bkz.: Tablo 2.

[72] Muharrem Karârnâmesi ile anapara borç rakamı 106.437.234 İngiliz Lirası (117.080.957) Osmanlı Lirası olarak belirlendiği halde, Cavit Paşa tarafından hazırlanan 1327 Yılı İhsaiyat Mecmuası'nda bu rakam 100.502.515 Osmanlı lirası görülmektedir. Bu rakama 7.962.086 liralık tahvilât-ı mümtaze olarak isimlendirilen Galata Bankerlerinin alacağı da ilâve edildiğinde Osmanlı borçları 108.464.601 lira olmaktadır.

Tablo 2. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin kuruluşundan (1882) borçların birleştirildiği Tevhid-i Düyûn tarihine kadar (1903) yapılan anapara ve faiz ödemeleri toplamı (1298-1319)

SENELER	Sene sonları itibarıyla tedavülde bulunan anapara miktarı	Anapara Ödemesi Osmanlı Lirası	Faiz Ödemesi Osmanlı Lirası
	100.502.515,19[73]	0,00	0,00
1298	100.051.429,19	451.086,00	1.307.732,45
1299	99.664.648,19	386.781,00	1.087.307,77
1300	98.878.148,19	786.500,00	1.242.282,61
1301	90.644.945,19	233.203,00	1.065.706,17
1302	98.534.945,19	110.000,00	1.007.353,74
1303	98.438.585,19	96.360,00	1.004.957,03
1304	97.819.835,19	618.750,00	1.152.350,50
1305	97.131.103,19	688.732,00	1.205.750,05
1306	96.138.573,19	992.530,00	1.315.320,96
1307	94.466.903,19	1.671.670,00	1.469.294,36
1308	93.019.303,19	1.447.600,00	1.473.919,78
1309	91.587.895,19	1.431.408,00	1.493.551,55
1310	90.314.073,19	1.273.822,00	1.477.825,18
1311	89.093.073,19	1.221.000,00	1.465.262,99
1312	87.759.873,19	1.333.200,00	1.356.854,44
1313	86.134.337,19	1.625.536,00	1.556.982,00
1314	84.631.493,51	1.502.843,68	1.468.651,23
1315	82.823.027,51	1.808.466,00	1.458.642,17
1316	80.873.893,51	1.949.134,00	1.470.997,77
1317	78.993.751,51	1.880.142,00	1.465.289,84
1318	77.033.111,51	1.960.640,00	1.527.619,87
1319	75.918.019,51[74]	1.115.092,00	926.536,76
TOPLAM		**24.584.495,68**	**29.000.189,22**

[73] Muharrem Karârnâmesi ile kabul edilen anapara toplamıdır.

[74] Borçların birleştirildiği Tevhid-i Düyûn tarihi olan 1/14 Eylül 1319/1903 tarihinde tedavülde bulunan anapara miktarıdır.

Muharrem Kararnamesi'nde İlk Değişiklik : Borçların Birleştirilmesi...

1903 yılına kadar üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek duyulmayan Muharrem Kararnamesi, Osmanlı Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin anayasası niteliğindeydi. 1/14 Eylül 1903 tarihinde ise Muharrem Kararnamesi'nin bazı maddelerinin değiştirilmesine gerek duyuldu. Bunun en önemli iki nedeni; tedavülde bulunan tahvillerin birleştirilerek yerlerine yenilerinin çıkartılması ve Hükümet'in kâra katılma hakkına ilişkin olarak ilk kararnamede düzenlenen bazı maddelerin fesh edilmesiydi. 1881 Kararnamesi'nin uygulanmasıyla tahvillerin % 22'si ödenerek imha edilmişti. Ödenmeyen %78'lik kısım, çeşitli oranlar dahilinde gerek faiz gerekse itfa açısından aynı seviyede bulunan yeni tahvillerle değiştirildi. Yeni tahvillerin nominal değeri 32 milyon Türk lirasından biraz eksikti. Faiz oranı % 4 ve senelik itfa payı da % 0.45 idi. Yeni tahvillerin mürettebat (faiz ve amortisman) ödemelerini yapmak üzere belli bir rakam tesbit edilmiş olup, bu miktardan fazla olan gelirler, Hükümet ile Meclis arasında % 75 ve % 25 oranlarında paylaşılacaktı. Yeni sözleşme ile tedavülde bulunan tahviller arasındaki farklılıklar ortadan kaldırılıyor, borçlar tek bir tahvil çeşitinde toplanıyordu. Yeni tahvillere "Devlet-i Âliyye-i Osmaniyenin Düyûn-ı Mübeddele-i Müvahhedesi Tahvîlâtı" ismi verilmiş ve eski tahvillerin belli bir süre zarfında yeni çıkartılan tahvillerle değiştirilmesi istenilmişti. Muharrem Kararnamesi'nin yeni kararnamede yeralmayan diğer maddeleri aynen yürürlükte kalıyordu.[75]

Düyûn-ı Umûmiye kapsamında yer alan borçların birleştirilmesi sayesinde farklı tertiplerdeki dört cins tahvil tedavülden kaldırılıyor onun yerine Düyûn-ı Mübeddele-i Muvahhede Tahvîlâtı çıkartılıyordu. O güne kadar tedavülde bulunan tahvillerden A tertibi tahviller zaten o tarihte tamamen ödenmiş ve tedavülden çekilmişti. 11.049.307 liralık B tertibi tahvillerin 6.891.284 lirası ödenmiş olup yabancı alacaklıların elinde 4.158.023 liralık tahvil bulunuyordu. Yine aynı şekilde 33.604.176 liralık

[75] Donald C. Blaisdell, **"Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu"**, Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 123-124.

C tertibi tahvilin 6.249.706 lirası ödenmiş olup 27.354.470 liralık bakiye tahvil kalmıştı. 48.017.161 liralık D tertibi tahvilin ise 3.611.635 lirası ödenmiş olup 44.405.526 lirası tedavülde bulunuyordu. Bu haliyle tedavülde bulunan B-C ve D tertibi tahvîlât toplamı 75.918.019 Osmanlı lirası tutarında idi. (Muharrem Kararnamesi'ne eklenen 1/14 Eylül 1903 tarihli 1. protokol metni için Bkz.: Ek 28)

1903 Kararnamesi ile bu tahviller sahiplerinden alınıyor bunların yerine yeni çıkartılan tahvillerden veriliyordu. Değişim işlemi sırasında belirli fiyat ve oranlar kullanılmış, 75.918.019 liralık eski tahvillerin yerine 32.738.772 liralık yeni tahvillerden verilmiştir. Borçların birleştirilmesi işlemi sırasında tedavülde bulunan eski tahvil çeşit ve miktarları ile değişim sırasındaki karşılıklarını görmek için Bkz.: Tablo 3.

Tablo 3. Düyûn-ı Umûmiyye'nin kuruluşu sırasında tedavüle çıkarılan Düyûn-ı Mübeddele-i Muvahhede Tahvilâtı'nın A, B, C, D tertiblerinin borçların birleştirildiği tarihteki anapara bakiyeleri ve bu bakiyelerin ne şekilde Düyûn-ı Muvahhede'ye dönüştürüldüğü

ESAMİ	Muharrem Kararnamesi gereğince ödenen anapara	1/3 Mayıs 1304/1888 tarihinde zaman aşımına uğrayan anapara	Bakayası	Tevhid-i düyûn tarihine kadar imha edilmiş olan anapara	Tevhid-i düyûn tarihinde tedavülde bulunan anapara	Düyûn-ı mübeddele-i muvahhede anapara itibarıyla
	Osmanlı Altını	Osmanlı Altını	Osmanlı Altını	Osmanlı Altını	Osmanlı Altını	Osmanlı Altını
A TERTİBİ	7.902.259,20	70.389,57	7.831.869,63	7.831.869,63	0,00	0,00
B TERTİBİ	11.265.152,80	215.845,39	11.049.307,41	6.891.284,18	4.158.023,24	2.910.616,26
C TERTİBİ	33.915.762,10	311.585,73	33.604.176,37	6.249.706,37	27.354.470,01	11.488.877,40
D TERTİBİ	48.365.235,60	348.073,83	48.017.161,77	3.611.635,50	44.405.526,28	16.652.072,35
Toplam	**101.448.409,70**	**945.894,51**	**100.502.515,19**	**24.584.495,68**	**75.918.019,51**	**31.051.566,01**
Değişim sonucu ortaya çıkan artış						**1.687.205,99**
Tevhid-i düyûn tarihindeki anapara						**32.738.772,00**

Borçların birleştirilmesi ile tahviller arasındaki fiyat farklılığı ortadan kalkmış, 1903 yılından 1911 yılına kadar ödemeler düzenli olarak yapılmıştır. Bu dönem zarfında 3.707.418 lirası anapara, 16.149.136 lirası faiz ödemesi olmak üzere toplam olarak 19.856.554 lira ödeme yapılmıştır. (Bkz.: Tablo 4)

Tablo 4. Borçların Birleştirilmesi Sonrasında Yapılan Ödemeler (1903-1911)

SENELER	Tedavülde bulunan anapara (Yıl sonları itibarıyla)	TOPLAM	
	Osmanlı Altını	Anapara Ödemesi Osmanlı Altını	Faiz Ödemesi Osmanlı Altını
Tevhid-i Düyun Bakiyesi	32.738.772	0	0,00
1319	32.648.374	90.398	725.207,02
1320	32.425.976	222.398	1.492.298,21
1321	32.194.250	231.726	6.498.465,79
1322	41.416.342 [76]	314.908	1.770.488,52
1323	40.969.214	447.128	2.068.175,70
1324	40.487.370	481.844	2.078.185,19
1325	39.930.726	556.644	2.125.322,77
1326	39.257.702	673.024	2.209.277,04
1327	38.568.354	689.348	2.181.716,20
TOPLAM		3.707.418	16.149.136,44

[76] Galata Bankerlerine verilen % 4 faizli Tahvilât-ı Mümtaze'nin sonradan 1/14 Eylül 1322/1909 tarihinde Düyûn-ı Muvahhede tahvilleri kapsamına alınmasından dolayı anapara olarak belirlenen 9.537.000 liranın ilave edilmesi sebebiyle artmıştır.

Tablo 5. Galata Bankerlerine verilen Tahvîlât-ı Mümtaze için Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin kuruluşundan faizlerin % 5'den %4'e indirildiği ve o tarihten Düyûn-ı Muvahhede'ye dönüştürülmesine kadar yapılan anapara ve faiz ödemeleri) 1298-1321.

SENELER	Yıl sonları itibarıyla anapara	Ödemeler		
		Anaparadan	Faizden	Toplam
	Osmanlı Altını	Osmanlı Altını	Osmanlı Altını	Osmanlı Altını
1298	7.962.086	207.900	473.667,52	681.567,52
1299	7.773.986	188.100	395.794,30	583.894,30
1300	7.575.986	198.000	386.251,80	584.251,80
1301	7.368.086	207.900	376.241,80	584.141,80
1302	7.149.186	218.900	365.709,30	584.609,30
1303	6.919.286	229.900	354.626,80	584.526,80
1304	6.678.386	240.900	342.994,30	583.894,30
1305	6.425.386	253.000	330.478,74	583.478,74
TOPLAM		1.744.600	3.320.764,56	5.065.364,56
	8.609.964 [77]			
1306	8.567.064	42.900	172.199,28	215.099,28
1307	8.479.064	88.000	341.802,56	429.802,56
1308	8.386.664	92.400	338.238,56	430.638,56
1309	8.290.964	95.700	334.520,56	430.220,56
1310	8.190.864	100.100	330.648,56	430.748,56
1311	8.086.364	104.500	326.600,56	431.100,56
1312	7.978.564	107.800	322.398,56	430.198,56
1313	7.866.364	113.200	318.020,56	431.220,56
1314	7.748.664	117.700	313.488,56	431.188,56
1315	7.627.664	121.000	308.758,56	429.758,56
1316	7.501.164	126.500	303.852,56	430.352,56
1317	7.369.164	132.000	298.726,56	430.726,56
1318	7.231.664	137.500	293.402,56	430.902,56
Tevhid-i Düyûn tarihindeki toplam		1.378.300	4.002.658,00	5.380.958,00
1319	7.089.164	141.900	287.858,56	429.758,56
1320	6.941.264	148.500	282.116,56	430.616,56
1321	6.786.164 [78]	155.100	276.110,56	431.210,56
1322		0	190.740,00	190.740,00
TOPLAM		445.500	1.036.825,00	1.482.325,00
GENEL TOPLAM		**1.823.800**	**5.039.484,00**	**6.863.283,68**

[77] Faizin % 4'e dönüştürülmesi sırasında belirlenen anaparadır.

[78] Düyûn-ı Muvahhede'ye dönüştürülme sırasındaki anaparadır.

Tablo 6. Muharrem Kararnamesi kapsamındaki devlet borçlarla ilgili olarak Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin kuruluşundan borçların birleştirildiği (Tevhid-i Düyûn) tarihe kadar yapılan anapara ve faiz ödemeleri. 1298-1319.

SENELER	Düyûn-ı Mûbeddelenin anapara ve faiz ödemesi	1863-65-65 ve 1873 seneleri istikrâzlarının amorti tahvilâtı esmanı	İkramiyeli Şark Demiryolu Tahvilâtı			Tahvilât-ı mümtaze		GENEL TOPLAM
			% 20 hesabıyla anapara ödemesi Osmanlı Altını	%58 hesabıyla anaparı ödemesi.[83] Osmanlı Altını	Mübâyaat Osmanlı Altını	Anapara ve faiz ödemesi Osmanlı Altını	Değişim esnasında komisyon, ikrâmiye ve akçe farkı olarak verilen Osmanlı Altını	
1298	1.307.732,45	0,00	37.197,60	130.152,00	2.199,17	641.567,52	0,00	2.152.848,74
1299	1.087.307,77	0,00	74.395,20	117.902,40	0,00	583.894,30	0,00	1.863.499,67
1300	1.242.282,61	0,00	0,00	117.902,40	0,00	584.251,80	0,00	1.944.436,81
1301	1.055.706,17	0,00	37.197,60	119.433,60	0,00	584.141,80	0,00	1.796.479,17
1302	1.008.353,74	0,00	37.197,60	119.433,60	0,00	584.609,30	0,00	1.749.594,24
1303	1.004.957,03	0,00	61.996,00	120.964,80	0,00	584.526,80	0,00	1.772.444,63
1304	1.152.350,50	0,00	0,00	122.496,00	21.810,92	583.894,30	0,00	1.880.551,72
1305	1.196.444,74	9.307,31	0,00	122.496,00	34.840,56	583.478,74	0,00	1.946.567,35
1306	1.305.927,31	9.393,65	0,00	124.027,20	32.882,84	510.099,28	36.484,47	2.018.814,75
1307	1.459.952,02	9.342,34	0,00	125.558,40	31.495,52	429.802,56	50.207,13	2.106.357,97
1308	1.464.577,44	9.342,34	0,00	125.558,40	13.517,37	430.638,56	0,00	2.043.634,11
1309	1.484.209,21	9.342,34	0,00	127.089,60	-279,54	430.220,56	0,00	2.050.582,11
1310	1.468.294,30	9.530,88	0,00	128.620,80	-253,34	430.748,56	0,00	2.036.941,20
1311	1.465.262,99	0,00	0,00	130.152,00	7.955,64	431.100,56	0,00	2.034.471,19
1312	1.356.854,44	0,00	0,00	130.152,00	159.682,46	430.198,56	0,00	2.076.887,46
1313	1.556.982,00	0,00	0,00	131.683,20	38.249,33	430.220,56	0,00	2.157.135,09
1314	1.468.651,23	0,00	0,00	133.214,40	125.327,32	431.188,56	0,00	2.158.381,51
1315	1.458.642,17	0,00	0,00	134.745,60	80.599,29	429.758,56	0,00	2.103.745,62
1316	1.470.997,77	0,00	0,00	136.276,80	51.580,27	430.352,56	0,00	2.089.207,40
1317	1.465.289,84	0,00	0,00	137.808,00	56.722,29	430.726,56	0,00	2.090.546,69
1318	1.527.619,87	0,00	0,00	137.808,00	95.152,28	430.902,56	0,00	2.191.482,71
1319	926.536,76	0,00	0,00	75.539,20	36.397,86	0,00	0,00	1.038.473,82
TOPLAM	**28.934.932,36**	**56.258,86**	**247.984,00**	**2.749.014,40**	**787.880,24**	**10.406.322,56**	**86.691,60**	**43.303.083,96**

[83] İkramiye olarak ödenen miktarlar bu rakama dahildir.

Tablo 7. Muharrem Kararnamesi kapsamındaki devlet borçlarının Tevhid-i Düyûn tarihinden sonra gerçekleşen anapara ve faiz ödemeleri toplamı (1319-1327)

SENELER	Düyûn-ı Mübeddele-i Muvahhedenin anapara ve faiz ödemesi	1863-65-65 ve 1875 tarihli istikrâzların amorti tahvîlâtı esmanı	İkramiyeli Şark Demiryolu Tahvîlâtı		Tahvîlât-ı mümtaze	GENEL TOPLAM
			Keşide ile te'diye olunan anapara[84]	Bil-mübâyaa te'diye olunan anapara		
	Osmanlı Altını	Osmanlı Altını	Osmanlı Altını	Osmanlı Altını	Osmanlı Altını	Osmanlı Altını
1319	725.207,02	0,00	95.744,00	42.495,89	429.758,56	**1.294.524,47**
1320	1.492.298,21	0,00	210.672,00	103.261,00	430.616,56	**2.238.167,77**
1321	1.498.465,79	0,00	212.256,00	92.878,66	431.210,56	**2.236.132,01**
1322	1.770.488,52	0,00	212.256,00	144.649,48	190.740,00	**2.319.456,00**
1323	2.068.175,70	0,00	215.424,00	231.177,78	0,00	**2.516.100,48**
1324	2.078.185,19	0,00	218.592,00	204.880,41	0,00	**2.502.981,60**
1325	2.125.322,77	0,00	218.592,00	217.635,52	0,00	**2.562.875,29**
1326	2.209.277,04	0,00	198.924,00	299.073,52	0,00	**2.708.600,56**
1327	2.181.716,20	0,00	200.508,00	273.977,85	0,00	**2.657.529,05**
TOPLAM	**16.149.136,44**	**0.00**	**1.782.968,00**	**1.610.030,11**	**1.482.325,68**	**21.024.460,23**
Tevhidi Düyûndan Evvelki Toplam	**28.934.932,36**	**56.258,86**	**2.996.998,40**	**787.880,24**	**10.533.014,16**	**43.309.084,02**
GENEL TOPLAM	**45.084.068,80**	**56.258,86**	**4.779.966,40**	**2.397.910,35**	**12.015.339,84**	**64.333.544,25**

Muharrem Kararnamesi'nde İkinci Değişiklik...

14 Eylül 1903 tarihli ek protokol metninden sonraki on yıl boyunca Düyûn-ı Umûmiyye sözleşmesine el vurulmadı. 14 Eylül 1913'de Muharrem Kararnamesi'ne ikinci bir ekleme daha yapıldı. Bu protokolün hazırlanma nedeni, Osmanlı borçlarından olup 1/14 Eylül 1319 (1903) tarihi itibarıyla anaparası ödenmemiş durumda olan tahvillerin değiştirilmesi veya birleşmesi ve ayrıca ikramiyeli demiryolu tahvilleri konusunda bir değişiklik yapılmasından kaynaklanıyordu. (Muharrem Kararnamesi'ne eklenen 14 Eylül 1913 tarihli 2. protokol metni için Bkz.: Ek 29)

Düyûn-ı Umûmiyye'nin Savaştaki Rolü...

Osmanlı Maliyesi üzerinde kurulan ayrıntılı ve etkin denetim Osmanlı tahvillerinin riskini önemli ölçüde azaltmıştı. 1874'de borç alımına veda eden Osmanlı Devleti, 1886'ya kadar yeni borç almadı. Savaş baskısı olmadığından devletin harcamaları çok büyük boyutlarda değildi. Ancak bu tarihten sonra 1908'e kadar 14 borç antlaşması daha yapıldı. Bu "ılımlı borçlanma" döneminde alınan borçlar özellikle cari harcamalara gitti. 1908-1914 döneminde ise borçlanma süreci yeniden hızlandı. 1914'de Birinci Dünya Savaşı başlayıncaya kadar Avrupa malî sermayesi, Osmanlı Devleti'ne verdiği borçların yaklaşık iki katını anapara ve faiz ödemeleri olarak Avrupa'ya aktarmıştı.

İkinci Meşrutiyet yılları (1908-1918) büyük malî sıkıntılara sahne oldu. Cihan Harbi yıllarına kadar her yıl Osmanlı Bankası'nın aracılığıyla dış borca gidildi. O dönemde, kabaca masraf bütçeleri ortalama 30 milyon, gelir bütçeleri ise 25 milyon altın lira dolayındaydı. Bütçe açıklarını kapatmak üzere yapılan dış borç toplamı ise 150 milyon lirayı buldu. Bu borçların mürettebatı ise yılda 12 milyon lirayı geçiyordu. Bu rakam Osmanlı genel vâridâtının % 50'si dolayındaki bir meblâğın, dış borçların ödenmesine tahsis edilmesi anlamına geliyordu.[81]

---

[81] Mehmet Hakan Sağlam. "**Osmanlı Borçlar İdâresi - Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891**", "Prof. Dr. Zafer Toprak sunuşundan", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 2007, sh. XIX.

Muharrem Kararnamesi'nin geçerlilik kazandığı 1882 başından Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılına kadar geçen 32 yıllık süre zarfında Osmanlı borçlarının ödenmesinde herhangi bir sıkıntı yaşanmadı. Anlaşma ile Osmanlı borcu olarak kabul edilen 117.050.912 Türk Lirasından dolayı her sene yıllık %4 faiz ve % 1 anapara itfa ödemesi için İdâre masrafları hariç yaklaşık 5.900.000 lira ödendi. 32 yıl boyunca anapara miktarının neredeyse iki katı tutarında yaklaşık 190.000.000 Osmanlı lirası borç ödemelerinde kullanıldı. Alacaklılar açısından, paralarını sıfır riskli bir ortamda düzenli olarak toplayan ve kendilerine düzenli olarak aktaran Düyûn-ı Umûmiyye gibi sağlam bir kuruluş varken, anapara itfa oranının yüzde bir veya yarım seviyesinde tutulması hiç de arzu edilmeyen bir şey değildi.

Tanzîmat ertesi devlet Maliyesi yabancı ellere geçmişti. Babıâli ülke çıkarlarıyla bağdaşacak bir para ve kredi politikası uygulayamıyordu. Osmanlı Bankası, Düyûn-ı Umûmiyye ile birlikte "devlet içerisinde devlet" görünümündeydi. Osmanlı Maliyesi, Osmanlı Bankası ve Düyûn-ı Umûmiyye'ye danışmadan hiçbir iş göremiyor, bu kuruluşlar da Londra ve Paris'deki İdâre meclislerinin sözünden dışarı çıkamıyorlardı. Osmanlı'nın akdettiği her yeni borç, güvence olarak yeni bir karşılık gerektiriyordu. Yukarıda belirtilen gelir kaynakları dışında İstanbul, İzmir, Samsun, Selânik gümrükleri gelirleriyle Trabzon fındık öşrü ve Konya hububat öşrü de kısmen veya tamamen rehinli vâridât olarak Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin denetimi altına girmişti. Bu belirtilen kaynakların tahakkuk işlemleri Hazine'ye, tahsilleri ise Düyûn-ı Umûmiyye'ye bırakılmıştı. Düyûn-ı Umûmiyye'ye tahsis edilmiş olan gelirler, alacaklıların anapara ve faizini karşılayacak düzeydeydi. Alacaklıların anapara ve faizlerinin bu tür "devlet içinde devlet" niteliği taşıyan bir kuruluşça güvence altına alınmış olması, Osmanlı Devleti'nin borçlanma tahvillerinin daha uygun koşullarla piyasaya sürülmesine vesile oluyordu. Düyûn-ı Umûmiyye'nin bilfiil borç karşılıklarını toplama olanağına sahip olması, Osmanlı tahvillerinin Batılı ülke piyasalarında daha az rizikolu

bir nitelik kazanmasına neden oluyor, ihraç fiyatları başa baş değerine yaklaşıyor, ayrıca yabancı para ile ödenecek borçlar azalıyordu.[82]

Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi, I. Dünya Savaşı boyunca tüm gücüyle Hükümet'e yardımda bulundu. Savaş döneminde yaptığı en önemli iş, büyük para sıkıntısı yaşayan Osmanlı Hükümeti'ne kağıt para basarak yardım etmesiydi. Osmanlı Hükümeti müttefiki olan Almanya ve Avusturya'ya başvuruda bulunarak yardım talep etmiş, yardıma hazır olduklarını bildiren bu devletlerden Almanya ile 20 Nisan 1915'de, Avusturya ile de 1 Mayıs 1915'de iki anlaşma yapılmış ve Osmanlı Maliye Nezareti'ne 6.500.000 Türk Lirası avans verilmişti. Bu anlaşmalar, takip eden üç buçuk sene zarfında yapılan ve toplamı 190.000.000 Türk lirasına ulaşan yedi sözleşmenin ilk ikisini oluşturuyordu. Bu avanslar Türk Hükümeti'nin doğrudan doğruya emrine verilmemiş, aynı miktarda ihraç olunan kâğıt paraya karşılık olarak kullanılmıştı. Hükümet, savaş sırasında Osmanlı Bankası'na başvuruda bulunarak kağıt para basma yetkisini Hükümet'e yardım amacıyla kullanıp kullanamayacağını sormuş, Osmanlı Bankası, 23 Aralık 1914'de bu teklifi reddettiği gibi imtiyaz sözleşmesinin IX. maddesiyle kendisine sunulmuş olan banknot ihracı imtiyazından savaşın devamı boyunca feragat etmişti.

Cihan Harbi yıllarında, Osmanlı Devleti ile ana finansör ülkeler karşı saflarda yer almışlardı. Osmanlı Devleti'nin borçlanma olanakları hemen hemen yok olmuştu. Bütçesinde yer alan gelirlerle Babıâli'nin savaşı finanse etmesi olanaksızdı. 34 milyon altın lirayı bulan 1914-15 malî yılı bütçesinin 14 milyonu Düyûn-ı Umûmiyye'ye, kalan 20 milyonu devletin payına düşüyordu. Bu yıllarda Babıâli, ordu giderlerini karşılamak için enflasyonist bir politika izlemek zorunda kalmış, savaşın emisyon yoluyla finanse edilmesi efektif talebin sürekli artmasına neden olmuştu.

Savaşla birlikte Osmanlı piyasasındaki malların önemli bir kesimi orduya tahsis edilirken, halkın tüketimine ayrılan pay giderek daralmıştı. Ülkenin denizden ablukaya alınması, demiryolu dış

[82] Mehmet Hakan Sağlam. **"Osmanlı Borçlar İdâresi - Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891"**, "Prof. Dr. Zafer Toprak sunuşundan", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 2007, sh. XX.

hatlarının düşman ülkelerden geçmesi, savaş nedeniyle ülkelerin ihraç edebilecekleri besin maddelerini stok etmesi Osmanlı dış ticaretini büyük ölçüde etkiledi. Zorunlu tüketim maddeleri kısa sürede karaborsaya düştü. Avrupa'da savaş başlar başlamaz İstanbul piyasasında büyük bir panik başgösterdi. Mevduat sahipleri bankalara akın edip paralarını çekmeye başladı. Öte yandan, piyasadaki durgunluk ve bekleyiş nedeniyle tüccar ödeme güçlüğü çekmeye başladı ve bankalar tüccara verdiği krediyi kesti. Bu koşullar altında Babıâli, Ticaret ve Sanayi Odası ve bankaların isteği üzerine moratoryum ilan etti. 2 Ağustos 1914 günlü Tecil-i Düyûn Kanun-ı Muvakkatı ile bankalardaki vadeli ve vadesiz mevduatlar dahil olmak üzere, tüm borç ve taahhüt vadeleri bir ay süreyle ötelendi. Bu karar dış borçlara da uygulandı. Düyûn-ı Umûmiyye kapsamına giren tüm ödemeler ertelendi. Borç erteleme mevzuatı savaş boyunca yürürlükte kaldı.[83]

Hükümet'in ricası üzerine Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi 25 Mart 1915'de Alman ve Avusturya hükümetlerinden alınan birinci avansa karşılık ihraç edilen kâğıt paranın nakden ödenmesini taahhüt etmeye karar verdi. Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi aynı şekilde diğer tertipler için de taahhütlerde bulundu. İlk taahhüt, ihraç edilen kâğıt para miktarına denk olmak üzere Berlin ve Viyana bankalarında Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi hesabına Alman ve Avusturya Hükümetleri tarafından yatırılan altınlarla sağlanmıştı. Bundan sonraki tertipler için ise Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'nin sorumluluğuna karşılık olarak, 11 seneye kadar çeşitli tarihlerde ödenecek Alman hazine tahvilleri verilmişti. Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi tarafından çeşitli tertiplerde basılan paraların üzerinde Meclis reisi Hüseyin Cahit Bey'in imzası bulunuyor ve bu kâğıt paralar halk arasında Düyûn-ı Umûmiyye paraları olarak tanınıyordu.[84]

---

[83] Mehmet Hakan Sağlam. **"Osmanlı Borçlar İdâresi - Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891"**, "Prof. Dr. Zafer Toprak sunuşundan", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 2007, sh. XIV.

[84] Donald C. Blaisdell, **"Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu"**, Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 215-216.

İdare'ye Tahsis Edilen Vergi ve Gelir Kalemlerinin Gelişimi...

Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin Osmanlı ekonomik yaşamına etkisi hiç şüphesiz gözardı edilemez. Osmanlı mali sistemini düzeltmenin yanı sıra temel bütçe prensiplerine dikkat edilmesi gerektiği fikrini de aşılayan Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi, kendisine tahsis edilen vergi kalemleriyle ilgili olarak gelir arttırıcı önlemlere başvurmuş, bu konuda oldukça başarılı olup, vergi gelirlerinin geçmiş yıllara göre artış göstermesini sağlamıştır. Bu vergi kalemlerindeki gelişmeler aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Tuz ve Tuz Tekeli...

O yıllarda imparatorluk sınırları içerisinde kaya tuzu daha çok Ankara, Konya, Erzurum, Halep'de, deniz tuzu ise Kızıldeniz, Akdeniz ve Ege Denizi sahillerinde işletiliyordu. Tuz, Osmanlı tarafından 1862'den beri İnhisâr konusu idi. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin en büyük başarısı Basra'daki Salif tuzlarını işleterek Hindistan'a yaptığı tuz ihracatıdır.

Düyûn-ı Umûmiyye'nin asli görevi kendisine tahsis edilmiş olan vergi ve resimlerin toplanmasıydı. Ancak İdâre bununla yetinmemiş, gelirlerini arttırmak amacıyla sınai ve ticari bir dizi girişimde de bulunmuştu. Bunlardan en önemlisi tuz havuzlarını [memleha] işletmek ve çıkan tuzu dış pazarlara satmaktı. Düyûn-ı Umûmiyye Balkanlar'a ve hatta Hindistan'a kadar tuz gönderiyordu. Tuz havuzları, deniz kenarlarında sığ ve genişçe alanlarda oluşturuluyor, deniz suyu dar bir dere açılarak bu havuzlara sevk ediliyor, güneşin sıcaklığı ile su buharlaşınca dipte tuz birikiyordu. Genellikle kullanılan ve deniz tuzu denilen tuz bu idi. Karadeniz, Akdeniz, hatta Marmara Denizi kıyılarında bu tür tuz havuzları vardı. Bu yöntemle tuz imalatının yanısıra bazı yörelerde, maden gibi tuz yığınlarına da rastlanıyordu. Bu sert tuza da kaya tuzu deniliyordu.[85]

---

[85] Mehmet Hakan Sağlam. **"Osmanlı Borçlar İdâresi - Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891"**, "Prof. Dr. Zafer Toprak sunuşundan", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 2007, sh. XXI.

Gelir bakımından tuz tekeli, alacaklılara tahsis edilen en önemli gelir kaynağı durumundaydı. 1862 yılında istikraz görüşmeleri yapılırken Hükümet bu tekeli oluşturmuş ve elde edilecek geliri kısmen 1862 istikrazına karşılık göstermişti. Osmanlı İmparatorluğu, kaya tuzu ve diğer ocaklar bakımından çok zengindi. Ancak bu gelirin elde edilmesi sırasında oldukça sıkıntı yaşanıyordu. Geniş sahiller kaçak tuz ithaline imkân tanıdığı gibi demiryollarının ve uygun karayollarının olmaması tuzun taşınmasını da zorlaştırıyordu. Bundan başka köylüler genelde bir yıllık tuz ihtiyacını toplu olarak temin ettiğinden bu durum alıcılara ağır bir parasal külfet yüklüyordu. Bütün bu zorluklara rağmen Meclis, yeni görevine büyük bir gayretle başladı. 1863 bütçesinde tuz tekeli geliri 625.000 lira tahmin edilmişti. 1874-75 bütçesinde ise gelir tahmini 825.000 liraydı. Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'nin, göreve başladığı ilk yıllarda tuz gelirleri 800.000 lirayı geçemedi, 1900'de ise 875.000 liraya ulaştı.[86]

1892'de Meclis, tuz ihracatını arttırmaya yönelik politikalar izlemeye başladı. O sene, Kızıldeniz sahilindeki geniş tuz ocaklarının üretimini artıracak tedbirler alındı ve gerek coğrafî yakınlığı ve gerekse var olan tuz talebinden dolayı Hindistan hedef pazar olarak belirlendi. Türk tuzuna olan talebi artırmak amacıyla Hindistan'a bir memur gönderildi. Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'nin o yıl ki başkanı olan *Commandant Berger*, tuz üretimi ve yöntemleri hakkında detaylı araştırmalarda bulunarak elde ettiği bilgileri Meclis'in bilgisine sundu. Bu çalışmalar başarıyla sonuçlandı ve 1892'de tuz ihracatından hiçbir şey elde edilemez iken 1908-09'da brüt ihracat gelirleri 100.000 liraya yaklaştı. Kalkûta'da, İngiliz ve İspanyol tüccarların rekabeti yüzünden tuz fiyatları düşmesine rağmen bu yılın net kârı 12.000 liraya ulaştı. Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki tuz tüketimini arttırmak amacıyla da yoğun çaba sarfedildi. Çok miktarda tuza ihtiyaç duyan zeytincilik ve balıkçılık sanayi üzerinde yoğunlaşıldı. Bu sektörlere yönelik çalışmalar olumlu sonuç verdi ve 1881-82'de toplam tuz geliri 635.000 lira iken, 1907-08'de % 75'lik artışla 1.075.880 liraya ulaştı. 1913-14'de 500.000 liraya ulaşan savaş vergisi hariç olmak üzere, tuz

---

[86] Donald C. Blaisdell, "**Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu**", Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 136.

gelirleri 1.103.023 lira olarak gerçekleşti. Bu artışlar sadece ihracat ve tuz üretiminin artmasından kaynaklanmıyordu. Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'nin baskısıyla iki adet sahil muhafaza gemisi satın alan Hükümet, özellikle Güney Karadeniz sahillerinde kaçakçılıkla mücadele yeteneğini arttırdı.[87]

Cavit Paşa tarafından hazırlanan 1327 (1911) yılı İhsaiyat Mecmuası'nda vilâyetlerin tuz üretim miktarı, tuz geliri ve ortalama tuz fiyatları aşağıdaki Tablo 8'de görüldüğü gibidir;

Tablo 8. Vilayetlerin Tuz vergisi, Üretimi, Ortalama Tuz Fiyatı (1911)

VİLAYETLER	Vergi Hâsılatı Osmanlı Lirası	%	Üretim Miktarı Kilogram	Ortalama Fiyat Osmanlı Lirası
İstanbul Başmüdürlüğü	55.450	4,57	10.564.462	0,5249
Edirne Başmüdürlüğü	34.927	2,88	7.535.893	0,4635
Erzurum Başmüdürlüğü	68.146	5,61	16.079.893	0,4238
Adana Başmüdürlüğü	24.314	2,00	5.026.177	0,4838
Ankara Başmüdürlüğü	49.365	4,07	11.225.003	0,4398
Aydın Başmüdürlüğü	141.705	11,67	29.860.814	0,4746
Bitlis Başmüdürlüğü	38.924	3,21	9.147.195	0,4255
Bağdad Başmüdürlüğü	14.067	1,16	2.548.118	0,5521
Beyrut Başmüdürlüğü	80.194	6,61	16.481.132	0,4866
Cezair-i Bahr-i Sefid Başmüdürlüğü	91.792	7,56	22.882.044	0,4012
Haleb Vilâyeti	47.872	3,94	11.662.770	0,4105
Hüdavendigar (Bursa) Başmüdürlüğü	43.312	3,57	9.508.975	0,4555
Sivas Vilâveti	55.102	4,54	12.957.764	0,4252
Trabzon Başmüdürlüğü	137.786	11,35	26.283.803	0,5242
Konya Başmüdürlüğü	136.019	11,21	30.662.935	0,4436
Musul Başmüdürlüğü	10.829	0,89	2.393.429	0,4525
Yemen Başmüdürlüğü	6.637	0,55	3.218.081	0,2063
Girit Başmüdürlüğü	9.606	0,79	2.544.184	0,3776
Sisam Başmüdürlüğü	1.683	0,14	1.522.340	0,1106
TOPLAM	**1.047.737**	**86,32**	**232.105.012**	**0,4514**
Rumeli Vilayat Metrukesi	166.064	13,68	33.908.831	0,4897
TOPLAM	**1.213.801**	**100,00**	**266.013.843**	**0,4563**

[87] Donald C. Blaisdell, **"Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolü"**, Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 137.

Tablo 9. Vilayetlerin Tuz Üretimi, İhracatı, İç Tüketim ve Vergi Geliri (1887-1911)

	İSTİHSALAT			İSTİHLAKAT VE İHRACAT			
YIL	Madenden Kilo	Memlahadan Kilo	Toplam Kilo	Harice ihraç olunan Kilo	Dahilde satılan Kilo	Toplam Kilo	HASILAT MİKTARI Kuruş
1303	246.667.398	9.187.145	255.854.543				65.606.794
1304	175.550.127	5.957.343	181.507.470				71.203.598
1305	180.071.586	8.236.195	188.307.781				74.299.381
1306	283.543.569	8.163.890	291.707.459				71.731.532
1307	189.353.531	8.181.445	197.534.976				74.258.269
1308	209.895.982	16.662.855	226.558.837	197.184.404	17.987.731	215.172.135	80.455.616
1309	187.553.956	15.174.279	202.728.235	200.232.489	15.515.169	215.747.658	79.018.164
1310	237.688.508	25.749.212	263.437.720	190.200.411	13.411.302	203.611.713	74.384.083
1311	221.674.437	12.029.507	233.703.944	190.789.404	15.322.765	206.112.169	75.501.870
1312	200.133.625	15.922.858	216.056.483	204.991.581	8.201.766	213.193.347	80.746.544
1313	180.896.017	28.299.267	209.195.284	202.347.867	41.927.937	244.275.804	80.518.369
1314	227.080.378	49.729.693	276.810.071	211.381.898	39.478.668	250.860.566	83.544.062
1315	235.841.675	18.710.723	254.552.398	199.451.322	5.223.513	204.674.835	84.452.588
1316	206.380.478	51.673.569	258.054.047	220.507.959	51.275.245	271.783.204	97.123.479
1317	231.623.504	59.542.107	291.165.611	214.905.113	54.457.059	269.362.172	93.847.233
1318	275.502.670	55.936.772	331.439.442	219.989.050	75.942.195	295.931.245	95.775.920
1319	257.844.429	70.287.636	328.132.065	221.022.028	63.993.042	285.015.070	96.015.634
1320	265.562.942	75.376.260	340.939.202	223.062.932	70.228.775	293.291.707	97.229.486
1321	244.402.875	79.166.740	323.569.615	231.200.681	71.521.767	302.722.448	106.456.334
1322	206.503.944	58.610.709	265.114.653	229.930.427	100.001.677	329.932.104	110.385.311
1323	230.928.845	90.716.047	321.644.892	241.178.036	85.741.407	326.919.443	115.310.752
1324	312.177.667	83.839.825	396.017.492	221.224.126	114.698.692	335.922.818	109.121.873
1325	294.327.814	6.086.377	300.414.191	242.818.166	116.072.587	358.890.753	117.706.590
1326	310.507.866	6.739.851	317.247.717	246.133.276	66.375.202	312.508.478	118.703.492
1327	351.039.099	54.167.320	405.206.419	266.013.843	80.632.560	346.646.403	130.476.788

Düyûn-ı Umûmiye'ye devredilen ipek öşürü İzmir, Bandırma ve Ayvalık civarı da dahil olmak üzere Bursa, Edirne ve Samsun bölgelerini kapsıyordu. İdâre'nin bu bölgelere ait ipek aşar gelirini üzerine aldığı sıralarda ipekçilik tamamen kısmi bir çöküş içindeydi. Nitekim Bursa bölgesinde 1854'de yılda 4 milyon okka koza üretilirken bu rakam ilk hesap yılında 794.000 okkaya düşmüştü. Bu nedenle vaktiyle ipekçilik yönünden önemli bir üretim merkezi olan Osmanlı İmparatorluğu'nun 1880'e doğru artık dünya ipekçiliğinde adı bile geçmez hale gelmişti.

Buna rağmen Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi Bursa'da laboratuvar ve üreticilerin teknik meselelerini çözmek için okullar açmış, bir araştırma merkezi kurmuş ve bu sayede bölge tekrar eski gücüne kavuşmuştu.

İstanbul, Edirne, Bursa ve Samsun vilâyetleri içindeki belli sahaların ipek aşar geliri Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'ne aitti. Ancak Meclis'in bu konudaki gayretleri sadece bu bölgeler ile sınırlı kalmamış, Anadolu'nun bütün kuzey ve orta kısımları da yararlanmıştır. 1885'de ipekböceği yetiştirmek için yumurtaların Pasteur yöntemiyle seçilmesine başlanmış, 1888'de ipekböceği yetiştirme yöntemlerini öğretmek üzere Bursa'da ipekçilik eğitimi veren bir kurum açılmıştı. Kendi şehirlerine dönen bu öğrenciler, yeni ipek yetiştiriciliği teknikleri konusunda halkı bilgilendirmiş, neticede 1890 ile 1910 yılları arasında Türkiye'de 130.000 dönüm araziye 60.000.000 dut ağacı dikilmiş, yeni tohumhaneler ve fabrikalar kurulmuştur.[88]

Osmanlı toprakları ipekçilik için müsait bir iklime sahipti ve bu topraklarda çok eskiden beri ipekböcekçiliği yapılıyordu. Ancak 1763'de "baygınlık", 1835'de "kireç" ve 1840'da "karabatan" hastalıkları çubuklara sirayet etmiş ve hızla yayılmıştı. Çözümsüz kalan üretici dutlukları bozarak yerlerine başka ağaçlar dikmeye, ya da tahıl yetiştirmeye başlamıştı. Çözüm Pasteur usûlünü kullanarak sağlam ipekböceği tohumu yetiştirmekten geçiyordu. Bu amaçla Düyûn-ı

[88] **"Rehber-i Muamelât-ı İdare-i Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye"**, Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye İdaresi, Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyye idâre-i Merkeziyesi Matbaası, İstanbul, sene 1306.

Umûmiyye 1887'de Pasteur'ün bizzat kendisine başvuruda bulunmuş ve bu alanda gerekli bilgilerle donatılmış bir uzmanın Osmanlı Devleti'ne gönderilmesini istemişti. Pasteur verdiği cevap da buna gerek olmadığını, Montpelier okulundan mezun ve o sırada Hazine-i Hassa çiftlikler müdürü olan Kevork Torkomyan'ın bu işi üstlenebilecek düzeyde bilgi sahibi olduğunu yazmıştı. Kevork Torkomyan, Düyûn-ı Umûmiyye'nin isteği üzerine bir rapor hazırlamış ve Bursa'da ipekçilik okulunun açılması önerisinde bulunmuştu. Abdülhamid'e başvurulması üzerine, Hazine-i Hassa'daki görevi uhdesinde kalmak koşuluyla, Torkomyan'ın açılacak okulun müdür ve muallimliğini yapmasına izin çıkmış, Bursa Darü'l-hariri 1 Nisan 1888'de açılmıştı. Altı yıl kiralık mekanlarda kalındıktan sonra Torkomyan'ın çizimiyle çağdaş bir okul binası inşa edilmiş, bir süre sonra Hazine-i Hassa Nazırı Portakal Mihail Paşa, her iki görevin de hakkıyla yapılamadığını ileri sürerek Torkomyan'dan görevlerinden birini seçmesini istemişti. Torkomyan, Hazine-i Hassa'daki görevini bırakarak açmış olduğu okulu tercih etmiş, Düyûn-ı Umûmiyye, Torkomyan'ın bu tutumunu ödüllendirerek İstanbul Merkez İdâresi'nde Ziraat Fen müşavirliğini ve Harir Şubesi müdürlüğü görevini ona vermişti. Torkomyan, 1897'de Türkçe ve Fransızca "İpek Böceği Beslemek" ve "İpek Tohumu İstihsal Etmek" başlıklarıyla iki kitap yazmış ve bunlar Düyûn-ı Umûmiyye tarafından yayınlanmıştı. Çok ucuz bir bedelle üreticiye dağıtılan bu kitap 1910 ve 1922 yıllarında ikinci ve üçüncü baskılarını yapmıştı. Darü'l-harir, ayrıca halkı böcekçiliğe teşvik etmek amacıyla yarışmalar düzenlemiş, ödüller dağıtmıştı. 1922 yılına kadar Darü'l-harir'in müdürlüğünde kalan Torkomyan, 34 yılda kız-erkek 2.032 böcekçi yetiştirmişti. Düyûn-ı Umûmiyye'nin girişimi sonucu 1882-83 yıllarında 18.952 lira olan "harir" vâridâtı, 1906-07'de 125.000 liraya, 1909-10 yıllarında 128.945 liraya, 1911 yılında ise 213.953 liraya yükselmişti.[89]

1911 yılında Osmanlı vilâyetlerinde üretilen ipeğin toplam bedeli ile bu ipeklerden tahsil edilen vergi miktarları Tablo 10'da gösterilmiştir.

---

[89] Mehmet Hakan Sağlam. **"Osmanlı Borçlar İdâresi - Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891"**, "Prof. Dr. Zafer Toprak sunuşundan", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 2007, sh. XXII.

Tablo 10. Müdürlüklerin İpek Aşar Gelirleri (1911)

VİLÂYETLER	Vergi Geliri (Osmanlı Lirası)	%	İpek Üretimi (Osmanlı Lirası)
İstanbul Başmüdüriyeti	20.123	9,41	162.302
Edirne Başmüdüriyeti	30.510	14,26	248.401
Erzurum Başmüdüriyeti	50	0,02	310
Adana Başmüdüriveti	3.159	1,48	24.245
Ankara Başmüdüriveti	844	0,39	6.700
Aydın (İzmir) Başmüdüriveti	2.657	1,24	20.567
Bitlis (Siirt) Başmüdüriyeti	2.197	1,03	17.616
Bağdat Başmüdüriveti	123	0,06	1
Beyrut Başmüdüriyeti	16.887	7,89	34.469
Cezair-i Bahri Sefid Başmüdüriyeti	1.500	0,70	11.932
Halep Başmüdüriveti	15.512	7,25	124.076
Hüdavendigar (Bursa) Başmüdüriyeti	80.180	37,48	646.104
Sivas Başmüdüriyeti	3.771	1,76	29.982
Trabzon Başmüdüriveti	111	0,05	881
Konya Başmüdüriveti	752	0,35	6.088
Musul Başmüdüriyeti	38	0,02	0
Yemen Başmüdüriyeti	0	0,00	0
TOPLAM	**178.422**	**83,39**	**1.333.682**
Rumeli Vilâyeti Metrukesi	35.531	16,61	296.001
TOPLAM	**213.953**	**100,00**	**1.629.684**

Tablo 11. İpek Aşar Geliri (1887-1911)

SENELER	İpek Aşar Geliri (Osmanlı Lirası)
1303	40.904
1304	35.183
1305	81.201
1306	108.964
1307	96.889
1308	118.157
1309	140.155
1310	104.120
1311	98.677
1312	115.558
1313	97.606
1314	132.005
1315	180.346
1316	137.137
1317	142.094
1318	153.316
1319	212.080
1320	169.823
1321	239.084
1322	224.799
1323	289.601
1324	231.047
1325	270.131
1326	194.662
1327	213.953

Pul ve Evrak-ı Sahiha (Kıymetli Evrak)...

Damga resmi, kıymetli ve resmi evraklara yapıştırılacak pul ile damgalı kıymetli evrak satışlarından elde edilecek gelirleri kapsamaktaydı. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi ilk başlarda bu geliri toplamakta aciz kaldığından Osmanlı devletinde toplanan gelir Yunanistan'da aynı isimle toplanan gelirden çok daha düşük düzeyde kalmıştı. Ayrıca uygulamanın daha ilk başlarında pasaport ve ikamet tezkeresi harçlarının bu rüsûma dahil olup olmadığı konusunda hükümette bir anlaşmazlık çıkmış, bu anlaşmazlığın İdâre lehine sonuçlandığı 1888 yılına kadar bu iki harç sebebiyle hükümete yılda 50.000 Osmanlı lirası iade edilmişti.

Damga pulu kanununa göre her türlü yazışma, dilekçe, resmi evrak ve işlem vergiye tabiydi. Ticarî senetlere, poliçelere, alım satım evraklarına hatta telgraf makbuzlarına bile pul yapıştırılması gerekiyordu. Ancak 1880 yılına kadar ticarî senetlere pek pul yapıştırılmadığı gibi 1893'den önce "hâric ez memleket" imtiyazına sahip olan ülkelerin vatandaşları pul vergisinden muaftı. 20 Mart 1894 tarihli bir padişah buyruğu ile bütün yabancılar pul vergisini verme konusunda zorunlu tutuldu. Ancak, bazı ülke vatandaşlarına vergi muafiyeti sağlayan anlaşmaların özellikle ikametgah dokunulmazlığı ile ilgili hükümleri 1894 buyruğunun uygulanmasını zorlaştırdı.

Tablo 12. Damga Vergisi Geliri (1887-1911)

Seneler	Damga Vergisi (Osmanlı Lirası)
1303	150.718
1304	183.741
1305	210.404
1306	230.899
1307	236.136
1308	239.491
1309	238.996
1310	259.045
1311	239.617
1312	236.146
1313	227.832
1314	251.495
1315	267.008
1316	256.972
1317	255.604
1318	251.509
1319	266.239
1320	405.486
1321	491.710
1322	402.474
1323	415.436
1324	425.207
1325	470.677
1326	521.428
1327	565.208

Tablo 13. Müdürlüklerin 1911 Yılı Damga Vergisi gelirleri.

Başmüdürlükler	Damga Vergisi (Osmanlı Lirası)
İdare-i Merkeziye	0
İstanbul Başmüdürlüğü	168.754
Edirne Başmüdürlüğü	19.943
Erzurum Başmüdürlüğü	10.795
Adana Başmüdürlüğü	11.689
Ankara Başmüdürlüğü	12.773
Aydın Başmüdürlüğü	66.974
Bitlis Başmüdürlüğü	7.666
Bağdad Başmüdürlüğü	18.710
Beyrut Başmüdürlüğü	50.994
Cezair-i Bahr-i Sefid Başmüdürlüğü	13.069
Haleb Vilâyeti	15.444
Hüdavendigar (Bursa) Başmüdürlüğü	24.199
Sivas Vilâyeti	15.001
Trabzon Başmüdürlüğü	34.753
Konya Başmüdürlüğü	13.937
Musul Başmüdürlüğü	4.181
Yemen Başmüdürlüğü	7.946
Memalik-i Ecnebiye	0
Toplam	**496.837**
Rumeli Vilayat Metrukesi	0
Toplam	**496.837**

Şarap...

Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne bırakılan alkollü içkiler vergisi şarap, konyak, rakı, rom ve bira gibi içkilerden alınmaktaydı. Ayrıca ithal edilen her türlü yabancı içkilerde bu rüsûma dahil idi. Bu verginin hasılatı Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne bırakılıyor, içki satışı yani bayiliğini yapanlara verilen satış permisi de bu verginin kapsamına giriyordu.

Düyûn-ı Umûmiye kayıtlarına göre 1913-1914 mali yılında Osmanlı imparatorluğunda 41.913 ton şarap, 5.087 ton rakı üretilmekteydi. İhraç edilen şarap miktarı ise 7.620 tonu buluyordu. Diğer alkollü içeceklerin ihracatı ise ancak 110 ton civarında kalıyordu. İçki ihracatında Beyrut vilâyeti 3.929 ton ile başta geliyor, onu 2.926 ton ile İzmir vilâyeti, 347 ton ile Edirne, 341 ton ile Bursa izliyordu. Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi, ayrıca bağcılık ve şarapçılığın gelişmesi amacıyla filokseraya tutulmayacak türde bağlar kuruyordu. Filoksera ülkeye 19. yüzyılın ikinci yarısında girmişti. Avrupa'dan getirtilen asma, meyve ve süs bitkileri yoluyla ülkede ilk kez filoksera 1871'de İstanbul'da, ardından İzmir, Bursa ve Kırklareli dolaylarında görülmüştü. Bağ mahsulleri resmine el koyan Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi, dolayısıyla bağcılıkla da yakından ilgilenmişti. Filoksera afetinin önüne geçmek ve mahvolan bağ sahalarını yeniden ihya etmek amacıyla 1889'da İstanbul Göztepe'de *Kızıltoprak Amerika Asma Fidanlığı – Bağ Aşı Ameliyat Mektebi ve Nümune Bağı* adıyla bir fidanlık kurulmuş ve bağcılara bedelsiz Amerikan çubukları verilmişti. 1919 yılına kadar Düyûn-ı Umûmiyye yönetiminde kalan bu fidanlık sonradan Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti'ne bağlanmıştı.[90]

Şarap, bira ve sair ispirtolu içkiler hakkındaki kanunlarda da aynı zorluklar vardı. Şarap ithal edenler değer üzerinden % 8 gümrük vergisi ödedikleri halde ülke içinde şarap imal edenler % 15 vergi vermek zorundaydı. Bu haksız durum, ülkede şarapçılığın gelişimi ve teşvik edilmesi yönünde Meclis'in önlemler almasını gerekli kıldı. Ayrıca ülke içinde üretilen bira ve diğer alkollü içkiler üzerindeki vergi

[90] Mehmet Hakan Sağlam. **"Osmanlı Borçlar İdâresi - Düyûn-ı Umûmiyye 1879 -1891"**, "Prof. Dr. Zafer Toprak sunuşundan", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 2007, sh. XXI.

oranı % 15 olduğu halde, ithal edilenler % 8 gümrük vergisi ödüyordu. Bu konuda Meclis, ülke içindeki üretime yönelik vergi oranlarını indirmek için Hükümet nezdinde girişimlerde bulundu, fakat bir netice elde edemedi. Ancak ülke içinde üretilen alkollü içkilerin ihraç edilmesi durumunda daha önceden ödenmiş olan verginin %50'si oranında vergi iadesi uygulamasına geçilince bu haksızlık bir nebze de olsa giderildi.[91]

Vilayetlerin içki rüsumu gelirleri Tablo 14'de görüldüğü gibidir.

Tablo 14. Müskirat Rüsûmu (1911)

VİLAYETLER	TAHSİLAT	
	MİKTAR 1327	%
İstanbul Başmüdürlüğü	69.653	19,01
Edirne Başmüdürlüğü	34.052	9,29
Erzurum Başmüdürlüğü	2.122	0,58
Adana Başmüdürlüğü	4.591	1,25
Ankara Başmüdürlüğü	696	0,19
Aydın Başmüdürlüğü	49.877	13,61
Bitlis Başmüdürlüğü	1.367	0,37
Bağdad Başmüdürlüğü	3.759	1,03
Beyrut Başmüdürlüğü	24.483	6,68
Cezair-i Bahr-i Sefid Başmüdürlüğü	15.426	4,21
Haleb Vilâyeti	2.687	0,73
Hüdavendigar (Bursa) Başmüdürlüğü	14.592	3,98
Sivas Vilâyeti	1.904	0,52
Trabzon Başmüdürlüğü	10.117	2,76
Konya Başmüdürlüğü	1.574	0,43
Musul Başmüdürlüğü	1.026	0,28
Yemen Başmüdürlüğü	21	0,01
TOPLAM	**237.956**	**64,94**
Rumeli Vilayat Metrukesi	128.475	35,06
TOPLAM	**366.432**	**100,00**

[91] **Rehber-i Muamelât-ı İdâre-i Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye**, Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye İdaresi, Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyye İdâre-i Merkeziyesi Matbaası, İstanbul, sene 1306.

Tablo 15. Müskirat Resmi 1887-1911

SENELER	MİKTARLAR		
	RESM-İ MİRİ	BEY'İYE RESMİ	TOPLAM
1303	144.451	40.643	185.095
1304	147.659	41.334	188.994
1305	185.479	42.105	227.585
1306	188.646	42.893	231.540
1307	219.300	42.610	261.911
1308	216.865	43.339	260.205
1309	216.212	43.958	260.170
1310	221.438	44.927	266.365
1311	220.149	45.549	265.699
1312	223.924	44.885	268.809
1313	224.297	44.682	268.980
1314	228.231	44.747	272.979
1315	234.387	45.044	279.431
1316	238.383	44.394	282.778
1317	234.001	44.091	278.093
1318	232.761	43.069	275.831
1319	241.482	42.309	283.791
1320	232.173	43.068	275.242
1321	234.288	43.644	277.932
1322	247.656	44.443	292.100
1323	245.769	44.895	290.664
1324	232.002	46.115	278.118
1325	248.687	47.078	295.765
1326	275.525	49.093	324.618
1327	316.416	50.015	366.432

Balık Avcılığı

Osmanlı hükümeti Muharrem Kararnamesi ile İdare'ye bırakılacak balıkçılık merkezlerini belirlemişti. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi dışarıdan M. de Bellesme adında bir balıkçılık uzmanı getirerek deniz ve tatlı su balıkçılığını geliştirmek için etütler yapılmasını sağladı. Balık rüsûmu geliri İdare'nin akıllıca yönetimi sayesinde 1882-83 hesap yılında 22.635 Osmanlı Lirasına kadar yükseldi.

İdare, ülkede balıkçılığı ilerletmek ve balıkçılıktan elde edilen "resim" hasılatını arttırmak amacıyla Karekin Devecioğlu'ndan yararlandı. Nitekim, Karekin Devecioğlu balıkçılık alanındaki birikimini 460 sayfadan oluşan, içinde 240 adet resim bulunan, balıkların kendi renklerini gösteren ve sonunda Osmanlı balıkçılarının ağzından toplanmış ve Fransızca karşılıkları da konulmuş olan balık ve balıkçılığa ait isim ve tabirleri içeren 60 sayfalık bir ek sözlükle "***Balık ve Balıkçılık***" adlı eserini ortaya koydu. Düyûn-ı Umûmiyye, Karekin Devecioğlu'nu eserin Fransızca'sını da yazmaya özendirmiş ve on yıl sonra, 650 sayfalık "***Pêche et pêcherie en Turquie***" adlı eser gün ışığına çıkmıştı. Avrupa'da konunun uzmanlarınca büyük takdir gören bu eser, sonraları İtalyanca'ya da çevrildi.[92]

İstanbul ve civarının balık vergisini idâre etmek nisbeten kolaydı. Balıkçılar, yakaladıkları balıkları Balıkhane'ye getirmek zorundaydı. Balıklar burada, bir Düyûn-ı Umûmiyye memuru huzurunda satılıyor ve satış bedeli üzerinden % 20 Düyûn-ı Umûmiyye hissesi ve ilâve olarak % 3 oranında da masraf alınıyordu.[93] Tüm bunlara rağmen pul, ispirto ve balık vergilerinde yavaş bir artış gözlenmiş, 1882 yılında 140.000 lira olan pul vergisi 1902 senesinde 240.000 liraya, alkollü içecekler vergisi ise aynı süre zarfında 178.000 liradan 278.000 liraya yükselmişti. Diğerlerine göre daha az olmasına rağmen, balıkçılık vergisi de 22.000 liradan 50.000 liraya ulaşmıştı.

---

[92] Mehmet Hakan Sağlam. **"Osmanlı Borçlar İdâresi - Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891"**, "Prof. Dr. Zafer Toprak sunuşundan", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 2007, sh. XXIII.

[93] Donald C. Blaisdell, **"Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu"**, Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 139.

Tablo 16. Kara ve Deniz Avcılığı Rüsûmu 1911

VİLAYETLER	TAHSİLAT	
	MIKTAR 1327	%
Istanbul Başmüdürlüğü	58.290	33,49
Edirne Başmüdürlüğü	2.671	1,53
Erzurum Başmüdürlüğü	1.176	0,68
Adana Başmüdürlüğü	852	0,49
Ankara Başmüdürlüğü	476	0,27
Aydın Başmüdürlüğü	24.871	14,29
Bitlis Başmüdürlüğü	305	0,18
Bağdad Başmüdürlüğü	5.206	2,99
Beyrut Başmüdürlüğü	7.645	4,39
Cezair-i Bahr-i Sefid Başmüdürlüğü	11.676	6,71
Haleb Vilâyeti	3.195	1,84
Hüdavendigar (Bursa) Başmüdürlüğü	15.974	9,18
Sivas Vilâyeti	364	0,21
Trabzon Başmüdürlüğü	9.219	5,30
Konya Başmüdürlüğü	3.014	1,73
Musul Başmüdürlüğü	191	0,11
Yemen Başmüdürlüğü	4.334	2,49
TOPLAM	**149.468**	**85,89**
Rumeli Vilayat Metrukesi	24.561	14,11
Toplam	**174.030**	**100,00**

Tablo 17. Kara ve Deniz Avcılığı Rüsûmu 1887-1911

YIL	DENİZ AVCILIĞI	KARA AVCILIĞI	RUSUM TOPLAMI
1303	0	41.594	41.594
1304	492	63.662	64.155
1305	2.046	91.143	93.189
1306	2.594	105.118	107.713
1307	2.859	112.604	115.463
1308	3.124	105.080	108.204
1309	3.020	100.874	103.895
1310	2.876	66.396	69.272
1311	2.808	105.725	108.534
1312	2.819	108.078	110.897
1313	2.777	101.229	104.007
1314	3.131	119.354	122.486
1315	3.264	110.512	113.777
1316	2.908	115.547	118.456
1317	3.810	105.771	109.581
1318	4.228	119.244	123.473
1319	4.004	116.691	120.695
1320	4.431	110.855	115.286
1321	4.620	130.761	135.382
1322	5.082	123.729	128.811
1323	5.353	144.268	149.621
1324	5.593	154.048	159.641
1325	6.657	177.873	184.530
1326	8.372	164.206	172.578
1327	8.157	165.873	174.030

Tütün...

Düyûn-ı Umûmiyye'ye ait ana gelir kaynaklarından bir diğeri tütündü. Tütün 1612 yılında Felemenk (Hollanda) hükümetiyle yapılan bir ticaret sözleşmesiyle Osmanlı topraklarına girmişti. Tütüncü gediği denilen dükkanlarda satılan tütüne ilk kez 1687'de 8 ilâ 10 pul (üç pul = 1 para) resim konulmuştu. Bu verginin miktarı zamanla yükselmiş, Kırım Savaşı'ndan sonra okkada 1,5 kuruş olmuştu. 1862'de dörde katlanan bu vergiye ek olarak ayrıca tütünden bey'iyye resmi de alınmaya başlanılmıştı. 1879'da kurulan Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ne bazı yörelerin tütün aşar gelirleri de tahsis edilmişti. Muharrem Kararnamesi'nin 8. maddesi gereğince Babıâli, 13 Ocak 1882 tarihinden başlayarak tütün inhisârı gelirini Düyûn-ı Umûmiyye'ye bırakmıştı. Düyûn-ı Umûmiyye de hükümetle uzlaşarak 27 Mayıs 1883 tarihli irâde ile otuz yıl süreyle *Müşterekü'l Menfaa Reji Şirketi*'ni [Société de la Régie Cointeressée des Tabacs de l'Empire Ottoman] oluşturmuştu. Şarkî Rumeli dışında bandrol usûlünün uygulandığı vilâyetlerde, üretilen tütünün ülke içinde sarf olunacak kısmının satın alınması, işlenmesi ve satılması Reji Şirketi'ne bırakılmıştı. Bağdat gibi bandrol usûlü cari olmayan yerlerde Hükümet'in almakta olduğu resimler, Osmanlı topraklarına ithal olunan sigara, enfiye, çiğnemeye mahsûs tütün ve ihraç edilen tütünün gümrük ve ruhsatiye resimlerini toplama hakkı da yine aynı şirkete verilmişti. Her biri 500 Franklık 200.000 hisse senedine ayrılmış 100 milyon Frank sermaye ile kurulan bu şirket, Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne her sene 750.000 lira vermekle yükümlüydü. Bunun üzerinde gerçekleşen gelirler Babıâli, Düyûn-ı Umûmiyye ve Reji Şirketi arasında paylaşılacaktı.[94]

Muharrem Kararnamesi'ne göre Hükümet, tuz veya tütün tekellerinin "Reji" şeklinde idâresine itiraz etmeyecekti. Ancak, öncelikle Hükümet ile anlaşmak gerekiyordu. Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi tuz tekelini kendi bünyesinde idâre etmeyi tercih ederken, tütün imtiyazını Reji İdâresi'ne terk etti. Bu şirketin hissedarları

---

[94] Mehmet Hakan Sağlam. **"Osmanlı Borçlar İdâresi - Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891"**, "Prof. Dr. Zafer Toprak sunuşundan", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 2007, sh. XXIII-XXIV.

arasında Viyana merkezli Crédit Anstalt, Berlin merkezli S. Bleichröder Bank ve Osmanlı Bankası bulunuyordu.

Tablo 18. Tütün ve Tönbeki Aşarı (1911)

VİLAYETLER	TÜTÜN TAHSİLATI		TÖNBEKİ TAHSİLATI	
	MİKTAR 1327	%	MİKTAR 1327	%
İstanbul Baş Müdüriyeti	14.709	2,61	1	0,16
Edirne Baş Müdüriyeti	9.576	1,70	0	0,00
Erzurum Baş Müdüriyeti	761	0,14	0	0,00
Adana Baş Müdüriyeti	102	0,02	2	0,31
Ankara Baş Müdüriyeti	71	0,01	0	0,00
Aydın (İzmir) Baş Müdüriyeti	54.606	9,71	1	0,10
Bitlis (Siirt) Baş Müdüriyeti	8	0,00	0	0,00
Bağdat Baş Müdüriyeti	1.525	0,27	0	0,00
Beyrut Baş Müdüriyeti	3.804	0,68	703	98,83
Cezair-i Bahri Sefid (Midilli) Baş Müdüriyeti	469	0,08	0	0,00
Halep Baş Müdüriyeti	501	0,09	4	0,60
Hüdavendigar (Bursa) Baş Müdüriyeti	4.745	0,84	0	0,00
Sivas Baş Müdüriyeti	0	0,00	0	0,00
Trabzon Baş Müdüriyeti	133.295	23,69	0	0,00
Konya Baş Müdüriyeti	28	0,00	0	0,00
Musul Baş Müdüriyeti	21	0,00	0	0,00
Yemen Baş Müdüriyeti	0	0,00	0	0,00
TOPLAM	224.228	39,85	711	100,00
Rumeli Vilâyeti Metrukesi	338.430	60,15	0	0,00
TOPLAM	562.658	100,00	711	100,00

Tablo 19. Tütün ve Tönbeki Geliri (1887-1911)

SENELER	TÜTÜN AŞARI	TENBAKU AŞARI	TOPLAM TAHSİLAT
1303	91.482	0	91.482
1304	82.601	0	82.601
1305	92.462	0	92.462
1306	106.242	0	106.242
1307	109.066	0	109.066
1308	130.767	0	130.767
1309	117.358	0	117.358
1310	148.746	0	148.746
1311	108.916	0	108.916
1312	104.752	0	104.752
1313	114.011	0	114.011
1314	105.604	0	105.604
1315	103.500	0	103.500
1316	131.217	0	131.217
1317	119.474	0	119.474
1318	243.213	113	243.326
1319	216.867	225	217.093
1320	179.148	280	179.429
1321	153.540	228	153.768
1322	215.751	201	215.952
1323	247.544	314	247.858
1324	260.744	335	261.080
1325	295.402	347	295.749
1326	405.774	169	405.943
1327	562.658	711	563.369

Kıbrıs Geliri ve Şark-i Rumeli Vergisi...

Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne tahsis edilen bir başka gelirde Kıbrıs gelir fazlasıydı. Osmanlı Hükümeti, o sırada İngilizlere kiralanmış olan Kıbrıs adasından daha fazla gelir alabileceği beklentisiyle bu geliri Düyûn-ı Umûmiyye'ye terk etmişti. 4 Haziran 1878 sözleşmesi hükümlerine göre Ada'nın İngiltere tarafından işgali ve gelirinin de bu devlet tarafından idâresi, Osmanlı'ya Kıbrıs gelir fazlasından bir şey bırakmıyordu. Çünkü İngiltere Hükümeti bu fazlayı esasen 1855 istikrazının faiz ve amortismanına tahsis etmişti. 1878'den sonra Osmanlı Devleti, Kıbrıs adasından hiçbir gelir elde edemedi. Muharrem Kararnamesi'nin 8. maddesinin 6. fıkrası gereğince Kıbrıs adasından gelir fazlası elde edilemediği takdirde Hükümet, Düyûn-ı Umûmiyye'ye senede 130.000 lira ödemeyi taahhüt etmişti. Bu para 1890 yılına kadar gümrük gelirlerinden karşılanarak ödendi. Bu seneden sonra miktar 102.596 liraya indirildi.

Şark-î Rumeli vergisi olarak Düyûn-ı Umûmiyye'ye verilecek gelirin elde edilmesi oldukça zor oldu ve bu konudaki görüşmeler tam 15 yıl sürdü. Aralık 1876'da İstanbul'da toplanan konferans, Şark-i Rumeli için özerklik belirlediği gibi gelirlerinden bir kısmının da Düyûn-ı Umûmiyye'ye tahsis edilmesini kabul etmişti. Berlin anlaşmasında bu karar onaylandı ve Şark-î Rumeli vilâyetinin Düyûn-ı Umûmiyye hissesi kurulan bir komisyon tarafından 240.000 lira olarak belirlendi. Miktarın çok fazla olduğunu ileri süren Vilâyet Meclisi bu rakama itiraz etti ve sözkonusu rakam 180.000 liraya indirildi. Buna rağmen ödemeler oldukça düzensiz gerçekleşti. 1887'de Vilâyet Meclisi ile Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi arasında bir anlaşma yapılarak hisse miktarı 130.000 liraya indirildi ve bakiye kalan kısmın tasfiye edilmesi için çareler arandı. Bu şekilde belirlenen yıllık taksitler 1894 yılına kadar düzenli olarak ödendi. 5 Teşrinievvel 1908'de Bulgaristan bağımsızlığını ilan ettiği zaman yeni bir sözleşme yapılması için görüşmeler başlatıldı. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi ile Osmanlı Hükümeti arasında imzalanan anlaşma gereğince, Düyûn-ı Umûmiyye'nin Hükümet hesabına tahsil etmekte olduğu bazı gelirler

ile aşar fazlalarından bu taksitlerin tahsil edilmesi kararlaştırıldı.[95] 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşından dolayı Rusya'ya ödenecek savaş tazminatından Rusya'nın kısmen vazgeçmesi üzerine[96] Osmanlı Devleti, Berlin Anlaşması'nın IX. maddesinde bahsedilen Bulgaristan vergisi ve Bulgaristan'ın Düyûn-ı Umûmiyye hissesi ile Şarkî Rumeli'de bulunup Bulgaristan tarafından zabt edilen demiryolları üzerindeki mülkiyet haklarından vazgeçti.[97] Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti'ne Şark-i Rumeli'den herhangi bir vergi ödemesi yapılmadı.

Gümrük Geliri Fazlaları...

Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne tahsis edilen iki kaynak daha vardı. Ticaret anlaşmalarının değiştirilmesinden kaynaklanabilecek gümrük gelir fazlaları Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne ait olacaktı. Ayrıca dükkânlar ve mağazalar hakkındaki kanunun yaygın bir şekilde uygulanmasına bağlı olarak, mevcut temettü vergisinden daha fazla gelir elde edilmesi durumunda bu gelir fazlaları da Meclis'e verilecekti. Bu arada devreye 1903 fermanı girdi ve Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin eline geçecek gelir fazlalarının Hükümet ile İdare arasında ne şekilde paylaşılacağı belirlendi. Ancak Hükümet, bunlardan ikincisinin uygulanması konusunda pek gevşek davrandı. Birinciye gelince, yeni ticaret anlaşmaları ancak 1907 yılında imzalanabildi. Yabancı devletler, ticaret anlaşmalarının değiştirilmesine ancak %3 oranındaki vergi artışından elde edilecek gelirin Makedonya'da yapılacak reformlara tahsis edilmesi kaydıyla izin verdiler.[98]

Osmanlı Devleti'nin hükümranlık haklarını elinden alan ve Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne uluslararası bir nitelik kazandıran tek nokta; gümrük vergileriyle ilgili olan bu maddeydi. Diğer tüm vergilerde Osmanlı Hükümeti dilediği şekilde hareket serbestisine sahip iken, bu

---

[95] Donald C. Blaisdell, "**Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu**", Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 142.

[96] Rusya, 74 taksitin 40'ından vazgeçmiştir.

[97] "**8 Kânunuevvel 1909 tarihli Petersburg Rus-Türk mukavelesi**", Recueil General, Üçüncü Seri, Cilt IV, s. 54-55.

[98] Donald C. Blaisdell, "**Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu**", Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 143-144.

konudaki değişiklik ikili ticaret anlaşmaları ve kapitülasyonlardan dolayı ilgili devletlerin ortak mutabakatıyla geçerlilik kazanabiliyordu. Osmanlı açısından verilmiş bir hakkın geri alınması, ilgili devlet açısından ise kazanılmış bir hakkın terk edilmesi çok kolay bir iş değildi. Görüşmelerin bu kadar uzun sürmesinin esas nedeni de buydu. Osmanlının ödemeler dengesinin alt üst olmasına neden olan ve ilk tohumları 1838 yılında atılan ikili ticaret anlaşmaları, aradan 69 yıl geçtikten sonra ancak 1907 yılında değiştirilebiliyor, o da dört beş sene sonra tamamen elimizden çıkacak olan Makedonya topraklarına harcanma şartına bağlanıyordu.

Tablo 20. Gümrük Rüsûmu 1887-1911

YIL	İTHALAT		İHRACAT		TRANSIT VE RÜSÛM-I SAİRE	TOPLAM RÜSUM
	MİKTAR-I RESM	Eşyanın Kıymeti Osm. Altını	MİKTAR-I RESM	Eşyanın Kıymeti Osm. Altını		
1303	1.493.537	20.105.600	97.485	11.289.100	385.437	1.976.459
1304	1.463.232	19.456.700	118.090	13.546.500	372.769	1.954.092
1305	1.574.478	21.041.500	130.923	15.272.400	363.724	2.069.125
1306	1.719.326	22.914.300	115.207	12.836.500	349.940	2.184.473
1307	1.849.092	24.553.900	140.393	15.370.000	328.681	2.318.167
1308	1.799.756	24.466.700	143.416	15.572.000	311.332	2.254.505
1309	1.746.505	24.108.700	121.844	13.262.400	251.868	2.120.218
1310	1.748.397	24.075.500	126.673	13.753.800	242.592	2.117.663
1311	1.497.862	20.575.700	141.992	15.535.600	234.947	1.874.802
1312	1.548.496	21.359.700	142.168	15.428.500	227.167	1.917.832
1313	1.689.687	23.434.100	135.817	14.744.500	246.274	2.071.779
1314	1.929.848	26.621.300	123.814	13.425.400	260.884	2.314.547
1315	1.786.287	24.496.500	143.173	15.591.400	252.555	2.182.017
1316	1.776.025	23.841.600	138.700	14.905.000	237.673	2.152.399
1317	1.965.405	24.567.600	141.914	15.393.400	127.125	2.234.444
1318	1.842.037	23.025.500	143.303	15.562.300	49.826	2.035.167
1319	1.951.691	24.396.100	163.082	17.540.200	50.508	2.165.282
1320	2.232.254	27.903.100	157.728	17.004.800	55.088	2.445.071
1321	2.313.884	31.366.000	182.436	19.672.400	50.904	2.547.226
1322	2.683.116	33.539.000	173.413	18.573.400	52.136	2.908.666
1323[99]	3.189.337	34.763.600	163.261	19.213.000	52.926	3.405.524
1324	3.577.929	31.432.200	163.450	18.439.100	52.243	3.793.623
1325	4.000.197	35.936.000	183.669	18.299.300	87.231	4.271.098
1326	4.458.491	40.125.700	185.761	21.937.900	82.317	4.726.570
1327	4.555.739	44.990.700	175.718	24.712.100	95.007	4.826.466

İdare Gelirlerinin Gelişimi...

[99] İthalat vergisinde 1323 senesinden sonraki senelerde görülen artış aynı yılın Haziran ayından itibaren sözkonusu verginin %3 oranında arttırılıp %11'e yükseltilmesinden kaynaklanmaktadır.

Karşılaşılan bütün zorluklara rağmen Meclis tarafından idâre edilen gelirlerin miktarı düzenli olarak artış gösterdi. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin 1882-1887 dönemindeki gayrisafi hasılatı senede ortalama 2.339.749 lira iken, 1887-1892 arasında ortalama 2.328.444 liraya, 1892-1897 arasında ortalama 2.503.261 liraya, 1897-1902 arasında ortalama 2.538.042 liraya, 1902-1907 arasında ise ortalama 3.060.643 liraya yükseldi. Bu artış özellikle pul vergisinin etkili uygulanmasından kaynaklanmıştı. Diğer bir etken de tuz vergisinin çoğalmasıydı. Hükümet'in gösterdiği kolaylıklar sayesinde diğer vergi gelirlerinde de önemli artışlar yaşandı. 1907'de yeni gümrük anlaşmalarının yapılmasından sonraki dönemlere ait tahsilat rakamları; 1907'den 1912'ye kadar 4.527.539 lira, 1912'den 1917'ye kadar 4.035.789 lira; 1917'den 1922'ye kadar 9.887.482 lira ve 1922'den 1926'ya kadar da 4.362.564 lira olarak gerçekleşti.[100]

1888'de ipek ve tütün aşar gelirlerinden alınacak % 1.50 oranındaki ek verginin Hükümet adına tahsil edilip Ziraat Bankası'na ve Maarif Nezareti'ne verilmesi Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nden rica edilmişti. Benzer şekilde palamut ve afyon aşarının toplanması da 1890'da Düyûn-ı Umûmiyye'den istendi. Demiryollarının kilometre teminatı ile 1890 ve 1896 istikrazlarının mürettebatlarını karşılamak amacıyla Düyûn-ı Umûmiyye'ye tahsis edilen aşar vergisi üzerine Hükümet tarafından 1898'den itibaren % 0.50 oranında ek vergi konulmuş, bu ek verginin tahsili için de Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi görevlendirilmişti. Nisan 1907'de Avrupalılarla yapılan yeni gümrük sözleşmesinden sonra Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin görevleri daha da arttı. Avrupalı devletler, yeni gümrük sözleşmesinin esasını oluşturan % 3'lük ek gümrük vergisinin tahsilini Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne havale ettiler.[101]

Bu ek vergi neticesinde ilk yıl 500.000 liradan fazla gelir elde edildi. 1908-09'dan 1913-14'e kadar ise yıllık gelir ortalaması 1.000.000 lirayı geçti. 1911-13 Trablus ve Balkan savaşları ile I. Dünya Savaşı

---

[100] Donald C. Blaisdell, "**Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu**", Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 144-145.

[101] Donald C. Blaisdell, "**Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu**", Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 178.

sırasında bu vergi gelirleri önemli derecede azaldı. 18 Eylül 1914'de gümrük vergileri % 15'e, 18 Mayıs 1915'de de % 30'a çıkartıldı. Eylül 1916'da ise eşyanın kıymeti üzerinden alınan vergi yerine, eşyanın ağırlığı üzerinden vergi alınması uygulamasına geçildi. Eşyanın ağırlığı üzerinden vergi alınmaya başlanıldıktan sonra ise Hükümet, elde edilen gelirin % 50'sini Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne vermeye karar verdi. I. Dünya Savaşı'nın bitmesi ve İstanbul'un müttefikler tarafından işgali üzerine 25 Teşrinievvel 1919'da Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi gümrüklerdeki daimî denetçilerini tekrar atamaya karar verdi.

Osmanlı Devlet Gelirleri...

Osmanlı vergi gelirlerinden ne kadarının Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin kontrolünde bulunduğu konusunda çok farklı görüşler bulunmaktadır. 1882'den önceki devlet bütçelerinin pek güvenilir bilgiler içermediği bilinmektedir. Devletin 1874-1875 gelirleri resmi olarak 22.000.000 Türk Lirası olarak tahmin edilmişti. 1908'de İttihat Terakki idareyi ele aldığında mâlî durumu doğru olarak gösterecek bir bütçe düzenlemeye çalışti. 1910-11'de Cavit Bey'in hazırladığı bütçe 26.000.000 Türk Lirasına yakındı. Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin raporlarına göre Muharrem Kararnamesi gereğince tahsil edilen gelir miktarı 1898'de 2.250.000 Türk Lirası idi. Bundan başka, kararname dışında olmakla beraber yine Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nce, istikrazlar hesabına 545.000 lira, demiryolları teminatı olarak 760.000 lira, Hükümet hesabına da 75.000 lira tahsil edilmişti. Bu gelirlerin toplamı 5.630.000 lira tutmaktadır ki, genel devlet gelirleri ile karşılaştırılığında Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin topladığı vergi miktarı % 23.46'ya karşılık gelmektedir. 1882-1898 senelerinde bu oran belki biraz daha azdır. Fakat 1898'den sonra, demiryolu inşaat çalışmalarının artması ve Devlet istikrazlarında Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin daha fazla rol alması neticesinde Devlet gelirlerinin daha büyük bölümü Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin eline geçmişti. Bu doğrultuda Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin, devletin toplam vergi

gelirlerinin dörtte birini idâre ettiğini söylemek doğru bir tahmin olabilir.[102]

1911 yılında Cavit Paşa tarafından hazırlanan Osmanlı Devlet Bütçesi, gerek o dönem Osmanlı ekonomik yapısı gerekse Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi tarafından tahsil edilen gelirlerin gelişimi ve büyüklüğü açısından önemli fikirler vermektedir. Rumi 1327 tarihli 1911 bütçesinde Osmanlı topraklarının büyüklüğü 1.976.280 kilometrekare olarak gösterilmekte ve mülki yapı içerisinde 36 vilâyet, 122 sancak, 536 kaza, 1.178 nahiye ve 74.080 karye (köy) bulunduğu açıklanmaktadır. Nüfus hakkında çok detaylı bilgilerin yer aldığı eserde, Osmanlı topraklarında 13.835.859 erkek, 12.663.929 kadın olmak üzere toplam 26.499.788 kişinin yaşadığı görülmektedir.

Aynı yıl içerisinde Osmanlı devlet gelirlerinin toplamı 31.108.660 Osmanlı lirası olarak görülmekte olup 1909-1910 ve 1911 yıllarında devlet gelir ve giderleri aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir;

Yıl	Gelirler Osm. Lirası	Giderler Osm. Lirası	Açık Osm. Lirası
1909	26.930.454	27.752.633	822.179
1910	29.241.471	33.783.283	4.541.812
1911	31.108.660	36.705.318	5.596.657

Cavit Paşa tarafından hazırlanan 1911 yılı İhsaiyat Mecmuası'nda Osmanlı devlet bütçesi hakkında detaylı bilgiler yer almaktadır. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere 31.108.660 lira olarak gerçekleşen bütçe gelirlerinin yarısını vasıtasız vergiler, %18'ini vasıtalı vergiler, %12'sini tekel gelirleri, %5'ini damga ve harçlar kalanını ise diğer gelir kalemleri oluşturuyordu. Vasıtalı ve vasıtasız vergi kalemlerinin nelerden oluştuğu, bu vergilerin hangi vilâyetlerden toplandığını ise yine aynı eserde gözlemlemek mümkündür. 1911 yılı Osmanlı devlet gelirlerinin vilâyetlere göre dağılımı aşağıdaki şekildedir;

[102] Donald C. Blaisdell, "**Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu**", Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 178-179.

Tablo 21. GENEL DEVLET GELİRLERİ (1911)

VİLÂYETLER	Miktar Osm. Lirası	%
İdare-i Merkeziye ve Müessesat	4.165.826	13,39
İstanbul Vilâyeti	3.462.691	11,13
Edirne Vilâyeti	1.420.172	4,57
Erzurum Vilâyeti	588.296	1,89
Adana Vilâyeti	607.399	1,95
Ankara Vilâyeti	806.607	2,59
Aydın Vilâyeti	2.788.992	8,97
Bitlis Vilâyeti	242.117	0,78
Basra Vilâyeti	341.000	1,10
Bağdad Vilâyeti	997.564	3,21
Beyrut Vilâyeti	1.482.559	4,77
Cezair-i Bahr-i Sefid Vilâyeti	134.259	0,43
Hicaz Vilâyeti	143.487	0,46
Haleb Vilâyeti	782.454	2,52
Hüdavendigar Vilâyeti	1.294.647	4,16
Diyarbekir Vilâyeti	281.276	0,90
Suriye Vilâyeti	716.487	2,30
Sivas Vilâyeti	784.180	2,52
Trabzon Vilâyeti	1.250.855	4,02
Kastamonu Vilâyeti	403.327	1,30
Konya Vilâyeti	1.071.042	3,44
Mamuret-ül El-aziz Vilâyeti	251.718	0,81
Musul Vilâyeti	340.513	1,09
Van Vilâyeti	138.926	0,45
Yemen Vilâyeti	107.053	0,34
Urfa Sancağı	70.805	0,23
İzmit Sancağı	231.961	0,75
Bolu Sancağı	266.344	0,86
Canik Sancağı	242.959	0,78
Çatalca Sancağı	70.386	0,23
Zor Sancağı	56.655	0,18
Asir Sancağı	0	0,00
Kudüs Sancağı	231.417	0,74
Karesi Sancağı	506.169	1,63
Kale-i Sultaniye Sancağı	222.613	0,72
Medine-i Münevvere Sancağı	16.731	0,05
Cebel-i Lübnan Sancağı	50.716	0,16
Toplam	**26.570.219**	**85,41**
Rumeli Vilayat Metrukesi	4.538.440	14,59
Genel Toplam	**31.108.660**	**100,00**

31.108.660 liralık devlet gelirlerinin hangi kaynaklardan sağlandığını ise aşağıda yer alan tablolardan görebilmek mümkündür.

Tablo 22. 1911 yılı Osmanlı Devlet Gelirlerinin Ana Gelir Kalemleri

GELİR KALEMLERİ	MİKTAR Osm. Lirası	%
Vasıtasız vergiler	15.724.810	50,55
Damga, Harçlar, Kaydiyeler	1.437.007	4,62
Vasıtalı vergiler	5.514.693	17,73
Tekeller	3.673.874	11,81
Devlete ait işletmelerin gelirleri	246.611	0,79
Emlak ve eşya satış gelirleri	798.648	2,57
Maktu' vergiler	875.487	2,81
Çeşitli gelirler	1.652.025	5,31
İstirdadat	56.570	0,18
Emeklilik kesintileri	1.077.054	3,46
TOPLAM	**31.056.784**	**99,83**
Yıldız'da Zuhûr Eden	51.876	0,17
TOPLAM	**31.108.660**	**100,00**

VASITASIZ VERGİLER	Miktar (1911) Osm. Lirası	%
Musakkafat, arazi ve arsalar vergisi	2.866.863	18,23
Temettüat vergisi	359.142	2,28
Bedel-i nakdi-i askeri	1.795.341	11,42
Tarik bedel-i nakdisi	607.358	3,86
Ağnam vergisi	2.059.322	13,10
Deve, camus resmi	35.378	0,22
Canavar resmi	11.500	0,07
Hububat, zeytin ve saire öşrü	7.071.756	44,97
Tütün ve tenbakü öşrü	563.369	3,58
İpek öşrü	213.953	1,36
Hususi ormanlar hasılatından alınan rüsûm.	39.765	0,25
Maden rüsûmu.	59.968	0,38
Vergi tezkereleri esmanı.	41.090	0,26
Toplam	**15.724.810**	**100,00**

DAMGA, HARÇLAR, KAYDİYELER	Miktar (1911) Osm. Lirası	%
Damga resmi.	565.214	39,33
Mehakim-i nizâmiye harcı	276.007	19,21
Mehakim-i şer'iyye harcı	84.456	5,88
Nüfus harcı.	28.534	1,99
Pasaport, kançılarya vesaire harcı	103.207	7,18
Ferağ ve intikal kaydiyesi	335.601	23,35
Kayd-ı ihraci kaydiyesi	30.452	2,12
Evkaf hasılatından Defter-i Hakani hissesi	13.532	0,94
Toplam	1.437.007	100,00

VASITALI VERGİLER	Miktar (1911) Osm. Lirası	%
Müskirat resmi	366.432	6,64
Tönbeki bey'iyesi	1.841	0,03
Gümrük resmi İthalat	4.555.739	82,61
Gümrük resmi İhracat	175.718	3,19
Gümrük resmi Transit	29.923	0,54
Gümrük resmi Rüsûm-ı saire.	65.083	1,18
Rüsûm-ı bahriye. Liman ve seyri sefain	30.863	0,56
Rüsûm-ı bahriye. Fenerler	104.454	1,89
Rüsûm-ı sıhhiye-i hayvaniye.	10.604	0,19
Sayd-ı berri ve bahri.	174.030	3,16
Toplam	**5.514.693**	100,00

TEKEL GELİRLERİ	Miktar (1911) Osm. Lirası	%
Tuz	1.304.767	35,51
Reji Şirketi'nden maktuen alınan	769.500	20,95
Reji temettüatından Düyûn-ı Umûmiye hissesi	127.997	3,48
Reji temettüatından Hazine hissesi	128.115	3,49
Yerli tönbeki rüsûmundan Hazine hissesi	4.883	0,13
Tönbeki	41.040	1,12
Barut	12.3.918	3,37
Meskûkat	244.684	6,66
Posta ve Telgraf: Posta	376.619	10,25
Posta ve Telgraf: Telgraf	552.041	15,03
Posta ve telgraf: Telefon	304	0,01
Toplam	**3.673.874**	100,00

DEVLETE AİT İŞLETMELER GELİRİ	Miktar (1911) Osm. Lirası	%
Hicaz Demiryolu İşletme Hasılatı	0	0,00
Dolmabahçe Gazhanesi Hasılatı	32.992	13,38
Mekteb-i Sanayi' hasılatı	798	0,32
Fırat Dicle Vapurları Hasılatı	65.864	26,71
Maden Hasılatı- Ereğli	59.145	23,98
Maden Hasılatı- Maden-i saire	87.811	35,61
Toplam	**246.611**	**100,00**

EMLAK VE EŞYA-YI EMİRİYE	Miktar (1911) Osm. Lirası	%
Fürûht olunan emlak muacelesi	44.830	5,61
Kadıköy Rıhtımı	0	0,00
İcar	81.668	10,23
Hasılat ve ücret-i arz ve hamamlar	292.159	36,58
Fürûht olunan eşya bedelatı.	44.237	5,54
Miri Ormanların hasılatı	335.742	42,04
Toplam	**798.648**	**100,00**

MAKTU' VERGİLER	Miktar (1911) Osm. Lirası	%
Mısır ve zeyl' vergisi	769.500	87,89
Kıbrıs vergisi	105.263	12,02
Avnaroz vergisi	724	0,08
Sisam vergisi	0	0,00
Toplam	**875.487**	**100,00**

HASILAT-I MÜTEFERRİKA (1911)	Miktar Osm. Lirası	%
Hazine Muâmelâtından müstahsil vâridât: Hazine ve bankada mahfuz tahvîlât faizi.	24.185	1,46
Hazine Muâmelâtından müstahsil vâridât: Akçe farkı	28.110	1,70
Ziraat Bankası salisan temettüatı	70.000	4,24
Mekteb-i Tıbbiye Hasılatı.	3.286	0,20
İhtira' Beratları.	5.614	0,34
Ceza-yı nakdi.	20.394	1,23
İmtiyazlı şirketler hasılat ve temettüatından hazine hissesi.	3.332	0,20
Şimendiferlerden Hazine Hissesi: Şark Şimendiferlerinden	145.797	8,83
Şimendiferlerden Hazine Hissesi: İzmir-Kasaba-Alaşehir hattından	113.194	6,85
İmtiyazlı kumpanyalardan teftiş masrafına mukabil alınan	20.912	1,27
Hicaz demiryolu ianesi	248.977	15,07
Taşra ve İstanbulda müteferrika	822.619	49,79
Maarife ait zebhiye resm-i munzamı.	34.710	2,10
Mektepler hasılatı ve hasılat-ı mütenevvia.	110.886	6,71
Tahrir masrafı mukabili olarak alınan % 0.1	1	0,00
Toplam	**1.652.025**	**100,00**

İSTİRDADAT (1911)	Miktar Osm. Lirası	%
Bağdat demiryoluna verilip istirdad edilecek olan	0	0,00
Hudeyde-San'a demiryoluna verlip istirdad edilecek	20.520	36,27
Soma-Bandırma demiryoluna verilip istirdad edilecek	35.224	62,27
1326 ta'vizatından istirdad edilecek olan.	825	1,46
Müşterek muhafaza mesarifine mukabil Reji Şirketi'nden olan.	0	0,00
Toplam	**56.570**	**100,00**

TEKAÜD VE MA'ZÛLÎN AİDATI (1911)	Miktar Osm. Lirası	%
Mülkiye tekaüd aidatı	337.473	31,33
Mülkiye ma'zûlîn aidatı	47.567	4,42
Askeriye tekaüd aidatı	646.149	59,99
İlmiye tekaüd aidatı	45.863	4,26
Toplam	**1.077.054**	**100,00**

Sevres Sonrası...

Kurulduğu 1881 yılından 1914 yılına kadar kesintisiz bir şekilde görevini icrâ' eden Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine en başta idari anlamda değişiklik yaşamış, 1914-1918 döneminde ise Osmanlı Bankası'nın para basma yetkisini de sahiplenerek kısıtlı bir süre banknot basımını da üstlenmişti. Ancak Osmanlı Devleti'nin savaştan yenik çıkması ve İstanbul'un işgali Düyûn-ı Umûmiyye'nin bu işlevine son verdi. İstanbul'un müttefikler tarafından işgal edilmesinden sonra Düyûn-ı Umûmiyye'nin takip ettiği politika, Sevres anlaşmasında yer alan prensiplerle tam bir uyumluluk gösterdi.

Aralık 1918'de Alman ve Avusturyalı alacaklı vekilleri ülkeden sınırdışı edildi. İmparatorluğun müttefiklerce işgal edilen yerlerinin dışında kalan Düyûn-ı Umûmiyye teşkilâtı olduğu gibi kalmıştı. Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'nin önündeki en büyük engel Anadolu'da başlayan milli mücadelenin gittikçe kuvvetlenmesiydi. 28 Ocak 1920 tarihli Türk Misak-ı Millisi'nin VI. maddesinde "*Millî ve iktisadî gelişimin sağlanabilmesi ve Türk varlığının sürdürülmesi için, her konuda tam hürriyet ve bağımsızlığa sahip olmak önemli bir şart*" olarak belirlenmiş ve "*malî konularda gelişimi engelleyecek her türlü kısıtlamalara karşı olunduğu*" özellikle vurgulanmıştı.[103]

Bu arada Mustafa Kemal idâresindeki Milli Harekat, kontrolü altında bulunan bölgelerdeki gelirleri kendi adına topluyordu. Daha Ocak 1919'da Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi ülke içindeki durumun ciddiyetini anlamış ve kendini korumak için Osmanlı Bankası, Türkiye Millî Bankası, Deutsche Bank ve diğer muhtelif demiryolu şirketlerini, Düyûn-ı Umûmiyye gelirlerine milli kuvvetlerce el konulduğu yönünde uyarmıştı. 15 Ocak 1920'de müttefik fevkalâde komiserlerine bir protesto gönderildi. Komiserler bu protestoya 20 Şubat 1920'de cevap verdiler ve "*Milli Kuvvetler'in Anadolu'daki mücadelesinden dolayı Düyûn-ı Umûmiyye'nin uğrayacağı zararlardan Osmanlı Hükümeti'nin sorumlu tutulacağını*" bildirdiler. Bunun üzerine Osmanlı Maliye

---

[103] Donald C. Blaisdell, "**Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu**", Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 228.

Nezareti 1 Nisan 1920'de, Ankara Hükümeti'nin Düyûn-ı Umûmiyye gelirlerine el koymasını yasakladı. Ancak ne Babıâli'nin emirleri ne de işgal kuvvetleri komutanlığının tehditleri Milli Hükümet'in bu faaliyetini engelleyemedi. Millî Hükümet Anadolu'da yayıldıkça, Düyûn-ı Umûmiyye'nin aleyhine olarak tahsilatını arttırıyordu.[104]

Maliye Nezareti Gelirler Genel Müdürlüğü Aşar Kalemi'nce Hariciye Nezareti'ne yazılan 6 Ekim 1920 tarihli ve onun eki niteliğindeki 29 Eylül 1920 tarihli yazışma bu çaresizliği açıkça ortaya koymaktadır. Mustafa Kemal öncülüğündeki Anadolu hareketine mensup kişiler için ilginç bir tabir kullanılmaktadır; "Kemâlîler". Düyûn-ı Umûmiyye Komiserliği tarafından Maliye Nezareti'ne yazılan yazıda Mustafa Kemal yandaşlarının bazı idârelerin gelirlerine el koyduğu belirtilmektedir.[105] (Kemalilerin Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi gelirlerine el koyduklarına yönelik belge için Bkz. Ek 30).

Ankara Hükümeti'nin Egemenliği...

Konumunu 1922 Eylül ve Ekim aylarındaki askeri ve siyasi başarılarla kuvvetlendiren Ankara Hükümeti 16 Ekim 1922'de bir tebliğ yayınlayarak, devlet tarafından konulmuş vergiler hakkında görüşmelerde bulunmaya ve anlaşma yapmaya sadece Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin yetkili olduğunu, Ankara Hükümeti'nin onayı alınmaksızın İstanbul'daki Hükümet'in imzaladığı veya imzalayacağı anlaşma, sözleşme, alınmış ve alınacak tüm resmi kararların, verdiği veya vereceği imtiyazların tamamıyla boş ve hiç olmamış gibi kabul edileceğini, ayrıca Milli Hükümet'in katılımı olmaksızın İstanbul'daki Hükümet'in teklifi üzerine yapılan borçlanmaların ve bunlara mahsuben imtiyazlı malî müesseselerce herhangi bir İdâre'ye yapılacak ödemelerin tanınmayacağını açıkladı.[106]

---

[104] Donald C. Blaisdell, "**Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu**", Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 229.

[105] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BOA, HR. SYS, 2607/5-27-28.

[106] Donald C. Blaisdell, "**Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu**", Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 229-230.

Ankara'da bir Düyûn-ı Umûmiyye Müdürlüğü oluşturuldu ve önceleri Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nde görev yapan memurlar, bu müdürlüğe bağlandı. Nisan 1923'de yeni Hükümet İstanbul'daki ek gümrük vergisini kendi hesabına tahsil etmeye başladı. Bir sene sonra Düyûn-ı Umûmiyye kontrolünde kalan diğer gelirlerde Hükümet'in kontrolüne geçti.

Lausanne Konferansı'nda müttefik devletlerden Büyük Britanya, Fransa ve İtalya, Sevres Anlaşması'nın Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi'nin geleceğine yönelik bazı hükümlerini kurtarmak için çok çalıştılar. Ancak Ankara Hükümeti öne sürülen her teklifi reddetti. Muharrem Kararnamesi ile ilgili görüşmeler yapılırken, oldukça sert tartışmalar yaşandı. Müttefikler, Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin bütün yetkileri ve teminatı ile birlikte korunması hususunda hiç bir pazarlığı kabul etmeyeceklerini, Düyûn-ı Umûmiyye'nin Muharrem Kararnamesi ile oluşturulan ve devletlere tebliğ edilen bir kurum olduğunu ve İdare'nin hukuksal durumunun devletlerin garantisi altında olduğunu ileri sürüyorlardı. Fakat Türkiye bu fikirleri şiddetle reddetti ve neticede Düyûn-ı Umûmiyye ile ilgili olarak Lausanne anlaşmasına hiçbir madde koydurulmadı.[107]

Borçların Yeniden Yapılandırılması...

Lausanne Anlaşması, Osmanlı borçlarının ne şekilde dağıtılacağını tespit etmiş, fakat bu borçların ne şekilde ödeneceği hususunu doğrudan doğruya Hükümet ile alacaklılar arasında yapılacak görüşmelere bırakmıştı. İsmet İnönü, borçların indirilmesini talep etmiş, Lausanne'a taraf olan devletler ise özel şahıs alacaklarına müdahale etmek istemediklerini beyan etmişlerdi. Fransız alacaklılarla görüşmek üzere Mayıs 1923'de Paris'e giden Hasan Saka ise, önemli fikir ayrılıklarından dolayı müzakarelere başlamadı.

Lausanne ile kapitülasyonlar ve Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi kaldırıldı. Dış borçlar Osmanlı topraklarında oluşan yeni devletler arasında paylaştırıldı. Bu paylaşım barış görüşmelerinin en çetin

---

[107] Donald C. Blaisdell, **"Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu"**, Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul, s. 231-232.

konularından biriydi. Uzun görüşmeler sonunda, Osmanlı Devleti'nden ayrılıp Avusturya-Macaristan, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'a katılan topraklara düşen borç hisselerinin ödenmesi sorumluluğu sayıları on altıyı bulan bu ülkelere bırakıldı. Bu oran % 24 idi. Türkiye'ye ise % 76 oranında bir borç yükü kalıyordu.

Paylaşımdan sonra, Türkiye'nin payına düşen 107 milyon liralık borç tutarının yıllık mürettebatı (faiz ve anapara ödemesi) 7,5 milyonu aşıyordu. Alacaklılar, altın olarak verdikleri borcun faiz ve amortismanlarının altınla ödenmesini istiyorlardı. Oysa, savaş ertesi Türk Lirası'nın değeri, altına oranla büyük ölçüde düşmüştü. Borçların altınla ödenmesi olanaksızdı. Lausanne'da bir çözüm bulunamadı ve sorunun çözümü Düyûn-ı Umûmiyye ile varılacak anlaşmaya bırakıldı.

Türk temsilciler ile Fransız alacaklılar arasındaki ilk görüşme Ağustos 1925'de gerçekleşmiş, ancak itfa ödemeleri konusundaki derin görüş farklılıkları yüzünden bundan da bir sonuç çıkmamıştı. Bir sonraki toplantı Nisan 1926'da Paris'de yapılmış ve Fransızlarla beraber İngiliz ve İtalyan alacaklı temsilcileri de toplantıya katılmış ancak bu görüşmede sonuçsuz kalmıştı.

Sonuçta Nisan 1927'de tekrardan başlayan görüşmelerde sorunlar tek tek halledilip ve 13 Haziran 1928 tarihinde bir mutabakat zabtı imzalanmış, sözkonusu belge 1 Aralık 1928 tarihinde TBMM'nce tasdîk edilmiştir.[108]

1927 yılında Paris'de başlayan ve "Kuponlar Müzâkeresi" diye bilinen çalışmalar sonucunda 1928'de uzlaşma sağlanmıştı. Bu uzlaşı ile Lausanne antlaşmasına bağlı cetveldeki borçlar üç tabloda toplandı:

A Tablosu, Rüsûm-ı Sitte ile güvence altına alınmış Muharrem Kararnamesi'ne kadar yapılan eski borçları,

B Tablosu Muharrem Kararnamesi sonrasında yapılan borçları,

C Tablosu ise Cihan Harbi nedeniyle ödenmeyen borç mürettebatını kapsıyordu.

---

[108] İbrahim Hakkı Yeniay, **"Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi"**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 134.

Varılan uzlaşmaya göre her üç tabloda yer alan borçlar 25 yıl içinde tasfiye edilecekti. Borçların düzenli bir biçimde ödenmesi için gümrük resimleri karşılık gösterilmişti. Düyûn-ı Umûmiyye tarafından atanacak bir murakıbın gözetiminde tahsil edilecek olan bu resimler Osmanlı Bankası'na yatırılacak, buradan kupon hamillerine ödeme yapılacaktı. Artan kısım ise Hazine'ye devredilecekti. Ancak, "Kuponlar Anlaşması" daha yürürlüğe girmeden 1929 yılında dünya yeni bir buhranla karşılaştı. Bu koşullarda taksitler tamamen ödenemediği gibi, altın ve döviz transferleri de yapılamadı. Düyûn-ı Umûmiyye'nin protestolarına karşın ödemeler ancak üçte bir oranında yapılabiliyordu. Bu arada malî yetkileri kaldırılan ve salt kupon alacaklılarına ödeme işiyle yetinen Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin merkezi İstanbul'dan Paris'e taşındı.[109]

Cumhuriyet'in kurucu lider kadrosu, alınan dış borçlardan dolayı Osmanlı İmparatorluğu'nun yarı sömürge haline dönüştüğünün bilincindeydi. Yabancıların Türkiye'deki siyasi ve ekonomik ayrıcalıklarına ve en başta da bu devletlerin Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi vasıtasıyla sürdürdükleri denetimine son vermek isteyen Kemalistler, Lausanne görüşmelerinde kapitülasyon talepleriyle karşılaşmış, yeni dış borçlanmaların ileride Türkiye'nin siyasi bağımsızlığı üzerinde baskı aracı olarak kullanılabileceğine dair işaretler almışlardı. Osmanlı borçlarının koca bir devleti ne noktaya getirdiğini bilfiil yaşayan Cumhuriyet kadrosu yeni borç alımına oldukça soğuk bakıyordu.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi arasında 13.06.1928 tarihinde imzalanan anlaşma, Osmanlı borçlarının Türkiye'ye intikali ve ödenmesi konusunda Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi ile imzalanan ilk anlaşma özelliğini taşımakta olup İdâre merkezinin Fransa'ya taşınması ile ilgilidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Paris Büyükelçisi Fethi Bey ile Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi adına M. Des Closiéres arasında imzalanan bu anlaşmanın 1. maddesinde Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin Paris'e taşınması, 2.

---

[109] Mehmet Hakan Sağlam. "**Osmanlı Borçlar İdâresi - Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891**", "Prof. Dr. Zafer Toprak sunuşundan", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Cilt 1, İstanbul, 2007, sh. XXVI-XXVII.

maddesinde ise borçların tamamen kapatılması durumunda İdare'nin tüm yetkilerinin ve İdâre adına kayıtlı tüm gayrimenkullerin Türkiye Cumhuriyeti'ne devri ve İdâre tarafından tutulan tüm defter ve kayıtların 3 ay içinde Hükümet'e teslim edilmesi karara bağlamıştı.[110]

Bu anlaşmaya göre Türkiye; 1 Haziran 1929-31 Mayıs 1936 tarihleri arasında her yıl 2.000.000 Osmanlı lirası, 1 Haziran 1936-31 Mayıs 1942 tarihleri arasında her yıl 2.380.000 Osmanlı Lirası, 1 Haziran 1942-31 Mayıs 1947 tarihleri arasında her yıl 2.780.000 Osmanlı Lirası, 1 Haziran 1947-31 Mayıs 1952 tarihleri arasında her yıl 3.180.000 Osmanlı Lirası, 1 Haziran 1952'den sonra 3.400.000 Osmanlı Lirası ödeyecekti. Yıllık ödemeler iki taksit halinde 25 Ekim ve 25 Nisan tarihlerinde, binde 916,66 saflıkta brüt 7,21657 gram ağırlığındaki altınlarla yapılacaktı.[111]

Ancak bu ödemeler gerçekte altın lira değil, taksit tutarına karşılık gelen miktar kadar sterlin ile ödenecekti. Anlaşmanın en ağır maddesi de aslında bu idi. Bu doğrultuda Türkiye'nin, 1929-1954 yılları arasında toplam olarak 68.200.000 altın Osmanlı lirası ödemesi planlanmıştı. Bu ödeme planına göre 107.500.000 Osmanlı Lirası tutarındaki borç miktarı üzerinden %37'lik indirim sağlanmış oluyordu. Ankara Hükümeti 1929 taksitini zamanında ödedi. Ama, 1929 yılı toplam ihracat gelirinin %10'una ve genel bütçe gelirlerinin %8'ine karşılık gelen bu ödeme Hükümeti oldukça zorladı. 1929 yılının sonlarında, ödemeler dengesi açığının büyümesi ve buna bağlı olarak Türk Lirasının döviz karşısında hızla değer kaybetmesi nedeniyle Hükümette bir panik havası yaşandı. Bu sırada Amerika'da patlak veren ve sonrasında tüm dünyaya yayılan 1929 Buhranı Türk ekonomisini de etkilemeye başlayınca Hükümet, Düyûn-ı Umûmiyye'ye yapacağı 1930 taksitini ödeyemeyeceğini anladı.[112]

---

[110] İbrahim Hakkı Yeniay, **"Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi"**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 153.

[111] İbrahim Hakkı Yeniay, **"Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi"**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 146.

[112] Tezel, Yahya S., **"Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)"**, Türkiye Araştırmaları 10, 3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Kasım 1994, İstanbul, s. 207.

1929 Buhranı'nın yarattığı olumsuzluklar Türkiye Cumhuriyeti'ni, Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi ile yeni bir anlaşma yapmaya zorladı. Aralık 1932'de Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi ile yapılan çetin pazarlıklar bir mucizeyi gerçekleştirdi ve Türkiye'nin Osmanlıdan devir alınan borcu bazı kur oyunlarıyla 8.600.000 altın liraya, yıllık faiz ve anapara taksitleri de 700.000 altın liraya indirildi. Yeni taksitler 1933, 1934 ve 1935 yıllarında ödendi. 1936'da ise Türk Hükümeti, Osmanlı borç senetlerinin çoğunu elinde bulunduran Fransız Hükümetiyle anlaşarak yıllık taksitlerin yarısını belirli ihraç mallarıyla ödemeye başladı. 1938'de ise taksitlerin tamamının bu şekilde ödenmesi kararlaştırıldı.[113]

Türkiye Cumhuriyeti ile Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi arasında 1928 ve 1933 yılları arasında imzalanan anlaşmalar mukayese edildiğinde;

1928 anlaşmasına göre Türkiye'nin borcu Fenerler avansı hariç olmak üzere 107.528.461 Lira idi. Bu borç rakamı 01.10.1933 tarihinde Fenerler avansı hariç olmak üzere 106.512.957 lira olup 2.420.749.016 Fransız Frangına karşılık geliyordu. 1933 anlaşmasıyla bu rakam Fransız parası cinsinden 1.480.556.016 FF indirimle 940.193.000 FF'na indirildi ve 01.10.1933 tarihli Fransız Frangı kuru üzerinden 78.349.417 lira olarak hesap edildi. 1933 anlaşmasının Türkiye'ye sağladığı en büyük fayda 78.349.417 liranın o günkü altın fiyatı üzerinden Fenerler avansı da dahil olmak üzere 8.578.343 Altın Türk lirasına düşürülmesiydi.[114]

1928 sözleşmesinde % 4 olan faiz haddi 1938 sözleşmesinde anaparada indirim yapılmak kaydıyla %7,5 olarak belirlendi. Daha da önemlisi 1928 sözleşmesinde altın karşılığı sterlin olarak 87 yılda ödenmesi gereken borçların, Fransız Frangı olarak 50 yılda ödenmesi karara bağlandı.

1933 anlaşmasının imzalanmasını takiben Türkiye Cumhuriyeti tarafından Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne aşağıdaki ödemeler yapıldı;

---

[113] Tezel, Yahya S., **"Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)"**, Türkiye Araştırmaları 10, 3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Kasım 1994, İstanbul, s. 211.

[114] İbrahim Hakkı Yeniay, **"Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi"**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 183-185.

1933-1934	5.223.734,00 TL
1934-1935	5.456.936,40 TL
1935-1936	6.529.141,19 TL
1936-1937	5.574.371,01 TL
1937-1938	4.953.450,00 TL
1938-1939	4.036.541,40 TL
1939-1940	4.225.500,00 TL
1940-1941	3.963.800,00 TL
1941-1942	3.963.800,00 TL
1942-1943	1.936.900,00 TL
Erken Ödeme	15.386.342,00 TL (25.05.1944-25.05.1954)
TOPLAM	61.250.516,00 TL

Ödemelerin bitmesini takiben Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi ile Türkiye Cumhuriyeti arasında 07.05.1949 tarihinde Paris'de bir toplantı yapıldı ve karşılıklı ibralaşma yapılarak her iki tarafça tutulan tüm arşiv belgeleri imha edildi.[115]

Temelleri 17 Temmuz 1900 tarihinde atılan ve Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nin bodrum katında oluşturulan arşiv bölümü taşınma sırasında Fransa'ya götürülmüş ve maalesef Türk ekonomi tarihi açısından büyük önem taşıyan belgeler önemli oranda yok edilmiştir. (Düyûn-ı Umûmiyye Arşivi'nin oluşturulması ile ilgili 17 Temmuz 1900 tarihli belge için Bkz. Ek 30)

Ve Son...

Sultan Abdülmecid döneminde 24 Ağustos 1854 tarihinde alınan 5.000.000 Sterlin tutarındaki ilk borçtan itibaren uzun bir aşama kaydeden Osmanlı Borçları, devletin 100 yıllık geçmişine damgasını vurmuş ve aradan tam bir asır geçtikten sonra 25.05.1954 tarihinde

[115] İbrahim Hakkı Yeniay, **"Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi"**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964, s. 234-235.

1933 anlaşmasına göre ödenmesi gereken tarihten 29 sene önce tamamen tasfiye edilerek kapatılmıştır. Cumhuriyet Hükümetleri bu borçların ödenmesi konusunda kendi lehine olan hemen her fırsatı değerlendirmiş, bu konuda geçmiş nesillerin gösteremediği devlet menfaatini koruma hassasiyetini büyük bir beceri ile sergilemiştir.

1854'de ilk borcun alınmasını takiben 1874'de iflasını ilan eden, 1879'da gelirlerinin bir kısmını Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ne, 1881'de ise Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'ne devreden Osmanlı Devleti, bugünkü kurlarla milyarlarca dolarlık bir borç yükünü genç Türkiye Cumhuriyeti'ne devretmiş, borcu devir alan Türkiye ise Lausanne'da milli egemenlik konusunda gösterdiği hassasiyeti Osmanlı borçları konusunda da sergilemiştir. 1928 anlaşmasıyla borç miktarını 107.500.000 Osmanlı lirasından 68.200.000 Osmanlı lirasına indiren Türkiye Cumhuriyeti, 1933 anlaşması ile bu borç tutarını 8.578.343 Altın Liraya indirtmeyi başarmış ve 1954 yılında tamamen tasfiye edip kapatırken, ekonomik bağımsızlığını elde etmiştir.

EKLER

EKLER

Ek 1. Rüsûm-ı Sitte Sözleşmesi[116]

Mukavelenâme

Bir taraftan başvekil fehametlü devletlü Said Paşa Hazretleri ile Maliye Nazırı atufetlü Edib Efendi Hazretleri vasıtalarıyla 3 Zilkade sene 1296 ve fi 10 Teşrinisani-i rumi sene 1879 tarihli irâde-i seniye mûcebince hareket eden Hükümet-i Seniyye ve diğer taraftan Bank-ı Osmani ile cemiyeti tarafından Mösyö H. Forster ve Emile Deveaux ve bunlarla beraber Mösyö Georges Zarifi ve Salomon Fernandez ve Bernard Tubini ve Eustache Eugenidi ve Theodore Mavrogordato ve A. Vlasto ve A. Barker ve Z. Stefanoviç ve Leonides Zarifi ve Georges Coronio ve Ulysse Negroponti ve Paul Stefanovich Schilizzi mukavelât-ı atiyeyi akd etmişlerdir.

Birinci Madde

Hükümet-i Seniyye 1880 senesi Kânûn-ı sânî-i rumisinin birinci gününden 1890 senesi Kânûn-ı sânî-i rumisinin birinci gününe kadar 10 sene müddet merbût defterde gösterilen vilayat-ı şahane'nin damga yani varaka-i sahihanın ve müskirattan alınan gümrük resminden maada müskiratın resm-i miri ve ruhsatiyesinin ve mevaki'-i defter müfredatında muharrer İstanbul mülhakatı balık saydiyesiyle kezalik mevaki'-i defter-i mezkûrda mestur İstanbul mülhakatıyla Edirne ve Bursa ve Samsun haririnden alınan gümrük rüsûmundan maada sırf harir öşrünün emr-i tahsilini Mösyö H. Forster ve Emile Deveaux ve Georges Zarifi ve Salomon Fernandez ve Bernard Tubini ve Eustache Eugenidi ve Theodore Mavrogordato ve A. Vlasto ve A. Barker ve Z. Stefanoviç ve Leonides Zarifi ve Georges Coronio ve Ulysse Negroponti ve Paul Stefanovich Schilizzi nam zatlara iltizam suretiyle verir mümaileyhim dahi kabul eder.

İkinci Madde

İltizamın bedel-i senevisi tekmil müddet-i iltizamiye zarfında 1879 senesi Mart-ı rumisinin birinden 1880 senesi Mart-ı rumisine kadar güzeran eden bir senede şu dört resmin verdiği beşlik ve metelik vâridât-ı safiyesine % 10 zamm ile hâsıl olan meblâğa müsâvî olacaktır.

İşbu vâridât-ı safiye şu dört resmin tahsili için beşlik ve metelik olarak vuku' bulan mesarif-i umûmiye tenzîl olunduktan sonra ne kalır ise o miktar üzerine gelecek Ağustos ruminin birinci günü kat' ve ta'yîn olunacaktır. Bedel-i

[116] Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya 187, Gömlek 10, Varak 18, Kayıt No: 85/21.

iltizam diğer taraf müteakidleri tarafından senede 12 tekasît-i mütesaviye ile beşlik ve metelik olarak verilecek ve her taksit ile ayın nihayetinde te'diye olunacak ve bedel-i iltizamdan fazla kalacak vâridât-ı safiye Hükümet ile müteakidler beyninde alel-tesavi taksim olunacaktır.

Üçüncü Madde

İltizama verilen rüsûm-ı erbaa diğer taraf müteakidleri tarafından elyevm bunlara ait olarak cari olan nizâmât ve tarifesine göre tahsil olunacak ve işbu nizâmât ve tarifeler bil-ittifak karar verilmedikçe tadil olunamayacaktır. Sarf olunacak evrak-ı sahihe ve pulun mesarifi diğer taraf müteakidleri tarafından verilmek üzere onların taht-ı nezaretinde olarak Hükümet-i Seniyye tarafından tab' ile i'tâ' kılınacaktır. Damga darbının tatili esnada buna ait olan alât ve edavat iki miftah tahtında hıfz edilecek ve anahtarın biri Hükümet-i Seniyye'de ve diğeri mültezimler nezdinde bulunacaktır. İltizamın hin-i hitâmında hesaben mevcûd olması lâzım gelen evrak Hükümet-i Seniyye'ye tamamen iade ve teslim olunacaktır. Hükümet-i Seniyye diğer taraf müteakidlerine rüsûmat-ı mezkûrenin tahsili için kaidesi dairesinde müzaherat-ı kâmilede bulunacak ve müteakidlerin gerek nizâmât-ı mevcûdenin temami-i icrâ'sını temin ve gerek resimlerin usûl-i tahsilini islahta lüzûm görünecek ta'dîlâtı nizâmât-ı mezkûreye ithal için arz edecekleri teklifi piş-i nazar-ı itinaya alacaktır.

Dördüncü Madde

Devlet tarafından mültezimlerin idâresi üzerine edilecek nezaret Babıâli'nin ta'yîn eyleyeceği kontrol me'mûrları vasıtasıyla icrâ' olunacaktır. Kontrol me'mûrları defteri teftiş edeceklerse de mültezimlerin idâresine müdahaleye hakları olmayacaktır. Diğer taraf müteakidleri gerek rüsûm-ı erbaayı idâre için beynlerinde bir şirket teşkiline ve gerek iltizamı ahere terk ve ihaleye selâhiyetleri olacaktır. Fakat her iki halde dahi doğrudan doğruya Hükümet-i Seniyye'ye karşı kendileri mesul kalacaklardır.

Beşinci Madde

Hükümet-i Seniyye 1880 senesi Kânûn-ı sânî-i rumisinin 1. gününden itibaren 10 sene müddet merbût defterde gösterilen vilâyât-ı Şahane'de husûle gelen veyahut sarf olunan tuz ve tütün inhisârlarının tütünden alınan öşür haric olduğu halde devletin nam ve hesabına idâresi emrini balada birinci bend de muharrer-ül-esami zatlara tevdi eder. Devlet bu İdâre üzerine kendisinin nasb edeceği ve müdürlerin nezdinde ve sair iktiza eden mevakide resmen ta'yîn eyleyeceği müfettişler vasıtasıyla kontrol icrâ' eyleyecektir. Bu müfettişlerin mezkûr inhisârların defterlerini muâyene ve teftişe ve sandıkları mevcûdunu tahkike hakları olursa da İdare'ye müdahale edemeyeceklerdir.

Altıncı Madde

Tütün ve tuz inhisârlarından birinin usûl-i cariyesince ta'dilât icrâ'sına Hükümet-i Seniyyece veyahut diğer taraf müteakidlerince lüzûm görüldüğü halde beynlerinde bil-ittifak kararlaştırılacaktır.

Yedinci Madde

İltizam olunan rüsûmat ile idâre edilen inhisârların nezaret ve zabıta hizmetlerini Hükümet'in nasb edeceği me'mûrlar görecektir. Diğer taraf müteakidleri indel-icab bu me'mûrların adem-i ehliyet ve kifâyeti hakkındaki mülahazalarını Hükümet'e beyân etmeye hakları olacak ve Hükümet dahi bu mülahazalarını cidden piş-i nazar-ı itinaya alacaktır. İşbu mukavelenâme de münderic altı nev'i rüsûmatın bilhassa istifasıyla meşgul olan ve dahil ve sahilde bulunan idârelerin bilimum maaşat ve saire kâffe mesarifatının her biri için ne sarf olunmuş ise ona göre kendi vâridâtından tesviye olunacağı gibi rüsûmat-ı mezkûre ile gümrük vâridâtını müştereken muhafaza eden sevahil ve hudud gümrüklerinin kolcu ve zabıta me'mûrları maaşat ve mesarifatının dahi % 45'i gümrükler idâresi ve % 55'i Rüsûmat-ı Sitte-i mezkûre idâresi tarafından ifa olunacaktır. Diğer taraf müteakidleri gerek iltizam olunan rüsûmatça ve gerek tuz ve tütün inhisârınca meydana çıkarabilecekleri hileleri bildirmek üzere hafiye istihdam etmek hakkını muhafaza ederler. Şurası mukarrerdir ki, zikr olunan hilekarlardan nizâmen alınacak mükerrer resim ve ceza-yı nakdilerden merkum hafiyelere kaideten isâbet eden hisse kendilerine verilecektir. Vuku' bulan hileler müteakid tarafından bildirildiği gibi Hükümet-i Seniyye sabit olacak hale göre kanunen lâzım gelen cezayı bil-icrâ' ashâbını te'dib etmeyi taahhüt eder.

Rüsûm-ı erbaa iltizamından alınacak hasılat-ı seneviye ile tuz ve tütün hasılat-ı safiyesi ber-vech-i ati kat'iyyen ve na-kabil tağyir olmak üzere sarf ve istimal olunacaktır.

Evvela: Müteakidin düyûn-ı atiyenin faizleriyle re's-ül-mâlını te'diye etmek üzere her üç ayda vuku' bulacak hasılattan 275.000 Osmanlı Lirasını ahz ve kabz edecektir.

Düyûn-ı Mezkûrenin Müfredatı

Mösyö Zarifi'nin 1 Kânûn-ı sânî sene 1295 tarihinde Rüsûmat üzerine takriben maa'faiz alacağı.	690.000
Salomon Fernandez, Alfred Barker ve müşarikleïrinin Rüsûmat üzerine olan kambiyolar bedelinden 1 Kânûn-ı sânî sene 1295 tarihinde maa' faiz takriben alacağı.	1.800.000
Bank-ı Osmani'nin 1.080.000 liralık istikrâzdan Rüsûmat üzerine olan miktar ile 1 Kânûn-ı sânî sene 1295 tarihine kadar maa' faiz takriben alacağı	860.000

Bank-ı Osmani'nin nizâmât-ı esasiyesi mûcebince hesab-ı cari fazlası ile 1 Kânûn-ı sânî sene 1295 tarihine kadar takriben maa' faiz alacağı	1.750.000
Bank-ı mezburun tevhid olunmuş olan büyük avanslarından 1 Kânûn-ı sânî sene 1295 tarihinde maa' faiz takriben alacağı	3.625.000
Toplam	**8.725.000**

Düyûn-ı mezkûreye 1880 senesi Kânûn-ı sânî-i rumisinin 1. gününden itibaren senevi % 8 hesabıyla faiz işletilecektir. Mezkûr 275.000 lira düyûn-ı mezkûreye ashâb-ı beyninde hâsıl olan ittifak mûcebince taksim olunacaktır.

Saniyen: Mezkûr 275.000 Osmanlı Lirası ifraz olunduktan sonra fazlası Düyûn-ı Umûmiyye-i dahiliye ve hariciye tahvîlâtı hâmillerine ait olacak ve muakidler işbu fazlayı bu günkü tarihle şerefsadr olan irâde-i seniye mûcebince Kıbrıs ve Rumeli-i Şarkî vâridâtı dahil olmak hasebiyle Düyûn-ı Umûmiyye'nin muhassasat-ı seneviyesi olarak ta'yîn buyurulan 1.350.000 Osmanlı liralık meblâğ-ı seneviyi husûle getirmek üzere Hükümet-i Seniyye'nin irae edeceği mezkûr tahvîlât hâmilleri vekilleri yedine Bank-ı Osmani marifetiyle i'tâ' eyleyeceklerdir. Şurası izah olunmuştur ki, Kıbrıs ve Rumeli-i Şarkî vâridâtının tahvîlât hâmillerine itası vâridât-ı mezbûrenin tahsiline mütevakıftır.

Dokuzuncu Madde

İltizam olunan rüsûm-ı erbaanın elhaleti-hazihi cari olan nizâmâtı mûcebince istihsal olunmakta olan miktarı Hükümet-i Seniyyece tezyîd olunduğu takdirde tezyîdi senesinden evvelki senenin hâsılatına nisbetle fazlasından mesarif-i tahsiliyle mukabili olarak % 10'u badet-tenzîl maadası Hükümet-i Seniyye'ye i'tâ' kılınacaktır.

Onuncu Madde

Sekizinci maddede beyân olunan hesabat ve tahsîsat her üç ay nihayetinde tesviye olunacak ve ikinci madde mûcebince rüsûm-ı erbaa bedeline mahsuben mah be mah te'diye olunacak tekasîte karşılıklı % 8 faiz işletilecektir. Diğer taraf müteakidlerinin tuz ve tütün inhisârı hâsılatından üç aydan üç aya 275.000 lira-yı Osmaniyi ikmal edecek kadar her 15 günde bir ifraz edecekleri meblâğa kezalik % 8 faiz işletilecektir. İltizam olunan rüsûm-ı erbaa bedelinden alınan meskûkat her ay gayesinde ve inhisârlardan alınan meskûkat her 15 günde bir kere Maliye Nezareti ile bil-ittifak diğer taraf müteakidleri marifetiyle Osmanlı Lirasına tebdil olunacaktır. Sekizinci madde mûcebince Düyûn-ı Umûmiyye muhassasatına mahsuben Bank-ı Osmaniye teslim olunacak hâsılat küsuru dahi hazine menfaati gözetilerek Maliye Nezareti ile bil-ittifak Bank-ı Osmanice kambiyolar mübaya'a edilecektir. Bir senenin rub'-ı ahiri nihayetinde o senenin vâridât-ı safiyesi Kıbrıs ve Rumeli-i Şarkî vâridâtı dahil olmak hesabıyla 2.450.000 Osmanlı Lirasını tecâvüz eder ise fazlası Hazine-i Celileye ait olacaktır.

Onbirinci Madde

10. senenin inkizasında yani 1890 senesi Kânûn-ı sânî-i rumisinin birinde 8. maddede tadad olunan matlûbat re's-ül-mâl ve faiziyle beraber temami-i tesviye olunamamış bulunur ise bunlar kâmilen tesviye olununcaya kadar işbu mukavelenâmenin ahkâmı kâmilen ibka olunacak ve şu kadar ki rüsûm-ı erbaa-i mezkûrenin son senenin hâsılat-ı safiyesi bila-zamm bedel-i iltizam esas ittihaz olacaktır.

Onikinci Madde

Bu mukavelenin ahkâmı ve hususa rüsûm-ı erbaanın iltizamına ve tuz tütün inhisârının idâresine ve hâsılat-ı vakıanın 8. madde mûcebince Hükümet-i Seniyye'nin deyni olan mebaliğin tesviyesinde sarf ve istimaline müteallik olan ahkâmı madde-i atiyede muharrer ahvalden maada mümteni'-ül nezi'-i veltağyirdir. Bunlar her ne halde ve her ne sebeble olur ise olsun tadil ve tatil olunamayacaklardır. Şu şart-ı kat'i iktizasınca ve işbu mukavelaneme hükmünce Rüsûmat Emaneti vâridâtından taht-ı mukavele-i hazıraya alınanlardan maadası 1880 senesi Kânûn-ı sânî-i rumisinin 1. gününden itibaren rehinden tamamıyla kurtularak Hükümet-i Seniyye'ye iade edilecektir. 20 Teşrinisani-i rumi yani 2 Kânûn-ı evvel efrenci sene 1878 tarihli mukavelenâme mûcebince 1.660.000 liralık avansa mahsuben Rüsûmat Emanet-i Celilesi namına verilmiş olan kambiyoların mecmu'unu evvelce Hazine-i Celilece bil-muâyene paketlere vaz' ve üzerleri tarafeyndan temhir ile emaneten 1-13 Kânûn-ı sânî sene 1880 tarihinde Bank-ı Osmani'ye tevdi etmeyi mezkûr avans müteahhitleri taahhüt eder. İşbu mukavelenâmenin 8. maddesinde gösterilen 1.800.000 lira-yı Osmaniye mahsuben teslimat vuku' buldukça taht-ı emanette olan mezkûr kambiyolardan teslimat nisbetindeki kıymeti havi kambiyolar Bank-ı Osmani marifetiyle tarafeyn muvacehesinde Hükümet-i Seniyye'ye iade edilecektir ve tevhid olmuş olan büyük avanslar mukabilinde bankaya terhin olunan kavaim-i nakdiye bil-ibtal ihrak olunmak için kezalik tarih-i mezkûrda bankadan Hükümet-i Seniyye'ye red ve teslim kılınacaktır.

Onüçüncü Madde

Hükümet-i Seniyye madde-i salifesi feshen işbu mukavelenâmeyi 10 seneden evvel iptal etmek hakkını muhafaza eder ve bu da iki şart-ı usûl ve kat' ile meşruttur. Birincisi 8. maddede tadad olunan matlûbatın faiz ve re's-ülmâlı ile tamamen tesviye olunması, ikincisi Hükümet-i Seniyye ile dahili ve harici Düyûn-ı Umûmiyye tahvîlâtı hâmilleri beyninde hem bu günkü irâde-i seniyeden ve hem de mukavele-i hazıradan münbais karara bedel-i tahvîlât hâmilleri hakkında daha naf'i bir yeni kararın vaz' edilmesidir. Şu iki şart yerine getirilir ise mukavele-i hazıra münfesih olacaktır. Şu kadar ki işbu fesh maddesi herhangi bir sene arasında olur ise o senenin Kânûn-ı evveli gayetine kadar mukavelenâmenin rüsûm-ı erbaa iltizamına ait ahkâmı baki olacaktır.

Bu halin vuku'unda Hükümet-i Seniyye balada muharrer-ül-esami mültezimlere evvela henüz müddetleri münkaziye olmayan kontratolar mûcebince istihdam olunmuş olan me'mûrların işleyecek maaşatı için verilecek bir tazmini ve saniya evrak-ı muntazama ile musaddak diğer mesarifat-ı fevk-al-âdeyi te'diye etmeyi taahhüt buyurur. Fakat şurası dahi mukarrerdir ki bu te'diye bir senelik bedel-i iltizamın % 3'ünü geçmeyecek ve bir defalık olacaktır.

Ondördüncü Madde

Hükümet-i Seniyye ile müteakidler beyninde mukavele-i hazıranın icrâ'sına ve te'vil ve tefsirine müteallik her gûna zuhûr edecek ihtilâf tarafeynden ta'yîn olunacak dört hakemin rey'ine havale olunacak ve bu hakemler dahi tesavi'-i ara zuhûrunda taraflarından diğer bir hakem intihâb eyleyeceklerdir. Hakemlerin kararı kat'i ve istinafı gayr-i kabil olacaktır.

Onbeşinci Madde

İşbu mukavelaname Babıâli cânibinden düvel-i ecnebiye süferasına tebliğ olunacaktır.

İşbu mukavelenâme iki nüsha-yı asliye olarak 7 Zilhicce sene 1296 ve fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihiyle Dersaadet'te tanzîm olunmuştur.

Madde-i Munzamma

İşbu mukavelenâmenin 5. maddesi ahkâmına nazaran diğer taraf müteakidleri sarfiyat-ı umûmiye için tüccar ve mahalli esnaf ve ahali tarafından tuz istenildikçe bedeliyle verilmek üzere memlehalarla miri tuz ambarlarında daimi sûretle lüzûmu miktar tuz mevcut bulundurmayı taahhüt ederler. Mamafih ahval-i mücbire-i fevk-al-âde sebebiyle tuzun husûlüne halel gelir veyahut mevcûdu kazaya uğrar ise bu hâl müstesnadır.

Fi 7 Zilhicce sene 1296 ve fi 10/22 Teşrinisani sene 1879.

Ek 2. Alacaklılar Komisyonunun 1 Eylül 1881 Tarihli 1 Numaralı Toplantı Tutanağı

Dahili ve Harici Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyye'nin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta me'mûr Komisyonun 1 Numaralı Mazbatası Tercümesidir.[117]

Babıâli fi 3 Teşrinievvel sene 1880 tarihiyle düvel-i ecnebiye nezdindeki süfera-yı Saltanat-ı Seniyye'ye bir tahrirat-ı umûmiye irsal ederek Düyûn-ı Umûmiyye-i osmaniyenin te'diye-i tekasîti hakkında düvel-i ecnebiye tarafından asla müdahale olunmaksızın Hükümet-i Seniyye ile uzlaşmak ve tahrirat-ı mezkûrede şerh ve beyân olunan kavaide müstenid bir sûret tesviye-i atide şeraiti üzerine icrâ'-yı müzâkerât eylemek için Düyûn-ı Umûmiyye-i mezkûrenin Avrupalı ashâb-ı tahvîlâtını Dersaadet'e vekiller izamına davet eylemiş olduğundan İngiliz ve Felemenk ashâb-ı tahvîlâtı tarafından İngiltere hariciye müsteşarı sabık Mösyö Bourke ve Fransız ashâb-ı tahvîlâtı cânibinden Fransa Hariciye nezareti politika dairesi müdür muavini sabık Mösyö Valfrey ve Avusturya ve Macar ashâb-ı tahvîlâtı tarafından dahi Avusturya Devleti'nin Washington sefiri sabık Baron Mayr vekil ta'yîn edilmiştir.

Mümaileyhüm, geçen Ağustos'un 25. Perşembe günü Dersaadet'e gelmiş olduklarından Hükümet-i Seniyye dayenlerin menafi'ini iltizama Şura-yı Devlet reisi devletlü Server Paşa Hazretlerinin taht-ı riyâsetinde olarak Maliye Nazırı atufetlü Münir Bey Efendi ve Divan-ı Muhasebat reisi atufetlü Ohannes Efendi ve Maliye Nezareti müsteşarı atufetlü Wettendorf Bey ve Hariciye Nezareti hukuk müşaviri saadetlü Keşer Efendi ve Rüsûmat Emaneti müsteşarı saadetlü Bertram Efendi hazeratından mürekkeb bir komisyon teşkil buyurulmuştur.

Bu komisyonun vazifesi ashâb-ı tahvîlât vekilleri ile derhal mükâlemata girişmek ve cânib-i Hükümet-i Seniyye'den vaz' olunan şeraiti esas ittihaz ederek Düyûn-ı Umûmiyye hakkında onlar ile bir sûret-i tesviye tedkîk ve tezekkür eylemektir.

Komisyon-ı mezkûr bugün yani 1297 senesi Ağustos'unun 20. günü (fi 1 Eylül sene 1881) öğleden bir saat sonra Babıâli'de Şura-yı Devlet Meclisi odasında birinci defa olarak ictimâ' etti.

Komisyona cânib-i Hükümet-i Seniyye'den; Reis-i komisyon devletlü Server Paşa, Atufetlü Münir Bey, Atüfetlü Ohannes Efendi, Atüfetlü

---

[117] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 2-6.

Wettendorf Bey, Saadetlü Keşer Bey Efendi hazeratı, Saadetlü Bertram Efendi (hazır değil idi).

İngiltere ve Felemenk ile Avusturya ve Macar ve Fransız ashâb-ı tahvîlâtı tarafından dahi katib-i hususisi Mösyö Roz Pladnisberg refakatinde olduğu halde Mösyö Bourke, Baron Mayr, katib-i hususisi Mösyö Polez Diyova refakatinde olduğu halde Mösyö Valfrey ve Maliye nezareti me'mûrlarından olup komisyon kitabetinde bulunan Bedros Efendi ile Nahmiyas Bey hazır idiler.

Meclis in'ikad eder etmez Mösyö Bourke İngilizce bir nutuk irad ederek Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye ashâb-ı tahvîlâtının düyûn-ı mezkûre tekasîtini imkan müsait olduğu mertebe temine mahsûs bir sûret-i tesviye hakkında vekilleri vasıtasıyla Hükümet-i Seniyye ile uyuşmaya bil-ihtiyar davet olunmalarından dolayı zat-ı şevket-i semat hazret-i padişahiye arz-ı teşekkür etmiş ve kendisiyle rüfekatının cânib-i Babıâli'den mazhar oldukları hüsn-i kabule beyân-ı memnuniyet eylemiştir. Birde müvekkillerinin rey'i ve Hükümet-i Seniyye'nin muvafakatıyla uhdesine tevdi olunan me'mûriyetin ehemmiyet-i azimesini tasdîk ederek bu vazife-yi nazikeyi kifâyet ve rüyetlerini ve temâyülat-ı hayr-hâhâne takdir ettiği Hükümet-i Seniyye me'mûrlarıyla birlikte ifa edeceğinden dolayı kendini bahtiyar add eylediğini bil-beyân sûret-i acile ve marziyede bir neticeye vüsul için tarafından asla dirîğ-i muavenet olunmayacağını ve bu neticeye Devlet-i Âliyye'nin kâmilen islah-ı ahval-i Maliyesi ve iade-i itibarı tarikinde maddeten bir büyük hatve nazarıyla baktığını ityan ile hitâm-ı kelâm eyledi.

Bade Mösyö Valfrey söze başlayarak refiki Mösyö Bourke tarafından beyân olunan efkâr ve hissiyata ve hatta istimal edilen tabirata kâmilen iştirak eylediğini söyledi. Baron Mayr dahi rüfekasının ifadatını teyid ve tasdîk etti.

Bunun üzerine reis-i komisyon mümaileyhim vekillere gerek Hükümet-i Seniyye'ye ve gerek me'mûrlarına hitaben söyledikleri sözlerden dolayı beyân-ı teşekkür etmiş ve fi 3 Teşrinievvel 1880 tarihli salif-üz-zikr tahrirat-ı umûmiye esası mûcebince tedkîk ve tezekkürü lâzım gelen kâffe mevad hakkında onların muavenetiyle ittifak-ı tam husûle geleceği ümidinde bulunduğunu ityan eylemiştir.

Mösyö Valfrey, mezkûr tahrirat-ı umûmiye hakkında beyân-ı efkâr ile vuku' bulacak müzâkerâtta gerek bu tahriratı ve gerek fi 22 Teşrinisani sene 1879 tarihli karârnâme ile Osmanlı ve Yunan Mukavelenâmesi'nin doğrudan doğruya Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyye'ye müteallik maddesini mebde-i hareket ittihaz eylemek icab eder dedi.

Reis hazretleri, her türlü müzâkerâttan evvel vekillerin ashâb-ı tahvîlât tarafından haiz oldukları iktidarı musaddak evrak ve senedatın iraesini talep etmiş olduğundan Mösyö Bourke Londra şehremaneti tarafından musaddak ve fi 27 Temmuz sene 1881 tarihiyle müverrih İngilizce bir senedi reise teslim

etti. Bu senette 1858 ve 1862 istikrâzları ashâb-ı tahvîlâtının fi 21 Haziran sene 1881 tarihiyle Londra'da akd ettikleri bir meeting ile İngiliz ashâb-ı tahvîlât komiteleri vekilleri tarafından münakid bir meclis-i umûmide verilen karar mûcebince sabık hariciye müsteşarı Mösyö Robert Bourke'nin cânib-i Babıâli'den vuku' bulan davet üzerine düyûn-ı Osmaniye hakkında Fransız ashâb-ı tahvîlât vekilleriyle müttefikan bir karar ittihaz eylemek için Dersaadet'te azimeti kendisinden rica olunduğu muharrerdir.

Bade Mösyö Bourke, Felemenk ashâb-ı tahvîlâtı cânibinden fi 16 Ağustos 1881 tarihiyle Amsterdam şehrinde akd olunan meclis-i umûminin kararı mûcebince onlar tarafından dahi aynı mezuniyet ve iktidarı haiz olduğunu mübeyyin Felemenk lisanı üzerine diğer bir senet daha ibraz eyledi.

Komisyon bu iki senedin komisyona müteallik evrak-ı müteferria' ile beraber hıfzı için fransızcaya tercüme edilmesine karar verdi. Fransız ashâb-ı tahvîlât vekili dahi kendisiyle Mösyö Bourke'nin hâl ve mevki'i beynindeki farkı izah için kelâma ağâz ile;

"Fransa'nın her tarafında dağınık olarak 30 ile 50.000 kişi arasında bulunan ashâb-ı tahvîlât tarafından müvekkil memleketimde muntazam bir heyet mevcut değildir. Bu ashâb-ı tahvîlâtın meeting heyetinde tecemmu' ise müşkil idi. Zaten Babıâli Paris sefaret-i seniyesi tarafından vuku' bulan bir ilân ile vekillerin ta'yîni hususunda icrâ'sı lâzım gelen muâmeleyi bizzat kendisi irae buyurmuş idi. Ekserisi düyûn-ı Osmaniye tahvîlâtını mevki'-i intişara vaz' eden ve külli eshama malik bulunan Paris'in 9 büyük bankası Hükümet-i Seniyye cânibinden vuku' bulan davete icabetle düyûn-ı mezkûre hakkında uyuşmak üzere Dersaadet'te icrâ'sına mübâşeret olunacak mükâlemata bir vekil ta'yînine meyyal bulunan ashâb-ı tahvîlât tarafından tevdi' olunacak esham-ı cem' için sendika heyetinde ictima etmişlerdir. ve bu bankalar fi 23 Mayıs sene 1881 tarihiyle sefaret-i seniyeye bir mektup göndererek eshamını tevdiye muvafakat eyleyen ashâb-ı tahvîlâtın kesretini ve Mösyö Valfrey'nin gerek mezkûr bankalar ve gerek eshamını tevdi etmiş olan ashâb-ı tahvîlât tarafından vekil sıfatıyla intihâb ve ta'yîn kılındığını bildirmişlerdir. Şurasını dahi ilâve ederim ki mektub-ı mezkûr geçen Mayıs'dan beri nezd-i Babıâli'de olup zannıma göre şimdiye kadar ol babda bir gûna itiraz ve vuku' bulmamıştır" dedi.

Baron Mayr, Avusturya ve Macar ashâb-ı tahvîlâtı vekili sıfatıyla hâl ve mevki'i aynı Fransız vekilinin bulunduğu hâl ve mevki'ye müşabe olup Viyana'da ashâb-ı tahvîlât cemiyeti mevcut olmadığını ve kendisinin gerek eshamını bankalara tevdi' eden Avusturya ashâb-ı tahvîlâtı tarafından ve gerek bankalar cânibinden tevkil edilmiş ve keyfiyetin mezkûr bankalar cânibinden Viyana sefaret-i seniyesine hitaben yazılıp Babıâli'ye tebliğ kılınan bir mektup ile bildirilmiş olduğunu söyledi.

Bunun üzerine Reis Paşa Hazretleri Paris'ten Babıâli'ye meb'us iki kıta tahriratı kıraat ettirdi. Birincisinde Mösyö Tocqueville Kalitlu Fransız ashâb-ı tahvîlâtından mürekkeb bir meclis-i umûmi tarafından güya kendisine tevdi' olunan mezuniyet ve iktidara istinaden mezkûr ashâb-ı tahvîlât tarafından nezd-i Babıâli'de icrâ'-yı vekalet eylemek üzere kendi iktidar ve selâhiyetini Dersaadet'te mukim Mösyö Nöble'ye terk ve havale eylediğini Paris sefaret-i seniyesine bildirmiştir. Diğeri dahi sefir tarafından mümza ve Mösyö Tocqueville 'e verilecek cevap hakkında talimat talebini havidir.

Reis Hazretleri vekillerin bu babdaki efkâr ve mütalaalarını istifsar ettiklerinden Mösyö Valfrey vekaleti cânib-i Babıâli'den ta'yîn olunan muâmelâta tevfikan sûret-i muntazamada tevdi' olunmuş eshamdan münbais olmayan ve başlanacak müzâkerât nokta-yı nazarınca huzuru hiçbir faydayı müstelzim bulunmayan yeni bir Fransız vekilinin kabulü aleyhine beyân-ı efkâr eyledi.

Wettendorf bey ile Keşer Efendi hazeratı hukuk ve teamüle müteallik bazı mülahazata istinaden Mösyö Noblet'in kabulü lehine ita'yı rey' ettiler.

Reis-i komisyon paşa hazretleri, Mösyö Bourke ve Ohannes Efendi ve Baron Mayr Mösyö Valfrey'nin sûret-i mütalaasına iştirak ettiler. Elhasıl Reis Paşa Hazretleri tarafından vuku' bulup Keşer Efendinin dahi tervic ettiği teklif üzerine komisyon Paris sefaret-i seniyesi vasıtasıyla Mösyö Tocqueville 'e cevap itası hususunu Hariciye Nezaret-i Celilesi'ne havale eyledi.

Reis Paşa Hazretleri evvela Mısır vergisi ile temin edilen istikrâzat müstesna olarak defter-i kebire ithal olunmuş Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyye'nin miktarını mübeyyin cetveli, saniya Düyûn-ı Umûmiyyenin te'diye-i tekasîti hususunda Memalik-i Şahane'den ifraz olunan araziye ait hisse ile düyûn-ı mezkûrenin miktar-ı mütebakiyesine tahsîs olunacak vâridât-ı muhtelifeyi mutazammın iki kıta cetveli aza-yı komisyona tevzi' ettirdi.

Wettendorf Bey Hazretleri defter-i kebire ithal olunmuş Düyûn-ı Umûmiyye cetvelinin te'diye edilen meblâğı havi üçüncü sütununa müracaatla meblâğ-ı mezbûreden Ramazan tesmiye olunan tahvîlât ile te'diye edilmiş miktarının cetvel-i mezkûr zirine ayrıca derc ve tahşiyesi lâzım gelip gelmediğini sual eyledi.

Komisyon gerek bu hususu ve gerek salif-üz-zikr cetvellerde gösterilen erkamı atideki ictimâ'ların birinde tedkîk ve tezekküre karar verdi.

Meclis saat 9.30'da (alafranga saat 4'de) dağıldı.

Ek 3. Alacaklılar Komisyonunun 5 Eylül 1881 Tarihli 2 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Ağustos-ı Ruminin 24. ve Eylül Efrencinin 5. Pazartesi Günü Vuku' Bulan İctimâ'nın 2 Numaralı Mazbatası Tercümesidir.[118]

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetlerinde olarak Devlet-i Âliyye cânibinden; Atüfetlü Münir Bey, Ohannes Efendi, Wettendorf Bey ve saadetlü Keşer ve Bertram Efendiler hazeratı,

İngiliz ve Felemenk ve Avusturya ve Macar ve Fransız ashâb-ı tahvîlâtı tarafından katib-i hususisi Mösyö Ros Doblavinisberg ile birlikte Mösyö Robert Bourke ve Baron Mayr ve katib-i hususisi Mösyö Polez Diyova ile birlikte Mösyö Valfrey hazır oldukları halde meclis saat yediye çeyrek kalarak (alafranga 1 saat 15 dakika) güşâd olundu.

Reis Paşa Hazretlerinin teklifi üzerine evvelki ictimaya mahsûs mazbatanın kıratı ictimâ'ı atiye teallik edildi.

Baron Mayr'in teklifi üzerine muâmelât-ı kalemiyeyi tahfif için mazbatalara yalnız ifadat-ı kat'iyye ile komisyon kararlarının derc edilmesine karar verildi.

Ohannes Efendi Hazretleri Fransa Hariciye nezareti politika şubesi müdür muavini sabık Mösyö Valfrey beyin senedat-ı Osmaniye Fransız hâmilleri tarafından Dersaadet'te vekil intihâb ve ta'yîn olunduğunu müşir Paris sefaret-i seniyesinden fi 23 Mayıs sene 1881 tarihiyle Babıâli'ye mevrud tahriratı kıraat eylediğini müteakib senedat-ı mezkûrenin mevdu' olduğu 9 büyük banka tarafından Mösyö Valfrey'nin o sıfatla ta'yînini müşir sefaret-i müşarünileyhaya gönderilen müşterek mektup dahi okundu.

Bade efendi-i müşarünileyh tahvîlât-ı Osmaniyenin Avusturya ve Macar hâmilleri tarafından Mayr'e verilen aynı iktidar ve mezuniyeti havi mektubu dahi kıraat eyledi.

Mösyö Robert Bourke, evvelki ictimada kendilerine ita' olunan Düyûn-ı Umûmiyye cetvelini rüfekasıyla beraber mütalaa eylediğini ve kendi ma'lûmât-ı zatiyesine mübayen olup bilahare tadili kabil olan ihraç fiyatlarından bazıları müstesna olmak üzere cetvel-i mezkûrda gösterilen erkam hakkında müttefik-ür-rey' olduklarını beyân eyledikten sonra cetvel-i mezkûrun müzâkerâta esas olmak üzere aliyy-ül-hale kabul edilmesine gerek kendi ve gerek rüfekası namına teklif eylemiştir.

Wettendorf Bey, 1855 istikrâzı Mısır vergisiyle kapatılmayan kısmının düyûn yekûnuna ilâve ve ithal edilmesi münasib olup olmayacağını sual eyledi.

---

[118] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 7-11.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri şurasını ihtar ettiler ki; "Bu istikrâzın Düyûn-ı Umûmiyye'ye zamm ve ithali maddesi ileride bir müdahale-i diplomasiyeyi celb ve davet edebilir. Zira istikrâz-ı mezkûr Fransa ve İngiltere'nin kefalet-i müşterekeleri tahtında bulunmaktan maada ashâb-ı tahvîlâtın heyet-i mecmuası herhalde tekasîti tamamıyla te'diye olunmakta olan istikrâz-ı mezkûre alakadar olmayıp bu sûretle 1855 İstikrazı'nın kapatılmayan kısmı vuku' bulacak sûret-i tesviyeye ithal edilir ise dayenlere tahsîs olunacak vâridâtın kısm-ı azamı onların zararına olarak zabt edilmiş olur."

Devlet-i Âliyye vekilleri elyevm 1855 istikrâzı tekasîtinden işbu kısmın Düyûn-ı Umûmiyye cetveline ithali muhassasat meselesi hakkında evvelce medar-ı hükm olamayıp bu meselenin komisyonun müzâkerât-ı atiyesine talik edileceğini ve halbuki Düyûn-ı Umûmiyye'nin bu kısmı hesaba dahil edilmez ise de o vakit mütalib-i diplomasiye zuhûrundan korkulmak lâzım geleceğini ityan eylediler.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri bu meseleyi ileride vuku' bulacak müzâkerâta kâmilen talik etmek rey'inde olduklarını beyân etmiş ve ona intizaren salif-üz-zikr deyn cetvelinin müzâkerâta esas olmak üzere aliyy-ül hâle kabulüyle heyet-i komisyon tarafından imza edilmesini teklif etmişlerdir.

Binaenaleyh cetvel-i mezkûr komisyonda hazır bulunan azanın cümlesi tarafından müttefikan imza olundu.

Bunun üzerine ashâb-ı tahvîlât vekilleri atide muharrer beyânnameyi i'tâ' ettiler. Şöyleki;

"Ashâb-ı tahvîlât vekilleri Düyûn-ı Umûmiyye-i Saltanat-ı Seniyyeden Sırbistan Karadağ ve Bulgaristan ve Yunanistan'a ait hisse-yi nisbiye için Babıâli ile Berlin muahedenâmesini ve Yunan mukavelenâmesini imzalayan devletler beyninde kararlaştırılacak meblâğ tenzîl olunmak ve her gûna sehv ve nisyan müstesna tutulmak üzere Hükümet-i Seniyye'nin kendisini tenzîl olunmuş re's-ül-mâl olarak 88.564.574 İngiliz Lirası borçlu tanınmasını talep ederler."

Devlet-i Âliyye me'mûrları Hükümet-i Seniyye'nin taleb-i vakıa muvafakat edebileceği rey'inde bulundular.

Bade komisyon Bulgaristan ve Sırbistan ve Karadağ ve Yunanistan'a ait hisse-yi nisbiyeyi mübeyyin olan ikinci deyn cetvelinin tedkîkine mübâşeret eylediğinden ashâb-ı tahvîlât vekilleri buna dair atide muharrer beyânnameyi i'tâ' ettiler.

"Berlin muahedenâmesi mûcebince Bulgaristan vergisinin ta'yîni Babıâli ile devletler beyninde bir ittifak husûlüne talik eylemiş olduğundan ashâb-ı tahvîlât vekilleri burasını senet ittihaz ile vergi-yi mezkûrun her ne miktar olur ise olsun dayenlere katiyen terk ve tahsîsini talep ederler."

Devlet-i Âliyye me'mûrları, Hükümet-i Seniyye'nin bu talebe muvafakat edebileceği rey'inde bulundular.

Rumeli-i Şarkî fazla-yı vâridâtı hakkında ashâb-ı tahvîlât vekilleri beyânname-i atiyi i'tâ' ettiler.

"Ashâb-ı tahvîlât vekilleri 240.000 Osmanlı Lirası ta'yîn edilmiş olan Rumeli-i Şarkî fazla-yı vâridâtının cânib-i Babıâli'den beş sene müddetle dayenlere terk edilmesini ve müddet-i mezkûre hitâmında Berlin muahedenâmesi ve eyâlet-i mezkûre nizâmnâme-i dahilisi ahkâmınca bu miktar vâridâtın tadili kabul olmasını talep eylerler."

Devlet-i Âliyye me'mûrları, Hükümet-i Seniyye'nin taleb-i mezkûre muvafakat edebileceği rey'inde bulundular.

Ticaret muahedenâmelerinin yeniden tedkîkinden hâsıl olabilecek 375.527 Osmanlı Lirası fazla-yı vâridâta dair ashâb-ı tahvîlât vekilleri bu mealde bir beyânname i'tâ' ettiler.

"Ashâb-ı tahvîlât vekilleri ticaret muahedenâmelerinin yeniden tedkîkinden husûlü melhûz olan 375.527 Osmanlı Lirası fazla-yı vâridâtı hakkında şimdilik işbu emr-i tedkîkten hâsıl olacak vâridât-ı melhûzanın dayenlere tahsîsi kaidesini senet ittihaz ile iktifa eylediklerini beyân ve patent nizâmnâme cetvelinin mevki-i icrâ'ya vaz'ı hakkında dahi aynı mütalaatı serd ve ityan ederler."

Devlet-i Âliyye me'mûrları, Hükümet-i Seniyye'nin işbu beyânnamelere muvafakat edebileceği rey'inde bulundular.

Bade ashâb-ı tahvîlât vekilleri zirde münderic iki beyânnameyi kıraat ettiler.

Birinci:

"Ashâb-ı tahvîlât vekilleri dayenlere terk ve tahsîs edilmiş olan vâridâttan taht-ı teminde bulunan 1855 istikrâzı ile düyûn-ı gayr-i muntazamanın tesviyesi ve Rusya tazminat-ı harbiyesinin te'diyesi için her ne miktar olur ise olsun bir meblâğ ifraz etmek maksadına mübteni vuku' bulacak her gûna teklifi red ederler."

Devlet-i Âliyye me'mûrları, bu mesaili ileride müzâkere ve tedkîk etmek hakkını muhafaza eylediler.

İkincisi:

"Ashâb-ı tahvîlât vekilleri Rüsûm-ı Sitte hâsılatının şimdiki fazlasını terkib eden 300.000 Osmanlı Lirası hakkında hiçbir diyecekleri olmayıp miktar-ı mezkûru kabul eylediklerini beyân ederler."

Devlet-i Âliyye me'mûrları, Hükümet-i Seniyye'nin bu beyânnameyi senet ittihaz edebileceği rey'inde bulundular.

Bade ashâb-ı tahvîlât vekilleri zirde münderic üç teklifi Devlet-i Âliyye me'mûrlarının piş-i nazar-ı tedkîklerine arz ettiler.

"Evvela: Rüsûm-ı Sitte İdâresi ashâb-ı tahvîlât meclisine ait olacaktır.

Saniya: Meclis-i mezkûr idâre-i hazıranın icrâ' etmekte olduğu iktidar ve selâhiyeti kâmile haiz olacak ve Hükümet-i Seniyye ile bade'l-istişare vâridâtın gerek esasını ve gerek sûret-i istifasını dayenlerin menfaatine olarak tadil eyleyebilecektir.

Salisen: Ashâb-ı tahvîlât meclise terk olunan vâridâtı yedd-i tasarrufuna almaya ne zaman muktedir olacak ise idâre-i hazıra o zamana kadar icrâ'-yı me'mûriyet eyleyecektir."

Mösyö Bourke, her ictimada ictimâ'i ati fihrist müzâkerâtının ta'yîn edilmesini teklif eylediğinden komisyon mümaileyhin rey'ine iştirak ile beraber Mösyö Valfrey'nin teklifi üzerine bilcümle muhasebat ve müzâkerâtın gayet hafi tutulmasına karar verdi.

Reis Paşa Hazretleri ona çeyrek kalarak (alafranga saat 4 dakika 15) meclise hitâm verdi.

İctima'i atinin fihrist müzâkerâtı bervech-i ati ta'yîn olundu.

Evvela: Mazbataların kıraatı,

Saniya: Rüsûm-ı Sitte İdâresi meselesi,

Salisa: Kıbrıs ceziresi fazla-yı vâridâtı.

Ek 4. Alacaklılar Komisyonunun 8 Eylül 1881 Tarihli 3 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Ağustos-ı Rumisinin 27. ve Eylül Efrencinin 8. Perşembe Günü Vuku' Bulan İctima'nın 3 Nolu Mazbatası Tercümesidir.[119]

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetlerinde olarak Devlet-i Âliyye cânibinden atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey ve saadetlü Keşer ve Bertram Efendiler hazeratı,

Düyûn-ı Umûmiyye tahvîlâtı hâmilleri tarafından katib-i hususisi Mösyö Ros Doblavinisberg ile birlikte Mösyö Robert Bourke, katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, katib-i hususisi Mösyö Bolez Diyova ile birlikte Mösyö Valfrey hazır bulundukları halde meclis saat altıda (alafranga saat bir) güşâd edildi.

Birinci ictimanın zabıtnamesi lede-l-kıra'a bazı sehv ve nisyanın ve lâsiyemmâ Wettendorf beyin Ramazan ünvanlı tahvîlât hakkındaki mütalaasının dercinden sonra kabul olunarak ikinci ictimaın zabıtnamesi kıraat olundu.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri Bulgaristan ve Sırbistan ve Karadağ ve Yunanistan'a ait hisse-yi nisbiye tenzîl edilmek üzere Hükümet-i Seniyye'nin tenzîl olunmuş re's-ül-mâl olarak 88.564.574 İngiliz Lirası için kendini borçlu tanımasına dair i'tâ' eyledikleri birinci beyânname hakkında şurasını ihtar ederler ki bu beyânnameyi verdikleri vakit düyûna hissedar bulunan hükümat deynin diplomasi tarikiyle ta'yîn edilecek kısmı üzerindeki tekasîtten kendilerine ait hisseyi nakten teslim ettikçe salif-üz-zikr hisseler için icrâ' olunacak tenzîlatın dahi ashâb-ı tahvîlât tarafından kat'iyyen kabul olunması rey'inden bulunup müvekkilleri ise Devlet-i Âliyye'ye ait olan teklifin tenzîline ancak bu şerait ile muvafakat edeceklerinden metn-i beyânnameye bu mealde bir fıkra-yı mevzuha ilâvesini teklif ettiler.

Devlet-i Âliyye me'mûrları, "Hükümet-i Seniyye, aldıkları arazinin ehemmiyeti nisbetinde deyne iştirakleri Berlin muahedenâmesi iktizasından olan memalike deyninden bir kısmını sarf ve sadece devir ve terk etmeksizin ilerisine gidemeyeceği misillü memalik-i mezkûre tarafından vuku' bulacak tesviye-i tekasîte icrâ'-yı dikkat ve nezaret hususunu dahi deruhte edemez ve deynin kısmen terki kaziyesi dayenlerin müdahalesi munzam olmaksızın bittanzîm mamul-bih bulunan bir ahidname-i devleteynin neticesi olmakla memalik-i mezkûreye ait hisseler ta'yîn ve uhdelerine devir edildiğinde Babıâli'nin artık bir gûna mesuliyet ve teminattan vareste olacağı rey'inde

---

[119] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 12-19.

bulunduğumuzdan vekillerin salif-üz-zikr tekliflerini kabul edemeyiz" vadisinde idâre-i lisan eylediler.

Komisyon uzun uzadı bir mübahaseden sonra bu meselenin diğer bir ictimada yine mevki-yi müzâkereye konulmasına karar verdi. Vekiller tarafından bil-ita iki numaralı mazbataya derc edilen ikinci beyânnamenin sûret-i terkibi kabul ve tasvib olundu.

Rumeli-i Şarkî vergisine dair olan üçüncü beyânnameye gelince ashâb-ı tahvîlât vekilleri eyalet-i mezkûre nizâmnâme-i dahilisi ahkâmına istinaden işbu vergiye ilk beş seneden sonra zammı lâzım gelen 20.000 ve vilâyet-i mezkûre tarafından resm-i gümrük namıyla fazla olarak te'diye edilen 5.000 Osmanlı Lirasından dahi istifade etmeyi talep ettiler.

Devlet-i Âliyye me'mûrları, Hükümet-i Seniyye, ber-vechi muharrer vergiye vuku' bulacak zamdan ashâb-ı tahvîlâtın istifade eylemelerine müsaadeye meyyal ise de gümrük hâsılatına gelince bu meblâğ Teşrinievvel'in 3'ü tarihli nota mûcebince tahvîlât hâmillerine tahsîs edilen 240.000 Osmanlı lira vâridât idadından dahil olmadığı cihetle Hükümet-i Seniyye'nin zaten pek cüz'i olan mezkûr hâsılatı kendisi için el koymakta haklı olduğunu ihtar eylediler.

Ashâbı tahvîlât vekilleri, Bu madde hakkında israr eylemeleri üzerine komisyon üçüncü beyânname için yeni bir sûret-i tesviye kabul etti ki o da şudur;

Vekiller Rumeli-i Şarkînin 240.000 liraya ta'yîn edilen vergisinin cânib-i Babıâli'den beş sene müddetle dayenlere terk olunmasını talep ederler. Müddet-i mezkûre inkizasında Berlin muahedenâmesi ahkâmıyla nizâmnâme-i dahilinin birinci faslına merbût ve eyaletin devlete cereyan eden münasebet-i Maliyesi'ne müteallik bulunan nizâmnâmenin beşinci maddesine tevfikan vergi-yi mezkûrun tezyîd edilmesi lâzım gelecektir. Gümrüklerin hâsılat-ı safiye-i seneviyesi olan 5.000 Osmanlı Lirası dahi nizâmnâme-i dahilinin 6. maddesine tevfikan balada muharrer meblâğa zamm ve ilâve ve dayenlere terk edilmek lâzım gelecektir.

Devlet-i Âliyye me'mûrları cânib-i Hükümet-i Seniyye'den taleb-i mezkûre muvafakat olunabileceğini bâ-beyân eyaletin rüsûmatından hâsıl olan 5.000 Osmanlı Lirası hakkındaki kararı yine Hükümet-i Seniyye'ye talik ettiler.

Maliye Nazırı, vekiller tarafından vuku' bulan bir suale cevaben Rumeli-i Şarkî vergisi 1296 (1880) senesi Mart'ından itibaren te'diye olunup eyaletin birinci sene-i tekasîtine mahsuben bu ana değin Hazine-i Celileye ancak 85.000 Osmanlı Lirası teslim edildiğini ve Maliye nezareti te'diye edilmemiş meblâğ-ı mütebaki ile beraber 1297 sene-i cariyesi tekasîtinin dahi tesviyesini talep için Babıâli'ye müracaat ettiğini beyân eyledi. Mümaileyhim tarafından dermiyan olunan diğer bir meseleye cevaben "temettü" vergisi hâsılat-ı hazırasının hazinece olan muâmelâta göre senevi 460.000'den 500.000 Osmanlı Lirasına kadar baliğ olduğunu söyledi.

İki numaralı mazbata ashâb-ı tahvîlât vekillerinin üçüncü beyânnamesi ber-vech-i meşrûh tadil olunduktan sonra kabul edildi.

Bade komisyon ashâb-ı tahvîlâta terk olunacak Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ne dair vekiller tarafından dermiyan olunan üç teklifin müzâkeresine geçti. Devlet-i Âliyye me'mûrları Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin ashâb-ı tahvîlât meclisine ait olacağına dair olan birinci teklife asla itiraz etmediler.

Meclis, idâre-i hazıranın istimal eylediği iktidar ve mezuniyeti kâmilen haiz bulunacak ve Babıâli ile bade-l-istişare vâridâtın gerek esas ve gerek sûret-i istifasını dayenlerin menfaatine olarak ta'dil edebilecektir" ibaresini havi olan ikinci teklife gelince Wettendorf Bey ashâb-ı tahvîlât meclisine i'tâ' olunacak bilimum iktidar ve mezuniyet Musurus Paşa hazretlerinin Babıâli'ce kabul ve tasvib buyurulmuş olan lâyıhasının 1, 2 ve 3. bentlerinde esham hâmilleri için gayet müsait bir sûrette zaten tanzîm ve ta'yîn edilmiş olduğundan şimdi yalnız meclis-i mezkûre ta'dîlât-ı mebhûseyi icrâ' için ne dereceye kadar selâhiyet verilmek lâzım geleceği maddesinin tedkîki kalmış olduğunu bil-ifade lâyıhanın salif-üz-zikr bentlerini kıraat etti. Bu bentler mesele yine mevki-i müzâkereye konulmak kayd-ı ihtirazısı ile vekiller tarafından kabul olundu.

Şu son meseleye gelince Wettendorf Bey şurasını ihtar etti ki, kendi itikadına göre Hükümet-i Seniyye ve vâridât-ı mezkûrece ta'dîlât icrâ'sı hakkını yalnız evvel-be evvel ol babda kendisiyle istişare etmek şartıyla meclis-i mezkûre terk ve i'tâ' edemez. Vâridât-ı mebhûsaca her gûna ta'dîlât icrâ'sı maddesinin doğrudan doğruya devletle tebeası menafi'ine taliki hesabıyla Babıâli'nin muvafakatına menud olması lâzım gelir. Eğer vekiller şu son kaideye muhalefet ederler ise o halde bir tabir-i umûmi kullanmaktan sarf-ı nazarla mümaileyhimin rüsûm-ı mezkûreden esasını veya sûret-i istifasını tağyir etmek istedikleri rerimleri yegan yegan ta'yîn eylemek ve bu babda teklif edecekleri ta'dîlâtın teferruatını dahi irae ve izah etmekten başka çare kalmaz o vakit Hükümet-i Seniyye hâsıl olacak sûret-i tesviyeyi tasdîk buyuracağı sürede ashâb-ı tahvîlât meclisine ta'dîlât-ı mebhûsayı icrâ' için lede-l-icab mezuniyet i'tâ' edebilir.

Vekiller, icrâ'sına mezun olmak istedikleri ta'dîlât bilhassa dört nev'i vâridâta yani duhan, tuz, damga, müskirat rüsûmu hâsılatına müteallik olup bunlardan lâ-siyemmâ bir kaçının Reji sûretiyle idâresi halinde gereği gibi tezaid edebileceği rey'inde bulunduklarını cevaben beyân ettiler.

Babıâli'nin bu aralık Duhan İdâresi'ni tadil için bir ve damga ve diğer bir lâyıha mütalaa etmekte olduğuna dair Reis Paşa Hazretleri tarafından vaki' olan ihtar üzerine vekiller bu sûretle teklifat-ı vakıaları bi-z-zat Hükümet-i Seniyye'nin niyet ve efkârına muvafık olup kendileri dahi diğer bir tarik ile aynı maksada vusule çalışmakta olduklarını ve teferruata gelince bunları diğer ictimada bir beyânname ile ta'yîn etmek hakkını muhafaza eylediklerini söylediler.

Maliye Nazırı, komisyon müşekkefâne tetebbu ve mütalaaya muhtaç olan bu türlü bir müzâkereye bir aralık imkanın adem-i müsaadesine mebni girişemeyeceğinden ashâb-ı tahvîlât meclisinin Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nce icrâ'sına lüzûm görünecek ta'dîlâtı Hükümet-i Seniyye'ye arz ve ol babda riza ve muvafakatını istihsal etmek hakkında idâre-i hazıranın haiz olduğu iktidar ve selâhiyet ile idâre-i mezkûre makamına kaim olacağını beyân ile iktifa eylese daha ziyade muvafık-ı maslahat olacağını ihtar etti.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri tarafından sair bazı mütalaat dermiyan olduktan sonra komisyon Reis Paşa Hazretlerinin talebi üzerine meseleye diğer bir ictimada nakl-i kelâm eylemeye karar vermiş ve hâsıl olacak sûret-i tesviyenin mebni-i aleyhi bulunan Düyûn-ı Umûmiyye miktar-ı mütebakiyesine 1855 İstikrâzı'nın Mısır vergisiyle kapatılan kısmı ile düyûn-ı gayr-i muntazama ve Rusya tazminat-ı harbiyesinin ithali icab edip etmeyeceği maddesinin tedkîkine geçmiştir.

Maliye Nazırı, fi 3 Teşrinievvel sene 1881 tarihli notaya istinaden müzâkerât-ı cariyenin maksadı maa-vaz-ı lehi devletin düyûn-ı gayri muntazaması ve Rusya tazminat-ı harbiyesi ve 1855 İstikrâzı'nın salif-üz-zikr vergi ile kapatılan kısmı dahil olmak üzere düyûn-ı hariciye ve dahiliyesinden münbais bilcümle düyûn ve teklifini elindeki vâridât ile kapatabilecek bir sûret-i tesviye bulmaktan ibaret olduğunu tarif ve izah ettikten sonra Hükümet-i Seniyye bütçesi dahilinde bulunan vâridâttan bir kısmını düyûn-ı mezkûrenin tesviyesine tahsîs için ifraz eylemeye hazır ise de balada tadad olunan üç nev'i deynin tesviye-i tekasîtine hiçbir şey tahsîs edilmez ise kendisine kalan vâridâtın bir kısmından dahi mahrum olmak mecburiyetinde bulunacağını ve bu mahrumiyetten umûr-ı idâresince tevellüd edecek netayic-i muzırranın şimdiden keşf ve ta'yîni müşkül olduğunu bil-beyân vekillerin başlıca şu maddeleri nazar-ı itinadan dûr etmeyerek mukaddem ki ictimada ona dair olan beyânnamelerinde ısrar etmemelerini rica etti.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri, mar-üz-zikr Teşrinievvel'in 3'ü tarihli nota ile Teşrinievvel'in 23'ü tarihli ilân-ı resmide defter-i kebire ithal olunan düyûn ile düyûn-ı gayr-i muntazama ve tazminat-ı harbiye siyyân tutulmamış olduğu cihetle bu hususta mevcut olan bir kayd-ı ihtirazı-i tahdidi kendilerini şu iki nev'i borç için tahsîsat zammını talepten men' edemeyeceğini ve zaten defter-i kebire ithal olunan Düyûn-ı Umûmiyye'nin Rusya tazminat-ı harbiyesinden evvel tanzîm ve tesviyesi Berlin muahedesi protokollerinde musarrah olup halbuki 1855 İstikrâzı'na dair salif-ül-beyân notada hiçbir kayıt ve sarahat göremediklerini ve herhalde tenzîli caiz olmayan mezkûr istikrâz tekasîtinin nasıl olur ise olsun bir kısmını tenzîl-i düyûn icap ettiren sûret-i tesviye-i hazıraya derc ve ithal etmek nasıl mümkün olacağını anlamamakta olduklarını cevaben beyân eylediler.

Wettendorf Bey, Maliye nazırının efkârına iştirak ile maksad-ı asli medyunun kâffe düyûn ve taahhüdâtını hesab-ı yekûnuna geçirmesi lâzım gelen bir sûret-i tesviyeye vusulünden ibaret olmakla Rusya tazminat-ı harbiyesinin Düyûn-ı Umûmiyye'ye terk olunan vâridâta tahmîl edilmemesi kabul olunabilir ise de düyûn-ı gayr-i muntazamanın müzâkerât-ı hazıradan ihracı mümkün olamayacağı ve fil-vaki' 1855 İstikrâzı'nın kapatılmayan kısmı düyûn-ı sairece icrâ' olunacak tenzîlata mütehâmil olamayıp tamamen ve sûret-i mümtazede te'diye olunmak lâzım gelirse de bunun doğrudan doğruya taraf-ı Devlet-i Âliyyeden salif-üz-zikr 3 Teşrinievvel sene 1880 tarihiyle notada musarrah vâridât ile te'diye olunacak Düyûn-ı Umûmiyye sınıfına bi-hakk dahil olduğu rey' ve mütalaasında bulunduğunu söyledi.

Keşer Efendi dahi Mayr müşarünileyh ile müttehid-ül-rey' olarak istikrâz-ı mezkûrun kapatılmayan kısmını mesela anif-ül-beyân notada muharrer tahsîsat miyanında dahil bulunan Kıbrıs vergisi ile tesviye etmek mümkün olacağını ilâve-i makal eyledi.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri Kıbrıs mukavelenâmesinin tarih-i in'ikadı ile karârnâme-i mebhûsanın ilânına değin güzeran eden müddet zarfında 1855 istikrâzı tekasît-i seneviyesinden tedahülde kalan meblâğ müstesna olmak üzere istikrâz-ı mezkûrun fi 22 Teşrinisani 1879 tarihli karârnâmede musarrah vâridâttan nasıl olur ise olsun bir miktarının ifrazı Hükümet-i Seniyyece kabul edilemeyeceğine dair hariciye nazırı devletlü Asım Paşa Hazretleri tarafından fi 7 Mayıs sene 1881 tarihiyle Londra sefaret-i seniyesine irsal olunan ve Kıbrıs vâridâtından bahs eyleyen notaya istinaden Wettendorf Bey ve Keşer Efendinin reylerine itiraz ettiler ve vâridât-ı mezkûreden akall miktarı 1855 istikrâzı tekasît-i seneviyesine tahsîs olunur ise nazır-ı müşarünileyh notasının mazmunu hilafında hareket edilmiş olacağından başka dayenlere zaten pek cüz'i olmak üzere tahsîs kılınan vâridât gereği gibi tenkıs olunarak artık o halde ashâb-ı tahvîlâtın Musurus Paşa lâyıhasında vaad edilen yüzde dört yerine ancak yüzde bir alabileceklerinin tetimme-i itiraz makamında beyân eylediler.

Devlet-i Âliyye me'mûrları fi 7 Mayıs sene 1881 tarihli notanın hüküm ve müfadını ve derece-i şümulünü şerh ve izah ile beraber müvehhiren cânib-i Babıâli'den yine o maddeye dair İngiltere devletine gönderilip devlet-i müşarünileyhanın Kıbrıs fazla-yı vâridâtını tevkif sadedindeki efkâr ve uhyesini red ve cerh eyleyen notayı ihtar ve şu teati-i muharrerat komisyonun 1855 İstikrâzı'nın karşılıksız kalan kısmını fi 3 Teşrinievvel sene 1881 tarihli notada gösterilen vâridât ile tesviye etmesine mani olamayacağını ve çünkü böyle olduğu sûrette bilahare İngiltere'nin yine vâridâttan madud olan Kıbrıs vergisini Babıâli'ye itadan istinkaf eylemesi gibi bir takım halat-ı mezkûrenin ileride vuku' bulacak zamm ve tezaid-i hesaba konulduğu halde 1855 istikrâzı karşılıksız kalan kısmının tesviye-i tekasîti için ifraz olunacak akçenin gayet cüz'i bir şey olacağı itikadında ve Galata Bankerleri'ne verilmekte olan faizin

ileride % 8'den % 5'e tenzîlinden hâsıl olacak fark nazar-ı itinaya alınır ise ashâb-ı tahvîlât için şimdiden senevi rub' milyon liraya karib bir nafi ve faide istihsal olunduğu zannında bulunduklarını ihtar ettiler.

Bunun üzerine Mösyö Bourke, nutka ağaz ile bu aralık mevki-i müzâkereye konulan 1855 istikrâzı ile düyûn-ı gayr-ı muntazama ve Rusya tazminat-ı harbiyesi mesailini tedkîk için hiçbir sıfat ve me'mûriyeti olmadığını komisyona resmen beyân ile beraber İngiliz ve Felemenklilerden tahvîlât-ı Osmaniye hâmili bulunanların kendisini Dersaadet'e izam edildiğindeki efkâr ve niyetleri yanlış anlaşıldığından dolayı teessüfünü izhar ve 1855 istikrâzı tahvîlâtı hâmilleri tarafından dahi hiçbir vekaleti haiz bulunmadığını ityan ettikten sonra düyûn-ı gayr-i muntazama ile Rusya tazminat-ı harbiyesine alakadar olanlar hazır bulunmadıkça ve kendilerine defter-i kebirde muharrer Düyûn-ı Umûmiyye'ye ta'yîn olunandan gayri vâridât tahsîs edileceği taraf-ı Devlet-i Âliyyeden beyân olunmadıkça komisyonun ol babda bir gûna sûret-i tesviye hâsıl edemeyeceği rey'inde bulunduğunu ve her halde maksad-ı maamaz-ı lehi Düyûn-ı Umûmiyye ile Rusya tazminat-ı harbiyesi olan bir müzâkereye ne girişebilcccğini ve nede girişmek isteyeceğini ilâve-i makal eyledi.

Reis Paşa Hazretleri diğer bir ictimada bu mesaile dair ittihad-ı efkâr hâsıl etmenin çaresi bulunmak mümkün olduğunu ihtar edince vekiller 1855 istikrâzı meselesinin ileride yine mevki-i bahse konulmasına muvafakat edip şu kadar ki Babıâli Teşrinievvel'in 3'ü tarihli notada gösterilen vâridâttan düyûn-ı gayr-i muntazama ile Rusya tazminat-ı harbiyesi için nasıl olur ise olsun bir hisse ifraz etmek azminde midir değil midir burasının kendilerine kalacak yevm-i ictimâ' ta'yîn edilmezden evvel sûret-i vazıha ve kat'iyyede bildirilmesini talep eylediler.

Mösyö Robert Bourke, yine söze başlayıp Babıâli'nin bu vechle irad olunan suale cevab-ı tasdîk yolunda yani mezkûr iki deyn için vâridât-ı muayyeneden hisse ifrazı vadisinde olur ise artık kendisi bundan böyle vuku' bulacak ictimalarda hazır bulunmayacağını komisyona bildirdi.

Reis Paşa Hazretleri, taraf-ı Hükümet-i Seniyye'den ilerideki ictimada vekillere verilecek cevap kendilerini kâmilen tatyib edeceği ümidinde bulunduğu cihetle komisyonda huzurlarını cevab-ı mezkûrun evvelce tebliğine talik etmemelerini vekillerden rica eylemekle mümaileyhim ifadat-ı vakıayı sened ittihaz ederek cevab-ı muavvede kesb-i ma'lûmât için Eylül'ün 12'sine müsadif olan Pazartesi günü birleşeceklerini vaat ve temin eylediler. Saat onda meclise hitâm verildi.

Ek 5. Alacaklılar Komisyonunun 12 Eylül 1881 Tarihli 4 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Ağustos-ı Ruminin 30. ve Eylül Efrencinin 12. Pazartesi Günü Vuku' Bulan İctimâ'nın 4 Nolu Mazbatası Tercümesidir.[120]

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetinde olarak cânib-i Hükümet-i Seniyye'den; Atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey ve saadetlü Keşer ve Bertram Efendi hazeratı,

Düyûn-ı Osmaniye tahvîlâtı hâmilleri tarafından; Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke, katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, Adliye müşaviri Mösyö Fleksi Priagri (Almanya ashâb-ı tahvîlâtı vekili), katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Valfrey, hazır oldukları halde meclis vakt-i zuhûrdan yarım saat sonra güşâd edildi.

Reis Paşa Hazretleri, Almanyanın en büyük bankalarından M. Bleichröder tarafından Berlin sefaret-i seniyesinden gönderilen bir mektup üzerine Dersaadet'te ictimâ' eden sair ashâb-ı tahvîlât vekillerinin müzâkerâtında hazır bulunmak için Adliye Müşaviri Mösyö Fleksi Priagri'nin Almanyalı birçok senedat hâmilleri cânibinden vekil ta'yîn olunduğunu müşir sefaret-i müşarünileyhadan fi 6 Eylül sene 1881 tarihli Babıâli'ye varid olan telgrafnâmeyi komisyona kıraat ettirdi.

Komisyon işbu tebligatı sened ittihaz ettikten sonra bazı ta'dîlât icrâ'sıyla kabul edilen üçüncü mazbata kıraat olundu.

Baron Mayr, söze ağaz ile yeniden mübahasete girişmezden evvel müvekkillerine karşı kâffe mesuliyetten kurtulmak için Memalik-i Şahane'den ifraz olunan araziye ait olan ve deynin tenzîl olunmuş re's-ül-mâlından tenzîli lâzım gelen hisse-yi nisbiyeye müteallik birinci beyânnameleri hakkında evvelki ictimada dermiyan ettikleri mütalaat ve kuyud-ı ihtiraziyede sebat eylemek mecburiyetinde olduklarını rüfekası namına olarak beyâna mezun bulunduğunu ifade ile beraber kendileri dahi Devlet-i Âliyye me'mûrları cânibinden o babda icrâ' edilen bil-cümle mülahazat ve kuyud-ı ihtiraziyeyi kabul eylediklerini ilâve-i makal eyledi ve şimdilik bu madde hakkındaki müzâkerâta hitâm verilmesini ve 1855 İstikrâzı'nın henüz kapatılmayan ve hakkında mucib-i memnuniyet bir sûret-i tesviye bulunacağı Reis Paşa Hazretleri tarafından ima ve işrab olunan kısmının ba-tekrar mevki-i müzâkereye konmasını teklif etti.

---

[120] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 20-25.

Reis Paşa Hazretleri, Hükümet-i Seniyye istikrâz-ı mezkûr tekasîtinin işbu kısmını müzâkerât-ı hazıranın mevzu' olan Düyûn-ı Umûmiyye'nin cüz'i gayr-i müfarrik add edildiğine binaen kısm-ı mezkûr için senevi te'diye olunup 197.602 Osmanlı Lirası ve 90 kuruşa baliğ olan tekasîtin Hükümet-i Seniyye için 100.000 ve tahvîlât hâmilleri için 97.602 Osmanlı Lirası ve 90 kuruş nispetinde olarak Hükümet-i Seniyye ile ashâb-ı tahvîlât beyninde taksimini teklif eyledi.

Baron Mayr rüfekasının şimdilik bu teklif üzerine beyân-ı rey' edemeyeceklerini ve ashâb-ı tahvîlât meclisine terk ve tahsîs edilecek vâridâtın mecmu' miktarını anlamak için netice-i müzâkerâta intizar ederek işte o vakit tekasît-i mezkûrun tesviyesi zımnında ihtiyar edecekleri fedakarlığın vasat ve derecesini ta'yîn edebileceklerini ve mamafiha Reis Paşa Hazretleri tarafından teklif olunan sûret-i tesviyeyi sened ittihaz ile iktifa ettiklerini beyân eyledi.

Devlet-i Âliyye me'mûrları dahi kezalik tahvîlât hâmilleri vekillerinin işbu ifadatını senet ittihaz ettiler.

Bade Mösyö Robert Bourke, nutuk-ı atiyi irad eyledi;

"İctima-i ahirde verilen karar üzerine meclis-i cedîde ba-irâde-i seniye itasına lüzûm gördüğümüz iktidar ve selâhiyeti mübeyyin bir lâyıha tanzîm eyledik. İşbu ictimada Wettendorf Bey geçen Haziran'da resmen tahvîlât hâmilleri meclisine tebliğ olunan Musurus Paşa lâyıhasından bahs eyledi. Sefir-i müşarünileyhin böyle bir tebligat-ı resmiyesine İngiltere'de ne derece ehemmiyet verilmiş ise Reis Paşa Hazretlerinin dahi lâyıha-yı mezkûreye o rütbe ehemmiyet verir gibi göründüklerinden dolayı memnun ve bahtiyarım. Bendenize gelince komisyona temin ederim ki Musurus Paşa Hazretleri lâyıhasını ashâb-ı tahvîlât meclisine tebliğ etmemiş olsaydı ne bunlar bir me'mûr gönderirler idi ve nede ben Dersaadet'te kendilerine vekalet etmek me'mûriyetini kabul ederdim. Müşarünileyhin hüsn-i niyetine şüphem yoktur. İngiltere'de dahi efkâr-ı umûmiye bu merkezdedir. Her ne kadar Devlet-i Âliyye'nin itibar-ı malisine hâlel azimtari olmuş ise de lâyıha-yı mezkûrenin ahkâmı halisane icrâ' edilse devletin itibarı malisini iade ve Babıâli'ye dahi düyûnun bir kısmını te'diyeye müsaade edecek bir takım esas ve kavaidi havi olduğu zannındayım. Halk mevadd-ı atiyeyi alel-umûm tasvib etmektedir.

Hükümet-i Seniyye, terk olunan vâridâtın ahz ve idâre ve muhafazası hususlarını deyn-i haricisi tahvîlâtı hâmilleri tarafından bu iş için ta'yîn olunacak me'mûrlara terk edecektir.

Vâridât-ı mezkûrenin emr-i idâresine cânib-i Babıâli'den mensup müfettişler tarafından teftiş ve nezaret edilecek ve bunlar defatiri rüyet ve muâyene ve kâffe teferruata kesb-i vukuf etmek hakkını haiz olarak yalnız emr-i İdâre'ye müdahale edemeyeceklerdir.

Lâyıha-yı mezkûre ez-cümle senedatın tedavüle çıkarıldığı fiyat üzerine % 4 faiz itası gibi İngiltere'de efkâr-ı umûmiyece pek ziyade hüsn-i tesir hâsıl etmiş

bazı ifadat-ı saireyi dahi havi ise de bazı mertebe ümit-bahş olanların yalnız şu beyân ettiğim maddeler olduğunu beyân edelim.

Bunlara müsaade olunur ise hukuk-ı hazret-i padişahiye halel getirmek şöyle dursun bilakis Saltanat-ı Seniyye'nin tezyîd-i kuvvet ve miknetini mûceb olacağından bence bir kat daha faydalı görünmektedir.

Binaen-alâ-zalik lâyıha-yı mezkûreyi piş-i nazar-ı itinaya aldıktan sonra teklifat-ı maruzayı o esas üzerine ibtina eyledik."

Bu nutuk üzerine Mösyö Valfrey atide münderic lâyıhayı kıraat eyledi;

"Meclis-i İdâre'nin iktidar ve selâhiyeti:

Birinci Madde: Meclis-i İdâre dayenlere terk ve tahsîs olunan kâffe vâridât ve sair bilcümle hâsılatı kendi me'mûrları vasıtasıyla doğrudan doğruya kabz ve tahsil edecek ve bunları fürûht ile esman-ı hâsılasından tahsil ve idâre mesarifi bade-t-tenzîl bakisini kabul olunan sûret-i taksim mûcebince kâmilen deynin tesviye-i re's-ül-mâl ve faizine tahsîs eyleyecektir.

İkinci madde: Kavânîn-i mevcûde dairesini tecâvüz ve tebea-i Devlet-i Âliyye'ye teklif-i cedîde tahmîl eylemeksizin Rüsûm-ı Sitte ve vâridât-ı sairenin usûl-i idâre-i hazıralarınca icrâ' olunabilecek bil-cümle ta'dîlât ve islahata meclis tarafından karar verilecektir. Islahat ve ta'dîlât-ı saire için Hükümet-i Seniyye ile meclis beyninde evvelce ittifak husûlü lâzım gelecektir.

Üçüncü Madde: Terk olunan vâridâttan herhangisi olur ise olsun şahs-ı salislere ilzam veya icar etmeye Meclis'in hakkı olacaktır. Hükümet-i Seniyye tuz ve duhanın Reji veyahut sûret-i aherle idâresi için akd-i mukavelât olunmasına muhale-fet etmeyecek ve damga resmine dair Rüsûm-ı Sitte Meclisi tarafından dermiyan olunup Şura-yı Devletçe kabul ve tasdîk olunan teklifatı müddet-i kalile zarfında neşr eyleyecektir.

Dördüncü Madde: Hükümet-i Seniyye meclise icrâ'-yı hükm ve nüfuzu için faydalı görünen muavenet-i umûmiye ve teshilat-ı mahsûsayı ifa eyleyecektir.

Beşinci Madde: Terk olunan vâridâtın heyet-i idâresi me'mûrları meclis tarafından azl ve nasb edilecek ve me'mûrîn-i Saltanat-ı Seniyye ile siyyân tutulacaklardır. Hükümet-i Seniyye dahi me'mûrîn-i mümaileyhimin terfi'-i rütbe ve me'mûriyetlerine dair Meclis'in vuku' bulacak her inha ve tavsiyesini hüsn-i telakki eyleyecektir.

Altıncı Madde: Defatiri li-eclil-muâyene devlet tarafından müfettişler bulundurulacak ise de bunlar muâmelât-ı İdare'ye müdahale etmeyeceklerdir. Hidemat-ı muhtelifenin nezaret ve zabıtası Hükümet-i Seniyye'ye ait olacaktır. Mamafif, Meclis hile ve kaçağı haber vermek için kendi tarafından me'mûrîn-i muavene ve hafiye müfettişleri ta'yîn edebilecektir.

Yedinci Madde: dayenlere terk ve tahsîs olunan vâridât ve hâsılat-ı sairenin idâresi Memalik-i Devlet-i Âliyye'yi terkib eden arazinin kâffesine şamil olacak

ve ancak işbu sûret-i tesviyenin tanzîmini mûceb olan istikrâzatın temami-i te'diyesinde hitâm bulacaktır.

Sekizinci Madde: Fi 10-22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelanamenin 14. maddesi ibka olundu.

Reis Paşa Hazretleri Musurus Paşa lâyıhasına dair Mösyö Robert Bourke'nin vuku' bulan ifadatına istinaden işbu lâyıha nasıl bir niyet-i halisane ile tanzîm olunmuş ise Hükümet-i Seniyye dahi komisyonun netice-yi müzâkerâtından hâsıl olacak sûret-i tesviyeyi dahi öyle halisane icrâ' edeceğini ve Meclis-i İdâre'nin selâhiyet ve iktidarına dair Mösyö Valfrey tarafından kıraat olunan lâyıhaya gelince bunu Devlet-i Âliyye me'mûrları ile birlikte tedkîk ve mütalaa eylemek ve lede-l hace komisyonun gelecek ictimada bir lâyıha-yı mütekabile vermek selâhiyetini muhafaza eylediğini söyledi.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri işbu kayd-ı ihtiraziyeyi kabul ile kendileri dahi evvela Meclis-i İdare'nin tanzîm ve sûret-i teşkili esaslarının, saniyen ittihaz ve kabul olunacak kavaid-i umûmiyenin icrâ'sı için lâzım gelen nizâmnâme-i dahili ve şartnameye dair evvelce husûl-i muvafakat maddesinin gelecek ictimada müzâkere olunmasını talep eylediler.

Vekillerin işbu talebi komisyon cânibinden kabul olundu.

Baron Mayr, komisyona "şedit-i taliki olan bir meseleye dair bir teklif arzını talep ile; "ikinci ictimada verilen karar iktizasınca be-gayet hafi tutulması lâzım gelen komisyon müzâkerâtının bazı gazetelerde hemen aynıyla münderic olduğunu kemal-i taaccüble gördüm. Filhakika cereyan-ı müzâkerâta bir dereceye kadar kesb-i vukuf etmek hakça matlûb ve müstelzem olduğundan işbu müzâkerâtın bazı mertebe neşr ve ilânı mevzu'ı bahs olan menafi'-i azimiyece muzırratı mûceb olmayacağı rey'indeyim. Binaenaleyh her ictimaın hitâmından evvel Komisyon o ictimada müzâkere olunan mesailin bir hülasasını yapıp gazetelerle neşr etmesini rüfeka-yı acezenem namına olarak teklif ederim. Gazetelerin bu babda yanlış ve keyfi ma' ittifak verdikleri ma'lûmâttan gerek buraca ve gerek memalik-i ecnebiyece hâsıl olacak sû-i zehabdan zuhûru melhûz olan mehazir ve muhataranın men'i vukuuna işte bu sûretle muvafık olunacağı itikadındayım" dedi.

Reis Paşa Hazretleri Baron Mayr tarafından dermiyan olunan mütelaatın ehemmiyetini takdirle beraber meclis-i hass- vükela ile istişare etmedikçe tedbir-i mezkûr hakkında beyân-ı rey' edemeyeceğini söyledi. Müşarünileyhin teklifi üzerine komisyonun gelecek ictiması Eylül'ün 15. gününe talik olundu.

Ek 6. Alacaklılar Komisyonunun 15 Eylül 1881 Tarihli 5 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Eylül-i Ruminin 3. ve Efrencin 15. Günü Vuku' Bulan İctima'nın 5 Nolu Mazbatası Tercümesidir.[121]

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetinde olarak cânib-i Hükümet-i seniyyeden; Atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Düyûn-ı Osmaniye tahvîlâtı hâmilleri tarafından; Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke, Katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, Mösyö Fleksi Priagri, Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Valfrey, hazır oldukları halde meclis saat altı buçukta güşâd olunarak dördüncü mazbata kıraat ve bazı ta'dîlât icrâ'sıyla kabul olundu.

Reis Paşa Hazretleri evvelki ictimâ'da ashâb-ı tahvîlât vekilleri tarafından teklif olunduğu sûrette müzâkerâtın muhtasaran neşr ve ilânı maddesine Babıâli'nin bir diyeceği olmadığını komisyona bildirdi.

Ohannes Efendi hazretleri, gazetelere verilmek üzere tehiye olunacak hülasa-i müzâkerâtın her ictimâ' için ıztırâri değil ihtiyari olması iktiza eylediğini ihtar etti.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri, işbu mütalaayı tasvib ile beraber komisyonun ol babda matbuata karşı bir gûna taahhütte bulunmadığını ilâve-i makal eylediler. Bade Reis Paşa Hazretleri düyûn-ı gayr-i muntazama ile Rusya Tazminat-ı Harbiyesi meselelerine nakl-i kelâm ile bu iki nev'i düyûnun komisyonda mevki-i bahs ve müzâkereye konulmayacağını beyâna mezun olduğunu söyledi.

Komisyon Reis Paşa Hazretlerinin bu ifadesini sened ittihaz etti.

Maliye Nazırı atufetlü Bey Efendi hazretleri, temettü vergisinin senevi tahminen 465.000 Osmanlı lirasına baliğ olduğunu mukaddema beyân etmiş isede bunu bir sûret-i sahihede vaz' ve ta'yîn için söze ağaz ile kuyudat-ı resmiyeye nazaran 1296 senesinde işbu vergiden 526.875 lira 90 kuruş hâsıl olmuş olduğunu söyledi.

Reis Paşa Hazretlerinin daveti üzerine Komisyon dayenlere terk ve tahsîs olunan vâridâtı idâre edecek Meclis'in selâhiyet ve iktidarını havi ashâb-ı tahvîlât vekilleri tarafından tanzîm ve takdim olunan lâyıhanın tedkîkine girişti.

---

[121] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 26-28.

Wettendorf Bey, lâyıha-yı mezkûreyi Maliye Nezaret-i Celilesi tarafından icrâ'sına lüzûm görünen ta'dîlât ve ilavat ile beraber kıraat ve ol babda izahat-ı atiyi i'tâ' eyledi.

Müşarülileyh kemakan Hazine-i Celile me'mûrları marifetiyle tahsil ve idâre olunmak lâzım gelen gümrük ve patent rüsûmunca ileride vuku' bulacak fazla-yı vâridâttan hâsıl olacak mebaliğin meclise teslim ve te'diyesi hakkında bir bend-i mahsûs kaleme alınması lüzûmunu irae eyledi ve üçüncü maddenin ikinci fıkrasına tevfikan tuz ve duhanın Reji sûretiyle idâresi zımnında ileride akd ve tanzîm olunacak mukavelâta gelince işbu lâyıhanın ikinci bendinde tasrîh olunan evvelce husûl-i ittifak maddesinin bu hususa dahi şamil olması iktiza eylediğini ihtar ve bir de Meclis'in zir-i idâresine almak istediği devlet me'mûrlarının hâl ve mevkilerine müteallik hiçbir şartı havi olmayan lâyıha-yı mezkûrenin beşinci maddesindeki noksanı irae eyledi. El-hasıl Memalik-i Şahane'yi terkib eden bilcümle arazi üzerinde tabiri vilâyât-ı muhtara ve mümtazeyi dahi şamil olup meclis ise ahval-i hazırada eyâlât-ı mezkûrede ifa-yı vazife edemeyeceğinden lâyıha-yı mebhûsa yedinci maddesinin birinci fıkrasının sûret-i tesvidine itiraz eyledi.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri, teklif olunan ta'dîlâtı esasen tasvib etmiş ve lâyıha-yı mezkûreyi ictimâ'-i ati için Wettendorf Bey ve Keşer Efendi ile birlikte yeniden kaleme almak üzere Reis Paşa Hazretlerinden istihsal-i mezuniyet eylemişlerdir.

Mösyö Robert Bourke, 1855 İstikrâzı'nın Mısır vergisiyle kapatılmayan kısmının tesviye-i tekasîti hakkında her ne sûretle olur ise olsun beyân-ı mütalaaya mani olan esbabı mübeyyin kaleme aldığı lâyıhayı kıraat eyledikten sonra müzâkerât-ı cariyece faydayı mûceb olmak üzere işbu lâyıhanın bil-tercüme Babıâli'nin piş-i nazarı takdirine arz olunmasını Reis Paşa Hazretlerinden talep eyledi.

Reis Paşa Hazretleri, sair tahvîlât-ı Osmaniye hâmilleri vekilleri ile istişare ve komisyonun rey' ve muvafakatını istihsal eyledikten sonra icrâ'-yı icabı zımnında lâyıha-yı mebhûsanın tercümesini emretti.

Bade işbu ictimanın gazetelere tebliğ olunacak hülasası bervech-i ati kaleme alındı.

Düyûn-ı Umûmiyye'nin sûret-i tesviyesini müzâkere eylemek için Babıâli'de teşekkül eden komisyon şehr-i halin 15. günkü ictimaında geçen ictimanın mazbatasını kabul ile dayenlere terk ve tahsîs olunan vâridâtı idâre edecek meclise i'tâ' olunacak selâhiyet ve iktidarın esas-ı umûmiyesi üzerine ittifak hâsıl eylemiştir.

Komisyon saat on buçukta dağıldı.

Ek 7. Alacaklılar Komisyonunun 19 Eylül 1881 Tarihli 6 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Eylül Ruminin 7. ve Efrencin 19. Pazartesi Günü Vuku' Bulan İctimâ'nın 6 Numaralı Mazbatası Tercümesidir.[122]

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetinde olarak cânib-i Hükümet-i Seniyye'den; Atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Düyûn-ı Osmaniye tahvîlâtı hâmilleri tarafından; Katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, Almanya ashâb-ı tahvîlâtı vekili Adliye müşaviri Mösyö Fleksi Priagri, katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Valfrey, (Mösyö Bourke keyifsiz olduğundan bulunamamıştır), hazır oldukları halde meclis vakt-i zuhûrdan yarım saat sonra güşâd edilerek beş numaralı mazbata kıraat ve kabul olundu.

Wettendorf Bey Meclis-i İdâre'nin iktidar ve selâhiyetini ta'yîn eden nizâmnâmenin tadil olunan lâyıhasını senedat hâmilleri vekilleriyle birlikte kaleme almaya kendisiyle Keşer Efendi sûret-i gayr-i resmiyede me'mûr olmuş olduklarından bahisle yeni müsveddeyi kıraat eyledi.

Birinci Madde: Meclis-i İdâre defter-i kebire dahil olunup ba-irâde-i seniye ta'yîn ve tarif olunacak düyûn-ı Osmaniye tahvîlâtı hâmillerine terk ve tahsîs edilen kâffe vâridât ile sair bilcümle hâsılatı deyn-i mezkûrun tesviye-i tekasîti için kendi me'mûrları vasıtasıyla doğrudan doğruya idâre ve ahz ve istifa edecek ve bunları fürûht ile esman-ı hâsılasından tahsil ve idâre mesarifi bade-t-tencil bakayasını kabul olunan sûret-i taksim mûcebince kâmilen tesviye-i re's-ül-mâl ve faizine tahsîs eyleyecektir.

Gümrük ve patent rüsûmunun fazla-yı hâsılatını düyûn-ı mezkûre ashâb-ı tahvîlâtına temin etmek bahsine gelince buna dair ahkâm-ı mahsûsa vaz' ve ta'yîn edilecektir.

Baron Mayr, defter-i kebire dahil olup ba-irâde-i seniye ta'yîn ve tarif olunacak düyûn-ı Osmaniye kelimatının bu maddeye dercini icab eden esbabın ictimâ'-i atide Mösyö Bourke tarafından izah olunması hakkını muhafaza etti.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri, madde-i mezkûrenin birinci fıkrasında re's-ül-mâl kelimesinden sonra "imtiyazlı matlûbat" tabirinin derc edilmesi hakkında Devlet-i Âliyye me'mûrları tarafından vaki' olan teklifi kabul ettiler.

İkinci Madde: Kavânîn ve nizâmât-ı mevcûde dairesini tecâvüz ve tebea-i Devlet-i Âliyye'ye teklif-i cedîde tahmîl etmeksizin Rüsûm-ı Sitte ve vâridât-ı

---

[122] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir.** Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 29-34.

sairenin usûl ve idâre-i hazıralarınca icrâ' olunabilecek bilcümle ta'dîlât ve islahata meclis tarafından karar verilecektir. Ta'dîlât ve islahat-ı saire için Hükümet-i Seniyye ile meclis beyninde evvelce ittifak husûlü lâzım geleceğinden eğer Hükümet-i Seniyye Meclis'in teklifatına dair altı ay zarfında beyân ve rey' ve karar etmez ise bu ittifaka hâsıl olmuş nazarıyla bakılacaktır.

Mamafih Hükümet-i Seniyye duhan ve tuzun Reji sûretiyle idâresi için akd-i mukavelât olunmasına esasen muhalefet etmeyeceğini ve fakat bu maksada mebni neşri lâzım gelen nizâmnâmenin teferruatı hakkında bervech-i meşrûh ittifak husûlü lâzım geleceğini şimdiden beyân eder.

Hükümet-i Seniyye damga resmine dair Rüsûm-ı Sitte Meclisi tarafından dermiyan olunup Şura-yı Devletçe kabul ve tasdîk olunan teklifatı müddet-i kalile zarfında neşr ve ilân edecektir.

Maliye Nazırı, bu maddenin birinci fıkrasında muharrer vâridât-ı saire kelimelerinden Bulgaristan vergisiyle eyâlât-ı mümtazenin mukannen olan vergileri anlaşılmak lâzım gelir ise Meclis'in Hükümet-i Seniyye'nin rey' ve muvafakatını istihsal etmeksizin ve lâ-siyemmâ bu vergilere müteallik muahedat-ı düveliye ahkâmına halel getirmeksizin kendiliğinden icrâ' edebileceği ta'dîlât ne makule şeyler olduğunu tedkîke mahal vardır dedi.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri, bu kelimeleri derc etmekten maksatları vergilerin esasını tadil değil belki yalnız bunların sûret-i te'diyesini lede-l-icab islah ederek bu vâridâtın ahz ve istifasını meclise temin ve teshil için doğrudan doğruya eyâlât-ı mezkûre ile akd-i mukavelât eyleyerek idâre vazifesini ifa etmek olduğunu ve her halde bu mukavelât muahedat-ı mevcûdeye halel getirmeyeceği gibi ashâb-ı tahvîlâtın menafi' ile müttehid olan ve zaten madde-i mezkûrenin ikinci fıkrasında evvelce ittifak usûlü kaydı ile mertebe-i kifayede muhafaza olunmuş bulunan hukuk ve menafi'-i Hükümet-i Seniyyeyi hiçbir vechle izrar edemeyeceğini cevaben ifade ettiler.

Reis Paşa Hazretleri, Maliye nazırının rey' ve mütalaasına iştirak ile Meclis'in cânib-i Babıâli'den müdahale olunmaksızın doğrudan doğruya eyâlât-ı muhtara ile münasebette bulunması cay-ı itiraz olabileceğini beyân etmiş ve komisyon ile bil-ittifak meselenin haliyle terk olunmasına karar vermiştir. Birde evvelce Hükümet-i Seniyye ile meclis beyninde hâsıl olacak ittifakın kazanılmış olması için madde-i mezkûrenin ikinci fıkrasında ta'yîn olunan altı mah müddetin ibkasına dahi itiraz ile bu husus Hükümet-i Seniyye'nin takdir-i alisine havale olunmak lâzım geleceği rey'inde bulunduğunu söyledi.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri, müddet ta'yîni lüzûmunu Devlet-i Âliyye me'mûrlarından ekserisi ile birlikte teyid ve tasdîk etmiş ve cânib-i Hükümet-i Seniyye'den ileride i'tâ' olunacak karara talikan komisyonun bu fıkrayı böyle bırakması lâzım geleceğini ifade eylemiş olduklarından fıkra-yı mezkûre bila-kayd bırakıldı.

Yine o maddenin fıkra-yı ahiresinin sûret-i tesvidi Maliye Nazırı tarafından da'i-i itirazat olduğundan komisyon bu fıkrayı ber-vech-i ati tadile karar verdi.

"Hükümet-i Seniyye damga resmine dair Rüsûm-ı Sitte Meclisi tarafından dermiyan olunan teklifatı müddet-i kalile zarfında neşr edecektir."

Lâyıhanın "terk olunan vâridâttan her hangisini olur ise olsun şahs-ı salislere ilzam veyahut icar etmeye Meclis'in hakkı olacaktır" ibaresini havi olan üçüncü maddesi "fakat bu halde meclis Hükümeti seniyeye karşı bizzat mes'ul kalacaktır." ibaresinin ilâvesiyle ibka olundu.

Lâyıhanın dördüncü maddesi şu vechle tesvid olundu; "Hükümet-i Seniyye kaçak vuku'unu men' etmek ve mütecâsirleri hakkında mücazat-ı kanuniyeyi tertib eylemek için meclise icrâ'-yı umûr-ı idâresince faydalı görünen muavenat-ı umûmiye ve teshilat-ı mahsûsa i'tâ' eyleyecektir.

Hükümet-i Seniyye Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ne terk etmiş olduğu ebniyeyi bundan böyle dahi meclise meccanen tahsîs eyleyecektir."

Devlet-i Âliyye me'mûrları tarafından vaki' olan ihtarat üzerine ashâb-ı tahvîlât vekilleri yeni bir sûret-i tesvide muvafakat ettiler ki o da şudur;

"Hükümet-i Seniyye meclise icrâ'-yı umûr-ı idâresinde kavânîn-i umûmiye-i mevcûde ile kabil-i telif olacak kâffe muavenat-ı umûmiyi i'tâ' ile beraber kaçak vukuunu men' için mütecâsirleri hakkında mücazat-ı kanuniye icrâ'sını taahhüd eder".

Mezkûr maddenin son fıkrası aynıyla ibka olundu.

Beşinci Madde: Terk olunan vâridâtın heyet-i idâresi me'mûrları meclis tarafından nasb ve azl edilecek me'mûrîn-i Saltanat-ı Seniyye ile siyyân tutulacaklardır. Hükümet-i Seniyye dahi me'mûrîn-i mümaileyhimin terfi-i rütbe ve me'mûriyetlerine dair Meclis'in vuku' bulacak her bir inha ve tavsiyesini hüsn-i telakki eyleyecektir. Meclis-i İdâre hizmetine girecek olan devlet me'mûrlarına gelince bunların hâl ve mevkileri bir nizâmnâme-i mahsûs ile kararlaştırılacaktır.

İşbu madde "mezkûr nizâmnâme ahkâmı elyevm Rüsûm-ı Sitte İdâresi hizmetinde bulunan me'mûrîn-i Devlet-i Âliyye haklarında dahi cari olacaktır" mealinde bir son fıkra ilâvesiyle aynen ibka olundu.

Altıncı Madde: Defatiri li-eclil-muâyene devlet tarafından müfettişler bulundurulacak ise de bunlar muâmelât-ı İdare'ye müdahale etmeyeceklerdir.

Hizmet-i muhtelifenin nezaret ve zabıtası Hükümet-i Seniyye'ye ait olacaktır. Mamafih meclis hileleri haber vermek için kendi tarafından me'mûrîn-i muavene ve hafiye müfettişleri ta'yîn edebilecek ve bu hilelerin mütecâsirleri kanunen tedib olunmak lâzım gelecektir.

İşbu altıncı maddenin Maliye nazırı tarafından derece-i kifayede sarih görülmeyen ikinci fıkrası için komisyonca şu terkib kabul olundu; "Devlet

tarafından hizmet-i muhtelifece icrâ' olunacak zabıta ve nezaretten münbais mesarif Hükümet-i Seniyye'ye ait olacaktır".

Lâyıhanın yedinci ve sekizinci maddeleri aynen ibka oldundu.

Yedinci Madde: Meclis-i İdâre, Memalik-i Şahane'nin melfûf defterde gösterilen mahallerinde icrâ'-yı vazife edecek ve Rüsûm-ı Sitte İdâresi tarafından elyevm kabz olunan vâridâtın kâffesini istifa eyleyecektir. Meclis'in idâresi ancak işbu sûret-i tesviyenin şamil olduğu istikrâzatın temami-i te'diyesinde hitâm bulacaktır.

Sekizinci Madde: 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmenin 14. maddesi ibka olundu.

Wettendorf Bey, yedinci maddede beyân olunan defter marüz-zikr fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmeye merbût cetvele muvafık olmak lâzım gelir ise Rüsûm-ı Sitte İdâresi'nin duçar olmuş olduğu münazaata yine mahal verebilir ve çünkü idâre-i mezkûre me'mûrlarının bazı mahallerde kabz eyledikleri hâsılat muahharen cânib-i hazineden talep ve istirdad olunarak hazine-i mali olduğu tebeyyün ettiğinden ve diğer taraftan mezkûr cetvelde hiç gösterilmemiş bazı mahallerin bu deftere derc ve ilâvesi icrâ'at hasebiyle münasib olup olmayacağı maddesi mevki-i bahse konulmuş olduğundan mukaveleye merbût cetveli ba-tekrar tedkîk ve tashîh ile Meclis'in icrâ'-yı vazife edebileceği mahalleri ta'yîn etmek muktezi olduğu zannındayım dedi.

Maliye Nazırı, bazı mahallerin harir resminden bir kısmı minel-kadim hazineye ait bulunduğu cihetle münazaat-ı vakıanın menşeen zuhûru mezkûr harir resmi olmak muhtemel olduğu ve çünkü Rüsûm-ı Sitte mukavelenâmesi ise Galata Bankerleri'ne terk olunan vâridât o zamana kadar münhasıran Rüsûmat Emanetinin yedd-i idâresindeki vâridât olduğundan Maliye Nezareti'nin marüz-zikr talep ve istirdadı Rüsûm-ı Sitte mukavelenâmesi ahkâmına asla mugayir olmayıp vâridât-ı mezkûrenin bundan böyle dahi mukavele-i mebhûsada musarrah şerait tahtında olarak yeni meclis tarafından idâre edileceğini beyân ve izah eyledi.

Ohannes Efendi, mezkûr mukavelenâmenin birinci (?) bendini kıraat ile harir resminden hazineye ait kısmı dahi dahil olduğu halde Rüsûm-ı Sitte'nin mecmu' bilâ-kayd ve şart cânib-i hazineden meclise terk olunmak muktezi olduğu rey'inden bulunduğunu beyân etti.

Reis Paşa Hazretleri dahi bu rey' ve mütalaaya iştirak eyledi.

Maliye Nazırı, bu babda vermiş olduğu izahatı tekrar ile maksadı mücerred vukuatın hal-i hazırını meydana koymak olup Hükümet-i Seniyyece muvafakat olunduğu halde tekmil harir resminin terki hususuna mu'teriz bulunmayacağını ilâve-i makal eyledikten sonra meclis tarafından yapılacak hesabatın Hazine-i Celileye sûret-i teslimini mübeyyin bir bendin lâyıha-yı mezkûreye derc ve tahrir olunmasını talep etti.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri, bu husus idâre cihetine ait bir mesele olmakla Meclis'in Hükümet-i Seniyye ile olan münasebetindeki vezaifini ta'yîn eder bir nizâmnâme-i mahsûsda daha bir takım mevad ile beraber zikr ve tasrîh edilmek lâzım geleceğini ifade ettiler.

Komisyonun vaki' olan teklifi üzerine nazır-ı müşarünileyh böyle bir nizâmnâmeyi kaleme almayı deruhte eyledi.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri dahi Meclis-i İdare'nin imtiyazatına müteallik bir nizâmnâme lâyıhası ibraz etmek hakkını muhafaza ettiler.

İctimâ'-i hazırun müzâkerâtına dair gazetelere hiçbir icmal verilmemesi komisyonca kararlaştırılarak meclis saat onda dağıldı.

Ek 8. Alacaklılar Komisyonunun 22 Eylül 1881 Tarihli 7 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Eylül-i Ruminin 10. ve Efrencin 22. Perşembe Günü Vuku' Bulan İctima'nın 7 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[123].

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetlerinde olarak Devlet-i Âliyye cânibinden; Atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Ashâb-ı tahvîlât tarafından; Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke, Katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, Mösyö Fleksi Priagri, Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Valfrey, hazır oldukları halde meclis vakt-i zuhûrdan yarım saat sonra güşâd edilerek altı numaralı mazbata kıraat ve kabul olundu.

Mösyö Robert Bourke, komisyonun mukaddemki ictimaında Meclis-i İdâre'nin iktidar ve selâhiyetine dair olan lâyıhanın beşinci maddesi nihayetine dercini münasib add eylediği fıkra-yı munzammaya nakl-i kelâm ederek "bu fıkrayı, derece-i kâfiyede sarih görmüyorum eğer aynıyla ika olur ise madde-i mezkûrenin birinci fıkrası ahkâmını iptal edebilir" dedikten sonra Meclis-i İdâre'nin me'mûrlarını nasb ve azl etmekteki hakkına nizâmnâme-i mebhûs ile bir gûna halel getirmeyeceğini mübeyyin bir ibare-i mevzuha ile fıkra-yı mezkûre hükm ve derece-i şümulünün tavzih ve tasrîh olunmasını teklif eyledi.

Komisyon teklif-i vakı'a bi-t-tasvib lâyıha-yı mezkûre beşinci maddesi fıkra-yı ahiresinin ber-vech-i ati kaleme alınmasına karar verdi.

Nizâmname-i mezkûr ahkâmı elyevm Rüsûm-ı Sitte İdâresi hizmetinde bulunan me'mûrîn-i devlet hakkında dahi cari olacaktır. Meclis'in idâre-i mezkûre me'mûrlarını nasb ve azl etmekte olan ve idâre-i hazıra tarafından bil-fiil icrâ' edilmekte bulunan selâhiyetine işbu nizâmnâme ile halel getirilmeyeceği mukarrerdir.

Ondan başka Mösyö Bourke lâyıha-yı mebhûsa sekizinci maddesinin sûret-i tesvidi tebdil ve fi 10/22 Teşrinisani 1879 tarihli mukavelenâmenin 14. maddesinde olan "müteahhidler" tabiri yerine "meclis" kelimesi yazıldıktan sonra işbu 14. maddenin kâmilen 8. madde olmak üzere tahrir edilmesini teklif eyledi. Binaenaleyh komisyon lâyıha-yı mezkûre 8. maddesinin şu vechle yazılmasına karar verdi;

---

[123] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir.** Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 35-42.

Sekizinci Madde: Şerefsadr olacak irâde-i seniye ahkâmının sûret-i tefsir ve icrâ'sına dair Hükümet-i Seniyye ile meclis beyninde zuhûr edecek her nev'i ihtilâf tarafeynden mensub dört hakemin kararına havale olunacak ve bunlar dahi tesavi'-i arayı def' için indel-icâb diğer bir hakem intihâb edeceklerdir. Hakem kararı kat'i ve na-kabil-i istinaf olacaktır.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri lâyıha-yı mezkûrede muallakta bırakılan iki noktaya dair katiyen uyuşmak arzusunda bulunduklarını beyân ettiler ki bunların birincisi ikinci maddenin birinci fıkrasında muharrer bulunan ve Maliye Nazırı tarafından bazı itirazata mahal vermiş olan vâridât-ı saire kelimeleridir.

Komisyon Baron Mayr tarafından hal-i mesele için vuku' bulan teklif üzerine işbu kelimelerin fıkra-yı mezkûreden hazfı ile şu vechle başlayacak olan fıkra-yı ati-üz-zikre derc edilmesine karar verdi.

Rüsûm-ı Sitte veya vâridât-ı saire idâresince icrâ' olunacak ta'dîlât ve islahat-ı saire için Hükümet-i Seniyye ile meclis beyninde evvelce ittifak husûlü lâzım gelecektir.

Mütemariz-i fih olan ikinci noktaya yani fıkra-yı mezkûre son ibaresinin sûret-i tesvidine gelince vekiller Devlet-i Âliyye me'mûrlarıyla bil-ittifak atide muharrer yeni terkibi kabul eylediler.

"Hükümet-i Seniyye kendisine arz edilecek teklifatın kabul veya reddi hususunu nihayet altı ay zarfında meclise bildirmeyi taahhüt eder"

İşbu ta'dîlât icrâ' olunduktan sonra lâyıha-yı mezkûrenin metni ber-vech-i ati kat'iyyen ta'yîn edilmiştir.

Meclis-i İdare'nin İktidar ve Selâhiyeti

Birinci Madde: Meclis-i İdâre defter-i kebire dahil olup ba-irâde-i seniye ta'yîn ve tarif olunacak düyûn-ı Osmaniyenin tahvîlâtı hâmillerine terk ve tahsîs edilen kâffe vâridât ile sair bil-cümle hâsılatı deyn-i mezkûrun tesviye-i tekasîti için kendi me'mûrları vasıtasıyla doğrudan doğruya idâre ve ahz ve istifa edecek ve bunları fürûht ile esman-ı hâsılasından tahsil ve idâre mesarifi badet-tenzîl bakisini kabul olunan sûret-i taksim mûcebince imtiyazlı matlûbat ile deynin tesviye-i re's-ül-mâl ve faizine tahsîs eyleyecektir. Gümrük ve patent rüsûmunun fazla-yı hâsılatını deyn-i mezkûrun alacaklılarına temin etmek bahsine gelince buna dair ahkâm-ı mahsûsa vaz' ve ta'yîn edilecektir.

İkinci Madde: Kavânîn ve nizâmât-ı mevcûde dairesini tecâvüz ve teba-i Devlet-i Âliyye'ye teklif-i cedîde tahmîl etmeksizin Rüsûm-ı Sitte'nin usûl-i idâre-i hazırasınca icrâ' olunabilecek bil-cümle ta'dîlât ve islahata meclis tarafından karar verilecektir.

Rüsûm-ı Sitte veya vâridât-ı saire usûl-i idâresince icrâ' olunacak ta'dîlât ve islahat-ı saire için Hükümet-i Seniyye ile meclis beyninde evvelce ittifak husûlü lâzım gelecektir. Hükümet-i Seniyye kendisine arz olunacak teklifatın kabul veya reddi hususunu nihayet altı ay zarfında meclise bildirmeyi taahhüt

eder. Mamafih Hükümet-i Seniyye duhan ve tuzun Reji sûretiyle idâresi için akd-i mukavelât olunmasına esasen muhalefet etmeyeceğini ve fakat bu maksada mebni neşri lâzım gelen nizâmâtın teferruatı hakkında ber-vech-i meşrûh ittifak husûlü lâzım geleceğini şimdiden beyân eder.

Hükümet-i Seniyye damga resmine dair Rüsûm-ı Sitte Meclisi tarafından dermiyan olunan teklifatı müddet-i kalile zarfında neşr ve ilân edecektir.

Üçüncü Madde: Terk olunan vâridâttan her hangisini olur ise olsun şahs-ı salislere iltizam veya icar etmeye Meclis'in hakkı olacaktır. Fakat bu halde Meclis, Hükümet-i Seniyye'ye karşı bizzat mes'ul kalacaktır.

Dördüncü Madde: Hükümet-i Seniyye meclise icrâ'-yı umûr-ı idâresinde kavânîn-i umûmiye-i mevcûde ile kabil-i telif olacak kâffe muavenat-ı umûmiyeyi i'tâ' ile beraber kaçak vuku'unu men' için mütecâsirleri hakkında mücazat-ı kanuniye icrâ'sını taahhüt eder.

Hükümet-i Seniyye Rüsûm-ı Sitte İdâre-i hazırasına meccanen tahsîs etmiş olduğu daireleri badema dahi meclise terk eylecektir.

Beşinci Madde: Terk olunan vâridâtın heyet-i idâresi me'mûrları meclis tarafından nasb ve azl edilecek ve icrâ'-yı me'mûriyetlerinde me'mûrîn-i devlet ile siyyân tutulacaklardır. Hükümet-i Seniyye dahi me'mûrîn-i mümaileyhimin terfi'-i rütbe ve me'mûriyetlerine dair Meclis'in vuku' bulacak her bir inha ve tavsiyesini hüsn-i telakki eyleyecektir.

Meclis-i İdâre hizmetine girecek olan devlet me'mûrlarına gelince bunların hâl ve mevkileri bir nizâmnâme-i mahsûs ile kararlaştırılacaktır. Mezkûr nizâmnâme ahkâmı elyevm Rüsûm-ı Sitte İdâresi hizmetinde bulunan me'mûrîn-i devlet haklarında dahi cari olacaktır.

Meclis'in idâre-i mezkûre me'mûrlarının kâffesini azl ve nasb etmekte olan ve idâre-i hazıra tarafından bil-fiil icrâ' eylemekte bulunan selâhiyetine işbu nizâmnâme ile halel getirilemeyeceği mukarrerdir.

Altıncı Madde: Defatiri li-eclil-muâyene devlet tarafından müfettişler bulundurulacak ise de bunlar muâmelât-ı idare'ye müdahale etmeyeceklerdir. Devlet tarafından hizmet-i muhtelifece icrâ' olunacak zabıta ve nezaretten münbais mesarif Hükümet-i Seniyye'ye ait olacaktır. Mamafih meclis hileleri haber vermek için kendi tarafından me'mûrîn-i muavene ve hafiye müfettişleri ta'yîn edebilecek ve bu hilelerin mütecâsirleri tedib olunmak lâzım gelecektir.

Yedinci Madde: Meclis-i İdâre Memalik-i Şahane'nin melfûf defterde gösterilen mahallerinde icrâ'-yı vazife edecek ve Rüsûm-ı Sitte İdâresi tarafından elyevm kabz olunan vâridâtın kâffesini istifa eyleyecektir. Meclis'in idâresi işbu sûret-i tesviyenin şamil olduğu istikrâzatın temami-i te'diyesinde hitâm bulacaktır.

Sekizinci Madde: Şerefsadr olacak irâde-i seniye ahkâmının sûret-i tefsir ve icrâ'sına müteallik Hükümet-i Seniyye ile Meclis beyninde zuhûr edecek her

nev'i ihtilâfât tarafeynden mensub dört hakemin kararına havale olunacak ve bunlar tesavi'-i a'rayı def' için indel-icâb diğer bir hakeme intihâb eyleyeceklerdir. Hakem kararı kat'i ve gayr-i kabil-i istinaf olacaktır.

Mösyö Valfrey, kendisine ait bir mesele için nutka ağaz ederek Dersaadet'te mukim Mösyö Boblet'in Fransız ashâb-ı tahvîlâtı tarafından vekil-i sani ta'yînine dair Mösyö Tocqueville cânibinden Paris sefaret-i seniyesine irsal ve cânib-i sefaretten dahi Babıâli'ye tebliğ olunan bir mektup üzerine komisyonun ilk ictimaında cereyan eden müzâkerâtı bil-ihtar Paris'ten bu meseleye dair atide muharrer telgrafnâmeyi aldığını söyledi.

Mösyö Valfrey'e,

Fi 21 Eylül sene 1881 tarihli Paris'ten varid olan telgrafnâmenin sûret-i tercümesidir;

"Dersaadet'te ictimâ' eden Maliye komisyonunun kararı Paris sefaret-i seniyesi vasıtasıyla Mösyö Tocqueville'e tebliğ olunmuş ve bu sûretle mümaileyhin me'mûriyeti hitâm bulmuş olduğundan vikaye-i hukuklarını bize havale eden ashâb-ı tahvîlâtın menafi'ini Mösyö Tocqueville ile bil-ittifak size tevdi' ederiz. Menfaat-i maliyenin her şeye mürecceh tutulması lâzım geldiği itikadında bulunduğumuzdan hemşehrilerimizin vikaye-i hukukunu size havale eyleriz ve elyevm hüsn-i hitâma isali size ait olan vazifenin birinci kısmını elden geldiği kadar hüsn-i ifaya muvaffak olduğunuzdan dolayı memnun olmaktayız.

İmza- Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyye ashâb-ı tahvîlâtı komitesi reisi tarafından bil-vekâle Kont Motini"

Komisyon, Fransız ashâb-ı tahvîlâtı vekilinin işbu tebligatını sened ittihaz eyledikten sonra Meclis-i İdâre'nin vezaifine dair maliye nezaret-i Âliyyesi tarafından kaleme alınan nizâmnâme lâyıhasının tedkîkine ibtidar eder.

Wettendorf Bey Hazretleri atide muharrer nizâmnâme lâyıhasını kıraat eyledi.

Meclis'in Vezaifi

Devletin Teftişi

Evvela: Meclis ile me'mûrlarının idâresi Hükümet-i Seniyye'nin teftişine tabi' olacaktır.

Saniya: Hükümet-i Seniyye işbu emr-i teftişi kendi tarafından intihâb ve idâre-i mezkûre nezdine ta'yîn olunacak bir komiser ve müfettişler vasıtasıyla icrâ' eyleyecektir.

Salisa: Devlet-i Âliyye komiseri Meclis'in her ictimaına davet olunacak ve mecliste istişare tarikiyle hazır bulunacaktır. Cânib-i Hükümet-i Seniyye'den Meclis'e ve Meclis tarafından Hükümet-i Seniyye'ye vuku' bulacak bilcümle tebligat komiser marifetiyle icrâ' olacaktır.

Rabian: Her müfettişin daire-i vazifesi Hükümet-i Seniyye tarafından ta'yîn olunacaktır.

Hamisa: Komiser ile her müfettişin Meclis-i İdâre ile me'mûrlarının muâmelâtına kesb-i ma'lûmâta ve idâre-i mezkûreye müteallik defatir ve evrak-ı saire ve sandıkları tedkîk ve muâyeneye ve emr-i İdâre'ye müdahale etmeksizin icrâ'-yı tahkikata hasb-el-vazife hakkı olacaktır. Meclis ile me'mûrları mümaileyhim komiser ve müfettişler tarafından talep olunan ma'lûmât ve izahatın kâffesini itaya mecbur olacaklardır.

Sadisa: Komiser ile müfettişlerin maaş ve harcırahları ..... tarafından tesviye edilecektir.

Sabia: Hafiye me'mûrları hilaf-ı harekette bulunanlar tarafından te'diye olunacak ceza-yı nakdi ile iki kat resmin mutad olan kısmını alacaklardır.

Samina: Meclis-i İdâre devletin muvazene-i umûmiyesi cetveline derc edilmek üzere alel-usül bir bütçe tanzîmine ve bunu her sene ibtidasından iki ay evvel Maliye Nezareti'ne takdime mecbur olacaktır. Bilcümle vâridât ve mesarifat-ı melhûza ve alel-husus ..... sene zarfında fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmeye vaz'ı imza eden bankerlerin matlûbatıyla defter-i kebire dahil bulunan düyûnun tesviye-i tekasîti için mesarifi badet-tenzîl itası lâzım gelecek meblâğ-ı mezkûr bütçede gösterilecektir.

Tasian: İşbu bütçe 10/22 Eylül 1881 tarihinde vuku' bulan ictimaın mazbatasında muharrer şerait tahtında olarak taraf-ı Hükümet-i Seniyye'den kabul olunacak ve devletin muvazene-i umûmiyesi cetveline geçirildikten sonra idâre-i mezkûreye müteallik olan bütçenin musaddak bir hülasası Maliye Nezareti cânibinden meclise teslim edilecektir. İdâre maaşatıyla mesarif-i saire def'a-i evveli için Hükümet-i Seniyye ile meclis beyninde bil-ittifak ta'yîn olunacak ve ileride Hükümet-i Seniyye'nin muvafakatı ancak icrâ' olunacak ta'dîlât için iktiza edecektir.

Aşara: Meclis, vâridât ve hâsılat-ı mebhûsanın vuku' bulan tahsilat-ı umûmiyesi ile bir ay zarfında icrâ' olunan tediyatı mebni ve kavaid ve adat-ı cariyeye muvafık olmak üzere her ay Maliye Nezareti'ne bir defter itasına mecbur olacağı gibi her sene hitâmında dahi muhasebe-i umûmiye-i kat'iyyesini Nezaret-i müşarülileyhaya takdim eyleyecektir.

Hadi aşar: Meclis bil-ittifak kararlaştırılacak zamanlarda gerek nakden gerek poliçe keşidesiyle Avrupa'ya vuku' bulacak irsalatını ve bu mebaliğden tahvîlât-ı Osmaniye hâmillerine edilen tediyatı her defasında Hazineye resmen bildirecektir.

Meclis, muâmelât-ı mebhûsaya müteallik hesapları her altı ayda bir Maliye Nezareti'ne arz edecektir.

Vekillerin teklifi üzerine komisyon lâyıha-yı mebhûsanın heyet-i umûmiyede müzâkere edilmezden evvel Eylül ruminin 14. ve efrencin 6.

pazartesi günü vekillerle beraber Maliye Nezareti me'mûrları ve komisyon azasından dahi bazıları hazır oldukları halde Babıâli'de tecemmü' edecek olan encümenin tedkîk ve mütalaasına havale edilmesine karar verdi.

Baron Mayr hâmillere mahsûs vâridât miyanında dahil bulunan patent fazlayı hâsılatının meclise sûret-i teslimi ve bu babda meclis tarafından icrâ' edilecek teftiş ve nezaret-i keyfiyeti hakkında rüfekası namına komisyonun nazar-ı dikkatini celb ettikten sonra ibtida müceddeden tanzîm olunan Patent Nizâmnâmesi'nin sûret-i umûmiyede icrâ'sına hail olan mevaninin def' ve izalesi lüzûm-ı acil hükmünde olduğunu ve kendi itikadınca düvel-i ecnebiyeden bazılarının nizâmnâme-i mezkûr ahkâmının Memalik-i Şahane'de mukim tebeaları hakkında dahi icrâ'sına mümanaatları vergi-yi mezkûrun usûl-i idâre-i hazırasına pek de itimad etmemelerinden neşet etmekte olduğunu bil-beyân her gûna muhalefete nihayet vermek ve hâmillere dahi teminat-ı matlûba i'tâ' eylemek için patent hâsılatının meclise icar edilmesini teklif eyledi.

Ohannes Efendi hazretleri, Hükümet-i Seniyye müceddeden ihdası cihetle ne miktar hâsılat vereceği henüz hazinece tebeyyün etmemiş olan bir vâridâtı usûl ve adat-ı Maliyesi iktizasınca ilzam veya icar edemeyeceğini ve edecek olursa bedel-i icarın cânib-i hazineden itlag'-ı tamm ile ta'yîni mümkünsüz olacağını söyledi.

Maliye Nazırı, efendi-i müşarünileyhin ifadatını tekid ve tekrar ile beraber Hükümet-i Seniyye vergi-yi mebhûsun idâresini meclise ihale etmekten ibaret olan bir teklifi kabul bile edemeyeceğini ve şayed bu teklif taraf-ı Hükümet-i Seniyye'den kabul edilecek olur ise vergi-yi mezkûrun mecmu' hâsılatından temettü vergisinin hazılat-ı hazırasına tekabül eden kısmını Hükümet-i Seniyye'ye bi-t teslim fazlasını deynin tesviye-i tekasîtine tahsîs edeceğine dair mücerred Meclis'in vuku' bulacak taahhüdü üzerine kabul olabileceğini dahi ilâve-i makal eyledi.

Vekiller, maksatları hâmillerin menafi'i hakkında devletleri temin etmek ve bu vechle Patent Nizâmnâmesi'nin umûmiyet üzere icrâ'sına her gûna muhalefetten feragat ettirmek kaziyesi olmakla bu maksadı istihsale kendi teklifleri derecesinde salih add ettikleri böyle bir tedbire hiç mu'teriz olmadıklarını beyân ettiler.

Keşer Efendi, Babıâli'de teşkil eden komisyon-ı mahsûsda buna dair kat'i bir ittifak husûlüne ve bu ana değin Patent Nizâmnâmesi'nin icrâ'sına mani olmuş olan esbabı izah eylemekle komisyon meselenin tehir edilmesine karar verdi.

Gelecek ictimâ' şehr-i hal-i ruminin 17. ve efrencin 29. Perşembe günü ta'yîn olundu.

Meclis alaturka saat dokuz buçukta dağıldı.

Ek 9. Alacaklılar Komisyonunun 3 Ekim 1881 Tarihli 8 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Eylül-i Ruminin 17. ve Efrencin 29. Perşembe Günü Vuku' Bulan İctimâ'nın 8 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[124].

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetlerinde olarak Devlet-i Âliyye cânibinden;

Atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Ve düyûn-ı Osmaniye tahvîlât hâmilleri tarafından;

Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke,

Katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr,

Mösyö Fleksi Priagri,

Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Valfrey, hazır oldukları halde meclis saat altı buçukta güşâd edilerek mukaddemki Meclis'in mazbatası kıraat ve bazı ta'dîlât icrâ'sıyla kabul olundu.

Wettendorf bey Meclis'in vezaifine müteallik olup bu iş için müctemi encümen tarafından tadil olunan lâyıhayı kıraat eyledi. Lâyıha-yı mezkûre müsveddesi bazı cihetleri komisyon tarafından dahi bade-t-tadil ber-vech-i zir kat'iyyen kararlaştırıldı.

Meclis'in Vezaifi

Devletin Teftişi

Birinci Madde: Meclis'in idâresi Hükümet-i Seniyye'nin teftişine tabi olacaktır. Hükümet-i Seniyye işbu emr-i teftişi kendi tarafından intihâb ve idâre-i mezkûre nezdine ta'yîn olunacak bir komiser ve müfettişler vasıtasıyla icrâ' eylecektir.

İkinci Madde: Devlet-i Âliyye komiseri Meclis'in her ictimaına davet olunacak ve meclisde istişare tarikiyle hazır bulunacaktır. Cânib-i Hükümet-i Seniyye'den meclise ve meclis tarafından Hükümet-i Seniyye'ye vuku' bulacak bilcümle tebligat komiser marifetiyle icrâ' olunacaktır.

Üçüncü Madde: Her müfettişin daire-i vazifesi Hükümet-i Seniyye tarafından ta'yîn olunacaktır.

Dördüncü Madde: Komiser ile her müfettişin meclis ile me'mûrlarının idâresine kesb-i ma'lûmâta ve defatir ile ona müteallik evrak-ı saireyi tedkîke

---

[124] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 35-42.

ve sandıkları (Dersaadet'te meclis tarafından bir me'mûr ve eyâlâtda şube müdürleri hazır oldukları halde) muâyeneye hasbe-l-vazife hakkı olacak ise de bunlar emr-i İdâre'ye asla müdahale edemeyeceklerdir.

Dersaadet'te meclis ve eyâlâtta meclis me'mûrları (bunlar kendilerine derîğ-i muavenet edemeyecek olan idâre-i meclise müdürleri hazır oldukları halde) komiserlere ve umûr-ı teftişiyenin icrâ'sınca iktiza eden bilcümle ma'lûmât ve izahatı itaya mecbur olacaklardır.

Beşinci Madde: Müfettişlerin maaş ve harcırahları cânib-i Hükümet-i Seniyye'den ve komiserin maaş ve harcırahı meclis tarafından tesviye olunacaktır.

Altıncı Madde: İdâre'nin hafiye me'mûrları, Hükümet-i Seniyye'nin hafiye me'mûrları gibi hilaf-ı harekette bulunanlar tarafından te'diye olunacak ceza-yı nakdi ile iki kat resmin mutad olan kısmını alacaklardır.

Yedinci Madde: Meclis-i İdâre devletin muvazene-i umûmiyesi cetveline derc edilmek üzere alel-usül bir bütçe tanzîmine ve bunu her sene ibtidasından iki ay evvel Maliye Nezareti'ne takdime mecbur olacaktır.

Meclis'in vâridât ve mesarifat ve alel-husus fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmeye vaz'ı imza eden bankerlerin matlûbatıyla defter-i kebire dahil bulunan düyûnun tesviye-i tekasîtine o sene zarfında tahsîs olunabilecek meblâğ hakkındaki tahminatı mezkûr bütçede gösterilecektir.

Sekizinci Madde: İşbu bütçe nizâmât-ı mevcûdeye tevfikan tanzîm ve takdim edilecek ve iki ay zarfında Hükümet-i Seniyye tarafından kabul ve tasdîk olunarak devletin muvazene-i umûmiyesi cedveline geçirilecektir. idâre-i mezkûreye müteallik olan bütçenin musaddak bir hülasası Maliye Nezareti tarafından meclise i'tâ' olunacaktır.

Meclis-i İdâre azasıyla Devlet-i Âliyye komiserinin maaşları Hükümet-i Seniyye ile vekiller beyninde ittifak husûlünden sonra ba-irâde-i seniye ta'yîn olunacaktır.

Dokuzuncu Madde: Meclis vâridât ve hâsılat-ı mebhûsaca vuku' bulan bilcümle tahsilat-ı umûmiye ile bir ay zarfında icrâ' olunan te'diyeyi mübeyyin ve alacağı ma'lûmâta ve kavaid ve adat-ı cariyeye muvafık olmak üzere her ay Maliye Nezareti'ne bir defter itasına mecbur olacağı gibi icrâ'-yı me'mûriyete başladığı tarihten itibaren her sene hitâmında dahi muhasebe-i umûmiye-i kat'iyyesini nezaret-i müşarünileyhaya takdim eylecektir.

Onuncu Madde: Meclis defter-i kebire dahil bulunan düyûnun tesviye-i tekasîtine mahsuben Avrupa'ya vuku' bulan irsalat ile hâmillere edilen tediyatı mübeyyin iktiza eden defteri her altı ayda bir Maliye Nezareti'ne i'tâ' edecektir.

Vekillerin teklifi üzerine komisyon atide muharrer ahkâmı dahi kabul eyledi.

Evvela: Meclis'in idâresiyle me'mûrları vergi ve teklif ve rüsûm hususlarında devair ve me'mûrîn-i devlet ile siyyân tutulacaktır.

Saniyen: Hükümet-i Seniyye Meclis'in merkez-i idâresiyle eyâlâttaki şubelerinin emniyetince labüd olan himaye-i askeriyeyi Meclis'in idâresine i'tâ' eyleyecektir.

Bade Reis Paşa Hazretleri vuku' bulacak sûret-i tesviyeye müteferri' bazı mesail hakkında Maliye Nazırı tarafından kaleme alınan lâyıhayı ashâb-ı tahvîlât vekillerine i'tâ' eyledi.

Vekiller bu lâyıhayı tedkîk etmek ve ol babdaki rey' ve efkârlarını gelecek ictimada bildirmek hakkını muhafaza ile beraber fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmeye merbût olup Rüsûm-ı Sitte İdâre-i hazırasına tabi' mahall-i muhtelife esamisini havi bulunan defterin be-tekrar tedkîki maddesine müteallik altıncı ictimada mevki'-i bahse konulan meselenin gelecek ictimada müzâkere edilmesini talep ettiler. ve bu maksada mebni defter-i mezkûrun hâmillerin vikaye-i menafi' için derc ve ilâvesi iktiza eden bir takım yeni mahallerin esamisini dahi havi olan bir nüshasını Devlet-i Âliyye me'mûrlarına i'tâ' eylediler.

Binaenaleyh komisyon muhtıranın müzâkeresiyle defter-i mezkûrun tekrar tedkîkini şehr-i hal-i ruminin 21. ve efrencin 3. pazartesi günü vuku' bulacak ictima talika karar verildi.

Meclis saat onda dağıldı.

Ek 10. Alacaklılar Komisyonunun 3 Ekim 1881 Tarihli 9 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Eylül Ruminin 21. ve Teşrinievvel Efrencin 3. Pazartesi Günü Vuku' Bulan İctima'nın 9 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[125].

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetinde olarak cânib-i Hükümet-i Seniyye'den; Atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey ve saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Düyûn-ı Osmaniye tahvîlât hâmilleri tarafından; Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke, Katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, Mösyö Fleksi Priagri, Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Valfrey, Mösyö Fransezko Mancardi (İtalya ashâb-ı tahvîlâtı vekili), hazır oldukları halde meclis saat altı buçukta güşâd olunarak sekiz numaralı mazbata kıraat ve kabul olundu.

İtalya ashâb-ı tahvîlâtı vekili sıfatıyla birinci defa olarak komisyonda hazır bulunan İtalya parlemantosu aza-yı sabıkasından Mösyö Fransezko Mancardi Reis Paşa Hazretleri tarafından vuku' bulan davet üzerine vekaletnamesini irae ve bu babda Roma Ticaret ve Sana'at Kalemi tarafından fi 16 Eylül sene 1881 tarihli sefaret-i seniyeye gönderilen ve usûlü vechiyle musaddak bulunan bir mektubun sûretini kıraat eyledi.

Komisyon işbu mektubun mündericatını sened ittihaz ile kalemde li-eclil-hıfz tercümesini emretti. Bade fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmeye melfûf defterin yeniden tedkîki meselesine nakl-i kelâm eyledi.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri İdâre ve nezarete müteallik bazı esbaba istinaden şimdiye kadar doğrudan doğruya Hazine-i Celilenin idâresinde bulunan mahallerin harir öşrüyle sayd-ı mahi rüsûmunun meclise terk olunmak üzere defter-i mezkûra ilâvesini teklif eylediler.

Mahall-i mezkûre şunlardır;

Evvela: Harir öşrü için;

Samsun idâresine merbût: Tokat.

Edirne idâresine merbût: Kavala, Yenice, İskeçe, Dedeağaç.

Saruhan idâresine merbût: Saruhan.

Dersaadet idâresine merbût: Şile'deki Yeniköy.

İzmit idâresine merbût: Kartal, Geyve, Darıca.

---

[125] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 46-49.

Saniyen: Sayd-ı Mahi için;

Tekfurdağı idâresine merbût: Banados.

Gelibolu idâresine merbût: Gelibolu.

Karamürsel idâresine merbût: Yalova.

Bursa idâresine merbût: Sığı, Mudanya, Gemlik, Kurşunlu, Armudlu, Kapudağı, Marmara, Paşalimanı, Erdek, Bandırma, Manyas Gölü.

İzmir ve Havalisi

Bade uzun uzadı cereyan eden bir mübahesede Maliye Nazırı atufetlü bey efendi Hazretleri mütalabat-ı mezkûreye karşı Hazine-i Celilenin hakkını müdafaa eyledikten sonra Reis Paşa Hazretleri balada muharrer 10 kazanın meclise terk olunacak harir öşrünün tahsili maddesi için Babıâli'ye müracaat eylemek hakkını muhafaza ile işbu imtiyazı müeyyed esbabı tervic edeceğini ve diğer 15 kazanın sayd-ı mahi resminin terkine gelince bu hususu dahi Hükümet-i Seniyye'nin tasvibine arz eyleyeceğini ifade ettikten sonra işbu taleb-i ahirin fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmede münderic mevad haricinde bulunduğunu ihtar eyledi.

Maliye Nazırı atufetlü bey efendi Hazretleri dahi marüz-zikr 10 kazanın harir öşründen hazinece alınan hâsılat-ı seneviyenin miktarını komisyona tebliğ edeceğini söylemiş ve komisyonun ictimâ'-ı ahirinde ashâb-ı tahvîlât vekillerine i'tâ' eylediği lâyıhanın mündericatı hakkındaki mülahazalarını bildirmelerini mümaileyhimden talep eylemiştir.

Buna cevaben Baron Mayr, işbu mesail "kat'i muhasebe lâyıhasının" esna-yı müzâkeresinde kararlaştırılması lâzım gelen mesail adadına dahil olup marüz-zikr "kat'i muhasebe lâyıhası" Meclis'in sûret-i teşkiline dair ashâb-ı tahvîlât vekillerinin ilk ictimada komisyona arz etmek hakkını muhafaza eyledikleri lâyıhaya zeyl olmak iktiza ettiğini söyledi.

Mösyö Valfrey, Meclis-i İdâre'nin dayenlere terk ve tahsîs olunan vâridâtı ne cins-i akçe ile tahsil edeceği maddesi bir bend-i mahsûs ile kararlaştırılmak lüzûmu hakkında komisyonun nazar-ı dikkatini celb eyledi.

Maliye Nazırı atufetlü bey efendi hazretlerinin talebi üzerine komisyon gerek bu meselenin ve gerek "Meclis'in vezaifine müteallik lâyıhaya" sandığın ahvaline dair meclis tarafından vakit ve vakit icrâ'-yı neşriyat olunacağını mütezammın bir bend ilâvesi hakkında atufetlü Ohannes efendi Hazretleri cânibinden vuku' bulan teklifin müzâkeresini gelecek ictimâ' tehir eyledi. Teşrinievvelin 10. Perşembe günü vuku' bulacak ictimada mevad-ı atiyenin müzâkeresine karar verildi.

Evvela: Maliye Nazırı atufetlü bey efendi hazretlerinin ashâbı tahvîlât vekilleri tarafından talep olunan mahaller hakkındaki mütalaatı.

Saniyen: Rüsûmun nakten tahsili meselesi.

Salisen: Sandığın ahvaline dair meclis tarafından vakit ve vakit icrâ'-yı neşriyat olunması hakkında Ohannes Efendi hazretlerinin teklifi.

Rabian: Meclis-i İdâre'nin sûret-i teşkiline dair ashâb-ı tahvîlât vekilleri tarafından kaleme alınan lâyıhanın kıraatı.

Meclis saat onda dağıldı.

Ek 11. Alacaklılar Komisyonunun 6 Ekim 1881 Tarihli 10 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Eylül-i Ruminin 24. ve Teşrinievvel Efrencin 6. Perşembe Günü Vuku' Bulan İctimâ'nın 10 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[126].

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetlerinde olarak Devlet-i Âliyye cânibinden; Atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Ashâb-ı tahvîlât tarafından; Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke, Katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, Mösyö Fleksi Priagri, Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Valfrey, Mösyö Mancardi hazır oldukları halde meclis saat altı buçukta güşâd eyleyerek dokuz numaralı mazbata kıraat ve kabul olundu.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri tarafından talep olunan harir ve sayd-ı mahi rüsûmu hâsılatının teşkil edilecek Meclis-i İdâre'ye terkine müteallik Maliye Nazırının mütalaatı ibtida mevki'-i müzâkereye konuldu.

Nazır-ı müşarünileyh, "eyâlâtta bulunan me'mûrînden ba-telgraf talep ettiğim ma'lûmâta henüz destres olmadığım cihetle mütalaatımı meclis-i atiye tehir etmek mecburiyetindeyim" dedi.

Fihrist-i müzâkerâtta muharrer ikinci meseleye yani rüsûmun nakden tahsili bahsine gelince komisyon atide muharrer kararı bil-ittihad kabul etti.

Rüsûm-ı Sitte bedeli ..... tarihinde neşr olunup devlet sandıkları hakkında mer'iül-icrâ' bulunan meskûkat nizâmnâmesine tevfikan nakit olarak tahsil kılınacaktır.

Ohannes Efendi hazretleri, Meclis-i İdâre tarafından sandığın haline dair vakit ve vakit icrâ'-yı neşriyat olunması hakkında geçenki mecliste dermiyan edildiği teklifi ihtar ile bu maksada mebni "Meclis'in vezaifine müteallik" lâyıhaya atide muharrer mealde bir bend derc ve ilâvesini komisyonun nazar-ı takdirine arz eyledi.

Meclis geçen ay zarfında vuku' bulan hâsılat ve tediyatın mücmel bir defterini her ay neşr ve ilân ettirecektir.

Evvela: Rüsûm-ı Sitteden her birinin hâsılatından zuhûr eden vâridâtın yekûnu,

Saniyen: İdâre masraf-ı umûmiyesi için vuku' bulan tediyatın mecmu'u,

---

[126] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 50-54.

Salisen: 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmeye vaz'-ı imza eden bankerlerin matlûbatına mahsuben verilen meblâğ,

Rabian: Defter-i kebire dahil olan düyûnun tesviye-i tekasîti için Avrupa'ya irsal olunan meblâğ,

Hamisen: Her ay nihayetinde Dersaadet ve eyâlâtta sandıkta mevcut olan miktar-ı akçe mezkûr defterde gösterilecektir.

Bu cetvel-i şehri, şamil olduğu ayın hitâmından nihayet bir ay sonra ilân olunacaktır.

Ahkâm-ı mezkûre komisyon tarafından kabul ve tasvib olunmakla 8 numaralı mazbatada münderic lâyıhanın 10. maddesi mabadına derc edilmesine karar verildi.

Bade Baron Mayr, Meclis-i İdâre'nin sûret-i teşkiline dair ashâb-ı tahvîlât vekilleri tarafından tanzîm olunan atide muharrer lâyıhayı komisyona kıraat etti.

Meclis-i İdare'nin Teşkili

Birinci Madde: Terk olunan bil-cümle vâridât ve sair hâsılatın idâre ve tahsil ve fürûhtu ve ahzı için bir Meclis-i İdâre teşkil olunmuştur.

Meclis ..... azadan mürekkeb olacaktır.

Evvela: Tahvîlât-ı Osmaniyeyi hâmil bulunan İngilizler tarafından tevkil edilmiş bir aza, mümaileyh Felemenklu ashâb-ı tahvîlâtına dahi vekalet edecek ve kendisinin emr-i ta'yîni Londra'nın "ecnebi ashâb-ı tahvîlâtı meclisi" cânibinden ve olmadığı halde İngiltere Bankası tarafından ve yine olmadığı halde tahvîlât-ı Osmaniyeyi hâmil İngiliz ve Felemenklerin Londra'da akd edecekleri umûmi meeting de verilecek karar mûcebince icrâ' olunacaktır.

Saniya: Fransız ashâb-ı tahvîlâtı tarafından bir aza mümaileyh Devlet-i Âliyye'nin fi 23 Teşrinievvel sene 1880 tarihli ilânnâmesine muvafakat eden Paris Bankaları sendikası tarafından intihâb olunacak ve intihâbları ledel-icab Paris'te tecemmü' edecek ashâb-ı tahvîlât meclis-i umûmisi cânibinden dahi tasvib ve tasdîk edilecektir.

Salisen: İşbu sûret Avusturya ve Macaristan hakkında dahi ayniyle kabul olunmuştur.

Rabian: Sûret-i mezkûre Almanya için dahi ayniyle kabul olunmuştur.

Hamisan: Tahvîlât-ı Osmaniyeyi hâmil İtalyalılar tarafından tevkil edilmiş bir aza mümaileyh Devlet-i Âliyye'nin fi 23 Teşrinievvel 1880 tarihli ilânnâmesine muvafakat eden İtalya Ticaret Encümenleri tarafından intihâb olunacak ve intihâbları ledel-iktiza hâmillerin Roma'da vuku' bulacak meclis-i umûmisi tarafından tasdîk ve kabul edilecektir."

Baron Mayr, burada sözü keserek düyûn-ı mümtaze alacaklıları tarafından intihâbı lâzım gelen ve adedi ile sûret-i intihâbı ancak mezkûr dayenlerle

vekiller beyninde bu aralık devam eden muhaberatın hâsıl edeceği netice üzerine kararlaştırılabilecek olan bir veya birden ziyade azayı mübeyyin bir altıncı fıkrai lâyıhanın bu mahalline derc olunmak icab edeceğini komisyona ifade ve ihtar eyledikten sonra lâyıhanın birinci maddesi mabadını kıraata devam edildi.

"İşbu maddede beyân olunan meetinglerin vuku'u halinde bu meetinglerin hangi ashâb-ı tahvîlât için vekil ta'yîn olunacak ise o ashâb-ı tahvîlâtın me'mûru tarafından cem' ve davet edilecektir.

Dördüncü maddede beyân olunan ahvalde bir intihâb icrâ'sına mübâşeret olunacağı vakit meeting Meclis-i İdâre tarafından davet olacaktır.

Her halde meeting onu cem' eden fırka tarafından dermiyan olunan suver ve eşgalde akd olunacak ve kararını fırka-yı mezkûrenin ta'yîn edeceği takayyüdata tevfikan i'tâ' eyleyecektir.

İkinci Madde: İngiliz ve Fransız ashâb-ı tahvîlâtı beyninde bulunan senedat kesret ve ehemmiyetine nazaren meclise ilk beş sene için ve bu hâl esasen tebeddül etmedikçe ileride dahi bil-münavebe İngiltere ve Fransa vekilleri riyâset edecektir.

Meclis ilk defa için reisini kendisi intihâb ve ta'yîn edecektir.

İngiliz ve Fransız azanın men'i vuku'unda riyâset muvakkaten en müsinn bulunan zata ait olacaktır.

Kararlar ekseriyet ara ile i'tâ' olunacak tesavi'i ara zuhûrunda reisin rey'i müreccah tutulacaktır.

Üçüncü Madde: Aza-yı meclis beş sene için ta'yîn olunacak ve yeni Meclis'in tesisine kadar icrâ'-yı vazife ederek hitâm-ı me'mûriyetlerinde tekrar intihâb kılınabileceklerdir.

Ashâb-ı tahvîlâta vekalet edecek azanın maaşları bay-ı hâl te'diye edilmek üzere senevi akall 2.000 İngiliz Lirası ta'yîn olunacak ve fakat her hangi altı ayda Düyûn-ı Umûmiyye'nin işlemiş kuponu için .....madde hükmünce senevi % 2 veya daha ziyade bir faiz verilecek olursa maaş-ı mezkûr senevi iki bin beşer yüz İngiliz Lirası üzerine hesap edilecektir.

Tahvîlât-ı mümtaze ashâbı tarafından nasb olunacak bir veya birden ziyade azanın maaşları senevi 500 liraya ta'yîn olunacaktır.

Dördüncü Madde: Mecliste azalık münhal olduğunda birinci madde ahkâmınca diğeri ta'yîn edilecektir.

Meclis azasından biri vazifesinde kusur edecek olursa kendisini ta'yîn edenler tarafından ve fakat Meclis'in teklifi veya tasdîki üzerine azl edilebilecektir.

Beşinci Madde: Meclis'in merkezi Dersaadet olacak ve ilk ictimâ' azasının ta'yînini müteakib Dersaadet'te vuku' bulacaktır.

Meclis diğer azanın ta'yîn veya vusûlünü bilmeksizin 1882 senesi Kânûn-ı sânî efrencinin birinden itibaren tahvîlât hâmilleri menafi'inin vikayesi ve mesâlihin rüyet ve temşîti hususunda muâmelât-ı lâzımeye bed ve mübâşeret edebilmek için alel-usül ta'yîn olunmuş üç azanın hazır bulunması kafidir.

Azanın kâffesi ta'yîn olunup Dersaadet'te birleştikleri gibi temşît-i mesâlih hakkında verilen kararların me'mul-i bih add olunması için lâ-akall üç azanın vücudu iktiza edecektir.

Aza-yı meclisten bazıları muvakkaten gaybubet edecek olsalar bile yine Meclis'in ita-yı hükm ve karara selâhiyeti olacaktır.

Aza-yı Meclis'in nasb ve ta'yîni hususu Londra ve Paris ve Viyana ve Berlin ve Roma'da mukim Devlet-i Âliyye süferasına tebliğ olunacaktır.

Altıncı Madde: Meclis müzâkerâtı ve temşît-i mesâlihi için nizâmât-ı dahiliyesini bizzat kendisi kararlaştıracak ve vezaif-i me'mûresini azası miyanından müntehab bir encümene veya İdâre'ye ait kısmı umûm müdüriyetine havale etmek hakkını haiz olacaktır.

Müdüriyet-i umûmiye Meclis'in hükm ve nüfuzu tahtında olarak idâre-i umûra me'mûr olacak ve meclis tarafından verilen kararların icrâ'sı için şahs-ı salislere karşı meclise vekalet ve umûr-ı adliyeye müteallik bilcümle muâmelâtı icrâ' edecektir. Fakat gerek müddei ve müddei aleyh sıfatıyla mehakim veya işin ait olduğu devair huzuruna çıkmak için daima meclis tarafından mezuniyet itası lâzım gelir."

Devlet-i Âliyye me'mûrları, işbu lâyıhayı mütalaa etmek ve ol babdaki mülahazalarını şehr-i hal-i ruminin 28. ve efrencinin 10. pazartesi günü vuku' bulacak olan ve fihrist müzâkerâtı ber-vech-i ati ta'yîn olunan ictimada beyân etmek hakkını muhafaza ettiler.

Evvela: Ashâb-ı tahvîlât vekilleri tarafından talep olunan yeni mahaller hakkında Maliye Nazırının mütalaatı.

Saniyen: Meclis-i İdâre'nin teşkiline müteallik lâyıhanın müzâkeresi.

Salisan: Patent vergisine müteallik Maliye Nezaret-i Âliyyesi'nde tanzîm olunan lâyıhanın kıraatı.

Meclis saat onda dağıldı.

Ek 12. Alacaklılar Komisyonunun 9 Ekim 1881 Tarihli 11 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Eylül-i Ruminin 27. ve Teşrinievvel Efrencinin 9. Pazartesi Günü Vuku' Bulan İctimâ'nın 11 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[127].

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetinde olarak taraf-ı Hükümet-i Seniyye'den; Atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Tahvîlât-ı Osmaniye hâmilleri vekilleri tarafından; Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke, Katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, Mösyö Fleksi Priagri, Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Valfrey, Mösyö Fransezko Mancardi hazır oldukları halde meclis saat altı buçukta güşâd olunarak 10 numaralı mazbata kıraat ve kabul olundu.

Fihrist-i müzâkerâtta muharrer mevadın tedkîkine girişmezden evvel Fransız ashâb-ı tahvîlâtı vekili Rumeli-i Şarkî vergisinin tekasît-i muayyenede temin-i te'diyesi ve bu babda zuhûru melhûz olan tehiratın men'-i vuku'u için Meclis-i İdâre'nin kime müracaat edeceğini sual eyledi.

Reis Paşa Hazretleri, bunun için meclis ancak Babıâli'ye müracaat edebilir dedi.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri, neşr olunacak irâde-i seniyede ber-vech-i ati kaleme alınmış olan bir bend derc ve tahrir ile keyfiyetin zikr ve tasrîh olunmasını talep eylediler.

Rumeli-i Şarkî vergisinin te'diyesi hususunda tehir vuku' bulduğu halde Meclis-i İdâre Babıâli'ye müracaat ve tedahülde kalan mebaliğin tahsili zımnında tedabir-i lazime ittihazını talep edecektir.

Komisyon işbu sûret-i terkibi tasvib ile fihrist-i müzâkerâtta muharrer mevadın tedkîkine girişti.

Maliye Nazırı atufetlü bey efendi Hazretleri vekiller tarafından talep olunan sayd-ı mahi rüsûmu hakkındaki mütalaatını ol babda ma'lûmât-ı kâmile olmadığı cihetle komisyona arz edemeyeceğinden dolayı beyân-ı teessüfle şimdilik mümaileyhim cânibinden gösterilen mahallerin harir öşrüne müteallik netice-i tahkikatını şerh ve izah etmiştir. İşbu mahaller miyanında bulunan Şile'deki Yeniköy ile Gekboza (Gebze) ve Darıca'nın harir öşrü geçen 1296 senesi hemen hiçbir şey tutmayıp diğerlerinin yani Tokat, Kavala, Yenice, İskeçe, Saruhan, Kartal ve Dedeağaç sene-i merkume hâsılatı balada tadad

---

[127] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 55-58.

olunan üç mahalden istihsali kabul olan vâridâta zamm ve ilâve olunduğu halde 2.500 Osmanlı Lirasını tecâvüz etmiyor.

Vekiller, işbu ma'lûmât-ı resmiyeyi sened ittihaz ile beraber evvelce dermiyan ettikleri esbabdan dolayı marüz-zikr mahaller harir öşrünün ashâb-ı tahvîlâta terki talebini tekrar eylediler.

Reis Paşa Hazretleri dahi taleb-i vaki' nezd-i Hükümet-i Seniyye'de tervic edeceği hakkındaki vaadini tekrar etti.

Wettendorf Bey hazretleri, Meclis'in sûret-i teşkiline dair vekiller tarafından takdim olunan lâyıhanın bazı ahkâmınca Devlet-i Âliyye me'mûrlarının icrâ' etmek istedikleri ta'dîlâtın maksad ve mahiyetini li-eclil-beyân söze ağaz ile "teklif olunan ta'dîlât alel-husus mecliste bulunacak aza-yı ecnebiyenin sûret-i intihâbı ile miktar-ı maaşlarına ve Osmanlı ashâb-ı tahvîlâtı tarafından bir aza ta'yînine mütealiktir" dedi.

Vekiller meclis-i umûmi heyetinde Dersaadet'te ictima edecek Osmanlı ashâb-ı tahvîlâtı tarafından müntehab bir azanın meclise kabulüne asla itiraz etmediler.

Aza-yı encümenin sûret-i intihâbını tadil etmek hakkındaki teklife gelince bu madde dûr ve dûraz bir takım mübahasatı müstelzem olmuş ve ez-cümle lâyıha-yı mezkûrede beyân olunan ictimâ'-i umûmilerin daveti ve müzâkerâtın sûret-i cereyanı hakkında ittihaz olunacak usûlün ta'yîni maksadıyla Almanya ashâb-ı tahvîlâtı vekili tarafından mütekabilen bir teklif vuku'una sebebiyet vermiştir. Nihayet komisyon meselenin atufetlü Wettendorf Bey ve saadetlü Keşer ve Bertram Efendiler hazeratı ile ashâb-ı tahvîlât vekillerinden mürekkeb olmak üzere ilk ictimadan evvel tecemmü' edecek bir encümene havale olunmasına karar verdi.

Meclis-i İdare azasıyla Devlet-i Âliyye komiserinin muhassasat-ı seneviyeleri meselesine gelince Devlet-i Âliyye me'mûrları aza-yı ecnebiye için teklif olunan maaş miktarını pek fahiş görmüşler ise de vekillerin ısrarı üzerine komisyon mevad-ı atiyeyi esasen kabul eyledi.

Evvela: Devlet-i Âliyye komiseri senevi 1.200 İngiliz Lirası maaş alacaktır.

Saniyen: Memalik-i ecnebiyeden gelen ve ecnebi ashâb-ı tahvîlâtına vekalet edecek olan aza-yı Meclis'in maaşı taraf-ı Hükümet-i Seniyye'den tasvib olunmak şartıyla senevi 2.000 İngiliz Lirası olacak ve bunlara harcırah ve tebdil-i ikametgah namıyla hiçbir şey verilmeyecektir. Maaşat-ı mezkûre miktarının tezyîdi meselesi ileriye talik olunmuştur.

Salisen: Osmanlı ashâb-ı tahvîlâtı tarafından tevkil olunacak aza senevi 1.200 İngiliz Lirası maaş alacak ve Memalik-i Şahane'de ikamet ettiği halde ecnebi bir memleketin ashâb-ı tahvîlâtı cânibinden meclis-i mezkûra aza ta'yîn olunacak olan her bir ecnebiye dahi kezalik o miktar maaş tahsîs kılınacaktır.

Bundan maada komisyon hususat-ı atiyeye dahi karar verdi.

Tebea-i Devlet-i Âliyye veya tebea-i ecnebiyeden olup hizmet-i devlette bulunan ve Meclis-i İdâre'ye aza ta'yîn kılınacak olan her bir me'mûr müddet-i me'mûriyeti münkaziye oluncaya kadar hizmet-i mezkûreyi terke mecbur olacağı gibi ecnebi bir devlet tarafından me'mûren Memalik-i Şahane'de bulunup Meclis-i İdâre'ye aza ta'yîn olunacak her bir ecnebi dahi kezalik devlet metbuası hizmetini terk edecek ve hakkında Meclis'in memalik-i ecnebiyeden gelen aza-yı sairesi misüllü muâmele olunacaktır.

Mösyö Mancardi mevki'-i müzâkerede olan lâyıhanın ikinci maddesinde Meclis-i İdâre'nin riyâset-i muvakkatası için beyân olunan hususu imaen buna müteallik fikranın ber-vech-i ati tadilini teklif eyledi.

Reisin gaybubeti halinde veya mani'i zuhûrunda riyâset-i muvakkata en mûsinn olan zata tevdi' olunacaktır.

Lâyıha-yı mezkûreyi kat'iyyen kaleme almaya me'mûr encümenin İtalya ashâb-ı tahvîlâtı vekilinin işbu teklifini piş-i nazar-ı itinaya almasına komisyonca karar verildi.

Atufetlü Wettendorf Bey hazretlerinin ihtaratı üzcrinc patent resmince meclis tarafından icrâ' olunacak teftişe müteallik lâyıhanın kıraatı Teşrinievvel efrencinin 13. Perşembe günü vuku' bulacak ictimâ'ya talik ve ictimâ'-i mezkûrun fihrist müzâkerâtı ber-vech-i ati tanzîm olundu.

Evvelen: Vekiller cânibinden talep olunan balık rüsûmuna dair Maliye Nazırı tarafından i'tâ' olunacak ma'lûmât.

Saniyen: Meclis'in sûret-i teşkiline müteallik encümen tarafından tanzîm olunan lâyıha.

Salisan: Patent resmince icrâ' olunacak teftişe dair Wettendorf beyin lâyıhası.

Meclis saat on buçukta dağıldı.

Ek 13. Alacaklılar Komisyonunun 13 Ekim 1881 Tarihli 12 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Teşrinievvel-i Ruminin 1. ve Efrencinin 13. Günü Vuku' Bulan İctima'nın 12 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[128].

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetinde olarak cânib-i Devlet-i Âliyyeden; Atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri tarafından; Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke, Katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, Mösyö Fleksi Priagri, Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Valfrey, Mösyö Mancardi hazır oldukları halde mukaddemki Meclis'in mazbatası kıraat ve kabul olundu.

Wettendorf Bey Meclis-i İdâre'nin teşkiline dair olan lâyıhanın encümende kabul olunan atide muharrer yeni sûret-i terkibini komisyona kıraat etti.

Meclis-i İdare'nin Teşkili

Birinci Madde: İktidar ve selâhiyeti balada (yahud zirde) ta'yîn olunan Meclis-i İdâre ber-vech-i ati intihâb olunmuş azadan mürekkeb olacaktır. Şöyle ki İngiliz ashâb-ı tahvîlâtı tarafından tevkil olunduğu halde Felemenkli senedat hâmillerine dahi vekalet edecek bir aza mümaileyh Londra'da ecnebi ashâb-ı tahvîlâtı meclis ve olmadığı takdirde İngiltere Bankası Müdürü tarafından yine olmadığı sûrette İngiliz ve Felemenklü senedat hâmillerinin Londra'da akd edecekleri (meeting) meclis-i umûminin kararıyla intihâb ve ta'yîn olunacaktır.

Fransız ve Alman ve Avusturya ashâb-ı tahvîlât taraflarından birer aza mümaileyhim taraf-ı Devlet-i Âliyyeden fi 23 Teşrinievvel sene 1880 tarihi ile neşr olunan ilânnâmeye muvafakat etmiş olan Paris ve Berlin ve Viyana bankalarının sendikası tarafından intihâb olunacaklar ve ledel-iktiza emr-i intihâbları Fransız ve Alman ve Avusturya ashâb-ı tahvîlâtının mezkûr üç payitahtın her birinde akd edecekleri meclis-i umûmi cânibinden kabul ve tasvib edilecektir.

İtalyalı ashâb-ı tahvîlât tarafından müvekkil bir aza mümaileyh İtalya Ticaret Meclislerinin Roma'da teşkil olunacak sendikası tarafından intihâb kılınacak ve indel-icab bu intihâb ashâb-ı tahvîlâtın Roma'da akd edecekleri bir meclis-i umûmi tarafından dahi tasvib edilecektir.

Osmanlı ashâb-ı tahvîlât tarafından müvekkil bir aza-yı mümaileyh Osmanlı ashâb-ı tahvîlâtının şehremini tarafından vuku' bulacak celb ve davet üzerine

---

[128] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 59-65.

Dersaadet'te tecemmü' edecek olan meclis-i umûmisi cânibinden intihâb olunacaktır.

Aza-yı mümaileyhin intihâb ve ta'yînleri maddesini Londra ve Paris ve Berlin ve Viyana ve Roma'da mukim süfera-yı Saltanat-ı Seniyye'ye ve Osmanlı azasının intihâbı dahi Devlet-i Âliyye Maliye Nazırına tebliğ olunacaktır.

İkinci Madde: Birinci meclis azasının intihâb ve ta'yînine madde-i sabıka mûcebince iştirak edebilecek olan meclis-i umûmi her memlekette elyevm o memleketin ashâb-ı tahvîlâtına vekalet eden zat vasıtasıyla cem' ve davet edilecek ve mecliste münhal kalan azalığa diğerinin ta'yîni iktiza edeceği vakit ashâb-ı tahvîlât meclisi, Meclis-i İdâre tarafından cem' olunacaktır. Şu iki sûretin hangisinde olur ise olsun meclis-i mezkûre kendilerini davet eden heyet tarafından ta'yîn ve irae olunacak suver ve usûle tevfikan ictimâ' edecek ve kararları dahi sebeb-i tecemmü'leri olan maddeye münhasır kalacaktır.

Üçüncü Madde: İngiltere ve Fransa'da bulunan tahvîlât-ı Osmaniyenin aded ve kesretine nazaran Meclis'in riyâset-i seneviyesi beş sene müddet zarfında ve Meclis'in ilk intihâbıyla ta'yîn olunacak tertib üzere bil-münavebe İngiliz ve Fransız vekillerine ihale edilecektir.

Şayed bu hâl ilk beş sene mürurundan sonra esasen tebeddül edecek olur ise meclis reisini kendisi intihâb edecektir.

Reisin gaybubeti veya muvakkaten mani' ve mazereti vuku'unda bu gaybubet ve mazeretin devamı müddetince emr-i riyâset Meclis'in en kıdemli azası tarafından icrâ' olunacaktır.

Dördüncü Madde: Meclis azası beş sene için intihâb olunacaklar ve yeni Meclis'in tesisine kadar hazır bulunarak hitâm-ı me'mûriyetlerinde tekrar intihâb edilebileceklerdir.

Aza-yı Meclis'in maaşları ber-vech-i ati ta'yîn olunacaktır. Şöyle ki; ecnebi ashâb-ı tahvîlâtın memalik-i ecnebiyeden gelen vekillerine ikişer bin İngiliz Lirası ve ecnebi veya Osmanlı ashâb-ı tahvîlâtının memalik-i Devlet-i Âliyyede mukim bulunanlar miyanından intihâb olunacak olan vekillerine bin ikişeryüz İngiliz Lirası maaş itası olunacağı gibi Devlet-i Âliyye komiserine dahi senevi 1.200 lira maaş temin ve tahvîlât-ı mümtaze hâmilleri vekiline (veya vekillerine) 500 İngiliz Lirası maaş tahsîs edilecektir.

Beşinci Madde: Meclis azasından biri vezaif-i me'mûresinde kusur edecek olur ise kendisini ta'yîn etmiş olan heyet tarafından ve fakat icabına göre Meclis'in teklif veya tensibiyle azline karar verilecektir.

Altıncı Madde: Meclis'in merkezi Dersaadet'te olacak ve ilk ictimâ', azasının intihâb ve ta'yînini müteakip vuku' bulacaktır. İrade-i seniyenin neşr ve ilânından iki ay sonra Meclis'in icrâ'-yı me'mûriyete mübâşeret ve mesâlihi temşît edebilmesi için alel-usûl intihâb ve ta'yîn olunmuş üç azanın huzuru

kifâyet edecektir. Meclis mükemmel bulunacağı vakit mesâlihin muntazaman temşîti için lâ-akall üç azanın huzuru iktiza edecektir. Beşinci maddede beyân olunduğu vechle azalığın münhal kalacağı müddet zarfında meclis iktidar ve selâhiyet-i asliyesine tevfikan bilcümle kararları ittihaz etmek hakkını muhafaza edecektir.

Yedinci Madde: Meclis kendi müzâkerâtına ve mesâlihin rüyet ve temşîtine müteallik nizâmâtı ta'yîn edecektir.

Meclis bir İdâre müdür-i umûmisi ta'yîn edecektir. Müdür-i mümaileyh Meclis'in hükm ve nüfuzu tahtında olarak umûr ve mesâlihini idâre edecek ve kararlarının icrâ'sı için şahs-ı salislere karşı meclise vekalet ve ledel-hace umûr-ı adliyeye müteallik bilcümle muâmelâtı icrâ' ve şu kadar ki Vâridât-ı Muhassasa idâresi namına olarak gerek müddei ve gerek müddei aleyh sıfatıyla mehakim veya işin ait olduğu devair huzurına çıkmak için iktiza eden mezuniyeti istihsal eyleyecektir.

Komisyon lâyıha-yı mezkûre müsveddesini bil-ittifak kabul ve tasvib etti.

Maliye Nazırı 9 numaralı mazbatada beyân olunan mahallerin sayd-ı mahi rüsûmu hâsılatına dair vekiller tarafından talep olunan izahatı itaya hazır olduğunu ba-beyân Dersaadet Balıkhanesi tarafından tahsil olunan Karamürsel ve Yalova sayd-ı mahi rüsûmu zaten Rüsûm-ı Sitte İdâresi'ne terk edilen vâridât miyanında dahil bulunmak hasebiyle onlarla iştigale lüzûm görmediğini ve Banados, Gelibolu, Mudanya, Gemlik, Sığı, Kurşunlu, Armudlu, Marmara Adası, Paşalimanı, Erdek, Bandırma, Kapıdağ, İmralı nam mahallerin sayd-ı mahi rüsûmuna gelince bunların 1297 senesi hâsılatı cânib-i Hazine-i Celile'den cem'an 3.693 Osmanlı Lirasına mukabil iltizam olunduğunu söyledikten sonra tafsilat-ı meşrûhaya ve mukaddemce komisyona i'tâ' kılınan ma'lûmâta istinaden vekillerin talep eyledikleri harir ve sayd-ı mahi rüsûmunun hâsılat-ı mecmu'asını senevi 6.000 Osmanlı Lirası olmak üzere tahmin ve takdir edebileceğini ilâve-i makal eyledi.

Baron Mayr, vâridât-ı mebhûsa yekûnu gayet cüz'i olmak hasebiyle lâ-siyemmâ Meclis'in emr-i idârece icrâ' edeceği nezaret ve teftişten hâsıl olacak muhsenat piş-i nazar-ı itinaya alınır ise Hükümet-i Seniyye'nin vâridât-ı mezkûreyi hâmillerin menfaatine feda etmekten imtina' eylemesi lâzım geleceğini ihtar etti.

Reis Paşa Hazretleri vâridât-ı mezkûrenin terkini Babıâli'ye tavsiye edeceğim dedi.

Bunun üzerine ashâb-ı tahvîlât vekilleri defter-i kebire dahil bulunan Düyûn-ı Umûmiyye'nin tesviyesine esas ittihaz olunacak kavaidi havi bir lâyıhayı komisyonun nazar-ı tedkîkine arz eylediler.

Wettendorf Bey, işbu lâyıhayı ber-vech-i ati aynen kıraat eyledi. Şöyle ki;

Evvelen: İlânnâmelerde muharrer ihraç fiyatları esas oldukları cihetle istikrâzat-ı muhtelife re's-ül-mâlı irâde-i seniye mûcebince ta'yîn olunan fiyatlara göre hesap edilecektir.

Saniyen: Her istikrâzın altı senelik faizi ihraç fiyatına % 12 ilâvesiyle te'diye olunacak ve faizlerle re's-ül-mâl akçelerinin kâffesi bu esaslar üzerine hesap edilecektir.

Salisen: Bilcümle faiz kuponları Kanunsani ile Temmuz aylarının birinde te'diye olunacak ve bu kuponlar radde-i gayesi % 4 ve miktar-ı akall % 1 hesabıyla tesviye kılınacaktır.

Rabian: Vâridât-ı muhassasanın kâffesi faizlerin senevi % 1 hesabıyla tesviye-i tekasîtine sarf olunacaktır. Senevi % 1 te'diye olunduktan sonra % yarım dahi re's-ül-mâl akçesinin tesviyesine tahsîs olunacaktır. Elde fazla kalacak akçenin tekmili her istikrâzın o vakit işleyen kupon bedelini senevi % 2'ye kadar tezyîde tahsîs olunacağı gibi yeniden vuku' bulacak her bir fazla dahi kupon bedelini senevi % 3'e kadar tezyîde sarf olacaktır.

Hamisen: Senevi % 3 te'diyesi temin olunduktan sonra re's-ül-mâl akçesi bedeli senevi % yarımdan % bire kadar tezyîd edilecek ve yine bir fazla zuhûr eder ise kuponlar faizini senevi % 4'e kadar tezyîde sarf olacaktır. Senevi % 4 faizle % 1 re's-ül-mâl akçesi te'diye edilecek miktarın radde-i gayesi olup bunun üzerine hâsıl olacak her bir fazla Hazine-i Celileye teslim edilecektir.

Hazinenin tanzîm ettiği cetvelde gösterilen ihraç fiyatlarıyla istikrâzların ilânnâmelerinde muharrer ihraç fiyatlarına göre her bir istikrâzın re's-ül-mâl-i itibarisince icrâ' edilecek tenzîlin tatbik cetveli lâyiha-yı mezkûreye merbût bulunmuştur.

Bu vechle icrâ' edilen tenzîlat sayesinde marüz-zikr re's-ül-mâllar hazinenin hesabına göre 88.564.574 İngiliz Lirasına ve ilânnâmelerde muharrer fiyata göre 97.452.437 İngiliz Lirasına tenzîl etmiştir. Lâyiha-yı mezkûre ahkâmınca tedahülde kalan altı senelik faiz için re's-ül-mâllara % 12 dahi zamm ve ilâve olduğunda hâsıl-ı yekûn hazine hesabına göre 99.192.322 ve ilânnâmelerde gösterilen fiyat hesabına göre 109.106.729 İngiliz Lirasına baliğ olur.

Wettendorf Bey, her şeyden evvel istikrâzat-ı muhtelife ihraç fiyatları hesabınca mevcut olan mübayenet-i efkârı bertaraf etmek lazimeden olduğunu ve işbu mübayenet akidler tarafından maktuen alınan aksam-ı istikrâzat için kontratolarda münderic ihraç fiyatları ve tahvîlâtın kısm-ı mütebakisi için doğrudan doğruya taraf-ı devletten borsa da vuku' bulan satışların esman-ı hâsılası Hazine-i Celilece esas tutulmasından neşet edip vekiller ise ilânnâmelerde gösterilen fiyatlara istinad etmek istediklerini ifade eyledi.

Komisyon balada beyân olunan her iki sûret-i hesabiyenin sıhhat ve hakkaniyetine dair mübadele-i efkâr ettikten sonra cânib-i hazineden irae olunan fiyatların evvel be evvel her istikrâzın mukavele-i asliyesine ve Maliye

Nezaret-i Âliyyesi'nin defterine göre vekiller tarafından tashîh edilmesine karar verdi.

Wettendorf Bey, "tedahülde kalıp tenzîli lâzım gelen faizleri lâyıha-yı mezkûre mûcebince re's-ül-mâla tahvil etmek büsbütün haksızdır. Tenzîl edilecek işbu faizler yekûnu Vâridât-ı Muhassasa hâsılat-ı seneviyesinden bir miktar akçe tahsîsiyle tesviye edilmek ve fakat bu yekûn için faiz yürütülmemek ve kur'ası çıkıpta henüz te'diye olunmamış senedat bedeli dahi re's-ül-mâl için kabul olunan sûrete tevfikan tenzîl ve re's-ül-mâl misüllü te'diye olunmak iktiza eder zannındayım" dedi.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri mütedahil kuponlara dair mir-i müşarünileyh tarafından şerh ve izah olunan kaideye itiraz ile madem ki işbu kuponlar teklif olunan lâyıha mûcebince tenzîl edilecektir düyûnun re's-ül-mâlları hakkında cereyan edecek muâmeleye onların dahi aynıyla tabi' olmaları lazimeden olduğunu ityan eylediler.

Reis Paşa Hazretlerinin teklifi üzerine komisyon lâyıha-yı mezkûrenin müzâkeresini gelecek ictimâ'ya tehire karar verdi.

Maliye Nazırı, temettü vergisi hâsılatına dair mukaddemce komisyona vermiş olduğu izahatı ahiren aldığı ma'lûmât-ı resmiye ile ikmal eylemeyi taleb ederek tahrir-i emlakın idâresi tarafından i'tâ' olunan bir deftere nazaren mezkûr verginin 1293 senesinden 1297 senesine kadar olan hâsılatı;

1293 senesinde 51.599.811

1294 senesinde 51.111.829

1295 senesinde 52.529.812

1296 senesinde 53.213.382

1297 senesinde 53.440.934

kuruştan ibaret olduğunu ve hâsılat-ı mezkûrenin tedricen tezaidi mukaddema tahrire dahil olunmuş olan mahallerde tahririn peyderpey tesis edilmesinden neşet edildiğini beyân eyledi.

Komisyon erkam-ı mezkûrenin mazbataya kayd ve imla edilmesine karar vererek gelecek ictimâ' şehr-i hal-i rumînin sekizinci ve efrencinin 20. Perşembe gününe ta'yîn eyledi.

Meclis saat on buçukta dağıldı.

Ek 14. Alacaklılar Komisyonunun 20 Ekim 1881 Tarihli 13 Numaralı Toplantı Tutanağı.

1881 Senesi Teşrinievvel-i ruminin 8. ve efrencin 20. Perşembe Günü Vuku' Bulan İctimâ'nın 13 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[129].

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetlerinde olarak Devlet-i Âliyye cânibinden; Atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Düyûn-ı Osmaniye tahvîlâtı hâmilleri tarafından; Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke, Katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, Mösyö Fleksi Priagri, Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Valfrey, Mösyö Mancardi hazır oldukları halde meclis saat yedide güşâd edilerek evvelki Meclis'in mazbatası kıraat ve kabul olundu.

Reis Paşa Hazretleri, ecnebi vekilleri tarafından şehr-i halin biri tarihiyle aldığı bir mektuba cevaben şurasını beyâna kendisini mezun add ederki, Hükümet-i Seniyye Musurus Paşa lâyihasında beyân olunan Kıbrıs fazla-yı vâridâtının Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye faizlerine tahsîsini ibka eder. Bulgaristan vergisine gelince vergi-yi mezkûr Berlin muahedenâmesine vaz'-ı imza eden devletler süferası tarafından ta'yîn olunduktan sonra eğer Babıâli bunu kâmilen veya kısmen başka bir mahale tahsîse lüzûm görecek olur ise bu sûretle sarf olunacak meblâğa muadel tütün resminden ve kefalet etmediği halde bunun gibi sağlam diğer bir vâridâttan istifa olunmak üzere diğer bir meblâğı karşılık gösterecektir.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri Reis Paşa Hazretlerinin bu beyânatını sened ittihaz ettiler.

Atufetlü Wettendorf Bey hazretleri, istikrâzatlardan her birinin tedavüle çıkarıldıkları fiyatlar hakkında Maliye Nezaret-i Âliyyesi'nde müteşekkil encümenin netice-i tedkîkatını komisyona tebliğ ve ashâb-ı tahvîlât vekilleriyle Hükümet-i Seniyye me'mûrları beyninde "esas meselesince" mevcûd olan ihtilâf-ı efkârın henüz tesviye-i pezir olmamasından dolayı beyân-ı teessüf eyledi.

Birde şimdilik şurasını dermiyan etti ki mukaddema cânib-i Hazine-i Celile'den tanzîm olunan cetvelde 1858 İstikrâzı'nın tedavüle çıkartıldığı fiyatı % 85 gösterilmiş ise de Maliye Nezareti'nde işin ait olduğu kalem tarafından ahiren icrâ' olunan tedkîkata göre bu rakam doğru olmayıp hazinece kabul

---

[129] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 66-68.

edilen esas muhasebe iktizasınca 85 yerine hesab-ı mutavassıt olarak % 79.10 fiyatı vaz' olunmak lâzım gelir.

Mösyö Bourke, muhtelif istikrâzatların ilânnâmelerinde gösterilen ve İngiltere'de halk tarafından tanınmış olan rakamlardan gayri erkamı kabul etmek kendisince müşkül olacağını beyân ve bu ifadesini Londra'nın "ecnebi ashâb-ı tahvîlât meclisi" reisi Mösyö Bovri'den gelen bir mektup ile teyid eyledi. İşbu mektupta Mösyö Bovri, istikrâzlar müteahhitleri beyninde kararlaştırılan fiyatlara hiçbir vakit muvafakat etmediğini ve böyle bir fikri asla ortaya koymadığını ve tedavüle ihraç fiyatından maksad ilânnâmelerdeki fiyat olup halkın başka fiyatları asla kabul etmek istemeyeceğini iş'ar ediyor.

Devlet-i Âliyye me'mûrları, "Mösyö Bovri tarafından kabul ve tasvib olunan Musurus Paşa lâyıhasının bir fıkrasında her bir istikrâzın re's-ül-mâl-i itibarisi kontratosunda gösterilen ihraç fiyatına tenzîl edileceği muharrer olduğundan Mösyö Bovri'nin marûz-zikr ifadatı fıkra-yı mezkûreye mübayendir" dediler.

Mösyö Valfrey dahi Fransa'da akd olunan istikrâzların tedavüle çıkarıldıkları fiyatları ta'yîn için Hazine-i Celilece müttehiz olan usûl aleyhine itiraz ile cânib-i Hükümet-i Seniyye'den ahval-i istisnaiyede senedatın kısım kısım gayet dûn fiyatlar ile nakde tahvil edilmiş olması gibi mülahazatın böyle bir sûret-i tesviyede ortaya konulmasını kabul etmemiş ve misal olarak ez-cümle Maliye Nezaret-i Âliyyesi'nin verdiği ma'lûmâta nazaran an-asıl 1854'de akd olunan 1873 İstikrâzı'ndan bir kısmının muahharen 17.8 ve diğer kısmının dahi 11.89 fiyatlar ile tedavüle çıkarıldığını ityan velhasıl müstekrizatın sonraki harekat-ı netayicini tahvîlâtı ilk satın alanlara tahmîl eylemekteki haksızlık aleyhine şikayet eylemiştir.

Wettendorf Bey hazretleri, "ilânnâmelerde muharrer fiyatları müteahhitler tarafından maktuen alınmamış ve Hükümet-i Seniyye cânibinden doğrudan doğruya piyasaca da ilânnâmesiz satılmış olan aksam-ı istikrâzat için bile esas hesap ittihaz etmek faydasına muhalefet ile beraber zannıma göre komisyon terk edilen vâridât vasıtasıyla senevi te'diye olunacak miktara müsâvî bir meblâğ hâsıl edecek ve binaenaleyh % 1 faiz ve fazla olarak münasib bir re's-ül-mâl akçesinin te'diyesi mümkün olacak sûrette hesab-ı mutavassıt üzere bir fiyat ta'yîniyle ihtilâf-ı mezkûru bil-suhule tesviye edebilir" dedi.

Maliye Nazırı atûfetlü Bey efendi hazretleri, "hal-i mesele için en ziyade kablel-icrâ' olan sûret evvela mukavelât-ı asliyede münderic şeraite, saniyen ilânnâmelerde gösterilen erkama, salisan Hazine-i Celile'deki kuyudata müstenid muhtelif ihraç fiyatları üzerine hesab-ı mutavassıt olarak bir fiyat ta'yîn eylemektir" dedikten sonra bu babda icab eden cetvel-i nisbiyenin kalem tarafından tanzîmine meydan kalmak için müzâkerâtın gelecek ictimaya kadar tehirini teklif eyledi.

Wettendorf Bey hazretleri, maktuen alınan aksam-ı istikrâzat için ilânnâmelerdeki fiyatları ve bu istikrâzlardan Hükümet-i Seniyye tarafından

veyahut kendi hesabına olarak doğrudan doğruya ahaliye satılan aksam için dahi satış fiyatlarını esas ittihaz ile bundan hâsıl olacak hesab-ı mutavassıtı mübeyyin olmak üzere mezkûr cetvelde bir hane güşâdını teklif eyledi.

Komisyon işbu teklifleri tasvib ve gelecek ictimâ'yı şehr-i halin 24. Salı gününe ta'yîn eyledi.

Meclis saat on buçukta dağıldı.

Ek 15. Alacaklılar Komisyonunun 23 Ekim 1881 Tarihli 14 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Teşrinievvel-i ruminin 11. ve efrencin 23. Pazartesi Günü Vuku' Bulan İctimâ'nın 14 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[130].

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetlerinde olarak cânib-i Devlet-i Âliyyeden; Atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri tarafından; Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke, Katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, Mösyö Priagri, Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Valfrey, Mösyö Mancardi hazır oldukları halde meclis alaturka saat yedide güşâd edilerek 13 numaralı mazbata kıraat ve kabul olundu.

Maliye Nazırı bey efendi Hazretleri evvelki mecliste bahsi sebkat eden tatbik cetvelini komisyona i'tâ' eyledi.

Bu cetvelde gösterildiği vechle deynin re's-ül-mâlı;

Vekillerin takdirine yani ilânnâmelerdeki fiyatlara göre 104.908.009

Kontratlar fiyatına göre 96.733.048

Bankalar tarafından maktuen alınan aksam-ı istikrâzat için ilânnâmeler fiyatı ve kısm-ı mütebaki için satış fiyatı üzerine hesap edilen bedele göre 95.558.599

Nazır-ı müşarünileyh Hazretleri tarafından komisyona verilen evvelki cetvele göre 88.349.000 İngiliz Lirasına tenzîl edilmiştir.

Nazır-ı müşarünileyh Hükümet-i Seniyye'nin Hazine-i Celile tarafından alınan ve 88.349.000 İngiliz Lirasından ibaret bulunan meblâğ-ı miktarını esas tutmak arzusunda olduğunu bil-beyân bu teklifin adem-i kabulü halinde kontratlar fiyatına itiraz etmeyeceğini ilâve-i makal eyledi.

Ohannes Efendi hazretleri, deynin mecmu' miktarı ma'lûmât-ı meşrûha netayic-i mutavassıtına göre muvakkaten kararlaştırılıp miktar-ı kat'iyyesinin ta'yîni dahi ileri de istikrâzat fiyat-ı muhtelifesinin münferiden tashîh ve muâyenesine talik olunmasını teklif etti.

Bu teklif komisyon tarafından kabul olundu.

Wettendorf Bey, "halkın tahvîlât için te'diye ettiği fiyat esas tutulmasına" dair vekiller tarafından teklif olunan usûl kabul olunsa bile ilânnâmelerdeki

---

[130] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 69-76.

fiyat ancak tahvîlâtı ihraca me'mûr bankalar cânibinden maktuen alınan aksam-ı istikrâzat hakkında kabul olunabilip ilânnâmesiz ve doğrudan doğruya Hükümet-i Seniyye cânibinden borsada satılan tahvîlât için yine o usûl mûcebince hâsıl-ı yekûnu 95.558.595 İngiliz Lirasına baliğ olan mezkûr satış fiyatları hesaba konulabilir" dedikten sonra kendi itikadınca tedahüldeki faizler dahil olduğu halde mecmu' re's-ül-mâlın fi 23 Teşrinievvel sene 1880 tarihli notada terk olunan vâridât hâsılatı % 1 faizi ve ondan başka re's-ül-mâl için bir miktar münasibi temine kifâyet edebilecek sûrette ta'yîn edilmesi lazimeden olduğunu ifade ve re's-ül-mâlların tenzîli hakkındaki tasavvurat-ı muhtelifeden bu nokta-yı nazarca hâsıl olacak netayici irae eyledi.

Bertram Efendi dahi bu sûret-i mütalaayı kabul ile beraber re's-ül-mâlın te'diye olunacak tekasît-i seneviyeye göre lüzûm-ı ta'yînini ihtar eyledi.

Alman ashâb-ı tahvîlâtı vekili Mösyö Priagri, ikrâmiyyeli demiryolu tahvîlâtının fiyatı hakkında bir mübahaseye sebebiyet vermekle, Baron Mayr tahvîlât-ı mezkûre fiyatını ta'yîn için bir encümen teşkil olunmasını rüfekası namına teklif eyledi.

Bunun üzerine Fransız ashâb-ı tahvîlâtı vekili takdir-i fiyat için mümkün olan suver-i muhtelifenin kâffesi tükenmiş olduğundan re's-ül-mâlları tenzîl için bila-istisna bil-cümle istikrâzatın tenzîlince kaide ittihaz olunabilir bir kanunun kabulü her halde muktezi olduğunu beyân eyledi.

Wettendorf Bey Hükümet-i Seniyyece matlûb olan şey yalnız re's-ül-mâllarla mütedahil faizlerin miktar-ı mecmu' olmakla bu miktarı müteaddit istikrâzlara tevzi' etmek vazifesinin vekillere terk olunabileceğini söyledi.

Komisyon vekiller tarafından teklif olunan ilânnâmelerdeki fiyat ile Maliye Nezareti tarafından i'tâ' olunup tahvîlâtı ihraca me'mûr bankaların maktuen aldıkları aksam-ı istikrâzat için kontratolar fiyatına ve doğrudan doğruya cânib-i Hükümet-i Seniyye'den borsada satılan tahvîlât için satış fiyatına müstenid bulunan birinci cetvelde münderic fiyattan hâsıl olacak hadd-i mutavassıtı hesap etmek için bir encümenin derhal tecemmü'üne bil-ittifak karar verdi.

Binaenaleyh Wettendorf Bey ve Nazif Efendi Hazretleri ile vekillerden mürekkeb bulunan mezkûr encümen heyet-i hususiyede tecemmü' etti.

Yarım saat sonra komisyon tekrar ictimâ' ettiğinde Wettendorf Bey kelâma ağaz ile encümen tarafından salüf-ül-beyân esas üzerine yapılan ati-üz-zikr hesabatı komisyona i'tâ' eyledi.

Borçlanmalar	Matlûbat-ı Mütebaki (İngiliz Lirası)	Ashâb-ı Tahvilât vekilleri tarafından teklif olunan ilânnâme fiyatı (%)	Maliye Nazırı atufetlü beyefendi Hazretleri tarafından ibraz olunan birinci cetvel fiyatı (%)	Hadd-i mutavassıt (%)	Tenzil (İngiliz Lirası)
1858 İstikrâzı	3.653.000	85	85	85	3.105.050
1860 İstikrâzı	1.654.030	62.50	52.25	57.375	948.999
1862 İstikrâzı	4.999.650	69	68	68	3.399.762
1863 İstikrâzı	3.881.750	72	68	70	2.717.225
1864 İstikrâzı	1.307.000	72	65	68.50	895.295
1865 İstikrâzı	4.098.500	66	63.55	64.775	2.654.803
1869 İstikrâzı	20.650.000	60.50	52.95	56.725	11.713.712
1872 İstikrâzı	4.820.200	98.50	98.50	98.50	11.747.897
1873 İstikrâzı	27.196.740	58.50	41.97	50.235	13.662.282
Düyûn-ı Umûmiyye İstikrâzı	87.197.360	50	41.68	45.84	39.971.269
Rumeli Demiryolları Tahvilâtı İstikrâzı	31.508.000	45	37.109	41.0054	12.919.997
Toplam	190.966.230				96.736.291
%10'luk gecikme ilâvesi					9.673.629
TOPLAM					106.409.920

Bu cetvele tenzîl olunan re's-ül-mâla 1876'dan 1880 senesine kadar güzeran eden senelerle muvazene-i maliye sene-i hÂliyyesi faizleri için % 10 yani 9.673.629 İngiliz Lirası zamm olunduğunda mecmu' deynin miktarı, yani İngiliz Lirası 110 kuruş itibarıyla 117.050.912 Osmanlı Lirasına baliğ olur.

Wettendorf Bey, vekillerle Düyûn-ı Umûmiyye nazırının erkam-ı mezkûrede sehv olup olmadığını li-eclil-tahkik bu hesapları tedkîk eylemeleri lâzım geleceğini ifade eyledi.

Baron Mayr, "1858 istikrâz tahvîlâtının fiyat-ı muhtelife ile tedavüle çıkarıldığı tebeyyün etmiş olduğu cihetle fiyatlarını takdir hususunda sehv bulunduğundan bu halde mezkûr istikrâz fiyat-ı muhtelifesinin hadd-i mutavassıtı olan 79.1 itibar edilmek lâzım gelir" dedi.

Mösyö Bourke, salif-üz-zikr 1858 istikrâzı diğerlerinden külliyen farklı suver ve şerait tahtında çıkarılmış ve bir komisyon-ı mahsûs teşkili kontrato ahkâmından bulunmuş olduğunu ve hâmiller istikrâz-ı mezkûrun hemen tekmilini 85'e alıp eğerki tahvîlâtın bir kısım daha dûn fiyat ile ihraç edilmiş ise de esas meselesi yine piş-i nazara alınır ise kablel-icrâ' hiçbir neticeye vasıl olmamak muhatarasına düşüleceğini cevaben beyân etti.

Mösyö Valfrey, Hazine-i Celile kendi cetvelinde 85 fiyatına dair bir sehv vuku' bulduğunu ba-tasdîk bu sehvi tashîh etmiş olduğundan mezkûr rakamın

ibkasında israr etmek kabul edilen fayda-yı umûmiyeyi ihlal demek olacağını söyledi.

Mösyö Robert Borke, vekiller beyninde mûceb-i şeyn olan ittifaksızlık vuku'una mahal vermemek için teklif olunan hadd-i mutavassıt yani 79.10 fiyatına muvafakat edebilir isem de İngiliz ashâb-ı tahvîlâtı istikrâz-ı mezkûrun müstefid olduğu şerait-i istisnaiyeye vakıf oldukları cihetle kendilerine bu hadd-i mutavassıtı kabul ettirmekte müşkilat çıkacağından mücerred bu sebebe mebni ona ma' itirazım dedi.

Vekiller gelecek ictimada bu maddeye dair itilafkârane bir sûret-i tesvid teklif etmek hakkını muhafaza ettiler.

Maliye Nazırı atufetlü bey efendi hazretleri, "yeni bir esas hesap teklif ederek cetvelin kontrato rakamlarını mübeyyin olan sütununu kabul etmek en akılâne bir tariktir bu sûretle tenzîl-i deyn için ittihaz olunan usûle dair ezhan-ı amade hâsıl olacak şüpheler izale ve marüz-zikr 1858 istikrâzı hakkında zuhûr eden ihtilâf dahi bertaraf edilmiş olur" dedi.

Mösyö Valfrey, "nazır-ı müşarünileyh Hazretleri tarafından vaki' olan teklifin isâbetine ma' itiraz değilim zaten kabul edilen ve tahvîlâtın mal olduğu fiyat ile ilânnâmeler fiyatı beynindeki hadd-i mutavassıta itibar etmekten ibaret bulunan kaideye riayet edilmesini dahi muvafık-ı maslahat add ederim. Halka itası lâzım gelen izahata gelince bunun kâffe-i mesuliyetini rüfekam ile birlikte deruhte ederiz" dedi.

Nazır-ı müşarünileyh, vekillerin şu ifadelerine kanaat hâsıl ederek artık meseleye dair beyân edecek bir mütalaası olmadığını söyledi.

Binaenaleyh deynin ma'-faiz mecmu' miktarı her gûna sehv ve nisyan müstesna olmak üzere 106.409.920 İngiliz yani 117.050.910 Osmanlı Lirasına ta'yîn edilmiştir.

Maliye Nazırı bey efendi hazretleri, 1872 istikrâzı hakkında şurasının ihtarını lazimeden add ederki, Hükümet-i Seniyye bu istikrâz müteahhitleri ile olan hesaplarını henüz tesviye etmemiş olduğundan ve akitler münazi-i fih olan bir miktar tahvîlâtı yedlerinde tutmakta olduklarından sûret-i tesviye-i hazıra Hükümet-i Seniyye ile istikrâz-ı mezkûr müteahhitleri beyninde mevcut olan ihtilâfın tesviyesine asla iras halel edemeyeceğinin mazbataya derc edilmesi üzerinde bulunduğunu beyân eylediler.

Komisyon nazır-ı müşarünileyh tarafından dermiyan olunan işbu kayd-ı ihtirazinin gelecek ictimanın mazbatasında derc edilmesine karar verdi.

Mösyö Valfrey, Hükümet-i Seniyye'nin ber-vech-i bala ta'yîn olunan miktar-ı düyûn üzerine senevi faiz ve re's-ül-mâl akçesi olarak % bir buçuğa temine hazır olup olmadığını rüfekası namına sual eyledi.

Reis Paşa Hazretleri vâridât-ı muhassasanın senevi % 1.5 te'diyesini temine adem-i kifâyetini tasdîk ile beraber duhan inhisârının mukaddemce Babıâli'ye

teklif olunan Reji usûlü üzere idâresiyle istihsal olunacak zamm vâridât-ı mezkûre hâsılatını salifül-beyân tekasît-i seneviye miktarına takrib edeceğini ve daha sair menabi-i vâridât terki hakkındaki talebe gelince ol babda resmen lâzım gelen cevabı diğer ictimâ'ya talik eylediğini ihtar etti.

Bunun üzerine vekiller, deynin balada gösterildiği vechle tenzîl olunan re's-ül-mâlının kat'iyyen kabulü marüz-zikr tekasît-i seneviye miktarının evvel-be-evvel temin olunmasına menut olduğunu ba-ifade evvelce terk olunan vâridâtın duhanın Reji sûretiyle idâresinden hâsıl olacak olan ve 150.000 Osmanlı Lirası tahmin olunan fazlayı hesab sırasına geçirmeyi kabul etmekle beraber Hükümet-i Seniyye'nin kendilerine senevi % bir buçuğu temine hazır olup olmadığını bilmek hakkındaki taleplerini tecdid ve tekrar eylediler.

Wettendorf Bey, Bulgaristan vergisi veya karşılığı ancak 100.000 Osmanlı Lirası olmak üzere hesap edildiğinden duhan rejisinin tesisinden hâsıl olacak zam dahil olduğu halde Vâridât-ı Muhassasa hâsılatıyla vekiller tarafından talep olunan % bir buçuğu itmam için lâzım gelen meblâğ beynindeki fark ancak alel-tahmin 235.000 Osmanlı Lirasından ibaret olduğunu ifade eyledi.

Baron Mayr, "Bulgaristan vergisi Hazine-i Celile cetveline göre tahminen 424.000 Osmanlı Lirasına baliğ olacağından bu vergi veya bu miktara müsâvî sair her bir vâridât hâmillere terk olunduğu takdirde mebhûsane olan açığı doldurabilir ise de Rejinin kabulü halinde cânib-i Hükümet-i Seniyye'den terki istenilen duhan fazla-yı vâridâtı nihayet 115.000 Osmanlı Lirasına baliğ olur" dedi.

Wettendorf Bey, "taraf-ı Hükümet-i Seniyye'den Bulgaristan vergisine bedel-i terki melhûz olan duhan resmi elyevm 100.000 Osmanlı Lirasına baliğ ise de Reji usûlünün vaz'ında duhan resmi bu şirketin mağazalarında istifa olunacağı cihetle hiçbir miktar duhan resm-i mezkûrdan kurtulamayacağından resm-i mezkûr hâsılatı iki misline baliğ olabilecek ve bu tahmin üzere 235.000 Osmanlı Lirasından ibaret olan açık yalnız 135.000 İngiliz Lirasına tenzîl edecektir" dedi.

Reis Paşa Hazretleri, vekiller yedinde diğer üç büyük menbi vâridât bulunduğunu ve damga ve tuz ve müskirat rüsûmundan ibaret bulunan bu vâridât layıkı vechle idâre olunduğunda Patent Nizâmnâmesi'nin umûmen icrâ'sıyla gümrük tarifelerinin zammından hâsıl olan fazla-yı vâridâttan başkaca şimdikinden çok ziyade hâsılat verebileceğini mümaileyhime ihtar eyledi.

Vekillerin % bir buçuğun temin edilmesi hakkındaki ısrarları üzerine Reis Paşa Hazretleri Meclis'in heyet-i umûmiyede ictimaını şehr-i hal-i ruminin 19. ve efrencinin 31. pazartesi gününe ta'yîn olunması cihetle mümaileyhime bu babda lâzım gelen cevabın itasını gelecek Perşembe günü vuku' bulacak ictimâ'-i hususiyeye talik eyledi.

Meclis saat on biri çeyrek geçerek dağıldı.

Ek 16. Alacaklılar Komisyonunun 7 Kasım 1881 Tarihli 15 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Teşrinisanisinin 7. Pazartesi Günü Vuku' Bulan İctimâ'nın 15 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[131].

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetlerinde olmak üzere cânib-i Devlet-i Âliyyeden; Atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Ashâb-ı tahvîlât tarafından; Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke, Katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, Mösyö Fleksi Priagri, Mösyö Valfrey, Mösyö Mancardi hazır oldukları halde meclis saat yedi buçukta güşâd edilerek evvelki ictimanın mazbatası kıraat ve kabul olundu.

Mösyö Bourke, tahvîlât hâmillerinin tenzîl olunan matlûbatına mukabil te'diye olunacak tekasît-i seneviye miktar-ı akalini temin için terk edilmiş olan vâridâtın bazı menâbi'-i cedîde vasıtasıyla radde-i kifayeye iblağı lüzûmunu ihtar etti.

Reis Paşa Hazretleri vekillerin ifadatı vechle kendileriyle 1879 senesi Teşrinisanisi tarihli mukavelenâmeyi imza eden bankerler beyninde münakid sûret-i tesviye mûcebince bunlar matlûblarını istifaen Rüsûm-ı Sitte hâsılatından senevi 590.000 Osmanlı Lirası ahzına muvafakat etmiş olduğundan hâsılat-ı mezkûreden deynin tesviye-i tekasîti için elde kalan meblâğ vâridât-ı mezkûrece kabul edilen tahmine göre 895.000 Osmanlı Lirasına tenzîl edip işbu meblâğ terk olunan sair menâbi'-i vâridât yekûnuna ilâve olduğunda takriben 100.000 lira açık kalmış ve tekasît-i seneviyeye ikmal için bu açığın kapatılması lâzımeden bulunmuş olduğunu ve maa heza işin ait olduğu daire tarafından müvehhiren verilen ma'lûmâta göre şu görünen açık mücerred Rüsûm-ı Sitte hâsılat-ı adiyesinin pek de doğru takdir edilmemesinden ileri geldiğini ve filhakika komisyon hesaplarını ahiren ihdas olunmuş bir İdâre'nin ibtidadaki muâmelâtında hâsıl olan netayic üzerine ibtina ile iktifa ederek rüsûm-ı mezkûrenin doğrudan doğruya devletin taht-ı idâresinde bulunduğu zamanın hâsılatını nazar-ı itibara almamış olduğunu ve halbuki Rüsûmat Emanet-i Âliyyesi tarafından bit-tanzîm Maliye Nezaret-i Celilesi'ne i'tâ' olunan bir defterden müsteban olduğu vechle idâre-i hazıranın zaman-ı teşkilinden evvelki beş sene zarfında birbiri üzerine rüsûm-ı mezkûreden alınan hâsılat vâridât-ı metrukenin alel-umûm tahmininde kabul edilen miktar-ı hâsılattan takriben 200.000 lirayı mütecaviz olduğundan bu hale nazaren zuhûru melhûz olan açığı vâridât-ı mütemmimeye müracaata

---

[131] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir.** Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 77-80.

hacet mes etmeksizin kapatmak için lüzûmundan ziyade hâsılat mevcut olduğu cezminde olduğunu ifade eyledi.

Maliye Nazırı bey efendi hazretleri, balada beyân olunan beş senelik vâridât defterini komisyonun tedkîkine havale ile beraber sıhhatini isbat için lâzım gelen izahatı i'tâ' etmiş ve bade vekiller tarafından edilen suale cevaben salif-üz-zikr beş senelik hâsılatını terkib eden meskûkat-ı mütenevvianın farkı dahi hesaba alındığını söylemiştir.

Wettendorf Bey, Reis Paşa tarafından vuku' olan ihtaratı tervic ile beraber paşa-yı müşarünileyh hazretlerinin Rüsûm-ı Sitte'yi teşkil eden muhtelif vergilerce sahihen fazla zuhûr edeceği hakkındaki cezm ve itikadına iştirak etmiş ve ez-cümle tuz vâridâtı tahminen 200.000 liralık bir fazla vermek için memleket dahilinde sarf ve istihlâk edenlerin ihtiyacatına kifâyet edecek sûrette bir çok mağazalar tesisinden gayri bir şeyin icab etmediğinden bu mağazaların gayet az masrafla ihdası mümkün olacağı zannında bulunduğunu beyân eyledi.

Bertram Efendi, Rüsûmat İdâresi tarafından verilen ma'lûmât-ı resmiyenin hakikat-ı hale muvafık bir esas takdir ittihazına daha elverişli olmasından bahisle kabulü münasip olmadığını söyledi.

Vekiller, rüsûm-ı mebhûsa için zaten kabul edilmiş olan miktarın ibkası lüzûmunda israr ile beraber muahharen teklif olunan sûret-i takdir devlet sandıklarında meskûkat-ı saire miyanında kaime dahi kabul olunduğu seneler hâsılatına müstenid olduğundan ona mu'teriz bulunduklarını ve bir de Hükümet-i Seniyye'nin üzerine mümaşaten işbu sene-i maliye zarfında zuhûru melhûz olan fazlayı rüsûm-ı mezkûre için ibtida ta'yîn edilmiş olan miktara zamm ile bu miktarı 1.485.000 Osmanlı Lirasına iblağda tereddüt etmediklerini ve vakıa' bu meblâğa gayr-i mütegayir bir radde-i galiye nazarıyla bakmak efkârında bulunmadıklarından ileride hâsıl olabilecek terakkiyi inkârdan müctenib olduklarını ve işte mücerred bu emniyet üzerine rüsûm-ı mebhûsanın tahsîsine ibtida muvafakat etmiş iseler de rüsûm-ı muhassasa hâsılat-ı hakikiyesinin hadd ve miktarına dair şimdiye kadar icrâ' olunan tahkikatın neticesine nazaren bu hâsılat mukavele-i hazıranın maksad-ı asliyesine kâmilen vefa edemeyeceğinden diğer bazı menâbi'-i vâridât ile ikmal-i noksana lüzûm göründüğünü ve şu kadar ki bu vâridâtın intihâbı Babıâli'ye ait olacağını ifade eylediler.

Reis Paşa Hazretleri vukuat-ı Devlet-i Âliyye me'mûrlarının tahminatını kariben teyid ve ispat edeceği hakkındaki cezm ve itikadlarını muhafaza ile beraber vekillerin talebini gelecek ictimâ'dan evvel Babıâli'ye arz etmeye hazır olduğu cevabını verdi ve bade defter-i kebire dahil bulunan Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyenin tesviyesine dair vekiller tarafından tanzîm ve dört kısma taksim olunan bir lâyıhayı kıraat ettirdi. Lâyıhanın birinci kısmında hâmillere terk olunan menâbi'-i muhtelife-i vâridât zikr ve tadad edilmiş ve üçüncü kısmı tesviye-i düyûn maddesinin ne suver ve şerait tahtında icrâ'

olunacağını havi ve dördüncü kısmı dahi bu tesviyeye müteallik ahkâm-ı umûmiyeyi mübeyyin bulunmuştur. Lâyıha-yı mezkûreye evvela defter-i kebire dahil bulunan düyûn istikrâzatından bilhassa Ramazan ünvanlı senedata müteallik olan bir cetvel, saniyen deynin tesviye-i re's-ül-mâlı için bir nizâmnâme-i mahsûs lâyıhası, salisen Rumeli Demiryolları tahvîlâtı hakkında cari olacak usûl-i mahsûsayı mübeyyin bir varaka merbûttur.

Devlet-i Âliyye komiserleri bu evrakı tedkîk ile devletçe lüzûmuna hükm olunacak ta'dîlâtı rüfeka-yı kiramlarına teklif eylemek hakkını muhafaza ettiler.

Alman ashâb-ı tahvîlâtı vekili lâyıha-yı mezkûrede ta'yîn olunan re's-ül-mâl miktarı ve bunun istikrâzat-ı muhtelifeye tevzi' hususlarında rey'i kat'iyyesini fıkdan-ı talimat hesabıyla şimdilik tehir etti.

Meclis üç çeyrek tatil edildi.

Meclis yine tecemmü' ettiğinde Reis Paşa Hazretleri Hükümet-i Seniyye'nin tönbeki vergisi hâsılatından 50.000 Osmanlı liralığını Düyûn-ı Umûmiyye hâmillerine terk ettiğini komisyona bildirdi.

Vekiller tenzîl edilmiş olan deynin tesviye-i tekasîti için yeniden vuku' bulan işbu yeni müsaadeyi sened ittihaz ettiler.

Meclis saat on bir buçukta dağıldı.

Ek 17. Alacaklılar Komisyonunun 14 Kasım 1881 Tarihli 16 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Teşrinisani-i Ruminin 2. ve Efrencinin 14. Pazartesi Günü Vuku' Bulan İctimâ'nın 16 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[132].

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetlerinde olmak üzere cânib-i Devlet-i Âliyyeden; Atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Ashâb-ı tahvîlât tarafından; Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke, Katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, Mösyö Priagri, Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Valfrey, Mösyö Mancardi hazır oldukları halde meclis saat yedi buçukta güşâd edilerek evvelki ictimâ'nın mazbatası kıraat ve kabul olundu.

Wettendorf Bey, vekiller tarafından komisyona verilen tesviye-i düyûn lâyıhasının birinci kısmı ile kendi tarafından tanzîm ve encümen heyetinde tutulan Devlet-i Âliyye me'mûrları cânibinden dermiyan edilen teklifat-ı mütekabeleyi kıraat etti. Birde vekillerin verdikleri lâyıhanın dördüncü kısmının birinci maddesi "ahkâm-ı umûmiye" hakkında vekiller tarafından teklif olunan sûret-i tesvid mukavelenin bekasını her an ihlal edebilecek sûrette teksir olunabileceğini bil-beyân böyle bir tefsire mahal verilmemek için encümene diğer bir sûret-i tesvidi kabul ettirdi. Yalnız "ilga" kelimesine mukabil "fesih" veyahut "tatil" gibi daha münasib bir tabirin lüzûm-ı istimalini komisyonun takdirine arz eyledi. İşbu tadil ile marüz-zikr sûret-i tesvid ber-vech-i ati derc olunur.

Hükümet-i Seniyye mukavele-i hazırayı fesh veya tatil edecek olur ise hâmiller yedlerindeki senedat bedeli işbu karârnâme ahkâmına tevfikan imha edilmiş bulunmadıkça mukavelât-ı asliye ile ta'yîn olunmuş olan haklarını be-tekrar kâmilen ihraz edeceklerdir.

İstikrâz mukavelâtıyla hâmillere verilen teminat bu teminatın ba-mukavele ait oldukları istikrâzatın işbu karârnâme ahkâmına tevfikan büsbütün imhasına değin hukuk-ı mezkûrenin muhafazası için muhassas kalacaktır.

Maliye Nazırı bey efendi Hazretleri Hükümet-i Seniyye'nin vâridâttan birini idâre veya politikaya müteallik bazı esbaba mebni ilga ile deynin tesviye-i tekasîtine ona bedel diğer vâridât tahsîs etmek mecburiyetinde bulunması halini şimdiden ihtar ederek bu ihtimalin madde-i mezkûreye zeylen mahsûs bir fıkrada beyân ve tasrîh olunmasını teklif eyledi.

---

[132] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 81-86.

Cânib-i Hükümet-i Seniyye'den gösterilen vâridâtın lağvı lâzım gelen vergi veya rüsûma muadel olup olmayacağını bilmek hususunda Hükümet-i Seniyye ile Meclis-i İdâre beyninde zuhûru melhûz olan ihtilâfâta dair vekiller tarafından dermiyan edilen bir suale cevaben Keşer efendi Hazretleri bu halde ihtilâfın hükm sûretiyle fasıl ve hasimi daha ziyade muvafık-ı maslahat olacağını söyledi.

Devlet-i Âliyye me'mûrları Maliye Nazırı bey efendi hazretlerinin teklif-i vaki' mealinde bir şartın kabulünü gelecek ictimâ'da teklif etmek hakkını muhafaza eylediler.

Wettendorf Bey, evvelki mukavelelerde verilmiş olan teminatın had ve dairesi vâridât-ı umûmiye-i devletin nısfından ziyadesini şamil olduğu cihetle Hükümet-i Seniyye bademâ istikrâz akdinden mümkün mertebe ictinab etmek azim ve kavisinde bulunmakla beraber şayed mukavele-i hazıra müddeti esnada mukrizlere teminat itasını icab edecek bazı muvakkat avanslar akdi mecburiyetinde bulunur ise bend-i mezkûrun mehaziri mûceb olur gibi görünebileceğini ihtar etti. Şu kadar ki Hükümet-i Seniyye mukavele-i hazıradan münbais taahhüdâtını ifa ede durdukça madde-i mezkûrenin müşkilata mahal vermeyeceğini ve aksi takdirde aynı rehin beyninde niza zuhûr edeceğinden bu halde daha muahher olan rehin hükümsüz kalmayacak ise de evvelki istikrâz mukavelâtından münbais rehinin hakk-ı rüchanı haiz olacağını ve çünkü hukuk-ı kavaidi iktizasınca her rehin ait olduğu istikrâzın kâmilen te'diyesine değin mer'i-ül-hükm kaldığından istikrâz mukavelâtı ile verilen rehinlerin mukavele-i hazıra ile mefsuh add olunamayacağı rey'inde bulunduğunu ifade eyledi.

Mülahazat-ı meşrûha komisyonunca tasvib olunarak Hükümet-i Seniyye'nin mukavele-i hazıra ile muayyen olan taahhüdâtını ifa ettiği müddetçe evvelki istikrâz mukavelâtında karşılık gösterilen vâridâtı istimal ve lâ-siyemmâ bu vâridâtı mukavelât-ı cedîde ile rehin makamında tahsîs eylemesine madde-i mezkûre ahkâmı man'i olmayacağı ve Hükümet-i Seniyye taahhüdâtını ifa etmez ise mukavelât-ı cedîde ile verilen rehinler hükümsüz add olunmayıp fakat bu halde istikrâzat mukavelât-ı asliyesiyle gösterilen teminatın mukavele-i hazıranın ilânı tarihinden sonra ihdas olunmuş her bir rehin üzerine hakk-ı rüchanı haiz olacağı hususlarında ittifak hâsıl oldu.

Alman ashâb-ı tahvîlâtı vekili re's-ül-mâlın ta'yîn-i miktarı maddesini ikinci derece bir mesele-i esasiye olmak üzere zikr ve beyân ettiğinde Wettendorf Bey husus-i mezkûre dair evvelce Devlet-i Âliyye me'mûrlarıyla vekillere tebliğ olunan lâyıhasına istinaden ol babdaki efkârını şerh ve izah eyledi.

İşbu lâyıhanın re's-ül-mâl akçesi miktarına müteallik olan esasları atide muharrerdir. Şöyleki Vâridât-ı Muhassasa hâsılat-ı safiyesinden her sene dört humusu faize ve bir humusu dahi re's-ül-mâla tahsîs olunacaktır.

Şu kadar ki faiz tenzîl olunan deynin re's-ül-mâlı üzerine hiçbir vakit % 1'den dûn ve % 4'den ziyade olmayacaktır.

Re's-ül-mâl akçesi dahi % 1'i tecâvüz edemeyecektir.

Faizlerin tesviyesi için elde bulunan meblâğ deynin % 0.1'e muadel bir yekûn ile taksim olunduğunda bir fazla bırakacak olur ise bu fazla ilerideki altı ay faizlerinin tesviyesine tahsîs olunmak üzere hıfz edilecektir.

Re's-ül-mâl akçesi için mevcûd bulunan tahvîlâtın ikmal-i küsuratına muktezi meblâğa muadel olmaz ise yine o sûretle hareket olunacaktır.

Re's-ül-mâlı te'diye olunmuş senedat üzerindeki faiz re's-ül-mâl akçesini tezyîd edecektir.

Komisyon bu esasları kabul ederek vekiller tarafından ona dair vuku' bulan teklifatı bu mealde tadil eylemeye karar verdi.

İngiliz ve Felemenkli ashâb-ı tahvîlât vekili Bulgaristan vergisinin diğer bir mahalle tahsîsi halinde duhan öşründen hâsıl olacak 100.000 Osmanlı Lirasının meclise teslimini temin için taraf-ı devletten gösterilmesi lâzım gelen teminat meselesini dermiyan etmiş ve duhan öşrünün idâresi meclise terk olunmadıkça bu teminatı vücuda getirmek kabil olamayacağını söylemiştir.

Reis Paşa Hazretleri ile Maliye Nazırı, duhan öşrü Devlet-i Âliyye aşar idâre-i umûmiyesi cez'inden bulunduğu cihetle Hükümet-i Seniyye meclisinin emr-i İdâre'ye iştirakını kabul edecek olur ise cereyan-ı umûrı teşviş etmiş olacağını ve talep olunan teminata gelince duhan inhisârı Reji tarikiyle işletileceği vakit duhan öşrü Reji İdâresi anbarlarında tahsil olunabileceği cihetle bu karşılık derece-i kafiyede temin edilmiş bulunacağını ifade ettiler.

Bade İngiliz ashâb-ı tahvîlâtı vekili tesviye-i düyûn lâyıhası birinci kısmının "Kıbrıs fazla-yı vâridâtından hâmillere tahsîs olunan 130.000 Osmanlı Lirası Bank-ı Osmani tarafından temin olunacaktır" ibaresini havi olan (F) işaretli fıkrasına nakl-i kelâm ederek mezkûr bankanın bu teminatı itaya meyyal olup olmadığını sual eyledi.

Reis Paşa Hazretleri, "Maliye Nezaret-i Celilesi Bank-ı Osmaninin Dersaadet'teki idâresiyle bil-müzâkere işe bir karar verilmek hakkını muhafaza eyledi. Eğer ittifak hâsıl olmaz ise Hükümet-i Seniyye vekilleri tatyib edecek diğer tedabir ittihaz edilecektir" cevabını verdi.

Alman ashâb-ı tahvîlâtı vekili, müşterek bir Reji İdâresinin tesisi takdirinde Hükümet-i Seniyye duhan vâridâtınca hâsıl olacak fazladan deynin tesviye-i tekasîtine senevi tahsîsini vaad eylediği 150.000 lirayı nasıl temin edeceğini ve bu emrin husûlü için şimdiden ne gûna suver-i tesviyeye müracaat eylediğini anlamak velhasıl Reji sûreti hâsıl olmadığı halde mezkûr fazlayı kendilerine temin için devletçe ne tedabir ittihaz olunacağını bilmek arzusunda bulunduğunu söyledi.

Wettendorf Bey, Müşterek Duhan Rejisi'ne dair Maliye Nezaret-i Celilesi'nde müteşekkil komisyon-ı mahsûs tarafından tanzîm ve nezaret-i müşarünileyhüma cânibinden Babıâli'ye takdim kılınan lâyıhayı şerh ve izah eyledi ki sonra duhanın Reji tarafından idâresi usûlü kabul edilmek istenilir ise ol babda teşekkül edecek şirketin fi 1/12 Mart sene 1882 tarihinde muâmelâta başlamak üzere iktiza eden tedabir-i ibtidaiyeyi ittihaz edebilmesi ve duhan fabrikatörleri ile tüccarının dahi gelecek Mart ibtidasında ticaretlerine hitâm verebilecek sûrette mağazalarında kalan tütünlerini fürûht edebilmeleri için Rejiye müteallik imtiyazın şirket-i mezkûreye gelecek Kânûn-ı evvelin birinden evvel itası lâzım geleceğini ifade eyledi.

Zaten komisyona verilen izahata nazaran şirket-i mezkûreyi teşkile hazır olan sermayedaran ancak salif-üz-zikr müddete kadar işe girişeceklerinden ve mukavelât-ı ibtidaiyeye muktezi meblâğın o tariha kadar tedarikini taahhüt edeceklerinden aynı teminatı i'tâ' edebilecek diğer bir heyet-i sermayedaran bulunması me'mul değildir.

İngiltere ashâb-ı tahvîlâtı vekili, müşterek bir rejinin tesisi için cânib-i Hükümet-i Seniyye'den ittihaz edilmiş olması muhtemel bulunan suver-i tesviyeden ne ma'lûmâtı ve nede bu babda nasıl olur ise olsun bir rey' beyânına selâhiyeti olduğunu ve eğer Hükümet-i Seniyye bir duhan rejisi ihdasına mail ise çünkü duhan vâridât-ı metrukeye dahil olduğundan bunun için Vâridât-ı Muhassasa Meclis-i İdâresi ile doğrudan doğruya uyuşulmak lâzım geleceğinden başka bir şey söylemeyeceğini beyân eyledi.

Fransız ashâb-ı tahvîlâtı vekili, "Mösyö Robert Bourke bu mesele hakkında beyân-ı rey'den ictinab etmemiş oldu. Hükümet-i Seniyye'nin müşterek Reji usûlünü teklif etmiş olan heyet-i sermayedaran ile akdine lüzûm göreceği mukavele aleyhine dermiyan edecek hiçbir itirazım olmaz idi. Mamafih mezkûr rejinin tesisini teklif etmek hakkını Meclis-i İdâre'ye bıraktığımdan Hükümet-i Seniyye'nin Reji için ne şerait tahtında imtiyaz itasına mail olduğunu komisyona bildirmesi arzusundayım ve bu şeraitin zaten tanzîm edilmiş olan şartnameye muvafakatı takdirde meselenin teşekkül edecek Meclis-i İdâre tarafından hâl ve tesviye edilmesini talep ederim" dedi.

Reis Paşa Hazretleri, bu mesele gelecek ictimada cevap vermek hakkını muhafaza etmiş ve Hükümet-i Seniyye'nin mebhûs'ane olan 150.000 lirayı hâmillere temin edemeyeceğini beyân ile iktifa eylemiştir.

Mösyö Robert Bourke, "teklif olunan Rejinin kabulünde Hükümet-i Seniyyece bir menfaat olup olmadığını sual etmekle Wettendorf Bey Hükümet-i Seniyye'ye ait olacak hisse-yi temettü bütçesince muvazene husûlüne medar-ı külli olacağı için bu hususta Devlet-i Âliyye'nin menfaati gayr-i münkerdir" cevabını verdi.

Alman ashâb-ı tahvîlâtı vekili tanzîm edilmiş olan şartnameyi bade-l-mütalaa bu madde hakkında müşterek-ül beyân Reji etmek selâhiyetini

rüfekası namına muhafaza ile beraber ol babda kendilerine ma'lûmât ve izahat-ı lazime itasını ve Mösyö Bourke ile Mösyö Valfrey tarafından vuku' bulan ifadatın sarf-ı zati add edilmesini Devlet-i Âliyye me'mûrlarından rica etmiş olmakla diğer ictimada müzâkerâta devam olunmasına karar verildi.

Mösyö Valfrey, tesviye-i düyûn lâyıhasının tecil-i tedkîki lüzûmunu komisyona bil-ihtar bu maksada bir an evvel vusûl için muntazammın hareket etmenin ehemmiyeti hususunda israr eyledi.

Reis Paşa Hazretleri, şehr-i hâl ruminin 5. ve efrencinin 17. Perşembe gününe ta'yîn edilmiş olan ictimâ'i atiden evvel Devlet-i Âliyye me'mûrlarının işi evvel-be-evvel beyânlarında kararlaştırmak için tecemmü' ederek tarih-i mezkûrdan sonra dahi ashâb-ı tahvîlât vekilleriyle encümen heyetinde müzâkere edeceklerine komisyonla bil-ittifak karar verdi.

Meclis saat yarımda dağıldı.

Ek 18. Alacaklılar Komisyonunun 17 Kasım 1881 Tarihli 17 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Teşrinisani-i Ruminin 5. Perşembe Günü Vuku' Bulan İctimâ'nın 17 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[133].

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetlerinde olmak üzere cânib-i Hükümet-i Seniyye'den; Atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Ashâb-ı tahvîlât tarafından; Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke, Katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, Mösyö Fleksi Priagri, Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Valfrey, Mösyö Fransezko Mancardi hazır oldukları halde meclis saat yedide güşâd olunarak evvelki ictimanın mazbatası kıraat ve kabul olundu.

İtalyalı ashâb-ı tahvîlât vekili tarafından vuku' bulan teklif üzerine komisyon ileride teşkil olunacak İdâre meclisinin iktidar ve selâhiyetine dair yedi numaralı mazbatada münderic lâyıhada İtalyalı azanın sûret-i intihâbına müteallik fıkranın ber-vech-i zir tadiline karar verdi.

İtalyalı ashâb-ı tahvîlâta vekalet etmek üzere bir aza bulundurulacaktır. Mümaileyh İtalyalı ticaret meclislerinin sendikası heyetinde vaz' edilecek olan Roma Ticaret Meclisi cânibinden intihâb olunup emr-i intihâbı ledel-hace ..... ila-nihaye.

Mösyö Robert Bourke, "evvelki ictimada Almanyalı ashâb-ı tahvîlât vekili tarafından duhan rejisine dair mevki-i bahse konulmuş olan meseleyi tezkar ve bu babda her gûna yanlışlığa mahal vermemek için ifadat-ı mesbukasını tekrar ederek Rejinin iyiliği veya fenalığı hakkında hiçbir fark beyân etmemiş idim. 150.000 Osmanlı Lirasına gelince düyûnun % 1.5 hesabıyla tekasît-i seneviyesini te'diye için iktiza eden meblâğın Hükümet-i Seniyyece ne sûretle itmam ve ikmal olunabileceği maddesi vekiller tarafından mevki-i mübahaseye konulduğu sırada Wettendorf Bey Hazretleri duhan inhisârının Müşterek-ül-Menfa' Reji usûlüne ifrağı Meclis'in hâsılatını gereği gibi tezyîde medar olacağı mütalaasını derpiş etmiş olmakla bu fazlanın ne miktara hesap ve tahmin olunabileceğini sual eylemiştim. Müşarünileyh Hazretleri dahi Maliye Nezaret-i Celilesi'nde tanzîm olunan şartnameye göre bu fazla-yı vâridâtın Reji için teşekkül edecek anonim şirketin taht-ı zamanında olarak 150.000 liraya baliğ olması muhtemel olduğunu cevaben beyân eylemiş olduğundan ecnebi refiklerimi diğer bir odaya celb ve onlarla bir müddetcik akd-i

---

[133] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 87-94.

müzâkere ettikten sonra yine komisyon dairesine avdetle yüzde bir buçuğu te'diye için iktiza eden meblâğın hesabını ta'yîn maksadıyla bu hesaba 150.000 Osmanlı Lirası daha zamm olunması mu'teriz olmadığını söylemiş idim. Bu hale nazaran müzâkerât yalnız vâridât-ı metrukenin anifül-beyân % bir buçuğu husûle getirmeye kifâyet edip etmeyeceği bilinmek üzere vâridât-ı mezkûrenin takdir-i kemiyeti maddesine münhasır kalıp yoksa teklif olunan Reji usûlünün ecnebi vekilleri nezdinde rehin-i takdir olup olmadığı bahsine girişilmemiş idi" mealinde idâre-i lisan eyledi.

Komisyon bu meselenin ileride yine mevki-i müzâkereye konulmasını tensib eyledi.

Reis Paşa Hazretleri tarafından vuku' bulan ihtar üzerine Wettendorf Bey Hazretleri encümende bi-t-tadil kararlaştırılmış olan tesviye-i düyûn lâyihasını kıraat ve ta'dîlât ve tebeddülat-ı vakı'anın esbab-ı mücibesini izah etti.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri, "muahedat-ı ticaretin ba-tekrar rüyeti halinde gümrük rüsûmunun tadilinden hâsıl olacak fazla-yı vâridât-ı rüsûmiyenin takdir ve ta'yîn-i miktarı için ittihazı lâzım gelen esas hesabı anlamak arzusunda olduklarını beyân eylediklerinden Bertram Efendi Hazretleri bu arzuya mümaşaaten ol babda ber-vech-i ati bazı ma'lûmât itasına ibtidar ile evvel emirde Hükümet-i Seniyye'nin ticaret muahedenâmelerinin be-tekrar rüyetini teklif eylemekten muradı sadece ithalat rüsûmunu alel-umûm tezyîd etmek değildir. Elyevm emtia'i ticariye hakkında cari olan usûlü tedkîk için gümrükte teşekkül eden komisyon evvela eşyanın kıymeti üzerine % 1 hesabıyla istifa kılınan transit resmi ilga kılınmak, salisen Memalik-i Şahane'ye ithal olunup kıymet üzerine % 8 resm-i gümrüğe tabi' olan emtia ve eşyadan bazıları ithalat resminden ba-külliye muaf tutulmak diğer bir kısmından % 3 resm alınmak ve bir üçüncü sınıf emtia için şimdiki % 8 gümrük resmi ibka kılınmak ve bunlardan maada Memalik-i Devlet-i Âliyye'ye ithal olunan bilcümle eşya ve emtia-i saire hakkında nihayet % 20'yi tecâvüz etmemek üzere rüsûm-ı muarefe ta'yîn edilmek hususlarını teklif eylemiştir. Hükümet-i Seniyye ihracat ve transit rüsûmundan feragat eylediği için ithalat rüsûmunun bil-nisbe tezyîd miktarına bir karşılık aramaya mecbur idi. Şimdi ticaret ahitnamelerinin yeniden rüyeti halinde rüsûm-ı mevzu'a fiyatınca icrâ' olunacak ta'dîlâttan hâsıl olacak fazla-yı vâridât miktarını takdir ve ta'yîn için evvel-be-evvel Memalik-i Şahane'ye ithal olunan emtia ve eşyanın kıymet veya cari olacak tarifesine göre elyevm mecmu' kıymeti üzerine istifa kılınan % 8 resm-i gümrüğü hesap etmek lâzım gelip bu vechle hesap edilen resmin hâsılatı ile ithalat rüsûmunun vâridât-ı hakikiyesi beynindeki fark anifül-zikr ithalat resminin fazlası demek olacak ve bu fazladan evvela güzeran eden 10 senelik ithalat resmi hâsılatının hadd-i mutavassıtı, saniyen kezalik güzeran eden 10 senelik transit resmi hâsılatının hadd-i mutavassıtı, salisen yevm-i ithalinden itibaren altı mah zarfında tekrar diyar-ı ecnebiyeye nakil ve ihraç olunan emtianın rüsûm-ı me'hûzasından icrâ'-yı mutad olan tenzîlat, rabian

idârece vuku' bulan mesarifat çıkarıldıktan sonra bakiyesi tenzîl olunan Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyenin te'diye-i tekasîtine tahsîs edilecektir. Meclis, Rüsûmat Emanet-i Âliyyesi'nin her sene-i maliyeye ait muhasebe-i kat'iyyesini ileride ta'yîn olunacak bir mühlet-i münasebe zarfında i'tâ' eyleyeceği ithalata mahsûs istatistik cetvelini tedkîk edebilecektir" dedi.

Komisyon ma'lûmât-ı meşrûhayı piş-i nazar-ı dikkate alarak bunların mazbataya derc olunmasına karar verdi.

Mösyö Bourke, elhaleti-hazihi kıraat olunmakta bulunan tesviye-i düyûn lâyıhası birinci faslının (B) işaretli fikrasında muharrer mevaki'nin harir öşrüyle beraber Dimetoka ve Tekfurdağı ve Kırkkilise harir öşrünün dahi cânib-i Hükümet-i Seniyye'den ileride teşkil olunacak Meclis-i İdâre'ye terk ve itasını rüfekası namına olarak talep etti.

Komisyon, Maliye Nezaret-i Celilesi'nin rey' ve mütalaasını istifsar eyledikten sonra bu babda beyân-ı rey' eylemeye karar verdi.

Bade vekiller, evvela Bulgaristan vergisi Düyûn-ı Umûmiyye tekasîtine tahsîs olunmak üzere elde edilemediği takdirde buna bedel duhan öşründen ifraz ve i'tâ' edilecek 100.000 ve saniyen Kıbrıs fazla-yı vâridâtından alınacak 130.000 Osmanlı Lirasının meclise teslimini teminen cânib-i Hükümet-i Seniyye'den ne teminat gösterileceğini be-tekrar sual etmeleri üzerine Maliye Nazırı atufetlü bey efendi Hazretleri sûret-i tesviye-i hazıraya müteferri' bilcümle mesail-i saire misüllü bu meseleyi dahi ileride taraf-ı Hükümet-i Seniyye'den verilecek karara talik eylediğini söyledikten sonra "sual-i vak'inin birinci cihetine nakl-i kelâm ile duhan öşrü hâsılatından Düyûn-ı Umûmiyye tekasîtine mahsûs 100.000 liranın üst tarafı hazine-i devlete iade ve i'tâ' kılınmak ve şayed bir sene hâsılatınca noksan zuhûr eder ise Hükümet-i Seniyye mezkûr 100.000 lirayı ikmale icbar edilmemek şartıyla duhan öşrü idâresinin Hükümet-i Seniyye'nin teftiş-i alisi tahtında olmak üzere Meclis-i İdâre'ye ihalesinden iyi ve kavi teminat gösterilemez. Şu ikinci şartı vaz' eylemekten muradım öşr-i mezburun senevi 100.000 lira getirecek derece ehemmiyeti haiz olmadığını anlatmak değildir. Eğerki duhan öşrü elyevm aşar-ı saire meyanında tahsil olunduğu cihetle hâsılat-ı seneviyesinin miktarı sûret-i sahihede olarak şimdiden kestirilemez ise de bu hâsılat her halde senevi 20.000.000 kıyyeden noksan olmayan duhan ihracat ve sarfiyatı üzerine hesap olunmak lâzım geleceğinden hesab-ı mutavassıt üzere kıyye başına 7.5 kuruş alınacak olsa yine 150.000 lira tutacağında şüphe yoktur. Binaenaleyh Hükümet-i Seniyyece melhûz olan hâl zuhûra geldiği takdirde duhan öşründen ashâb-ı tahvîlâta ait olacak 100.000 liranın balian mebaliğ kapatılacağı derkardır. Kıbrıs ceziresinin fazla-yı vâridâtına karşılık tutulan 130.000 liranın sûret-i temini bahsine gelince işbu fazla-yı vâridâtın Düyûn-ı Umûmiyye tekasîtine tahsîs kılınmak üzere muntazaman Bank-ı Osmaniye teslimini temin için Devlet-i Âliyye ile İngiltere Devleti beyninde kariben

ittifak husûlü me'mûl olup o zamana kadar ashâb-ı tahvîlât vekillerinin mezkûr 130.000 lirayı Meclis-i İdâre'ye teslimi hususunda Maliye Nezareti tarafından doğrudan doğruya vuku' bulan taahhüdü kabulde tereddüt etmeyecekleri ümidindeyim. Zaten duhan öşrünün marüz-zikr 100.000 lirası çıktıktan sonra Hazine-i Celileye ait olacak fazla-yı hâsılatı 130.000 liraya kadar Meclis-i İdâre'nin emrine hazır bulundurulabileceği gibi noksan kalır ise Maliye Nezareti tarafından Rüsûmat Emanet-i Âliyyesi üzerine altı aydan altı aya itası taahhüt olunacak kambiyolar ile ikmal ve ifa edilir" sözlerini ilâve eyledi.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri nazır-ı müşarünileyh hazretlerinin işbu teklifatına itiraz etmedikleri cihetle tesviye-i düyûn lâyihasının buna müteallik olan fıkralarının ber-vech-i ati kaleme alınmasına komisyonca karar verildi.

Duhan öşrinin idâre ve tahsili Meclis-i İdâre'ye ait olacak ve meclis-i mezkûr bundan dolayı Hükümet-i Seniyye'ye hesap vereceği gibi her sene 100.000 lira miktarından fazlasını Hazine-i Celileye teslim edecektir.

Kıbrıs ceziresinin fazla-yı vâridâtı Hükümet-i Seniyye elinde bulunmaz ise buna mukabil senevi 130.000 Osmanlı Lirası tahsîs buyurulacaktır. Duhan öşrü hâsılatından 100.000 lirayı tecâvüz eden miktarını marüz-zikr 130.000 liraya mahsuben tevkif eylemeye Meclis-i İdâre'nin hakk-ı olacak ve bu sûretle kapatılamayan meblâğ için Maliye Nezareti Celilesi her altı ayda bir Rüsûmat Emanet-i Âliyyesi üzerine olarak meclis-i mezkûre kambiyolar i'tâ' eyleyecektir.

Baron Mayr, salifüz-zikr lâyihada beyân olunan tömbeki resmine dair bazı izahat talep ile beraber Düyûn-ı Umûmiyye tekasîtine sarf edilmek üzere resm-i mezburdan ifraz olunacak 50.000 lira-yı Osmaninin cânib-i Hükümet-i Seniyye'den nasıl temin olunacağını sual eyledi.

Maliye Nazırı atufetlü bey efendi hazretleri, mes'ele alel-husus Memalik-i İraniyeden Memalik-i Devlet-i Âliyye'ye ithal olunan tönbekilerden Erzurum ve Bağdat gümrüklerinde istihsal kılına gelen ithalat resminden ibaret olup Mısır tönbekisi resm-i mezkûrdan muaf olduğu gibi yerli tönbekisinin dahi kıllet-i zira'ından naşi hemen hiçbir vâridât husûle getirmediğini ve tönbeki resminden hâsıl olacak 50.000 lira-yı Osmaninin temini bahsine gelince işbu meblâğ-ı senevinin dahi altı aydan altı aya olarak iki taksit ile Rüsûmat Emanet-i Âliyyesi'nden ifası zımnında Maliye Nezareti'nden meclise kambiyolar itası taahhüdünün kabul olunabileceği itikadında bulunduğunu söyledi.

Komisyon, Nazır-ı müşarünileyh hazretlerinin işbu beyânat-ı cedîdesini senet ittihaz ederek buna müteallik fıkranın ber-vech-i ati kaleme alınmasına karar verdi.

Tönbeki resmi hâsılatından 50.000 Osmanlı Lirası miktarı tahsîs olunup bu meblâğın meclis tarafından ahz ve istifasını temin için Maliye Nezaret-i

Celilesi meclis-i mezkûra her altı ayda bir Rüsûmat Emanet-i Âliyyesi üzerine kambiyolar verecektir.

Reis Paşa Hazretleri fi 10/22 Teşrinisani senc 1879 tarihli mukavelenâmeyi imza eyleyen bankerlerin tesviye-i matlûbatına dair tesviye-i düyûn lâyıhasında münderic ahkâmdan bahisle ahkâm-ı mezbûreyi Hükümet-i Seniyye ile mümaileyhim bankerler beyninde usûlü vechle bir mukavelenâmenin akd ve teatisi ile teyid etmek ve mukavelenâme-i mezburu dahi li-eclil-tasdîk lâyıha-yı mezkûre ile maan huzur-ı şevkemevfur-ı fhazret-i padişahiye arz ve takdim eylemek münasib olacağını beyân etti.

Komisyon işbu mütalaayı tasvib ile beraber şeref-sanih olacak irâde-i seniye-i cenab-ı padişahiye rabtı lâzım gelen cetvelde ashâb-ı tahvîlât vekilleri tarafından teklif olunan cetvel sûretinde olduğu gibi yalnız tenzîl fiyatlarının derci ile iktifa olunmayıp icab eden meblâğ-ı yekûnlarının dahi terkim olunmasına karar verdi.

Mösyö Bourke, 1858 istikrâz tahvîlâtı hâmillerinin 1876 senesi Mart taksitinden bakiye-i matlûbları bulunan takriben 26.000 İngiliz Lirasının tesviyesi için ittihazı lâzım gelen tedabir hakkında komisyonun nazar-ı dikkatini celb etmekle Maliye Nazırı atufetlü bey efendi Hazretleri meblâğ-ı mezburun Maliye nazırı esbak atufetlü Zühtü Efendi Hazretleri marifetiyle Londra'da akd edilen mukaveleden dolayı İngiltere Bankası'nda mevcut bulunan Mısır Vergisi fazlasından te'diye ve ifası zımnında Hazine-i Celile cânibinden vakit ve zamanıyla Bank-ı Osmaniye emr verilmiş ve o zamandan beri marüz-zikr bakiye-i matlûba dair istikrâz-ı mezkûr müteahhitleri tarafından hiçbir gûna mütalebe vuku' bulmamış olduğunu ve mamafih Mösyö Bourke'ün talebi üzerine işin ait olduğu hazine aklamından istizah-ı keyfiyetle şayed meblâğ-ı mebhûsun henüz tesviye edilmediği tahakkuk edecek olur ise o halde meblâğ-ı mütedahüle-i saire misüllü bunun dahi anifül-beyân 1858 İstikrâzı'nın tenzîl olunan re's-ül-mâlına zımni teklif edeceğini cevaben beyân etti.

Komisyon marüz-zikr bakiye-i matlûbun tesviyesi hakkında Nazır-ı müşarünileyh Hazretleri tarafından dermiyan olunan sûreti tasvib eyledi.

Atufetlü Ohannes Efendi Hazretleri ashâb-ı tahvîlât komiteleri ile ve vekilleri tarafından vuku' bulan mesarifin Düyûn-ı Umûmiyye mürettebatına ait olup Bank-ı Osmani'de emaneten mahfuz bulunan miktardan bil-ifraz tesviye olunmasına dair tesviye-i düyûn lâyıhasında münderic fıkrada Meclis-i İdâre'nin mesarifat-ı mebhûsa için meblâğ-ı mevdu'-ı mezbûreden nihayet ne kadar akçe ifraz edebileceğini ta'yîn etmek lazimeden olduğunu ihtar etmekle Mösyö Valfrey mesarif-i mezbûrenin şimdiden ta'yîn-i miktarı mümkün olamayacağını söylemiş ve İtalyalı ashâb-ı tahvîlât vekili dahi efendi-yi müşarünileyh hazretlerinin ima eylediği radde-i gaye mesarif-i mezkûrenin

kemiyetince değil ise de müddet-i cereyanınca zaten muayyen ve madud bulunmuş olduğunu ilâve eylemiştir.

Komisyon tesviye-i düyûn lâyıhasının buna müteallik olan ve encümen tarafından tavsiye edilen sûret-i terkibini ibkaya karar verdi.

Atufetlü Wettendorf Bey hazretleri, Hükümet-i Seniyye'nin bazı esbab-ı siyasiye veya ihtiyacat-ı menafi'-i umûmiyeyi mebni vâridât-ı metrukeden birini veya bir kaçını ilga ve yerine yine bunlara muadel vâridât-ı saire terk ve i'tâ' eylemek hakkını muhafaza buyurduğunu mutazammın olmak üzere lâyıha-yı mezbûreye derci teklif olunup encümende henüz kararlaştırılamamış olan fıkra-yı munzammadan bahisle bunun lüzûm-ı derci hakkında kendi tarafından encümende dermiyan edilen mütalaatı tekrar etti.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri, fıkra-yı mezbûrenin derci halinde teklif olunan teminatın kuvvet ve metanetine halel geleceğini sûret-i tesviye-i hazıraca tereddüt hâsıl olacağını beyân eylediler.

Keşer Efendi hazretleri, "bu babda taraf-ı Hükümet-i Seniyye'den vaki' olan teklifi tekid için mesela memalik-i mütemeddine-i sairenin hiçbirinde cari olmayan aşar usûlünden bahisle Meclis-i İdâre devlet ile ahalinin menafi'-i hakikiyelerine rağmen rüsûm-ı mebhûsa yerine Avrupa'nın memalik-i sairesinde cari olan kavânîn ve nizâmâta daha muvafık bazı teklif vaz' edilmesine muhalefet etmez zannındayım ve Hükümet-i Seniyyeyi kable-l-ıslah olan bir usûl-i idâreyi haliyle ibka ve muhafazaya icbar etmek fikrini kabul edemem" dedi.

Reis Paşa Hazretleri, Hükümet-i Seniyye mesela yerli müskiratın sarfiyatını arttırmak ve bu sanatla me'luf olanların ticaretini rekabet-i ecnebiyeye karşı muhafaza etmek için müskirat-ı mezkûre hakkında münasib add edeceği tedabiri ittihazdan men' olunabilecek mi diye sual etmiş ve teklif olunan fıkranın tesviye-i düyûn lâyıhasına derc ve ilâvesine vekiller tarafından muhalefet gösterilmeyeceği ümidinde bulunduğunu beyân ile meselenin hallini şehr-i carinin 9. pazartesi günü vuku' bulacak ictimâ'ya talik eylemiştir.

Atufetlü Wettendorf Bey hazretleri, encümende kararlaştırılmış olan lâyıha-yı mezkûrenin kıraatını ikmal etmekle ber-vech-i muharrer henüz hâl olunamayan bazı meseleden gayri lâyıha-yı mezkûre komisyonca kabul olundu.

Meclis saat on ikide dağıldı.

Ek 19. Alacaklılar Komisyonunun 21 Kasım 1881 Tarihli 18 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Teşrinisani-i Ruminin 9. ve efrencin 21. Cumartesi Günü Vuku' Bulan İctimâ'nın 18 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[134].

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetlerinde olmak üzere cânib-i Devlet-i Âliyyeden; Atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Düyûn-ı Osmaniye tahvîlâtı hâmilleri tarafından; Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke, Katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, Mösyö Fleksi Priagri, Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Valfrey, Mösyö Fransezko Mancardi hazır bulundukları halde meclis saat yedide güşâd olunarak evvelki ictimanın mazbatası kıraat ve kabul olundu.

Mösyö Valfrey, tesviye-i düyûn lâyıhasında düyûnun % 1'i nisbetinde faiz verildiği halde tahvîlâtın mübaya'a fiyatı dahi % 50'ye ta'yîn edilmiş olduğundan bahisle her ne kadar mezkûr fiyat ecnebi ashâb-ı tahvîlât vekillerinin teklifi üzerine Devlet-i Âliyye me'mûrları tarafından kabul olunmuş ise de bu kerre müvekkilleri tarafından aldığı ma'lûmâta göre Fransa'da fahiş görünmüş olduğundan rüfekasından bazılarıyla bil-ittifak bu fiyatın % 75'e iblağ edilmesini teklif eyledi.

Baron Mayr ve Mösyö Priagri, talimatları olmadığı cihetle buna dair beyân-ı rey' edemeyeceklerini söylediler.

İtalyalı ashâb-ı tahvîlât vekili ise Mösyö Valfrey'nin teklifini tekid eyledi.

Mösyö Bourke, kelâma ağaz ile "meselenin tekrar mevki'-i bahse konulmasından dolayı beyân-ı teessüf eyledikten sonra "husus-ı mezbûre dair Belçika ve İngiltere ve Fransa'dan aldığım haberler üzerine bendeniz dahi bu işten bahsetmeye mecburum. Komisyonca kabul edilen mezkûr % 50 mübaya'a fiyatı memalik-i mezkûrede mütemekkin ashâb-ı tahvîlât semâına vasıl olduğunda hayli kıl-ü kali mûceb olarak aldığım ma'lûmâta göre eğer bu fiyat ibka edilir ise sûret-i tesviyenin netice-i pezir olamaması muhtemeldir. Hatta bu misüllü hâl olunmadığı takdirde ashâb-ı tahvîlât yine tesviye-i düyûndan sarf-ı nazar olunduğuna zeheb olacaklarından ve bu ise devletin itibar-ı malisine halel-i azim iras edeceğinden bi-z-zarure Mösyö Valfrey'nin teklifine iştirak eyledim" dedi.

Wettendorf Bey hazretleri, teklif-i vakinin isâbetini bir dereceye kadar teslim ederek mevzu'-ı bahs olan fiyat re's-ül-mâlın evvelki miktar-ı itibarisinin

---

[134] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 95-102.

takriben rub'una muadel olduğu cihetle bu fiyat ile şimdi Mösyö Valfrey tarafından teklif olunan fiyat beyninde bir hadd-i mutavassıt bulmak ve bu halde mesela faizin fiyatı % 1'i tecâvüz etmez ise tenzîl edilmiş re's-ül-mâlın sülüsanı nisbetinde olan % 66 kuruş 66 santimi mübâyaa fiyatı olarak ta'yîn eylemek mümkün olacağını hususen Reji usûlünün ittihazı ile vâridât-ı muhassasaya 150.000 lira daha zamm edildiği takdirde faiz fiyatının % 1'i tecâvüz etmemesinden korkmaya mahal olmadığını ihtar ile işin bu ciheti ise evvel emirde dayenler vekillerinin rey'lerine menut olduğunu ilâve-i makal eyledi.

Reis Paşa Hazretleri, meselenin ehemmiyeti cihetle derhal beyân-ı mütalaa edemeyeceğinden bu bahsin diğer ictimaya taliki lüzûmunu dermiyan eyledi.

Wettendorf Bey Hazretleri Hükümet-i Seniyye'nin ashâbı tahvîlâta terk olunan vâridâttan birini veyahut birkaçını devletçe görülecek lüzûma veyahut menafi'i umûmiyeye mebni lağv ile ona mukabil vâridât-ı saire tahsîs eylemek hakkını muhafaza buyurduğuna dair olan şartın tesviye-i düyûn lâyihasına derci meselesi bu gün müzâkere olunmak lâzım geleceğini dermiyan ve bu babda Maliye Nezaret-i Celilesi tarafından kaleme alınan zirde muharrer fıkrayı tekrar kıraat eyledi.

Devlet-i Âliyye ashâb-ı tahvîlâta terk olunan vergi ve tekliften birinin lağvını murad eder ise Meclis-i İdâre ile bil-ittifak resm-i mülgaya muadel diğer bir vâridât tahsîs eylemek şartıyla bunu yapmaya selâhiyeti olacaktır.

Devleti Aliye ile Meclis-i İdare beyninde ittifak hâsıl olmadığı takdirde karşılık gösterilen vâridâtın lağv olunacak vergi veyahut resme muadel olup olmadığı meselesi "Meclis'in vezaifi" faslında muharrer hükm heyeti vasıtasıyla fasıl ve hasem olacaktır.

Mir-i müşarünileyh hazretleri, muahharen yine bu madde hakkında Mösyö Bourke tarafından kendisine tebliğ olunan zirde muharrer teklifi kıraat eyledi.

Devlet-i Âliyye Meclis-i İdâre ile bil-ittifak aşar resmini ilgaya hakkı olup şu kadarki ona mukabil terk edeceği vâridâtı evvel emirde Meclis'in yedd-i idâre ve tasarrufuna teslim etmesi ve bu vechle vuku' bulacak tebeddülatın meclis azası tarafından ittifak-ı ara ile tasdîk olunması ve lağv olunacak vâridâtça ileride zuhûru melhûz olan fazlanın bil-mukabele tahsîs olunacak vâridâtın ta'yîninde nazar-ı itinaya alınması şarttır.

Maliye Nazırı Bey efendi hazretleri, devletin bu babdaki selâhiyetinin yalnız aşara münhasır olması sûretini kabul etmeyip aksam-ı mühtelife-yi vâridâtın şimdiki usûl tarh ve tevzi'ince ahalinin refah ve saadetini ve vâridât-ı devletin tezayidini mûceb olacak ta'dilâtın icrâ'sında devletin serbest bırakılması lüzûmunda israr eyledi.

Mösyö Valfrey, vâridât-ı metruke miyanında düyûnun temami-i tesviyesine değin ashâb-ı tahvîlâta sûret-i kat'iyyede terk olunmuş duhan ve varaka-i

sahiha ve tuz misüllü bazı vâridât olup bunlara dokunmak kabil olmadığını ve fakat aşara gelince taraf-ı devletten tensib buyurulduğu halde vekiller cânibinden beyân olunan şerait tahtında olarak aşar yerine bir verginin terki mümkün ise de memalik-i sairede dahi mevcûd ve sûret-i hasenede idâre olunur ise ashâb-ı tahvîlâta külliyetli hâsılat vermesi melhûz olan vâridâtı elden çıkartmaya vekillerin asla muvafakat edemeyeceklerini söyledi.

Ohannes Efendi hazretlerinin mesela Rusya'da olduğu gibi buraca dahi tuz resminin lağvına devletçe lüzûm görülebileceğine dair dermiyan eylediği mütalaaya cevaben Mösyö Valfrey bu hususta Rusya'ya imtisal niyetinde bulunmadığını hatta vâridât-ı metruke miyanında en ziyade hâsılat verecek rüsûmattan biri olan işbu tuz resminden kat'iyyen vaz geçilemeyeceğini söyledi.

Wettendorf Bey hazretleri, "mevzu-ı bahs olan maddenin yalnız aşara değil sayd-ı mahi ve müskirat rüsûmuna dahi cihet-i taliki vardır. Hükümet-i Seniyye servet-i mülkiye ve ticaret-i maliyece bazı mütalaaya mebni zaten Almanya'da cari olmayan sayd-ı mahi resmini ya büsbütün lağv veyahud elyevm balığın kıymeti üzerine alınmakta olan % 20 resmi taklil etmek ve zirde rekabet-i ecnebiyeye layıkıyla mukabele için müskirat resmini ilga veya tahfif eylemek mecburiyetinde bulunabilir. Düyûnun tesviye-i re's-ül-mâlı için iktiza eden müddete nazaran 100 sene ve balığa daha ziyade bir müddet zarfında eli bağlı durmak devletçe mümkün olamaz. Her halde meclis azasının ittifak-ı arasını talep etmek asla caiz değildir" mealinde mukabele eyledi.

Maliye Nazırı bey efendi hazretleri, "Vergilerin ilgası veya tadili hususunda Hükümet-i Seniyyece muhafaza olunan hakkın filân ve filân kısm-ı vâridâta hasredilmemesi hususunda Devlet-i Âliyye me'mûrları tarafından vuku' bulan israrın esbab-ı mucibesini şerh ve izah ettiği sırasa terakkiyat-ı mülkiyenin ilcaat-ı atiyesine göre ilga veya tadiline ihtiyaç mess edebilecek rüsûmatın şimdiden ta'yîni kabil değildir. Vâridât-ı metrukeden birinin ilgası halinde ashâb-ı tahvîlâta karşılık gösterilecek vâridâtı Meclis-i İdâre ile bil-istişare ta'yîn etmek şartıyla Hükümet-i Seniyye'nin elyevm rüsûmu tarh ve tevzi' hususunda cari olan usûli dilhahı vechle islah etmekte ki hakk-ı alisinin bir sûret-i umûmiyede olarak tasdîki lâzım gelir. Bu hakkın tasdîki devletin vâridât-ı mezkûreden birini lağv etmek azm-i kat'iyyesinde olduğu manasını tazammun etmez ve mamafih ileride böyle bir mecburiyet hâsıl olmayacağını dahi iddia etmek mümkün olmayıp o halde ise şerait-i mebhûsanın icrâ'sı ile ashâb-ı tahvîlâtın hukuku tamamıyla muhafaza edilmiş olur" dedi.

Mösyö Robert Bourke, ashâb-ı tahvîlât tarafından itiraz vuku'una mahal vermemek için bu babda israr eylememelerini Devlet-i Âliyye me'mûrlarına tavsiye etti.

Wettendorf Bey hazretleri, "ihtilâfı bertaraf etmek üzere hiç olmaz ise üç sınıf vâridât yani aşar ve sayd-ı mahi ve müskirat için Hükümet'e bu selâhiyet

verilmesini ve ona müteallik fıkrada dahi ashâb-ı tahvîlât vekilleri tarafından teklif olunan "ittifak-ı ara" sözü yerine "ekseriyet-i ara" lafzının vaz' ve terkim olunmasını ihtar ve bir de vekillerin lâyıha-yı mütekabelelerine "şu kadarki Hükümet-i Seniyye lağv olunacak resme mukabil terk edeceği vâridâtı evvelce Meclis'in yedd-i idâre ve tasarrufuna teslim eylemelidir" mealinde derc olunan fıkraya itiraz ile çünkü eski vâridât lağv edildikçe vâridât-ı cedîdeyi terk ve tahsîs etmek mümkün olamayacağından şart-ı mezkûrun icrâ'sı kabil olamayacağını ilâve-i makal eyledi.

Nihayet-ül emir komisyon buna müteallik olan fıkranın ber-vech-i ati kaleme alınmasına müttefikan karar verdi.

Devlet-i Âliyye ashâb-ı tahvîlâta terk olunan aşar ve sayd-ı mahi yahud müskirat rüsûmunu lağv etmek istediği takdirde lağv edeceği rüsûma muadel diğer bir vâridâtı göstermek ve buna meclis azasının ekseriyet-i arası dahi munzam olmak üzere rüsûm-ı mezkûrenin ilgasına selâhiyeti olacaktır. Lağv olunacak vâridâtça zuhûru melhûz olan fazla vâridât-ı mütekabelenin ta'yîninde nazar-ı itinaya alınacaktır.

Şurası mukarrerdir ki vâridât-ı cedîdenin emr-i idâre ve tahsili Meclis'in iktidar ve selâhiyetine dair olan fasılda gösterildiği vechle meclise teslim olunacaktır.

Wettendorf Bey hazretleri, tesviye-i düyûn lâyıhasının kısm-ı evveline derc edilmek üzere Mösyö Robert Bourke tarafından tahriren kendisine tebliğ olunan atide muharrer fıkra-yı munzammayı kıraat eyledi.

Duhan ve müskirat hakkında 1878 senesinde tarh olunup elyevm istifa kılınan vergiler haliyle ibka olunacak ve meclis ile ittifak hâsıl oldukça taklil edilemeyecektir.

Wettendorf Bey hazretleri, "evvela Memalik-i Osmaniyede elhaletü-hazihi bandrol usûlü tahtında istifa olunmakta bulunan duhan resm-i inhisârisi ile duhanın öşründen ve ithal olunan tütünün gümrük resminden başka duhan vergisi namıyla bir vergi mevcut olmadığı, saniyen fıkra-yı munzamma-yı mezkûrede gösterilen kayd zaten Meclis'in iktidar ve selâhiyetine dair olan fasılın ikinci maddesinde muharrer fıkra-yı atiye ile yani kavânîn ve nizâmât-ı mevcûde dairesini tecâvüz ve tebea-i Devlet-i Âliyye'ye teklif-i cedîde talmîl etmeksizin Rüsûm-ı Sitte'nin usûl-i idâre-i hazırasınca icrâ' olunabilecek bilcümle ta'dîlât ve islahat meclisçe kararlaştırılacaktır. Rüsûm-ı Sitte veya vâridât-ı saire usûl-i idâresince icrâ' olunacak ta'dîlât ve islahat-ı saire için Hükümet-i Seniyye ile meclis beyninde evvelce ittifak husûlü lâzım gelecektir" ibaratıyla tasrîh kılınmış olduğundan teklif olunan şart-ı cedîdin dercine lüzûm görünmediğini ifade eyledi.

Mösyö Robert Bourke, madem ki mezkûr şart Meclis'in iktidar ve selâhiyetine dair olan fasılda muharrerdir bunun tesviye-i düyûn lâyıhasına dahi dercinde mahzur olmadığını ityan eyledi.

Wettendorf Bey hazretleri, tesviye-i düyûn lâyıhasının böylece ibkasıyla icabı halinde Meclis'in iktidar ve selâhiyetine müteallik lâyıhanın ikinci maddesinin ikinci fıkrasında ufak bir ibarenin ilâvesi daha münasib olacağı zannında bulunduğunu söyledi.

Mösyö Valfrey, bu teklifi kabul ile "ta'dîlât-ı saire" terkibinden evvel bilcümle lafzının ve "usul-i idâresince" kelimelerinden sonra dahi "yahut rüsûmunca" tabirinin ilâvesiyle mezkûr fıkranın ber-vech-i zir tahririni teklif etti. Rüsûm-ı Sitte'nin usûl-i idâresince veyahut rüsûmunca icrâ' olunacak bilcümle ta'dîlât ve islahat-ı saire için ila-nihaye komisyon şu sûret-i terkibi kabul ve tasdîk eyledi.

Maliye Nazırı bey efendi hazretleri, Dimetoka ve Gelibolu ve Tekfurdağı harir aşarı daima doğrudan doğruya cânib-i hazineden ahz ve istihsal olunduğu cihetle Rüsûm-ı Sitte Idaresi'ne terk olunmayıp idâre-i mezkûre yalnız Rüsûmat Emanet-i Âliyyesi tarafından minel-kadim tahsil olunagelen vâridâtı yedd-i idâresine geçirmiş olduğunu vekillere tefhim eyledi.

Bade Wettendorf Bey hazretleri, Mösyö Bourke tarafından kendisine tebliğ olunan atide muharrer teklifi komisyona arz eyledi.

Devlet-i Âliyye 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmenin diğer taraf muâkidine ilzam edilmiş olan rüsûm-ı erbaanın bedel-i senevisi hakkında mezkûr mukavelenin ikinci maddesinde meşrut hesabın rüyetine bila-imhal şüru' etmeyi taahhüd eder ve işbu rüyet hesabtan dolayı muâkidin-i mümaileyhim taraflarından ifası lâzım gelecek veyahut hazineye ait buluncak olan bilcümle meblâğın Düyûn-ı Umûmiyye tahvîlâtı hâmillerine rücu' olacağını beyân buyurur.

Mir-i müşarünileyh marüz-zikr fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenin ikinci maddesini kıraat ederek ashâb-ı tahvîlât Devlet-i Âliyye makamına değil fakat Rüsûm-ı Sitte'nin idâre-i hazırası yerine kaim olacakları cihetle mezkûr mukavele ahkâmınca Rüsûm-ı Sitte hâsılatından devlete ait olan hissenin Düyûn-ı Umûmiyye'ye tahsîsen teslim ve itası talebi bir esasa müstenid olmadığını ve Devlet-i Âliyye ile Rüsûm-ı Sitte İdâre-i hazırası beyninde cereyan eden muhasebat ancak 1282 senesi Kânûn-ı sânîsi ibtidasında rüyet olunabilip bunun tesri'-i rüyeti ise ashâb-ı tahvîlâtça bir gûna nef' ve faideyi mûceb olamayacağını söyledi.

Mösyö Robert Bourke, ileride devletin tesviye-i tekasîtine tahsîs olunmak üzere elhaleti-hazihi mevcut olan akçe miktarının bilinmesi ashâb-ı tahvîlât hakkında faideden hali olmadığını ve Devlet-i Âliyye ile Galata sarrafanı beynindeki muhasebat rüyet ve tesviye edilmedikçe idâre-i hazıra defatirinin kapatılması kabil olamayacağını ihtar eyledi.

Wettendorf Bey hazretleri, sene-i haliye hitâm bulmadıkça rüyet-i muhasebata ibtidar edilemeyeceğini tekrar ile bu hususun Meclis-i İdâre'ye terk ve havale olunması rey'inde bulunduğunu söyledi.

Komisyon, mir-i müşarünileyh hazretlerinin rey'ini tasvib eyledi.

Alman ve Fransız ashâb-ı tahvîlât vekilleri, Reji meselesinin serian müzâkere edilmesi hususunda israr ve evvelki ictimada mesele-i mezkûreye dair irad olunan meseleye Devlet-i Âliyye me'mûrları tarafından bir cevab-ı kat'i itası lüzûmunu tekrar ettiler.

Reis Paşa Hazretleri, meselenin bu hafta zarfında encümen-i hass-ı vükelaca tezekkürü mukarrer olduğundan gelecek pazartesinden evvel bu babda ashâb-ı tahvîlât vekillerine bir cevap verilemeyeceğini beyân etti.

Komisyonun ictimâ'-i atisi için Teşrinisani-i efrencinin 28. pazartesi günü ta'yîn edildi.

Maliye Nazırı atufetlü bey efendi hazretlerinin teklifi üzerine fi-mabad müzâkerâta saat altıda mübâşeret olunup saat on çeyrekte hitâm verilmesine komisyonca karar verildi.

Meclis saat on bir buçukta dağıldı.

Ek 20. Alacaklılar Komisyonunun 28 Kasım 1881 Tarihli 19 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Teşrinisani-i Ruminin 16. ve Efrencinin 28. Pazartesi Günü Vuku' Bulan İctimâ'nın 19 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[135].

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetlerinde olmak üzere cânib-i Devlet-i Âliyyeden; Atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Ashâb-ı tahvîlât tarafından; Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke, Katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, Mösyö Fleksi Priagri, Mösyö Mancardi, Mösyö Valfrey hazır bulundukları halde meclis saat yedide güşâd olunarak evvelki ictimanın mazbatası kıraat ve kabul olundu.

Komisyon, tenzîl olunmuş deynin tahvîlâtını mübaya' için akall derecede ta'yîn olunan fiyatın % 50'den % 75'e tezyîdine dair ictimâ'-i ahirde Mösyö Bourke ve Mösyö Valfrey tarafından vuku' bulan teklif ile faiz miktarı deyn-i mezkûrun % 1'ini tecâvüz etmedikçe % 66.66 fiyatının kabulü hakkında Wettendorf beyin bil-mukabele dermiyan eylediği teklifi tedkîk ve muâyene eyledi.

Wettendorf Bey, teklif-i vakı'anın esbab-ı mucibesini şerh ve izah etmiş ve Mösyö Priagri ile Baron Mayr buna muvafakat eylemiş olduklarından komisyon kısa bir mübahaseden sonra ekseriyet-i ara ile mir-i müşarünileyhin teklifini kabul ve lâyıha-yı mezkûrede gösterilen % 50 yerine % 66.66 rakamını vaz' eyledi birde vekiller cânibinden tanzîm olunan tesviye-i düyûn lâyıhasıyla Devlet-i Âliyye me'mûrlarının kaleme aldıkları lâyıhaların ve levayih-i mezkûrece bil-icrâ' komisyon cânibinden kabul olunan ta'dîlâtın işbu mazbataya rabt olunmasına karar verdi.

Reis Paşa Hazretleri, Wettendorf beyden komisyonda kıraat olunmak üzere kaleme almayı deruhte eylediği nizâmnâme-i mevcûdesinin hazır olup olmadığını sual etmekle müşarünileyh cevaben müsvedde-i mezkûre tekmil olup yalnız baki re's-ül-mâl akçesiyle tedahüldeki faizlerin ve bu babda icrâ' olunan tenzîlatın tafsilatını mübeyyin cetveli ilâve etmekten ve fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmenin birine kaim olacak mukavelenâme-i cedîdi Galata Bankerleri ile bil-ittifak kararlaştırmaktan başka yapılacak bir şey kalmadığını söyledi ve tanzîm eylediği müsvedde kıraat edilmezden evvel arız ve amik-i tedkîk ve mütalaa olunabilmek için bunun bir sûreti aza-yı komisyona tevzi' olunsa ve buna müteallik mülahazat ashâb-ı

---

[135] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir.** Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 103-122.

tahvîlât vekilleri ve müteakiben Devlet-i Âliyye me'mûrları ile akd olunacak encümende dermiyan olunduktan sonra önümüzdeki pazartesi günü tecemmü' edecek komisyona arz edilse münasip olacağı rey'inde bulunduğunu ilâve-i makal eyledi.

Komisyon, müşarünileyhin işbu ihtaratını tasvib ile mebhûsane olan sûretlerin tehiyye ve ihtarı zımnında o emr-i lazime i'tâ' eyledi.

Reis Paşa Hazretleri, söze ağaz ile "Hükümet-i Seniyye'nin duhan için Reji usûlünü kabul etmek hakkındaki niyetine dair Fransa ve Alman vekilleri tarafından komisyonun 16. ictimâ'ında irad olunan suallere cevap itasına hazırım. Hükümet-i Seniyye evvelki mazbatalarda sabit olduğu üzere duhanın Reji sûretiyle işletilmesine esasen muhalif değildir. Malum olduğu vechle müşterek bir Reji ihdasına dair Babıâli'ye Mösyö Baltazzi tarafından bir lâyıha verilmişti. İşbu lâyıhaya müteallik şartnamenin bazı ahkâmı zürra' hakkında mazur göründüğünden Hükümet-i Seniyye şartname-i mezkûr üzerine Reji itasını taahhüt edemez ve teşekkül edecek Meclis-i İdâre ile gerek lâyıha-yı mezkûre ve gerek Memalik-i Şahane'de Reji ihdası maksadına müstenid diğer bir lâyıha hakkında icrâ'-yı müzâkerât eylemek hakkını muhafaza eder. Mamafih Hükümet-i Seniyye ihdas olunacak Reji hâsılatından ashâb-ı tahvîlâtın senevi 800.000 liradan ziyade bir hisse almalarına muvafakat etmez. Hâsılat-ı merkumenin bu miktar-ı seneviden fazlası Hükümet-i Seniyye'ye ve eğer Reji müşterek ise akd olunacak mukavelenâme ahkâmınca devlet ile işletici şirkete ait olacaktır" dedi.

Bu ifadc üzerine vekiller beynlerinde müzâkere etmek üzere diğer bir odaya çekildiler. Bade komisyona geldiklerinde Avusturyalı, Alman, Fransız, İtalyan ashâb-ı tahvîlâtı vekilleri Reis Paşa Hazretleri tarafından Hükümet-i Seniyye namına olarak vuku' bulan tebligatı red ettiklerini ve gelecek ictimada bu meseleye dair komisyona tahriren bir beyânname i'tâ' etmek hakkını muhafaza eylediklerini söylediler.

İngiliz ve Felemenk ashâb-ı tahvîlâtı vekili rüfekasının efkâr ve mütalaatına iştirak ile beraber Hükümet-i Seniyye'nin bir Reji tesisine esasen muhalefet etmediğinden dolayı memnunsam da mahsûs bir şartname itası meselesinin mevki'-i bahse konulmasına teessüf ederim, zira bu meselenin teşekkül edecek Meclis-i İdâre'ye havale edileceği ümidinde idim. Fakat madem ki Reis Paşa Hazretleri işbu şartname-i mahsûsdan bahsetmeye lüzûm görmüştür Meclis-i İdâre'nin şartnâmede münderic olan ashâb-ı tahvîlâtın hukukunu kâmilen payı mal edecek gibi görünen suver-i tesviye-i maliye ile asla meşgul olamayacağı zannında bulunduğumu söylemezsem Hükümet-i Seniyye'ye karşı halisane hareket etmemiş ve ashâb-ı tahvîlât hakkındaki vazifemi dahi ifa eylememiş olurum. Reis Paşa Hazretlerinin ifadeleri bu babdaki rey' ve mütalaamı tasdîk ve teyid eder" dedi.

Maliye Nazırı atufetli bey efendi hazretleri, "eğer İngiliz ashâb-ı tahvîlâtı vekilinin ima eylediği suver-i tesviye-i maliyeden muradı fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmeyi imza eden bankerler lehinde olarak mezkûr şartnâmede beyân olunan suver-i tesviye ise muahharen mümaileyhim ile kararlaştırılan tedabir üzerine bu suver-i tesviyenin hiç hükmü kalmamıştır. 800.000 liralık tahsîsat-ı seneviyeye ve Hükümet-i Seniyye ile Reji Şirketi beyninde temettünün taksimine ve Reji'nin işletilmesi hakkındaki şerait-i esasiyeye gelince Hükümet-i Seniyye bunları gerek müşterek ve gerek müstakil olsun bir duhan rejisi ihdası için ileride vuku' bulabilecek müzâkerâta esas ittihaz eylemek hakkını muhafaza eder. Zaten Reis Paşa Hazretlerinin ifade-i vakı'alarından dahi sarahaten bu anlaşılır" mealinde idâre-i lisan eyledi.

İngiliz ashâb-ı tahvîlâtı vekili "suver-i tesviye-i maliye" kelimesinden muradı marüz-zikr şartname mûcebince taraf-ı Hükümet-i Seniyye'den akd olunmuş bilcümle suver-i tesviye olduğunu söyledi.

Komisyon, vekiller tarafından bu meseleye dair i'tâ' olunacak cavab-ı kat'iyi istima' için gelecek Kanunevvel efrencinin birinci Perşembe günü ictimâ' etmeye karar verdi.

Meclis saat on buçukta dağıldı.

19 Numaralı Mazbataya Merbût Tesviye-i Düyûn Lâyıhasıdır.

İşbu lâyıhanın sûret-i kat'iyede tahriri ileri de kaleme alınacak olan nizâmnâme lâyıhasına hasr ve talik edilmiştir.

Fasl-ı Evvel

Birinci Madde

İşbu nizâmnâmenin müteallik olduğu istikrâzat merbût (bir numaralı) cetvelde zikr ve tadad edilmiştir.

İkinci Madde

Hükümet-i Seniyye, salifül-beyân müstekrizatın tesviye-i tekasîti için zirde muharrer vâridâtı istikrâzat-ı mezkûrenin temami-i tesviyesine değin işbu nizâmnâme ile sûret-i mutlaka ve gayr-i mütegayyirede olarak terk buyurur.

Evvela: 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmenin mevzu'-ı aleyhi olan Rüsûm-ı Sitte vâridâtı yani;

Birinci: Sigara ve enfiye ve çekinmeye mahsûs tütün ile ithal olunan tönbeki hariç tutulmak ve duhan öşrü ile gümrük rüsûmu müstesna olmak üzere mar-ül-beyân mukavelenâmeye merbût defterde zikr ve tadad olunan vilâyât-ı şahanede hâsıl olan veya sarf ve istihlâk edilen duhan ve tuz inhisârları,

İkincisi: Varaka-i sahihe hâsılatı ve defter-i mezkûrda musarrah vilâyât-ı şahanenin müskiratından alınan miriye ve ruhsatiye resmi (müskirattan istifa olunan gümrük rüsûmu müstesnadır) ve defter-i mahsûsunda münderic tafsilat mûcebince Dersaadet ve bilad-ı selase sayd-ı mahi rüsûmu ve kezalik

defter-i mahsûsunda münderic tafsilat mûcebince Dersaadet mülhakatı ile Edirne ve Bursa ve Samsun harir öşrü (harirden alınan gümrük rüsûmu müstesnadır).

Saniyen: Hükümet-i Seniyye bu vâridâttan başka istikrâzat-ı mezkûrenin tesviye-i tekasîti için atide muharrer vâridâtı yani;

Samsun idâresine tabi' Tokat,

Edirne idâresine tabi' Kavala, Yenice, İskece, Dedeağaç,

Saruhan idâresine tabi' Saruhan,

Dersaadet idâresine tabi' Şile'deki Yeniköy,

ve İzmit idâresine tabi' Kartal, Gekboza ve Darıca harir aşarını,

ve Tekfurdağı idâresine tabi' Banados,

Gelibolu idâresine tabi' Gelibolu,

Karamürsel idâresine tabi' Yalova,

Bursa idâresine tabi' Sinekli, Mudanya, Gemlik, Kurşunlu, Armudlu, Kapıdağı, Marmara, Paşalimanı, Erdek, Bandırma ve Manyas Gölü sayd-ı mahi rüsûmunu terk buyurur.

Balada muharrer Rüsûm-ı Sitte ile fıkra-yı saniyede gösterilen rüsûm Meclis'in iktidar ve selâhiyetine müteallik fasılda muharrer şeraite tevkifen tahsil olunacaktır.

Meclis'in idâre-i muâmelâtına muktezi pul, varaka-i sahihe devlet tarafından nezaret olunmak ve mesarifi kendisine ait olmak üzere tedarik ve i'tâ' edilecektir.

Salisa: Ticaret muahedenâmelerinin yeniden tedkîki halinde miktar-ı rüsûmun tadilinden gümrük vâridâtınca hâsıl olacak fazla,

Rabian: Patent Nizâmnâmesi'nin alel-umûm mevki-i icrâ'ya vâz'ından şimdiki temettü vergisi vâridâtına nisbeten hâsıl olacak fazla-yı vâridât.

Hamisen: Bulgaristan vergisi.

Sadisen: Kıbrıs cezîresi fazla-yı vâridâtı.

Bulgaristan vergisi Berlin muahedenâmesini imza eden devletler süferası tarafından ta'yîn olununcaya değin Hükümet-i Seniyye buna mukabil duhan vâridât-ı öşriyesinden tahsil olunmak üzere senevi 100.000 Osmanlı Lirası i'tâ' buyuracaktır. Vergi-yi mezkûr ta'yîn olunduktan sonra Babıâli bunun kâmilen veya kısmen diğer bir mahalle tahsîsine lüzûm görür ise bu vechle sarf ve istimal eyleyeceği sağlam bir vâridâttan tahsil olunmak üzere diğer bir meblâğı karşılık gösterecektir. Duhan öşrünün emr-i idâresiyle tahsili Meclis-i İdâre'ye ait olacak ve meclis bu babda Hükümet-i Seniyye'ye hesap vereceği gibi 100.000 liranın üst tarafını beher sene hazine-i maliyeye teslim edecektir.

Kıbrıs cezîresi fazla-yı vâridâtı Hükümet-i Seniyye'nin yedinde olmaz ise ona mukabil senevi 130.000 Osmanlı Lirası tahsîs kılınacaktır.

Meclis-i İdâre duhân vâridât-ı öşriyesinden 100.000 Osmanlı Lirasını tecâvüz eden miktarını mar-ül-beyân 130.000 Osmanlı Lirasına mahsuben tevkif edebilecektir ve bu sûretle kapatılmamış bulunacak olan kısmı için dahi Maliye Hazine-i Celilesi her altı ay meclise Rüsûmat Emaneti üzerine çekilmiş poliçeler verecektir.

Mezkûr iki kalem meblâğ işbu karârnâmenin mevki-i fiile vaz'ı tarihinden itibaren ashâb-ı matlûba temin olunan hâsılat hesabına ithal olunarak Meclis'in iktidar ve selâhiyeti faslından tasrîh kılınan minval üzere idâre ve tahsil ve kabz ve nakde tahvil edilecektir.

Sabian: Elyevm 240.000 Osmanlı Lirası olmak üzere ta'yîn olunan Rumeli-i Şarkî vergisiyle 1880 senesi Mart'ı ibtidasından itibaren tedahülde kalan meblâğ ve nizâmnâme-i dahilinin beşinci maddesine tevfikan ileride vergi-yi mezkûrca icrâ'sı kabil olan zemaim ve Rumeli-i Şarkî gümrükleri hâsılat-ı safiye-i seneviyesinin karşılığı olan 5.000 Osmanlı Lirası.

Samina: Tönbeki rüsûmu hâsılatından 50.000 Osmanlı Lirası miktarı Meclis-i İdâre'ye işbu meblâğın tahsilini temin için maliye nezaret-i celilesi her altı ay meclise Rüsûmat Emaneti üzerine çekilmiş poliçeler verecektir.

Meblâğ-ı mezbûre Bank-ı Osmani sandıklarına tevdi' olunacağından Meclis-i İdâre onları mezkûr Banka marifetiyle ahz eyleyecektir.

Tekasît-i mukarrere de teslimatça tehir vuku' bulur ise Hükümet-i Seniyye vilâyet-i mezkûrenin taahhüdâtını icrâ' ettirmek için tedabir-i lazime ittihazına müsaraat eyleyecektir.

Vâridât-ı metrukeye müteallik tarife ve nizâmât ancak Hükümet-i Seniyye ile meclis beyninde bil-ittifak tadil olunabilecektir.

Üçüncü Madde

Hükümet-i Seniyye Berlin muahedenâmesi ahkâmı ve fi 24 Mayıs sene 1881 tarihinde Dersaadet'te tanzîm olunan mukavelenâmenin 10. maddesi iktizasınca Düyûn-ı Umûmiyye-i osmaniyeden Sırbistan ve Karadağ ile Bulgaristan ve Yunanistan hisselerine isâbet edip Devlet-i Âliyye'ye ait olan meblâğı anif-ül-beyân müstekrizattan tesviye-i re's-ül-mâl için kezalik terk ve tahsîs buyurur. Bu meblâğın gerek re's-ül-mâl ve gerek faizi müstekrizat-ı mezbûrenin tesviye-i re's-ül-mâlına ancak tahvîlâtın kayd ve tescilinden hâsıl olacak miktar nisbetinde tahsîs edilecektir ve eğer tahvil-i deyn maddesi ileride icrâ' kılınacak olur ise o halde senedatın kâffesi siyyân tutulmak üzere bu meblâğ tevhid kılınan deynin bir miktarını li-eclil-mübâyaa' sarf ve istimal kılınacaktır. Tesviye-i re's-ül-mâl maddesi zirde gösterilen kavaide tevfikan ya tahvîlât iştirası veyahut kur'a keşidesiyle icrâ' edilecektir.

Fasl-ı sani

Meclis-i İdare

Evvela: Meclis-i İdâre'nin sûret-i teşkili

Saniya: Meclis-i İdâre'nin iktidar ve selâhiyeti

Salisa: Meclis-i İdâre'nin vezaifi

Fasl-ı Salis

Tesviye-i düyûn

Madde[136]

Hükümet-i Seniyye, İdâre Meclisi ve 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmeye vaz'-ı imza eden sendika heyeti cânibinden vuku' bulacak talep üzerine mezkûr sendikanın o tarihe kadar matlûbu görünen meblâğ mukabilinde fi 1 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihinden itibaren hâmiline olmak üzere .....lira-yı Osmanilik tahvîlât ihraç buyuracaktır.

Tahvîlât-ı mezbûrenin faiz-i senevisi zikr olunan re's-ül-mâlın % 5'ine müsâvî olmak üzere ta'yîn olunmuştur. İşbu faiz her sene Temmuz ve Kânûn-ı sânî aylarının ibtidalarında yani altı aydan altı aya ifa olunacaktır.

Tahvîlât-ı mezbûrenin re's-ül-mâlı fi 1 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihinden bed ile .....sene zarfında mübaya'a tarikiyle veyahut başa baş olarak kur'a keşidesiyle tesviye edilecektir. Kur'alar Haziran ve Kânûn-ı evvel mahlarında Meclis-i İdâre marifetiyle ilânen keşide olunacaktır. Kur'ası isâbet eden tahvîlâtın bedelatı altı aylık vadenin duhulünden itibaren te'diye edilecektir.

Tahvîlât-ı mezkûrenin faiz ve re's-ül-mâla mahsub tahsîsat-ı seneviyesi .....lira-yı Osmani olmak üzere ta'yîn olunmuştur. Tahsîsat-ı mezbûre için iktiza eden meblâğ Rüsûm-ı Sitte hâsılat-ı safiyesinden sûret-i mümtazede olarak ifraz ve ifa olacaktır.

Balada muharrer fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmenin 13. maddesinde münderic iki şart evvela salif-ül-beyân tahvîlâtın ihracı ile, saniya Düyûn-ı Umûmiyye tahvîlâtı hâmilleri ile kararlaştırılan işbu sûret-i tesviye ile ikmal edilmiş olduğundan mezkûr mukavelenâme fi 1 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihinden itibaren bi-hakk-ı mefsuh bulunmuştur.

Madde

İşbu sûret-i tesviyenin mevzu'-ı aleyhi olan müstekrizatın re's-ül-mâl mütebakileri (hesapça sehv ve nisyan müstesna olmak üzere) merbût cetvelin .....'uncu sütununda gösterilmiştir. Meblâğ-ı mütebakiye-i mezkûre cetvelinin .....'uncu sütununda muharrer fiyata tevfikan .....'uncu sütununda gösterilen miktarlara tenzîl kılınmıştır. Kur'ası çıkan tahvîlâta mukabil i'tâ'

[136] Bu maddenin 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâme mumzilerine ait olan fikralarının ileride onlarla yapılacak mukavelenâmeye tevfikan tadili caiz olacaktır.

kılınmış olan Ramazan senedatı dahi marüz-zikr re's-ül-mâl bakiyelerinde dahildir.

Madde

Bu sûretle tenzîl olunan re's-ül-mâla 1881 senesi gayetine kadar vadeleri duhül edip te'diye edilmemiş olan bilcümle müstekrizat faizleriyle Rumeli Demiryolları tahvîlâtı ikrâmiyyelerinin ve fi 30 Ramazan sene 1292 (fi 6 Teşrinievvel sene 1875) tarihli karârnâme mûcebince nısf faiz ve ikrâmiyye için verilen Ramazan ünvanlı senedatın karşılığı olmak üzere % 10 ilâve olunacaktır. İşbu % 10'dan anifül-zikr Ramazan ünvanlı senedata isâbet eden miktar senedat-ı mezbûrenin (miktar-ı itibarisinden % 16 hesabıyla) ait oldukları istikrâzat tahvîlâtına tebdilleri hususuna sarf ve istimal olunacak ve fazlası dahi merbût cetvelin beşinci sütunu mûcebince müstekrizat-ı müteaddidenin zamm-ı fiyatına tahsîs kılınacaktır.

Dördüncü sütunda gösterilen 12 kupona gelince bunlar teslim olunacak ve noksanı var ise birine Meclis-i İdâre tarafından neşr olunacak nizâmâta tevfikan başka kupon konulacak veyahut her noksan kupon için merbût cetvelin beşinci sütununda muayyen erkamdan nisbi bir tenzîl icrâ' edilecektir.

Madde

İşbu sûret-i tesviye muktezasınca faiz ve re's-ül-mâl te'diyesi için istikrâzat-ı muhtelifenin re's-ül-mâlları merbût cetvelin beşinci sütununda murakkam fiyata tevfikan hesap olunacaktır.

Madde

Zirde şerait-i mahsûsa ile takyid olunan Rumeli Demiryolları tahvîlâtından maada istikrâzat-ı muhtelife tahvîlâtından kur'ası çıkıpta te'diye olunmayan tahvîlâtın nısf bedeli için verilmiş Ramazan ünvanlı senedat merbût cetvelin beşinci sütununda muharrer fiyat ile ait oldukları istikrâzat tahvîlâtına tebdil olunacaklardır.

Madde

Kupon taksitleri sene-i maliyeye tevfikan ve fi 1/12 Eylül sene 1882 tarihinden itibaren her sene fi 1/12 Mart ve fi 1/12 Eylül tarihlerinde duhül etmek üzere ta'yîn olunacaktır. Binaenaleyh fi 1/12 Eylül sene 1882 tarihinde te'diye edilecek kupon 8 aylık güzeşteyi şamil olacaktır.

Meclis-i İdâre indel-icab yeni kuponlar bastıracaktır.

Madde

Her altı aylık hâsılat-ı safiyeden fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâme muakidlerinin imtiyazlı tahvîlâtı için iktiza eden ve işbu nizâmnâmenin .....'uncu maddesi mûcebince 590.000 lira-yı Osmani olmak üzere ta'yîn olunmuş olan muhassasat-ı seneviyeye badel-ifraz bakiyesi fi 1 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihinden itibaren her senenin Mart ve Eylül rumisi

ibtidalarında kâmilen düyûnun tesviye-i faiz ve re's-ül-mâlına hasr ve sarf edilecektir.

Binaenaleyh fi 1/12 Eylül sene 1882 tarihinde duhül edecek faiz ve re's-ül-mâl taksiti 8 aylık taksiti olacaktır.

İşbu madde hükmünce Rumeli Demiryolları tahvîlâtına ait meblâğın sûret-i te'diyesi merbût 3 numaralı varakada muharrer kaide-i mahsûsaya tevfik edilecektir.

Madde

Re's-ül-mâl tekasîtinin emr-i te'diyesinde istikrâzat ber-vech-i ati cem' ve tertib olunacaktır.

Birinci tertip 1858 ve 1862 istikrâzları

İkinci tertip 1860 ve 1863 ve 1864 ve 1872 istikrâzları

Üçüncü tertip 1865 ve 1869 ve 1873 istikrâzları

Dördüncü tertip Esham-ı Umûmiye ile Rumeli Demiryolları İkrâmiyyeli Tahvîlâtı, Yunanistan ve Karadağ ve Sırbistan ve Bulgaristan hisse-i musibeleri dahil olmak üzere Vâridât-ı Muhassasa hâsılat-ı safiyesinin her sene dört humsu faize ve bir humsu dahi re's-ül-mâla tahsîs olunacaktır.

Ancak tenzîl olunmuş re's-ül-mâl üzerine % 1 hesabıyla faiz itasına muktezi meblâğ evvel-be-evvel vâridât-ı mezkûrenin hâsılat-ı mecmu'asından ifraz olunacaktır.

Faiz hiçbir vakit zikr olunan re's-ül-mâlın % 4'ünü tecâvüz edemeyecektir.

Re's-ül-mâl akçesi dahi mezkûr re's-ül-mâlın % 1'ini tecâvüz edemeyecektir. Deynin % 5'ini tecâvüz eden hâsılat Hazine-i Celileye teslim olunacaktır. Faiz taksitinin tesviyesi için elde bulunan akçe deynin % 0.1'ine muadel bir yekûn ile ledet-taksim bir fazla bırakacak olur ise bu fazla ilerideki altı ay faiz taksitini te'diyeye tahsîs olunmak üzere hıfz edilecektir.

Re's-ül-mâl akçesi için mevcut bulunan akçe tahvîlâtın ikmal-i küsuratına muktezi meblâğa muadel olmaz ise yine o sûretle hareket olunacaktır.

Kur'ası çıkan tahvîlâtın faiz bedeli re's-ül-mâl akçesini tezyîd edecektir.

Faiz ve re's-ül-mâl akçesi ahkâm-ı atiyeye tevfikan kayd ve tescil olunacak tahvîlâtın mecmu' miktarı üzerine hesap edilecektir.

Faiz elde bulunan vâridât nisbetinde olarak kâffe-i istikrâzatın vadesi hulûl eden kuponları üzerine bila-fark ve istisna te'diye olunacaktır.

Evvela : Faiz için % 1 te'diye olduktan sonra fazlası deynin % bir rub'ına kadar birinci tertip istikrâzatın re's-ül-mâlını ve ondan sonra sırasıyla ikinci ve üçüncü ve dördüncü tertip istikrâzların re's-ül-mâl akçelerini te'diyeye tahsîs kılınacaktır.

Saniya : Eğer re's-ül-mâl akçesi için elde bulunacak meblâğ deynin % 1 rub'ını tecâvüz eder ise fazlası % yarıma kadar ikinci tertip istikrâzatın tesviye-i re's-ül-mâlına tahsîs kılınacaktır. Meğer ki birinci tertip istikrâzatın temami-i tesviyesinden naşi mezkûr ikinci tertip istikrâzlar zaten balada muharrer re's-ül-mâl akçesini almış ola bu halde % 1 rub'ından yarıma kadar olan fazla üçüncü tertip istikrâzata geçecektir. Meğer ki, ikinci tertip istikrâzların temami-i tesviyesinden naşi mezkûr üçüncü tertip istikrâzat zaten fikra-yı evvela da muharrer re's-ül-mâl akçesini almış ola o halde % bir rub'ından yarıma kadar olan meblâğ dördüncü tertip istikrâzata geçecektir.

Salisa: Eğer re's-ül-mâl için elde bulunan meblâğ deynin % yarımını tecâvüz eder ise fazlası % 3 rub'ı kadar üçüncü tertip istikrâzatın tesviye-i re's-ül-mâlına tahsîs kılınacaktır. Meğer ki, ikinci tertip istikrâzatın temami-i tesviyesinden naşi mezkûr üçüncü tertip istikrâzlar zaten % 1 rub' miktarında re's-ül-mâl akçesi almış ola bu halde üçüncü tertip istikrâzlar birinci rub'ı ve dördüncü tertip istikrâzlar dahi % 1 rub'dan % yarıma kadar olan meblâğı almış olacaklarından % yarımdan ziyade üç rub'a kadar olan akçe üçüncü ve dördüncü tertip istikrâzlar beyninde mütesaviyen taksim edilecektir.

Rabia : Eğer re's-ül-mâl için elde bulunan meblâğ deynin % üç rub'ını tecâvüz eder ise fazlası dördüncü tertip istikrâzata geçecektir. Meğer ki, bu tertip evvelki tertiplerden birinin veya bir kaçının temami-i tesviyesinden naşi zaten % 1 rub' miktarında re's-ül-mâl akçesi almış ola bu takdirde % 3 rub'ı tecâvüz eden meblâğ henüz imha olunmayan istikrâz tertibatı beynlerinde mütesaviyen taksim olunacaktır.

İlk üç tertip istikrâzatın kâmilen imhasından sonra re's-ül-mâl için elde bulunan akçe dördüncü tertip istikrâzata sarf edilecektir.

Madde

Tesviye-i re's-ül-mâl maddesi İdâre Meclisi tarafından verilecek karara göre daima her altı ayda ya tahvîlât iştirası veyahut kur'a keşidesiyle icrâ' kılınacaktır. Kur'ası isâbet edecek tahvîlâtın bedelatı fi 1/12 Eylül sene 1882 tarihinden bed' etmek üzere altı ay müddetin hulûlünden itibaren te'diye olunacaktır.

Senedatın tesviye-i re's-ül-mâlı maddesi ister tahvîlât iştirası ister kur'a keşidesiyle icrâ' olunsun her halde atide muharrer erkamı yani;

(a) % 1 faiz verilir ise re's-ül-mâlın % 66.66

(b) % 1'den yukarı ve üçünden aşağı faiz verilir ise re's-ül-mâlın % 75

(c) % 3 veya daha ziyade faiz verilir ise re's-ül-mâlın % 100 miktarlarını tecâvüz edemeyecek fiyatlar ile vuku' bulacaktır.

Madde

Fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmenin mevki'-i icrâ'ya konulduğu iki sene müddet zarfında yani 1 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihine

değin zuhûr eden fazlalar işbu sûret-i tesviyeye iştirak eylemiş olan komite vekiller cânibinden fi Teşrinievvel sene 1875 tarihli irâde-i seniyenin şerefsüdurundan beri ashâb-ı tahvîlât menfaatine olarak vuku' bulacak mesarifin ber-vech-i ati te'diyesine tahsîs kılınacaktır.

İdare meclisi istirdadı talep olunacak mesarifin ashâb-ı tahvîlâtça faydalı ve lâzım olup olmadığına karar verecektir.

Marüz-zikr fazlalardan elde kalacak meblâğ Meclis-i İdâre tarafından ilk dört (altı aylık) faiz ve re's-ül-mâl tekasîtini derece-i mütesaviyede bulundurmak ve bazı mesarif-i fevk-al-âdeyi kapatmak için istimal olunacaktır.

Madde

Meclis-i İdâre her altı ayın faiz ve re's-ül-mâl miktarlarını mehil-i matlûba zarfında Eylül ve Mart ruminin birinci günlerinde münkazi olan tekasît-i daima vakti vaktine tesviye edilecek sûrette ta'yîn eyleyecektir.

Meclis elde bulunan meblâğdan gelecek altı aylık faiz taksitlerinde faiz ve re's-ül-mâl miktarlarını ikmal için lüzûm görünecek küsuratı ifraz ve tevkif edebilecektir.

Madde

Merbût cetvelde tadad olunan istikrâzlar tahvîlâtıyla Ramazan ünvanlı senedatın kâffesi işbu sûret-i tesviyeye dahil olabilmek için kayd ve tescil olunmak lâzım gelecektir.

Madde

Kayd ve tescil muâmelâtı Londra'da ecnebi ashâb-ı tahvîlâtı meclisine ve Paris, Viyana ve Berlin'de Hükümet-i Seniyye'nin fi 23 Teşrinievvel sene 1880 tarihli tebligatına muvafakat etmiş olan şirket-i sarrafiyelerin sendikalarına ve Roma'da Roma Ticaret Odası'na ve Dersaadet'te dahi Bank-ı Osmani'ye tevdi' olunacaktır.

Kayd ve tescil muâmelâtının mesarifi kayd olunan bil-cümle tahvîlât ve senedatın tenzîl edilmiş re's-ül-mâlı üzerine hesap edilecek % 1/8 komisyon ahzı ile tesviye edilecek ve bu komisyon ashâb-ı tahvîlâta terk edilen vâridâttan Meclis-i İdâre marifetiyle te'diye olunacaktır.

Madde

Tahvîlât kayd olundukça hâmiline tenzîl olunmuş re's-ül-mâlın bedeline muadel bir miktar senedat verilecektir. Küsurat için hâmillere faizli senedat-ı muvakkata verilecek ve bu faiz senedat-ı muvakkata-yı mezkûrenin tahvîlât-ı kat'iye ile hin-i tebdilinde te'diye olunacaktır.

Meclis-i İdâre tahvîlâtın küsursuz erkam ile kayd ve tescilini teshil için aksam-ı tahvîlâtı mübaya' ve fürûht etmek hakkını haiz bulunacaktır.

Her istikrâzın re's-ül-mâl-i itibarisi ile tenzîl edilmiş re's-ül-mâlı beynindeki farka mukabil verilen miktar senedat meclis tarafından toplattırılıp devletin

nezareti tahtında meclis sandıklarına konulacak ve bu tahvîlât re's-ül-mâl akçesinden hissedar oldukça iptal edilecektir.

Ramazan ünvanlı senedat her istikrâzın tedavülden kaldırılmış senedatı ile mübadele olunacaktır.

Madde

Ahkâm-ı meşrûhanın 1872 istikrâzı tahvîlâtına (hazine tahvîlâtına) şümulü olmayıp bu tahvîlât merbût cetvelin beşinci sütununda ta'yîn olunan fiyat ile zımbalanacak ve istikrâz-ı mezkûrun Ramazan ünvanlı senedatı dahi miktar-ı itibarilerinin % ..... müsâvî fiyatıyla ikinci tertip istikrâzatın tahvîlâtına tebdil olunacaktır.

Madde

Tahvîlâtın muâmele-i kaydiyesi fi 1 Şubat sene 1885 tarihine kadar icrâ' olunacaktır.

Tarih-i mezkûrdan sonra vadesi hulûl etmiş olan kuponlar hükümsüz add olunacak ve bunlar için o tarihe kadar tedarik olunan meblâğ fi 1 Mart sene 1885 tarihinde duhül edecek olan faiz re's-ül-mâl taksiti için elde bulunan akçeye katılacaktır.

Fi 1 Şubat sene 1885 tarihinden sonra tahvîlâtın emr-i kayd ve tescili ancak usûl ve kavaid-i meşrûha mûcebince Meclis-i İdâre tarafından tanzîm olunmuş nizâmnâmeler ahkâmını icrâ'en vuku' bulacak ve kayd ve tescil müddetinden evvel te'diyesi lâzım gelen kuponlar hükümden sakıt olacaktır.

Madde

Muâmelesi nizâmnâme-i mahsûs ile ta'yîn olunan Rumeli Demiryolları Tahvîlâtı müstesna olmak üzere Hükümet-i Seniyye'nin tatil-i tediyat ettiği müddet zarfında mukavelât-ı asliye mûcebince kur'ası çıkan senedat, kur'ası çıkmamış tahvîlât ile siyyân tutulacak ve çıkan numaralar yine kur'a dolaplarına konulacaktır.

Mukavelât-ı asliyeyi icrâ'en yeniden kur'a keşidesi tatil olunmuştur.

Madde

Bu günden itibaren altı sene mürurına kadar kayd ettirilmeyen Ramazan ünvanlı bilcümle senedat ile hulûl-i vadelerinden itibaren kezalik altı sene mürurına kadar bedelatı istifa olunmayan kuponlar hükümden sakıt olacaktır. Kur'ası isâbet edip de 30 sene zarfında bedeli istifa olunmayan tahvîlât hükümden sakıt olacaktır.

Madde

Meclis-i İdâre işbu sûret-i tesviyeye müteferri' bilcümle nizâmnâmeleri bittanzîm alakadarane tebliğ edecek ve mezkûr nizâmnâmeler tahvîlât hâmilleri hakkında mecbur-ül-icrâ' olacaktır.

Meclis mah be mah vuku' bulacak tahsilatını muâmele-i kaydiyenin icrâ' olunduğu payitahtların kâffesinde ilân edecek ve hâmillerce ma'lûmât olmak üzere her sene idâresinin sûret-i cereyanını mübeyyin bir kıt'a mazbata neşr eylecektir.

Madde

Kuponlarla kur'ası çıkan tahvîlât bedelatı Avrupa'da an-asıl bu hizmetle mükellef bulunmuş olan şirketler marifetiyle ifa edilecektir.

Meclis-i İdare vadesi duhül eden kuponlarla kur'ası isâbet eyleyen tahvîlâtın te'diyesi için tahsil olunan vâridâtın memalik-i ecnebiyeye irsal ve teslimini teminen lâzım gelen kâffe-i tedabiri ittihaz edecek ve irsalat-ı mezbûre Bank-ı Osmani vasıtasıyla icrâ' edilip bank-ı mezkûr kemakan düyûn-ı Osmaniyenin te'diye-i tekasîti hizmetiyle mükellef bulunacaktır. Meclis, salifüz-zikr şirketlere tahsîs olunacak komisyon miktarı hakkında onlarla uyuşacaktır.

Meclis-i İdâre, hâsılat-ı makbuzayı faiz ve re's-ül-mâlın hulûl-i vadeleri ile sarf ve istimale lüzûm görününceye değin hesab-ı cari sûretiyle muvakkaten erbah edebilecektir.

Madde

Meclis-i İdâre, düyûn-ı Osmaniyeyi kâmilen veya kısmen Hükümet-i Seniyye ile bil-ittifak tahvil etmek hakkını haiz olacaktır. Bu muâmele şerait-i atiyeye yani;

İngiltere'de tahvil olunacak her istikrâz bedelinin üç rub'ına muadel bir ekseriyetin muvafakatına ve olmadığı halde ecnebi ashâb-ı tahvîlâtı meclisinin taht-ı tasdîkinde olmak üzere mezkûr hâmillerden sadece bir ekseriyetin muvafakatına ve Fransa ve Almanya ve Avusturya'da Hükümet-i Seniyye'nin fi 23 Teşrinievvel sene 1880 tarihli tebligatını kabul etmiş olan bankalar sendikalarının muvafakatına ve ledel-hace ashâb-ı tahvîlâtın akd edeceği ictimâ'-i umûmide hâsıl olacak ekseriyetin tasdîkine ve İtalya'da dahi devlet-i müşarünileyha Ticaret Odalarının muvafakatına ve ledel-hace ashâb-ı tahvîlât tarafından akd olunacak ictimâ'-i umûmide hâsıl olacak ekseriyetin tasdîkine mütevakkıf olacaktır.

Fasl-ı Rabi'

Ahkâm-ı Umûmiye

Madde

Hükümet-i Seniyye mukavele-i hazırayı fesh veya tadil edecek olur ise hâmiller yedlerindeki tahvîlât işbu nizâmnâme ahkâmına tevfikan imha edilmiş olmadıkça mukavelât-ı asliye ile ta'yîn kılınmış haklarını be-tekrar temami-i ihraz edeceklerdir.

İstikraz mukavelâtı mûcebince hâmillere verilen teminat bu teminatın ba-mukavele ait oldukları istikrâzatın işbu nizâmnâme ahkâmına tevfikan

büsbütün imhasına değin hukuk-ı mezkûrenin muhafazası için muhassas kalacaktır.

İşbu nizâmnâmenin sûret-i tefsir ve icrâ'sına müteallik Hükümet-i Seniyye ile İdâre Meclisi veyahut tahvîlât hâmilleri beyninde tehaddüs edecek her nev'i ihtilâf tarafeynden mensub dört hakemin kararına havale olunacak ve bu hakemler indel-icab tesavi'-i arayı def' için diğer bir hakem intihâb edeceklerdir. Hakemlerin verdiği karar kat'i ve na-kabil istinaf olunacaktır.

Madde

Hükümet-i Seniyye fi 1/12 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihinde ifa-yı vazifeye mübâşeret edecek olan Vâridât-ı Muhassasa idâresine müteallik ciheti müstesna olmak üzere ilânı tarihinden itibaren meriül-icrâ' olacak olan işbu nizâmnâmeyi bila tehir düvel-i ecnebiyeye tebliğ buyuracaktır.

Yeni Meclis-i İdâre azası fi 1 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihinde Dersaadet'te toplanamadıkları halde Rüsûm-ı Sitte İdâre-i hazırası Vâridât-ı Muhassasa İdâresi'nin sûret-i cereyanına fasıla vermemek için tarih-i mezkûrdan sonra ve Meclis-i İdare ifa-yı umûra hazır oluncaya değin rüsûm-ı mezkûreyi meclis namına idâre etmeye devam eyleyeceklerdir.

İŞBU NİZÂMNÂMENİN MÜTEALLİK OLDUĞU DÜYÛN-I MUNTAZAMA-YI DEVLET-İ ALİYYE İSTİKRÂZLARININ CETVELİDİR.[137]				
Müstekrizat	....madde mûcebince re's-ül-mâlın tenzili hakkında ta'yin olunan kıymet %	....madde mûcebince 2 numaralı sütunda muharrer fiyata tevfikan % 10 hesabıyla re's-ül-mâla zamm edilmiş olan 1881 senesi gayetine kadar müterakim faizler		Tahvîlât-ı mevcûdenin miktar-ı itibarisinden ... madde mûcebince % ...'den faize ve re's-ül-mâla mahsub akçe itası için ileride ittihazı lâzım gelen esas hesap
		Faiz mukabilinde verilmiş olan Ramazan senedatının ...madde mûcebince % 16 fiyatla tahvîlâta tebdili lâzım gelenler	...madde mûcebince her bir istikrâz için itası lâzım gelen 12 kuponun tarihleri	
1. % 6 faizli 1858 istikrâzı	85	(4)	(5)	93
2. % 6 faizli 1860 istikrâzı	57.50	(2)	(6)	63
3. % 6 faizli 1862 istikrâzı	68	(2)	(6)	74.50
4. % 6 faizli 1863-1864 istikrâzı	69.50	(2)	(6)	72.25
5. % 6 faizli 1865 istikrâzı	64.75	(2)	(6)	71
6. % 6 faizli 1869 istikrâzı	56.75	(2)	(7)	62.50
7. % 9 faizli 1872 istikrâzı	98.50	(2)	(6)	108
8. % 6 faizli 1873 istikrâzı	50.25	(2)	(7)	55.25
9. % 3 faizli 1870-1872 istikrâzı	41	(3)	(7)	45
10. % 5 faizli 1865-1874 istikrâzı	45.75	(1)	(6)	50.25

İhtar: Dördüncü sütunda muharrer kuponların re's-ül-mâla zımnından hâsıl olan meblâğ beşinci sütunda murakkam meblâğa dahil olup fakat üçüncü sütunda gösterilen Ramazan senedatı ..... madde mûcebince tahvîlâta tebdil ve ifrağ olunacağı cihetle senedat-ı mezkûrenin re's-ül-mâla zammından husûle gelecek meblâğ-ı mezkûr beşinci sütuna ithal edilmemiştir.

(1) 1876 Kânûn-ı sânî taksitinin nısf kuponu.

(2) 1876 Kânûn-ı evvel taksitinin yarım kuponu.

(3) Kuponu olmayıp 1875 senesi Haziran ve Ağustos'unun nısf ikrâmiyyeleri olduğu.

(4) 1876 Mart taksitinin yarım kuponu.

[137] Bu cetvel matlûba muvafık olmadığı cihetle maliye nezaret-i Celilesi'nce diğer bir cetvelin tanzîmine karar verilmiştir.

(5) 1876 senesi Eylül'ünden 1882 senesi Mart kuponu dahil olmak üzere o tarihe kadar olan kuponlar.

(6) 1876 senesi Temmuz'undan 1882 senesi Kânûn-ı sânî kuponu dahil olmak üzere o tarihe kadar olan kuponlar

(7) 1876 senesi Nisan'ından 1881 senesi Teşrinievvel kuponu dahil olmak üzere o tarihe kadar olan kuponlar

Rumeli Demiryollarının İkramiyeli Tahvîlâtına Mahsûs nizâmnâme

Ashâb-ı matlûba terk olunan vâridât ile hâsılat-ı saireden gerek faiz ve gerek re's-ül-mâl akçesi olsun Rumeli Demiryollarının İkramiyeli Tahvîlâtına ait olan meblâğ ber-vech-i ati sarf ve istimal olunacaktır.

Evvela: 1881 senesi gayetine kadar kur'aları çıkıpta bedelatı te'diye edilmemiş olan salûf-üz-zikr ikrâmiyyeli tahvîlât ashâbına kısmen bir mükafat te'diyesini li-eclil-temin evvel-be-evvel anifül-beyân meblâğdan % 25 ifraz edilecektir.

Bu % 25'ler kur'anın hin-i keşidesinde tahvîlâta isâbet eden miktarın % 20'si ikmal olununcaya kadar tahvîlât-ı mezkûrenin bedeli nisbetinde te'diyesine sarf ve istimal kılınacaktır.

Tediyat-ı mukassıta tahvîlâtın ibrazı üzerine icrâ' kılınacak ve bu tediyatı mübeyyin olmak üzere tahvîlât üzerine bir damga basılacaktır.

% 20'yi ikmal için son taksit te'diye olunduğunda tahvîlât geri alınacaktır.

Saniyen : Kur'ası çıkmamış tahvîlât kur'asının keşidesi ve ikrâmiyyelerinin te'diyesi hususlarına, mukaddema istikrâz-ı mezkûr için ittihaz kılınan usûle tamamıyla muvafik sûrette ve bu istikrâza ait meblâğın müsaid olduğu mertebede devam edilecektir.

Kur'ası çıkan tahvîlâtın bedelatı bir mah zarfında te'diye kılınacaktır.

Salisen: Bu istikrâz güzeştesinin te'diyesi tatil edilmiştir. İkrâmiyyelerin temami-i te'diyesi için lüzûm görünen mebaliğde fazla zuhûr etmedikçe faizin be-tekrar tesviyesine mübâşeret olunmayacaktır.

Bu takdirde güzeşteler kur'ası çıkan tahvîlât bedelatıyla beraber te'diye kılınacaktır.

Salifüz-zikr fazla, kur'ası çıkmayan tahvîlât kuponlarının te'diyesine sarf ve istimal kılınacak ve bundan bir şey artar ise en dûn ikrâmiyyeler ile kur'aya dahil olacak tahvîlâtın adedi onunla tezyîd edilecektir.

Rabian: Ashâb-ı tahvîlât ile vuku' bulan sûret-i tesviye 1882 senesinden itibaren düstur-ül-amel tutulacağı cihetle fıkra-yı saniya mûcebince bu sûret-i tesviyenin kur'alara müteallik ciheti sene-i mezkûreden bed ile meriül-icrâ' olacaktır.

Hamisen: Meclis-i İdare bir sene zarfında kur'ası çıkan tahvîlât bedelatının müddet-i te'diyelerini ve bunlara tahsîs kılınacak meblâğın miktarını kaide-i mezkûreye tevfikan ta'yîn eyleyecektir.

Sadisen: İşbu lâyıhanın ahkâm-ı umûmiyesi balada muharrer fikralar ile tadil edilmiş bulunmadıkça işbu istikrâz için dahi düstur-ül-amel tutulacaktır.

Ek 21. Alacaklılar Komisyonunun 1 Aralık 1881 Tarihli 20 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Teşrinisani-i Ruminin 19. Perşembe Günü Vuku' Bulan İctimâ'nın 20 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[138].

Devletlü Server Paşa hazretlerinin taht-ı riyâsetinde olmak üzere cânib-i hükümet-i seniyeden; atüfetlü Münir Bey ve Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Düyûn-ı Osmaniye tahvîlâtı hâmilleri tarafından dahi; Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke, katib-i hususisi ile birlikte Baron Mayr, Mösyö Fleksi Priagri, Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Valfrey, Mösyö Fransezko Mancardi hazır bulundukları halde meclis saat yedide güşâd olunarak 19 numaralı mazbata bil-kıraa kabul edildi.

Mösyö Bourke, evvelki ictimada Reis Paşa Hazretleri tarafından duhan rejisi hakkında Devlet-i Âliyye namına irad buyurulan makalenin fıkra-yı ahiresi ashâb-ı tahvîlâtça be-gayet muzır olup bunların ahval-i müstakbelelerini islah hakkındaki ümitleri imha eylediğini ve bu ise Babıâli'nin efkâr ve niyetine tevafuk etmeyeceğini bil-beyân fıkra-yı mezkûrenin tayyi ile yerine "Hükümet-i Seniyye kendisiyle ashâb-ı tahvîlât beyninde tevzi'-i temettü kaidesini kabul buyurur" yolunda bir fıkra dercini teklif etti.

Baron Mayr, hem kendi ve hemde refiki Mösyö Priagri'nin imzasını havi bulunan atide muharrer makaleyi kıraat etti.

"Hazine-i celilece tanzîm olunan şartname mûcebince müşterek-ül-menfa'a Reji usûlünün kabul ve icrâ'sından hâsıl olacak fevaid ki evvela radde-i gaye olmak üzere tahmin edilip tenakus dahi melhûz olan 650.000 Osmanlı Lirasına bedel fi 1 Mart sene 1882 tarihinden itibaren 30 sene müddetle senevi 800.000 liralık bir meğlağ-ı maktu'un taht-ı teminde olması, saniyen duhanın müşterek-ül-menfa'a Reji sûretiyle idâresi halinde Meclis-i İdâre mesarif-i umûmiyenin tenzîl etmesi hususlarından ibarettir. Bu fevaidin ehemmiyeti derkar olduğuna ve eğer ki bir taraftan salif-üz-zikr şartnâmede ashâb-ı tahvîlâta daha büyük temettüat itası muvafık-ı adalet ise de diğer taraftan Meclis-i İdâre ahval-i hazıraya muvafık olan mezkûr şartname mûcebince müşterek-ül menfa'a Reji usûlünün tesisini tahvîlât hâmilleri hakkında faydalı bir tedbir add edipte teşekkülünden az bir müddet sonra bu tedbirin ittihazını Hükümet-i Seniyye'den talep ve istida' eylediği takdirde buna müsaade olunacağı taraf-ı Saltanat-ı Seniyyeden şimdiden vaad ve taahhüt buyurulsa ashâb-ı tahvîlâtın menafi'i hakikiyesine hizmet edilmiş olacağı bedihi bulunduğuna ve vekiller tarafından bu babda müttefikan vaki' olacak mes'ulün Saltanat-ı Seniyyece rehin-i is'af buyurulacağı farz olunsa bile Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyenin tesviyesinde dahli bulunan menafi'-i umûmiyc ve hususiyenin kesret ve ehemmiyeti hasebiyle marüz-üz-zikr

---

[138] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 123-128.

müsaadeyi istihsalde pek ziyade israr etmek caiz olmadığına ve müşterek-ül menfa'a Reji usûlü ittihaz ve icrâ' olunur ise Memalik-i Osmaniye'ye nükud-ı kesire gireceğine ve bu ise Düyûn-ı Umûmiyye'nin tesviye-i tekasîti için her sene Avrupa'ya meblâğ-ı külliye irsalinden zuhûr edecek buhran-ı maliyi def' ve izaleye salih bir vasıta-yı müessere olacağına binâ-muharririn imza Reji meselesinin velev kayd ve şart tahtında olsun hâl ve fasıl olunmamış olmasına teessüfle beraber bu babda Hükümet-i Seniyye namına irad olunan makale yerine ashâb-ı tahvîlât7a lâ-akall 800.000 lira-yı osmaniyi temin eder diğer bir mukavelenin vaz' ve terkimini talep ederler."

Mösyö Valfrey dahi kendi tarafından makale-i atiyeyi kıraat eyledi;

"Evvelki müzâkerâtta Devlet-i Âliyye me'mûrları müşterek-ül-menfa'a duhan Reji usûlünün tesisinden ashâb-ı tahvîlâtça husûlü me'mul olan fevaid ve muhassenattan defaatle bahs etmiş oldukları cihetle Fransız ashâb-ı tahvîlâtı vekili dahi Hükümet-i Seniyye'nin mezkûr Reji imtiyazını ne şeraitle itaya meyyal olduğunu müzâkerât-ı cariyenin hitâmından evvel sual ve istizah etmeyi münasip görmüştü. Hükümet-i Seniyye izale-i iştibaha kâfi bir cevab-ı şâfî itasına lüzûm görmemiş ve bu ise vekil-i mümaileyhimce mûceb-i teessüf olmuştur.

Teşrinisaninin 28'inde irad olunan makale harfiyyen tefsir edilir ise rejiyi iltizama hazır olan ve ashâb-ı iktidar ve itibardan bulunan bankalara iras-ı fütur ederek Reji işini dahi cidden ihlal eyleyeceği anlaşılır bu ise netayic ve hamiyyeyi müntebih olur. Zira Reji meselesi derdest tezekkür olan sûret-i tesviyenin tetimme-i lazimesidir. Vâridât-ı metrukenin ahd-i karibde bir kat daha iyileşeceği hakkında itimad-ı umûmiyi takviyeye medar olacak hususat ashâb-ı tahvîlât kadar Devlet-i Âliyyece dahi calib-i menfaattir. Derdest tanzîm olan sûret-i tesviye ashâb-ı matlûbanın alacaklarının % 50'sinden ziyadesini tenzîl ve kendilerine mukavelât-ı asliye ile mev'ud olan faizin şimdilik hemen öşrüne muadel bir faiz temin ediyor. İşte bu derece ağır bir sûret-i tesviyenin Fransız ashâb-ı tahvîlâtı tarafından kabul ve tasdîki mücerred vâridât-ı metrukenin bir an evvel tezyîdi için Meclis-i İdâre'ye daire-i vezaifi dahilinde olarak hürriyet-i kâmile itasına mütevakkıftır. Şimdi Teşrinisaninin 28. günü irad buyurulan makalede Hükümet-i Seniyye duhan rejisi usûlünün tesisi halinde ashâb-ı tahvîlâta maktu' olarak senevi 800.000 liradan ziyade verilmeyeceğini esasen ta'yîn etmiş ve bu sûretle vâridât-ı metrukeden ashâb-ı tahvîlâtın intizara haklı oldukları hâsılatça min-gayr-i me'mul ve belki kendi niyet-i adaletkaranesi hilafında olarak bazı tahdidat vaz' eylemiştir. Herhalde bu tahdidat tenzîl olunan düyûn üzerine evvel-be evvel % 4 faiz ve % 1 re's-ül-mâl akçesi temin olunmadıkça Hükümet-i Seniyye'nin deyn-i mezkûra muhassas vâridâttan hiçbir hisse talebine hakkı olmayacağına dair komisyonca kabul olunan hüküm ve karara tevafuk edemez."

İtalyalı ashâb-ı tahvîlât vekili dahi Mösyö Bourke ile Mösyö Valfrey tarafından dermiyan olunan talebe iştirak eyledi.

Reis Paşa Hazretleri ifadat-ı mesrudeye cevap vermezden evvel ecnebi vekillerin hangi noktada müttefik bulunduklarını bilmek istediğini söyledi.

Mösyö Valfrey, evvelki ictimada Hükümet-i Seniyye namına irad olunan makaladeki fıkra-yı ahirenin tadil edilmesini ve şeraiti ileride vâridât-ı metruke

meclisi ile bil-ittifak kararlaştırılmak üzere Memalik-i Şahane'de duhanın Reji sûretiyle idâresinden ahsen-i usûl olamayacağının Hükümet-i Seniyyece esasen tasdîk buyurulmasını talepte bilcümle vekillerin müttefik olduklarını cevaben ityan eyledi.

Wettendorf Bey hazretleri, "Hükümet-i Seniyye tahvîlât hâmillerine senevi 800.000 lira-yı Osmaniden ibaret bir meblâğ-ı maktu' temin ile merkum hâmilleri Rejinin ilk senelerde vuku' bulabilecek temettüatın mecmu'una müsâvî ve hiç olmaz ise buna karib bir temettü teşrik etmiş demektir. Rejinin hâsılat-ı safiyesi meblâğ-ı mezburdan dûn olsa bile şartname mûcebince marüz-zikr meblâğ-ı maktu' yine ashâb-ı tahvîlâta te'diye ve ifa olunmak lâzım geldiğinden ashâb-ı tahvîlât bu müsaadeden bir kat daha memnun olmalıdırlar fakat ashâb-ı tahvîlât böyle herhalde sûret-i maktu'ada olarak te'diye ve ifası meşrut olan bir meblâğ-ı seneviden sarf-ı nazar edecek olurlar ise o vakit hisse-i iştirakiyelerini sûret-i ahirle tesviye eylemek çaresi bulunabilir. Zannıma göre fi 3 Teşrinievvel sene 1880 tarihli nota mûcebince tahvîlât hâmillerine verilen hak ve selâhiyet ancak duhanın usûl-i idâre-i hazırasından husûle gelip senevi 650.000 lirayı tecâvüz etmeyen vâridâtı talep eylemekten ibaret olmakla Hükümet-i Seniyye hâmillere vâridât-ı mezbûreden ziyade hiçbir akçe terkine mecbur değildir. Şimdi 800.000 liralık bir meblâğ-ı maktu'nun tahsîsine muvafakatla hüsn-i niyetini bedahaten ispat etmiş değildir. Mamafih Devlet-i Âliyye rejiden kendisine isâbet edecek hisse ile bütçesinin açığını kapatabilmek ümidinden asla ferağ olunmaz" dedi.

Reis Paşa Hazretleri, "vekillerin ifadatından istinbat olunduğuna göre Hükümet-i Seniyye'nin rejiden hâsıl olacak temettüat hakkında vaz'ına lüzûm gördüğü kuyud-ı ihtiraziyeye girilmesi arzu olunuyor. Bu maddenin ileride Babıâli ile İdâre Meclisi beyninde vuku' bulacak ittifaka lüzûm-ı talikini teslim ile beraber bu babda karârnâmeye derc olunmak üzere komisyonca tensib ve tasvib edilecek sûret-i terkibi Hükümet-i Seniyye'ye arz etmeye hazırım" mealinde irâde-i lisan eyledi.

Wettendorf Bey hazretleri, bu halde Reji hususuna dair mukaddema komisyonca kararlaştırılıp sûret-i zirde muharrer olan ibarenin karârnâme-i mezkûra derci ile iktifa olunabileceğini beyân etti.

Duhan ve tuz inhisârlarına gelince Hükümet-i Seniyye bunların Reji tarikiyle işletilmek üzere mukavelât akd olunmasına esasen muhalefet etmeyeceğini şimdiden beyân eder. Şu kadar ki bu maksada mebni neşr olunacak nizâmâtın teferruatı hakkında ber-vech-i muharrer evvelce ittifak husûlü lâzım gelir.

Reis Paşa Hazretleri tuz inhisârını ayrıca zikretmek daha münasib olacağını ihtar eyledi.

Mösyö Valfrey, fıkra-yı mezbûrede muharrer "esasen" kelimesinin hızfı ile "reji" kelimesine "müşterek-ül-menfa'a" terkibinin izafe kılınmasını teklif etti.

Mösyö Robert Bourke, karârnâmenin işbu mahalline "Hükümet-i Seniyye kendisiyle ashâb-ı tahvîlât beyninde tevzi'-i temettü faydasını kabul buyurur" ibaresinin sarf ve sadece ilâvesini talep eyledi.

Wettendorf Bey hazretleri, "müşterek-ül-menfa'a Reji usûlünde üç tarafın yani Hükümet-i Seniyye ile ashâb-ı tahvîlât ve işletici şirketin menfaatleri gözetilmek iktiza edip halbuki cümle-i mezbûrenin mazmununa göre müşterek-ül-menfa' Reji usûlü hariçte kalmak veyahut işletici şirketin hisse-i musibesi münhasıran Hükümet-i Seniyye'nin hisse-i temettüatından ifraz edilmek lâzım geleceği anlaşılabilir" dedi.

Mösyö Valfrey, atide muharrer diğer bir sûret-i terkib ve teklif etti. Rejinin idâresinden hâsıl olacak temettüat ileride alakadarane beyninde kararlaştırılacak şerait mûcebince Hükümet-i Seniyye ile tahvîlât hâmilleri ve işletici şirket beyninde taksim edilecektir.

Baron Mayr ile Mösyö Priagri, şu son sûret-i terkibi tercih ettiler.

Mösyö Mancardi, mümaileyh Mösyö Bourke'nin teklif ettiği sûret-i terkib lehinde beyân-ı rey' etti.

Ohannes Efendi ile Wettendorf Bey ve Keşer ve Bertram Efendiler hazeratı Mösyö Bourke tarafından teklif olunan ibareye itiraz ile Mösyö Valfrey'nin teklifini kabul etmiş ve Avrupa kavaid-i hukukiyesince Mösyö Bourke'nin teklif ettiği ibare Reji temettüatının Hükümet ile tahvîlât hâmilleri beyninde mütesaviyen yani bil-münasefe lüzûm-ı taksimi manasını tazammun edeceğinden bahisle Reis Paşa Hazretlerine bu rey' ve mütalaalarını havi bir varaka takdim etmişlerdir.

Mösyö Priagri dahi bu sûretle mütalaaya iştirak etti.

Reis Paşa Hazretleri balada teklif olunan iki terkibi Babıâli'nin intihâbına arz edeceğini ve fakat Hükümet-i Seniyye şu iki cümleden birini kabul buyuracak olur ise diğerini teklif etmiş olan vekil tarafından itiraz vak'i olup olmayacağını anlamak istediğini söyledi.

Mösyö Valfrey, Mösyö Bourke'nin Saltanat-ı Seniyyece kabul buyurulduğu takdirde kendi teklifini geri almakta tereddüd etmeyeceğini bildirdi.

Mösyö Bourke dahi kendi teklifi hakkında o yolda beyân-ı efkâr eyledi.

Baron Mayr ile Mösyö Priagri kendi mütalaalarını ileriye talik eylediler.

Bade komisyon Wettendorf Bey hazretlerinin kaleme almış olduğu karârnâme lâyıhasıyla buna rabtı lâzım gelen cetvelin ecnebi vekillerle akd olunacak encümende tedkîk olunmasına ve ol babda vuku' bulacak mülahazatın şehr-i cari-yi ruminin 23. pazartesi günü akd olunacak ictimâ'a arz edilmesine karar verdi.

Meclis saat onbirde dağıldı.

Ek 22. Alacaklılar Komisyonunun 5 Aralık 1881 Tarihli 21 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Teşrinisani-i Ruminin 23. ve Kânûn-ı evvel-i Efrencinin 5. Salı Günü Vuku' Bulan İctimâ'nın 21 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[139].

Devletlü Server Paşa hazretlerinin riyâset-i tahtında olarak cânib-i Devlet-i Âliyyeden; atüfetlü Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı (atufetlü Münir Bey efendi Hazretleri keyifsiz olduklarından hazır değil idi),

Ashâb-ı tahvîlât tarafından ; Katib-i hususisi ile birlikte Mösyö Robert Bourke, Baron Mayr, Mösyö Priagri, Mösyö Valfrey, Mösyö Mancardi hazır bulundukları halde meclis saat yedi buçukta güşâd olundu.

Reis Paşa Hazretleri 20 numaralı mazbatayı kıraat ettirdi.

Mösyö Bourke, meclis-i ahirde mazbataya derc olunmak üzere tahriren i'tâ' etmiş olduğu beyânnamenin son fıkrasına karışmış olan bir yanlışlığın tashîhini iltizam etti. Fıkra-yı mezkûre ber-vech-i ati okunmak lâzım gelir.

Hükümet-i Seniyye kendisiyle hâmilleri beyninde tevzi'-i temettü esasını kabul eder. Komisyon bu tashîhin işbu mazbataya dercine bil-ittifak karar vererek 20 numaralı mazbatayı kabul etti.

Reis Paşa Hazretleri tütün inhisârının Reji sûretiyle işletilmesi hakkında Mösyö Bourke ve Mösyö Valfrey tarafından karârnâme lâyihasının dokuzuncu maddesine derci teklif edilen şart-ı munzamm için kaleme alınan iki sûret terkib meclis-i hass-ı vükelada tedkîk ve tezekkür olunarak Mösyö Valfrey cânibinden teklif olunan sûret-i terkibin kabul edildiğini komisyona beyân eyledi.

Komisyon, Hükümet-i Seniyye'nin bu beyânını sened ittihaz etti.

Wettendorf Bey hazretleri, kendi karârnâme lâyihası hakkında encümen tarafından icrâ' olunan müzakeratın neticesini komisyona arz etmek için söze başlayarak lâyiha-yı mezkûrenin sûret-i umûmiyesince hiçbir ta'dîlât icrâ' edilmeyip yalnız ilk üç maddesinin sûret-i tahriri hakkında bazı tağyirat vuku' bulduğunu ve encümende bir ikinci muhtasar cetvelin karârnâmeye ilâvesinden bahis olunmuş ise de bade-t-tezekkür bundan sarf-ı nazar edildiğini beyân eyledi.

Mösyö Valfrey, karârnâmenin ilk üç maddesi için encümen-i mezkûr tarafından tavsiye olunan sûret-i terkibi kıraat etti.

---

[139] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 129-133.

Komisyon, şu sûret-i terkib hakkında Mösyö Valfrey ile uyuşmak hususunu Wettendorf bey efendiye havale eyledi. Mösyö Bourke'nin teklifi üzerine komisyon 1858 İstikrâzı'ndan 1876 senesi Mart'ında kur'ası çıkan tahvîlâtın nısf bedelini te'diye için cânib-i Hükümet-i Seniyye'den tedarik ve i'tâ' edilmiş meblâğın bakiyesi olup elyevm istikrâz-ı mezkûrun müteahhitleri yedinde bulunan 3.821 İngiliz Lirasının ileride bu istikrâzın tesviye-i tekasîtine mahsûs meblâğa katılmasına karar verdi.

1872 senesi hazine tahvîlâtından Ramazan ünvanlı senedatın karârnâmeye rabt edilecek cetvelde hesap olundukları fiyata dair ecnebi ashâb-ı tahvîlât vekilleri tarafından vuku' bulan bir suale cevaben Wettendorf Bey "tahvîlât-ı mezkûre hâmillerine 1872 istikrâzı müteahhitleri tarafından % 9 faiz verildiği cihetle Maliye Nezaret-i Celilesi dahi mecmu' 11.126.200 İngiliz Lirası kıymetinde olmak üzere ihraç olunup fi 1/12 Kânûn-ı sânî 1876 tarihine kadar tahvil edildikten tarih-i mezkûrda tedavülde kalan 7.594.000 liralık hazine tahvîlâtının nısf faize mukabil çıkarılmış Ramazan ünvanlı senedat-ı muvakkatayı cetvel-i mezkûrda % 9 fiyat ile hesap etmiştir. Halbuki bu faizler % 11 ¾ fiyatla hesap edilseydi senedat-ı mezkûre 199.805 İngiliz Lirasına baliğ olur idi" dedi.

Ecnebi ashâb-ı tahvîlâtı vekilleri Hazine-i Celile sicillatıyla istikrâzatın ihracına müteallik mukavelât mûcebince cetvel-i mezkûre ayrı ayrı gösterilmiş olan 1863 ve 1864 istikrâzlarının birleştirilmesi arzusunda olduklarını beyân eylediklerinden komisyon Avrupa halkının bu iki istikrâzı bir gibi add eylemek hakkındaki adetine riayeten teklif olunan şu ta'dîlâtı kabul eyledi.

Mösyö Mancardi, her istikrâzın re's-ül-mâl-ı itibarisi ile tenzîl edilmiş re's-ül-mâlı beynindeki farkın karşılığı olan senedatın sûret-i iptaline müteallik tedabir üzerine komisyonun nazar-ı dikkatini celb etti. İşbu tedabir mûcebince senedat-ı mezkûre hin-i kayd ve tescilinde tedavülden kaldırılacak ve her istikrâz tahvîlâtı re's-ül-mâl akçesinden hissedar oldukça ibtal edilmek üzere Meclis'in sandıklarına tevdi' kılınacaktır. Binaenaleyh Mösyö Mancardi tedavülde bulunan tahvîlâtın re's-ül-mâlları te'diye olundukça iptali lâzım gelecek senedatın nisbetini ta'yîn etmek müşkül olacağı efkârında bulunduğundan hin-i kayd ve tescilde tedavülden kaldırılan senedatın kâmilen imha-yı deyn olduğunda iptal edilmelerini teklif etti.

Wettendorf Bey hazretleri, tedabir-i mebhûsun icrâ'sında müşkülata tesadüf olunamayacağı ve bu muâmelenin tanzîm-i teferruatı hususu devletin nezaret ve teftişi altında olarak meclise havale olunmak lâzım geldiği rey' ve efkârında bulundu.

Komisyon azasının ekseriyeti Wettendorf beyin rey' ve mütalaasına iştirak ile müşarünileyh hazretlerinin sûret-i tahririni ibkaya karar verdi.

Bertram Efendi, "Vâridât-ı Muhassasa İdâresi müdür-i umûmisi Hükümet-i Seniyye ile meclis beyninde bil-ittifak ta'yîn edilmek lâzım geldiğine ve bunun

için Wettendorf Bey tarafından beyân olunan rey' ve mütalaa mûcebince hiç olmaz ise karârnâmeye meclis-i Hükümet-i Seniyye'ye üç zatın ismini mübeyyin bir defter verecek ve Hükümet-i Seniyye dahi bunlardan müdür-i umûmi ta'yîn olunacak zatı bir müddet-i kalile zarfında irae ve intihâb eyleyecektir. Aksi takdirde meclis zikr olunan üç zattan istediğini intihâb ve ta'yînde serbest ve muhtar kalacaktır" mealinde bir şartın derci münasip olacağına dair Mösyö Mancardi tarafından encümende vuku' bulan ihtaratı tekrar eyledi.

Wettendorf Bey Hazretleri bu babda mülahazat-ı atiyeyi serd ve ityan eyledi.

"Akd olunacak sûret-i tesviye mûcebince Hükümet-i Seniyye, meclis ile me'mûrlarına elyevm fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmeye vaz'-ı imza edenler uhdesinde bulunan idâreden daha vası' bir idâre tevdi' ettiği gibi esasen me'mûrîn-i Hükümet'e ait olan istifa-yı vergi ve rüsûm vazifesini dahi onlara havale eyliyor. Devletin Vâridât-ı Muhassasa hâsılatında nakten külli menfaati vardır. Zira deyn üzerine te'diye edilecek re's-ül-mâlın miktarı hâsılat-ı mezkûre miktarına vabeste olacak ve hâsılat ise az çok müdür-i umûminin sûret-i idâresine göre teksir ve tedenni edecektir. İşte bütün bu mülahazat Hükümet-i Seniyye'nin müdür-i mümaileyhin emr-i intihâbına iştirak eylemek sûretini tervic eder zannındayım."

Mösyö Mancardi, "Wettendorf beyin işbu mesele-i mühimme hakkındaki rey' ve efkârına kâmilen iştirak ile beraber rey'-i acizaneme göre müdür-i umûmiden maada Meclis'in emri altında bulunması lâzım gelen bir müfettiş-i umûminin ta'yîni hakkında dahi aynı tedabir ittihaz olunmak iktiza eder" dedi.

Mösyö Bourke, bu teklifat aleyhinde bulunarak "bendenize kalır ise teklifat-ı mezkûre komisyonun ilk ictimalarında tedkîk ve tezekkür edilmeliydi. Müdür-i umûminin ta'yîni maddesi sûret-i tesviyenin nukat-ı esasiyesinden biridir. Bu sûret-i tesviyeye halel getirilmedikçe nukat-ı mezkûreye dokunulamaz. Binaenaleyh müdürlüğe namzet olan zevat yalnız iki kişiye tahdid edilse bile bunların esamisini mübeyyin defterin Hükümet-i Seniyye'ye i'tâ' olunması teklifini red ederim" dedi.

Mösyö Valfrey, bu babda zaten kabul edilmiş olan ahkâm ve şeraite hiçbirşey ilâve olunmamak lâzım geldiği efkârında bulunduğunu söyledi.

Alman ve Avusturya ashâb-ı tahvîlâtı vekilleri bu hususa dair ileride beyân-ı rey' mütalaa edeceklerini söylediler.

Mösyö Mancardi, Meclis-i İdâre'nin Hükümet-i Seniyye'ye vuku' bulacak mahremane ve nazikane tebligat için dahi Devlet-i Âliyye komiseri ve saltanata müracaata mecbur olup olmayacağını sual etti.

Reis Paşa Hazretleri, "karârnâmenin Hükümet-i Seniyye ile meclis beynindeki münasebata müteallik fıkrası Meclis'in ahval-i istisnaiyede

doğrudan doğruya Babıâli'ye müracaat eylemesine man'i değildir" cevabını verdi.

Wettendorf Bey dahi Meclis-i İdâre Devlet-i Âliyye komiserinin maaşından başka umûr-ı me'mûresi için kendisine itası lâzım gelebilecek mesarif-i rahyeyi dahi te'diye edecek mi? diye sual ve bu sualinin evvelki müzâkerâtta kat'iyyen kararlaştırılmamış olduğunu ihtar eyledi.

Komisyon Devlet-i Âliyye komiserinin vazife-i me'mûresi pay-i tahta münhasır kalacağı mütalaasına mebni meselenin reddine karar verildi.

Reis Paşa Hazretleri komisyon ile bil-ittifak karârnâme lâyıhasını salif-ülbeyân kararlar mûcebince kat'iyyen bit-tahrir mütenınninin gelecek Çarşamba günü kendi konaklarında vuku' bulacak ictimada aza-yı komisyona itası hususunu Wettendorf Bey efendi ile Mösyö Valfrey'ye havale eyledi.

Meclis saat on birde dağıldı.

Ek 23. Alacaklılar Komisyonunun 7 Aralık 1881 Tarihli 22 Numaralı Toplantı Tutanağı.

1881 Senesi Teşrinisani-i Ruminin 25. ve Kânûn-ı evvel Efrencinin 7. Çarşamba Günü Reis-i Komisyon Devletlü Server Paşa Hazretlerinin Konaklarında Vuku' Bulan İctimâ'nın 22 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[140].

Cânib-i Devlet-i Âliyyeden; Atufetlü Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı, (Atufetlü Münir Bey efendi Hazretleri inhiraf mizacı hasebiyle hazır bulunmamıştır.)

Ashâb-ı tahvîlât tarafından ; Mösyö Robert Bourke, Baron Mayr, Mösyö Fleksi Priagri, Mösyö Valfrey, Mösyö Mancardi hazır bulundukları halde Mösyö Bourke "tahvîlât-ı osmaniyeyi hâmil olan Belçikalıların komitesi müvekkillerinin menfaatine icrâ'-yı vekalet eylemeniz için zat-ı velayetlerini işbu telgrafnâme ile tevkil etmiştir. Felemenklere ait şeraitin ayniyle bizleri dahi kabul ettireceğimiz itikadındayız." ibaresini havi olarak evvelki gün "V. Grof" imzasıyla Anvers'den aldığı telgrafnâmeyi badel-kıra'a telgrafnâme-i mezkûrda münderic talebi komisyonun kararına havale eyledi.

Wettendorf Bey, böyle bir karar ittihaz edilmezden evvel telgrafnâme-i mezkûru imza eden Mösyö De Grof'un Belçikalı ashâb-ı tahvîlâta vekalet için iktidar ve mezuniyet-i lazimeyi haiz olup olmadığını tahkik etmek iktiza eder rey'indeyim" dedi.

Reis Paşa Hazretleri, bu sûret-i mütalaaya iştirak ile beraber emr-i kabulü istihsal için Brüksel Sefaret-i seniyesine müracaat daha ziyade muvafık-ı maslahat olacağını Mösyö De Grof'a cevaben iş'ar eylemesini Mösyö Bourke'den rica eyledi.

Bade Mösyö Bourke, 20 numaralı mazbatanın cânib-i Hükümet-i Seniyye'den duhan rejisi hakkında verilen beyânnameye müteallik cihetince ikmal edilmesini talep ederek "zannıma göre Hükümet-i Seniyye geçen Teşrinisaninin 28. günü vuku' bulan ictimada vermiş olduğu beyânnamesinin Reji hâsılatından hâmillere ait meblâğ-ı senevi 800.000 Osmanlı Lirasına tahdid eden son fıkrasını geri almış iken 20 numaralı mazbatada ona dair sarahat bulunmadığından bu noksanın ikmal edilmesini talep ederim" dedi.

Reis Paşa Hazretleri, evvelki ictimanın mazbatasından istidlal olunduğu üzere Hükümet-i Seniyye muahharan Fransız ashâb-ı tahvîlâtı vekili tarafından vuku' bulan ve rejinin tevzi'-i temettü maddesini ileride teşkil edecek Meclis-i İdâre ile Babıâli beyninde serbestçe hâsıl olacak ittifaka

---

[140] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 134-135.

tamamıyla talik eyleyen teklifi kabul kabul ettiği cihetle sene-i haliye teşrinisanisinin 28. günkü ictimada verdiği beyânname kâmilen geri alınmış demek olduğunu cevaben ifade eyledi.

Wettendorf Bey, komisyonun son ictimada kendilerine tevdi' olunan me'mûriyete tevfikan Mösyö Valfrey ile birlikte nizâmnâme lâyıhasının sûret-i terkibince icrâ' ettiği ta'dîlâtı beyân eylemekle bu ta'dîlât komisyon tarafından bil-ittifak kabul ve tasvib olundu.

Reis Paşa Hazretleri, mezkûr nizâmnâme lâyıhasının işbu mazbataya rabt edilmesine komisyonla bil-ittifak karar verdi ve mukavele-i hazırayı tasdîkan şerefsadr olacak irâde-i seniyeyi li-eclil-tebliğ ashâb-ı tahvîlât vekillerini vakt-i merhununda celb ve davet eyleyeceğini söyledi.

Ek 24. Alacaklılar Komisyonunun 21 Aralık 1881 Tarihli 23 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Kânûn-ı evvel Ruminin 7. ve Efrencinin 21. Günü Babıâli'de Vuku' Bulan İctima'nın 23 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[141].

Devletli Server Paşa Hazretleri hazır bulunmadıkları cihetle atufetlü Münir Bey Efendi hazretlerinin riyâseti tahtında olmak üzere cânib-i Devlet-i Âliyyeden atufetlü Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey, saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Ashâb-ı tahvîlât tarafından ;

Mösyö Robert Bourke,

Baron Mayr,

Mösyö Valfrey,

(Mösyö Priagri ile Mösyö Mancardi bulunmamışlardır) hazır bulundukları halde müşarünileyh Hazretleri Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyye komisyonunda kabul olunan kararlara tevfikan tanzîm edilmiş nizâmnâmeyi musaddak irâde-i seniyyenin şehr-i hâl ruminin 8'i tarihinde şerefsadr olunduğunu komisyona iş'ar ile beraber mazmun-ı celilini kıraat etmiş ve Ohannes Efendi Hazretleri dahi irâde-i seniyyeyi derhal bit-tercüme vekillere tebliğ ve tefhim eylemiştir.

Mümaileyhim irâde-i seniyeyi senet ittihaz etmiş ve düyûn-ı umûmiyenin sûret-i tesviyesini havi nizâmnâmenin Fransızca nüshaları fehametlü devletlü Başvekil Paşa Hazretleri ile Maliye nazırı bey efendi Hazretleri tarafından mümzi olmak üzere kendilerine i'tâ' ve teslim buyurulmasını rica eylemişlerdir ki, nüsah-ı mezkûre Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyye'nin ahval ve şerait-i cedîdesini Avrupa'daki alakadarane bildirmek için gereği gibi hüküm ve ma'muliyeti haiz olacaktır.

Mir-i müşarünileyh hazretleri, vekiller tarafından vaki' olan talebin icabına bakılacağını bil-beyân Hükümet-i Seniyye ile fi 10/22 Teşrinisani 1879 tarihli mukavelenâmeyi imza edenler beyninde bu mukavelenâmeyi fesh için cereyan eden müzâkerât henüz hitâmpezir olmadığından tanzîm olunacak mukavelenin bundan sonraki ictimada kendilerine tebliğ olunacağını söyledi.

Meclis alaturka saat dokuzda dağıldı.

---

[141] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 136-137.

Ek 25. Alacaklılar Komisyonunun 28 Aralık 1881 Tarihli 24 Numaralı Toplantı Tutanağı

1881 Senesi Kânûn-ı evvel Ruminin 16. ve Efrencinin 28. Günü Vuku' Bulan İctimâ'nın 24 Numaralı Mazbatası Tercümesidir[142].

Devletli Server Paşa Hazretleri hazır bulunmadıklarından atufetlü Münir Bey Efendi hazretlerinin taht-ı riyâsetinde olmak üzere cânib-i Devlet-i Âliyyeden; atufetlü Ohannes Efendi ve Wettendorf Bey ve saadetlü Keşer ve Bertram efendiler hazeratı,

Ashâb-ı tahvîlât tarafından ; Mösyö Robert Bourke, Mösyö Priagri, Baron Mayr, Mösyö Valfrey, (Mösyö Mancardi hazır bulunmamıştır) hazır bulundukları halde meclis alaturka saat yedide güşâd olundu.

Atufetlü Reis Bey Efendi hazretleri, Hükümet-i Seniyye ile fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmeyi imza eden bankerler beyninde münakid mukavelenâmeyi musaddak irâde-i seniyye dünkü gün şerefsadr olmuş ve mukavele-i mezkûre imza ve teatti edilmiş olduğundan komisyonun müzâkerâtı hitâm bulduğunu hüzzara beyân ve iş'ar ile beraber vekillere dahi komisyon müzâkerâtının esna-yı cereyanında ibraz ettikleri efkâr-ı itilafkarane ve safvet şiarâneden dolayı başvekil paşa Hazretleri tarafından Hükümet-i Seniyye namına beyân-ı teşekküre me'mûr olduğunu ve hâsıl olan sûret-i tesviyenin vükela-yı fiham hazretlerince dahi mûceb-i kemal-i mahzûziyyet bulunduğunu ilâve-i makal eyledi.

Bunun üzerine Mösyö Bourke, kalkıp atide muharrer nutuku irad etti;

"Efendiler,

Komisyonumuz reisi devletlü Paşa hazretlerinin inhiraf-ı mizaclarına mebni bugünkü mecliste ber-mutad hazır bulunmamaları cümlemizce mûceb-i kemal-i teessüftür.

Dünkü gün müşarünileyh hazretlerinin hanelerine bil-azime arz-ı ihtiramat ile şerefyab oldumsa da kendilerini ariza-yı rih-i tayyardan pek keyifsiz ve muzdarib bulduğumdan bir an evvel iade-i sıhhatleri hakkındaki temenniyatıma iştirak buyuracağımızdan mutmainim. Her ne kadar Reis Paşa Hazretleri hazır değilseler de müfarekâtımızdan evvel kendileriyle Maliye Nazırı bey efendi hazretlerine müzâkerâtımızın esna-yı cereyanında asar-ı adidesini izhar eylemiş oldukları kemal-i rüyet ve bit-tarafeynden dolayı teşekkürat-ı halisamızı arz ve beyân etmemize müsaade buyurulur ümidindeyim. Müzâkerâtımızı ta'cil hususunda müşarünileyhüma hazeratı ile

---

[142] **Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta Me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir**. Mihran Matbaası, İstanbul, sh. 138-140.

beraber vükela-yı fiham hazeratı cânibinden gösterilen müsaraatı bu dairede daha ilk ictimâ'mızda ispat ve takdir etmeyi kendimizce bir vazife-i nazife add eylemiş idim. Dört mah imtidad eden mükâlemat-ı reside hadd-i hitâm olduğu cihetle hâl ve tesviyesi iktiza eden meselenin ehemmiyet ve müşkilatı ile kabil-i telif olacak bir sür'at-i kâmile ile müzâkerâta devam için mükâmelatın bidayetinden nihayetine kadar delail-i adidesi meşhudumuz olmuş olan hüsn-i taviyyetlerinden dolayı Reis Paşa Hazretlerine teşekkür etmek ve me'mûrîn-i Osmaniye tarafından dahi işlerimizin hüsn-i süratle netice pezir olmasını li-eclil-teshil mümkün mertebe sarf-ı mesai ve gayret edilmiş olduğunu irae ve ispat eylemek arzusundayım. Müzâkerât-ı vakıaya iştirak eden Avrupalı müsteşarlara dahi lazime-i teşekkürü ifadan geri duramam. Ve rüfeka-yı kiramın bu babda bendenizle müttefik bulundukları cezmindeyim. Vakı'a ictimalarımız me'mûrîn-i müşarünileyhimce teksir-i meşâgili müstelzem olmuş ise de me'mûriyetimiz Devlet-i Âliyye'nin itibar-ı umûmisinde alakadar olanların cümlesince faydalı olacağını aczleri misüllü tefekkürle siklet-i meşâgili tehvin ederler. Netayic-i me'mûriyetimiz bademâ cümlemizin hatırdaş ve hazz-ı memnuniyeti olacağını ümit eylerim.

Mösyö Valfrey dahi birkaç lakırdı söylemeyi talep ederek devletlü Server Paşa hazretlerinin mecliste bulunmamalarına refiki Mösyö Bourke misüllü ma'teessüf ve fakat atufetlü Münir Bey Efendi hazretlerine dahi komisyonun müzâkerât-ı ahiresini tesri' için aynı sûretle izhar-ı eser-i hulûs ve bi-tarafi eylemiş olduğundan dolayı müteşekkir olduğunu beyân ve bundan hâsıl olan kemal-i şükür ve minnetini fehametlü devletlü başvekil paşa hazretlerine tebliğe vasıta olmalarını rica etti. Ve atufetlü Ohannes efendi hazretlerinin dahi dirayet ve ma'lûmâtını bit-takdir kendisine arz-ı teşekkürât eyledi. Elhasıl Wettendorf Bey ile Keşer ve Bertram Efendiler hazeratından gördüğü muavenetgirân kıymeti beyân ve ispat ederek kendilerine hakkınızda derkar olan hürmet-i kâmileme taraf-ı valalarınızdan dahi naidiyeti arzu ederim" dedi. Ve atufetlü Wettendorf bey hazretlerinin ma'lûmât ve liyakatını bilhassa takdir ve teslim eyledi.

Almanyalı ashâb-ı tahvîlât vekili, Mösyö Bourke, Mösyö Valfrey tarafından irad olunan nutuklara iştirak etti.

Avusturyalı ve Macar ashâb-ı tahvîlâtı vekili Baron Mayr dahi rüfekasının kelâmlarına bil-iştirak devletli Server Paşa hazretlerine kendi ve rüfekası tarafından lütfen beyân-ı teşekkür etmesini Maliye Nazırı bey efendi hazretlerinden rica etti.

Meclis dağılmazdan evvel sûret-i tesviye-i münakidenin birer nüsha-i musaddakası Maliye Nazırı atufetli bey efendi hazretlerinin imzasını havi olduğu halde mümaileyhime i'tâ' olundu.

Ondan başka mir-i müşarünileyh fehametlü devletlü başvekil Paşa Hazretleri tarafından evrak-ı mezkûrenin sıhhatini tasdîke bilhassa me'mûr olduğunu mübeyyin bir mektup ibraz etti.

Ashâb-ı tahvîlât vekilleri, "Kânûn-ı evvel ruminin 9. ve efrencinin 21. günü bidayet-i mühlet add ederiz. Bu mühletin inkizasında Vâridât-ı Muhassasa Meclis-i İdâresi fi 8/20 Kânûn-ı evvel sene 1881 tarihli karârnâmenin 15. maddesine tevfikan tecemmü' edebilecektir" demeleri ile Reis Bey Efendi Hazretleri Meclis'in hitâm bulduğunu beyân etti.

Ek 26. Rüsûm-ı Sitte İdaresinin Feshine Yönelik Protokol.

Bir taraftan fi 15/27 Kânûn-ı evvel sene 1881 tarihli şerefsünuh eden irâde-i seniye cânib-i padişahi mantuk-ı celiline tevfikan hareket etmek üzere başvekil fehametlü devletlü Said Paşa ve Maliye Nazırı atufetlü Münir Bey Efendi hazretlerini tevkil buyuran Saltanat-ı Seniyye-i Osmaniye ve diğer taraftan Bank-ı Osmani ile şürekası namına olarak hareket eden Mösyö H. Forster ve Emile Deveaux ve Fonhas ve bunlar ile beraber fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmeyi imza etmiş olan Mösyö Georges Zarifi ve Salomon Fernandez ve Bernard Tubini ve Eustache Eugenidi ve Theodore Mavrogordato ve A. Vlasto ve A. Barker ve Z. Stefanoviç ve Leonides Zarifi ve Georges Coronio ve Ulysse Negroponti ve Paul Stefanovich Schilizzi beyninde mevad-ı ati-ül-beyân karargir olmuştur.

Birinci Madde

Balada muharrer-ül-esami muakidlerle fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihinde akd olunan mukavelenâme fi 1/13 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihinden itibaren şerait ve taahhüdât-ı mukavelât ati-üz-zikr ile bil-ittihaz fesh olunmuştur. Fakat şurası müferrirdir ki işbu mukavelenâmenin ikinci ve üçüncü ve dördüncü ve beşinci maddelerinde ta'yîn olunan şerait-i esasiyeden ma'da tesviye-i muhasebat için ta'yîn kılınan müddet gibi diğer şerait-i müteferrianın icrâ'sı esbab-ı hakikiyeye mebni tehir edecek olur ise bu husus işbu mukavelenâmenin feshini intac edemeyecektir.

İkinci Madde

Fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelaneme muakidleri matlûbatının fi 31 Kânûn-ı evvel sene 1881 ve fi 12 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihine kadar faiz ve re's-ül-mâl olarak baliğ olacağı miktar tarihi-i mezkûrdan itibaren nihayet bir mah müddet zarfında Hükümet-i Seniyye ile mümaileyhim muakidler beyninde kararlaştırılacaktır.

Üçüncü Madde

Madde-i sabıkada beyân olunduğu üzere takarrür edecek matlûbat fi 8 ve 20 Kanunevvel sene 1881 tarihiyle şerefsadr olan irâde-i seniye cenab-ı padişahi mantuk-ı celilince teşekkül edecek Meclis-i İdâre'nin teklifi üzerine hâmiline olarak ihraç olunacak olan ve fi 10/22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmeyi akd eden sendika tarafından başa baş kabulü taahhüd olunan ve zikr olunan irâde-i seniyenin üçüncü maddesiyle tahdid olunan miktarı tecâvüz etmemesi mukarrer bulunan tahvîlât-ı mümtaze ile tesviye edilecektir.

Tahvîlât-ı mezkûrenin beheri 22 lira-yı Osmani veya 20 lira-yı sterlin veya 500 Frank kıymetinde veyahut temamıyla bu miktarların izafını natık olacaktır.

Zikr olunan tahvîlât mevcut numune vechle tanzîm olunup cânib-i Hükümet-i Seniyye'den imza olunacağı misüllü kabülü mutazammın olmak üzere salif-üz zikr Meclis-i İdâre tarafından dahi imzalanacaktır.

Tahvîlât-ı mezkûreye Paris borsalarında kuvvet-i istihsal olunmak üzere Saltanat-ı Seniyye vesatat buyuracaktır.

Fi 1 ve 13 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihinden itibaren zikr olunan Meclis-i İdâre'nin zir-i idâresine geçecek olan Rüsûm-ı Sitte'nin hâsılat-ı safiyesinden senevi bir sûret-i mümtaze ve birinci derece olarak 590.000 lira-yı Osmani bil-ifraz mezkûr tahvîlâtın tekasît-i seneviyesine tahsîs olunacaktır.

İşbu tahvillerde tahsîsat-ı mezkûre tasrîh olunacak ve bunlar Devlet-i Âliyye damga rüsûmundan muaf olacaktır.

Tahvîlâtın masraf-ı tanzîmiyesi diğer taraf muakidlerine ait olacaktır. Tahvîlât-ı mezbûrenin faiz-i senevisi % 5 olup her sene Mart ve Eylül aylarının rumi ibtidalarında yani altı aydan altı aya mukassıtan te'diye olunacaktır.

Tahvîlât-ı mezkûreye fi 1 ve 13 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihinden itibaren faiz yürütüleceği cihetle birinci kuponu 8 aylık faizi natık olmak üzere fi 1 ve 13 Eylül sene 1882 tarihinde te'diye olunacaktır.

Salifüz-zikr 590.000 lira-yı Osmani tahsîsat-ı seneviyeden tahvîlât-ı mezbûrenin % 5 faiz-i senevisi ve zirde beyân olunan komisyon aşağı varıldıktan sonra baki kalan meblâğ re's-ül-mâla mahsup edilecektir.

Tahvîlâtın re's-ül-mâl tediyatı tarafeyn-i muakidin beyninde müttehid-ül-tanzîm olunacak re's-ül-mâl cetveline tatbikan kur'a keşidesi sûretiyle başa baş ifa olunacaktır.

Tahvîlâtın kur'ası Ağustos ve Şubat aylarında Meclis-i İdâre marifetiyle Dersaadet'te alenen keşide olunacaktır.

Kur'ası isâbet eden tahvîlât bedelatı müteakiben duhül edecek kupon taksitinin hulûlünde te'diye ve ifa olunacaktır.

Kur'ası isâbet eden tahvîlâtın faizi kur'anın çekildiği altı mahın hitâmından itibaren münkat' olacaktır.

Tahvîlât-ı mümtazenin faiz ve re's-ül-mâlına karşılık tutulan meblâğ faiz ve re's-ül-mâl taksitlerinin duhulünden lâ-akall 15 gün evvel Meclis-i İdâre tarafından Dersaadet'te Bank-ı Osmaniye teslim olunacaktır.

Bank-ı Osmani faizlerle kur'ası isâbet eden tahvîlât bedelatını gerek Dersaadet'te daire-yi merkeziyesinde ve gerek şuabatında te'diye ve ifa edip bunun için diğer hiçbir gûna mükafat talep etmemek üzere % 0.5 komisyon ahz eyleyecektir.

Lira-yı sterlin ve Frank olarak te'diye vuku'unda zuhûr edecek akçe farkını mübeyyin bank-ı mezkûr tarafından her altı aylık taksit için salifüz-zikr Meclis-

i İdâre'ye verilecek hesapları meclis-i mezkûr gördüğünde 590.000 lira-yı Osmani tahsîsat-ı seneviyeden tesviye edecektir. Mezkûr % yarım komisyon fiyatı ileride Bank-ı Osmani ile Düyûn-ı Osmaniye idâre-i Cedîde Meclisi beyninde bil-ittifak tenzîl olunabilecektir. Bu yolda bir tenzîlin icrâ'sını teklif etmek selâhiyetini Hükümet-i Seniyye muhafaza buyurur.

Dördüncü Madde

Fi 10 ve 22 Teşrinisani sene 1879 tarihinde akd olunan mukavelenâmede dahil bulunan avansların fi 31 Kânûn-ı evvel sene 1881 ve 12 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihinde muhasebat-ı kat'iyyesi tanzîm olunduğunda fi 8 ve 20 Kânûn-ı evvel sene 1881 tarihiyle şerefsadr olan irâde-i seniye-i cenab-ı padişahi 10. maddesinde ta'yîn buyurulan meblâğdan fazla veya noksan olarak görülecek fark medyun tarafından tesviye olunacaktır.

Beşinci Madde

Fi 10 ve 22 Teşrinisani sene 1879 tarihinde akd olunmuş olan mukavelenin birinci maddesinde tadad ve tasrîh olunan rüsûm-ı erbaa diğer taraf muakidlerine elzem sûretle i'tâ' olunmuş olduğu cihetle mukavelenâme-i mezbur tarihi ile müverrih mukrizler tarafından Babıâli cânib-i samisine takdim kılınan tahrirat ile mukavelenâme-i mezburun ikinci maddesinde gösterildiği üzere rüsûm-ı erbaa-yı mezkûrenin 1294 senesi rumi-i Mart'ı ibtidasından 1295 senesi Şubat'ı nihayetine kadar iki sene-i kâmile vâridâtının miktar-ı vasatisi 1295 senesi bedelinden fazla görünür ise % 10'una kadar fazlasının kabulü ile ona göre ta'yîn edecek vâridât miktarı üzerine madde-i mezkûre mûcebince meşrut olan % 10 daha zamm ile hâsılı ve bu sûretle alınan hadd-i vasıt 1295 senesi hâsılatından noksan olduğu takdirde mezkûr 1295 senesi hâsılatına % 10 zamm ile yekûnu rüsûm-ı erbaaya bedel-i iltizam takdir kılınacaktır.

İşbu bedel muakidlerin zaman-ı idâresi olan 1295-1296 seneleri hâsılatının her birerleri ile bil-muvazene mezkûr seneler hâsılatının fazlası zuhûr ettiği halde mezkûr ikinci maddeye tevfikan istimal olunmak üzere Rüsûm-ı Sitte İdâresi tarafından istihsal olunup henüz tevzi' olunmamış olan mebaliğden ahz ve ifraz olunacaktır.

Altıncı Madde

Fi 10 ve 22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâme muakidlerinin şimdiki Meclis-i Rüsûm-ı Sitte'nin idâresini fi 1 ve 13 Kânûn-ı sânî 1882 tarihinde Düyûn-ı Umûmiyye İdâre Meclisi'ne devir etmeyi taahhüd eder.

Yedinci Madde

Düyûn-ı Umûmiyye İdâre Meclisi fi 1 ve 13 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihinden itibaren işe mübâşeret etmek niyetinde bulunduğunu bildirdiği anda fi 10 ve 22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâme muakidleri idâreyi, meclis-i mezkûra devir ve teslim edecekler ve bu devir ve teslim

maddesi usûlü vechle ba-mazbata tasdîk olunacaktır. Kezalik muakidin mümaileyhim kendi idârelerine müteallik defatir ve evrak-ı saireyi ve tarih-i mezkûrda fi 10 ve 22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmenin ikinci maddesi iktizasınca rüsûm-ı erbaa fazlasından Hükümet-i Seniyye ve mukavelenâme-i mezbur muakidleri hususuna ait akçelerden maada sandıkta mevcut bulunacak nükud ile meclis-i mezkûru tevkil eyleyen Düyûn-ı Umûmiyye tahvîlâtı hâmilleri hesabına olarak gerek Rumeli-i Şarkî vergisinden ve gerek Rüsûm-ı Sitte hâsılatından Bank-ı Osmani'ye tevdi' olunan kâffe mebaliği teslim ve bir mah sonra dahi sene-i sabıka muhasebesini meclis-i mezkûra takdim eyleyeceklerdir.

Sekizinci Madde

Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyye tekasîtinin sûret-i tesviyesi hakkında şerefsünuh olan irâde-i seniye-i cenab-ı mülükâne mukteza-yı münifi üzere teşkil olunan idâre-i meclis azası fi 1 ve 13 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihinde Dersaadet'te tecemmü' etmedikleri halde fi 10 ve 22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâme muakidleri meclis-i mezkûr işe mübâşerete hazır oluncaya değin Rüsûm-ı Sitte'yi mezkûr meclis namına ve hesabına olarak idâreye devam edecekler ve bu vechle idâreye devam edecekleri müddetçe elyevm almakta oldukları maaşatı kemakan ahz eyleyeceklerdir.

Dokuzuncu Madde

Fi 10 ve 22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmenin 12. maddesinde muharrer olduğu üzere 1.660.000 liralık avansa teminat olmak üzere i'tâ' olunmuş fi 1 ve 13 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihinde Bank-ı Osmani de emanete mahfuz bulunacak olan kambiyolar üçüncü maddede beyân olunan tahvîlâtın cânib-i hazineden mümaileyhim muakidlere teslimi mukabilinde kâmilen hazine-i müşarünileyhaya iade olunacaktır.

Bank-ı Osmani'de emanete mahfuz bulunacak olan 1873 senesi istikrâzının kur'ası isâbet etmiş tahvîlâtı ile kuponları dahi o vakit hazine-i müşarünileyhaya iade olunacaktır.

Onuncu Madde

Fi 10 ve 22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâme muakidleri kontratoya merbût olup henüz müddetleri hitâma reside olmayan me'mûrînin işleyecek maaşatından dolayı Hükümet-i Seniyye'den ne tazminat ve nede mukavelenâme-i mezkûrun 13. maddesinde muharrer olduğu üzere sair fevk-al-âde mesarifat talep ve iadesinde bulunmayacaklarını şimdiden beyân ederler. Zikr olunan tazminat ve mesarifatın ledel-hace tesviyesini Düyûn-ı Umûmiyye İdâre Meclisi fi 8 ve 20 Kânûn-ı evvel sene 1881 tarihiyle şerefsünuh olan irâde-i seniye-i cenab-ı padişahi 16. maddesinin 11. fıkrası mantıkınca deruhte eylemiştir.

Onbirinci Madde

Hükümet-i Seniyye madde-i sabıkada muharrer karar-ı ali mûcebince Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye tahvîlât hâmilleri ile ittihaz buyurulacak olan sûret-i tesviyeyi nakız veya tatil edecek olur ise o halde işbu mukavelenâmenin 3. maddesi hükmünce ba-hesab tanzîm olunacak olan tahvîlât-ı mümtaze hâmilleri tahvîlât-ı mezkûre tekasîtinin temin-i te'diyesi için işbu mukavelenâmeye vaz'-ı imza eyleyen bankerler hakkında fi 10 ve 22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmeden tevellüd eden hukuktan istifade eylemeye müstehak olacaklardır.

İşbu mukavelenâme iki nüsha-i asliye olarak fi 16 ve 28 Kânûn-ı evvel sene 1881 tarihi ile Dersaadet'te tanzîm ve teatti olunmuştur.

Ek 27. Muharrem Karârnâmesi. [143]

Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında Takarrür Eden Mukavelât Üzerine Tanzîm Olunup Mer'iyyet Ahkâmına Bil-istizan İrâde-i Seniye-i Cenab-ı Padişahi Şerefsudûr Buyurulmuş Olan nizâmnâmedir.

Hükümet-i Seniyye, Berlin Kongresi'nin 1878 senesi Temmuz'unun birinci günkü ictimaında kendi murahhası tarafından vuku' bulan ifadat üzerine ve fi 8 Teşrinievvel sene 1880 tarihli müzekkeresinde münderic taahhütnâmeye tevfikan sene-i mezkûre Teşrinievvelinin 23'ü tarihinde diğer bir müzekkere irsaliyle Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye tahvîlâtı hâmillerini düyûn-ı mezkûrenin muhikkane ve kabil-i icrâ' bir sûretle tesviyesi ve faiz ile re's-ülmâl tekasîtini tekrar te'diyeye mübâşeret eylemek çaresinin taharrisi hakkında doğrudan doğruya Hükümet-i Seniyye ile uyuşmak üzere Dersaadet'e bir an evvel gelecek olan bazı vekiller intihâb ve ta'yînine davet eylemiştir.

Ashâb-ı tahvîlât bu davete icabetle; İngiliz ve Felemenk tahvîlât hâmilleri Mösyö Robert Bourke'yi, Fransız ashâb-ı tahvîlâtı Fransa Hariciye Nezareti Politika Müdürü Muavin-i sabıkı Mösyö Valfrey'yi, Avusturya ashâb-ı tahvîlâtı vekili ve Avusturya devletinin Washington sefir-i sabıkı Baron Mayr'i, Almanya ashâb-ı tahvîlâtı Adliye Müşaviri Mösyö Prianri'yi, İtalya tahvîlât hâmilleri mukaddema İtalya Düyûn-ı Umûmiyesi Müdüriyetinde bulunmuş olan meclis-i mebusan azasından sabık Mösyö Mancardi beyi vekil ta'yîn eylemiş ve bunlar sal-i hâl Ağustos ve Eylül'ünde Dersaadet'e gelmişlerdir.

Hükümet-i Seniyye dahi vekilleri ile icrâ'-yı müzâkerâta me'mûr olmak üzere Şura-yı Devlet reisi devletlü Server Paşa hazretlerinin riyâsetinde olarak Maliye Nazırı atûfetlü Münir Bey Efendi ve Divan-ı Muhasebat reisi atûfetlü Ohannes Çamiç Efendi ve Maliye Müsteşarı atûfetlü Vtendorof Bey ve Hariciye Nezaret-i Celilesi hukuk müşaviri saadetlü Keşer efendi ve Rüsûmat Emanet-i Âliyyesi müsteşarı saadetlü Bertram Efendi hazeratından mürekkeb bir komisyon-ı mahsûs teşkil buyurmuştur.

Komisyonun müzâkerâtı sene-i haliye Eylül'ünün birinde bed' ile Eylül ve Teşrinievvel ve Teşrinisani ve Kânûn-ı evvel ve Kânûn-ı sânî aylarında devam etmiş ve tarafeynden mümza bulunan komisyon mazbataları mütalaasından müsteban olacağı vechle müzâkerât-ı vakıa'nın neticesi olarak Devlet-i Âliyye me'mûrları ile vekilleri beyninde ittifak-ı tam hâsıl olmuş olduğundan Hükümet-i Seniyye işbu ittifak esası üzerine mevadd-ı atiyeye karar vermiştir.

---

[143] Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya 187, Gömlek 10, Varak 18, Kayıt No: 85/21.

Birinci Madde:

A. Cetvel-i melfûf da zikr ve tadad olunan istikrâzatın her birinden mütebaki re's-ül-mâl akçeleri fi 6 Teşrinievvel sene 1875 (fi 30 Ramazan sene 1292) tarihli karârnâmeye tevfikan kur'ası çıkan tahvîlâtın nısfı için verilen Ramazan ünvanlı senedat-ı muvakkata bedel-i itibarisinin ilâvesiyle beraber atide gösterilen ihraç fiyatlarının miktar-ı mütevâsıtına tenzîl edilmiştir.

Borçlanmalar	%
1858 İstikrâzı	5
1860 İstikrâzı	57.375
1862 İstikrâzı	68
1863-1864 İstikrazı	69.62216
1865 İstikrâzı	64.775
1869 İstikrâzı	56.725
1872 İstikrâzı	98.50
1873 İstikrâzı	50.235
Düyûn-ı Umûmiyye İstikrâzı	45.84
Rumeli Demiryolları Tahvîlâtı İstikrâzı	41.00545

B. Bu fiyatlara tenzîl edilen re's-ül-mâla 1881 senesi nihayetine kadar vadesi hulûl edipte te'diye olunmayan istikrâzat-ı mezkûre faizleri ile Rumeli Demiryolları tahvîlâtı ikrâmiyyelerinin ve fi 6 Teşrinievvel sene 1875 tarihli karârnâmeye tevfikan nısf faizi ve ikrâmiyyeler için verilen Ramazan ünvanlı senedat-ı muvakkatanın karşılığı olmak üzere esasen % 10 ilâve edilecektir.

C. Faiz ve ikrâmiyyeler için verilip ikinci maddede muharrer bulunan ve Ramazan ünvanlı senedat dahil olmadığı halde işbu % 10 zamdan tedâhüldeki faiz ve ikrâmiyyelere isâbet eden meblâğ (A) işaretli fıkraya tevfikan tenzîl edilen her bir istikrâzın re's-ül-mâlına ilâve olunacağından bu sûretle her bir istikrâzatın tenzîl edilmiş fiyatları atide gösterilen fiyat-ı kat'iyeye baliğ olur.

Borçlanmalar	%
1858 İstikrâzı	93.15
1860 İstikrâzı	62.90
1862 İstikrâzı	74.50
1863-1864 İstikrâzı	76.30
1865 İstikrâzı	71.00
1869 İstikrâzı	62.40
1872 İstikrâzı	107.75
1873 İstikrâzı	55.25
Düyûn-ı Umûmiyye İstikrâzı	50.25
Rumeli Demiryolları Tahvîlâtı İstikrâzı	45.09

D. Binaenaleyh bâlâda zikr ve tadad olunan istikrâzat tahvîlâtı 1876 senesi nihayetinden itibaren 1882 senesi şehr-i Mart'ı dahil olmak üzere şehr-i

mezkûra kadar te'diye olunmamış kuponları havi oldukları halde (C) işaretli fıkrada her istikrâz için gösterilen fiyatlara muadel bir miktara tenzîl edilecektir.

Fi 6 Teşrinievvel 1875 tarihli karârnâmeye tevfikan kur'ası çıkan tahvîlâtın nısfı için verilip (A) işaretli fıkrada beyân olunan Ramazan ünvanlı senedat-ı muvakkata kur'ası ikrâmiyye ile çıkan Rumeli Demiryolları Tahvîlâtı müstesna olmak üzere (C) işaretli fıkrada gösterilen fiyat ile ait oldukları istikrâzat senedata tahvil edilecektir.

İHTAR: Melfûf cetvelde Rumeli Demiryolları Tahvîlâtı istikrâzının re's-ül-mâl mütebakisi diye gösterilen 31.508.000 İngiliz Lirası kur'ası ikrâmiyye ile çıkıpta te'diye olunmamış olan tahvîlâtın re's-ül-mâl-i itibarisini yani tahvîlât başına 400 franga şamil olup bu re's-ül-mâlın bedel-i itibarisiyle tahvîlât-ı mezkûreye kur'a ile isâbet eden meblâğ beynindeki fark tedahüldeki faizlere tahsîs edilen meblâğa dahildir.

İkinci Madde:

Fi 6 Teşrinievvel 1875 tarihli karârnâmeye tevfikan re's-ül-mâl-ı itibariyi bit-tenzîl nısf faiz ve ikrâmiyyeler için tedavüle çıkarılan Ramazan ünvanllı senedat-ı muvakkataya birinci maddenin (B) işaretli fıkrasında muharrer % 10 zamdan isâbet eden meblâğ senedat-ı muvakkata-i mezkûrenin ait oldukları istikrâzat senedatına tahvil ile tesviye edilecektir.

İşbu senedat-ı muvakkatanın bedel-i itibarisi mecmu' faizler için kabul olunan nisbet üzere tenzîl ve melfûf cetvelin 11. sütununda muharrer erkam üzerine hesab edildiğinde atiyy-üz-zikr fiyatlar hâsıl olur.

Borçlanmalar	%
1858 İstikrazı'nın faiz senedatı	23.26
1860 İstikrâzı'nın faiz senedatı	15.29
1862 İstikrâzı'nın faiz senedatı	18.12
1863-1864 İstikrâzı'nın faiz senedatı	18.553
1865 İstikrâzı'nın faiz senedatı	17.26
1873 İstikrâzı'nın faiz senedatı	17.20
Düyûn-ı Umûmiyye İstikrâzının faiz senedatı	14.78
Rumeli Demiryolları Tahvîlâtı İstikrâzının faiz senedatı	19.18

Ma'mafih 1872 istikrâzı kuponları için verilen senedat-ı muvakkata atide beyân olunacak ikinci tertib istikrâzattan birinin senedatına (12. Madde) bâlâda muharrer fiyatlar ile tahvil edilecektir.

Üçüncü Madde:

Sûret-i tesviye-i hazıra üzerine Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyenin tenzîl edilmiş miktarı.

Evvela: Her istikrâzın el-yevm tedavülde bulunan tahvîlâtının birinci maddenin (C) işaretli fıkrasında gösterilen fiyatlara tenzîl edilen bedelinden,

Saniyen: Nısf tahvîlât için tedavüle çıkarılan senedat-ı muvakkataya mukabil verilmiş tahvîlât bedelinden (birinci maddenin (D) işaretli fıkrası),

Salisen: Nısf faiz ve ikrâmiyyeler için tedavüle çıkarılan senedat-ı muvakkataya mukabil verilmiş tahvîlât bedelinden (İkinci Madde) mürekkeb olacaktır.

İşbu nizâmnâmenin cüz-i mütemmimi olan melfûf cetvel Düyûn-ı Umûmiyye'nin tenzîl ve tesviyesine müteallik erkamın kâffesini havidir. Ma'mafih atide beyân olunacak Meclis-i İdâre vuku'u melhûz olan sehviyatı Hükümet- seniye ile ba'd-el istişare tashîhe me'mûr olduğundan şayed hesabat da sehv ve nisyân vuku' bulmuş ise birinci maddede muharrer fiyatlar müstesna olmak üzere cetvel-i mezkûrda muharrer erkam Düyûn-ı Umûmiyyeyi teşkil eden erkamın sûret-i kat'iyyede ta'yîn-i maddesine iras-ı halel edemeyecektir.

Dördüncü Madde:

Melfûf cetvelde zikr ve tadad olunan istikrâzat tahvîlâtı ile Ramazan ünvanlı senedatın kâffesi kayd ve tescil edilecektir.

Kayd ve Tescil Muâmelâtı:

Londra'da ecnebi ashâb-ı tahvîlâtı meclisine,

Amsterdam'da Borsa Meclisi'ne veya bunun tarafından irae olunacak bankaya,

Paris ve Viyana ve Berlin'de Hükümet-i Seniyye'nin bâlâda beyân olunan fi 23 Teşrinevvel sene 1880 tarihli tebligatına muvafakat eden bankaların sendikasına,

Roma'da Roma Ticaret Odasına,

Dersaadet'de Bank-ı Osmaniye tevdi' edilecektir.

Kayd ve tescil muâmelâtının mesarifi kayd olunan bil-cümle tahvîlât ve senedatın tenzîl edilmiş re's-ül-mâlı üzerine hesap edilecek % 1/8 komisyon ahzı ile tesviye edilecek ve bu komisyon Düyûn-ı Umûmiyye'nin tesviye-i tekasîti için ashâb-ı tahvîlâta terk edilen vâridâttan Meclis-i İdâre marifetiyle te'diye olunacaktır (15. Madde) Tahvîlât kayd ve tescil olundukça hâmiline tenzîl olunmuş re's-ül-mâlının bedeline muadel bir miktar senedat verilecektir. Küsurat için hâmillere faizli senedat-ı muvakkata i'tâ' olunacak ve bu faiz senedat-ı muvakkata-i mezkûrenin senedat-ı kat'iyeye hin-i tahvilinde te'diye edilecektir.

Meclis-i İdare tahvîlâtın küsursuz erkam ile kayd ve tescilini teshil için aksam-ı tahvîlâtı mübâyaa ve fürûht eylemek hakkını haiz olacaktır.

Her istikrâzın tenzîl edilmiş re's-ül-mâlı ile re's-ül-mâl-i itibari beynindeki farka mukabil verilen miktar senedat meclis tarafından toplattırılıp devletin nezareti tahtında meclis sandıklarına konulacak ve bu tahvîlât re's-ül-mâl akçesinden hissedar oldukça iptal edilecektir.

İstikrazat-ı muhtelifenin kur'ası çıkan tahvîlâtına mukabil i'tâ' olunan Ramazan ünvanlı senedata gelince bunlar hakkındaki birinci maddenin (D) işaretli fıkrasında beyân olunmuştur.

Muâmelesi nizâmnâme-i mahsûs ile ta'yîn olunan Rumeli Demiryolları tahvîlâtı (13. Madde) müstesna olmak üzere Hükümet-i Seniyye'nin tatil-i tediyat ettiği müddet zarfında mukavelât-ı asliye mucibince kur'ası çıkan senedat kur'ası çıkmamış tahvilân ile siyyân tutulacak ve çıkan numaralar yine kur'a dolaplarına konulacaktır.

Vadesi hulûl eden kuponlarla mübadele olunan Ramazan ünvanlı senedat üçüncü maddede ve melfûf cetvelin 13. sütununda gösterilen tenzîle muadel fiyat ile ait oldukları istikrâzlar senedatına tahvil olunacaktır. Tedahülde kalan kuponlar teslim olunacak ve bunlardan ibraz edilmeyenlerin birine Meclis-i İdâre tarafından neşr olunacak nizâmnâmeler mucibince ya başka kupon konulacak veyahut her noksan kupon için birinci maddenin C işaretli fıkrasında ve cetvelin 14. sütununda muayyen olan erkamdan nisbi bir tenzîl icrâ' olunacaktır.

Ramazan ünvanlı senedat her istikrâzın tedavülden kaldırılmış senedatı ile mübadele olunacaktır.

Mukavelât-ı asliyeyi icrâ'en yeniden kur'a keşidesi tatil olunmuştur.

Müstesna olarak 1872 istikrâzı tahvîlâtı (Hazine Tahvîlâtı) birinci maddenin (C) işaretli fıkrasında ve merbût cetvelin 19. sütununda ta'yîn olunan fiyat ile sadece zımbalanacaktır. Mezkûr istikrâzın mütedahil kuponlarına mukabil verilen (2. Madde) Ramazan ünvanlı senedatı ikinci maddede ve merbût cetvelin 12. sütununda gösterilen tenzîle muadel fiyat ile ikinci tertibin (12. Madde) senedatına tahvil olunacaktır.

Beşinci Madde:

Tahvîlâtın muâmele-i kaydiyesi 1885 senesi Şubat rumisinin birine kadar icrâ' olunacak ve bu müddet münkaziye olduğunda vadesi hulûl etmiş senedat hükümsüz add olunacak ve bunlar için o tarihe kadar tedarik olunan meblâğ dahi fi 1 ve 13 Mart sene 1885 tarihinden itibaren altı aylık faiz ve re's-ül-mâl için elde bulunan akçeye katılacaktır.

Fi 1 ve 13 Şubat sene 1885 tarihinden sonra tahvîlâtın emr-i kayd ve tescili ancak usûl ve kavaid-i meşrûha mûcebince Meclis-i İdâre tarafından tanzîm olunmuş nizâmnâmeler ahkâmını icrâ'en vuku' bulacak ve kayd ve tescil

müddetinden evvel te'diyesi lâzım gelen kuponlar mürur-ı zaman ile hükümden sakıt olacaktır.

Ramazan ünvanlı senedattan bugünden itibaren altı sene müddet zarfında kayd edilmemiş bulunanların kâffesi hükümden sakıt olacaktır.

Vadeleri hulûlü tarihinden itibaren altı sene zarfında bedeli istifa olunmamuş bulunacak olan kuponlar kezalik iptal edilecektir.

Kur'ası isâbet edipte 30 sene esnasında bedeli istifa olunmayan senedat mürur-ı zaman ile hükümden sakıt olarak kaydları terkin edilecektir.

Kur'ası çıkan tahvîlâtın faizi işlemeyecektir.

Kur'ası isâbet edip bedeli te'diye olunan tahvîlât Meclis-i İdâre marifetiyle iptal olunacaktır.

Ahkâm-ı mebsuta 10. Maddede beyân olunan tahvîlât-ı mümtazenin kur'ası çıkan senedat ile kuponları hakkında dahi cari olacaktır.

Altıncı Madde:

Meclis-i İdare tesviye-i düyûna müteallik bil-cümle nizâmnâmeleri tanzîm ve alakadarane tebliğ edecek ve mezkûr nizâmnâmeler senedat hâmilleri için mecbur-ül-icrâ' olacaktır.

Yedinci Madde:

Meclis-i İdare üçüncü maddede ta'yîn olunan deyni kâmilen veya kısmen Hükümet-i Seniyye ile bil-ittifak tahvil etmek hakkını haiz olacaktır. Ma'mafih deyn-i mezkûrun tahvili muâmelâtı hususat-ı atiyeye yani;

İngiltere'de tahvil olunacak her istikrâz bedelinin üç sülüsüne muadel bir ekseriyetin muvafakatına ve bu olmaz ise ecnebi ashâb-ı tahvîlâtı meclisinin tasdîki ile mezkûr hâmillerden sadece bir ekseriyetin muvafakatına,

Fransa ve Almanya ve Avusturya'da Hükümet-i Seniyye'nin fi 23 Teşrinievvel sene 1880 tarihli tebligatını kabul etmiş olan bankalar sendikalarının muvafakatına ve indel-icâb ashâb-ı tahvîlâtın meclis-i umûmi heyetinde ictimâ' ile hâsıl olacak ekseriyetin tasdîkine,

İtalya'da devlet-i müşarün-ileyha ticaret odalarının muvafakatına ve indel-icâb ashâb-ı tahvîlâtın meclis-i umûmi heyetinde ictimâ' ile hâsıl olacak ekseriyetin tasdîkine mütevakıf olacaktır.

Sekizinci Madde:

Hükümet-i Seniyye üçüncü maddede ta'yîn olunan deynin tesviye-i tekasîti için 1882 senesi Kânûn-ı sânî rumisinin birinci ve efrencin 13. gününden itibaren deyn-i mezkûrun kâmilen tesviyesine değin atide muharrer vâridâtı işbu nizâmnâme ile sûret-i mutlaka ve gayr-i mütegayirede olarak terk buyurur.

Evvela: Fi 10 ve 22 Teşrinisani sene 1879 tarihinde akd olunup işbu nizâmnâmeye merbût mukavelenâme mûcebince 1882 senesi Kânûn-ı sânî rumisinin birinden itibaren münfesih bulunup mukavelenâmenin mevzu'u ileyhi olan inhisârlar ile rüsûmat vâridâtı yani;

Birinci: Sigara ve enfiye ve çekilmeye mahsûs tütün ve ithal olunan tönbeki hariç tutulmak ve duhân aşarı ve resm-i gümrüğü müstesna olmak üzere fi 10 ve 22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmeye melfûf ve işbu nizâmnâmeye 2 numara ile merbût defterde zikr ve tadad olunan vilâyât-ı şahanede hâsıl olan veya sarf ve istihlâk edilen duhan ve tuz inhisârları,

İkinci: Varaka-i sahihe hâsılatı ve defter-i mezkûrda musarrah vilâyât-ı şahanenin müskiratından alınan miriye ve ruhsatiye resmi (müskirattan istifa olunan gümrük rüsûmu müstesnadır) ve defter-i mahsûsunda münderic tafsilat mûcebince Dersaadet ve Bilâd-ı selase sayd-ı mahi rüsûmu, defter-i mahsûs da münderic tafsilat mûcebince Dersaadet mülhakatı ile Edirne, Bursa ve Samsun harir aşarı,

Saniyen: Samsun idâresine tabi' Tokat, Edirne idâresine tabi' Kavala, Yenice, İskece, Dedeağaç, Saruhan idâresine tabi' Saruhan, Dersaadet idâresine tabi' Şile'deki Yeniköy, İzmit idâresine tabi' Kartal, Gebze, Darıca harir aşarı,

Tekfurdağı idâresine tabi' Banados, Gelibolu idâresine tabi' Gelibolu, Karamürsel idâresine tabi' Yalova, Bursa idâresine tabi' Sinekli, Mudanya, Gemlik, Kurşunlu, Armudlu, Kapıdağı, Marmara, Paşalimanı, Erdek, Bandırma, Manyas Gölü sayd-ı mahi rüsûmu,

Salisa: Ticaret muahedenâmelerinin yeniden tedkîki halinde miktar-ı rüsûmun tadilinden gümrük vâridâtınca hâsıl olacak fazla,

Rabian: Patent Nizâmnâmesi'nin alel-umûm mevki-i icrâ'ya vaz'ından temettü vergisinin şimdiki vâridâtına hâsıl olacak fazla-yı vâridât.

Üçüncü ve dördüncü fıkralarda muharrer vâridâtın ashâb-ı tahvîlâta temin-i te'diyesine gelince bu keyfiyet ahkâm-ı mahsûsa ile ta'yîn olunacaktır.

Hamisa: Bulgaristan vergisi. Bu vergi mezkûr Berlin Muahedenâmesi'ni imza eden devletler süferası tarafından ta'yîn olununcaya değin Hükümet-i Seniyye buna mukabil fi 1 ve 13 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihinden itibaren duhân vâridât-ı öşriyesinden tahsil olunmak üzere senevi 100.000 Osmanlı Lirası i'tâ' buyuracaktır. Vergi-yi mezkûr ta'yîn olunduktan sonra Babıâli bunun kâmilen veya kısmen diğer bir mahalle tahsîsine îzûm görür ise bu vechle sarf ve istimâl eyleyeceği meblâğa müsâvî duhân aşarından ve bu resm kifâyet etmediği takdirde onun gibi sağlam bir vâridâttan tahsil olunmak üzere diğer bir meblâğı karşılık gösterecektir.

Sadisa: Kıbrıs ceziresi fazla-yı vâridâtı. Eğer Kıbrıs ceziresi fazla-yı vâridâtı Hükümet-i Seniyye'nin yedinde olmaz ise ona mukabil fi 1 ve 13 Kânûn-ı sânî

sene 1882 tarihinden itibaren senevi 130.000 Osmanlı Lirası tahsîs kılınacaktır.

Meclis-i İdâre (15. Madde) duhân vâridât-ı öşriyesinden Bulgaristan vergisine mukabil te'diye olunacak 100.000 Osmanlı Lirasını ba'det-tahsil fazlasını Kıbrıs fazla-yı vâridâtına mukabil tahsîs edecek olan mârr-üz-zikr 130.000 Osmanlı Lirasının te'diyesine istimâl edebilecektir.

İşbu meblâğın kapatılmış bulunacak kısmı için dahi Maliye Hazine-i Celilesi her altı ay meclise Rüsûmat Emaneti üzerine çekilmiş poliçeler verecektir.

Sabian: El-yevm 240.000 Osmanlı Lirası olmak üzere ta'yîn olunan Rumeli Şarki vergisi ile 1880 senesi Mart'ı ibtidasından itibaren tedahülde kalan meblâğ ve nizâmnâme-i dahilinin beşinci maddesine tevfikan ilerde vergi-yi mezkûrca icrâ'sı kabil olan zemaim ve Rumeli-i Şarkî gümrükleri hâsılat-ı safiye-i seneviyesinin karşılığı olan 5.000 Osmanlı Lirası meblâğ-ı mezbûre Bank-ı Osmani sandıklarına tevdi' olunacağından Meclis-i İdâre (15. Madde) onları mezkûr banka marifetiyle ahz eyleyecektir.

Tekasît-i mukarrere de teslimatça tehir vuku' bulur ise Hükümet-i Seniyye vilâyet-i mezkûrenin taalhhüdâtını icrâ' ettirmek için tedabir-i lazime ittihazına müsaraat eyleyecektir.

Samina: Tönbeki hâsılatından 50.000 Osmanlı Lirası miktarı. Meclis-i İdare'ye işbu meblâğın tahsilini temin için Maliye Nezaret-i Celilesi her altı ay meclise Rüsûmat Emaneti üzerine çekilmiş poliçeler verecektir.

Tasian: Berlin muahedenâmesi ahkâmı ve 24 Mayıs sene 1881 tarihinde Dersaadet'de tanzîm olunan mukavelenâmenin 10. maddesi iktizasınca 3. maddede musarrah Düyûn-ı Umûmiyyeden Sırbistan ve Karadağ ve Bulgaristan ile Yunanistan'ın hisselerine isâbet edip Devlet-i Âliyye'ye ait olan meblâğ mebaliği.

Dokuzuncu Madde:

Madde-i sabıkanın 1. ve 2. ve 8. fıkralarında beyân olunan vâridât ile 5. ve 6. fıkralarında münderic tütün vâridât-ı öşriyesi el-yevm mevcûd olan kavânîn ve nizâmât mûcebince ve 3. ve 4. fıkralarda muharrer vâridât (gümrük ve patent fazla-yı rüsûmu) dahi ol babda tanzîm olunacak nizâmnâme ahkâmınca idâre olunacaktır.

Ma'mafih kavânîn ve nizâmât-ı mevcûde dairesini tecâvüz ve teba'i Osmaniyeye tekâlif-i cedîde tahmîl etmeksizin madde-i sabıkanın birinci ve ikinci fıkralarında muharrer inhisârlar veya rüsûmun usûl-i idâre-i hazıralarınca veyahut beşinci ve altıncı fıkralarında münderic tütün rüsûm-ı öşriyesi yine madde-i mezkûre ahkâmına tevfikan deynin tesviye-i tekasîtine mahsûs ise rüsûm-ı mezkûrece icrâ' olunabilecek bil-cümle ta'dîlât ve islahatı kararlaştırmaya Meclis-i İdâre'nin salahiyeti olacaktır.

Madde-i sabıkanın 3. ve 4. ve 8. fıkralarında beyân olunan vâridât (gümrük, patent ve tönbeki fazla-yı vâridâtı) müstesna olmak üzere ashâb-ı tahvîlâta terk olunan mârr-üz-zikr rüsûm ve inhisârların veyahut vâridât-ı sairenin miktar-ı rüsûm veya usûl-i idârelerince icrâ' olunacak sair bil-cümle ta'dîlât ve islahat için Hükümet-i Seniyye ile meclis beyninde evvelce ittifak husûlü lâzım gelir. Kezalik madde-i sabıkanın 3. ve 4. ve 8. fıkralarında musarrah vâridât müstesna olmak üzere terk olunan vâridâta müteallik tarife ve nizâmât ancak Hükümet-i Seniyye ile meclis beyninde bil-ittifak tadil olunabilir.

Hükümet-i Seniyye meclis tarafından bu babda kendisine arz olunacak tekâlifatın red veya kabulü hususlarını nihayet altı ay zarfında meclise bildirmeyi taahhüd buyurur. Hükümet-i Seniyye Rüsûm-ı Sitte'nin şimdiki meclis tarafından damga rüsûmuna dair kendisine arz olunan tekâlifat hakkındaki kararını müddet-i kalile zarfında neşr ve ilân eyleyecektir. Tütün ve tuz inhisârlarına gelince Hükümet-i Seniyye bunları Reji tarikiyle işletmek üzere mukavelât akd olunmasına esasen muhalefet etmeyecektir. Şu kadarki bu maksada mebni neşr olunacak tafsilat hakkında buraca muharrer evvelce ittifak husûlü lâzım gelir. Tütünün Reji tarikiyle işletilmesinden hâsıl olabilecek temettü alakâdaran beyninde ta'yîn edilecek şerait mûcebince Hükümet-i Seniyye ile ashâb-ı tahvîlât ve işletici kumpanya beyninde taksim olunacaktır.

Eğer Hükümet-i Seniyye ashâb-ı tahvîlâta terk olunan aşar ile sayd-ı mahi ve müskirat rüsûmunu lağv etmek isterse Meclis-i İdare azasının ekseriyet-i mutlakası muvaffakı ile ve rüsûm-ı mezkûreye muadel diğer vâridât karşılık göstermek şartıyla buna selâhiyeti olacaktır.

Lağv olunacak vâridâtın melhûz olan tezaid ve terakkisi karşılığının ta'yîni hususunda nazar-ı itibara alınacaktır.

Şurası mukarrerdir ki karşılık gösterilecek vâridâtın idâre ve istifası atide beyân olunacağı vechle meclise tevdi' edilecektir.

Onuncu Madde:

Sekizinci maddede beyân olunan vâridâtın hâsılat-ı safiyesi fi 1 ve 13 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihinden itibaren her senenin Eylül ve Mart rumisi ibtidalarında deynin faiz ve re's-ül-mâlını te'diyeye sarf ve tahsîs edilecektir.

Maa-hazâ Hükümet-i Seniyye ile fi 10 ve 22 Eylül Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmeye vaz'ı imza edenler beyninde ..... tarihiyle münakid melfûf mukavelenâme ahkâmını icrâ'en radde-i gayesi 8.170.000 Osmanlı Lirası olmak üzere ihdas olunan % 5 faizli tahvîlât-ı mümtazenin kâmilen imhasına değin temin-i tekasîti için bir imtiyaz olmak üzere hâsılat-ı mezkûrenin Rüsûm-ı Sitte vâridâtı kısmından her sene 590.000 Osmanlı Lirası ifraz olunacaktır.

Tediyatın birincisi fi 1 ve 13 Eylül sene 1882 tarihinde vuku' bulacağından tarih-i mezkûrda te'diye edilecek akçe sekiz aylığın taksiti olacaktır.

Re's-ül-mâl ile faizler kayd ve tescil olunan tahvîlâtın mecmu' miktarı üzerine hesap edilecektir.

Rumeli Demiryolları tahvîlâtına ait meblâğın te'diyesi 13. madde ahkâmına tevfikan icrâ' olunacaktır.

Vadesi hulûl eden kuponlar ile kur'ası çıkan tahvîlât Dersaadet ve memalik-i ecnebiyede an-asl bu hizmetle mükellef bulunmuş olan bankalar sandıklarında te'diye edilecektir.

Meclis-i İdare vadesi hulûl eden kuponlar ile kur'ası çıkan senedatı te'diye için tahsil olunan vâridâtın memalik-i ecnebiyeye isâl ve teslimini temin zımnında lâzım gelen kâffe-i tedabiri ittihaz eyleyecektir. Buna müteallik irsalat kemâ-fis-sabık düyûn-ı devlet-i aliyyenin te'diye-i tekasîtine me'mûr olan Bank-ı Osmani marifetiyle icrâ' edilecektir.

Meclis salif-üz-zikr bankalara tahsîs olunacak miktar-ı komisyon hakkında onlar ile uyuşacaktır. Tahvîlât-ı mümtaze tekasîti Bank-ı Osmani tarafından tesviye edilecek ve mezkûr banka kur'ası çıkan tahvîlât ile kuponların bedeli üzerine % yarım komisyon alacaktır. Tekasît-i mezkûrenin tesviyesi için iktiza eden meblâğın memalik-i ecnebiyeye lüzûm-ı irsalinden hâsıl olacak kambiyo farkı Meclis-i İdâre'ye ait olacak ve fakat bu hâl ileride meclis ile banka beyninde akd olunacak mukavelâta halel getirmeyecektir.

Meclis lede-l-hâce yeni kuponlar bastıracak ve kabz olunan hâsılatı faiz ve re's-ül-mâlın hulûl-i vadeleri ile sarf ve istimâle lüzûm görünceye değin muvakkaten erbâba hakkı olacaktır. Bir de her altı ayın faiz ve re's-ül-mâl miktarlarını bâlâda muharrer usûl ve kavaide tevfikan mehl-i matlûba zarfında ve Eylül ve Kânûn-ı sânî-i ruminin birinci günleri vadeleri hulûl edecek tekasît-i daima vakti vaktine tesviye edilecek sûrette ta'yîn eyleyecektir.

Meclis, faiz tekasîti için elde bulunan meblâğdan gelecek altı aylık faiz taksitlerinde faiz miktarınca muadele husûlü için lüzûm görünecek küsuratı ifraz ve tevkif edebilecektir.

Onbirinci Madde:

Sırbistan Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan'ın hususi musibeleri dahil olmadığı ve kur'ası çıkan tahvîlâta mahsûs faiz akçesi dahi tenzîl edildiği halde hâmillere terk olunan vâridâtın hâsılat-ı safiyesinden beşte dördü her sene faiz taksitine tahsîs olunacaktır.

Ancak 10. maddeye tevfikan (cetvelin 21. sütunu) tenzîl edilen re's-ül-mâl üzerine hesap olunmuş % 1 faiz te'diyesine muktezi meblâğ evvel-be-evvel vâridât-ı mezkûrenin hâsılat-ı safiyesinden istifa kılınacaktır.

Faiz, re's-ül-mâl-ı mezkûrun % 4'ünü asla tecâvüz edemeyecektir. Şayed faiz tekasîtinin te'diyesi için elde bulunan miktar akçe tenzîl olunmuş mârr-üz-zikr

re's-ül-mâlın % bir rub'ına muadel bir meblâğ ile lede-t-taksim bir küsur kalır ise bu küsur atideki altı ayın faiz taksitini te'diyeye tahsîs edilecektir.

Faiz, elde bulunan vâridât nisbetinde olarak kâffe istikrâzatın vadesi hulûl eden kuponları üzerine bilâ-fark ve istisna te'diye olunacaktır.

Onikinci Madde:

Ashâb-ı tahvîlâta terk edilen vergilerin hâsılat-ı safiyesinden bir humsı her sene re's-ül-mâl akçesine tahsîs kılınacaktır. Sırbistan Karadağ, Bulgaristan ve Yunanistan'ın hususi musibeleri buna dahil değilse de madde-i sabıkada beyân olunduğu vechle kur'ası çıkan tahvîlâta mahsûs faiz bedeli bu humsa zamm ve ilâve edilecektir.

Ma'mafih salif-üz-zikr vergilerin hâsılat-ı safiyesi üçüncü maddeye tevfikan (melfûf cetvelin 21. sütunu) tenzîl olunan re's-ül-mâl üzerine hesap edilmiş % 1'i tecâvüz etmez ise re's-ül-mâla mahsûs humsdan ikmal-i noksan olunacaktır.

Vâridât-ı mezkûre hâsılatından i'tâ' kılınacak re's-ül-mâl akçesi tenzîl edilmiş re's-ül-mâlın % 1'ini tecâvüz edemeyecektir (cetvelin 21. sütunu). Vâridât-ı mebhûsenin hâsılatı re's-ül-mâl üzerine % 4 faiz ile % 1 re's-ül-mâl akçesini yani cem'an % 5 tecâvüz eder ise fazlası Hazine-i Celileye teslim kılınacaktır.

Eğer tesviye-i re's-ül-mâl için elde bulunan akçeden küsursuz bir miktar tahvîlâtın te'diyesine müsaade etmeyecek sûrette küsur kalır ise bu küsur gelecek altı aylık re's-ül-mâl akçesine katılmak üzere hıfz edilecektir.

Salif-üz-zikr vâridât hâsılatının humsuna kur'ası çıkan tahvîlât güzeştesi zamm ve ilâve olunarak bu akçe ile re's-ül-mâl tekasîtinin emr-i te'diyesinde istikrâzat buraca ati cem' ve tertib olunmuştur.

Tertib 1	1858-1862 İstikrâzları
Tertib 2	1860-1863-1864-1872 İstikrâzları
Tertib 3	1865-1869-1873 İstikrazları
Tertib 4	Düyûn-ı Umûmiyye ile Rumeli Demiryolları İkrâmiyyeli Tahvîlâtı

Vâridât-ı mezkûreden tenzîl olunmuş salif-üz-zikr re's-ül-mâlın % 1 güzeştesi te'diye olunduktan sonra fazlası re's-ül-mâlın % bir rub'ı kadar birinci tertib istikrâzatın re's-ül-mâlını ve ondan sonra sırasıyla ikinci üçüncü dördüncü tertib istikrâzların re's-ül-mâl akçelerini te'diyeye tahsîs kılınacaktır.

Eğer re's-ül-mâl akçesi için senevi elde bulunacak meblâğ tenzîl olunmuş re's-ül-mâlın % bir rub'ını tecâvüz eyler ise bu fazla re's-ül-mâlın % yarımına kadar ikinci tertib istikrâzatın tesviye-i re's-ül-mâlına tahsîs kılınacaktır. Meğerki işbu ikinci tertib istikrâzat zaten bâlâda muharrer birinci rub'ı almış ola bu halde % bir rub'ından yarıma kadar re's-ül-mâlı tecâvüz eden meblâğ

üçüncü tertib istikrâzata geçecektir. Meğer ki bu üçüncü tertib dahi zaten birinci rub'ı almış ola bu takdirde % bir rub'ından yarıma kadar olan meblâğ dördüncü tertib istikrâzata geçecektir.

Eğer re's-ül-mâl için elde bulunan meblâğ tenzîl olunmuş re's-ül-mâlın % yarımını tecâvüz eder ise bu fazla re's-ül-mâlın % üç rub'ına kadar üçüncü tertib istikrâzatın tesviye-i re's-ül-mâlına tahsîs kılınacaktır. Meğer ki şu üçüncü tertib zaten % bir rub'ı miktarında re's-ül-mâl akçesi almış ola bu halde şu üçüncü rub'ı dördüncü tertibe geçecektir. Meğerki dördüncü tertib zaten bir rub'ı almış ola şu takdirde re's-ül-mâlı % yarımdan üç rub'a kadar tecâvüz eden meblâğ üçüncü ve dördüncü tertib istikrâzat beynlerinde mütesaviyen taksim edilecektir.

Eğer re's-ül-mâl için elde bulunan meblâğ tenzîl olunmuş re's-ül-mâlın % üç rub'ını tecâvüz eder ise fazlası dördüncü tertib istikrâzata geçecektir. Meğerki bu tertib zaten % bir rub'ı miktarında re's-ül-mâl akçesi almış ola bu halde üç rub'ı tecâvüz eden meblâğ henüz imha olunmayan istikrâz tertibatı beynlerinde mütesaviyen taksim kılınacaktır.

İlk üç tertib istikrâzatın kâmilen imhasından sonra re's-ül-mâl için elde bulunan akçe dördüncü tertib istikrâzata sarf edilecektir.

Vâridât-ı mezkûre hâsılat-ı safiyesinin humsundan başka Sırbistan ve Karadağ ve Bulgaristan ve Yunanistan tarafından üçüncü bend de muharrer deynin tesviye-i tekasîti için i'tâ' olunacak meblâğ dahi re's-ül-mâl tekasîtine tahsîs kılınacaktır.

Bu mebaliğin gerek faizi ve gerek re's-ül-mâlı bil-cümle istikrâzatın tesviye-i re's-ül-mâlına ancak tahvîlâtın kayd ve tescilinden hâsıl olacak miktar nisbetinde olarak tahsîs edilecektir. Ve eğer tahvil-i deyn maddesi ilerde icrâ' kılınacak olur ise o halde senedatın kâffesi siyyân tutulmak üzere bu meblâğ tahvil kılınan deynin bir miktarını li-eclil-mübaya' sarf ve istimâl kılınacaktır.

Kur'ası çıkan tahvîlâtın faiz bedeli re's-ül-mâl akçesini tezyîd edecektir. Tesviye-i re's-ül-mâl maddesi İdâre Meclisi tarafından verilecek karara göre daima her altı ayda ya tahvîlât iştirası veyahud kur'a keşidesi ile icrâ' kılınacaktır.

Kur'ası isâbet edecek tahvîlâtın bedeli fi 1 ve 13 Eylül 1882 tarihinden bed' etmek üzere altı ay müddetin hulûlünden itibaren te'diye olunacaktır.

Senedatın tesviye-i re's-ül-mâlı maddesi ister tahvîlât iştirası ister kur'a keşidesiyle icrâ' olunsun her halde atide muharrer erkamı yani;

a. Yüzde bir faizi verilir ise re's-ül-mâlın % 66.66

b. Yüzde birden yukarı ve üçten aşağı faizi verilir ise re's-ül-mâlın % 75

c. Yüzde üçe kadar ve daha ziyade faizi verilir ise re's-ül-mâlın % 100 miktarlarını tecâvüz edemeyecek fiyatlar ile vuku' bulacaktır.

Onüçüncü Madde:

Ashâb-ı tahvîlâta terk edilen vâridât ile hâsılat-ı saireden gerek faiz ve gerek re's-ül-mâl akçesi olsun Rumeli Demiryollarının ikrâmiyyeli istikrâzına ait olan meblâğ ber-vechi ati istimâl kılınacaktır.

a. 1881 senesi nihayetine kadar kur'aları çıkıp da bedelatı te'diye kılınmamış olan salif-üz-zikr demiryolları tahvîlâtı hâmillerine kısmen bir mükâfat te'diyesini li-eclil-temin evvel-be-evvel salif-üz-zikr mebaliğden % 25 ifraz kılınacaktır. % 25'ler kur'anın hin-i keşidesinde tahvîlâta isâbet eden miktarın % 20'si ikmal olununcaya kadar tahvîlât-ı mezkûrenin bedel-i nisbetinde te'diyesine sarf ve istimal kılınacaktır.

Tediyat-ı mukassıta tahvîlâtın ibrazı üzerine icrâ' kılınacak ve bu tediyatı mübeyyin olmak üzere tahvîlât üzerine bir damga basılacaktır.

% 20'yi ikmal için son taksit te'diye olunduğunda tahvîlât geri alınacaktır.

b. Kur'ası çıkmamış tahvîlât kur'asının keşidesi ve ikrâmiyyelerinin te'diyesi hususlarına mukaddema istikrâz-ı mezkûr için ittihaz kılınan usûle tamamıyla muvafık sûrette ve bu istikrâza ait meblâğın müsait olduğu mertebe devam edilecektir. Kur'ası çıkan tahvîlâtın bedelatı bir mah zarfında te'diye kılınacaktır.

c. Bu istikrâz güzeştesinin te'diyesi tatil edilmiştir. İkrâmiyyelerin tamami-i te'diyesi için lüzûm görünen meblâğda fazla zuhûr etmedikçe faizin be-tekrar tesviyesine mübâşeret olunmayacaktır.

Bu takdirde güzeşteler kur'ası çıkan tahvîlât bedelatı ile beraber te'diye kılınacaktır.

Salif-üz-zikr fazla kur'ası çıkmayan tahvîlât kuponlarının te'diyesine sarf ve istimal kılınacak ve bundan bir şey artar ise en dûn ikrâmiyyeler ile kur'aya dahil olacak tahvîlâtın adedi onunla tezyîd edilecektir.

d. Ashâb-ı tahvîlât ile vuku' bulan sûret-i tesviye 1882 senesi Kânûn-ı sânî-i rumisinin birinci gününden itibaren düstûr-ül-amel tutulacağı cihetle (b) işaretli fıkra mûcebince bu sûret-i tesviyenin kur'alara müteallik ciheti sene-i mezkûrdan bed' ile mer'iyy-ül-icrâ olacaktır.

e. Meclis-i İdâre bir sene zarfında kur'ası çıkan tahvîlât bedelatının müddet-i te'diyelerini ve bunlara tahsîs kılınacak meblâğın miktarını kaide-i mezkûreye tevfikan ta'yîn eyleyecektir.

f. İşbu nizâmnâmenin ahkâm-ı umûmiyesi bâlâda muharrer fıkralar ile tadil edilmiş bulunmadıkça işbu istikrâz için dahi düstûr-ül-amel tutulacaktır.

Ondördüncü Madde:

Fi 10 ve 22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmenin mevki-i icrâ'ya konulduğu iki sene müddet zarfında yani 1882 senesi Kânûn-ı sânî-i rumisinin birine değin zuhûr eden fazlalar işbu sûret-i tesviyeye iştirak eylemiş

olan komite ve vekiller cânibinden fi Teşrinievvel sene 1875 tarihli irâde-i seniyenin şerefsüdurundan beri ashâb-ı tahvîlât menfaatine olarak vuku' bulan mesarifin te'diyesine tahsîs kılınacaktır.

İdare meclisi istirdadı talep olunacak mesarifin ashâb-ı tahvîlâtça faydalı ve lâzım olup olmadığına karar verecektir.

Marüz-zikr fazlalardan elde kalacak meblâğ Meclis-i İdâre tarafından ilk dört altı aylık faiz ve re's-ül-mâl tekasîtini derece-i mütesaviyede bulundurmak ve bazı mesarif-i fevk-al-âdeyi kapatmak için istimal olunacaktır.

Onbeşinci Madde:

Senedat hâmillerine vekalet ve menafilerini muhafaza için bir Meclis-i İdâre teşkil olunmuştur.

Meclis'in merkezi Dersaadet'de olacaktır.

Meclis bervech-i ati intihâb olunmuş azadan mürekkeb olacaktır. Şöyleki;

İngiliz ashâb-ı tahvîlâtı tarafından tevkil olunduğu halde Felemenkli senedat hâmillerine dahi vekalet edecek bir aza,

Mümâileyh Londra'da "Ecnebi ashâb-ı tahvîlâtı meclisi" ve olmadığı takdirde İngiltere Bankası Müdürü tarafından yine olunmadığı sûrette İngiliz ve Felemenkli senedat hâmillerinin Londra'da akd edecekleri (meeting) meclis-i umûminin kararıyla intihâb ve ta'yîn olunacaktır.

Fransız ashâb-ı tahvîlâtına vekalet edecek bir aza,

Alman ashâb-ı tahvîlâtına vekalet edecek bir aza,

Avusturya ashâb-ı tahvîlâtına vekalet edecek bir aza,

Mümîleyhim Hükümet-i Seniyye'nin fi 23 teşrinievvel sene 1880 tarihli tebligatına muvafakat etmiş olan Paris ve Berlin ve Viyana bankalarının sendikaları tarafından intihâb olunacak ve led-el-iktiza emr-i intihâbları Fransız ve Alman ve Avusturya ashâb-ı tahvîlâtının mezkûr üç payitahtın her birinde akd edecekleri meclis-i umûmi cânibinden kabul ve tasvib edilecektir.

İtalyalı ashâb-ı tahvîlâta vekalet edecek bir aza,

Mümâileyh İtalya ticaret odalarının sendikası heyetinde teşekkül etmiş Roma Ticaret Odası tarafından intihâb olunacak ve indel-icâb intihâbı İtalyalı ashâb-ı tahvîlâtın Roma'da akd edecekleri bir meclis-i umûmi tarafından tasvib edilecektir.

Osmanlı ashâb-ı tahvîlât tarafından müvekkil bir aza. Mümâileyh Osmanlı ashâb-ı tahvîlâtının Şehremini tarafından vuku' bulacak celb ve davet üzerine Dersaadet'de tecemmu' edecek olan meclis-i umûmisi cânibinden intihâb ve ta'yîn olunacaktır.

Melfûf mukavelenâmede beyân olunan tahvîlâtın hâmillerine vekalet edecek bir aza.

Mümâileyh Bank-ı Osmani tarafından ve olmadığı takdirde tahvîlât-ı mezkûre hâmillerinin Dersaadet'de akd edecekleri meclis-i umûminin kararıyla intihâb kılınacaktır.

Aza-yı mümâileyh mecliste yalnız tahvîlât-ı mezkûrenin tamamen imhasına kadar hazır bulunacaktır.

Mecliste münhal olacak azalığa aynı muâmelâta tevfikan diğeri ta'yîn edilecektir.

İngiliz ve Felemenk ve Fransız ve Alman ve Avusturyalı ve İtalyalı ashâb-ı tahvîlâta kefalet edecek azanın intihâb ve ta'yînleri maddesi Londra ve Paris ve Berlin ve Viyana ve Roma'da mukim süfera-yı Saltanat-ı Seniyye'ye ve Osmanlı aza ile melfûf mukavelenâmede beyân olunan tahvîlât hâmillerine vekalet edecek azanın intihâb ve ta'yînleri dahi Devlet-i Âliyye Maliye nazırlarına tebliğ olunacaktır.

Devlet-i Âliyye hizmetinde müstahdem iken meclis-i mezkûra aza intihâb ve ta'yîn olunan kimse ecnebi veya Osmanlı olsun vekaleti müddetince me'mûriyetinden istifaya mecbur olacaktır.

İngiltere ve Almanya ve Avusturya ve Fransa ve İtalya'da aza-yı meclisi intihâb ve ta'yîne me'mûr olan heyetler bu aralık Memalik-i Osmaniye'de diplomasi veya konsolosluk me'mûriyetinde müstahdem veyahud bir vazife-i askeriye ile mükellef bulunan zevattan birini meclis-i mezkûr azalığına intihâb edecek olurlar ise bu aza kezalik me'mûriyetinden istifa edecek ve maaşça memalik-i encebiyeden gelen meclis azasıyla siyyân tutulacaktır.

Aza-yı meclis beş sene için intihâb olunacaklar ve yine Meclis'in tesisine kadar hazır bulunarak hitâm-ı me'mûriyetlerinde tekrar intihâb edilebileceklerdir.

Meclis azasından biri vazifesinde kusur edecek olur ise kendisini ta'yîn eden heyet tarafından ve fakat icabına göre Meclis'in teklifi veya tensibiyle azli kararlaştırılacaktır.

Aza-yı Meclis'in maaşları ber-vech-i ati ta'yîn olunmuştur. Şöyleki;

Ecnebi ashâb-ı tahvîlâtın memalik-i ecnebiyeden gelen vekillerine ikişer bin ve Osmanlı ashâb-ı tahvîlâtının Memalik-i Devlet-i Âliyye'de mukim bulunanlar miyanından intihâb edilecek olan vekillerine bin ikişer yüz, Devlet-i Âliyye komiserine (18. Madde) 1.200 İngiliz Lirası maaş i'tâ' olunacaktır.

Melfûf mukavelenâmede beyân olunan tahvîlât hâmillerine vekalet edecek azaya maaş tahsîs olunmayıp fakat isbât-i vücûd pusulaları namıyla senevi muayyen olarak beşer yüz İngiliz Lirası verilecektir.

Maaşat-ı mezkûre Meclis-i İdâre azasından her birinin Dersaadet'e vusûlü tarihinden itibaren işlemeye başlayacaktır.

İlk meclis azasının intihâb ve ta'yînine ahval-i meşrûha mucibince iştirak edebilecek olan meclis-i umûmiye her memlekette el-yevm o memleketin ashâb-ı tahvîlâtına vekalet eden zat vasıtasıyla cem' ve davet edilecektir.

Mecliste münhal kalan azalığa diğerinin ta'yîni iktiza edeceği vakit ashâb-ı tahvîlât meclisi, Meclis-i İdâre tarafından cem' olunacaktır.

Her iki sûrette meclis-i mezkûra kendilerini davet eden heyet tarafından ta'yîn olunacak sûret ve usûle tevfikan ictimâ' edecek ve kararları dahi sebeb-i tecemmu'ları olan maddeye münhasır kalacaktır.

İngiltere ve Fransa'da bulunan tahvîlât-ı Osmaniyenin aded ve kesretine nazaren Meclis'in riyâset-i seneviyesi beş sene müddet zarfında ve Meclis'in ilk intihâbıyla ta'yîn olunacak tertib üzere bil-münavebe İngiliz ve Fransız vekillerine ihale edilecektir.

Şayed bu hâl ilk beş sene mürûrundan sonra esasen tebeddül edecek olur ise meclis reisini kendisi intihâb edecektir.

Reisin gaybubeti veya muvakkaten mani' ve mazereti vukuunda bu gaybubet ve mazeretin devamı müddetince emr-i riyâset Meclis'in en kıdemli azası tarafından icrâ' olunacaktır.

Aza-yı meclisten her biri bir reyi haiz olacaktır.

Kararlar ekseriyet ârâ' ile i'tâ' olunacak ve tesâvî-i ârâ' zuhûrunda reisin rey'i müreccah tutulacaktır.

Meclis'in ilk ictimaı azasının ta'yînini müteakib vuku' bulacaktır.

İşbu nizâmnâmenin neşr ve ilânından iki ay sonra Meclis'in icrâ'-yı me'mûriyete mübâşeret ve mesâlihi temşît edebilmesi için alel-usûl intihâb ve ta'yîn olunmuş üç azasının hazır bulunması kâfi olacaktır.

Meclis mükemmel bulunacağı vakit umûr ve mesâlihin muntazaman temşîti için lâ-akall üç azasının huzuru iktiza edecektir.

Aza-yı meclisten bazısının infisaline veya esbab-ı saireye mebni azalığın münhal kalacağı müddet zarfında meclis iktidar ve selâhiyet-i asliyesine tevfikan her bir kararı ittihaz eylemek hakkını muhafaza edecektir.

Meclis'in me'mûriyeti ancak işbu nizâmnâmenin şamil olduğu istikrâzatın tamamen imhasında hitâm bulacaktır.

Onaltıncı Madde:

Meclis-i İdare 8. maddenin beşinci ve altıncı fıkralarında beyân olunan ahvalde duhan vâridât-ı öşriyesi dahi dahil olmak üzere madde-i mezkûrede "evvela", "saniya", "hamisa", "sadisa", "seb'a", "tes'a", işaretli fıkralarda tadad olunan vâridât ve sair hâsılatı kendi me'mûrları vasıtasıyla ve hâmillerin hesabına olarak doğrudan doğruya idâre ve ve ahz ve istifa edecektir. Şu kadar ki duhân vâridât-ı öşriyesi için devlete hesap vermeye ve Bulgaristan vergisine mukabil tahsîs olunacak 100.000 ve ileride Kıbrıs fazla-yı vâridâtına karşılık

gösterilecek 130.000 Osmanlı Lirasını bade-l-ifrâz fazla zuhûr eder ise o fazlayı her sene hazineye teslim etmeye mecbur olacak ve 8. maddenin "samina" işaretli fıkrası mûcebince tönbeki rüsûmu hâsılatından tahsîs edilen 50.000 Osmanlı Lirası ile madde-i mezkûrenin "salisa" ve "rabia" işaretli fıkralarında beyân olunan vâridâtı dahi istifa eyleyecektir.

Rüsûm-ı Sitte bedelatı fi 1 Mart sene 1296 tarihinde neşr olunan ve devlet sandıkları için düstûr-ül-amel bulunan meskûkat nizâmnâmesi mûcebince nakden istifa olunacaktır.

Meclis-i İdâre terk ve tahsîs olunan vâridât ve sair hâsılatı nakde tahvil ile esman-ı hâsılasından idâre ve tahsilat masrafını bade-t-tenzîl bakiyesini melfûf mukavelenâmede beyân olunan tahvîlâtla üçüncü maddede gösterilen deynin tesviye-i re's-ül-mâl ve faizine tamamen ve kabul olunan sûret-i taksimine tevfikan tahsîs edecektir.

Meclis, terk olunan vâridâttan her hangisini olur ise olsun şahs-ı salislere ilzam veya icar edebilecek ve fakat bu halde kendisi Hükümet-i Seniyye'ye karşı bizzat mesul kalacaktır.

Meclis, bir İdâre müdür-i umûmisi ta'yîn edecektir. Müdür-i mümâleyh Meclis'in hüküm ve nüfuzu tahtında olarak umûr ve mesâlihi idâre ve kararların icrâ'sı için şahs-ı salislere karşı meclise vekalet ve lede-l-hâce umûr-ı adliyeye müteallik bil-cümle muâmelâtı icrâ' edecek ve fakat Vâridât-ı Muhassasa İdâresi namına gerek müddei ve gerek müdde-i aleyh sıfatıyla mehakim veya işin ait olduğu sair devair huzuruna çıkmak için iktiza eden mezuniyeti istihsal eyleyecektir.

Meclis, Vâridât-ı Muhassasa İdâresinin me'mûrîn-i sairesini kendisi azl ve nasb edecektir. Bu me'mûrlar umûr-ı me'mûrelerini ifâ da me'mûrîn-i Saltanat-ı Seniyye ile siyyân tutulacak ve Hükümet-i Seniyye me'mûrîn-i mümâileyhimin terfi'i rütbe ve me'mûriyetlerine dair Meclis'in vuku' bulacak her bir inha ve tavsiyesini hüsn-i telakki eyleyecektir.

Meclis'in idâresiyle me'mûrları vergi ve tekâlif ve rüsûm hususlarında devair ve me'mûrîn-i devlete siyyân tutulacaklardır.

Meclis-i İdare hizmetine girecek olan devlet me'mûrlarına gelince bunların hâl ve mevkileri bir nizâmnâme-i mahsûs ile kararlaştırılacaktır.

Mezkûr nizâmnâme ahkâmı el-yevm Rüsûm-ı Sitte İdâresi hizmetinde bulunan me'mûrîn-i devlet haklarında dahi cari olacaktır. Meclis'in idâre-i mezkûre me'mûrlarının kâffesini azl ve nasb etmekte olan ve idâre-i hazıra tarafından bil-fiil icrâ' edilmekte bulunan salahiyetine işbu nizâmnâme ile halel getirilemeyeceği mukarrerdir.

Fi 10 ve 22 Teşrinisani sene 1879 tarihli mukavelenâmenin 13. maddesinde beyân olunan tazminat ile mesarif-i fevk-al-âde-i saire meclise ait olacaktır. Hükümet-i Seniyye meclise icrâ'-yı umûr idâresinde kavânîn-i umûmiye-i

mevcûde ile kabil-i telif olacak kâffe muavenat-ı umûmiyeyi i'tâ' ile beraber kaçak vukuunu men' için mütecâsiri hakkında mücazat-ı kanuniye icrâ'sını taahhüd eder.

Rumeli-i Şarkî vergisinin te'diyesinde tehir vuku' bulur ise meclis Babıâli'ye müracaatla tedahülde kalan meblâğın tahsili zımnında tedabir-i lazime ittihazını talep edebilecektir.

Hükümet-i Seniyye, Meclis'in merkez idâresiyle ayâlâtdaki şubelerinin emniyetince lâbüd olan himaye-i askeriyeyi Meclis-i İdâre'ye i'tâ' eyleyecektir.

Hükümet-i Seniyye Rüsûm-ı Sitte İdâre-i hazırasına meccanen tahsîs etmiş olduğu daireleri bâdema dahi meclise terk eyleyecektir.

Meclis'in idâre-i muâmelâtına muktezi pul, varaka-i sahihe devlet tarafından nezaret ve mesarifi kendisine ait olmak üzere tedarik ve i'tâ' edilecektir.

Devlet tarafından hizmet-i muhtelifece icrâ' olunacak zabıta ve teftişe me'mûr olan me'mûrîn-i devletten başka meclis, hileleri haber vermek için kendi tarafından me'mûrîn-i muavene ve hafiyye müfettişleri ta'yîn edebilecek ve bu hilelerin mütecâsirleri kavânîne tevfikan tedib olunmak lâzım gelecektir.

İdare'nin hafiyye me'mûrları Hükümet-i Seniyye'nin hafiyye me'mûrları gibi hilaf-ı harekette bulunanlar tarafından te'diye olunacak ceza-yı nakdi ile iki kat rüsûmun mutad olan kısmını alacaklardır.

Meclis, müzâkerâtına ve mesâlihin temşîtine müteallik nizâmâtı bizzat kendisi kararlaştıracaktır.

Meclis salif-ül-zikr mukavelenâmeyi imza eden dâyînlerin üçüncü maddede beyân olunan matlûblarını ifa için melfûf mukavelenâme mûcebince ihraç olunacak senedatı imzalayacaktır.

Onyedinci Madde:

Meclis-i İdare bir bütçe tanzîmine ve bunu her sene-i maliye ibtidasından iki ay evvel Maliye Nezareti'ne takdime mecbur olacak ve Meclis'in vâridât ve mesarifat ve lâ-siyyema melfûf mukavelenâmede musarrah tahvîlât ile üçüncü maddede ta'yîn edilen deynin tesviye-i tekasîtine o sene zarfında tahsîs edilebilecek meblâğ hakkındaki tahminâtı mezkûr bütçede gösterilecektir.

İşbu bütçe nizâmât-ı mevcûdeye muvafık olmak lâzım gelecek ve iki ay zarfında cânib-i Hükümet-i Seniyye'den kabul ve tasdîk buyurularak devletin muvazene-i umûmiyesi cetveline geçirilecektir.

Vâridât-ı Muhassasa İdâresine müteallik olan bütçenin musaddak bir hülasası Maliye Nezareti tarafından meclise i'tâ' olunacaktır.

Meclis vâridât ve hâsılat-ı mebhûsaca vuku' bulan bil-cümle tahsilat-ı umûmiye ile bir ay zarfında icrâ' olunan tediyatı mübeyyin ve alacağı ma'lûmâta ve kavaid ve adat-ı cariyeye muvafık olmak üzere her ay Maliye Nezareti'ne bir defter itasına mecbur olacağı gibi her sene hitâmında dahi

muhasebe-i umûmiye-i kat'iyesini nezaret-i müşârünileyhaya takdim eyleyecektir.

Meclis üçüncü maddede beyân olunan deynin tesviye-i tekasîtine mahsuben Avrupa'ya vuku' bulan irsalat ile hâmillere edilen tediyatı mübeyyin iktiza eden defter her altı ayda bir Maliye Nezareti'ne i'tâ' edilecek ve muâmele-i kaydiyenin vuku' bulacağı payitahtların kâffesinde her ay ondan evvelki ay zarfında vuku' bulan hâsılatın ve tediyatı mübeyyin bir icmal defteri neşr ettirecektir.

Bu defter evvela: Hâmillere terk olunan Rüsûm-ı Sitte ile vâridât-ı sairenin her birinden vuku' bulan hâsılatı,

Saniya: İdare mesarif-i umûmiyesi için edilen tediyatın mecmu'nu,

Salisa: Melfûf mukavelenâmede beyân olunan tahvîlâta mahsuben verilen meblâğı,

Rabia: Üçüncü maddede beyân olunan deynin tesviye-i tekasîti için Avrupa'ya irsal olunan meblâğı,

Hamisa: Dersaadet ve ayâlâtda sandığın bir ay nihayetindeki mevcûdunu mübeyyin olacaktır.

Cedvel-i şehri ait olduğu ayın hitâmından nihayet bir ay sonra ilân olunacaktır.

Meclis hâmillerce ma'lûmât olmak üzere her sene idâresinin sûret-i ceryanını mübeyyin bir mazbata neşr ve ilân edecektir.

Onsekizinci Madde:

Vâridât-ı Muhassasa İdâresi Hükümet-i Seniyye'nin teftişine tabi' olacaktır.

Hükümet-i Seniyye işbu emr-i teftişi kendi tarafından intihâb ve idâre-i mezkûre nezdine ta'yîn olunacak bir komiser ve müfettişler vasıtasıyla icrâ' eyleyecektir.

Devlet-i Âliyye komiseri Meclis'in her ictimaına davet olunacak ve mecliste istişare tarikiyle hazır bulunacaktır.

Cânib-i Hükümet-i Seniyye'den meclise ve meclis tarafından Hükümet-i Seniyye'ye vuku' bulacak bil-cümle tebligat komiser marifetiyle icrâ' olunacaktır.

Her müfettişin daire-i vazifesi Hükümet-i Seniyye tarafından ta'yîn edilecektir.

Komiser ile her müfettişin Dersaadet'de meclis tarafından bir me'mûr ve ayâlât da şube müdürleri hazır oldukları halde meclis ile me'mûrlarının idâresine kesb-i ma'lûmâta ve defatir ile ona müteallik evrak-ı saireyi tedkike ve sandıkları muâyeneye hasb-el-vazife hakkı olacak ise de bunlar emr-i İdâre'ye asla müdahale edemeyeceklerdir.

Dersaadetde meclis ve ayâlâtda meclis me'mûrları (bunlar dirîğ-i muavenet edemeyecek olan şube müdürleri hazır oldukları halde) komiser ve müfettişlere umûr-ı teftişiyenin icrâ'sınca iktiza eden bil-cümle ma'lûmât ve izahatı itaya mecbur olacaklardır.

Müfettişlerin maaş ve harcırahları ile alel-umûm devlet tarafından hizmet-i muhtelifece icrâ' olunacak zabıta ve nezaretten meb'us tekâlif Hükümet-i Seniyye'ye ait olacak ve komiser maaşı meclis tarafından tesviye edilecektir.

Ondokuzuncu Madde:

İşbu nizâmnâme ahkâmının sûret-i tefsir ve icrâ'sına müteallik Hükümet-i Seniyye ile meclis beyninde zuhûr edecek her nev'i ihtilâf tarafeynden mensub dört hakimin kararına havale olunacak ve bunlar dahi indel-icab tesâvi-i ârâyı def' için diğer bir hakim ta'yîn edeceklerdir. Hakim kararı kat'i ve na-kabil istifaf olacaktır.

Yirminci Madde:

Hükümet-i Seniyye mukavele-i hazırayı fesh veya tatil edecek olursa hâmiller yedlerindeki senedat işbu işbu nizâmnâme ahkâmına tevfikan imha edilmiş bulunmadıkça istikrâz mukavelât-ı asliyesi ile ta'yîn olunmuş olan haklarını be-tekrar ihraz edeceklerdir.

Hâmillere verilen teminat bu teminatın ba-mukavele ait oldukları istikrâzatın işbu nizâmnâme ahkâmına tevfikan büsbütün imhasına değin hukuk-ı mezkûrenin muhafazası için muhassas kalacaktır.

Yirmibirinci Madde:

Hükümet-i Seniyye fi 1 ve 13 Kânûn-ı sânî sene 1882 tarihinde ifâ-yı vazifeye mübâşeret edecek olan Vâridât-ı Muhassasa İdâresi'ne müteallik ciheti müstesna olmak üzere ilânı tarihinden itibaren meriy-ül-icrâ' olacak olan işbu nizâmnâmeyi bilâ-tehir Dersaadet'de mukim düvel-i ecnebiye süferasına tebliğ edecektir.

Meclis-i İdâre azası 1882 senesi Kânûn-ı sânî-i rumisinin birinci günü Dersaadet'de toplandıkları halde Rüsûm-ı Sitte İdâre-i hazırası Vâridât-ı Muhassasa İdâresi'nin sûret-i ceryanına fasıla verilmemek için tarih-i mezkûrdan sonra bir Meclis-i İdâre ifa-yı umûra hazır oluncaya değin Rüsûm-ı mezkûreyi meclis namına idâre etmeye devam eyleyecektir.

Ek 28. Muharrem Karârnâmesi'ne Eklenen 1/14 Eylül 1903 Tarihli 1. Prorokol[144]

28 Muharrem Sene 1299 (8/20 Kânûn-ı evvel Sene 1881) Tarihli nizâmnâmeye Merbût Protokoldür.

Hükümet-i Seniyye 28 Muharrem 1299 tarihli nizâmnâmenin 7. maddesinde gösterilen esaslara tevfikan Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyye İdâre Meclisi ile bil-ittifak nizâmnâme-i mezkûrun 3. maddesiyle ta'yîn olunan deynin 1/14 Eylül 1903 tarihinde henüz bedelatı tesviye kılınmamış olan kısmının tahvil ve tevhidine ve ikrâmiyyeli demiryolu tahvîlâtının tadil usûlüne mübâşeret edilmesini kararlaştırmış ve bu husus hakkında cereyan eden müzâkerâtın tarafeyn beyninde itilaf-ı tam husûlü ile neticelendiği kendi imzalarıyla mümzi olarak tanzîm kılınan protokol ile musaddak bulunmuş olduğuna binaen Hükümet-i Seniyye itilaf-ı mezkûr esasına bil-istinad mevad-ı atiyeyi neşr ve ilân buyurur.

Birinci Madde

1/14 Eylül 1903 tarihinde mevki'-i tedavülde bulunan B, S ve D tertibleri tahvîlâtına mukabil ve ikinci maddede muharrer olduğu üzere Hükümet-i Seniyye kıymet-i itibari olarak cem'an 32.738.772 Osmanlı Lirası veya 29.762.520 İngiliz Lirası veya 744.063.000 Franklık 1.488.126 kıta tahvîlât ihdasına karar vermiş ve tahvîlât-ı mezbûre aynı hukuk ve imtiyazatı haiz bulunmuş olduğundan zikr olunan üç tertip tahvîlâtın yekdiğeri beynindeki fark zail olmuştur.

Tahvîlât-ı cedîde hâmiline ait olup metinleri Türkçe ve İngilizce ve Fransızca olacaktır. İşbu tahvîlât 22 Osmanlı Lirası ve 20 İngiliz Lirası ve veyahut 500 Frank ve bunların mazrubları kıymetinde bulunacaktır. İşbu tahvîlâtın Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyeye metruk vâridâtın hâsılat-ı safisinden te'diye edilmek üzere senevi % 4 hesabıyla faizi olacaktır ve işbu faiz her senenin Mart ve Eylül rumisi ibtidasında Dersaadet'te 44 kuruş ve Londra'da 8 şilin ve Paris'te 10 Frank ve Amsterdam ve Berlin ve Brüksel ve Viyana'da Paris üzerine aviste kambiyo fiyatı üzere te'diye edilecektir. Birinci kupon 1/14 Mart 1904 tarihinde te'diye olunacaktır. İşbu tahvîlât-ı cedîdenin senevi % 45 santim hesabıyla adi re's-ül-mâl akçesi olacaktır.

---

[144] Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında Takarrür Eden Mukavelât Üzerine Tanzîm Olunup Mer'iyyet Ahkâmına Bil-istizan İrâde-i Seniye-i Cenab-ı Padişahi Şerefsüdur Buyurulmuş Olan nizâmnâmedir. 22 Cemaziyelahir sene 1321 (1-14 Eylül sene 1903) Tarihli Karârnâme-i Merbût İle Protokol, Düyûn-ı Umûmiyye-i Vâridât-ı Muhassasa İdâresi Matbaasında Tab' Olunmuştur, Dersaadet, Sene 1316.

Balada zikr olunan hâsılat-ı safiyeden evvela imha olununcaya değin tahvîlât-ı mümtazaye mahsûs meblâğ-ı senevi, saniyen düyûn-ı mübadele-i müvahede için iktiza eden % 4 faiz ile işbu faize mütenasib ikrâmiyyeli demiryolu tahvîlâtına muhassas meblâğ-ı senevi yani 243.000 lira-yı osmani, salisen salif-üz-zikr % 45 santim hesabıyla re's-ül-mâl akçesinin te'diyesine lâzım olan meblâğ ile ikrâmiyyeli demiryolu tahvîlâtına muhassas meblâğ-ı seneviyenin bakiyesi yani 27.000 lira-yı osmani ifraz olunacaktır.

Her ne sûretle olur ise olsun tedavülden alınan tahvîlât faizleri re's-ül-mâl akçesine zamm ve ilâve edilecektir.

İkinci Madde

İşbu tahvîlât-ı cedîde "Devlet-i Âliyye-i Osmaniyenin Düyûn-ı Mübadele-i Müvahedesi Tahvîlâtı" ünvanıyla manun olacaktır.

İşbu tahvîlât-ı cedîde Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye İdaresi marifetiyle B, S ve D tertipleri hâmilleri yedlerindeki tahvîlât ile atiyüz-zikr nisbetleri dairesinde mübadele olunacaktır. Şöyleki;

B tertibinden 100 İngiliz Lirası kıymet-i itibarilik tahvil için tahvîlât-ı cedîdeden kıymet-i itibari olarak 70 İngiliz liralık ve S tertibinden 100 İngiliz Lirası kıymet-i itibarilik tahvil için tahvîlât-ı cedîdeden kıymet-i itibari olarak 42 İngiliz liralık ve D tertibinden 100 İngiliz Lirası kıymet-i itibarilik tahvil için dahi tahvîlât-ı cedîdeden kıymet-i itibari olarak 37.5 İngiliz liralık tahvil itası olunacaktır.

Tahvîlât-ı atike Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye İdaresi tarafından Maliye Nezaret-i Celilesi'ne teslim olunacak ve 1/14 Eylül 1903 tarihinden itibaren artık faiz getiremeyecektir.

B, S ve D tertibleri tahvîlât-ı atikesinden mübadele olunmak üzere 15 sene zarfında ibraz olunmayan tahviller Hükümet-i Seniyye menfaatine olarak mürur-ı zamana duçar olacaklar ve bunlara mukabil ihraç olunacak tahvîlât-ı cedîdenin kısm-ı muadeli Hükümet-i Seniyye'ye iade olunacaktır.

Emr-i mübadele müessesat-ı atiye marifetiyle icrâ' edilecektir. Şöyleki;

Dersaadet'te Bank-ı Osmani marifetiyle,

Amsterdam'da Borsa Meclisi'nce ta'yîn olunacak müessese marifetiyle,

Belçika'da Anvers Borsası komisyonunca ta'yîn olunacak müessesat-ı safiye marifetiyle,

Berlin'de ..... ile Deutche Bank marifetiyle,

Frankfurt'ta Betman birâderlerle Deutche Bank marifetiyle,

Londra'da Bank-ı Osmani ve tahvîlât-ı ecnebiye hâmilleri meclisi marifetiyle,

Paris'te Bank-ı Osmani ve 28 Muharrem 1299 tarihli nizâmnâmenin 4. maddesinde muharrer müessesat marifetiyle,

Roma'da Banka di-İtalya ve Banka Commercial İtalyana marifetiyle,

Viyana'da .....nam şirketle Société General.....nam müessesat marifetiyle.

32.738.772 Osmanlı Lirasından ibaret sermaye ile cânib-i Hükümet-i Seniyye'den Düyûn-ı Umûmiyye-i osmaniyeye te'diye olunacak olan 100.000 İngiliz Lirası B, S ve D tertiplerinin balada musarrah fiyatlarıyla emr-i mübadelesine ve 8. maddede beyân olunan ihtiyât akçesine nakden lâ-akall 300.000 Osmanlı Lirasının zamm ve ilâvesine tahsîs kılınacaktır. Meblâğ-ı mütebakiye yani 1.460.000 Osmanlı Lirası muâmele-i tevhidiye mesarifine muhassastır.

Üçüncü Madde

Tahvîlât-ı cedîde Muharrem nizâmnâmesi ile ihsan buyurulan hukuk ve imtiyazat ve teminata nasıl olup Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye Meclis-i İdâresi dahi kemafis-sabık nizâmnâme-i mezkûr ahkâmına tamamıyla muvafık sûrette ifa-yı muâmeleye devam edecektir.

Muharrem nizâmnâmesi'nde muharrer olduğu üzere ticaret muahedenâmelerinin yeniden tedkîki halinde miktar-ı rüsûmun tadilinden dolayı gümrük hâsılatınca hâsıl olacak fazla dahi dahil olarak mezkûr Muharrem nizâmnâmesi mûcebince ashâb-ı matlûba terk olunan kâffe-i vâridâtın tahsîsi te'bid edilmiştir. Ancak şurası mukarrerdirki mezkûr Muharrem nizâmnâmesi'nde tadad ve balada hülaseten beyân olunan vâridâttan başka vâridât tahsîs etmeye Hükümet-i Seniyye davet olunmayacaktır.

Dördüncü Madde

Tahvîlâtın te'diye-i re's-ül-mâlı tahvîlâtın kıymeti başa baş fiyatından dûn olduğu halde borsada mübâyaat tarikiyle ve tahvîlâtın fiyatı başa başa veyahut başa baştan fazla olduğu takdirde başa baş olarak ku'a keşidesi sûretiyle icrâ' olacaktır.

Kur'a keşidesi muâmelesi Dersaadet'te Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyye İdâre Meclisi marifetiyle ve Hükümet-i Seniyye'nin bir me'mûru muvacehesinde icabı halinde altı ayda bir yani her sene Kânûn-ı sânî ve Temmuz rumi ibtidalarında icrâ' olunacak ve kur'ası çıkan tahvîlâtın bedelatı her kur'anın keşidesi tarihini takib eden Mart ve Eylül rumi ibtidalarında te'diye edilecektir.

Birinci kur'a icabı halinde 1904 senesi şehr-i Kânûn-ı sânîsinde keşide olunacaktır.

Kur'ası isâbet eden tahvîlât bedelatının hin-i tesviyesinde tesviye bedelatı için ta'yîn olunan tarihte vadeleri hulûl etmemiş olan bilcümle kuponların

tahvîlâta merbût bulunması lâzım gelip noksan olan kuponlar bedelatı kur'ası çıkmış tahvilin hâmiline te'diye olunacak mebaliğden tenzîl edilecektir.

Her bir kur'anın neticesi mesarifi Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyeye ait olmak üzere ilân edilecektir.

Beşinci Madde

Vadeleri hulûlünden itibaren altı sene müddet zarfında tahsil olunmak üzere ibraz edilmeyen kuponlar ile kur'ası isâbet edipte vacib-ül-te'diye oldukları tarihinden itibaren 15 sene zarfında tahsil olunmak üzere ibraz edilmeyen tahvîlât Hükümet-i Seniyye menfaatine olarak mürur-ı zamana uğrayacaklardır.

Altıncı Madde

18/30 Nisan 1890 tarihli mukavelenâme mûcebince tahvîlât-ı mümtaze-i Osmaniye'ye muhassas 430.500 Osmanlı liralık meblâğ-ı senevi 1932 tarihinde tahvîlât-ı mezkûre bedelatının temami-i tesviyesinde Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye'nin hâsılat-ı umûmiyesine iade ve ithal edilecektir. Ancak Hükümet-i Seniyye 18/30 Nisan 1890 tarihli mukavelenâmenin 35. maddesi mûcebince her ne zaman ister ise kendi hesabına olarak tahvîlât-ı mümtaze-i osmaniyenin mübadelesine veyahut tesviye-i bedelatına şür'u eylemek hakkını muhafaza eder. Hükümet-i Seniyye tahvîlât-ı mümtazenin mübadelesine karar verdiği takdirde 430.500 liralık meblâğ-ı seneviyi karşılık ittihaz ederek tahvîlât-ı cedîde misüllü tahvil ihdas edebilecektir. İşbu tahvîlât düyûn-ı mübeddele-i müvahedenin tahvîlât-ı mevcûdesinden asla farkı olmamak ve haklarında aynı muâmele icrâ' olunmak üzere deyn-i mezkûrun aksam-ı mütemmimesinden bulunacaktır. Bu halde dahi tahvîlât-ı mümtaze vekilini ta'yîn etmekte olan Bank-ı Osmani Muharrem nizâmnâmesi mûcebince tahvîlât-ı mümtaze hâmilleri vekilinin haiz olduğu hukuk ve imtiyazata nail olmak üzere meclis-i mezkûre kemafis-sabık bir vekil ta'yîn edecektir.

Yedinci Madde

Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyenin 2.157.375 lira-yı Osmaniden fazla olan hâsılat-ı safiyesi % 75'i Hükümet-i Seniyye'ye ve % 25'i dahi Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye'ye ait olmak üzere Hükümet-i Seniyye ile Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye beyninde taksim edilecektir.

Ancak 1932 senesinde tahvîlât-ı mümtaze-i Osmaniyenin bedelatı tamamen tesviye edileceğinden tahvîlât-ı mezbûre ikdamca mübadele veyahut bedelatı tesviye olunmadığı takdirde tarihi mezkûrdan itibaren işbu taksim mütalaası 1.726.875 Osmanlı liralık hâsılatın fazlasından icrâ' edilecektir.

Düyûn-ı Umûmiyye'nin balada zikr olunan fazlalardaki % 25 hissesi düyûn-ı mübeddele-i muvahhede ile İkrâmiyyeli Demiryolu Tahvîlâtı'nın fevk-al-âde

re's-ül-mâl akçesine tahsîs olunacak ve fakat ikrâmiyyeli tahvîlât hakkında işbu karârnâmenin 10. maddesi ahkâmı iktizasınca muâmele edilecektir.

Sekizinci Madde

Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye Meclis-i İdâresi bir ihtiyât sermayesi teşkil edecek ve buna evvela faiz miktarını tezyîd için ihtiyât akçesi namındaki hesapta meclis-i mezkûr tarafından verilecek hesaplar mûcebinde 1/14 Eylül 1903 tarihinde mevcut olan bilcümle meblâğ, saniyen 2. madde ahkâmınca mûcebince tahvîlât-ı cedîdeden hâsıl olacak meblâğdan hiç olmaz ise lâ-akall 300.000 lira-yı osmani, salisen 1319 senesinden itibaren cânib-i Hükümet-i Seniyye'den senevi 15.000 lira hesabıyla i'tâ' buyurulacak 150.000 lira-yı osmani terk ve tahsîs kılınacaktır.

Bir sene-i maliye zarfında vâridâtta 2.157.375 liradan dûn bir noksan zuhûr eylediği takdirde işbu noksan ihtiyât sermayesinin faizinden ve indel-icab re's-ül-mâlından ahz ve istifa olunacaktır.

Bu me'huzat Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye hâsılatının 7. maddede musarrah fevk-al-âde amortismanlara mahsûs fazlalarından sene veya sinin-i atiyede ifraz ve tesviye olunmak lâzım gelecektir.

Bir sene-i maliye zarfında 28 Muharrem 1299 tarihli nizâmnâmenin 8. maddesinin 6. ve 7. fıkraları mûcebince te'diyesi lâzım gelen meblâğın emr-i teslîminde vuku' bulan tehirat sebebiyle hâsılatça zuhûr eden noksandan ihtiyât sermayesinden ahçe ahz ve ifraz edildiği taktirde marüz-zikr fıkrat-ı selase de musarrah vâridâttan mütedahil meblâğ hin-i tahsilinde evvel be evvel me'huzat-ı mezkûrenin te'diyesine tahsîs olunacaktır.

İhtiyat sermayesinin faizleri bercevhi meşrûh istimal edilmemiş bulunur ise mezkûr sermayeye zamm ve ilâve kılınacaktır.

İhtiyât sermayesi miktarı 2.000.000 lira-yı Osmaniye baliğ olunca bunun faizi duyun-ı umûmiye-i Osmaniye hâsılat-ı umûmiyesine ithal olunacaktır.

Düyûn-ı muvahhede 16.000.000 lira-yı Osmaniye tenzîl edince ihtiyât sermayesi 1.000.000 Osmanlı Lirasına tenzîl kılınacak ve bu miktardan itibaren fazlası Hükümet-i Seniyye'nin emrine hazır bulundurulacak ve bu sûretle tenzîl edilmiş ihtiyât sermayesi faizinin balada gösterildiği üzere istimalinde devam olunacaktır.

Düyûn-ı mübeddele-i muvahhede ile Rumeli Demiryolları İkrâmiyyeli Tahvîlâtı'nın hin-i itasında ihtiyât sermayesinde mevcut bilcümle meblâğ Hükümet-i Seniyye'ye rücu' edecektir.

Dokuzuncu Madde

Hükümet-i Seniyye işbu karârnâme mûcebince ihdas edilmiş olan tahvîlâtın bedelatıyla kuponların tesviyesinde bir gûna tenzîlat ve tenkisatı mûceb olabilecek hiçbir resm vaz' ve ta'yîn etmemeyi taahhüt buyurur. Tahvîlât-ı

mezkûre ile kuponları halen ve istikbalen Memalik-i Şahane'de her nev'i rüsûm ve vergiden muaftır.

Onuncu Madde

İkrâmiyyeli demiryolu tahvîlâtı için Muharrem nizâmnâmesi ahkâmınca senevi ta'yîn edilmiş ve bunlara müvehhiren ihsan buyurulmuş olan meblâğa mukabil ibtida-yı Eylül rüsûmu 1903 tarihinden bed eylemek üzere deyn-i mübeddel-i muvahhedenin temami-i tesviyesine kadar 270.000 liralık bir meblâğ-ı senevinin tahsîsine karar verilmiştir. Bundan maada tahvîlât-ı mezbûre Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye İdâresi tarafından mübâyaa edilmiş veyahut atide zikr olunduğu vechle mübâyaa edilecek olan tahvîlâtın ikrâmiyye ve re's-ül-mâl akçelerinden mütehasıl bilcümle mebaliğden istifade edecektir.

Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye İdâresi marifetiyle mübâyaa edilmiş veya edilecek olan tahvîlât iptal olunacak ve fakat bunların numaraları çerh-i derununda ibka olunarak bu numaralara isâbet edecek kur'a bedelatı ber-vech-i ati istimal olunacaktır.

Birde 7. maddede muharrer hâsılat fazlalarından Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye İdâresine ait olacak hissenin % 40'ından dahi ikrâmiyyeli tahvîlât müstefid olacaktır.

İşbu meblâğ-ı mütenevvianın sûret-i istimali ber-vech-i ati vuku' bulacaktır. Şöyleki, 1/14 Eylül 1903 tarihinden itibaren tahvîlât-ı mezkûrenin temami-i tesviyesine .....ikrâmiyye isâbet etmeyipte kıymet-i itibari olarak 400 Frank bedel ile kur'ası çıkmış olan tahvîlâtın her birine % 60 nisbetinde yani 240 Frank verilip ikrâmiyye isâbet edecek tahvîlât için dahi re's-ül-mâl cetvelinde muharrer meblâğ vechle % 100 verilecektir.

Minvali muharrer vechle işbu tahvîlâta ait olacak meblâğ-ı mütevviadan evvel emirde ber-vech-i bala kur'ası çıkan tahvîlâtın tesviyesine muktezi meblâğ ifraz olunacak ve işbu kur'alar tesviye-i re's-ül-mâl cetvel-i aslisi mûcebince keşide olunacak ve meblâğ-ı mezburun fazlası nihayet 240 Franka kadar bedel ile borsada tahvîlât mübâyaasına hasr ve tahsîs edilecektir.

Şayed piyasa fiyatı 240 Franka kadar kıymetle icrâ'-yı mübâyaata müsaid olmadığı takdirde işbu mübâyaat için elde bulunan akçeler Hükümet-i Seniyye'nin inzimâm-ı muvafakatıyla en yakın olan kur'anın sûret-i fevk-al-âde de olarak ber-vech-i peşin keşidesine el verecek kadar bir meblâğ husûle getirinceye değin Meclis-i İdâre marifetiyle tenmiye ettirilecek ve böyle fevk-al-âde çekilen kur'alar atideki kur'a miadlarını bit-tabi' ilerletecek ise de aşağıda beyân olunan faiz-i mürekkebin tenzîlini intac edemeyecektir.

8. maddede gösterilen sermaye ihtiyâtı ..... sonra elde bulunan taksit-i senevi bedeli re's-ül-mâl cetvelinde muharrer tahvîlât miktarının ifa-yı bedelatına kafi olmadığı takdirde bila-ikrâmiyye kur'ası çıkacak olan tahvîlâtın

adedi ileride yine re's-ül-mâl cetveline rücu' edilmek şartıyla eldeki hâsılat miktarına göre kesr ve tahdid olunacaktır.

Hükümet-i Seniyye tevarih sırasıyla en yakın kur'adan başlayarak ber-vech-i peşin kur'a keşidesine her vakit hakkı olacaktır. Bu sûretle ..... 100 Frank bedel ile kur'ası çıkan tahvîlâtın bedeli 200 Franktan tesviye edilecek ve fakat ikrâmiyye isâbet eden tahvîlâtın bedeli bunun yevm-i tesviyesiyle re's-ül-mâl cetveli mûcebince vacib-ül-te'diye olunduğu gün beyninde güzeran eden müddet için senevi % 3'den altı aydan altı aya hesap edilecek faiz-i mürekkeb bade-t-tenzîl istifa edilecektir.

İkramiyeli demiryolu tahvîlâtı hâmilleri dahi Muharrem Nizâmnâmesi'nin 13. maddesinin 3. fıkrasının mealine istinaden faiz talep etmekten vazgeçerler. Binaenaleyh tahvîlâta merbût olan kupon varakalarını Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye İdâresine teslim eylemeye davet edilip işbu varakalar bilcümle tahvîlât bedelatının temami-i tesviyesine kadar idâre-i mezkûrece hıfz edecektir.

Onbirinci Madde

Hükümet-i Seniyye deyn-i mübeddele-i muvahedenin mevki'-i tedavülde bulunan bilcümle tahvîlâtını başa baş olarak tesviye ederek 1913 senesinden itibaren ref' eylemek hakkını muhafaza buyurur.

Onikinci Madde

Muharrem nizâmnâmesi ile merbûtatının işbu karârnâme ahkâmı ile tadil edilmemiş olan bilcümle ahkâmı meriül-icrâ' olunacaktır.

Onüçüncü Madde

İşbu karârnâme 28 Muharrem 1299 yani 8/20 Kânûn-ı evvel 1881 tarihli nizâmnâmenin aksam-ı mütemmimesinden bulunduğu cihetle Hükümet-i Seniyye işbu karârnâme hakkında salüfüz-zikr nizâmnâmenin 21. maddesinde muharrer muâmelâtı ifa buyuracaktır.

Sadrazam	Pour le Conseil
Mehmet Ferid	d'Administration
	de la Dette Publique Ottomane
Maliye Nazırı	Le President
El-Seyyid Ahmet Reşad	(S) H. Babington Smith

Ek 29. Muharrem Karârnâmesi'ne Eklenen 14 Eylül 1913 Tarihli 2. Protokol.

Hâlâ re's-ül-mâlı tesviye edilmemiş olan tertipler tahvîlâtından mürekkeb deynin tahvil ve tevhidi ile ikrâmiyyeli demiryolu tahvîlâtının tadil usûlü hakkında Hükümet-i Seniyye ile Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyye İdâre Meclisi beyninde vaki' olan itilafı mutazammın protokoldür.

İşbu 1321 sene-i hicriyesi şehr-i Cemaziyelahirinin 22. yani rumi 1319 senesi Eylül'ünün 1. ve efrenci 1913 senesi Eylül'ünün 14. Pazartesi günü,

Evvela: 18 Cemaziyelahir sene 1321 ve 28 Ağustos sene 1319 tarihiyle şerefsanıh olan irâde-i seniye hazret-i hilafetpenahi mantuk-ı münifince Hükümet-i Seniyye namına mezuniyet-i lazimeyi haiz olan sadrazam fehametlü devletlü Ferid Paşa ve Maliye Nazırı devletlü Reşad Paşa hazeratı ve,

Saniyen: Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyye İdâre Meclisi Reisi olup meclis-i mezkûrun 30 Ağustos sene 1319 ve 12 Eylül sene 1903 tarihli kararı mûcebince meclis-i mezkûra vekalet eden ve 28 Muharrem 1299 tarihli nizâmnâmenin 7. maddesinde gösterilen muvafakatları istihsal ettiklerini beyân etmiş olan meclis-i mezkûr azası cânibinden işbu protokolün muktezası hakkında usûlen haiz-i mezuniyet bulunan Mösyö Henri Babington Smith anif-üz-zikr 28 Muharrem 1299 tarihli nizâmnâmenin 3. maddesi ile ta'yîn olunup 1885 tarihinde tanzîm edilmiş ve elyevm mevcut bulunmuş olan tertipler tahvîlâtından ibaret bulunan düyûn-ı osmaniyenin 1/14 Eylül 1319 (1903) tarihinde re's-ül-mâlı tesviye kılınmayan kısmının tahvil ve tevhidi şartlarını bil-ittifak sûret-i kat'iyyede kararlaştırmak ve ikrâmiyyeli demiryolu tahvîlâtının usûlünü tadil etmek maksadıyla Babıâli'de bil-ictima mezkûr 28 Muharrem 1299 tarihli nizâmnâmenin 7. maddesinde gösterilen esaslara tevfik hareketle işbu protokolün imzalanmasıyla kesb-i kat'iyyet eden zirde muharrer karârnâme-i merbût lâyıhasında münderic ta'dîlâtın zikr olunan Muharrem Nizâmnâmesi ile merbûtatına ve 18/30 Nisan 1890 tarihli mukavelenâmeye derc ve ithalini kararlaştırmışlardır.

Sadrazam
Mehmet Ferid

Maliye Nazırı
El-Seyyid Ahmet Reşad

Pour le Conseil
d'Administration
de la Dette Publique Ottomane
Le President
(S) H. Babington Smith

Ek 30. Kemalistlerin Düyûn-ı Umûmiyye Gelirlerine El Koyması Hk.

Mâliye Nezâreti
Vâridât Müdîriyet-i Umûmiyesi
A'şâr ve Ağnâm Kalemi

Umûmî: 662
Husûsî: 1
Dersaâdet, fî 6 Teşrîn-i Evvel [1]336 (6 Ekim 1920)

Hâriciye Nezâret-i Celîlesi Cânib-i Âlîsi'ne

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir.
Hüdâvendigâr ve Trabzon vilâyetleri dâhilindeki Düyûn-ı Umûmiye sandıkları mevcûduna ve emvâl-i öşriyeye vukû' bulan vaz'-ı yed mu'âmelesinden vesâireden bâhis olarak Düyûn-ı Umûmiye Komiserliği'nden alınan 29 Eylül [1]336 târîhli ve 1798 numaralı tezkirenin sûreti leffen irsâl-i savb-ı sâmî-i fahîmâneleri kılınmış olmakla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Mâliye Nâzırı nâmına
Müsteşâr bende Muzaffer

Mâliye Nezâreti
Vâridât Müdîriyet-i Umûmiyesi
A'şâr Kalemi

Hulâsa: Trabzon ve Bursa Başmüdîriyetleri dâhilinde
Kemâlîlerce icrâ olunan nükûd ve emti'a müsâderâtı hakkında

Düyûn-ı Umûmiye Komiserliği'nden alınan 29 Eylül [13]36 (29 Eylül 1920) târîhli ve 1798 numaralı tezkirenin sûretidir.

16 Ağustos sene [13]36 (16 Ağustos 1920) târîhli ve 1490 numaralı tezkire-i âcizâneme zeyldir.

Trabzon Düyûn-ı Umûmiye Başmüdîriyeti mülhakât idâreleri nükûduna Kemâlîler tarafından yeniden vaz'-ı yed olunarak Sinop Merkez Müdîriyeti mevcûdundan 8.500 lira ahzolunduğu ve İnebolu'da Düyûn-ı Umûmiye müdîrince hâsılâtın hükûmet-i mahalliyeye tav'an teslîminden

imtinâ‘ edildiği takdîrde hâsılât-ı mezkûreye cebren vaz‘-ı yed eylemek üzere bir komisyon teşkîl edilmiş olduğu ve evvelce icrâ olunan tahsîlât ile bundan böyle vukû‘ bulacak tahsîlâtın makbuz mukâbilinde mal sandığı na teslîmi Giresun Müdîriyeti'ne teblîğ olunduğu ve başmüdîriyetin iş‘ârına nazaran hükûmet-i mahalliyece bilumûm mülhakât aynı usûle tâbi‘ tutulduğu cihetle hükûmet-i mezkûrenin ihtiyâcât-ı nakdiyesi için evvelce hadd-i gâye olarak ta‘yîn eylediği 50.000 lira ile iktifâ etmeyeceği tabî‘î olup bu sûretle ahz olunan mebâliğ için bir hesâb tutulması zımnında mülhakâta teblîgât-ı lâzıme icrâ kılındığı ve Bursa Düyûn-ı Umûmiye Başmüdîriyeti'nin iş‘ârına nazaran mezkûr başmüdîriyet dâhilinde gerek hükûmet-i merkeziye me'mûrîni gerek Mustafa Kemal kuvvetleri tarafından nakden ve aynen vaz‘-ı yed mu‘âmelâtı icrâ edilmiş olup fî 8 Mart târîhinden Yunan harekâtının başladığı târîhe kadar Bursa ve Mudanya ve Erdek ve Bilecik ve Bandırma ve Gemlik ve Söğüd idâreleri sandıklarından cem‘an 6.475.573 guruş alındığı gibi geçen Mart'dan beri aynı başmüdîriyet dâhilinde vaz‘-ı yed olunan emvâl-i öşriye bedelâtının dahi 8.263.873 guruş 15 santime bâliğ olduğu ve bunun 2.490.993 guruş 75 santimi için makbûz verilmediği müdîriyet-i umûmiyeden Meclis-i İdâreye verilen takrîrlerde ifâde kılınmış ve meclisce ifâdât-ı mezkûre zabt ve kayd olunarak ber-mu‘tâd fevkalâde komiserlerle alâkadâr mü'essesâta i‘tâ-yı ma‘lûmât olunması tezekkür edilmiş ve keyfiyetin savb-ı sâmîlerine arzı âcizlerinden iltimâs kılınmışdır ve bu vesîle ile de ihtirâmâtımı te'yîd ederim, efendim.

Ek 31. Düyûn-ı Umûmiyye Dairesi'nin zemin katında bir evrak mahzeni inşasına izin verildiği. 17 Temmuz 1900

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sâdaret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
804

Atûfetlü efendim hazretleri

Mâliye Nezâret-i Behiyyesi'nden bi'l-vürûd Şûrâ-yı Devlet'e havâle olunan tezkire üzerine Mâliye Dâ'iresi'nden tanzîm ve leffen arz u takdîm kılınan mazbatada Düyûn-ı Umûmiyye Dâ'iresinin zemîn katında ber-mûceb-i keşf on beş bin guruşla bir mahzen-i evrâk inşâsı husûsunun nezâret-i müşârunileyhâya havâlesi lüzûmu gösterilmiş olmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhî şeref-sünûh ve sudûr buyurulur üüise mantûk-ı âlîsi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim.

Fî 12 Rebî'ü'l-evvel sene [1]318 ve
Sadr ı a'zam
Fî 26 Haziran sene [1]316
Rifat
(BOA. İ. Sıhhiye 1317 R./1)

Mâ'ruz çâker-i kemîneleridir ki

Resîde-i dest-i ta'zîm olup melfûfuyla manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhîleri üzerine mûcebince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref müte'allik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 19 Rebî'ü'l-evvel sene [1]318 ve
Ser-kâtib-i Hazret-i Şehriyârî
Fî 3 Temmuz sene [1]316
Bende
Tahsin

(BOA. İ. Maliye 1318 Ra./24)

DİZİN

1838 Ticaret Anlaşması, 10
93 Harbi, XXII

I. Dünya Savaşı, 104, 148, 170
II. Abdülhamid, XXIV, 42, 66, 103
II. Mahmut, XXI, XXII, 17
III. Selim, XXI, XXII, XXIV
V. Group, 296
V. Mehmet Reşad, XXII

A. Barker, 52, 189, 302
A. Du Velay, 8
A. Vlasto, 52, 189, 302
Abdülaziz, 14, 21, 26, 32, 35, 37, 42
Abdülhamid, XXII, XXV, 57, 103, 114, 155
Abdülmecid, XXI, XXII, 8, 15, 17, 184
Abraham Camando, 19
Adana, 21, 116, 152, 156, 158, 160, 163, 165, 172
Afrika, 3
Akdeniz, XI, 150
Alfred Barker, 191
Allahverdi Abraham Bey, 19
Alman, 23, 89, 110, 149, 177, 239, 248, 254, 256, 257, 258, 271, 273, 294, 320, 321
Almanya, 5, 47, 49, 84, 108, 115, 148, 209, 215, 233, 237, 268, 283, 307, 312, 321
Amerika, XXVI, 3, 159, 182
Amsterdam, 197, 310, 327, 328
Anadolu, XIX, 5, 15, 18, 24, 29, 53, 83, 154, 177, 178
Anadolu Beylikleri, XIX
Ankara, VI, XXI, 4, 6, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 24, 29, 55, 59, 64, 102, 114, 116, 150, 152, 156, 158, 160, 163, 165, 172, 178, 179, 182, 355, 356
Ankara Hükümeti, 178, 179, 182
Anvers, 296, 328
Arjantin, 6
Arnnudlu, 82, 87, 230, 241, 275, 313
Asım Paşa, 60, 207
Austro-Ottoman Bankası, 24
Avrupa, XXII, 3, 6, 8, 12, 14, 18, 20, 21, 24, 29, 31, 38, 43, 47, 51, 55, 56, 58, 62, 64, 65, 66, 82, 103, 107, 112, 139, 146, 149, 151, 152, 159, 162, 167, 169, 171, 177, 178, 179, 224, 227, 233, 265, 283, 289, 291, 293, 298, 325, 355
Avusturya, 5, 22, 23, 24, 84, 103, 108, 110, 115, 148, 149, 180, 195, 196, 197, 199, 233, 239, 283, 294, 307, 312, 320, 321
Ayastefanos, 46, 47, 48, 103, 132
Ayastefanos Antlaşması, 46, 47, 48, 132
Aydın, 21

Babıâli, 14, 24, 37, 38, 45, 47, 49, 56, 62, 63, 66, 69, 72, 73, 74, 85, 90, 98, 115, 147, 148, 149, 164, 178, 190, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 207, 208, 209, 210, 213, 214, 216, 223, 225, 230, 236, 241, 244, 250, 253, 258, 273, 275, 288, 290, 291, 295, 296, 298, 304, 313, 324, 334
Baden, 4
Bağdat, 7, 21, 93, 116, 156, 164, 165, 176, 263
Bahçekapı, 116
Bahr-i Sefid, 125
Bahriye Kanûnu, 131
Baltalimanı Ticaret Anlaşması, 3
Banados, 82, 87, 230, 241, 275, 313
Bandırma, 82, 87, 230, 241, 275, 313, 336

Bank-ı Osmani, 24, 52, 93, 189, 191, 192, 193, 257, 264, 276, 281, 283, 302, 303, 304, 305, 314, 316, 321, 328, 329, 330
Banque Austro-Ottomane, 15
Banque Austro-Turque, 15
Baron Goldschmid, 9
Baron Hirsch, 21, 22, 34
Baron Maurice de Hirsch, 21
Baron Mayr, 61, 66, 84, 93, 96, 195, 196, 197, 198, 199, 203, 209, 210, 212, 213, 215, 220, 221, 225, 226, 229, 230, 232, 233, 236, 239, 241, 244, 247, 248, 249, 251, 252, 255, 260, 263, 266, 272, 288, 291, 292, 296, 299, 300, 307
Basra, 150, 172
Baviyera, 4
Belçika, 4, 266, 328
Berlin, 47, 69, 85, 88, 101, 103, 104, 149, 165, 166, 200, 201, 203, 204, 206, 209, 235, 239, 240, 244, 275, 276, 281, 307, 310, 313, 314, 320, 321, 327, 328
Berlin Anlaşması, 47, 57, 62, 71, 105, 133, 167
Berlin Kongresi, V, 47, 103
Bernard Tubini, 52, 189, 302
Bertram, 97, 195, 196, 199, 203, 209, 213, 215, 220, 226, 229, 232, 236, 237, 239, 244, 247, 248, 252, 253, 255, 260, 261, 266, 272, 288, 292, 293, 296, 298, 299, 300, 307
Bertram Efendi, 97, 195, 196, 209, 248, 253, 261, 293, 307
Beyazıt, XIX
Beyoğlu, 49, 62
Beyrut, 70, 83, 116, 152, 156, 158, 159, 160, 163, 165, 172
Bilecik, 336
Birinci Dünya Savaşı, 116, 117, 146, 147, 177
Bismark, 49
Blak, 9
Board of Trade, 14
Bosna, 14, 21
Bosna-Hersek, 14
Bosna-Hersek İsyanı, 32
Bremen, 4
Brüksel, 21, 296, 327
Bulgaristan, XXII, 47, 62, 63, 69, 71, 76, 88, 92, 93, 95, 105, 108, 115, 120, 166, 180, 200, 203, 216, 244, 251, 257, 262, 275, 276, 279, 313, 314, 316, 317, 318, 322
Burbonlar, 3
Burgaz, 21
Bursa, 17, 21, 51, 55, 82, 116, 152, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 163, 165, 189, 230, 275, 313, 335, 336
Bursa Darü'l-hariri, 155
Büyük Britanya, 179

Cavit Bey, 170
Cavit Paşa, 137, 152, 171
Celal Bey Hanı, 113
Cenova, 3
Cevdet Paşa, 15
Cezair-i Bahri Sefid, 21
Cezayir, XXII
Cihan Harbi, XI, 55, 146, 148, 180, 356
Commandant Berger, 151
Compagnie Générale d'Exploitation des Chemin de Fer de la Turquie d'Europe, 21
Comptoir d'Escompte de Paris, 21, 25
Crédit Général Ottoman, 15, 23, 24
Currie and Company, 51
Cüneyt Ölçer, XIX

Çanakkale, 7
Çar Nikola, 29
Çınaraltı, XIX
Çiftesaraylar, 116

Damat Mahmud Paşa, 35
Danimarka, 4
Darıca, 82, 85, 229, 236, 275, 313
Dedeağaç, 82, 85, 229, 236, 275, 313
Dent Palmer and Company, 8, 12
Dent Palmer ve Ortakları, 23
Dersaadet, 87, 194, 195, 197, 198, 199, 208, 209, 210, 223, 227, 229, 233, 234, 235, 237, 240, 241, 257, 274, 275, 276, 281, 284, 303, 305, 306, 307, 310, 313, 314, 316, 320, 321, 325, 326, 327, 328, 329, 355
Deutsche Bank, 177
Devaux, 16
Devlet-i Âliyye, 96, 139, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 207, 209, 210, 211, 212, 215, 216, 217, 220, 221, 223, 226, 227, 228, 232, 233, 235, 237, 238, 240, 244, 245, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 262, 263, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 276, 288, 289, 290, 294, 295, 298, 300, 303, 305, 307, 314, 321, 325, 328
Dıraç, 116
Dimetoka, 92, 94, 262, 270
Durand, 9
Durand Pierre, 19
Düstûr, IV, XIX, XX
Düvel-i Muazzama, XIV, XVI, 5
Düyûn-ı Mübeddele-i Müvahhedesi Tahvîlâtı, 139
Düyûn-ı Umûmiyye, IV, V, VI, VIII, XVI, XVII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, 3, 5, 19, 38, 54, 55, 57, 64, 66, 69, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 137, 138, 139, 141, 143, 144, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 154, 155, 157, 159, 160, 162, 164, 166, 167, 169, 170, 171, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 192, 193, 195, 196, 198, 199, 200, 203, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 214, 215, 220, 223, 226, 229, 232, 234, 236, 239, 241, 244, 247, 249, 252, 253, 254, 255, 260, 262, 263, 264, 266, 270, 272, 276, 277, 288, 292, 296, 298, 299, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 317, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 337, 355, 356
Düyûn-ı Umûmiyye Genel Merkezi, 128
Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi, IV, XX, XXI, XXIII, XXIV, XXV, 54, 79, 85, 101, 102, 103, 106, 110, 111, 112, 113, 114, 117, 118, 121, 139, 147, 148, 150, 159, 164, 166, 167, 169, 170, 177, 178, 179, 181, 183, 185
Düyûn-ı Umûmiyye Kolcuları, 131
Düyûn-ı Umûmiyye Meclisi, 77, 81, 111, 149, 152, 167, 169, 177, 181
Düyûn-ı Umûmiyye Müdürlüğü, 179
Düyûn-ı Umûmiyye Sözleşmesi, XXV
Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmâniyye İdâre Meclisi, 131
Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyye İdaresi, 55
Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyye Varidat-ı Muhassasa İdaresi, XXI, XXIV

Edib Efendi, 189
Edirne, 14, 17, 21, 24, 51, 82, 116, 152, 154, 156, 158, 159, 160,

163, 165, 172, 189, 229, 275, 313
Ege adaları, XXII
Ege Denizi, 150
El-Seyyid Ahmet Reşad, 333, 334
Emekli Sandığı, 131
Emile Devcaux, 52, 189, 302
Erdek, 82, 87, 230, 241, 275, 313, 336
Ergani Bakır Madeni, 18
Ermenistan, 52
Erzurum, 93, 263
Esham-ı Cedide, 12, 19
Eustache Eugenidi, 52, 189, 302

Felemenk, 67, 110, 164, 195, 196, 197, 199, 273, 307, 321
Fethi Bey, 181
Filibe, 14, 21
Foça, 116
Fonhas, 302
Forster, 14, 16
Francois Falconnet, 19
Frankfurt, 328
Fransa, II, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 14, 16, 19, 22, 35, 42, 46, 47, 49, 65, 84, 104, 108, 111, 115, 179, 181, 184, 195, 197, 199, 200, 234, 240, 245, 266, 273, 283, 307, 312, 321, 322
Fransa Hükümeti, 22
Fransız, 130
Fransızca, 298, 327
Fuat Paşa, 15

Galata, XX, XXIV, 4, 10, 13, 14, 17, 18, 51, 54, 59, 62, 64, 70, 82, 84, 94, 95, 99, 101, 102, 108, 109, 113, 114, 115, 207, 218, 270, 272, 355
Galata Bankerleri, XX, XXIV, 4, 10, 13, 14, 17, 18, 40, 50, 51, 52, 53, 54, 57, 59, 60, 64, 70, 94, 95, 99, 101, 102, 106, 108, 109, 113, 114, 115, 133, 207, 218, 272, 355
Galatasaray Lisesi, 15
Gaston Jeze, 41
Gebze, 85, 236, 313
Gekboza, 85, 236, 275
Gelibolu, 7, 82, 87, 94, 230, 241, 270, 275, 313
Gemlik, 82, 87, 230, 241, 275, 313, 336
Genç Türkler, 170
General Credit and Finance, 19
Georges Coronio, 52, 189, 302
Georges Court, 19
Georges Zarifi, 19, 52, 189, 302
Geyve, 82, 229
Girit, 34, 116, 126, 152
Glyn Mills, 51
Goldschmid and Company, 8
Göztepe, 159
Grand Dukalığı, 4

H. Babington Smith, 333, 334
H. Forster, 52, 189, 302
Habsburg, 3
Halep, 21, 116, 150, 156, 165
Hamburg, 4
Hamilton Seymour, 29
Hammond, V, 36, 43, 44, 45, 46, 48, 53
Hansa, 4
Hasan Saka, 179
Hasen Elektörlüğü, 4
Haydar Kazgan, XX, 4, 10, 13, 59, 64, 102, 114, 355
Hazine, 8, 11, 12, 13, 19, 75, 80, 82, 89, 94, 96, 147, 155, 181, 214, 247, 249, 251, 264, 288, 293, 311, 314
Hazine Tahvili, 19
Hazine-i Celile, 214, 247, 249, 251, 264, 293
Hicaz, 9
Hindistan, 5, 116, 150, 151, 355
Hollanda, 4

Honduras, 6
Hristaki, 33
Hüdâvendigâr, 21
Hükümet-i Seniyye, 96, 97, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 210, 211, 212, 215, 216, 217, 218, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 236, 237, 241, 244, 245, 247, 248, 250, 251, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 268, 269, 273, 274, 275, 276, 277, 281, 282, 283, 284, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 296, 298, 299, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 320, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334
Hüseyin Avni Paşa, 33
Hüseyin Cahit Bey, 149

Islahat Fermanı, 14, 15, 355

İbrahim Hakkı Yeniay, XXI
İgnatiyef, 35
İkinci Meşrutiyet, XV, 146
İmralı, 87, 241
İngiliz Hükümeti, 14, 43
İngiltere, II, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 14, 16, 19, 22, 25, 35, 42, 44, 46, 47, 49, 73, 84, 93, 103, 104, 105, 108, 110, 111, 115, 166, 195, 196, 200, 207, 210, 233, 234, 239, 240, 245, 258, 262, 264, 266, 283, 312, 320, 321, 322, 355
İngiltere Bankası, 9, 110, 233, 239, 264, 320
İngiltere Hükümeti, 166
İnos, 21
İran, 93
İspanya, 3, 4, 6
İspanya İmparatorluğu, 3
İspanyol, 151
İstanbul, II, IV, XXI, XXII, XXIV, XXV, XXVI, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 31, 33, 39, 43, 47, 51, 54, 55, 58, 63, 65, 66, 67, 85, 86, 110, 115, 116, 118, 139, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 155, 159, 160, 162, 164, 166, 167, 169, 170, 171, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 189, 195, 199, 203, 209, 213, 215, 220, 226, 229, 232, 236, 239, 244, 247, 252, 255, 260, 266, 272, 288, 292, 296, 298, 299, 355, 356
İstanbul Anlaşması, 3
İstanbul Bankası, 40
İstanbul Darphanesi, 17
İstanbul Emtia Gümrüğü, 16
İsveç, 4
İşkodra, 5
İtalya, 179, 229, 233, 238, 239, 283, 307, 312, 320, 321, 329
İzmir, XIX, 11, 17, 82, 117, 147, 154, 156, 159, 165, 176, 230
İzmit, 14, 82, 229, 275, 313

James Landon, 48
Jani Bey, 19

Kalkûta, 151
Kâni Paşa, 19
Kanun-ı Esasi, 42
Kapıdağ, 87, 241
Kapudağı, 82, 230
Karadağ, 14, 33, 42, 47, 48, 52, 60, 68, 71, 95, 105, 109, 115, 200, 203, 276, 279, 314, 316, 317, 318
Karadeniz, 150, 152
Karamürsel, 87, 230, 241, 275, 313
Karatodori Paşa, 48, 49
Karekin Devecioğlu, 162

Karesi, 17
Karlofça, 3
Karlofça Anlaşması, 3
Kartal, 82, 85, 229, 236, 275, 313
Kavala, 82, 85, 229, 236, 275, 313
Kemâliler, 178, 335
Kemalistler, 181
Keskin, 29
Keşer, 66, 96, 195, 196, 198, 199, 203, 207, 209, 213, 214, 215, 220, 225, 226, 229, 232, 236, 237, 239, 244, 247, 252, 255, 256, 260, 265, 266, 272, 288, 291, 292, 296, 298, 299, 300, 307
Keşer Efendi, 195, 198, 207, 214, 215, 225, 265
Kevork Torkomyan, 155
Kıbrıs, VI, XXII, 45, 60, 61, 62, 63, 80, 88, 92, 93, 95, 104, 105, 108, 115, 133, 166, 175, 192, 202, 207, 244, 257, 262, 263, 275, 276, 313, 314, 322
Kırım Harbi, 4
Kırım Savaşı, II, XI, 3, 7, 8, 11, 12, 34, 134, 164
Kırkkilise, 92, 262
Kızıldeniz, 150, 151
Kızıltoprak Amerika Asma Fidanlığı, 159
Kont Sorti, 49
Konya, 21, 116, 147, 150, 152, 156, 158, 160, 163, 165, 172
Köprülü Han, 116
Kurşunlu, 82, 87, 230, 241, 275, 313
Kutsal Roma İmparatorluğu, 3

Lausanne, XI, 179, 180, 181, 185
Le Constitutionnel, 13
Leonides Zarifi, 52, 189, 302
Londra, II, 6, 8, 9, 12, 14, 15, 16, 19, 22, 23, 26, 34, 44, 85, 110, 147, 196, 207, 233, 235, 239, 240, 245, 264, 281, 310, 320, 321, 327, 328
Lord Beaconsfielde, 46
Lord Hobart, 11, 14, 16
Lord Palmerston, 41
Louis Cohen and Sons, 23
Lozan Antlaşması, 179
Lozan Konferansı, 179
Lubleck, 4
Lübnan, 61, 80, 172

M. Bourke, 61
M. Des Closiéres, 181
M. Fournier, 46
M. Kerarty, 48
M. Mancardi, 61
M. Primker, 61
M. Valauri, 116
M. Valfrey, 61, 65
Maarif Nezareti, 169
Mahmud Nedim Paşa, 31, 33, 35, 36, 37, 38
Mahmut Nedim Paşa, 31, 50
Mahmut Said Paşa, 9
Makedonya, 167
Maliye Nazırı, 19, 23, 72, 76, 80, 82, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 93, 94, 99, 189, 195, 204, 206, 213, 216, 217, 218, 221, 225, 228, 230, 236, 238, 241, 243, 245, 247, 249, 250, 253, 255, 256, 257, 262, 263, 264, 267, 268, 270, 271, 274, 299, 300, 302, 307, 333, 334
Maliye Nezareti, 72, 75, 148, 178, 192, 195, 218, 224, 225, 227, 244, 248, 263, 324, 325
Maliye Nezaret-i Celilesi, 214, 252, 257, 258, 260, 262, 264, 267, 293, 314, 328
Manastır, 116
Manyas Gölü, 82, 230, 275, 313
Marmara, 82, 87, 150, 230, 241, 275, 313
Marquis de Ploeuc, 12
Mecelle, 15

Meclis-i İdare, 102, 107, 211, 212, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 227, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 256, 258, 262, 263, 264, 265, 267, 268, 270, 273, 275, 276, 277, 278, 281, 282, 283, 284, 287, 288, 289, 294, 295, 296, 302, 303, 304, 310, 311, 312, 314, 315, 316, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 326, 332
Mehmet Ferid, 333, 334
Mehmet Hakan Sağlam, IV, XVI, 5, 115, 118, 146, 148, 149, 150, 155, 159, 162, 164, 181, 356
Mektebi Sultani, 15
Memalik-i Osmaniye, 289, 321
Memalik-i Şahane, 198, 209, 214, 218, 222, 225, 237, 238, 261, 273, 290, 332
Menderes, 15
Menteşe, 21
Merkez Bankası, 59
Mesajri Maritime, 130
Meskûkat Nizâmnâmesi, 84
Mısır, V, XXII, 6, 9, 11, 20, 23, 34, 37, 42, 44, 45, 46, 61, 67, 68, 80, 93, 104, 120, 121, 175, 198, 199, 206, 214, 263, 264
Midhat Paşa, 33, 35
Midilli, 14, 17, 116, 126, 165
Mihran Düz, 19
Millî Hükümet, 178
Mirés, 13, 14
Montpelier, 155
Mösyö Baltazzi, 273
Mösyö Bolez Diyova, 203
Mösyö Bourke, 66, 67, 73, 92, 96, 97, 98, 195, 196, 197, 198, 202, 208, 215, 220, 245, 249, 252, 259, 262, 264, 266, 267, 270, 272, 288, 289, 291, 292, 293, 294, 296, 299, 300
Mösyö Bovri, 245
Mösyö De Vigrof, 296
Mösyö Fleksi Priagri, 73, 209, 213, 215, 220, 226, 229, 232, 236, 239, 244, 252, 260, 266, 272, 288, 296
Mösyö Fransezko Mancardi, 82, 229, 236, 260, 266, 288
Mösyö Mancardi, 96, 97, 98, 232, 238, 239, 244, 247, 252, 255, 272, 291, 292, 293, 294, 296, 298, 299, 307
Mösyö Nöble, 198
Mösyö Polez Diyova, 196, 199
Mösyö Priagri, 89, 96, 97, 247, 248, 255, 266, 272, 288, 291, 292, 298, 299
Mösyö Ros Doblavinisberg, 199, 203
Mösyö Tocqueville, 198, 223
Mösyö Valfrey, 66, 83, 96, 97, 98, 195, 196, 197, 198, 199, 202, 203, 209, 211, 212, 213, 215, 220, 223, 226, 229, 230, 232, 236, 239, 244, 245, 247, 249, 250, 252, 255, 259, 260, 264, 266, 267, 268, 270, 272, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 307
Mösyö Zarifi, 191
Mr. Hamilton Lang, 58, 102
Mr. John Hersley Palmer, 9
Mudanya, 82, 87, 230, 241, 275, 313, 336
Muharrem Kararnamesi, VI, VIII, XXIII, XXV, 28, 34, 42, 43, 44, 52, 54, 57, 65, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 133, 134, 136, 137, 139, 140, 141, 144, 145, 146, 147, 162, 164, 166, 170, 179, 180, 307, 327, 334
Mukavelât Muharrirliği, 131
Musa Akyiğitzade, XIV
Mustafa Kemal, XIX, 177, 178, 336

Musul, 116, 152, 156, 158, 160, 163, 165, 172
Musurus Paşa, 88, 205, 207, 210, 212, 244, 245
Münir Bey, 66, 195, 199, 203, 209, 213, 215, 220, 226, 229, 232, 236, 239, 244, 247, 252, 255, 260, 266, 272, 288, 292, 296, 298, 299, 300, 302, 307
Müskirât Resm-i Mirî Nizamnamesi, 120
Müsteşar Sait Efendi, 35
Müşterekü'l Menfaa Reji Şirketi, 164
Mütercim Rüştü Paşa, 33

Napolyon Fransası, 3
Napolyon Savaşları, XIV
Nassau Birliği, 4
Norveç, 4

Ohannes Çamiç Efendi, 307
Ohannes Efendi, 66, 96, 195, 198, 199, 203, 209, 213, 215, 218, 220, 225, 226, 229, 231, 232, 236, 239, 244, 247, 252, 255, 260, 264, 266, 268, 272, 288, 291, 292, 296, 298, 299
Ortadoğu, XXII
Osmanlı Bankası, 8, 15, 16, 17, 18, 23, 25, 37, 38, 40, 41, 44, 46, 50, 51, 54, 55, 57, 58, 59, 65, 92, 99, 105, 106, 111, 113, 115, 116, 146, 147, 148, 165, 177, 181, 355
Osmanlı Devleti, II, XI, XII, XIII, XIV, XVI, XIX, XX, XXI, 3, 4, 5, 6, 7, 12, 13, 14, 16, 17, 21, 25, 29, 35, 48, 51, 55, 62, 63, 65, 66, 67, 71, 81, 83, 93, 94, 103, 104, 108, 112, 114, 115, 118, 132, 133, 134, 137, 146, 147, 148, 155, 166, 167, 177, 180, 185, 356
Osmanlı Hazinesi, 27
Osmanlı Hükümeti, XXIII, XXIV, XXV, 9, 10, 14, 16, 18, 21, 23, 24, 25, 32, 33, 39, 42, 47, 59, 62, 63, 64, 66, 67, 70, 71, 73, 85, 91, 93, 99, 103, 104, 105, 106, 109, 110, 113, 133, 148, 166, 167, 177
Osmanlı İmparatorluğu, XX, 3, 15, 31, 35, 36, 40, 48, 116, 151, 154, 181, 355
Osmanlı Kambiyo ve Menkul Kıymetler Şirketi, 40
Osmanlı-Rus Savaşı, 42, 47, 68, 132
Ottoman Bank, 16

Paris, XXI, 6, 8, 9, 13, 15, 20, 22, 25, 45, 67, 85, 147, 179, 180, 181, 184, 197, 198, 199, 223, 233, 235, 239, 240, 281, 303, 310, 320, 321, 327, 329
Paris Borsası, 6
Pasteur, 154
Paşalimanı, 82, 87, 230, 241, 275, 313
Patent Nizamnamesi, 69, 108, 225, 251, 275, 313
Patent Nizâmnâmesi, 89
Paul Stefanovich Schilizzi, 52, 189, 302
Peru, 6
Polonya Mutlakıyeti, 3
Portakal Mihail Paşa, 155
Portekiz, 4, 6
Prusya, 4

R. Hamilton Lang, 52
Raşit Bey, 19
Reji Şirketi, 95, 96, 164, 174, 176, 274
Rıza Paşa, 35
Robert Bourke, 197, 199, 203, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 220, 226, 229, 232, 236, 239, 244, 247, 252, 255, 258, 260, 266,

268, 269, 270, 272, 288, 290, 292, 296, 298, 299, 307
Roma, 3, 85, 110, 229, 233, 235, 239, 240, 260, 281, 310, 320, 321, 329
Romanov, 3
Romanya, 52
Rothschild, 11
Rumeli Demiryolları, 21, 22, 91, 249, 254, 278, 279, 282, 308, 309, 311, 316, 317, 331
Rumeli Demiryolları İşletme Şirketi, 21
Rumeli Demiryolları Şirketi, 21
Rumeli Demiryolu Tahvilleri, 110
Rumeli-i Şarkî, 47, 62, 69, 71, 72, 85, 95, 108, 120, 192, 201, 204, 236, 276, 305, 314, 324
Rusya, XIV, 4, 5, 7, 8, 35, 46, 47, 49, 50, 51, 57, 60, 62, 63, 65, 69, 72, 74, 105, 130, 167, 201, 206, 207, 208, 213, 268
Rusya Kumpanyası, 130
Rusya Savaş Tazminatı, 62, 63, 69, 72, 74, 105
Rüsûmat Emaneti, 16, 93, 193, 195, 276, 314
Rüsûmat Emanet-i Âliyyesi, 252, 262, 263, 264, 270, 307
Rüsûm-ı Sitte, V, VI, VIII, XVI, XVII, XX, XXIII, XXIV, XXV, 3, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 69, 70, 72, 74, 76, 77, 78, 79, 84, 87, 90, 94, 95, 99, 101, 102, 106, 108, 110, 113, 114, 133, 135, 164, 180, 185, 189, 201, 202, 205, 206, 211, 215, 216, 217, 218, 220, 221, 222, 228, 232, 241, 252, 253, 269, 270, 274, 275, 277, 284, 302, 303, 304, 305, 315, 323, 324, 325, 326
Rüsûm-ı Sitte İdâresi, XXI, XXIII, XXIV, XXV, 3, 51, 52, 54, 55, 56, 58, 59, 62, 63, 64, 66, 69, 70, 72, 74, 76, 77, 78, 79, 84, 87, 90, 94, 95, 101, 102, 103, 108, 110, 113, 114, 135, 185, 202, 205, 206, 217, 218, 220, 222, 241, 270, 304, 323

S. Bleichröder Bank, 165
Saffet Paşa, 33, 35, 40
Said Paşa, 189, 302
Saksonya, 4
Salif, 150, 317, 319
Salnâme, XIX
Salomon Fernandez, 52, 189, 191, 302
Saltanat-ı Seniyye, 195, 211, 217, 240, 302, 303, 321, 323
Samos, 117
Samsun, 14, 51, 82, 147, 154, 189, 229, 275, 313
Sandık Eminleri, 130
Sardunya, 4
Saruhan, 82, 85, 229, 236, 275, 313
Sava Nehri, 21
Selânik, 21, 24, 116, 147
Sergi, 12, 19
Server Paşa, 66, 67, 74, 75, 85, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 95, 98, 195, 199, 203, 209, 213, 215, 220, 226, 229, 232, 236, 239, 244, 247, 252, 255, 260, 266, 272, 288, 292, 296, 298, 299, 300, 307
Sevres, VI, 177, 179
Sırbistan, 33, 47, 48, 68, 71, 95, 105, 109, 115, 180, 200, 203, 276, 279, 314, 316, 317, 318
Sırp, 42
Sığı, 82, 87, 230, 241
Siirt, 117, 156, 165
Sinekli, 275, 313
Sir Stratford, 46
Sisam, 120, 121
Sivas, 117, 152, 156, 158, 160, 163, 165, 172

Société de Crédit Général Ottoman, 24
Société de Crédit Mobiliér, 24
Société de la Régie Cointeressée des Tabacs de l'Empire Ottoman, 164
Société Générale, 18, 19
Société Générale de l'Empire Ottoman, 15
Söğüd, 336
Suriye, 11, 18, 21

Şark Demiryolları, 22
Şark Demiryolları Kumpanyası, 22
Şark-î Rumeli, 166
Şile, 70, 82, 85, 229, 236, 275, 313
Şura-yı Devlet, 66, 67, 195, 307

Tahvilât-ı Mümtaze, 12, 19, 109, 111
Tanzimat, XI, XII, XIV, XV
Tarih Vakfı, II, XVI, XX, XXIV, XXVI, 5, 18, 19, 21, 23, 115, 118, 146, 148, 149, 150, 155, 159, 162, 164, 181, 182, 183, 355, 356
Tecil-i Düyûn Kanun-ı Muvakkatı, 149
Tekfurdağı, 92, 94, 230, 262, 270, 275, 313
Tekirdağ, 82
Teodor Baltacı, 19
Theodore Mavrogordato, 52, 189, 302
Thuringen, 4
Tırnova, 5
Ticaret ve Sanayi Odası, 149
Times, 20
Tocqueville, V, 43, 45, 46, 53, 198, 223
Tokat, 82, 85, 229, 236, 275, 313
Torkomyan, 155
Trabzon, 21, 117, 147, 152, 156, 158, 160, 163, 165, 172, 335
Tuna, 15, 24
Tunus, XXII, 6
Türk Hükümeti, 166, 182, 183
Türk Misak-ı Millisi, 177
Türkiye, II, IV, XIX, XX, XXI, XXIV, XXVI, 3, 10, 12, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 29, 31, 37, 39, 47, 51, 52, 55, 154, 177, 178, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 307, 355, 356
Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, 178
Türkiye Cumhuriyeti, XII, XXVI, 135, 181, 183, 184, 185, 189, 307, 356
Türkiye Millî Bankası, 177
Tütün Rejisi, 24, 94, 98

Ulysse Negroponti, 52, 189, 302

Varidat-ı Muhassasa, 97, 241, 243, 251, 256, 258, 279, 284, 293, 294, 301, 323, 324, 325, 326, 327, 355
Varidat-ı Sitte İdaresi, XXIII, 55
Varna, 15
Venedik, 3
Viyana, 23, 24, 25, 31, 85, 149, 165, 197, 235, 239, 240, 281, 310, 320, 321, 327, 329
Von Haas, 52

Washington, 195, 307
Wettendorf Bey, 66, 88, 90, 94, 96, 97, 98, 195, 196, 198, 199, 203, 205, 207, 209, 210, 213, 214, 215, 218, 220, 223, 226, 229, 232, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 249, 251, 252, 253, 255, 256, 258, 260, 261, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 272, 288, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300
Wuntenburg, 4

Yalova, 82, 87, 230, 241, 275, 313
Yanya, 21

Yemen, 3, 83, 117, 152, 156, 158, 160, 163, 165, 172
Yenice, 82, 85, 229, 236, 275, 313
Yeniköy, 70, 82, 85, 229, 236, 275, 313
Yenipazar, 21
Yeşilköy, XXII
Yunan, 119, 127
Yunan Mukavelenamesi, 196
Yunanistan, XXII, 48, 52, 60, 69, 71, 95, 105, 109, 115, 157, 180, 200, 203, 276, 279, 314, 316, 317, 318
Yusuf Paşa, 35

Z. Stefanoviç, 52, 189, 302
Zafer Toprak, XVII, XX, 5, 115, 146, 148, 149, 150, 155, 159, 162, 164, 181, 356
Ziraat Bankası, 169
Zolverin, 4

KAYNAKÇA

8 Kânunuevvel 1909 tarihli Petersburg Rus-Türk mukavelesi, Recueil General, Üçüncü Seri, Cilt IV.

Alan Palmer, Son Üç Yüz Yıl Osmanlı İmparatorluğu (Bir Çöküşün Tarihi), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, İkinci Basım, İstanbul 2003.

Ali Akyıldız, Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri (Ottoman Securities), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı&TEB, Bilingual Edition, Turkish-English, İstanbul 2001.

André Autheman, Tanzîmat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı Bankası, Bank-ı Osmanî-i Şahane, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2002.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MF. TLY 583/27.

Bernard Camille Collas, Çeviren: Teoman Tunçdoğan, 1864'de Türkiye (Tanzîmat sonrası düzenlemeler ve Kapitülasyonların tam metni), Bileşim Yayınevi, İstanbul 2005.

Çağlar Keyder, Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993.

Donald C. Blaisdell, Osmanlı İmparatorluğunda Avrupa Mali Kontrolu, Çeviren: Hazim Atıf Kuyucak, Arkadaş Matbaası, 1940, İstanbul.

Düyûn-ı Umûmiyye-i Devlet-i Âliyyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında İcrâ'-yı Müzâkerâta me'mûr Komisyonun Zabıtnameleridir. Mihran Matbaası, İstanbul.

Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniyenin Sûret-i Tesviyesi Hakkında Takarrür Eden Mukavelât Üzerine Tanzîm Olunup Mer'iyyet Ahkâmına Bil-istizan İrâde-i Seniye-i Cenab-ı Padişahi Şerefsudûr Buyurulmuş Olan Nizâmnâmedir. 22 Cemaziyelahir sene 1321 (1-14 Eylül sene 1903) Tarihli Karârnâme-i Merbût İle Protokol, Düyûn-ı Umûmiyye-i Vâridât-ı Muhassasa İdâresi Matbaasında Tab' Olunmuştur, Dersaadet, Sene 1316.

Ekrem Kolerkılıç, Osmanlı İmparatorluğunda Para, Ankara 1958, Doğuş Matbaası.

Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Cilt VII, Islahat Fermanı (1861-1876), Ankara 1956, T.T.K. Basımevi.

Halil İnalcık, Osmanlı Pamuklu Pazarı. Hindistan ve İngiltere: Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü, ODTÜ Gelişme Dergisi, 1979-1980 Özel Sayı.

Haydar Kazgan, Galata Bankerleri, Cilt 1, 2. Baskı, Orion Yayınevi, Ankara, 2005.

Hüseyin Perviz Pur, Türkiye'nin Borç Prangası (1854-...), TÜRMOB Yayınları 280, Ankara, 2005.

İbrahim Hakkı Yeniay, Yeni Osmanlı Devlet Borçları Tarihi, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1074, Ekin Basımevi, İstanbul 1964.

Kirkor Kömürcüyan, Türkiye İmparatorluk Devri Dış Borçları Tarihçesi, Şirketi Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1948.

Mehmet Hakan Sağlam, Osmanlı Borçlar İdâresi-Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Takım I, Cilt 1, İstanbul, 2007.

Mehmet Hakan Sağlam, Osmanlı Borçlar İdâresi-Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Takım I, Cilt 2, İstanbul, 2007.

Mehmet Hakan Sağlam, Osmanlı Borçlar İdâresi-Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Takım I, Cilt 3, İstanbul, 2007.

Mehmet Hakan Sağlam, Osmanlı Borçlar İdâresi-Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Takım I, Cilt 4, İstanbul, 2007.

Rehber-i Muamelât-ı İdâre-i Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye, Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye İdaresi, Düyûn-ı Umûmiyye-i Osmaniye İdâre-i Merkeziyesi Matbaası, İstanbul, sene 1306.

Sait Açba, Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması (1854-1914), 1. Baskı, Vadi Yayınları, Ankara, 2004.

Stefanos Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye-II. Tanzîmattan 1. Dünya Savaşına, Belge Uluslararası Yayıncılık, Temmuz 2001.

Şükrü Nişancı, 15-16. Yüzyıllarda Osmanlı İktisat Zihniyeti, Okumuş Adam, İstanbul, 2002.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dosya 187, Gömlek 10, Varak 18, Kayıt No: 85/21.

Yahya S. Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), Türkiye Araştırmaları 10, 3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Kasım 1994, İstanbul.

Zafer Toprak, İttihat-Terakki ve Cihan Harbi-Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918, Homer Kitabevi, İstanbul 2003.

Zafer Toprak, Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918), Yurt Yayınları 2, Ankara 1982.

Elinizdeki kitap, Düyûn-ı Umûmiyye'nin, yani Osmanlı Borçlar Yönetimi'nin ihdas edilmesi öncesi bir evreyi, Rüsûm-ı Sitte diye bilinen bir dönemi gündeme getiriyor. Osmanlı, dış borcun yanı sıra, iç borca da başvurmuştur. Ülkede orta sınıfın oluşması birikimi de beraberinde getirmiştir. Osmanlı, ülkede oluşan orta sınıfı vergi kapsamına alacağına ona borçlanmıştır. Ancak iç borçlar çoğu kez "avans" niteliğindedir ve mevsimlik çözüm sunmuştur. Rüsûm-ı Sitte, iflas konumunda olan Osmanlı yönetiminin altı gelir kalemini, iç borçların tasfiyesi için karşılık göstermesinin öyküsüdür. Mehmet Hakan Sağlam'ın Tarih Vakfı Yurt Yayınları'ndan daha önce yayımlanan "Osmanlı Borç Yönetimi – Düyûn-ı Umûmiyye 1879-1891" başlıklı dört ciltlik derlemesinin evveliyatını içermektedir.

Rüsûm-ı Sitte ve Düyûn-ı Umûmiyye, Osmanlı maliyesinin serencamını bizlere ilk kaynaklara başvurarak anlatmaktadır. Her iki çalışma, bundan böyle Osmanlı son dönem finansal tarih çalışmalarının omurgasını oluşturacaktır.

Prof. Dr. Zafer Toprak
Boğaziçi Üniversitesi
Öğretim Üyesi

TARİH VAKFI

TARİH VAKFI YURT YAYINLARI